This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

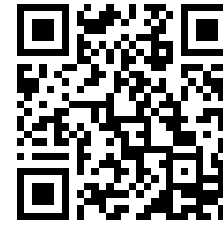

WIDENER
HN YWP4 6

Digitized by Google

Slav 7260.92 (1)

VE RI TAS

HARVARD
COLLEGE
LIBRARY

Sagner II 71
425
J T 1564

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

MARTINA KOLÁŘE:

ČESKOMORAVSKÁ HERALDIKA.

14/I
Z knih
J. NOVÁKA

ČÁST VŠEOBECNÁ.

JIŽ UPRAVIL

AUGUST SEDLÁČEK.

V PRAZE 1902.
NÁKLADEM ČESKÉ AKADEMIE CÍS. FRANTIŠKA JOSEFA PRO VĚDY,
SLOVESNOST A UMĚNÍ.

Digitized by Google

SlaV 7260.92 (1)

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
AUG 15 1972

NDEH / Slav

TISKEM ALOISA WIESNERA V PRAZE,
KNIHTISKAŘE ČESKÉ AKADEMIE CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA
PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ

Digitized by Google

Předmluva.

Bylo to asi l. 1874, když jsem se s M. Kolářem v Praze setkal a s ním společně u kapitoly a při dskách zemských pracoval. Od té doby jsme po celé dvacetiletí společně pracovali. Kolář mě zasvětil do všech svých prací a den co den spolu rozmlouvajíce vytříbili jsme si své soudy a na některých věcech se ustanovili. Kolář tehdá hlavně pracoval o rodopise šlechty v Plzensku usedlé, přihlížeje k tomu pilně, aby poznal erby a pečeti všech těchto rodů. Tato poslední věc zalíbila se mu tak, že sbírání erbů mínil rozšířiti na celé Čechy. Z té příčiny probral ještě jednou archiv univ. knihovny, l. 1876 propracoval drahně pamětí v Třeboni a Nových Hradech, doplnil pak práce své již před tím v Jindřichově Hradci a Plzni konané. Obětoval na to celé velké prázdniny a když byl mnoho domácích listoven zejména Malt. a Kříž. prohlédl, zajel si do Drážďan a Mnichova, a tu ze všech první tamější české památky propracoval. Později následovaly práce v arch. c. k. místodržitelství, v c. k. stát. archivu ve Vídni, v Litoměřicích. Poslední práci většího rozsahu konal ve Vídni, prohlížeje stará rejstra královská, ale konce jich již nedošel. Mezi tím býval častokráte v Třeboni a Hradci, stále své snůšky doplňuje.

Výpisky svoje od r. 1876 řídil tak, aby z nich mohl dáti seznam všech erbů a rodin, které našel. K tomu měla se vzdělati nauka, v čem se erby a paměti naší šlechty od cizozemských lišily, čili česká heraldika. O tu věc zajímali jsme se nejen já, nýbrž i kolegové: O. Hejnic a Fr. Slavík. Často o tom rozmlouvajíce, vyměřili jsme také osnovu, jak jsme si heraldiku myslili. Všeobecná část měla obsahovati heraldická pravidla vůbec a v Čechách platící zvláště. Ve zvláštní části měly se probrati napřed erby rodin velkých aneb rozšířených a potom erby vladyckých rodin po jednotlivých krajích. Protože Kolář od l. 1880—1882 již všechen material pohotově měl, naléhali jsme na něho nejednou, anobrž často (a tuším jemu až k omrzení), aby výsledky svých bádání sepsal. Ale Kolář, jenž byl bázlivé povahy a starosti si dělal, že ještě nemá dostatečné zásoby, otálel a raději se bavil vyhledáváním

Digitized by Google

novinek, kterých ještě nikdo neznal. Přes to sestavil si přehledy erbů podle krajů a pomálu připravoval všeobecnou část.

Protože při svých bádáních nejednou o Moravu zavadil, došel k poznání že pravidla, která v Čechách platila, také platila na Moravě, že mnohé rodiny ani nelze rozlišiti na české a moravské, nýbrž že byly společné, a řkouc krátce, že o Čechách bez Moravy nemohlo se psáti. Z těch příčin rozšířil bádání své na Moravu, doplnil v té příčině výpisky své v Třeboni a Jindř. Hradci a propracoval zemský archiv v Brně. Byl by ovšem potřeboval ještě nějaké archivy na Moravě probrati, ale k tomu z jistých příčin nedošlo. Byltě Kolář již při letech a miloval domácí pohodlí.

Výpisky si činil tak, že si nalezené věci zapisoval do notesů aneb malých knížek a to za časté tužkou, tak že mnohé jeho výpisky na ten čas jsou rozmazány, a mnohá knížka pro chatrný papír a špatnou vazbu rozpadla se tak, že ji nemožno srovnati. Spolehaje na svou obrovskou pamět, nedělal si výpisků z tištěných knih a také ve svých psaných věcech nezavedl si pořádek žádoucí. Věděl a pamatoval si, kde co o některé rodině neb osobě našel, hbitě z hromady knížek vybral tu pravou a hned mohl pověděti, co má zapsáno. Ačkoliv pak měl svoje přehledy podle krajin, přece jen jsme tušili, že tento způsob k dokonalému konci nepovede, a že mnoho přehlédne. Z těch příčin radil jsem mu, aby si dal všecek svůj materiál na cedulky rozepsati, a sám jsem mu některé tištěné knihy rozepsal. Kolář uposlechl, platil nemalé peníze za opisování a pak cedulky zavřel do škatule. Avšak přece byl z toho dobrý následek, že od těch dob si výpisky hned na místě na cedulky činíval. Těch cedulek se po jeho smrti množství našlo, ale nebyly nijak srovnány, protože druhou částí heraldiky ještě nebylo hnuto.

Kolář totiž v první části příliš se obmeškával. Chtěl věc důkladně propracovati a proto pouštěl se do všelijakých bádání, která přísně do heraldiky nenáležela (ku př. turnaje). Rozšiřovav tedy úkol svůj více a více, sotva v hrubém první část dokončil. Když jej smrt l. 1898 dne 15. května překvapila, byla první část sice skorem hotova ale nesrovnána, tak že čisté opisy a koncepty nesnadno bylo rozeznávati, a kromě to se našla troje i čtvera spracování jedné věci, tak že tu byla před rukama rudis et indigesta moles. Z těch příčin, a aby záslužná tato práce nezastarala, uvázal se nížepsaný v to, aby první část přehlédl, srovnal a k tisku upravil a druhou část dopsal.

K sepsání této části zbyly notesy s poznámkami, zprávy na cedulkách a tak zvaná Jakubičkova sbírka. (Jakubička, horlivý genealog, byl soudním adjunktem napřed ve Vožici a potom v Oticích a vypisoval své věci ze všelijakých vzácných zřídel, o kterých nyní nevíme.) Nebylo nic rozepsáno z tištěných děl. Na štěstí bylo mi možno, nedostatek tento aspoň částečně nahraditi. Potřebuje erbů a pečetí ke svým pracím všímal jsem si jich záhy a vida, že Kolář se k sepsání svého díla nemá, sestavoval jsem si sám seznam všech erbů a pečetí, jak jsem je v různých končinách našel. Pře-

Digitized by Google

hledy ty jsou sepsány ve čtyřech knihách vázaných, z nichž jedna obsahuje pečeti králů, královen, biskupů, prelátů a měst, dvě erby a pečeti české a jedna moravské. Mnoho mám společného s Kolářovými výpisky, ale poněvadž čtyři oči lépe vidí než dvě, nebude to věci na škodu, že jsem mohl obojích užiti. Ale sepsání to nedosáhne ani polovičné úplnosti. Já jsem sbíral toliko pro svou potřebu a tolik, kolik mě bavilo. Kolář sebral toho mnohem více a nic nerozepsal, spolehaje se jen na svou pamět a proto každou maličkost asi z 30 knížek a rozličných popsaných listů sbíral a často ani to, o čem věděl, ve svých poznámkách nenašel. Kdyby byl látku náležitě rozepsal, byla by to hračka, sestaviti erby všech rodin, a podle takových rozepsání mohl se také sestaviti klíč k poznání erbů. Ale klíč tento, potřebný jako sůl, zůstane prozatím přáním.

Nedlouho před svou smrtí napsal Kolář pro Naučný Slovník důkladný článek Heraldika. Jest to výtah z jeho velkého spisu a bylo podepsanému výborným vodítkem, aby mohl Kolářovu osnovu poznati.

Tichý a snaživý Kolář konce svého díla, jemuž prázdné chvíle po svědomitém a až úzkostlivě bedlivém konání učitelského svého úřadu obětoval, se nedočkal. Tragický to zjev, že se bral po celé živobytí k určitému cíli, ale dojíti ho nemohl, poněvadž se neviditelné břemeno naň věšelo a vůli jeho podlamovalo.

Budiž snahám jeho a lásce k své rodné zemi a přirozenému jazyku zachována vděčná památka.

V Písku v červnu l. 1900.

Digitized by Google

Digitized by Google

Rozvržení díla.

Heraldika dělí se na dva hlavní oddíly:

První hlavní část obsahuje propravu neb propedeutiku k heraldice. Tu třeba mluviti napřed o poměru naší heraldiky k cizím heraldikám (kap. I.). Potom třeba jest vypsati tak zvaná vyměření neboli definice, totiž pravidla, jak se hledí ke stáří erbů, platnosti právnické a rozdílnostem jich co do zevnějšku, i co do vnitřku (kap. II.). V jiné části pojednává se o dějinách erbů, o jich rozvoji jak heraldickém tak uměleckém, totiž, jak a kdy povstaly, jakým způsobem byly skládány a jak umělci o jich umělecké zdokonalování se vynasnažujíce, druh druha překonávali (kap. III.). Neméně důležité jsou dějiny erbovního práva, totiž jak se nových erbů nabývalo, jak staré se potvrzovaly a zlepšovaly a pod (kap. IV.). V kap. V. vypisuje se právo platné při užívání erbů a otázky s tím souvisící, totiž že stejný erb svědčí o společném původu a jakým právem erby se dědívaly. V následujících dvou hlavách líčí se dějiny heraldiky či literatura (kap. VI.) jako i zřídla, odkudž známost heraldiky vážíme a pomůcky, jichž při tom užíváme. K tomu též třeba promluviti o vývodech a pohřbech (kap. VII.). Tu se končí první část.

Druhá část obsahuje popis a ocenění jednotlivých částí erbů. Proto se tu mluví napřed o barvách čili tinkturách a kožešinách (kap. VIII.). Nežli se přikročí k následujícímu rozboru, třeba něco říci o terminologii čili názvech v pravé heraldice české platných (kap. IX.). Potom teprve následuje podrobný rozbor částí, totiž napřed částí podstatných, které scházeti nesmějí u erbu, štítu a tak zvaných kusů (kap. X.), pak popisy erbovních znamení (kap. XI.), popis přilbice neb helmice kap. XII.), klenotů a pokryvadel (kap. XIII.). Následuje potom pojednání o částech nahodilých, které při každém erbu nebývají, totiž rozmanitých ozdobách, jimiž erb byl zlepšován (kap. XIV.) a o odznacích, které si úředníci neb osoby v důstojenstvích postavené na své erby dávali (kap. XV.). Třeba potom promluviti o takových ozdobách, které nejsou v erbu samém, nýbrž mimo něj (kap. XVI.). Důležité jest také pojednati

Digitized by Google

o měnění erbů u jedné rodiny neb erbů slučování (kap. XVII.). Poslední oddíl heraldiky jest nauka o blasonování neb popisování, kritisování, historisování a diagnose neb poznávání erbů.

Co potom následuje, lze pokládati za přídavky. Tím vyčerpána jest heraldická věda, jak se obyčejně v heraldických dílech probírá.

České heraldice a českému národu však tato popsaná všeobecná heraldika nestačí. Český národ, který ctí předky své, ať urozené neb neurozené, chce také znáti to, čím se urození jeho předkové honosívali. M. Kolář bohužel se již k sepsání té části nedostal a při jeho důkladné znalosti starých rodin a obrovské paměti byl by zajisté o tom výtečné vypsání složil. Upravovatel jeho díla hleděl aspoň z části nahraditi, oč nás ukrutná smrt připravila. Pro snadný přehled volil tuto soustavu:

A. Vypsání erbů kmetských, velkých a rozšířených rodů i v Čechách i na Moravě.

B. Vypsání erbů panských a vladyčích rodin v Čechách.

C. Týchž vypsání na Moravě.

D. Vypsání erbů pánů a vladyk, kteří se později přistěhovali (asi po r. 1520) a tak zvaných erbovníků.

Pro oddíly *B*, *C* a *D* volen abecední pořádek.

K této zvláštní části dodáváme, že tu v odděleních *B*, *C*, *D* nelze a nesmí se hledati úplnost (totiž takovou úplnost, jak je za nynějšího stavu možná), protože řádně zpracovaného a spořádaného materiálu po ruce nebylo a takový ze všech koutů shledávati, vyžadovalo by práci několika let. Nicméně aspoň v odděleních *B* a *C* nebude žádný znamenitý rod vynechán a nedostatek bude nejspíše jen při oddělení *D* pozorován.*)

*) Sestavil Aug. Sedláček, vydávatel.

Digitized by Google

I.

Úvod do heraldiky. Čím jest česká heraldika samorostlá.

Heraldika jest věda a umění erbův. Erby jsou dědičná znamení nebo znaky na částech rytířské zbroje umístěné, kterými se liší od sebe osoby, rodiny a spolky, jež právo mají je nositi. Takových odznaků užívalo se již u Římanů, aby rozličné oddíly vojska od sebe se rozeznávaly; od Římanů přešly tyto znaky do zemí od nich zkolonisovaných v západní Evropě, do Francie, Španěl a Anglie, odkud se do Němec dostaly. Že se erby po celé Evropě ve XII. a XIII. století valně rozšiřovaly, k tomu především přispěly války křižácké. Veliká síla křižáků, kteří pospolu táhli do krajin východních, záhy dala k tomu příčinu, že přátelé a příbuzní stejnými znaky své štíty si pomalovali, aby v potřebách dříve se poznali a zároveň statečné činy své zvěčnili sobě přiměřenými obrazy. A jako křižáckými válkami tak jinými válečnými výpravami v samé Evropě erby rytířské se rozšířily. Předek českých pánů z Kostomlat a z Choustníka, jenž první slezl hradby Milanské, vzal si na štít svůj řebřík buď sám neb některý z jeho nejbližších příbuzných a již r. 1223 Sezema z Kostomlat na štítě řebřík nese (v archivu Břevnovském). K témuž dobytí Milána nese se erb půl koně na štítě pana Drslava, nejvyššího sudího Plzenského z roku 1269, který po něm dědili pánové z Pardubic a dodnes dochovali svobodní páni Malovcové z Malovic. Ve XIII. století začali Čechové na vysokých horách hrady po spůsobu německém stavěti, aby se ubránili vpádu sveřepých Tatarů a od nových pevných sídel těchto německy pojmenovaných nejeden rod český také erb si vzal na svůj štít. Do r. 1250 známe v Čechách a na Moravě jen málo erbů, ale potom najednou počtem se velmi rozmnožily, čehož neposlední příčinou bylo také roztržení rodových spolků, o kterém u Vítkovců, Drslaviců a Markvarticů výslovně se vypravuje. Pověsti známé i neznámé, úřady, důstojnosti, topické zvláštnosti prvních sídel, hojnosť lesa, rybníků a stád rozmanitého dobytka nezřídka se přičinily k tomu, jaká znamení neb erby na štít panstvo české si bralo a někdy nemůžeme zapříti, že i příbuzenstvo

Digitized by Google

s Polskými rody stejnými erby v Čechách i na Polsce naznačeno jest. Že židovku podávil pan Všeslav, byl také od židů zabit a potomci jeho za trest na štít židovský klobouk dle Dalemila dostali a vladykové z Lomnice nad Popelkou tatara s kabelí za erb si oblíbili na památku vpádu Tatarského. Hron z Náchoda obdržel černého lva na zlatém štítě od krále říšského, při které příležitosti Havel Jablonský ratištěm dobyl polovičného štítu, který měli pánové z Vartenberka, ze Zvířetic, z Michalovic. O poslední pověsti tolik říci můžeme, že jest ohlasem dávného roztržení spolku rodin Markvarticů, které všechny ještě r. 1283 lvici na štítě nosily.*)

Pro velkou důležitost heraldiky bývaly ve středověku u dvorů panovnických heraltské komory a v čele jich bývali králové heraltů. Sám panovník jmenoval takového krále a vyliv víno na jeho hlavu, nejen zvláštni jméno mu dal, nýbrž i jisté svobody propůjčil. Zachoval se list krále Václava,**) jímž jistou osobu králem heraltů jmenuje řka: aby všichni heralti tě jako krále ctili na jednotlivých místech, kdykoliv a když schůzi míti budou, slavnostně jak náleží tobě česť prokazovali a tobě v těch věcech, které k úřadu tvého vykonávání dle zvyku a dle práva náležejí, věrně poslouchali a abys šaty mužské i ženské, koně a jakékoliv jiné dary, kterými zvláštními jmény vyjádřeny býti mohou, které tobě ze štědrosti králů, knížat, hrabat, pánů rytířů, panošů neb jakýchkoli svaté říše věrných, jakéhokoli stupně nebo šlechty jsou, byly darovány, svobodně prodávati mohl na všech místech bez placení cla nebo jiné dávky, což tobě ze zvláštní přízně Výsosti své listem tímto na čas tvého života povolujeme. Z listu toho čtenář sám vyrozuměl, že český král heraltů zrovna jako francouzský Mont-Joye nebo král francouzských heraltů darem všechny šaty a koně o turnajích dostával a že tedy král český Václav přímo francouzským řádem při ustanovení svého krále heraltů se zpravoval.

Slovo heralt Čechové znali již ve IV. století dle Pulkavovy kroniky i znamenalo jim hlasatele jako posud Angličanům, Francouzům a Němcům. Jiného významu, který by se nesl k umění a vědě heraltův nebo heroltův odjinud známé a zde svrchu podotknuté, jsme ve starší době nepostřehli, ač o něm nepochybujeme již proto, že v kanceláři kancléře království českého úředník takový byl, který nad erby a jich užíváním bděl a při propůjčení nových erbů toho dbal, aby se nepropůjčovaly erby jedenkráte již udělené a, když přece tak se stalo, aby aspoň barvami od sebe se lišily. Že lidé erbů znalí v Čechách třebas po latinsku herolty se nazývali a k turnajům se dostavovali jmenujíce se služebníky erbů, o tom víme z dotčeného diplomu Václavova, ale po husitských válkách jenom hlasatele známe, kteří snad také heralty ve smyslu západních národů byli. Na vyobrazení turnaje ve hradu Píseckém figurka jedna sama o sobě stojíc a

*) Ukončení této části a spojení s následující se ztratilo. Vydavatel spojitost nahradil, jak mohl.

**) Doplněno z formuláře cís. Karla IV. vyd. od Tadry na str. 40, kdež jest list Karlův téhož znění.

Digitized by Google

ruce vzhůru zdvihajíc velmi dobře za krále heraltů by se hodila pro korunku na hlavě, kdybychom věděli cosi určitého o starší úpravě tohoto našeho hodnostáře; na ten čas přestáváme na výkladu, že zde máme před sebou blázna mužíka, kterých při rytířských hrách jako na hradech panstva českého nikde nescházelo.

Heraltův úloha byla dvojí: theoretická i praktická. Po theoretické stránce svého úřadu heralt měl všechna pravidla i předpisy znáti, dle kterých erby se zhotovují a nosí, jakož i prameny, ze kterých známosť erbů a pravidel erbovních čerpati možná. Po praktické stránce měl heralt věděti, jak se užívá pravidel heraldických vzhledem k erbovnictví a k jednomu každému erbu zvláště, aby dovedl v jednotlivých případech erby blasonovati, historisovati, kritisovati a rejsovati, o čemž o všem později šíře promluvíme. Heraltové dřívějších dob prakticky vykonávali své umění dle podání, která dlouhý čas v tajnosti zachovávali; během let tato pravidla v jeden celek spojena byvše systematickým základem vědy heraldické se stala dle dvou směrů svých, kterými se věda tato béře, heraldiky theoretické a praktické.

Česká heraldika jest na středokratech mezi heraldikou západní Evropy a německou s jedné a mezi uherskou, polskou a ruskou s druhé strany. V samých začátcích svých ve věku třináctém byla Čechům příkladem a vzorem heraldika německá, ve věku XIV. a XV. do válek husitských francouzské vzory dostaly vrch nad německé. Rozmanitý vliv ten jeví se jednak v názvosloví rytířského kroje a rytířských způsobů jednak v úpravě náhrobků panského stavu a v nádheře helmů a přikryvadel. Vedlé těchto proudů od západu nemůžeme zneuznati také vlivu domácího slovanského národa svého na heraldiku, jenž se značí především ve společných s Poláky a Slezany znameních erbovních, kterých jinde na příklad u Němců nenalézáme zdomácnělých. Připomínám v té příčině naše panské erby: střelu zavinutou u Poláků odrowąż (odřivous) řečenou, lekno Kounicův, podkovu se střelou, erb to v Polsce białynia řečený, erb wierczék N, jenž na Moravě Kunčickým z Kunčic náležel, erb nałęcz, který v Čechách na štítě Strpských ze Strpí (u Vodňan) jsme spatřili, erb kušaba řečený, který v Čechách a na Moravě pánům z Veitmíle náležel a jako žernov se vypodobňuje a jiných více. Celkem napočetli jsme takovýchto výhradně českopolských erbů několik,[1]) které v německé heraldice representantů nemají anebo jen osamotnělé se vyskytují u některé nižší rodiny, která si erb ten ze slovanských krajin vypůjčila. Avšak nebylo nikdy v Čechách obyčejem jako v Polsce, aby celé rodiny k nějakému erbu byly přijímány kromě erbovníků pozdějších v XVI. věku. Rovněž nebylo u nás zvyku německého, vedlé něhož osedlá kolem hradu nějakého nižší šlechta (Burgmannschaft) mívala erb celý anebo kusy erbu pána hradu a manskou službou k tomu neb onomu hradu zavázána byla. Za to ze krajské sou-

*) V rukopise prázdné místo, které se mělo číslem vyplniti.

Digitized by Google

stavy naší přirozeně plyne, že v každém kraji mocný jeden rod panský v čele byl a když staroslovanské spolky rodinné se roztrhly, rod tento se společným erbem se rozešel v několik bohatších a chudších rodin blízko sebe osedlých v témž úkraji. Tolik jen chtěli jsme říci na výklad stejných erbů našich rodin původu staropanského.

A nyní již k samým českým erbovním znamením přihlédněmež, jak se od sousedů svých liší. Ve Francii většinu erbů zabírají heroltské kusy, v Němcích obecná erbovní znamení jako v Anglii a Italii. V Čechách a na Moravě ne-li polovice, zajisté třetina erbů náleží heroltským kusům, ať již jsou heroltské kusy původními erby nebo náhradními místo obecních erbovních znamení jako klenot užívaných, o čemž více jsme pověděli v kapitole O měnění erbů. Erby naše jsou jednoduché o jednom erbovním znamení a teprve v polovici XIV. věku panské naše rodiny některé děliti počaly své štíty na dvě a na čtyři části anebo erbovní znamení dvojnásobily, trojnásobily a čtvernásobily, což pravidlem se stalo při alliančních erbech již ve XIII. století. Nobilitacemi po husitských válkách vešly ve zvyk dělené štíty, které v druhé polovici XVI. století a zvláště v XVII. věku nezbytnými se staly.

Barvami stkvěly se naše štíty ode dávna jen veselými bílou (stříbrnou) a červenou, žlutou (zlatou) a modrou, červenou a žlutou (zlatou); štíty s černou a žlutou (zlatou) barvou náležely k výminkám jako pánů z Vartenberka polovičný štít černý a zlatý, pánů z Náchoda korunovaný lev zlatý na černém štítě, Berků z Dubé a příbuzných s nimi rodin dvě ostrve černé ve zlatě, Šelmberků sviní hlava černá na zlatém štítě a několika málo rodin nižší šlechty. Až teprve za panovníků z rodu Habsburského štíty s černou a zlatou barvou nobilitacemi čím dále tím více se rozšiřovaly. Kožešin nebylo vůbec v Čechách užíváno na štítech aniž figur s nimi souvislých, jako železných kloboučků, také neznáme v heraldice české žádných vedlejších znamení, kterými by rozličné stupně pokrevních příbuzných v panovnických rodinách se naznačovaly, jako ve Francii a v Anglii zvykem bylo. Koruny na helmích kromě korunovaných některých zvířat málokde na starých erbích nalézáme, jako u rodin z velkého rozrodů Buziců, u pánů z Potštejna a u některých rodin nižšího řádu; přední rod panský v Čechách pánů z Rožmberka oblíbil sobě korunu na svých helmech až v druhé polovici XVI. věku. Štítonoši těšili se u nás odedávna veliké přízni, ale nebyli dědičnými příkrasami kromě v rodě Bechyňů z Lažan; zvláště ptáci se líbili našim předkům v této příčině a též diví muži, jak z bible krále Václava IV. víme; v XV. věku libovolné štítonoše si naši pánové kolikráte v téže rodině brávali.

Příbuzná české heraldice polská má s naší mnoho obecných znamení společných, jak jsme již karakterisujíce domácí svou heraldiku připomenuli. Jako u nás tak v Polsce záhy velké rozrody o jednom erbu vznikly a r. 1359 uvozují se na výpravě vojskiej tři prapory vojska královského a devět praporů rodových: Toporczyków, Leliwitów, Lisów, Rawitów,

Digitized by Google

Gryfów, Szreniawitów, Habdanków, Polukozów a Strzemienczyków. Všech těchto devět praporův ozdobeno bylo erby v Čechách a na Moravě známými: sekerou nebo bradaticí, půlměsícem se hvězdou, dvojitou střelou, korunovanou pannou na medvědu, gryfem, poříčím pokosným, lomeným pruhem, osličí hlavou a třmenem. Záhy se oba národové rozešli v příčině šlechty a erbů: Čechové jména rodná i erby brávali si od Němců a roztrhli posavadní svazky velkých rodů, kdežto Poláci k erbům svým čím dále tím více přibírali rodin adoptací, jako r. 1417 přijali 47 rodin šlechty litevské ke svým erbům. Nešlechtických rodin přibírali ke svým erbům a jménům tolik, že ústavy z r. 1602 a 1633 tak dále činiti zakázaly a k nobilitacím i indigenátům povolení sněmu třeba bylo podle ústavy z r. 1678.

Valné takové rozmnožování jednoho erbu zavdalo též příčinu toho způsobu, jakým nyní původ a erb rodiny šlechtické v Polsku se označuje. Rodina Malachovskich erbu Sas znamená rodinu Malachovských z Kozlovego Malachova, kteráž přísluší k erbu Sas jmenovanému, jehož erbovním znamením jest na modrém štítě půlměsíc zlatý s rohama vzhůru obrácenýma a hvězdou na každém konci obloženýma, uprostřed nichž šíp vzhůru hrotem postaven jest. Druhá rodina Malachovských z Malachova přísluší k erbu Nałęcz, jehož erbovním znamením jest na červeném štítě páska bílá na způsob věnce svinutá a dole na uzel svázaná. Podobně rozeznávají se Komorovští erbu Ciollek od Komorovských erbu Korczak, Olszevští erbu Lis od Olševských erbu Ślepowron atd. Nejčetnějšími skupeninami rodin vynikají dnes erby Odrowąż se 54 herbownými, Ogończyk se 100 herbowných a Jastrzębiec s 293 herbownými.

V klénotech polských příliš často tři až pět per pštrosích nalézáme, což erbům po této stránce vadí v rozmanitosti. Že mnohá znamení erbovní v Polsce kupeckým plombům starším jako vejce vejci podobna jsou, žádný soudný znatel popírati nebude a že mnohá z run povstati mohla, v tom p. Pěkosińskému také neodporujeme.

V krajinách, jindy slovanských, nyní poněmčilých jako v Meklenbursku, Pomořanech, Sasku a Slezsku zachovalo se mezi erby šlechtickými více méně upomínek na původní slovanské erby. Nejvíce slovanského rázu mají erby slezské, kde čtyři rodiny se zavinutou střelou, čtyři s podkovou, dvě se zubří hlavou, dvě s loukotí Lažanských, tři s polským erbem Šelihou a kromě nich rodiny s českými erby Stvolinských z Kopist, Kouniců, Boršů z Oseka, Stajických ze Stajce, Šellenberků, Krabiců z Vejtmíle, Řičanských, Kapounů ze Smiřic a mnoha jiných nalézáme.

Po Slezsku můžeme též Sasko jmenovati mezi zeměmi, kde působením blízkých Čech a Slezska mnoho slovanských erbů se nalézá, při čemž zapomenouti nesmíme, že mnoho erbů, jak v Sasku tak v Čechách stejných a společných bylo, třebas rozdílným rodinám náleželo. Křídlo šachované měli v Čechách Kapléřové ze Sulevic a v Sasích vladykové z Polenska; pánové a vladykové z Veitmíle v Čechách měli žernov na štítě a na helmě, saští Veitmílové mají 9 vyžlat v čepici na helmě, ale

Digitized by Google

štít stejný, radlici od pluhu čeští Pluhové ze Žďáru, pozdější Pflugové z Rabšteina a saští Pflugové.

Poznámka naše ovšem neplatí o rodech, které ze Sas do Čech se přistěhovaly nebo naopak tam se odstěhovaly, poněvadž podobného něco i v poměrech mezi Bavorskem a Čechami shledáme.

V končinách pomořských v Meklenbursku a Pomořanech kromě málo zbytků heraldiky polské (gryf, wieniawa, łodzia, prawdzic, belty, topač) vliv německého řádu mocně působil na rozvoj erbů. Charakteristickými známkami heraldiky těchto krajin jsou tyto. Erbovní figury zvířat a lidí často vynikají z šachovnice v levém koutě štítu nebo z dolejší polovice pruhy přepaženého štítu a z figur oblíben jest půlměsíc s obličejem lidským a bez obličeje lidského s 1, 2 až 3 hvězdami, půl jelena a medvěd; a jako klenot spatřuje se často pohanská žena nebo mužíček s pohanským kloboukem také běs řečený, což u Poláků často bývá.

Ve Fojnici v Bosně zachoval se v tamním františkanském klášteře erbovník Bosny z r. 1340 od popa Stanislava Rubiče složený, jenž erby 124 rodin obsahuje a v čele jich erb Štěpána Nemaniče, caře srbského i bosenského. Po něm ještě 10 erbů zemí slovanských následuje: Bosny, Bulharska, Charvátska, Dalmacie, Illyrie, Macedonie, Přímoří, Rašky, Slavonska i Srbska. Erby provedeny jsou dle pravidel heraldických a z figur pozorujeme 72 půlměsíců, 23 orlů, 22 křídel, 21 hvězd, 21 lvů, 19 lilií a 16 draků kromě jiných rozmanitých erbovních znamení a heroltských kusů. Šlechta charvátská a slavonská i se svými erby jest též původu slovanského, ale korutanská a krajinská německého.

V bavorské heraldice jsou heroltské kusy a dělení štítu velmi oblíbené jako ve francouzské i české, s kteroužto naší heraldikou Bavoři společné mají časté změny místa a směru heroltských kusů na štítě. Také mnohé erby, jak Bavorům tak nám Čechům, společné jsou i při rozdílných původem rodinách, jako tři nohy koncentricky ve stehnách spojené pánů z Rabšteina bavorských a českých, beran vyskakující bavorských pánů z Ramsperka a českých z Ronšperka, erb nazdél rozdělený a napříč pruhem přepažený v levé polovici rytířů Donnersteinarů z Donnersteina a českých vladyk z Křikavy. A co o Sasku jsme řekli, i zde platí, že nepřipomeneme erbů vladyk, kteří z Čech do Bavor a z Bavor do Čech se odstěhovali.

Na westfalských a porýnských erbech znáti jest sousedství Francouzů, od kterých přijala šlechta těchto krajin do svých erbů lilie, turnajský lem, osekané ptáky, štíty posázené šindely, kostkami, železnými kloboučky, křížky a kouličkami.

V erbech Švýcarska a Elsaska hvězdy s měsícem velmi často se vyskytují jako okrasy i jako samostatné erby. V Hanoversku vedle jiných oblíbená je figura kotelných háků.*)

---

*) Sepsání Kolářovo nezměněné.

Digitized by Google

II.

Vyměření heraldická.

Erby jsou obrazy dle pravidel vědeckých a uměleckých uspořádané, jež umístěny jsou na zbroji rytířské a účel representací mají. Heraldika v užším smyslu jest věda a umění erbů. Heraldiku také nazvali erbovním uměním, ježto předměty heraldické zároveň uměleckými výtvory jsou. Ale jméno toto nepostačuje pojmu heraldiky, poněvadž vědecká stránka její docela tímto názvem pominuta jest, zrovna jako názvem známost erbů; nebo učením erbů zase k umělecké stránce by se nepřihlíželo. Nejlépe proto jméno heraldika jak umělecké, tak vědecké stránce erbů vyhoví. Heraldika v širším smyslu jest známost veškerého řádu a běhu jak minulého tak přítomného ve věcech erbů a šlechty. Heraldika má tedy znáti zvyky a obyčeje, které u turnajů, o korunovacích, o svatbách a pohřbích, při dání lén se zachovávaly, jakož i zařízení takových slavností pokud se šlechty a erbů týkají.

Slova heraldika také užíváme, když posuzujeme, jak se nám zevně heraldický výtvor jeví a mluvíme potom o dobré a špatné heraldice takovéhoto výtvoru.

Heraldika pochází od slova herold, jež hlasatele, zvěstovatele, posla války nebo míru znamená, a ve středověké latině heraldus slulo, odkud Čechové slova heralt a od něho odvozené Heraltice (na Slezsku r.1266 připomenuté, které po německu r. 1265 Heroltsdorf se nazývaly) a heraltství i heraltovati si vytvořili. Za středověku bylo úřadem heraltů zaměstnávati se erhovnictvím u dvorů panovnických při turnajích a o jiných slavnostech, později též v kancelářích. Že český král Václav IV. sám krále heraltů v Čechách ustanovil a výsady jeho úřadu znamenité dal, o tom dopodrobna promluveno.

Slovo Erb (polské herb, ruské gerb) není původu slovanského, nýbrž německého a zděděný statek (Erbe) znamená. Tento význam českého erbu jest také příčinou, že v čísle množném kromě svého významu právě naznačeného erby též dědice znamenají. Německé slovo erb znamenající Wappen, souvisí s Waffe, zbraní nebo zbrojí, jakož štít a helm, na nichž by umístěny byly, také ku zbroji náležely. Stejného významu jsou latinská a francouzská jména erbů arma, armorum insignia, po francouzsku armes, armoiries, kdežto blason chválu neb hanu znamená. Všechny erby lze na trojí způsob roztříditi; totiž se stanoviska:

Digitized by Google

1. historického, hledí-li se k jejich původu a stáří;
2. právnického, hledí-li se k nynější jich platnosti;
3. heraldického, přihlíží-li se k jejich vnějším i vnitřním kriteriim.

Vzhledem k původu svému jsou všechny erby buď:

1. erby původní, které s heraldikou samou povstaly, neb
2. erby listovní, které erbovním listem propůjčeny byly.

Změnou, rozhojněním nebo umenšením, které se staly erbovními listy, ale nikoliv potvrzením, může též původní erb státi se erbem listovním.

Se stanoviska právnického dělí se erby na:

1. erby fysických osob,
2. na erby hromadných osob.

Erby fysických osob jsou buď:

1. erby celých rodin, které zase mohou býti:

a) erby rodinné vlastní,

b) additionalní erby přidané, nebo

2. erby jednotlivých osob.

Erby rodinné jsou dědičné dle pokrevenského práva šlechty. Každá rodina skutečně šlechtická, která k dědičné šlechtě náleží, má erb, jenž stejně všem členům jejím přísluší. Additionalní nebo přidané erby jsou takové dědičné erby, které jsou památkou dědičných úřadů v rodině, nebo památkou milosti panovníkovy a také vladaře republiky. Arcitruksasem sv. římské říše byl kurfiřt falcký později kurfiřt bavorský, jenž také jako odznak svého úřadu zlaté říšské jablko na středním štítku svém měl až do zrušení říše německé. Dědičnými truksasy byli hrabata z Waldburku, kteří podnes jablko říšské ve svém erbu na památku si ponechali. Francouzští konnetablové měli odznak svůj: dvě modré holi na příč přeložené za svým rodným štítem, jako vůbec ve Francii odznaky dědičných úřadů jen za štít rodný se kladly, nikdy do něho. U nás v Čechách jen sporadické příklady toho máme, že rodiny s dědičnými úřady odznaky jejich na štít si vzaly. Pánové z Vartenberka byli nejvyššími číšníky království Českého, ale známe jen tři pány z Vartenberka, kteří na pečeti své 2 číše si dali k svému erbu. Za to vladykové z Klukovic, kterážto ves k číšnickému úřadu příslušela, měli pohár na štítě snad jako manové tohoto úřadu Měšťanská rodina Kamaréřů v Praze, která ve službách komorničích u Karla IV. byla měla ptáka s klíčem v zobáku na štítě. Erby z milosti panovníkovy přidané viz při polepšení erbů.

Měšťanů erby jsou po právu jen tenkráte dědičné, když k dědictví propůjčeny byly. Do dob Karla IV. nebo do husitských válek mohli obyvatelé měst královských v Čechách sami podle libosti erby si voliti a jich také dědičně užívati. V XV.—XVIII. stol. nazývali se nobilitovaní měšťané v Čechách, na Moravě a Slezsku erbovníky a nepřestávajíce býti měšťany, městem, kde žili, se řídili, živnosti městské provozovali a v úřadech městských byli. Nabyl-li takový erbovník nějakého zboží, býval od sněmu za obyvatele země přijat do druhého stavu rytířského

Digitized by Google

nebo vladyckého, a stal se slovutným panošem. Obnoveným zřízením r. 1627 ustanoveno, aby jednoštítní nebo novoštítní tito vladykové až do třetího kolena titulováni byli toliko slovutný panoše, slov. vladyko, a potom teprve aby urozenými vladykami nazýváni byli.

Erby jiných jednotlivých osob, které propůjčeny byly na odměnu zvláštního vyznamenání a pro zásluhy v úřadech a ve vojště, jako v Rakousku s řádem železné koruny třetí třídy, v Bavořích s řádem záslužným vojenským nebo civilním, také osobní povýšení do šlechtického stavu, s nímž zvláštní erb spojen jest, nejsou dědičnými, ježto šlechtic nově povýšený ani šlechtictví ani erb nemůže potomkům svým odkázati.

Zvláštností v Bavořích jest, že, když syn otce na šlechtice povýšeného opět záslužného řádu nabude, šlechtictví s erbem v té rodině dědičným se stane, ale jen po právu prvorozenstva.

Vdané dámy a vdovy ode dávna mívají erb rodný spojený s erbem manžela svého. Jakým způsobem oba erby se spojí, náleží do kapitoly o dámských pečetěch, zde jen se připomíná, že vdané dámy šlechtické právo mají svůj erb a erb muže svého heraldicky kombinovati. Erb takovýto nový může náležeti jen určité osobě, dámě buď vdané neb ovdovělé a nemůže zděděn býti, tak že zde případ máme, kdy allianční erb náleží k erbům neděditelným.

Ovšem jinak se věc má, když v alliančních erbech máme před sebou erb vymírající nebo vymřelé po meči rodiny, která jen na očích dámy poslední toho rodu spočívá, spojený s erbem manžela jejího. Takový allianční erb dělí se dále a náleží ke spojeným erbům heraldickým, o kterých na příslušném místě (O heraldickém spojení erbu) jednati budeme.

Erby (juristických) hromadných osob rozdělujeme:

1. na erby korporací světských,
2. na erby korporací duchovních.

1. Erby korporací světských.

1. Erby států, zemí a úřadů, které stát zastupují. Jen málo století je tomu, co erby státní a zemské v obyčej vešly, dřívější takové erby náležely panovnickým rodinám těchto zemí a byly šlechtickými rodinnými erby. Nejstarší známý erb království Českého byla na stříbrném štítě orlice černá, z nížto plameny červené šlehají se zlatými listy jetelovými na křídlech, jako posud biskupství Tridentské tímto erbem se honosí, obdrževši jej jako nejstarší český erb od krále Jana Lucemburského. Orlice tato nazývá se Svatováclavskou, poněvadž pochází ze štítu sv. Václava, jehož obraz na nejstarších pečetích našich panovníků nalézáme. Na pečeti dvojité r. 1200 stkví se orlice na štítě Přemysla na koni jedoucího a na líci jest sv. Václav na trůně sedící s praporem trojocasým v pravici a štítem s bodcem v levici (C. k. un. kn. Plasy Stražiště atd.). Lev český poprve se spatřuje na štítě Vladislava Jindřicha, markrabí moravského r. 1202 a od krále Přemysla II. počínajíc, který lva již jako markrabě nosil, výhradně zůstal erbem všech

Digitized by Google

panovníků království Českého, kombinován jsa s erby ostatních jejich zemí. Děpolticů erb půl orlice a půl lva hřbety o sebe opřené svědčí nejlépe že oba erby, jak orlici, tak lva, v prvních dobách heraldických panovníkové z rodu Přemyslova si oblíbili, než lev orlici vytiskl, která potom erbem nejvyššího soudu zemského se stala.

Víme sice dobře, že Bedřich, vévoda český (1173 a t. d.) na svých mincích stoje vyobrazen jsa drží štít, jenž třemi rovnými pruhy ve vrchu štítu, v prostřed štítu a ve spodku štítu rozdělen jest, ale štít máme za štít osobní, podobný pokosnými pruhy přepaženým štítům sv. Václava na jiných vévodských mincích. (Také na pečetích Bedřichových se jen prostý štít spatřuje.)

Erby na malbách Znojemské kaple romanské jsou výtvory fantastické jako zelená růže pětilistá (kterou měli Vítkovci krumlovští) čtyrmi rovnými pruhy přepažený štít atd. Členové královského rodu českého mimo krále měli jako markrabí moravští erb orlici moravskou a rodný erb královského rodu svého lva, čehož příkladem nám jest erb kralevice Karla, syna Janova z r. 1347, otisk pečeti jeho prstenové má v pravo orlici, v levo lva česk., uprostřed mezi oběma l. K (Mor. stav. archiv). Viktorin, syn krále Jiřího Poděbradského měl r. 1463 pouze erb Kunštatovský v jetelovém trojlistu. Rakouský erb veliký, prostřední a malý náleží jen panovníkovi a úřadům, kromě toho též na mincích se spatřuje. Mince zalítavských zemí nesou na sobě erb Uher a připojených k nim zemí. Korunní princezna vdova Štěpánka měla svůj zvláštní erb složený z částí erbu královského belgického a císařského rakouského; arcivévodové, kteří jiné země drží nebo drželi, mají erby těchto zemí na hlavním štítě, na prostředním štítě erby Uher, Čech, Haliče a Rakouska, na štítku pak třikráte na zdél rozdělený genealogický štít Habsburský, Rakouský a Lotrinský.

2. Erby měst, městysů a obcí. Královská naše města, jichžto erby až do XIII. věku sahají: Praha, Most (1273), Klatovy (1288), Jihlava (1268), Litoměřice (1282), Brod Něm. (1269), Žatec (1295), Cheb (1297), vedle samotného lva českého mívají na pečetech svých zeď obyčejně dvěma věžemi opatřenou, uprostřed nich bývá brána zavřená s visutou mříží. Ochranná města a městečka mívají nad branou mezi oběma věžemi erb některého svého pána, který jim k erbu pomohl, nebo k jeho polepšení; někdy bývá prostý erb pánův také erbem městským.

Městští naši rychtáři měli také svou vlastní pečeť. Knínský rychtář byl na své pečeti jako jezdec vyobrazen s kladivem v ruce a pod koněm kladivo a pemrlice přes kříž přeložené.

Obce naše vesnické zřídily si teprve od let padesátých své erby, které málokde historický význam mají. Zajímavé jsou erby vesnic bývalého Jindřichohradeckého panství, které těmto vesnicím jeden hrabě Slavata z Chlumu a z Košmberka udělil.

3. Erby cechů a pořádků. Dle Heſnera dělí se tyto erby na všeobecné a místné. K prvním náleží prý erb knihtiskařů, ke druhým erb

Digitized by Google

ševců Mnichovských, tkalců Augšpurských a pod. Malíři mají od XVI. stol. za erb štít červený s třemi štítky stříbrnými.

Dle kronikáře Hájka dal Karel IV. r. 1357 cechům Pražským erby na prapory, s kterými také novým panovníkům vstříc vycházeli jako Ferdinandovi I. r. 1527, které v kostelích chovali a o procesích a průvodech pod ně se řadili.

Erbů těchto Pražských užívali cechové jednotlivých řemesel po celých Čechách a na velké síni nebo mashauzu radnice Táborské najdeš podnes vytesaný z kamene erb kožešnický a knapovského pořádku. V děkanském kostele pak téhož města kromě cechovních erbů z kamene vytesaných jiných namalovaných bývalo na stropě hlavní lodi a podobně v Kutné Hoře v chrámu Svatobarborském.

4. Erby kverků. Kverkové nebo nákladníkové hor dolovali na zlato, stříbro, cín, železo a pod. na společné útraty, dělíce se též o společný zisk. Jako horní města kverkové též pečetili své listy zvláštním erbem od panovníka propůjčeným, jako páni kverkové v Hallu a soliváři v Halleinu. Četné erby kverků českých nalézají se v Kutnohorském kostele sv. Barbory v kůru, k nimžto můžeme připojiti erby pregířů (tři nad sebou postavené mincovní matice), šmelcířů (uprostřed vidlička a podle ní pohrabáč a sběrač křížem přeložené) šlígle, dva hašpléři rumpál točící. Hofmistru urburýři a úřadu hornímu na H. K. udělen r. 1532 erb: Štít červ., v němž jsou dvě ruce, majíce okolo blankytné oblaky a držící šlígle stř. s hayzlemi zl. a uprostřed přes ty šlígle jest koruna zl. královská.

5. Erby nadání rozmanitých. Erby takové náležejí universitám akademiím, museím, pocestných lidí domům a také domům pro chudé.

Universita pražská má poprsí Karla IV. s vytaseným mečem na své pečeti, Česká Akademie císaře Františka Josefa má za erb na zlatém štítě císařského dvouhlavého orla, na jehož prsou štítek s českým lvem se spatřuje.

6. Erby společností, spolků a gild. Šlechtické i měšťanské, učené i zábavné spolky erby zvláštními ode dávna se honosily. Turnajské společnosti šlechtické v Německu z konce XV. věku mají erby své vymalované v kodexu erbovním (č. 9337) c. k. dvorské knihovny Vídeňské v čele tohoto rukopisu na praporcích zvláštních. Erbů těch jest 12 a každý na praporci umístěn, který panna nebo mládenec nebo jezdec nesou. Společnost osla má své jméno po oslu v erbu na svém praporu, který panna nese atd. Viz též Reinhardovu Wappenkunst na str. 19 § 8 pozn. 2.

Gauerbové němečtí (sousední šlechtické rodiny, které za doby pěstního práva k obraně a ochraně společné se spojily a na společném hradě Gauschloss sídlely) též zvláštní erby si oblíbili na př. gauerbové na Rothenberce a ze Starého Limpurga.

Řády světské čili bratrstva (fraternitates), společenstva (sodalitates) aneb jednoty (foedera) měly též své zvláštní erby. Připomínáme za příklad levláře, kteří sice v Bavořích vznikli, ale také členy své v Čechách měli a na pomoc českou spoléhali ve válce s bavorským vévodou. Dále jmenu-

Digitized by Google

jeme spolek kružítka v (Lubeku) Bukovci r. 1379 založený od 9 měšťanů rytířského řádu, kterémuž spolku cís. Bedřich r. 1482 rytířský stav pro všechny členy propůjčil. (3. ročn. Adleru 100.)

Ze zábavných spolků erby obdařených jmenujeme spolek střelců k ptáku ve Wittenberku, jehož erb z r. 1412 znám jest a erb Simandlů v Křemži ze XVII. věku (Adler).

2. Erby korporací duchovních.

Rozdělují se na:

1. erby arcibiskupství a biskupství,
2. erby kollegiatních kostelů, proboštství, arcijahnů, arciděkanů a arcikněží,
3. klášterů, opatů a konventů,
4. erby řádů:

a) rytířských,

b) mnišských.

Erby arcibiskupství a biskupství německých daly by se také vřaditi mezi zemské erby, ježto hodnostáři tito duchovní také světskými knížaty říšskými byli a velkým zeměm vládli, jako arcibiskup mohučský kurfiřtem byl a arcibiskup solnohradský samostatným panovníkem v říši německé.

Že erby biskupství od rytířských nebo rodinných erbů pocházejí, toho paměť dlouho do XV. věku se udržela, ježto ke mnohým erbům biskupským nejen štít, nýbrž také helm se svým klenotem náležel.

Biskup řezenský má podnes na svém erbu nejen štít, nýbrž také helm a na něm za klenot rybu před paví kytou z pavích per. V Čechách biskup a potom arcibiskup má za erb štít barvy černé a na něm příčný pruh zlatý; za štítem vyniká uprostřed dvojitý kříž arcibiskupský, na levém rohu berla pastýřská, na pravém pak rohu spočívá infule zlatá. Nad tím nade vším vznáší se zelený klobouk arcibiskupský s desíti třapci a jestli arcibiskup zároveň kardinálem, červený klobouk kardinálský s patnácti třapci po každé straně. Arcibiskupové, kteří jsou rodu šlechtického, připojují k erbu výše vypsanému přirozený erb svůj na způsob štítu středního. Za dřívějších dob sloučili arcibiskupové svůj erb rodný s erbem arcibiskupským na štítě na kříž rozděleném: Jan Očko z Vlašimě míval v prvním a čtvrtém poli zlatém po dvou modrých supích hlavách a krcích, v druhém a třetím černém poli zlatý příční pruh. Zbyňka z Hazenburka erb (v kapli Hazenburské pod samou věží Svatovítskou) nese se takto před našima očima: pruh arcibiskupský v prvním a čtvrtém poli, zajíc v druhém a sviní hlava v třetím. Biskup Litomyšlský Jan Železný měl svůj erb podobně na kříž rozdělený: v prvním a čtvrtém poli erb biskupství Litomyšlského: zlatý kříž na černém štítě v druhém a třetím poli erb měšťanů pražských Benešoviců: štít bílý a černý modrým pruhem na příč přetažený (Richenthalova kronika sněmu Kostnického). Zvláštních pečetí s erbem arcibiskupským užívala kapitola

Digitized by Google

na hradě pražském v nebytí arcibiskupa celých 120 let po odstoupení Konrada z Vechty (r. 1421) a užívá ještě nyní sede vacante. Administrator arcibiskupství pražského Jan z Púchova (1542—52) měl erb na kříž rozdělený: v prvním a čtvrtém poli erb arcibiskupský, v druhém a třetím poli erb svůj přirozený medvěda, jenž v předních dvou tlapách vytasený meč drží. Na pravém rohu štítu měl biskupskou čepici, na levém rohu korunovaný helm a půl medvěda z něho vynikajícího.

Biskupské stolice v Čechách nemají zvláštních erbů ani pečetí; biskupové dosednouce na stolec biskupský, nemají-li již svého erbu rodinného, zvolí sobě erb a pečeť dle libosti, jež kancelář dvorská a nyní ministerium státní schválí a upraví; ti pak, kteří jsou stavu šlechtického, užívají i na potom svého erbu přirozeného, přidadouce k němu příznaky hodnosti biskupské, totiž: kříž, infuli a berlu, a nad tím zelený biskupský klobouk se šesti třapci po každé straně. Končíme zmínkou o manské korouhvi arcibiskupa olomouckého, která zvláštní svůj erb měla.

2. Erby kollegiatních kapitol, kostelů a proboštství. Kollegiatní kapitoly máme v Čechách na Vyšehradě a u Všech Svatých na hradě Pražském, pak kapitolu kollegiatního chrámu v Staré Boleslavi. Kromě těchto bývaly kollegiatní kapitoly na Karlštejně a na Lipnici. Nejstarší nám známý erb kapitolní náleží kapitole Vyšehradské: dva zlaté klíče přes sebe na pokos a zuby vzhůru přeložené v poli červeném, nad nimiž leží tiara papežská. Proboštové kapitoly Vyšehradské, kteří byli stavu šlechtického, užívali vedle erbu kapitolního také svého erbu přirozeného obyčejně na štítě na kříž rozděleném jako Pertolt z Lipé, probošt míšenský a vyšehradský r. 1341 (Víd.). Prostý tento erb Vyšehradské kapitoly najdeš také na hřbitovní zdi kolem kostela farního v Heřmani u Písku se rozkládající. Heřman také před válkami husitskými k Vyšehradu náležel i panstvím, i kostelem.

Zvláštní proboštství byla v Čechách: v Praze na hradě Pražském, v Sadské, v Boleslavi, na Mělníce, v Litoměřicích. Erby jejich byly sfragistické, totiž pouhé obrazy na pečetích, jako Boleslavský Pardus probošt měl r. 1282 pečeť, na níž se spatřuje nad osobou v pravo pokosně vzhůru kráčející pták rozkřídlené orlici podobný a téhož roku měl Jan probošt v Sadské, na pečeti své rytíře na koni v levo jedoucího s kopím a štítem na prsou. V Pražském museum městském nalezl jsem erb kanovnictví Mělnického: lilii ze XIII. věku.

Arcijáhnové a arciděkanové v Čechách a na Moravě též zvláštní erby mívají. Werner, arcijáhen Znojemský z r. 1283, lilií na štítě svém se honosil, arciděkan Plzeňský podnes zlatý příční pruh na černém štítě za erb má a též arcikněz Polický v Litoměřicku od XVIII. stol. zvláštního erbu užívá.

3. Erby klášterů, opatů a konventů a řádů mnišských. Po šlechtických zakladatelích z rodu Hroznatovců měly kláštery v Chotěšově, Chýších a Rabšteině za erb tři páry jeleních rohů o pěti parozích, kterým erbem ještě klášter Tepelský se honosí. Erb kláštera Vyšebrodského

Digitized by Google

(růže pětilistá v druhém poli) připomíná zakladatele pány z Rožmberka, jichžto erb spatřoval se též jak na velké, tak na malé pečeti kláštera Třeboňského. Také Zábrdovský klášter na Moravě umístil v erbu konventu svého na památku zakladatele svého Lva z Klobouk erb jeho mluvící klobouk nad střechou kostela (1357 Třeb.). Sedlecký klášter u Kutné Hory užíval po svých zakladatelích erbu Cimburského a erb ten spatřuje se na starodávném mezníku, u Kutné Hory nalezeném. Také opatství cisterciatské v Oseku na složeném erbu svém ctí památku Slavka z Oseka, druhého zakladatele svého, erbem jeho v prvním poli umístěném. V poli zlatém jest u spodku zeď se stínkami, z níž vynikají hrábě o devíti špicech s podkovou. V levém horním poli stříbrném spatřuje se jezdec obrněný s mečem vytaženým ku pravé straně obrácený (erb Milhosta z Mašťova, spoluzakladatele kláštera Oseckého). Čistě heraldický jest erb kláštera Břevnovského a Broumovského ze dvou štítů vejčitých k sobě nakloněných složený. V pravém modrém spatřuje se pařez o třech sucích šikmo ku pravé straně nakloněný, v levém modrém běží tři pruhy na příč, z nichž prostřední ozdoben jest třemi zlatými růžemi; nad oběma štíty položena jest infule s feflíky a vedle ní vyniká berla šikmo ku pravé staně položená. Celého tuto vypsaného erbu užívá však toliko opat; převor užívá jenom štítu levého, knížecím kloboukem ozdobeného; úřad hospodářský klášterů těchto užíval pak toliko štítu pravého. Zajímavý jest erb kláštera premonstratského v Želivě z několika příčin. Na starý erb svůj (na modrém štítě dva zlaté klíče) dostal klášter r. 1367 výsadu od papeže Řehoře XI., poněvadž erb ten papeži samému přísluší a z klášterů jen málo které ho užívaly, jako prvotní klášter premonstratský ve Francii, klášter Strahovský, klášter benediktinský ve Vyzovicích na Moravě atd. Když pak Jaroslav Kryštof Leskovec z Leskovce jsa bezdětek a poslední rodu svého, na důkaz své vděčnosti a pro památku rodu svého přijal klášter Želivský ku přirozenému erbu svému, jenž se skládal ze dvou dvouzubých vidlic dřevěných na příč přeložených v poli červeném, císař Leopold I. majestátem r. 1669 dne 15 ledna daným toto přijetí k erbu potvrdil a udělil klášteru erb takto vypsaný. Štít na čtvero částí rozdělený, v nichž a to v horní pravé a dolní levé modré viděti jest dva zlaté klíče křížem přes sebe na pokos a zuby vzhůru položené, v horním pak levém a dolním pravém červeném dvě dřevěné, špicemi vzhůru obrácené a tolikéž křížem přeložené vidlice; uprostřed štítu toho jest štítek stříbrný, kloboukem knížecím ozdobený, v němž vyobrazen jest jednohlavý černý orel s křídly roztažených a ústy rozžavenými, ku pravé straně obrácený, okolo jehož hlavy viděti jest dvě písmena a to: na pravé straně p. *S*, na levé pak p. *A*; nad štítem vyniká v oblaku obraz P. Marie prostovlasé v plášti modrém, Ježíška na rukou držící; po pravé pak straně obrazu toho leží infule a na levé berla opatská. K symbolickým znamením obrazům kněžského stavu náleží kromě klíčů připomenutých též lilie jako obraz celibátu a nevinnosti panenské. Již v erbu prvního kláštera premonstratského ve Francii nalézají se tři zlaté

Digitized by Google

lilie, které odtud do kláštera Strahovského se dostaly, jako bezpochyby také Litomyšlský klášter téhož řádu lilii v erbu svém městu Litomyšli za erb dal. Z klášterů benediktinských Kladrubský také lilie za erb užíval i s městem Kladruby a lilie v erbu Nepomuckého a Plánického města na původní klášterské panství cisterciense poukazuje. O liliích v erbech světského kněžstva jsme již zmínku učinili. To vše jsme předeslali na výklad nejstaršího našeho klášterského erbu, který nad tympanem románského slohu na kostele Hrusickém nalézám.

Jest to obdélník z červeného kamene na čtyři pole dvěma čarami skříženými rozdělený: v prvním a druhém poli jest po lilii, třetí pole jest prázdné a ve čtvrtém poli kříž se nalézá. Znaky tohoto erbu korrespondují úplně s obrazem tympanu, na němž po pravé (heraldické) straně muž v rochettě stojí v levici knihu na prsou drže a v pravici hůl nebo berlu, po levé straně jeho jest mnich mladý, soudíc tak dle vlasů krátkých nad čelem a dle řemenu, kterým bedra opásaná má, jenž v pravé ruce vysoký kříž uprostřed mezi oběma osobami na faltisteriu spočívající třímá a v levé ruce lilii nese, znamení kněžského svobodného stavu. Podobně tympanon kostela Weinsberského ve Švábsku též na čtyři pole rozděleno jest, ve kterých lilie a kříže jako v Hrusicích se střídají. Celý portál Hrusický jest bezpochyby Francouzského původu a pochází od opata blízkého kláštera Svatoprokopského Reginharda (1162) rodem z Met; také mohl opat Sylvestr († 1161) kostel Hrusický vystavěti, jako vystavěl basiliku v sousedních Mnichovicích. Obrazy tympanu vykládám na opata a mnicha, kteří do krajiny Hrusické kříž svatý a jeho náboženství hlásat přišli. Nic nevadí také výkladu tomu, že zde svatého Prokopa před sebou máme a jednoho z mladých bratří jeho kláštera. Klášter Svatoprokopský ještě v XVI. stol. lilii v erbu svém měl.

Většinou kláštery české nemají ani zvláštních erbů ani pečetí, anobrž berou k spečeťování potřeb svých pečeti té které řehole, k níž příslušejí; ku př. klášterové augustinští užívají na pečetěch svých srdce hořícího šípem prostřeleného, jež leží na knize zavřené; klášterové dominikanští obrazu sv. Dominika nebo toliko psa, pochodeň v hubě držícího.

Také béřou do pečetí svých obraz patrona chrámu klášterního, přidadouce k němu příznak řehole své; ku př. klášter dominikanský v Litoměřicích při chrámu sv. Jakuba užívá v pečeti své obrazu téhož svatého, u jehožto nohou viděti jest psa pochodeň v ústech nesoucího.

3. Erby rytířských řádů duchovních.

Trojí řád rytířský české zemi vlastně náleží, buď že zde původ svůj vzal nebo hlavní sídlo měl a posud má.

1. Řád křižovníků s červenou hvězdou v Praze, jenž v Čechách na Moravě, v Rakousku, Uhřích a v Polsku rozšířen jest, založen byl jako bratrstvo špitálské od Anežky, sestry krále Václava I. asi r. 1233. Papež

Digitized by Google

Řehoř IX. potvrdil jej r. 1237 a dal řádu novému pravidlo sv. Augustina a zároveň svobody rytířského řádu Johanitů. Vrchní představený řádu nazývá se nejvyšším mistrem a odznakem jeho jest červený kříž maltézskému podobný s šestirohou hvězdou červenou pod křížem. Frater Chunradus prior hospitalis s. Francisci ad pedem pontis Pragensis na pečetí své z r. 1282 klečí před pannou Marií s děťátkem, v pravo od hlavy panny Marie jest šestirohá hvězda.

2. Řád křižovníků zákona božího hrobu na Zderaze na Novém městě v Praze. Odznakem jeho byl dvojnásobný nebo patriarchův kříž na pečeti z r. 1326 (C. k. un. kn.), jenž později dolejším koncem svým na půlměsíci stál, jak svědčí pečeť z r. 1475 (ibidem).

3. Řád Johanitů nebo Maltézů, jemuž v Čechách křižovníci Svatomárští říkali, jest v naší zemi již od polovice XII. stol. a velký převor jeho, jenž kromě korunních zemí českých též nad komendami ve Slezsku, Polsku, Rakousích, Štýrsku, Korutanech a Tyrolsku moc svou má, sídlí nyní v Praze. Odznak řádu toho jest stříbrný kříž maltézský osmihranný. Kromě uvedených tří řádů ještě tyto dva měly rozsáhlé statky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku:

4. Rytíři řádu německého čili pruští křižovníci drželi před válkami husitskými několik komend v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, ze kterých všech posud jen komenda v Opavě zbyla. Jakkoliv řád za Napoleona I. r. 1809 zrušen byl a statků nemá kromě patronátu na několika farách, sídlo jeho vlády přece přeneseno do Vídně, kde vždy jeden z arcivévodů nejvyšším velmistrem jeho jest. Odznakem řádu jest černý kříž stejnoramenný, na němž jest ještě stříbrný kříž o zlatých koncích liliovitých; tam kde v prostředku ramena se křižují, nalézá se zlatý štítek s černým orlem.

5. Řád templářů, kteří maltézskému podobný kříž měli, ale barvy černé. V zámku Jindřichohradeckém uschovává se kamenný mezník, který na hranicích statku svého Nového Dvora u Jindřichova Hradce (od r. 1297) si postavili. Na obou stranách kamene jsou kříže a na jedné straně jest pravé rameno kříže damascenkou přepaženo, jejížto rukojeť nad rameno vyniká; menší meč, téměř nůž válečný bez křížů jen s hruškou na rukojeti jest pod levým ramenem kříže.

O ostatních řádech mluviti nám bude mezi Ozdobnými kusy.

Některé řehole měly také své zvláštní erby. Benediktinův erb byl pruh pokosný červeně a stříbrně šachovaný na černém štítě, Theatinův erb kříž utrpení na vrchu.

Pečeti Táborské hledej mezi zbraněmi a křížem.

Po heraldické stránce všechny erby posuzovati se mohou 1. co do zevnějšku a 2. co do vnitřní podstaty své.

I. Co do zevnějšku mají erby:

1. jen jedno erbovní znamení,

2. mají jich více,

Digitized by Google

3. jsou úplné,
4. neúplné,
5. správné,
6. nesprávné.

1. Erby o jednom erbovním znamení nemůžeme rozložiti ve dva neb tři erby. Jest rázem všech starožitných erbů, že mají jediné znamení erbovní, i také v erbovních listech druhdy najdeme takové erby. Jedno erbovní znamení nemívá než jeden štít a vyobrazení na něm nelze na části rozdělovati, poněvadž jeden heraldický pojem představuje. K jednomu erbovnímu znamení nenáleží než jeden helm a jeden klenot na něm, se štítem korrespondující. Prostý takový erb kromě štítu, nebo kromě štítu a helmu nemůže míti žádných přídavků a ozdobných kusů. Osmirohá hvězda Šternberků, tři jelení hlavy Kunovické v pokosném pruhu, tři páry háků přes sebe na příč přeložených pánů ze Železnice, rozdělený na příč erb pánů z Plané jsou prosté erby, při kterých ani ke druhu ani k počtu figur se nehledí.

2. Erby o několika erbovních znameních můžeme rozložiti v části, ze kterých každá o sobě prostým erbem býti musí. Složenému erbu správně buď více než jeden helm náleží nebo na jednom helmu spojených několik klénotů.

Erby Hradeckých a Švihovských pánů jsou složené, poněvadž první ve 4, druhý ve dva erby rozložiti se může.

(Staré erby bývají správně složeny, čemuž tak vždy není u nových.)

Počet erbů ve složeném erbu není nikterak omezen. Pravidla jak se erby skládají obsahuje zvláštní kapitola heraldiky.

3. K úplnému erbu přísluší štít, helm se svými ozdobami bud korunou nebo točenicí a klénotem i přikryvadly a barvy jednotlivých částí. Proto také nazvali erbovní znamení souhláskami heraldiky a barvy samohláskami, ježto obojího třeba, aby úplný erb sestrojen byl. Jak na štítě tak na helmě mají býti erbovní znamení, neboť prázdné kontury štítu a helmu vedle sebe jsou jen podkladem erbu ale žádným erbem. Věci mimo štít, helm a barvy nesou se k ozdobě erbu, ale k úplnosti nenáležejí.

Klusáků z Kostelce erb má 1. štít a na něm dvě veřeje vzhůru vedle sebe postavené; 2. helm s jeho ozdobami totiž dvěma složenými křídly přetaženými pokosným pruhem a s přikryvadly. 3. Barvy jsou dobře znatelné: modrá a zlatá na přikryvadlech, veřeje zlaté na modrém štítě a pokosný pruh zlatý ma modrých křídlech.

4. Neúplný jest erb, když 1. jen štít, 2. jen helm má, 3. barev nemá.

Neúplnost může se také nalézati jen u jednotlivých částí erbu na př. štít může býti zcela bezvadný, ale klenot nezřetelný co do podoby a barvy své a erb bude přes to, že žádná ze tří jeho hlavních částí neschází, přece neúplným.

Ale i neúplné erby velmi důležité jsou heraldikovi ke studiím jeho srovnávacím a po právní stránce nepřihlíží se k tomu, zdali erb úplný neb neúplný jest.

Digitized by Google

5. Správnými nazýváme erby co do zevnějšku jejich, když nemůžeme ani:

1. místu, poloze nebo úpravě,
2. ani podobě,
3. ani velikosti nebo poměru,
4. ani spojení jednotlivých částí nic vytýkati, co by se nesrovnávalo se zásadami theoretické heraldiky.

Naopak jest zevnějšek erbu nesprávný. Takové nesrovnalosti jsou, když na př. helm jiný má směr než štít a klénot jiný zase než helm, když podoba některé z těchto částí křiklavým anachronismem jest, když se nešetří poměru velikosti mezi jednotlivými kusy erbu anebo není řádného konstruktivního spojení mezi nimi.

Posuzujeme-li zevnějšek erbu, nehledíme ku vnitřním nedostatkům, o kterých nyní mluviti hodláme.

Co do vnitřní podstaty rozeznávají se erby:

1. artikulované
2. neartikulované
3. erby se jmény shodné a se srovnávající.

Artikulované erby jsou takové, jichžto celek i jednotlivé části výrazem jsou něčeho určitého, právního nějakého pojmu a fysické neb hromadné osoby. Abychom vlastnost tuto dobře posoudili, především nám třeba znáti jmeno erbu prostého a dějiny erbu složitého, abychom jej historizovati dovedli. Pokud nám jméno erbu neznámým zůstane, také erb zůstane neartikulovaným, jakkoliv u heraldika ceny proto neztratí. Nedostatečně artikulovaným jest erb, když buď celek sám o sobě výrazem určitého pojmu jest, ale nikoliv jednotlivé části jeho, nebo také naopak. A jako jsme u složených erbů poznamenali, že čím starší erby jsou, tím lépe také složeny, totéž platí o poslední vlastnosti erbů. Kdežto starších erbů celek i části artikulovanými býti shledáš, u novějších najdeš rozmanitá pole, štítky a helmy beze všeho významu.

Litolt z Moravěvsi ve Voděradech měl na pečeti z r. 1372 na kříž rozdělený štít, v jehož 1. a 4. poli byl čáp, v 2. a 3. poli tři příčné pruhy Týž Litolt měl r. 1367 samotného čápa v erbu, jenž i později v erbech pánů z Moravěvsi se naskýtá (Václav 1413. Prokop 1421) tak že jej erbem Moravěveských vladyk nazvati můžeme, kdežto tři pruhy příčné byly erbem pozdějších vladyk z Doupova. Jaký klenot k tomuto erbu slušel, nevíme, snad také čáp, který na pečeti Beneše z Doupova ze 13. st. se spatřuje, pozdější Doupovští měli tři pštrosí pera.

Švihovští z Rizenberka měli od XVI. věku na kříž rozdělený štít: černou orlici Žerotínskou na stříbrném štítě v 1. a 4. poli, tři stříbrné pruhy v 2. a 3. poli červeném, svůj rodný erb; jako klenot měli složená 2 křídla červená.

Dobříkovští z Malejova na zdél polovičný štít, jehož pravá polovice a na něm dva rýče zlaté na příč přeložené, v levé polovici jest na štítě

Digitized by Google

zlatém mořský pes a na helmě jest mořský pes. Rýče náležejí Malejovským, mořský pes Lukavským z Lukavice.

Hrabata Šlikové mají na kříž rozdělený erb se štítkem stříbrným, na němž dva rozpjatí červení lvové předními tlapami sloup červený drží, erb hrabství Bassana; v prvním a čtvrtém červeném poli jest stříbrná špice nahoře s dvěma stříbrnými prsteny po stranách a dole s červeným prstenem erb rodný Šlikovský, v 2. a 3. poli modrém jest modrý lev, jenž v předních tlapách malý stříbrný kostel (Weisskirchen, Holič) drží. Na prvním helmě jest na složených křídlech Šlikovský erb, na třetím helmě Holičský erb a na prostředním lev ze štítku, s tváří v před obrácenou.

Knížat z Liechtenšteina erb složen jest ze štítku, ze špice u spodku štítu a ze štítu na kříž rozděleného. Štítek barvou zlatou a červenou na příč rozdělený jest rodným erbem Liechtenšteinů; špice jest modré barvy a v ní spatřuje se zlatá trubka lovecká se stříbrným pyskem, dýnkem a zavázáním (erb krnovský). V prvním poli zlatém jest černý orel se stříbrnou zbrojí a půlměsícem na prsou (Slezsko); v druhém poli erb saský s routovým věncem; třetí pole jest červenou a stříbrnou barvou na zdél rozděleno (Opava) a ve čtvrtém zlatém poli jest panenská černá orlice korunovaná (Schellenberský erb).

Erby, které jsme tuto uvedli, jsou všechny artikulovavé, poněvadž jsme rodiny a města a země jmenovali, kterým jednotlivé štíty těchto erbů náležely.

Neartikulované jsou erby, které buď vůbec nebo částečně nám nejsou známy na př. hrobový kámen z počátku XIV. věku nalezený ve staré dlažbě děkanského kostela vysokomýtského, na němž štít s hroznem se nalézá nebo štít s pěti růžicnmi v 1. a 4. poli Potšteinského erbu, na němž ve 2. a 3. poli 3 pokosné pruhy rodné se spatřují; jelení rohy jako klenot nalézají se již ve XIV. stol. pospolu, s rodným štítem k němuž až v XVI. věku růžice se přidaly.

Aby se lišili od ostatních rodin svého rozrodu, vzali si páni Zajícové ze Žebráka a z Valdeka zajíce nejen za jméno nýbrž také na štít svůj se sviní hlavou si jej dali a hrad nově nabytý Klapý r. 1334 Hazenburkem nazvali. Štít jejich na kříž rozdělený se sviní hlavou v 1. a 4. a se zajícem v 2. a 3. poli měli již r. 1356 Zbyněk z Hazenburka a r. 1375 Václav z Valdeka. Později zajíc nesprávně dostal se do 1. a 4. pole a sviní hlava do 2. a 3. Za Zajíci následovali soukmenovci jejich Lvové z Rožmitála, kteří v první polovici XV. věku lva na štít si přibrali. Zdeněk z Rožmitála měl r. 1434 v 1. a 4. poli svého na kříž rozděleného štítu sviní hlavu, v 2. poli lvici v pravo kráčející a v 3. střelu příbuzných vymírajících pánů ze Strakonic; potomci jeho, kteří se psali Lvové z Rožmitála, měli sviní hlavu v 1. a 4., lva v 2. a 3. poli.

V obou připomenutých případech jak zajíc tak lev jen na rozdíl od jiných rodin stejného erbu na štít přijati byli k původnímu erbu opírajíce se též o jména rodná a proto nemůžeme erby těchto dvou rodin arti-

Digitized by Google

kulovanými jmenovati. Rovněž nebude artikulovaným erbem erb p. Borše z Oseka z r. 1391, (Dr.) na jehož štítě též na kříž rozděleném lev v 1. a 4. poli s hráběmi v 2. a 3. poli se střídá, jako na erbu Jana Borše z Oseka z r. 1528 (Litomyšl). Oldřich Pluh z Rabšteina, jenž z Pluhového Žďáru u Jindřichova Hradce pocházel a teprve dosáhnuv Rabšteina, královského hradu na Plzensku, z Rabšteina se psal, měl na štítě dubovou nahoře i dole osekanou ratolesť o třech žaludech v pravo a třech listech v levo a na helmě dvě radlice pluhové (r. 1317). Ze synů jeho měl Oldřich na helmě 2 radlice a jeho tři bratří Hynek, Henslín a Smil měli na štítech svých po jedné radlici (r. 1358) a později oblíbili si všichni Pluhové na kříž rozdělený štít s radlicí v 1. a 4. a dubovou ratolestí v 2. a 3. poli, užívajíce takto neartikulovaného erbu, poněvadž z klenotu na štít si vzali radlici.

2. Mluvící erby nebo erby se jmény rodin shodné. Mluvícími erby nazýváme takové, u kterých pojmenování erbovního znamení shoduje se úplně nebo částečně s jménem rodiny, které erb náleží. Erby mluvící mají rozličný původ:

a) **Erby daly jména rodinám.**

V druhé polovici XIII. stavěli v Čechách hrady na vysokých horách, aby lépe odolaly vpádům nepřátelským a dávali jim jména německá, která vzali šlechticové čeští od sousedních hradů v Rakousku, v Bavorsku a v Sasích. Některá z těchto jmen zobrazují nám erb, kterého rodina již před založením hradu užívala, jako větev Vítkovců pánové z Rožemberka dříve než vystavěli hrad Rosenberk (Rožemberk) v jižních Čechách někdy r. 1250, užívali růže na pečetech svých již od r. 1223 (Arch. Orlický), Markvartici v severovýchodních Čechách měli na erbu lvici r. 1245 (Beneš, kastellan Budyšínský v archivu Mišenském) a zajisté dávno dříve štítem tímto se honosili, poněvadž již r. 1224. Havel z Lewenberka (pozdějšího Lemberka) nese jmeno hradu dle erbu pojmenovaného. Pánové, kteří k erbu ostrvi se hlásili, nazývali se Ronovskými dle německého jména ostrve (Font. r. Boh. III. 159) a l. 1253 připomíná se první Ronovec Smil z Ronova (u Žitavy). Na Moravě pánové z Pernšteina mají nejstarší pečeť již z r. 1220., kdy Jimram z Medlova erbem zubří hlavy zpečetil list. Hrady Auersperg, Kámen, Zuberštein a Pernštein, které všechny jmény svými na štítě zubří hlavu připomínají, později teprve povstaly a poprvé v letech 1333, 1214—1348 a 1285 se jmennjí. Nechybíme, když dle těchto analogií řekneme, že nám neznámý posud hrad Adlary (v Čechách) přivádí na paměť orlici Janoviců (Plichta z Adlar 1318—1320), hrady Šternberk český (u Divišova v okresu Vlasimském) a Šternberk moravský (1242 a 1253) hvězdu nynějších hrabat ze Šternberka. Nynější rozvaliny hradu Hazenburka (v okresu Libochovickém) původně hradem Klapým se nazývaly, který když vešel v držení pana Zbyňka Zajíce ze Žebráka se sviní hlavou na štítě r. 1335 dostal jméno Hazenburk po přijmí Zajíc, které souvěkovci panu Oldřichovu otci Zbyňkovu

Digitized by Google

dali; na štít přijali potomci páně Oldřichovi zajíce žlutého v modrém poli ku sviní hlavě v zlatém poli teprve r. 1356.

Pánové ze Švamberka, kteří dříve ze Skviřína a z Boru se nazývali, pojmenovali hrad Krasikov, jenž již r. 1227 (Erbenova Regesta na str. 332) se připomíná, dle svého erbu labutě Schwanberg a odtud ve XIV. století psáti se počali, první Bohuslav ze Švamberka r. 1350. Podobně učinili pánové z Cimburka, jichžto praděd Bernart byl synem Ctibora z Lipnice (v Čechách) a na Moravě dle svého erbu cimbuří hrad jména Cimburk si vystavěl, od něhož poprvé r. 1308 se psal.

Hrad Cimburk byl také v Čechách nedaleko Kutné Hory, ale posud mimo jméno, historických zpráv o něm nemáme. Kromě těchto příkladů, kde německá jména rodin českých povstala dle erbu, kterého již dříve tyto rodiny užívaly, také posloužiti můžeme příklady, že česká jména osad odin našich šlechtických vzala svůj původ od erbů.

Panský rod Hrabišiců, který od polovice XIII. století z Oseka neb z Ryzenburka se nazýval, přijal jméno své od erbu hrábě, kterým již r. 1227. poslední svou vůli spečetil pan Kojata, syn Hrabišův (C. k. univ. kn. Pr.), jestli naopak tento nepřijal hrábě podle jména otcova Hrabiše. Hrad Střela, hodinu od Strakonic vzdálený, postaven byl zajisté od některého pana Bavora ze Strakonic a jméno po jeho erbu »střele« obdržel, jakkoliv na začátku XIV. století na něm seděl rod s oslí hlavou na štítě; aspoň poslední pán ze Strakonic Jan 1397 ze Strohlenburka se jmenoval (Třeb.). Rozvětvený po celých Čechách rod pánů a vladyk, kteří dva nahé mečíky křížem přeložené na štítě měli a k němuž pánové ze Žiželic, svobodní pánové Vrábští z Vrábí, vladykové Tluksové z Buřenic, z Božejova, z Libkovy vody, z Rynarce, z Vokova, ze Džbánova a ze Mnichova se hlásili, založil někdy ve XIII. století podle erbu svého jmenovanou vesničku Mečkov u Švihova na Klatovsku a odtud vyšli proslavení v husitských válkách Jeníkové z Mečkova a jejich letorosti Vrbatové a Bradečtí z Mečkova.

b) Erby vzaty byly ode jmen osad.

Místa taková, která dala panským a rytířským rodům soujmenným odtud pošlým jejich erby, jsou po většině česká a od nepaměti založená. Vesnice Luby u Klatov daly Čechám rodiny vladyk a rytířů Ježovských a Loubských z Lub, kteří na štítě červeném modré loubí v dolení polovici erbu měli a jako rytíří do horní polovice orla císařského dostali. Není pochybnosti, že vypsaný tuto erb souvisí se jménem vesnice Lub a nemine se s pravdou, když Loubské vyhlásíme za soukmenovce sousedních vladyk Sobětických ze Sobětic, kteří místo starého erbu šachovnice v dolejší polovici štítu (jak jsme ten erb spatřili na pečeti Jindřicha ze Sobětic z r. 1433 v Třeboňském archivu) oblíbili si erb Loubských z Lub již za dob Paprockého (Diadochus: O stavu rytířském na str. 237 ab). Oba rody budou dle erbu a sousedních původních sídel ratolestmi pánů Klenovských z Kle-

Digitized by Google

nové a Janovských z Janovic. Korkyně, ves nedaleko Vltavy v okresu Dobříšském, byla původem soujmenných vladyk Korků z Korkyně, kteří kocábku z kůry zhotovenou na svém štítě měli.

Vladykové z Branišovic, kteří v okresu Svinů Trhových na soujmenné vsi ve XIV. a XV. století vládli, měli na erbu branný paprsek o pěti hřebích, jako Jan Pehm z Branišovic r. 1459 (Třeboň).

Albert Havránek z Vlkova a Chval. řeč. Makovec ze Kdešic urovnali r. 1353. hranice mezi Rožmitálskými a Strašickými grunty dle listu archivu Třeboňského, kde na pečeti Albertově jest jeho erb »vlčí hlava s krkem« obdobný jménu »Vlkov«, kteroužto osadu na Chlumecku hledati sluší. Vladykové z Olšan z Kouřimska měli na štítě svém olši, jakož pečeť svědčí Jindřicha z Olšan r. 1534. v českém museum zachovaná.

I když rodina nějaká z jakýchkoliv příčin místo rodného erbu nový si oblíbila, přijala též erb ode jména nového sídla svého. Nynější svobodní páni Varlychové z Bubna a hrabata z Bubna mají na štítě svém buben okrášlený třemi pery pštrosími na přilbici, kteryžto erb si vzali spolu se jménem ode hradu Bubna na Plzeňsku v okresu Touškovském. Původně psali se z Hrádku, jako ještě Stach řeč. Buben z Hrádku v l. 1390—1393 svědčí maje již buben na stítě (Goldenkron od Pangerla na str. 203—214) a pocházeli z Hrádku u Sviňomaz (na Plzeňsku v okresu Stříberském) užívavše dříve pruhu středem štítu se nesoucího jako Markvartové z Hrádku. Vladykové s Volfsteina, větev Svojšínských, se jménem nového sídla Volfšteina přijali též obdobný jménu erb vlka a vlčí hlavu. Po vsi Věžníku psali se vladyky z Věžník a na štít si vzali hlavu psa věžníka (psa na řetězu).

Neli stejného aspoň podobného původu jsou erby, které písmeny jednotlivé představujíce připomínají nám začátečním písmenem jmeno osady, dle které se psali jednotliví rodové. Tak pánové ze Štědré na Plzensku měli na štítě svém písmenu **S** (Heřman ze Štědré r. 1373 v c. k. un. kn. Pr.) a ponechali si toho erbu, i když dle jiných osad se psali, jako Heřman ze Zhorce r. 1449 (Drážďany).

Nejstarší pánové ze Slavětína na Rakovnicku měli za erb písmenu **M**, jakož svědčí staré fresky ze XIV. stol. v tomto kostele odkryté a erb městečka Slavětína, který podnes na domě jednom na začátku této osady vymalován jest ale mylně jako dva sloupy, uprostřed kterých proražené šípy srdce lidské se nachází.

c) Příjmí šlechtických rodin od erbů vzatá.

Oblíbeným bylo v Čechách zvykem bráti sobě k rodnému jménu příjmí, kterým znamení erbovní ať česky ať německy pojmenováno bylo. Pravidlem stalo se tak v heraldice polské. kde celé skupeniny rodin i různých erbů takovýmto společným erbovním pojmenováním v jeden celek zahrnuty bývají. Důležité jest proto seznati tato jména u nás v Čechách, že jsou

Digitized by Google

domácím materialem terminologie heraldické, která již velice v zapomenutí vešla. Podáme alfabetický seznam všech těchto názvů z naší heraldiky, kterých jsme vůbec dopíditi se mohli. Aleš z Duban jmenoval se Beránkem dle svého erbu (Lib. erect. XII. fol. 133) Bušek Calta z Kamenné Hory na svém náhrobku v kostele Rabšteinském na Plzensku z r. 1433 má za erb caltu, František Cikán z Čermné má na štítě hlavu cikánskou r. 1685 (Desky zemské), Petr Čejka ze Chlístova (na Klatovsku) čejkou si zdobil svůj štít, celá linie Dobřenských z Dobřenic, která Valy na Chrudimsku držela, oblíbila si po svém erbu příjmí Čáp, Harant Duc z Vařin má dúty r. 1456 (Třeboň), Jošt Hecht z Rosic štiku, Houskové z Zahrádky u Pacova husu, Boreš st. z Oseka řeč. Hrábě měl příjmí od svého erbu hrábí (15. st.). Na Žatecku a sousedním Slansku rozšířen byl velmi četně erb »hříč« řečený, který jako pušťadlo koňské o třech hácích se vypodobňuje a po němž sobě příjmí vzali Záviš řeč. Hříč z Jimlína r. 1437, Aleš Hříč řeč. Hurt z Pozdně r. 1437, Kryštofor řeč. Hříč z Hořejšího Lipna r. 1437, Protiva řeč. Hříč z Touchovic r. 1437 (Arch. Český I. na str. 418), Přech řeč. Hříč ze Skřiple r. 1433 (Bartošek) a vedle těchto Kekulové ze Stradonic, Slachové a Kozelkové ze Hřivic, vladykové z Nehasic, ze Hříškova, z Hořan, z Opočna, o kterých všech Lounské knihy praví, že bylo ex cognatione eorum, qui hříči dicuntur r. 1410. V týchže končinách Lounských žili Hruškové z Března s hruškou na štítě. Oldřich Chrpa Mezenský z Mezného (u Soběslavi) vyznamenával se třemi chrpami na štítě svém r. 1518 (Třeboň). Chrtové ze Rtína (někdy u Hradce Jindřichova) měli chrta za klenot dle náhrobku v Táboře z r. 1662.) jako sourodí Vítové a Lapáčkové ze Rzavého, Sádlové ze Vražného a několik jiných rodů. Po erbu kachně nebo kačici nazývali se vladykové z Konic na Kouřimsku Kačicemi, jako Jan Kačice ml. z Konic r. 1456 (Arch. č. III. str. 320) a od erbu kačera vzali sobě vladykové ze Štětína na Pardubsku příjmí své jako Jan Kačer ze Štětína r. 1420. připomenutý (Arch. č. IV. str. 381). Jan Kalous z Červeného Újezdce (na Rakovnicku) měl r. 1623 sovu na štítě a odtud také své příjmí (Roudnice) Jan Karas ze Dvorce r. 1457 rybu karasa (c. k. un. kn. Pražská) Jan Kolo ze Žíchova (na Litoměřicku) r. 1419 kolo o šesti špicích (c. k. un. kn. Pražská) Jiří Hrabiše Kostka z Postupic r. 1480—1491 hrábě, Petr Kovář ze Strhařova (na Loketsku) roku 1396 ruku v lokti ohnuton s kovářským kladivem (archiv c. k. dvorský) Korbelové z Bukové korbel (kus kola) Martin Kozlovec z Kozlova (na Loketsku) kozla vyskakujícího roku 1534 (archiv c. k. místodrž. v Praze) Kropáčové z Nevědomí (na Moravě) dvě křížem přeložené lilie na holích a třetí rovnou (Paprockého Zrcadlo na str. 158), Jan Kule z Hrádku (na Plzensku) r. 1433 kouli jakožto klenot (Rkps. Kapit.) Panu Jindřichovi ze Švamberka znelíbilo se rodné jeho německé příjmění, pročež si přidal k němu překlad český erbovního znamení svého Labuť (1416, rel. tab. II. 126); Ondřej z Bratříkovic (na Berounsku) nazýval se Liškou dle svého erbu r. 1527 (Roudnice) Aleš a Bedřich br. z Chlumu měli příjmí Lyntwurm dle saně, kterou na svém

Digitized by Google

štítě nosili r. 1387 (Břevnov). Bukovanští z Bukovan (na Prachensku u Orlíka) přijali od klenotu pinty jmeno Pinta již hned r. 1418 (Jindřichův Hradec), Prockovi z Cetně zalíbilo se jméno Řemdih dle erbu jeho r. 1402 (Tomkových Dějin Prahy díl II. str. 471), Pluhové z Rabensteina nazývali se Pluhy dle erbu svého pluhu později Pflug nazvaného již r. 1267 (Oldřich v arch. Drážďanském) jeden z nich Jan měl též příjmí Radlice (dle desk zemských půhonných r. 1400). Rabenhauptové ze Suché, kteří z Budějovic Českých pocházeli, měli na štítě tři havraní hlavy s krky v šikmém pruhu a na helmici za klenot havrana a Václav Rakovnický z Perce (na Žatecku) raka r. 1488. Jan řeč. Růže z Roudného od růže pětilisté příjmí své přijal r. 1388 (lib. crect. XII. fol. 32); dle sekérek křížem přeložených nazvali se na Klatovsku vladykové z Újezdce Sekáči (Václav v kap. arch. Pr.) a na Žatecku vladykové ze Sedčic Sekérkami (Beneš v arch. Lounském r. 1441); příjmí Střemen uvádí nám na paměť rozšířený na Bydžovsku a na Kralohradecku rod vladyk z Ryzenburka se střemenem na štítě (Albert řeč. Střmen z Radostova r. 1419) jako Svinda ze Třemšína přijal jméno ode sviní hlavy Buziců (také Vepř). I škopek na štítě vladyk z Bílých Otradovic (na Voticku) dostal se do jména jejich, jak svědčí Beneš Škopek z B. Otr. na Zvěstově r. 1534. v tytuláři uvedený a podobně šraňk rytířů Bohdaneckých z Hodkova, kteréžto jméno místo křtícího jména měl jeden ze synů Petra Bohd. z H. v l. 1549—1564 (Sedláčkových hradů d. II. str. 104.). Podnes kvetoucí rytířská rodina Talacků z Ještětic jméno své Talacko si vzala od erbu telecí hlavy jako již Václav r. 1527 (arch. Čáslavský) učinil a rytíř Vavřinec Toulovec z Třemošné, štědrý dobrodinec špitála Litomyšlského, nazval se tak dle toulu na štítě svém r. 1407 (arch. Litomyšlský). Wachtlové z Pantenova mají dnes křepelku na štítě jako jejich předek Jiřík r. 1541 připomenutý (arch. c. k. místodrž. v Praze) a Vepřem jmenoval se Mikuláš ze Třemšína r. 1458 (Jindřichův Hradec), který též Svindou se nazýval, jak nahoře jsme řekli. Vlků bývalo asi v Čechách za předešlých věků velmi mnoho, že devět rodin v rozličných končinách českých vlka nebo vlčka na štítě mělo, ze kterých na tomto místě Jana řeč. Vlka z Kvítkova r. 1410, Jana Vlčíhlavu ze Všehrd r. 1507 (arch. c. k. místodržitelství v Praze) Václava Vlčka z Čeňova na Helfenburce (arch. Třeb.) Jindřicha Vlčka z Příčiny r. 1506 (Třeboň) připomeneme.

Mluvící erby neujaly se u nás rovně tak, jako zvyk čistě slovanský bráti si příjmí osobní i dědičné od erbovního znamení nepřihlížejíc ku jménu rodiny. V Polsku místo příjmí říkalo se Komorowski herbu Ciolek, Komorowski herbu Korczak, aby se rodiny stejného jména a rozličných erbů od sebe rozeznávaly, kdežto v Čechách páni a rytíři rozvětvených rodů téhož erbu, po rozdílných sídlech se psali, následujíce v tom německého způsobu, ale kromě toho druhdy si příjmí od svého erbu brávali jako Poláci ve svrchudotčeném příkladu.

Mezi erbovníky českými mluvící erby též nescházejí, jakkoliv jména erbovníků v této příčině spíše narážkami na erbovní znamení jsou, než

Digitized by Google

aby je úplně vystihovala. Ku svému příjmí obdrželi erbovníci přídomek nebo predikát a erb jejich buď příjmím nebo predikátem vyjádřen byl, někdy také k příjmí podobného jména predikát si zvolili. A než příklady doložíme svá slova, nemůžeme nezmíniti se též o jazyku a predikátu příjmí a predikátu. Buď bylo oboje jazyka českého nebo německého nebo české příjmí s německým predikátem nebo německé příjmí s českým predikátem, tak že naši jednoštítní šlechticové českým pánům ze XIII. stol. co do obliby němčiny se úplně vyrovnali, ba je i předstihli.

Příklady erbů, které se s příjmím srovnávají, poskytují Hůlkové z Počernic, Kopinníkové z Ejpovic, Srnkové z Raychmbochu, Polcarové z Paračova. S predikátem se shodují erby Glocarů ze Sedmi Dubuov, Černohorských z Růžetína, Havránků z Rybího, Píseckých z Kranichsfeldu Waldvogelů z Lohemihlu a Lukášů z Dobrémysli. Ku příjmí podobného jmena predikát si zvolili a erb podle obou ustrojili: Makovští z Makova, Libočtí z Libé Hory, Kozářové z Kozařova, Jelenkové z Jelení hory, Lvovičtí ze Lvovic, Kyrbicárové z Kyrbiců a Roznárové z Roznova.

Po stránce heraldické úpravy nových těchto erbů sluší připomenouti, že nezřídka štít ve dvě části na zdél neb na příč také pokosem nebo pošikem rozdělen jest a jen v jedné polovici erb se spatřuje shodný s přijmím nebo predikátem, v druhé polovici bývá erbovní znamení docela jiné. Zahrádečtí z Vlčí hory dostali na štít na zdél rozdělený do pravé polovice vlka vzpjatého k levé straně obráceného a do levé polovice psa vzpjatého k pravé straně obráceného (1564). Jan Dystl z Bodláku na zdél rozdělený štít až do půl pole, pravá strana modré barvy, levá žluté barvy, od spodku tohoto štítu až do polovice stojí zeď bílá se stěny, za kterouž něco více než půl muže bradatého drže v každé ruce jeden bodlák (1545). Gabriel Gloczár ze Sedmi Dubuov dostal na zdél rozdělený štít, pravá polovice blankytná a v ní půl orla bílého a v levé tři pole na příč, vrchní, prostřední a spodní červené a v každém ratolesť dubového zeleného listu s jedním žaludem a mezi tím polem 2 štrychy bílé (1537). Štěpán Polcár z Paračova dostal štít na dvé rozdělený, vrchní polovice bílá, spodní červená a přes to rozdělení jsou 2 kluky žluté na kříž přeložené, mezi kterými kluky v té vrchní polovici v prostřed štítu hvězda (1535). Vavřinec Makovský z Makova dostal štít na příč rozdělený, spodní polovice modré barvy, z kteréhožto od spodku tři vyrostlé obyčejné prosté makové hlávky až do polu štítu vynikají, vrchní polovice štítu žluté barvy, v kteréžto medvědí přední nohy tlapami nahoru obrácené jsa na kříž přeložené, své přirozené barvy se vidí (1551). Jan Trnovanský, Jiřík Zdichna, Václav Veleslav Jelenek z Jelení hory dostali štít na poly na příč rozdělený, spodní polovice štítu červená, v níž jelen rohama k pravé straně, s hlavou nakřivenou, a pod ním muž v košili, v kožených poctivicích na trávnice leží, rukávy až po loket ohrnuté maje, jelena rukama za oba rohy držíc a obě nohy o čelo téhož jelena opírajíc se vidí, svrchní pak polovice třemi štrychy rozdělená, pravý první žluté, prostřední druhý černé a třetí

Digitized by Google

levý bílé barvy jest (1560). Matěji Hůlkovi z Počernic propůjčen byl za erb štít pošikem po straně od vrchu až do spodku rozděleny, v levé spodní polovici bílé hůlka se třemi zelenými listy neboližto pupenci, druhá polovice modrá, v ní půl vola žlutého, předníma nohama vynikajícího (1562). Václavu Havránkovi z Rybího propůjčen za erb štít pošikem na dvé rozdělený, dolní polovice blankytná a vrchní žlutá, v dolní polovice lilie žlutá celá též pošikem ležící a ve vrchní polovici tři polovice kaprové s hlavami své přirozené barvy (1535). Také štít na kříž rozdělený Jiříka Roznára z Roznova kromě mluvícího erbovního znamení růže bílé v 1. a 4. poli červeném papouška zeleného v 2. a 3. poli bílém měl r. 1559.

Na konci nemohu o tom pomlčeti, že erbovní znamení ať již příjmím ať přídomkem vyjádřeno jest, není vždycky na štítě, nýbrž někdy také jen na klenotním místě, a dole na štítě jiný erb se spatřuje. Jiřík Lukáš z Dobrémysli obdržel za erb štít modré barvy, v němž norec zvíře své přirozené barvy k pravé straně k skoku obrácený se vidí, klenot nad tím nade vším zelina slove dobrámysl, mezi kteroužto norec zvíře k pravé straně obrácený na helmě sedí (1572). Jakubovi a Mathesovi Kacom bratřím a Jakubovi Rutíkovi z Kancenpachu propůjčena za klenot dvě křídla černá vorlí jedno na druhém po pravé straně jsou a z prostřed těch křídel k levé straně půl kočky bílé (1542).*)

*) Sepsání Kolářovo nezměněné.

Digitized by Google

III.

Dějiny erbů, erbovního práva a heraldiky.

Heraldickými vyměřeními probrali jsme první část přípravné vědy k heraldice. Druhá část její jest dějepisná proprava obsahující:

1. Dějiny erbů.
2. Dějiny erbovního práva.
3. Dějiny heraldiky.

Již staří Řekové a Římané užívali zvláštních znamení na svých praporcích válečných a na mincích k rozeznání od podobných odznaků jiných národů. Orla legií římských a oblíbené znamení císařův obrali si později Němci za odznak své říše. Sova na penězích Athenských, pegasus na Korinthských, růže na Rhodských nachází se také na penězích kolonií těchto měst. I u básníků řeckých a římských připomínají se rozmanité odznaky na štítech, o kterých se nejednou dí, že rodinnými a zděděnými byly (Statius v Thebaidě VII. 277, Euripides ve Phoenissách IV., Plutarch v životě Alkibiadově). Také praporce, lodě, budovy a náčiní Řeků a Římanů označeny bývaly rozmanitými obrazy po majitelově libovůli, ale dědičným se nestávaly, aniž se z nich nějaké právo dovozovalo.

První dědičné erby náležejí šlechtě a stejnou dobou u všech západních národů a na konci posledního čtvrtletí XII. století u vyšší a na začátku XIII. věku u nižší šlechty se objevují. Z toho plyne, že erby svým původem souvisí se šlechtou, pak že nejstarší erby byly rodinné erby a u rozličných národů najednou se objevivše poukazují na socialní změny tohoto stavu, které křižáckými válkami spůsobeny byly. Množství křižáků, kteří pospolu táhli do východních krajin, záhy dali k tomu příčinu, že přátelé a příbuzní jich stejnými odznaky štíty své si zdobili, aby se snadno poznávali a statečné činy své zvěčnili sobě přiměřenými obrazy. Čechové nejen měli účastenství v těchto válkách, nýbrž i v Evropě oslavili své jméno výpravou k Milánu (1158), kde rekovnými činy svými se doma i v cizině proslavili. Po staletí se oslavování těchto činů v erbovních pověstech ozývalo. Páni z Choustníka chlubili se, že předek jich první zlezl hradby a vzali si na štít žebřík. Ten se vyskytuje již l. 1223 na pečeti Sezemy z Kostomlat; i jest zřejmo, že se tato pověst (asi l. 1310 napsaná) na otce neb děda Sezemova vztahuje. Rozumíme tomu totiž tak, že Sezemova

Digitized by Google

rodina erb svůj na poč. 13. stol. volila, majíc v dobré paměti čin svého předka. K témuž dobývání nese se erb půl koně na pečeti Drslava, nejvyššího sudího Plzeňského kraje (1269), který po něm zdědili páni z Pardubic a do dnešního dne dochovali Malovci z Malovic. Doložiti ještě sluší, že erby mezi Čechy, Moravany a Poláky velice rozšířené, jako zavinutá střela, lekna a j. především ve východních Čechách se nacházejí a znamení samorostlá, čistě slovanská představují. V západních Čechách spíše německých vzorů následováno.

Dějiny rozvoje heraldiky. Mimo štít není známo v prvních sto letech heraldiky, že by někde jinde erbovní znamení se spatřovala. Nejstarší je tedy heraldika štítu a ježto štít vždy a všude nutným podkladem erbu byl a jest, heraldice štítu nejvíce péče věnováno bylo. Ve Španělích, Vlaších, Francii a Anglii těšil se štít, i když helmy přibírány, přece vždy takové oblibě, že se heraldika helmy nikdy heraldice štítu nevyrovnala. V Němcích a Čechách jak štít, tak helm stejný rozvoj měly heraldický. V Čechách objevují se na panovnických pečetích z počátku jen prázdné štíty. První štít s orlicí jest na pečeti knížete Přemysla l. 1192 a 1193, druhý se lvem na pečeti Vladislava jinak Jindřicha l. 1202, třetí na pečetěch Děpolticů l. 1213. Nejstarší panské erby v Čechách jsou na pečetěch Vítka z Prčic (1220) a Sezemy z Kostomlat (1223). Na Moravě vyskytují se nejstarší štíty na pečeti Budiše z Náměště (1234) a Olbrama Šenka z Šimberka, jehož pečeť asi z téže doby pochází.*) Pečeť Vítkova překonává však ostatní panskou úpravu; neb tu spatřujeme pána stojícího v celém odění vojenském an drží korouhev a o štít se opírá. Tato úprava u předních rodů panských docházela velké obliby a trvá po celé 13. stol. Z r. 1237 zachovala se pečeť Bohuslavy z Černic s obrazem paní, která má štítek pod prsoma. Podobné oblibovali si páni z Hradce (1255), z Lichtemburka (1257), z Oseka (1275), ze Šternberka a Janovic (1284). Jako zvláštnost mezi těmito pečetmi vyskytuje se okrouhlá pečeť Kojaty Hrabišice (na listu r. 1227 datovaném) beze štítu a toliko s erbovním znamením, což pokládáme za podezřelý příznak. Na náhrobku Čáslavském zachoval se erb pana Mstislava z Chlumu, který na rozhraní 13. a 14. stol. zemřel, s celou postavou, jako bývalo zvykem na pečetěch (Obraz: Hrady XII. 300). Podobný je náhrobek Hronův v kostele Pacovském (Obraz: Hrady IV. 205). Poslední vyobrazení tohoto druhu zachovalo se v knize bratrstva arlberského asi z l. 1400, kde Břeněk z Ryžemberka a Jan ze Strakonic s prápory a erby vyobrazeni jsou. (Obraz toho přinesl časopis Adler.) Vyobrazení pánů jako štítonošů svých erbů uchýlilo se záhy na náhrobky jejich, kde zůstalo do l. 7. st.

První řada obsahovala vyobrazení štítů s postavami a tu jsme mezi nejstaršími pečetmi připomenuli také pečeti Sezimovu, Budišovu a Olbramovu. Těmi se začíná druhá řada, na nichž jest toliko štít bez postavy vyobrazen.

*) Neviděv pečeti Jimrama z Medlova (1320), nemohu říci, je-li pravá čili nic.

Digitized by Google

K dotčeným třem pečetěm druží se pečeť Havla a Jaroslava Markvarticů (1237), Zbraslava z Miletína (1241) a Bavora ze Strakonic (1243). Z druhé polovice 13. století vyskytuje se jich hojně, ale převládá jen pouhý štít.

Zmíněná vyobrazení patří většinou panskému stavu; aspoň tak lze tvrditi o některých s jistotou, ale u ostatních také nelze uhodnouti, patří-li panskému neb vladyckému stavu; tak že nemožno říci, která je nejstarší pečeť vladycká. Ale k nejstarším vyobrazením vladyckých erbů patří zajisté erb na náhrobku Hrza, který byl purkrabí na Zvíkově, l. 1275 zemřel a v klášteře Zlatokorunském pohřben byl. (Obraz ve Hradech XI. 26.) Na náhrobku je pouhý štít. Z druhé polovice 13. st. zachovalo se několik vladyckých štítů na pečetěch. Nejstarší erb měšťana náleží Jindřichovi Voglovi, měšťanu Německobrodskému z r. 1258 a jest mluvícím erbem, protože na pečeti jest vyobrazen pták. Drslaus Viknantův a Mikuláš od věže přivěsili své pečeti k listu r. 1297; oba jsou měšťané Brněnští.

O heraldice pokročilejší svědčí spojení dvou erbovních znamení na jednom štítě, též vedlejší znamení k erbu přidávaná na rozdíl jednotlivých osob téže rodiny anebo jednotlivých rodin téhož rodu, též rozmanitý směr erbovních znamení a konečně zdvojnásobnění aneb opakování téhož erbovního znamení třikráte neb čtyřikráte. Nejstarší spojený erb jest Děpolticův, knížecí větve Přemyslovců, jenž ukazuje lva a půl orlice (tedy rodinný a zemský erb dohromady), jak svědčí Děpoltova pečeť z r. 1210. Týž erb měl (ovšem to náhoda) l. 1268 Albertus de Ebeleiben a asi od těch dob česká města Mělník a Plzenec, na Moravě Jevíčko a v Polsku Krakov. Vedle tohoto pouhého seskupení dvou znamení vidíme na pečetích Záviše a Vykarta z Polné l. 1282 již spojení dvou štítů v jeden, totiž štít na zdél polovičný, v jedné polovici lvice Markvarticů, v druhé tři listy srdcovité pp. z Tirné. Také sem připočísti můžeme alianční erby Anežky z Obřan, manželky Vítka ze Švabenic (1287, po polovici Švabenského a Kunštatského erbu) a Sabiny z Koryčan (vlastně Sabiny Cimburské z Řečice, 1349), složený z růže a polovice Cimburského erbu. Zvláštního způsobu jsou erby na pečetích pánův Krumlovských. Vítek z Krumlova (1259—1277) má na štítě lva, jenž drží štítek s růží; tento jest v pravém rohu, zabíraje asi pětinu štítu a od ostatku štítu jest čarou oddělen. Na sekrytě (po rubu) jest také lev (Vyšní Brod). Podobné jsou dvě pečeti Vokovy (1283, 1290), jen že tu není znamení růže od ostatku odděleno a jako zvláštní štítek vyřezáno. Z těch příčin lze lva tohoto za něco takového, jako byli pozdější štítonoši pokládati. Podobně se to má se štítem Budivoje z Krumlova (1259, Vyšní Brod), kdež jsou okolo růže tři ptáci. Na štítě Záviše z Falkensreina (1272, Mnichov) jest sokol (falco) k růži tuším jen k vůli přijmení přidaný a tak vlastně erb rodinný na nepravý mluvící erb (an kámen schází a je tu jen stromek) přeměněn.

Pozdější než spojení dvou štítů v jeden, jest rozdělení štítu křížem. U nás první je má král na majestátu, kterým v l. 1325—1346 pečetil. Tu jest vyobrazen jeda na koni, drží štít křížem předělený, na němž se střídají

Digitized by Google

lvové český a lucemburský a tak se spatřuje i dvakrát na krupíři. Takový štít (na prsou orlice) je i na malé pečeti téhož krále, kterou počal pečetiti r. 1322. U pánů novota mnohem později se začíná, spíše se jeví snaha štíty dáti vedle sebe. Tak to je ku př. na pečeti Oldřicha z Hradce (1292 až 1309), o níž jest níže řeč. Anežka vdova ze Žleb (1356, c. k. dv. arch.) dala si na pečeť tři štíty a manželky pánů z Rožemberka (1357 Mecla, 1376 Eliška, 1380 Anežka) dávaly svůj a mužův vedle sebe, ano Anežka je zdvojnásobila majíc dva štíty s růží a dva s erbem pp. z Wallsee. Ale současně se již objevuje křížové dělení, jako u Pertolta z Lipého, probošta Vyšehradského (1337), Zbyňka Zajíce z Hazemburka (1341), u jehož potomků pak zůstalo pravidlem, u Jana z Rožemberka (1359—1389) a jiných osob panského stavu. V druhé polovici 14. stol. přibývá takových štítů. Také mnohé paní následovaly příkladu pánů, jako ku př. l. 1358 Adleta z Lipého (štíty pp. z Wallsee a z Lipého) a Anna vdova po Petrovi ze Šternberka (1398, růže a hvězda).

První po štítu vyskytuje se helmice heraldická, a to nejdříve na jezdeckých pečetích. Na těchto vyobrazen jest pán jeda na koni v odění vojenském, drže jednou rukou štít a druhou buď meč (pravicí) aneb prápor (levicí). Na hlavě bývá helma, která jen tehdá platí za heraldickou, má-li klenot (rohy, křídla, prkna). Napřed se vyskytuje u panovníků (u nás první 1192). Nejstarší, na které se herald. helma vyskytuje, jest krále Přemysla z l. 1262—1270 a jest pak podobná úprava pravidlem až do smrti krále Jana. Způsob ten napodobňován od Mikuláše knížete Opavského a od vynikajícíchr odin panských. Nehledíme-li k Jaroši Zbislavci (v kl. Oseckém) patří sem pečeti Bavora ze Strakonic (1308—1316) a Jindřicha z Rožemberka (1286—1308). U potomkův tohoto se pak nacházejí výhradně, zejména u Petra (1318), Petra (1347—1364), Oldřicha (1439—1450), Petra (1502—1520), Viléma (1565) a tuším také Petra Voka. Když novota tato králi začala, Smil z Lichtemburka, jeden z nejbohatších pánův, sestrojil si velkou pečeť (1264—1278), na níž jest vyobrazen stoje a drže levicí štít a pravicí prapor. Na hlavě má kbelcovitou helmici s dvěma velkými rohy jeleními. Samotnou helmici oblíbil si Oldřich z Hradce. Na pečeti jeho r. 1267 (arch. Drážďanský) spatřuje se helmice, jí po stranách dvě růžovité desky a pod ní dva štítky s růžemi k sobě nakloněné. V l. 1292—1300 má podobnou pečeť, ale na místě levé růže jest obrácená kotvice, která prý manželce jeho roz. ze Stubenberka náležela, ale od té doby u Hradeckého rodu ve vážnosti zůstávala. Druhá taková helmice spatřuje se na pečeti Beneše z Doupova (asi r. 1280). Jest sloučena s vrchní polovici jeřába neb čápa rozkřídleného tak, že krk se hlavou jsou nad helmicí a křídla po stranách (Arch. gub.). Svojše ze Stetlina (1290) má na své pečeti helmici se dvěma hořícími kotouči. Takových pečetí, na kterých bývaly helmice s klenoty, pak se v Čechách hustě užívalo, zejména u stavu vladyckého, a to až do sklonku panování Václava IV.

Digitized by Google

Spojení helmice se štítem vedlo pak k vytvoření úplného erbu. První, kdo tak učinil, byl moravský pán Tas z Tasenberka (1281 až 1293) a l. 1293 ho následoval Vznata z Lomnice. Současně totéž nacházíme l. 1281 u Jence ze Šumberka. Čím blíže k naší době, tím je tohoto způsobu více příkladů, až v 15. st. způsob tento úplně opanoval a stal se pak pravidlem. Prvopočátečně stojí helmice na jednom rohu nakloněného štítu.

Půl druhého sta let později, než se začalo slučování dvou erbovních znamení na jednom štítě, zaváděna zvláštnost na štít sázeti dvě i více helmic. V starších dobách, i když štít složen byl z několika erbů, dávali jen jednu helmu s klenotem prvotního erbu anebo klenoty heraldicky na jedné helmě spojili. První příklad štítu se dvěma helmami nacházím v rodině nynějších hrabat Šliků. L. 1436 měl Kašpar Šlik z Lažan na kříž rozdělený štít, na němž trojhranná špice s třemi prsteny s polovičným lvem se střídá; na pravé helmici jest lev a na levé na složených křídlech trojhranná špice. Soběslav z Miletínka má l. 1459 na štítě křížem předěleném, na němž střídá se polovina šachovnice s orlicí (Žirotínskou), vedle níž jest žebřík (pp. z Choustníka) dvě helmy; na každé ze dvou helmic jest trup panny, která jest podnes klenotem Dohalských z Dohalic (Arch. Svatovácslavský). Erb vývodní Vácslava z Michalovic na paláci zámku Strakonického malovaný ozdoben jest dvěma helmicemi; na pravé jest bílý lev Markvarticů, na levé složená křídla Zvířetických a Lemberských. Na štítě je v prvním poli lev, v druhém polovičný štít bílý a černý Michalců, v třetím poli erb Kytliců a na čtvrtém Koldiců. V 17. st. dostali Holičtí ze Šternberka, když do hrabského stavu povýšeni byli, 3 helmy a u jiných rodů podobně se dálo, takže nově jmenovaní svob. páni po dvou, hrabata po třech helmách na polepšené štíty dostávali.

Přikryvadla neb fafrnochy jsou názvy závoje, kterými se helma (druhdy i klenot na ní) pokrývaly, aby se helma sluncem příliš nerozpalovala. Páni vracejíce se z dlouhých a slavných bojů přinášeli je domů rozedrané a roztřepené, což jim však nebylo k necti. Přikryvadla vyskytují se od té doby, co se celý erb na pečetích vyskytuje a to zejména od poč. 14. st. (Na pečetích; též sem patří žlutý závoj na helmici Jana z Michalovic asi z r. 1300.) Z počátku jsou sice rozletitá, ale neroztřepená, ale ke sklonku téhož století dávána přednost rozedraným jakožto slavnějším, jen že stylisace byla taková, jako by v nich zoubky vystříhávány byly, ale druhdy i třepení z nich visí. Čím později, tím přikrývadla se zobrazují delší a ku konci 15. st. obklopují štít ze dvou stran.

Nejstarší vedlejší výzdobou erbu jsou štítonoši, kteří se u nás již ve 13. st. vyskytují, nejstarší o 75 let dříve než v Bavorsku (1259 až 1334). Mimo pány štítů, ať jezdců ať pěších, o kterých již shora mluveno, byli takovými výzdobami lidé, andělé a zvířata, kteří štít neb helmu buď z obou stran, neb jen z jedné strany anebo také za štítem stojíce drželi. Zvláštní oblibě těšili se v té příčině ve 13. a 14. st. ptáčkové, které teprve

Digitized by Google

později jiná zvířata a v 15. a 16. věku diví mužové, lidé vůbec, andělé a dravá zvířata vystřídali. O pečeti pana Vítka z Krumlova (1259), jehož lva jsme za štítonoše vyložili, již jsme mluvili. Jest to vzácný zjev, jemuž podobného by tak snadno nenašel. První ptáčky měl na své pečeti Budivoj z Krumlova (1259). Krásnou sbírku štítonošů poskytuje lázeňská bible pro krále Václava IV. sepsaná, kde diví muži, lázeňské panny a lednáčkové se střídají. V síni věže Blatenského hradu, na konci 15. století malbami ozdobené, jsou také erby, ale při nich jen lidé, ač nejrozmanitějšího zaměstnání, štítonoši.

Z příkladů štítonošů, jak se na pečetích neb malbách nacházejí, lze souditi, že hlavně panský stav (druhdy i vladykové) jimi erby své zdobili a v každé době jinými figurami. Aby štítonoši v nějaké rodině se dědili, toho nemáme příkladů až teprve v 16. stol. a to u Bechyňů z Lažan, Kamýků z Pokratic, posledních pánů z Rožemberka, Jindřichova Hradce a Slavatů. V erbovních listech jsme štítonošů nenašli.

Prvotní smysl jednotlivých částí erbu záhy se zapomenul, ale starodávné ušlechtilé formy jeho se vyvíjely až do 16. st., kde heraldický sloh ustrnul a heraldika znenáhla své svěží formy ztrácela, až je v 17. st. docela ztratila. Jak heraldický cit utuchl, o tom svědčí blasonování erbů v erbovních listech. Krátké až úsečné vypsání, jako činívali notáři 14. a 15. st., již nestačí a co dříve z pravidla se předpokládalo beze všeho výkladu, ku př. zvířata na štítě vyobrazená v pravo obrácena bývají, nyní již výslovně (a zbytečně) se praví, též i barvy všech částí helmice se jmenují, o kterých před tím zmínky nebývalo. Vznešená prostota a jednoduchost starých štítů o jediném erbovním znamení zmizela, poněvadž lidská ctižádostivost se pachtila po mnohých polích na štítě, aby byl hodně pestrý a mnohobarevný. Začátek tohoto nevkusu a úpadku jeví se již ke sklonku 16. st., kdy v oblibu vešly štíty pokosem neb pošikem rozdělené o jediném erbovním znamení, které barvami se střídajíc štít vyplňuje. Polepšení a rozhojnění také bývalo častou příčinou, že erb zbytečnými znameními přeplněn býval, jako se stalo u erbu Obyteckých z Obytec. Když smysl pro erb a jeho části utuchl, tuť zevnější ozdoby nabývaly důležitosti, jako štítonoši, hesla, pavilony a pozadí štítu z válečných trofeí uspořádané. Také vynalezavost v příčině nových štítů zabočila často do nepravých kolejí. Toho dokladem jest erb, který si volil Šimon Lomnický z Budče. Proti českému zvyku musíme popis jeho počíti od klenotu, který pannu nahou, prostovlasou, pod pás z koruny vynikající ukazuje, jejížto ostatní tělo pod korunou a helmou z vrchu štítu vynikajíc jako rybí ocas na konci zahnutý do dvou třetin štítu jeho středem se nese; u spodu štítu pak vlny mořské vypodobněny jsou.

Hledíme-li k uměleckému rozvoji erbů, rozeznáváme v Čechách a na Moravě trojí dobu, totiž:

1. dobu posledních Přemyslovců, kdy štít s erbovním znamením byl hlavní věcí;

Digitized by Google

2. dobu od 14. až do 16. století, kteráž rozkvětem heraldiky se nazývá a kdy všechny části erbů souměrně se zdokonalovaly a také od svých pánů nošeny bývaly;

3. dobu od 16. století až na naše časy. Erbovní části se z oděvů pánů odkládaly, místo klassické harmonie nastal nelad a přihlíželo se více k zevnějším ozdobám, než ku vnitřní podstatě štítu. Když pak renesance zanikla a barokový sloh ve tvarech stočených si libující nastal, i heraldika tomu směru podlehla a do nevkusných forem zabočila, které šťastně za naší paměti odstraněny.

Na budovách románského slohu, který u nás do polovice 13. věku trval, našli jsme jen tři erby, dva světské a jeden kněžský. V kostele Chotyšanském mezi Benešovem a Vlašimí jest nad velkým oltářem na okrouhlém svorníku větev o třech listech lípových, která sice znamení štítu kolem sebe nemá, ale přece za erbovní znamení Chotyšanských pánů (zamilované jich jméno Mrakota) se pokládati musí, jako tak zvaný Levínský kocour (vlastně lvíce Markvarticů) za velkým oltářem na zdi Levínského kostela se nacházející. Nejstarší náš erb kněžský jest nad tympanem Hrusického kostela a jest nejen čtverhranný, nýbrž také na čtyři pole uvnitř rozdělený, tak že dvě mají po lilii, jedno kříž a čtvrté jest prázdné. Staršího původu jsou štíty malované na zdech staré románské ve Znojmě, nejstarší to naše malované štíty. Na nich spatřují se růže, pruhy a jiného spůsobu malování, ale nic se z toho nevztahuje na jistou osobu anebo určitý rod, poněvadž erby ku konci 12. stol., ze kterého malby Znojemské pocházejí, jestě se nevyvíjely.

Erby naše 13. věku co do kontur a provedení kresby v ničem nezadávají současným německým, jak je z Hohenlohových aforismů známe; některé sobě zcela se podobají i předmětem i provedením, jako erb na pečeti Olbrama Šenka ze Šimberka (1230) a erb Oty staršího z Henneberka r. 1231, jen že Henneberský má orla o dvou hlavách. Přehlížíme-li pečeti Smila z Lichtemburka (1264), Jaroslava ze Šternberka a Purkarta z Vimberka (1284), pečeti starších Vítkovců a jízdecké pečeti pánů ze Strakonic užasneme nad vkusem a uměleckou dokonalosti toho, kdo je ryl a nechybíme snad domnívajíce, že tu spatřujeme působení románských národů, poněvadž i nedlouho potom mince naše dostávala tak ušlechtilý tvar, že překonala všechny středoevropské mince. Kdežto řezbářství pečeti dostoupilo tu velké výše, naši kamenníci, kteří náhrobní kameny tesali, drželi se starého spůsobu domácího vytesávajíce jen kontury do kamene a aspoň v té příčině se nám zavděčili, že pány nevyobrazili jako vojáky, nýbrž jako soudce svého lidu v staročeském domácím kroji. Míníme obrazy Mstislava z Chlumu v Čáslavském u Hrona v Pacovském kostele. Z dob následujících máme však krásně provedených náhrobků drahně.

Doba posledních Přemyslovců odpovídá rannímu gothickému slohu, druhá Lucemburské doby pozdějšímu jeho vytváření. Vladislavský sloh se svou bohatou ornamentikou působil i na heraldiku. Přikryvadla posud ne-

Digitized by Google

dlouhá končí se odtud v tvary krásně stočené a všelijak se proplétající desky a erby, dostávají umělé a pestré vroubení a nikdež se nenechává prázdná nevyplněná plocha. Překrásný jest erb na Křivoklátě u druhé brány, pravá to heraldická vzácnost. (Viz Hrady VIII. 2.) Pěkné jsou též erby na Vladislavském kůru v kostele sv. Víta a náhrobek Majdaleny Hradecké z Gleichen (1492 v Jindřichově Hradci, kde jak hlavní erb Gleichovský, tak i dva malé erby pánů z Hradce bohatou ornamentikou ovinuty jsou). Jiný příklad jest erb na náhrobku Jiříka od Dubu v Němčicích u Budějovic pochovaného, kde ornamentika rostlinných tvarů vyplňuje vrchní dvě třetiny náhrobku. Krásné jsou příklady erbů v tomto slohu vyhotovených i na Tuchorazské věži (Mikuláše z Landšteina 1474) erb Táborský z l. 1515 a 1516 (v radnici tamže) a Kaplířů ze Sulevic na baště Vimberského zámku. Všechny jmenované erby, k nimž i Smečanské (Bořity z Martinic r. 1467) připočísti můžeme, vynikají tabulovou formou, hluboko do zdi zapuštěnou a rámem z několika prutů buď rovných neb rostlinných složeným. V Táboře jest po stranách erbu i vznik Táborské společnosti soškami naznačen, totiž v pravo Adamita s Adamitkou, Hus a Jeronym v plamenech, v levo Žižka a Prokop.*)

*) Od vydavatele znovu a úplně přepracováno.

Digitized by Google

IV.

Dějiny erbovního práva. Právo erby udíleti a je polepšovati.

Každý erb, jehož kdo právem užívá, možno zkoušce podrobiti, t. j. přesvědčiti se, odkud pochází. Při tom se najde, že jsou dvoje erby, předně takové, které byly vydrženy nad paměť lidskou a takové, které byly udíleny. U oněch důkaz se vede pečetmi na starých listech, památníky, erbovníky a jinými prameny heraldiky, u těchto erbovním listem, t. j. listem takovým, kterým osoba k tomu oprávněná komusi erb udělila. Že při zkoušce nutno provésti posloupnost až na dobu dokazujícího samo sebou se rozumí. (Srovnej co pravíme níže o vývodech.)

Erby prvního druhu přijali asi majitelové sami a proto také tyto erby nebyly z počátku stálými nýbrž se měnívaly, tak že otec a synové, i bratři mívali rozličné erby; než tomu nesmí se rozuměti, jako by byli mívali erby mezi sebou se nesrovnávající, nýbrž tak, že jeden si vzal na štít klenot, druhý jen díl znamení (ku př. vlčí hlavu na místě celého vlka). Měnění takové, aby se byl starý erb opustil a z brusu nový přijal, jest velmi vzácné. Až teprve když týž erb stále a stále se opakoval a heraldicky rodinu zastupoval, přestala proměnlivost. Ustálení to stalo se u panského stavu ke sklonku 14. st., u vladyckého za husitských válek. S ustrnutím erbů souviselo také pominutí svobodné volby a vyvinulo se právo nové, že každý může míti jen erb takový, který mu udělí osoba k tomu oprávněná.

V německé říši měl právo erb udíleti jen císař, anebo ten, který jej zastupoval (říšský vikář), anebo ten, který k tomu byl císařským majestátem zplnomocněn. (O tomto níže ve vypisování palatinů.) Zdá se, že se u nás právo to, aby panovník erb udílel, mnohem později vyvinulo než v Němcích. Naše nejstarší listy v té příčině jsou od Karla a Václava a nevíme ze které kanceláře byly vydány. Zikmundových máme několik, ale všechny jsou z říšské kanceláře. Za dob pak 1440—1453 když krále v zemi nebylo, sami naši lidé k říšské kanceláři se utíkali a tak máme první erb z české kanceláře od krále Jiříka. Že však králům našim právo to od drahných dob náleželo nelze pochybovati, an Ctibor z Cimburka dí, že král může chlapa erbem nadati. Také knížatům a králům příslušelo právo chlapa učiniti šlechticem. Kosmas vypravuje o Dovorovi, že za svou věrnost byl vyhlášen za urozeného a v starých pamětech se vypravuje

Digitized by Google

kterak Vít, děkan Pražský, z poručení králova (1250) Medvěda, vladaře Velizského v kostele sv. Jana křtitele mečem opásal (Font. r. Boh., II. 287). Naše nejstarší erbovní listy jsou zároveň i nejstarší erbovní listy něněmecké říše. Že ale Karel IV. již erbovní listy vydával, dokazuje Tadra ve svém formuláři 14 st. (akademie 1895). Č. 29 obsahuje formuli, jíž komusi se propůjčuje za klenot paví hlava s prstenem nad korunou a v č. 81 císař kohosi za dvořenína a radu přijal, na šlechtictví povýšuje a erbem lva obdařuje.

Listy, kterými se někomu erb propůjčoval, slovou erbovní listy v širším smyslu a to proto, že staré listy na erb dané obsahovaly také povýšení do vladyckého stavu. Později ale význam erbovních listů se uskrovnil a omezil tak, že jen propůjčeny erb a heslo, tak že utvořen za panským a vladyckým stavem ještě jeden stav nižší šlechty, jejížto členové se vladykám neb rytířům nevyrovnávali a proto také práv vladyckého stavu účastni býti nemohli. Rozhraní obojích listů padá v Německu asi do r. 1549 a u nás snad asi také do téže doby. U nás totiž kdo list na erb a heslo dostal, nepatřil do vladyckého stavu, dokud od sněmu za obyvatele a vladyku přijat nebyl, a to trvalo až po Ferdinanda II., který toto právo stavů násilně zrušil. Asi do dob Vladislavových podařilo se bezpochyby všem, kdož statky měli, že byli do vladyckého stavu přijati, ale že od poč. 16. st. mnozí jsouce ctižádostností puzeni erbu a hesla se domáhali, stavové byli skoupí a tak snadno nové spoluúdy nepřijímali. Sice těch, kteří měli zboží pozemská, mezi nimi mnoho nebylo.

Ke věcem týkajícím se erbů a šlechtické důstojnosti v starší době dohlížel nejv. maršálek; udílení erbovních listů šlo skrze nejv. kancléře.

Jak již řečeno, přenášeno bývalo od císaře právo erby udíleti na palatiny. Hodnost ta se vyvinula z úřadu starých sudí, kteří byli při paláci císařském a jméno comes palatinus mívali. Vlastně to byla hodnost jen pro říši určená, která u nás až do Ferdinanda II. neměla platnosti, také není příkladu, aby se z české kanceláře byla udílela. Ale od dob Ferdinanda I. a jeho nástupců, kteří byli i císaři i králi, udílena hodnost ta i Čechům a ti pak v koruně České působili. Proto pro českou heraldiku něco znamenají jen ti, kteří Čechy byli, aneb ti, kteří obyvatele České koruny povyšovali.

Císař Ludvík Bavor propůjčil Pertoltovi hraběti z Henneberka právo, aby mohl 20 nemanželských zplozenců legitimovati a 10 notářů jmenovati; každý následující držitel hradu Henneberka mohl 10 osob legitimovati a 6 notářů jmenovati (1327). Císař Karel IV. ve dvou létech (1360 a 1361) 15 palatinů, samé to Vlachy jmenoval. Ve formuláři kanceláře téhož panovníka (vydaném od Tadry na str. 22) nacházíme formuli, podlé níž císař komusi propůjčuje právo, aby mohl jednu osobu do vladyckého stavu povýšiti*)

*) Tak rozumím znění listu, ačkoliv v nápisu je řeč o povyšování osob.

Digitized by Google

a erbem obdařiti. V jiné formuli (str. 56) se vypisuje jak jistá osobnost byla povýšena na šlechtictví a hodnost palatina, obdrževši při tom práva:

1. veřejné notáře a soudce ustanovovati,
2. nemanželské zplozence legitimovati,
3. po celé říši statky kupovati,
4. hrady, domy a mlýny na nich stavěti a manství zřizovati,
5. daní z nich nedávati, leč jen císaři. V jiné formuli (str. 58) udílí se jistým hrabatům Lateranského paláce jen 1. a 2. právo. Po Václavovi IV. nezachoval se podobný list, za to o protikráli Ruprechtovi falckém víme, že 28 falckrabí jmenoval, mezi nimiž kromě Vlachů též Němci byli.

Z toho, co již bylo při Karlovi naznačeno, shledává se, že práva palatinátu byla nestejná, někdo dostal větší a více práv, jiný jen několik. Proto se rozeznává větší a menší palatinát (comitiva major, minor). Onen také udílen vyšší šlechtě, universitám a městským radám (ku př. v Lipsku), tento právníkům, lékařům, ba i dokonce se prodával a naposled sklesl v nevážnosť, když se i lidem nevzdělaným dával. Když palatináty l. 1806 přestaly, již dávno byly zřízením zastaralým.

První Čech, který té důstojnosti dosáhl, byl Prokop z Rabšteina. Císař Bedřich udělil mu l. 1450, 12. května za jeho veliké zásluhy právo 10 veřejných notářů ustanoviti a 10 levobočků legitimovati; po jeho smrti mělo právo to ale jen v příčině 4 notářů a levobočků na staršího z rodu Rabšteinskéhp připadnouti (Chmel, Mater. II. 51). Až do 17. stol. je nám málokterý palatin znám. L. 1593 jím byl Jan Radešínský z Radešovic. (Poznamenal si Kolář na národopisné výstavě) Jan Mylner z Mylhauzu obdržel palatinát od císaře Rudolfa II. a l. 1607, 25. srpna, udělil erb Janovi Bílému sousedu v Hradci Králové (Orig. v museum král. č.). Současně (1588—1616) byl probošt Jiří Pontan z Breitenberka palatinem.

Z těch chudých zpráv lze seznati, že palatinát byl v Čechách v 16 st. zřízením vzácným a málo hledaným. Rychle palatinů přibývalo za Ferdinanda II., který jím odměňoval ty, kteří v l. 1619—1620 k němu věrně stáli. L. 1622 dne 15. září udělen Albrechtovi V. E. z Valdšteina, ale do cís. rejster nezapsán. Jím dostal právo

1. Notáře ustanovovati.
2. Levobočky (mimo panského stavu) legitimovati.
3. Osoby z poddanství aneb z otcovské moci propouštěti a na šlechtictví povyšovati.
4. Právo statky na Frydlantsku za manství vysazovati.
5. Právo hostince a mlýny zakládati, hory pavovati a trhy dovolovati.

To vše majestátem dd. 1623, 14. ledna z české kanceláře potvrzeno a na korunu Českou rozšířeno.

L. 1624 dne 19. srpna udělen palatinát Karlovi z Harrachu, l. 1625 dne 24. února knížeti Oldřichovi z Eggenberka, t. r. dne 16. června Václavovi Trompovi, kanovníku v Olomouci.

Digitized by Google

Vilém Slavata z Chlumu obdržel (1630 dne 19. března) právo notáře ustanovovati, legitimovati, poručníky ustanovovati, adoptovati, propouštěti, leta doplňovati, hostince zřizovati, kovy hledati, nectné na poctivosti opatřovati, doktory ustanovovati, erby udíleti, všech svých zemí jména a erby míti, zabírati statky těch, kteří by bez dědiců pomřeli, trhy dovolovati, vidimus na listy a ještě jiná všelijaká práva. Slavata nezůstavil rejstříku, jak si v té příčině počínal; z jeho erbovních listů zachoval se jediný koncept na erb Štiky Paseckého (v arch. Hradeckém). Asi v tu dobu obdržel také palatinát Jaroslav Bořita z Martinic. (Jeden list od něho v stat. arch. Vratislavském.) Asi podobnou právomocnost, jako měl Slavata, obdržel l. 1631, 31. července, Floryan Jetřich Žďárský ze Žďáru. Kromě nich jmenujeme Vratislava staršího z Fürstenberka (1627, 13. Mart.), Viléma ze Vchynic (1628, 2. Jul.), Václava z Vrbna (1628, 20. Sept.), Maximil. z Dietrichsteina (1629, 7. Aug.) a Rudolfa z Tiefenbachu (1633, 10. Octob.).

Zajímavý je v té příčině list (1629, 9. Jun.) Janovi Rudolfovi Trčkovi z Lípy (jehož syn Adam Erdman se již l. 1628, 18. února palatinem stal) pod zlatou bulou vydaný, protože z něho zevrubně větší palatinát poznáváme. Práva jemu propůjčena jsou:

1. Obdržel právo jmenovati notáře, veřejné písaře a soudce po celé německé říši a v královstvích a zemích dědičných, aby tito mohli všude svůj úřad vykonávati jak v soudních a jiných jednáních, tak při smlouvách, a kšaftech, ale dříve aby slib a přísahu od nich Trčka přijal místo císaře a svaté římské říše.

2. Mohl nemanželské děti za manželské prohlásiti mimo děti knížat, hrabat a svobodných pánů.

3. Poručníky od jiných jmenované potvrzovati nebo nové ustanovovati a rušiti.

4. Spolky příbuzných potvrzovati.

5. Děti za vlastní přijímati aneb adoptace jiných platnými činiti.

6. Osoby takové z otcovské moci, z člověčenství a ze služebnosti propouštěti.

7. Nedospělým leta doplňovati a jak jejich tak i poručníků jejich právní jednání potvrzovati.

8. V řízení nesporném nálezy své dávati a je vykonávati.

9. Osobám pověsti více méně zlehčené pověst napravovati a k dřívějšímu stavu je navraceti.

10. Mohl ve všech fakultách jak písma svatého tak práv a lékařství doktory a licenciaty a svobodných umění mistry, bakaláře zřizovati a básníky vavřínem korunovati, ale s tou výhradou, aby při každém jmenování doktora neb licenciata tři jiné doktory téže fakulty k sobě vzal, kteří by kandidáta takového zkoušeli; takto ustanovení doktoři a licenciáti směli potom na všech universitách učiti a čísti, dispensovati a raditi.

Digitized by Google

11. Počestným a zachovalým osobám mohl znamení a měšťanské erby a klenoty se štíty a helmy propůjčovati i jejich potomkům, kromě cís. a král. orla a jiných knížat, hrabat a svobodných pánů dědičných erbů a klenotů nebo korun na helmách.

12. Za šlechtice povýšiti s otevřeným turnýřským helmem, aby rytířského stavu a společníky turnajů byli a všech občanských řemesel, živností a kupeckých obchodů s jinými nešlechtickými věcmi a činy se zdržovali.

13. Má po všech zemích a panstvích, které císaři a sv. římské říši neb jiným dědičným královstvím a knížetstvím podrobeny jsou a které Trčka nyní má nebo právním titulem jich nabude, v každém ústním jednání svém, v otevřených a zavřených spisech a listech se jmenovati, psáti a nazývati, i titule, stav, sídlo a erby po nich míti.

14. Právo odúmrtí po poddaných; konfiskací státu propadlé statky na Trčkovských panstvích mají jemu připadnouti.

15. V městech, městečkách a ve vesnicích na svých statcích mohl ungelt ustanovovati, ze všech nápojů jej bráti, hospody vyzdvihovati, lázně, pivovary, kovárny, krámy, mlýny, hamry, ovčíny, rybníky a sádky zřizovati a všech těch věcí buď sám užívati nebo je pronajímati.

16. Dolů, které by nalezl na svých panstvích, užívejž dle libosti.

17. Trhy téhodní aby sobě na svých panstvích vysadil a jarmarky s tolika a s tolika dni před jarmarkem a po jarmarku.

18. Výhostné od poddaných, kteří by jinam odstěhovati se chtěli, bráti může.

19. Léna na svých statcích propůjčovati a lenní soudy si zaříditi a přísahu od manů svých přijímati; kdyžby manové povinnostem nedostáli, aby mohl jim léna vzíti.

20. Když by nová sídla nebo zámky ve sv. říši římské sobě postavil nebo koupil, může i starého jména svého nechati a po nich jen se psáti.

21. Trčka dostal všechna práva, jaká jiní hrabata ke svým statkům mají: každou svobodu, zvůli, myslivost, rybolov, dobrý zvyk, právo, výhodu, statuta a spravedlivosti.

22. Všech výsad, instrumentů, listin, listů a spisů smí jeden neb více opisů učiniti, je vidimovati dáti a svou přitištěnou nebo přivěšenou pečetí pověřiti.

23. Kdyby Trčka práv těchto neužíval buď mlčky neb zúmyslně, anebo proti nim opáčně si vedl v některém nebo ve všech kusích, nemá to na žádnou újmu těmto jeho svobodám býti.

24. Ukazovati tohoto listu na svobody své nemusí nikdo celého, nýbrž jen začátek listu a věc, o kterou se jedná a datum tohoto listu.

25. Aby Trčkové za hrabata a hraběnky považováni byli a titul: »Vysoce urozený« měli.

Kromě připomenutých výsad uvozují se tato ještě práva většího palatinatu. Falckrabí s vyšší komitivou

Digitized by Google

1. jmenovali fackrabí nižšího řádu;
2. užívali práva občanského, inkolátu a immunity osobní;
3. byli osvobozeni od občanských úřadův;
4. měli právo prvního kupu a odstupu;
5. měli výsady proti židovským a lichevním smlouvám;
6. mohli zříditi koly a šibenice;
7. vyňati byli ze soudů cizích;
8. měli právo asylu — outočiště;
9. právo ochrany a salvu guardii;
10. svobodu mýta a cla;
11. právo prvorozenství;
12. právo nové daně ukládati;
13. vinárny a jiné nalévárny zřizovati;
14. krčmy a hospody veřejné stavěti s právem výčepu svého;
15. vypovězence k sobě přijímati;
16. proti repressaliím zbraní používati.

Výsady palatinátu s menší komitivou, které jednotlivým jen osobám platily.

1. Notáře a soudce obyčejné jmenovati.
2. Nemanželské děti za manželské prohlašovati kromě synů knížat, hrabat a svobodných pánů.
3. Poručníky a kuratory dávati a potvrzovati.
4. Cizí syny za své přijímati (et arrogare) a syny buď legitimované buď legitimovanými býti mající a adoptované neb adoptovanými býti mající na svobodu propouštěti, dospělými činiti.
5. Léta prosícím dávati.
6. Otroky na svobodu propouštěti jakýmkoliv způsobem propouštění
7. Lidem nedospělým, kostelům a obcím poškozeným škodu nahrazovati, ale tak, aby též druhá strana slyšena byla.
8. Osoby na pověsti více méně zlehčené mohli lehkosti této zprostiti a jim pověst dobrou navrátiti.
9. Počestným osobám na žádost jich erby zavřené propůjčovati a vhodné a příslušné osobám polepšovati a lidi erbů a lén schopnými činiti, vyjma úplného orla a korunu královskou.
10. Doktory jmenovati jak mediciny tak filosofie a obojího práva i licenciaty řečených fakult, učitele, bakaláře a básníky vavřínem věnčené jmenovati, povýšiti a činiti ale tak, aby vždy tři doktoři odborní při každém jmenováni byli. Jmenovaní doktoři měli právo na universitách čísti a disputovati.

Poslední tuším Čechové, kteří od Ferdinanda II. palatinat obdrželi, byli Heřman Černín hrabě z Chudenic (1635, 5. Novb.) a Ferdinand Lažanský z Bukové (1637, 2. Jan.), po němž to právě syn jeho zdědil. Mnohé rodiny dostaly větší palatinát dědičně, jako ku př.

Digitized by Google

Švarcenberkové (1671, 31. Maj.), Vchynští (1676, 31. Maj.), Colloredové (1724, 11. Decmb.).

Z těch, kteří měli menší palatinát, známi jsou: Joh. Chrysostomus Kilianus, probošt Vyšehradský a Boleslavský, 1617 († 1626), M. Dr. Ondřej z Volkshofenu 1654, Tomáš Pešina z Čechorodu 1677, Mikuláš Franchimont z Frankenfeldu 1677—1685, Ferdinand Gregoriades z Čechoslavu sv. písma doktor, protonotář apoštolský, děkan v Sušici a vikář v části Prachenského kraje († 1703), Hynek Kail, kr. rychtář v Kadani, Mikuláš Singer (1709), Jan Kašpar Hynek Voigt, dr. fil. a lékařství 1710—1712, Jan Bedřich Löw z Erlsfeldu 1710—1712, Jan Florian Hammerschmied 1717—1739, František Mack šlechtic z Maggu, fysikus hraběte Podstatského v Telči 1784—1804.

O slezských palatinech vydal Dr. Pfotenhauer, kr. archivář ve Vratislavi, pojednání, v němž se také o některých palatinech českých zmiňuje.

V sepisování listů vydaných palatinové buď pořádku neměli aneb se rejstra jich ztratila. I ti, kteří nejvíce listů vydali, psali koncepty na roztroušených listech, což jest veliká škoda. Poměrně nejvíce se zachovalo takových listů v Krumlově a v Třeboni. Z Eggenberských většinou vlaských se týkajících, připomeneme nadrychtáře 1673, 6. Jun. Karla Lederera (z Lublaně) s heslem z Lilienfeldu 1603, 30. Jul., kn. sekretáře Šebastiana Liebshausa s pred. v. Liebenhausen, 1693, 25. Decmb, Jana Václava a Jana Maxim. Kanzlera s pred. v. Strahlenfeld. Podrobnější jsou nobilitace rodu Švarcenberského nacházející se v arch. Třeboňském.

Jan Adolf kníže ze Švarcenberku († 1683) povýšil za šlechtice Ondřeje Schneidera ze Schönsteinu diplomem dne 20. listopadu 1676. Kníže Adam František († 1732) povýšil za šlechtice Jana Antonína ze Pfeningbecku dne 15. srpna 1711, bratry Jana Jindřicha a Adolfa z Auethanu dne 28. srpna 1715, Filipa Wernera Oppenheimera z Oppenheimu dne 1. prosince 1715, Jana Krištofa Heuchlingera z Heuchlingu dne 15. prosince 1724 a Václava Josefa z Pelikánů dne 24. června 1729. Kníže Josef Adam († 1782) nobilitoval Jana Kazimíra z Blaicheru dne 1. března 1751, Jiřího Grueba z Löwenmuthu dne 1. března 1759, Kryštofa Antonína ze Sichlern dne 7. dubna 1770, Jana Konrada z Zieglerů dne 6. října 1770, Jana Jakuba z Grandjeanů dne 2. března 1771, Jana Jiřího z Fleischmannů dne 18. ledna 1772, bratry Jiřího Františka a Františka Xavera ze Steinhauserů dne 13. prosince 1772, bratry Pavla Josefa a Fridricha Ignáce z Maurerů dne 23. listopadu 1777 a Františka Gottfrieda z Weckbeckerů ve Sternefeldu dne 30. září 1780. Kníže Jan († 1789) povýšil za šlechtice Františka Poppa z Wildheimu na Wiesentbachu dne 20. dubna 1782, Josefa Friedricha Bierbräuera z Breusteinu dne 6. července 1782, Jana Jiřího z Uibelackeru dne 18. července 1786, Josefa z Riedmüllerů dne 22. listopadu 1786 a Leopolda Placha ryt. ze Seinsberku dne 7. února 1787. Kníže Josef (1789—1806) povýšil Jana Aloise Friedla s přídomkem šlechtic z Pillerů; kdy není naznačeno.

Digitized by Google

Potvrzovati erby bylo právem královským od té doby, co svobodná volba erbů přestala a nový erb jen král udíleti mohl. Protože starožitné rodiny erbu nad pamět lidskou užívaly a to obecně známo bylo, málokdy si potvrzení vyžadovaly; ovšem ale potvrzován erb pokaždé, kdykoliv někdo vyššího stavu dosáhl. Pokud známo jest, jsou nejstarší potvrzení z naší kanceláře od Ferdinanda I. Erby obnovovati příslušelo také jen králům. Stávalo se totiž nezřídka, že majestát někomu na erb sám buď shořel aneb jinak se porušil; v takovém pádě vyžádáno obnovení jeho, které se po náležitém průkazu vydalo.

Měnění erbů dálo se buď samovolně aneb přízní královou. Dokud byla svobodná volba erbů, měl každý právo jisté znamení neb štít si voliti, znamení to si na štít anebo za klenot dáti aneb si klenot přibrati, jaký se mu líbil. Také synové aneb potomci na rozeznání rodin mohli si měniti barvy a j. O těch a takových změnách promluveno bude v XVII. kap. V čas svobodné volby nikdo z mezí nevykročil, aby byl měl více než štít helmici, točenici, přikryvadlo, klenot a leda štítonoše. Po ustálení erbů platila zásada, že majitel není oprávněn erb svůj (kromě stylisace) ani nejmenším měniti a právo to pánu země vyhrazeno. Změny tyto jsou kolikeré:

1. buď úplné, když místo starých erbů se dávaly nové erby, které se starým v ničem nepodobaly,

2. neb neúplné, když prvotní znamení erbovní celé aneb část jeho ze štítu se vezme na klenotní místo a nahradí se na štítě jiným spůsobem,

3. když se proměna v heraltských kusích způsobí,

4. když se erb polepší t. j. dá se jiná barva, která se pokládala ze lepší aneb dá se přídavek (ku př. koruna), který přijímajícího potěší,

5. když štít se rozhojní t. j přidá se znamení, polí, helmic, klenotů a p.,

6. když se erb i polepší i rozhojní.

Z těchto čísel 4., 5. a 6. jsou pro naší heraldiku velmi důležité a uvedeme několik příkladů. Nejstarší polepšení u nás je známo z majestátu daného Jírovi z Roztok na panský stav, při čemž pokryvadla jeho polepšena tak, aby byla z koží hermelinových. (Viz regesta při VI. odd.) Jiná taková polepšení jsou z náma z dob císaře Bedřicha III., zejména l. 1456 bratřím z Frymburka zlatou korunou, Janovi z Dlouhé vsi oštěpem a korunou, bratřím z Kunvaldu korunou na hlavě draka, 1474 bratřím z Konobrže zl. korunou a zl. okrajem pod helmicí.

Kromě šlechty města Pražská požívala od císaře Bedřicha milosti polepšeného erbu. V letopisech českých (213) nalezli jsme k r. 1477 o této věci dvě zprávy. Starému městu pražskému dal císař Bedřich dva lvy, ani drží korunu císařskou a Novému orla o dvú hlavú na prsech štítu oděnci a dva orly nad helmem, ani drží korunu císařskou. Druhá zpráva zní takto: Léta téhož 1477, dne S. Jana Křtitele božieho, od ciesaře Fridricha křesťanského stalo se jest obdarovánie a přidanie erbu novoměstského

Digitized by Google

pražského: Má býti štít červený a v něm dvě věže a brána se zdmi a to má zlaté býti, ale stíny stříbrné. Nad brámí na těch zdech mezi těmi stíny oděnec má býti v rytieřském odění a s mečem a štítem zlatým; a v tom štítu černý orel maje dvě hlavě s rozkřídlenými křídly; nad těmi věžemi helm, jehož fařnochy mají ozdobeny býti barvú žlutú, červenú a bílú; a na tom helmě císařská koruna zlatá s oblúkem a svrchu na tom oblúku kříž kamením drahým ozdobený a s strany každé té koruny jeden černý orel o jedné hlavě jakoby vzletěti chtěl, jako ciesařskú korunu v svých nehtiech drže. A také císař dal tomu městu novému, aby nesli hrot na dřevě.

Podobných těm památek našeho erbovnictví, které jsme právě vypsali, zůstalo nám málo po našich panovnících až do dob Ferdinanda I. Tak král Jiří potvrdil a zlepšil erb Kutnohorským listem r. 1459 vydaným. »Nad to potvrzujeme předřečeným měšťanům Hory Kutné erbu, kterýž šťastné paměti Václav předek Náš jim dal, totižto štít, v jehožto polovici stojí orel císařský v poli svém, v druhé polovici království Našeho, ale v prostředku císařská koruna, kteroužto lev i orel pravýma drží nohama, ale levýma nohama dva šlegle, jimiž skála stříbrná lomí se a měkčí, kteří zajisté císařské a královské komoře drahými kovy přisluhují, nebylo nehodné ty císařskými a královskými erby poctiti«. Jindřichohradeckým měšťanům obnovil a polepšil král Vladislav r. 1483 jejich erb těmito slovy: Jakož mají měšťané města Jindřichova Hradce prve na erbu a na pečeti zlatou růži v modrém poli, že jim k tomu přidáváme dva lvy celá zlaté barvy pod zlatými korunami každý se dvěma ocasy, jeden s pravé a druhý s levé strany, aby v štítu modrém stojíce na zadních nohách, předními nohami oběma zlatou růži o pěti listech mezi sebú drželi a k tomu nad tou růží aby bylo postavené zlaté W pod korunou zlatou v témž modrém štítu, jakož pak ten erb s těmi všemi věcmi šíře v tomto listu našem vymalován jest. — Do druhé polovice XV. věku připadá též zlepšení erbu Českých Budějovic, které v tom záleželo, že propůjčen erbu městskému helm, a dva rytířští štítonoši, které nad helmem erbu královskou korunu drží; nejstarší takto rozhojněný erb tohoto města známe z r. 1569. Městu Bechyni potvrzen, barvami vysvětlen a rozdělen erb r. 1511 od krále Vladislava IV. na přímluvu Ladislava ze Šternberka i obdrželi Bechyňští na modrém poli bránu žlutou mezi dvěma žlutými věžmi, nad tou branou mezi věžmi orla bílého, na jehožto prsou štít červenou a černou barvou na kříž rozdělený; na dvou červených polích spatřují se proti sobě dva černí lvové, každý s dvěma ocasy a na druhých dvou černých polích dvě lvice taktéž proti sobě ve své přirozené barvě a nad štítem helm s dvěma křídloma černé a červené barvy. Město Mýto Vysoké užívalo od pradávna v erbu a pečeti obraz ještěra (draka) své přirozené barvy v poli červeném. Král Vladislav II. majestátem daným v Praze dne 20. října l. 1471 polepšil ten erb takto: Ut scutum sit rubei coloris, in quo est imago Sancti Georgii armis splendidis induta,

Digitized by Google

equo albo insidens, crispo capillo, sinistra manu frenum tenens inauratum, dextra autem lanceam, qua draconen de sub pedibus equi proiectum collo perforare videtur, strepas et calcaria habet similiter inaurata et circa pectus scutum parvum flavum seu celeste, in quo aurea crux conspicitur.

Král Jiří majestátem latinským daným v Praze dne 7. června 1469 obyvatelům města Stříbra nade Mží pro jejich šlechetné a statečné zachování erb jich dosavádní totiž »štít červený, v němž se spatřuje lilium bílé« rozhojnil takto: Na štítě modrém zeď bílé barvy a v ní brána otevřená černé barvy, v níž jest malována zlatá lilie, nade zdí královský lev se zlatou korunou mezi věžemi, z nichž jedné (předními) nohami se dotýká, tak aby se lvem statečnost obyvatelů Stříberských a věžmi odpor nepříteli činěný vůbec vyrozumívaly a vyhlašovaly.

Obyvatelé městečka Tyniště v Královéhradecku užívali již záhy ve XIV. stol. své pečeti zvláštní a to »štítu červeného a v něm stromu k způsobu borovice podobného, majícího kmen všecek barvy požloutlé a větvoví zelené« avšak pečeti té jakož všech svých listů a výsad potratili Týnští za války táborské skrze oheň. Když v druhé polovici století XV. městečko to přišlo v držení Jindřicha st. knížete Minsterberského a hraběte Kladského, syna to krále Jiřího Poděbradského, zůstavil je kníže tento při jich bývalých výsadách a jmenovitě také při jich starobylé pečeti a erbu výše vypsaném, anobrž p ř i d a l jim do něho ještě erb přirozený pánů z Kunštatu totižto »štít bílý a v něm nahoře napříč tři štrychy černé, kteréžto štít na borovici v jich erbu starodávném jakoby zavěšen byl« a to listem daným na hradě hrabství Kladského v sobotu před sv. Ambrožem l. 1487. Knížecí náš rod Lobkoviců obdržel panský stav a rozhojnění a polepšení erbu svého též od císaře Bedřicha r. 1459. (Viz Rg. v VI. kap.)

Polepšení erbů šlechtických.

Jindřichovi z Chocemic dal král Ludvík nepovědomého již roku erb jmenovitě štít na dvé na příč rozdělený, vrchní polovice zlatá, v níž jest lev celý modré barvy, spodní polovice štítu půl zlaté a půl modré barvy, totiž čtyři štrychy zlaté a čtyři modré barvy, nad štítem kolčí helm, na kterém farnochy zlatú a modrú barvú pot. d. visí, nad tím vším 5 per pavových své barvy vzhůru vynikajících se vidí. Erb tento byl Ferdinandem I. polepšen r. 1543, totiž aby lev ten modré barvy ve štítu na prstech napřed hvězdu zlatú měl a nesl.

Příklady r o z d ě l e n é h o e r b u p ř i p o l e p š e n í. Bernartovi Těšovskému z Těšova propůjčen za erb štít na dél rozdělený, pravá polovice červené b., v níž erb jich starý střela bílá s dvojnásobným křížem a s špicí vzhůru, druhá pak polovice b. b., v kteréž liška své přir. b. na zadních nohách k pr. str. obrácená vzhůru stojí, k. h. přikr. bílé a červené barvy kor. zl. král., z níž $^1/_2$ lišky až po zadní kyta též své př. b. k pravé straně obr. vyniká a z obou stran též lišky 2 rohy buvol. napříč v půli barvami

Digitized by Google

rozdělené pr. rohu díl spodní a levý svrchní červ. a levého rohu díl spodní a pravého vrchní bílé b. 1568. Janovi Pamfilovi Děvínovi z Děvína jinak z Děvích hradů, jenž dostal dříve za erb štít červ. b., v němž $^1/_2$ lva až po zadní kyty k levé straně obráceného s rozžavenými ústy se vidí, k. h. f. žluté a červené, nad tím nade vším $^1/_2$ lva jako ve štítu k levé straně obráceného, polepšen erb tak, že dostal štít přes polovic červené a svrchní zbytečná strana bílé b., v kterém červeném poli štítu lev celý k pravé straně obrácený k předním nohám se skloněný vidí, nad štítem otevřený turn. helm, fafrn. bílé a červené, černé a žluté, kor. zl. král., z níž $^1/_2$ lva žlutého až po zadní kyty s rozžavenými ústy k pravé str. obr. se vidí 1561. Martina Sokolovského ze Sokolova, Moravana, předkové pocházeli z Čech a měli za erb štít modré b., v kterémž větev žl. b. se 2 saky, jeden nahoře a druhý dole, na níž krkavec své př. b. drže prsten zlatý v ústech stojí, otevř. turnýřský helm a přikr. modré a bílé b., dva rohy buvolové, pravý modré, levý bílé b., mezi kterými rohy krkavec jakož ve štítu se vidí. Erb mu polepšen takto: Štít na dvé napříč rozdělený, spodní pol. štítu mod. b. v kterémž táž větev žl. b. na níž tolikéž krkavec, držíc prsten zl. v ústech, jakž prvé v tom štítu byl a nad ním štrych napříč bílé b., svrchní pak díl dotčeného štítu mod. b. 1563.

Často se přiházelo, že při polepšení erb na kříž rozdělen býval. Janovi Šelihovi jinak Železovi ze Rzuchova polepšen starý erb štít červený, v němž půl měsíce okrouhlého se 2 špici vzhůru obrácený zlaté b. se vidí; erb mu polepšen takto: štít na čtvero rozdělený v pravé spodní a svrchní levé čtvrti v stříbrném poli hvězda o 5 sp. mod. b. a v druhých dvou spodní levé a svrchní pravé jedné každé čtvrti červené erb jejich starý výš psaný, místo kolčího helmu korunu zl. král. fafrn. žluté a červ. proměněny v žluté červ. bílé modré, na helmě měli dříve 2 pera pštrosí bílé b. a nyní dostali mezi tato pera na helm $^1/_2$měsíc zlaté b. a na něm u prostřed hvězdu mod. b. 1561. Janovi Tomáši ze Zvole a z Goldšteina polepšen erb při povýšení do stavu panského a štít mu rozdělen na kříž: v pravé spodní a svrchní levé čtvrti štítu jedné k. čtvrti bílé b. přes kterouž pošikem od spodku pravé k svrchku levé 4 štrychy červ. b. druhých dvou spodní levé a svrchní pravé erb jeho starý výš psaný v žlutém p. uprostřed štrych černý v němž lilii žl. b. a nad ní druhá černá 1567. (Podobně Tetourům z Tetova starý jejich erb polepšen tak, že dostali štít na kříž rozdělený r. 1549.)

Mimo vypsané tuto způsoby bývala při polepšení erbu také jen vrchní část jeho změněna. Když byl stav rytířský bratřím Šebestiánu, Albrechtu, Jiříkovi, Kašparovi a Kryštofu Ponosovským z Gluchova potvrzen a s ním zároveň erb jejich totiž štít modrý a na něm přední luk od sedla černé b. turn. helm f. modré a bílé b., obdrželi jako polepšení erbu ještě točenici nadepsaných barev a na ní píra pštrosová dvě po stranách modré a třetí v prostřed bílé b. 1563. Když Jeronymovi Nosakovci z Čímě proměněno jest jmeno z Čímě ve jméno z Nosákov, polepšen mu také erb,

Digitized by Google

že dostal místo točenice nad helmem korunu zlatou královskou r. 1615. A nejen koruna zlatá královská nýbrž i otevřený turnýřský helm propůjčen místo kolčího helmu Zdeslavu Hrzanovi z Harasovi r. 1624 a Karlu, Benešovi, Janu a Vilémovi br. a strýcům Pražmům z Bílkova r. 1625, když tyto staré vladycké rodiny do stavu panského povýšeny byly. Zikmundovi Šitnpergarovi byl r. 1544 potvrzen jeho erb totiž štít na dvé pošikem od vrchu až do spodku rozdělený, vrchní polovice černé a spodní žluté b., v nichž stojí noh pták celý zhůru na zadních nohách jsa též pošikem rozdělený vrchní polovice s hlavú žlutú do černého pole vynikajíc, majíc jazyk vyplazený a ústa rozžavená a spodní polovice téhož noha černé barvy ocas skrze zadní nohy propletený, k. h. točenice žluté a černé b. s rozletitými fefl. a přikr. týchže barev jako točenice, n. vším půl noha ptáka černého s rozlet. křídly. K tomuto erbu přidána nad helm koruna zlatá král, z které koruny dva rohy buvolové zhůru vynik., pravý od spodku až do polov. černé a vrchní pol. žluté b. (druhý roh naopak) a mezi těma 2 rohy půl noha ptáka s rozletitýma křidloma se vidí.

I štít i klénot změněn při polepšení erbu Míchala z Vostrova r. 1538. Míchal z Vostrova mistr řemesla maléřského ukázal erb po předku svém: Štít modrý, v němž u prostřed ohně roznítěného fenix pták žluté barvy rozkřídlený stojí držíc v ústech větevku, k. h. přikryv. modrú a zlatú barvú potažené d. v. a nad tím vším fénix pták jako na štítu. Polepšený erb takto se vypisuje. Štít na dvé nazdél rozdělený, pravá strana modrá, levá červená, v kterýchto polích nebo štítu fenix pták žluté neb zlaté barvy rozkřídlený uprostřed ohně stojí rozněcujíc křídly voheň ten, na kterémž stojí n. št. h. na kterém točenice s rozletitými feflíky na obě strany, modře červená a žluté b. a odtud přikr. neb. f. po obú stranách týchž barev jako točenice dolů visí, nad tím vším rohy zvířete daniele pravé žluté n zl. b. a levé modré vzhuoru stojí, mezi kterýmižto rohy od spodku půl lva červ. se zlatými pazoury vyniká držíc přední každou nohú ten jeden roh daniele zvířete.

Matyášovi a Jiříkovi br. Kremerům z Grunova a na Smilovicích »jich prv mající erb a kleynot zejména štít žluté neb zlaté b. skrz nějžto od zadního spodního proti přednímu svrchnímu konci pošíkem vzhůru jde široká modrá cesta, na níž se spatřuje zpředu lev žluté neb zlaté b. s vocasem nad sebou stočeným a s červeným vyplazeným jazykem držící v svých pravých předních pazouřích vzhůru nad sebe zralé a napřed otevřené žluté jablko granátové, nad štítem pak svobodný otevřený kolčí helm rytířský s obou stran modrými a žlutými fafrnochy, korunou královskou ozdobený, na němž se okazují dvě roztažená a k sobě obrácená křídla vorličí a skrze jedno každé z nich vzhůru k sobě pošikem postupující široká cesta, v jichžto jedné každé spatřuje se vzhůru nad sebou zralé a napřed otevřené žluté jablko granátové způsobem dole psaným obnoviti, rozšířiti, ozdobiti a zlepšiti a jim i jich řádným dědicům a týchž dědicův dědicům mužského i ženského pohlaví na věčné časy jej vésti

Digitized by Google

a jeho užívati milostivě příti a k němu povoliti ráčili totižto štít na čtyry pole rozdělený, první a čtvrté pole modré a v něm lev korunovaný žlutý stojí s vocasem nad sebou staženým a s jazykem červeným vyplazeným i s pazoury před sebou roztaženými. Jiné pak dvě stránky téhož štítu rubínové neb červené barvy, v nichžto o špici vzhůru krokve bílé neb stříbrné barvy a v něm postavené zralé napřed otevřené granátové jablko žluté se spatřuje. Nad štítem pak svob. a otevř. kolčí helm rytířský, po levé žluté a modré, po pravé červené a bílé fafrnochy, koruna král. (helmě), na němžto mezi dvěma roztaženými brky k sobě obrácenými a v prostředku na příč rozdělenými křidly vorličími, jichžto zadní spodní modré, svrchní žluté a přední křídlo spodní bílé a svrchní díl červené barvy jest, vyniká vzhůru zralé a napřed otevřené žluté jablko granátové svou špetkou a se dvěma z obou stran zelenými lístky visutými příti, dopouštěti dovolovati ráčíme« 1595.

Pavlu a Izaiáši Hyršům z Pomyšle polepšen erb jejich r. 1616, totiž štít modrý, při jehožto spodku až do polovice zeď z kvadr. kam. barvy cihelné s pěti při vrchu stínkami, z kteréž $^1/_2$ jelena své přir. b. k pravé jako s skoku obráceného s rohy o 10 parozích vyniká, nad tím štítem k. h. a okolo něho f. mo. a žl. b. točenice z týchže dvou b. s rozletělými z každé strany feflíky, z nížto l. $^1/_2$ jelena tím vším způsobem jako v štítu vyniká. Polepšen byl tento erb tou měrou místo rohů jeleních př. jich barev obdrželi rohy barvy zlaté a za k. h. otevřený turnýřský a místo točenice kor. zl. král. Zvláštní vyznamenání některého erbu šlechtického počalo od XVII. století, které milostí samého panovníka propůjčeno bylo a také v komitivách Adamu Erdmannovi hr. Trčkovi z Lípy r. 1629 a hrabatům Kinským ze Vchynic r. 1676 udělených výslovně císaři vyhrazeno zůstalo, totiž rozmnožiti a polepšiti erb buď celou dvouhlavou orlicí císařskou nebo jen polovicí její, ať již na klenotním místě, ať dole na štítě tak se stalo. Václav Heraklius z Kumburka a z Blíživa, jenž od krále Matyáše při korunovaci jeho r. 1611 na rytíře pasován byl, místosudím král. česk. se stal a Zvíkovec na Plzeňsku v l. 1623—1633 držel, dostal za klenot místo erbovních dvou rohů jeleních rozkřídleného orla císařského a tak vyznamenán též Kašpar Kapléř ze Sulevic, jehož erb rozmnožen třemi přilbicemi, na kterýchžto dvou krajních zůstala orlí křídla červeně a bíle šachovaná, původní erb Kapléřů a prostřední přilbice rozkřídlenou ozdobena dvouhlavou černou orlicí korunovanou s rakouským erbem na prsou. Také Přibík František Jenišek z Újezda již r. 1651 císařského orla za klenot měl a hrabata Klamové z Martinic dali si svého klenotního orla císařského mezi čtyři klenoty spojených erbů Klamovského a Martinického do prostřed.

Rytířům Vřesovcům z Vřesovic a Loubským z Lub propůjčen jakožto svobodným pánům orel ve vrchní polovici na příč rozděleného štítu, v jehož spodní polovici původní obou rodin zůstal erb a Krabicům z Vejtmíle dán na štít orel, na jehož prsou umístěn starý jejich erb žernov. Již Beneš

Digitized by Google

z Vejtmíle, arciděkan Žatecký měl r. 1375 orla jednohlavého na prsou ve štítě. C. k un. kn.

Jiří Malovec z Chejnova a z Vimberka na Liběchově, Citově a Sv. Poli, JMC. rada a soudce zemský měl r. 1647 na zdél rozdělený štít, v jehož pravé polovici půl orlice a v levé původní Malovců erb půl koně bylo. Když Příchovští z Příchovic mezi svobodné pány povýšeni byli, dostali na kříž rozdělený erb: v prvním zlatém poli pravou polovici dvouhlavé orlice a ve čtvrtém zlatém poli levou polovici dvouhlavé orlice, ve druhém poli lva stříbrného na červeném štítě a ve třetím poli na červeném štítě tři stříbrné krky labutí, do prostředka těchto čtyř polí dostali za štítek erb rakouský s monogrammem F III. Černínové z Chuděnic, když byli do stavu hraběcího povýšeni, dostali podobný štítek do středu svého štítu a v něm písmena F. M. R., rovněž i Martinicové z téže příčiny stejným jako Černínové štítkem vyznamenáni byli.

Kromě otevřeného turnéřského helmu, jenž se při polepšení erbu pravidelně propůjčoval, nezřídka nový rozmnožený erb místo jednoho dva i tři helmy dostal ba i více, když také nových znamení erbovních přibylo. O třech helmech svob. pánů Kapléřů ze Sulevic jsme nedávno mluvili, podobně Rabenhauptům ze Suché, Karlům ze Svárova. Příchovským a Kustošům ze Zubří a z Lipky uděleny dva helmy, když do stavu svobodných pánů povýšeni byli a hrabatům Holickým ze Šternberka a Dominákům z Písnice tři helmy při povýšení do stavu hraběcího. Nejstarší erby české s dvěma helmy připomenuli jsme v oddílu třetím, kamž laskavého čtenáře odkazujeme. Konečně došlo při polepšení erbu také na fafrnochy, které od XVI. věku obyčejně o jednu nebo dvě barvy rozmnoženy bývaly na rozhojněném štítě. Sáhneme na doklad toho jen k příkladům polepšení, která jsme v tomto článku podali. Míchal z Vostrova dostal místo fafrnochů modrú a zlatú barvú potažených přikryvadla modré, červené a zlaté barvy r. 1538. Janovi Pamfilovi Děvínovi z Děvína jinak z Děvích hradů, jenž měl na původním erbu žluté a červené fafrnochy, propůjčena při polepšení erbu přikryvadla bílé a červené, černé a žluté barvy r. 1561; Janovi Šelichovi jinak Železovi z Ruchova, jenž měl na prvním erbu svém fafrnochy žluté a červené, proměněny v přikryvadla barvy žluté, červené, modré a bílé r. 1561. Matyášovi a Jiříkovi Kremerům z Grunova modré a žluté fafrnochy proměněny v žluté a modré, červené a bílé r. 1595.

Nemohu zde toho pominouti, abych neuvedl pro vzácnost erbovní list a potom dvoje polepšení nynějších hrabat Kustošů ze Zubří a z Lipky. Jan Kustoš obdržel od krále Ferdinanda I. r. 1558 predikát ze Zubří a erb tento: štít červený, v němž půl zubra své barvy přirozené k pravé straně vzhůru postaveného se vidí; nad štítem kolčí helm s točenicí a přikryvadly barvy bílé a červené a nad tím půl zubra jako ve štítu. Témuž Janovi K. učinil cís Maximilian II. r. 1569 té milosti, aby se mohl psáti ze Zubřího a Lipky a užívati v erbu svém nad helmem na místo točenice zlaté koruny královské a aby erb a titul ten vztahoval se též na bratří

Digitized by Google

jeho Jiřího a Matěje Kustoše. Potomek Janův Jindřich Kustoš na Novém Studenci a Doubravici na Úpě byl pro své služby věrné a pilné, domu Rakouskému činěné, majestátem cís. Ferdinanda v Řezně dne 18. října 1630 daným do stavu panského v král. českém a zemích přivtělených povýšen, při čemž propůjčen mu byl titul »urozený« a erb přirozený rozmnožen. Erbu Kustošovského polepšení takto se vypisuje: Štít na čtyři pole rozdělený; v dolním levém a horním pravém barvy červené viděti jest půl zubra jako v původním erbu, v dolním pravém ale čtvero čar, první a třetí černé, druhá a čtvrtá žluté barvy; v horním levém poli jest tolikéž čtvero čár, avšak první a třetí bílé, druhá a čtvrtá červené barvy; nad štítem leží dva helmy turnýřské s korunami zlatými, po levé straně s přikryvadly černými a žlutými, po pravé ale s bílými a červenými; z levé koruny vynikají dvě křídla orličí barvami právě jmenovanými střídavě na příč rozdělená, z pravé koruny ale vychází zubr k levé straně obrácený. (Arch. pam. IV. 2. 40/41.)

Kromě dotčených dokladův máme v rejstrech královských zajímavé příklady měnění, zejména předně takového, že člověka neb zvíře které jest na štítě celou svou postavou, nacházíme jako polovičného neb polovičné, když jest za klenot. Proměnu tu vezmou větší zvířata jako lev, levhart, kůň, býk neb vůl, rys, medvěd, vlk, jelen, srnec, ze ptáků orlice, z fantastických zvířat gryf nebo noh, pegasus a fenix.

Václavovi Kaňkovskému z Gamsenšteina propůjčen za erb štít od vrchu až k spodku na dvé rozdělený, pravá strana blankytná a levá červená, v kterémžto štítu vidí se skála, na kteréžto skále kamzík své přirozené barvy zadníma nohama v červeném poli na té skále stojící a předníma nohama přes to rozdělení štítu až k vrchu skály vyskakující, majíce růžky i kopajtka zlatá, nad tím štítem helm, přikryvadla po pravé straně zlatou a blankytnou a na levé bílú a červenou potažené dolů visíce, nad tím koruna zlatá královská a v té koruně dva rohy bůvolové po pravé straně zlaté a blankytné a po levé bílé a červené barvy, mezi kterýmižto rohy půl kamzíka s ruožky a kopejtky zlatými 1534. Jiříkovi a Šebestianovi bratřím Strachotínským ze Strachotína dán za erb štít, v němž jsou od spodku čtyři štrychy, dva žluté a druhé dva červené barvy, v prostřed štítu srnec své přirozené barvy v modrém poli v skoku stojíc, u vrchu pak také čtyři štrychy týchže barev jako u spodku, kolčí helm, koruna zlatá královská a přikryvadla po pravé straně žluté a červené barvy, po levé pak straně žluté a modré barvy, nad tím vším z koruny dvě křídla orlová to jedno po pravé straně modré a druhé křídlo po levé straně žluté a červené barvy, mezi těmi dvěma křídly polovice srnce předníma nohama ve skoku k pravé straně jako v štítu vynikající se vidí 1548. Poctivý mistr Jan official a farář u sv. Mouricí v Olomouci a Šebestian a Matouš vlastní bratří Hadové z Hadersdorfu dostali za erb štít pošikem na tré rozdělený spodní a svrchní díl modré barvy, v kterémžto každém poli hvězda žlutá se šesti špicemi se vidí, prostřední pak díl pošikem rozdělený červené

Digitized by Google

barvy, v kterémž lev celý zvíře bílé barvy s ocasem, ústa rozžavená a jazyk vyplazený majíc se vidí, nad štítem helm otevřený turnýřský, přikryvadla červená a bílá, modrá a žlutá, nad tím nade vším punt týchž všech barev, z kterého dvě křídla modrá a u prostřed na každém díle štrych červený a v tom jednom každém štrychu hvězda zlaté barvy se vidí, mezi těmi pak křídly půl lva bílého s rozžavenými ústy až po zadní kyty vyniká. 1561. Jindřichovi Grysingarovi z Purkštellu propůjčen za erb štít pošikem od vrchu pravé strany až dolů na poly rozdělený, svrchní polovice černé a spodní žluté barvy, v níž noh pták černý maje pysk žlutý s rozžavenými ústy a vyplazitým jazykem k pravé straně obrácený vzhůru stojící s rozkročenými nohami, kolčí helm, fafrnochy černé a žluté, dva rohy buvolové, po pravé straně černé, po levé žluté barvy, mezi nimiž půl noha ptáka 1562. Janovi Radešínskému z Radešovic propůjčen za erb štít modrý, v němž u spodku dole pahrbek zelený, na něm pegasus bílý neb stříbrný s křídly k pravé straně obrácený na zadních nohách vzhůru stojící se vidí, kolčí helm, přikryvadla bílá a modrébílá, točenice týchže barev, z níž dvě křídla vorlová proti sobě postavená, pravé modré a levé bílé barvy se vidí, mezi nimiž též půl pegasa též s křídly až po zadní kyty k pravé straně obráceného vyniká 1592. Konečně v této příčině též dvěmá příklady posloužíme, ve kterých člověka na štítě vyobrazeného nalézáme. Franc Herr z Hermsperku obdržel za erb štít na příč rozdělený, spodní polovice žluté a svrchní černé barvy, na kterém štítu od spodku mládenec na třech pahrbcích neb kopcích černých stojí maje poctivice černé s vytažením, kabát s pěti knoflíky a birýt žluté barvy, ruku levou v bok podepřenou, v pravé pak ruce navytahnuté sceptrum královskou též žluté barvy k pravé straně drží kolčí helm, fafrnochy žluté a černé barvy točenice týchže barev, z níž 2 křídla vorlová na příč rozdělená, pravé spodní a levé svrchní černé levé spodní a pravé svrchní žluté barvy vynikají, mezi nimiž půl mládence s poctivicemi černými kabátem a birýtem žluté barvy maje ruku levú podepřenú a v druhé pravé ruce drže sceptrum král. 1565.

Kašparovi jinak Matějovi z Vykrantic propůjčen za erb štít napříč na dvé rozdělený spodní polovice modré barvy, z níž od levé strany štítu oblaky nabělavé své barvy a z nich střelec od spodku až po prsy i s přednima nohama koni nápodobný žluté barvy, vrchní pak polovice štítu žluté barvy, do níž týž střelec až po pás člověku nápodobný, maje oděv sukničku modré barvy a obličej i ruce černé, na hlavě též modrý punt nebo kolpak, držíce luk tatařský černý vytažený k pravé straně střelou žlutou naložený, kolčí helm, fafrnochy černé, žluté a modré barvy; nad tím vším věnec zelený břečtanový spletený, z něhož dva rohy buvolová křivolaká nahoru stojíc vynikají, pravé žluté levé černé barvy a v témž pravém rohu u vrchu černá a v levém černém žlutá hvězda, mezi kterýmižto střelec muž až přes koleno v modré župici žlutú pintú na polo opásaný maje na hlavě modrý kolpak a luk se střelou 1554. Nastínivše několika příklady poměr, jaký se zachovával mezi jedním erbovním znamením a

Digitized by Google

klénotem, promluvíme nyní o tom, jak naši heroltové označovali korespondenci mezi štítem a klénotem v těch případech, kdy dvě znamení erbovní se vyskytují na štítě buď nerozděleném buď na zdél, na příč, pokosně, šikmo a na kříž rozděleném. Vezměmež nejprvé v úvahu štít na zdél rozdělený. Našli jsme na něm dvojí druh dvou znamení: buď obě stejná v různých polovicích štítu, buď různá, což obojí příklady doložíme a na klenot poukážeme, jak pokaždé upraven byl.

Volfu, Kašparovi, Valentínu a Cyriakovi br. Kyrbicarům z Kyrbicu udělen za erb štít na zdél rozdělený červeného a bílého pole, v červeném dvě tykve bílé s jedním listem a v bílém poli jedna tykve červená se dvěma listy visí, nad štítem kolčí helm, přikryvadla červená a bílá, nad tím vším muž s bílými vlasy v půl červené a bílé otáhlé a opásané sukničce až po kolena stojí, držíc v pravé ruce jednu bílou tykvi s jedním listem a v levé ruce červenu jednou tykev s jedním listem r. 1544. Mikuláši Kavkovi Předdvorskému z Traskovec propůjčen za erb štít na poly rozdělený, pravá polovice tohoto štítu modrá, v níž dva háky nebo sápě plavecké háky a špicemi k vrchu obrácené a proti sobě pošikem postavené na kříž přeložené žluté barvy jsou, druhá polovice tohoto štítu levá žluté barvy, v níž dvě rybě lipany své přirozené barvy vedle sebe jedna po pravé straně hlavou vzhůru a druhá vedle ní hlavou dolů obrácené se spatřují, kolčí helm, přikryvadla modré a žluté barvy, nad tím nade vším točenice s rozletitými feflíky, z níž dvě křídla vorličí vzhůru rozkřídlená a od pravé strany k levé obrácená jedno na druhém pospodu, jedno žluté a druhé na něm modré vynikají, na témž modrém křídle ryba lipan též své přirozené barvy pošikem od levé strany k pravé hlavou vzhůru a ocasem dolů obrácená a přes tu rybu též pošikem sápě plavecká od pravé strany k levé špicem a hákem vzhůru obrácená se tolikéž spatřuje 1605. Janovi z Oužlebí propůjčen za erb štít na dvé rozdělený, pravá strana modrá, v níž jest had stočený maje na hlavě růžový věnec a druhá strana žlutá, v níž jest u zpodku skála, na kteréž na zadních nohách kuna své přirozené barvy proti hadu stojí, majíc oboječek zlatý na hrdle, kolčí helm, na němž točenice s rozletitými feflíky modré, žluté a červené barvy jest odtud fafrnochy z obou stran týchže barev jako točenice dolů potažené visí, nad tím vším dvě křídla vorlová vzhůru stojí pravé žluté a levé modré, mezi nimiž kuna celá na zadních nohách stojíc, majíc oboječek zlatý na hrdle a věnec růžový na hlavě a držíc v pravé noze přední hada stočeného a druhou levou přední nohou k věnci sahá 1542. Viktorínu Korálkovi Janovi Strochovskému a Janovi Záhrobskému z Těšína propůjčen za erb štít od spodku až do vrchu na poly rozdělený, pravá polovice modré barvy a u spodku té polovice štítu trávníček neboližto pahrbek zelený a jeden roh jelení se šesti parožky zhůru postavený stojí, levá polovice téhož štítu žluté barvy, v níž dvě střelky křížem přeložené a nahoru špicemi obrácené se vidí, nad štítem kolčí helm, na kterém točenice s rozletitými feflíky a okolo štítu přikryvadla žluté a modré barvy, z obou stran po-

Digitized by Google

tažené dolů visí, nad tím nade vším muž v žluté župici s výložky a pintou v půli opásaný modré barvy, majíc na hlavě věnec žlutý břečtanový a držíce v pravé ruce dvě střelky a v levé roh jelení jako v štítku s šesti parožky až po kolena vyniká 1560.

V příkladech uvedených tykve z obou polovic štítu dal herolt český muži bělovlasému jako klénot umístěnému do každé ruky jednu držeti a podobně tak učinil s rohem jelením s pravé poloviny a dvěma střelkami křížem přeloženými v levé polovici. V ostatních dvou případech rozdílná dvě znamení erbovní na štítě sloučena jsou v jeden klenot po každé jiným způsobem; ze dvou sápí na kříž přeložených v pravé polovici štítu a ze dvou lipanů též na kříž položenýeh, v levé polovici štítu složen nový klénot tak, že jedna sápě a jeden lipan přes kříž se přeložily a v druhém případě had v pravé polovici a kuna v levé polovici štítu sloučeni jsou v jeden klénot tak, že na helmě kuna v pravé noze přední hada stočeného drží a druhou přední nohou levou k věnci na hlavě sahá.

Aby pravá strana rozděleného štítu i se svým znamením přednější byla levé strany a jejího znamení, toho jsme nenalezli dokladů, naopak podáme příklady dva, že při týchže dvou znameních erbovních na jednom štítě ve stejných polích umístěných jednou erbovní znamení pravé, podruhé erbovní znamení levé strany klenotem se stalo. Zikmundovi Staškovi a Vincencovi Rajskému z Dubnice propůjčen za erb štít na dvé na zdél rozdělený, pravá strana modré barvy, v níž vlk své přirozené barvy na zadních nohách, maje ústa rozevřená a jazyk vyplazený k levé straně obrácený vzhůru stojí, levá pak strana tohoto štítu jest bílé b., v kteréž pes chrt tělné barvě nápodobný též na zadních nohách maje oboječek červený na hrdle ústa rozžav. a jaz. vypl. k pravé straně proti vlku obrácený vzhůru stojí k. h. f. m. a b. barvú, nad tím točenice t. b., jako přikr., z kter. toč 2 rohy buv. strakaté týchž b. jako přikr. a toč. vynikají a mezi těmi 2 rohy $^1/_2$ chrta r. 1548.

Václavovi Podhradskému z Vlčí a Psí hory prop. za erb štít na dél na dvé rozd. pravá str. mod. b., v níž vlk své přir. b. na zadních nohách maje v ústech varzezu (vorzegi 1552) k levé straně obrácený vzhuoru stojí, levá str. téhož štítu jest žluté b., v kteréž pes chrt bílé b. též na zadních nohách maje oboječek bílý po hrdle k pravé straně proti vlku obrácený vzhůru stojí k. h. přikr. modré a žluté b. nad tím vším $^1/_2$ vlka k pravé straně ve skoku vynikajjcího kromě že v ústech nic nedrží r. 1549.

Pravidlem bylo, že erbovní znamení obecné, ať v pravé ať v levé polovici štítu bylo a v druhé heroltský kus se nalézal, obyčejně klenotem se stalo a rovněž tak se dělo se znamením erbovním na štítě na příč rozděleném. Benešovi Gönterovi z Hužové propůjčen r. 1539 za erb štít na dvé na zdél rozdělený, pravá strana černá, v níž jsou dvě hlavy bílé jednorožcové a druhá strana bílá a přes to vprostřed štrych na příč černý, nad štítem helm, na kterém fafrnochy černú a bílú barvú potažené dolů s obou

Digitized by Google

stran visí, na kterých přikrývadlích točenice s rozletilým feflíkem týchže barev se vidí, nad tím vším křídla dvě černá vorlí, z nichž k pravé straně půl bílého jednorožce předními nohami vyskakovati se vidí. Slovutný Vavřinec z Újezda dostal za erb štít na dvé od vrchu až do spodku na zdél rozdělený, pravá strana bílá, v níž jsou u vrchu tři štrychy černé na příč a čtvrtý štrych černý od spodního třetího štrychu a k spodku pošikem se vidí a levá strana blankytná, v níž jest uprostřed kapr své přirozené barvy na zdél ležící, nad tímto štítem helm přikryvadla na pravé straně černú a bílú, po levé straně červenú a blankytnú barvú potažené dolů visíce, nad tím vším kaprova hlava vzhůru vyhledající r. 1534.

Jako jsme uvedli dva příklady ze štítu na zdél rozděleného, učiníme tak též se štítem na příč rozděleným. Jakub Bílský z Bílska obdržel za erb štít na poly na příč rozdělený, spodní polovice žluté barvy, v níž ve prostřed hlava medvědí s kusem krku, jakoby uťatá své přirozené barvy majíce kroužek stříbrný v nose skrze dírky a chřípě provlečený se vidí. A v druhé polovici vrchní tři štrychy jednostejné, jeden po spodu černé, druhý nad ním žluté třetí bílé barvy, kolčí helm, fafrnochy žluté a černé, koruna zlatá královská, z níž hlava medvědí vyniká 1599.

Jakubovi Vendlínovi z Vendlínšteinu propůjčen za erb štít od svrchu až do polovice modré barvy a v něm lev přirozené žluté barvy s otevřenými ústy a vyplazitým červeným jazykem a dvojnásobným ocasem tváří k pravé straně obrácený a pod zadních noh kyčle vystupující, pod ním v druhé spodní polovici štítu čtyry pole, vždy jedno bílé, druhé červené rovně dolů štrychem rozdělené, kolčí helm, přikryvadla po pravé straně modré a žluté, po levé bílé a červené barev, koruna zlatá královská a na ní dva roky buvolové, pravý od spodku do polovice modré a nahoru zlaté barev, levý též od spodku až do polovice červené a k vrchu bílé barev, mezi nimiž lev ve všem tomu v modrém hořením poli štítu nápodobný se vidí a spatřuje 1631.

Jako s heroltskými kusy tak naložilo se též se zdí, s pařezem, s větví, s pahrbky, skalou a s plotem, na kterých obecní erbovní znamení ve štítě umístěno bylo: vynechaly se úplně tyto podstavce na klenotním místě a samotné erbovní znamení se tam vzalo. Václavu Těžkotovi, Jiříkovi Strakonickému, Míchalovi Březskému, Václavovi Falbovi, Janu Volfovi a Janu Brtvínovi z Ploskovic propůjčen za erb štít na dvé rozdělený, vrchní polovíce zlatá a dolní blankytná nápodobná zdi se stíny a mezi těmi stíny muž v zlatém poli stojící v šupici husařské blankytné barvy s výložky zlatými jsa vopasen bílým feflíkem, pravou rukou šavli tureckou neb husařskou dobytú před hlavu k ráně a levú rukú pošvu k boku připásanú držící, mající okolo hlavy votočník blankytný se dvěma leticemi neboli rozestrčenými ocasy k. h., fafrnochy blank. a žl. b. potažené dolů visí, nad tím vším muž tím způsobem co v štítu 1534. Janu Dystlovi propůjčen za erb štít na dvé na zdél až do půl pole rozdělený, pravá strana modré a levá žluté barvy a od spodku tohoto štítu až do polovice stojí zeď bílá se

Digitized by Google

stíny, za kterúž něco více než půl muže bradatého majíc po pravé straně půl sukně votáhlé neb župice žl. barvy a po levé modré b. se zapatými knoflíky s rukama roztaženýma, držíc v každé ruce jeden bodlák, a na hlavě točenici s rozletitými feflíky týchže barev jako sukně, nad štítem kolčí helm a na něm koruna zlatá král. faf. modrú a žlutú barvú pot. d. v, nad tím vším muožíček se vidí 1545. Vítovi Hubáčkovi z Vodochod propůjčen za erb štít modrý, v němž pařez od kořene uťatý u zpodku na zeleném trávníku jest, na němžto zvíře jmenem celý levhart své přír. b. sedí, h. f. modrú a bílú b. potaž. nad tím točenice s rozlet. feflíky týchž barev, nad tím vším levhart celý 1538. Melchioru Daníkovi z Vostrova a z Kočic propůjčen za erb štít na dvé na příč rozdělený, spodní polovice mod. a druhá svrchní stř. b., v níž pták řečený papoušek sivé neb popelavé barvy od levé strany k pravé obrácený na větvičce sukovaté stojící, nohy i pysk, též na hrdle řetízek s kroužkem dolů visícím vše žl. b. k. h. f. mb. kor. zlatá král., z níž 2 křídla vorličí rozkřídlená jednoho po pravé straně spodní polovice bílé a druhá svrchní modré b. druhého pak křídla vice versa vynikají, mezi nimiž uprostřed papoušek pták 1584. Janovi Bělohorskému z Jestřebí propůjčen za erb štít a v něm tři pahrbky u spodku zelené, z nichž dub uprostřed štítu stojící se třemi větvemi neb haluzemi na tré rozdělený vychází, na kterém dubu trouba černá se šňůrou zlaté barvy otočená visí f. červené i černé b. na helmě křídlo vorličí červené, v němž jest dub a trouba 1556. Šťastný Pušperský z Pleší obdržel za erb štít modré barvy, od spodku téhož štítu tři pahrbky zelené vynikají a z toho prostředního pahrbku srnec své přir. b. k pravé straně obrácen jsa až po zadní nohy maje dva celá rohy každý se třemi parožky k skoku vyniká k. h. f. modré a žluté b. točenice na které srnec k pravé straně obrácen jsa vyniká 1551.

Martin Branický z Maršovic obdržel za erb štít červené barvy, v němžto jest od spodku skála, na kteréžto skále leží špalek lípový se dvěma suky a zprostřed toho špalka větev neboli ratolest se třemi listy lipovými zhůru stojící h. f. červenú a bílú b. pot., nad tím vším špalek se třemi listy 1538.

Adam Čimický ze Strašína obdržel za erb štít modré barvy, v němž jsou dva stíny bílé ode zdi, mříže žluté se třima pruty na šíř i na dél se spojujíce, za kterými stíny daniel zvíře své přir. b. až do polu přední nohy se zlatými kopejtky ku pravé straně skrze zlatú mříži prostrčené maje k skoku přistrojen se vidí maje na hlavě dvě žluté barvy rohy k. h. přikr. modré a bílé b. točenice týchže barev a v ní dva rohy celé danielové zlatr b. zhoru stojící se vidí 1552.

V rozdělených na zdél štítech, když dvě rozličná obecná znamení erbovní v polovicích štítu se spatřují, obyčejné znamení z pravé polovice nahoru na helm jako klenot se vezme. Burianovi ze Škudl za erb propůjčen štít tříhranný od vrchu až k dolu rozdělený, první strana žlutá, druhá černá a v první straně štika modrá a v druhé vepř bílý hřbety k sobě obrácené

Digitized by Google

a nad tím štítem helm, na kterémžto přikryvadlo nebo fafrnochy žlutú a černú barvú potažené dolů visí a nad tím vším štičí hlava žlutá 1531. Jiříkovi Bakalářovi od Bílých Orlův z Plavče propůjčen za erb štít na tré na příč rozdělený, spodní díl vodné neb oblakové a prostřední žluté barvy do kterého prostředního dílu štítu lodička s veslem načernavé b. vyniká, třetí pak vrchní díl neb polovice štítu na dvé na dél rozdělený, jedna čtvrt pravá červené a v ní papoušek nazelenavé barvy k levé straně téhož štítu obrácený stojí, levá pak čtvrt štítu modré barvy, v níž bobr proti témuž papouškovi k pravé straně štítu pošikem na zadních nohách stojí k. h., na kterém točenice s rozletitými feflíky aneb fafrnochy žl. a mod, b. podle visí, v kteréžto točenice 3 pera pštr. nahoru stojící, jedno k pravé straně červené, prostřední zlaté a k levé straně modré vynikají, při kterýchž na spodku na točenici papoušek též barvy 1553. Jiřímu Štiřínovi ze Štiřína propůjčen za erb štít uprostřed od svrchu upřímně dolův na dvé rozdělený, levá strana toho štítu modré barvy, v níž ruka člověčí až po ramena ve zbroji voděná s mečem nahým k uhození se majíc, od levé k pravé straně obrácená, a pravá strana dotčeného štítu žluté barvy, v níž 2 šípy. k střílení na kříž se špicemi nahoru obrácenými, k. h. f. žluté a modré točenice z týchže barev, z níž 2 křídla vorličí rozkřídlená uprostřed na příč rozdělená, spodní díly týchž křídel modré a svrchní žluté barvy, vynikají a mezi nimi 2 šípy tak jako ve štítu, se spatřují a vidí 1583.

Na příč rozděleného štítu příklady s dvěma rozličnými erbovními znameními ve svrchní a spodní polovici jsou velmi vzácné a obyčejně naši heroltové znamení z vrchní polovice také na helm jako klenot vzali.

(Vavřinci Makovskému z Makova propůjčen za erb štít na příč rozdělený spodní polovice modré barvy, z kteréhožto od spodku tři vyrostlé obyčejné prosté makové hlávky až do poluštítu vynikají, vrchní polovice štítu žluté barvy, v kteréžto medvědí přední nohy tlapami nahoru obrácené jsa na kříž přeložené své přirozené barvy se vidí, na helmě jsou opět tři makové hlávky. 1551.)

Ondřejovi Melickému z Výškova propůjčen za erb štít v půli na příč rozdělený, spodní díl modré barvy, v němž zamček neboližto castel o třech věžech po třech stinkách u vrchu, u prostřed nad branou větší věž a z obou stran po jedné menší bílé barvy, druhá pak svrchní polovice zlaté, v kteréž jest lilie modré barvy, k. h. př. po pravé žluté a modré, po levé bílé a modré, točenice s rozlet. feflíky týchže barev, z kteréž křídla vorlová rozkřídlená na příč rozdělená, pravé spodní pol. modré a svrchní žluté barvy, levé pak křídlo spodní bílé a svrchní díl modré, mezi nimiž uprostřed spodku lilium modré jako v štítu se vidí 1579. Jiřímu, Janovi, Mikuláši. Václavovi a Pavlovi br. Zálužským z Helfenšteina pro zásluhy otce Pavla měšť. Táborského udělen za erb štít na poly na příč rozdělený, spodní polovice červená a uprostřed dolů štrych bílé b. na způsob krokvice, v nížto lilium červené a po stranách v červených dvou polích též v jednom každém lilium bílé b. v hořejším pak černém poli půl lva jeho přir. b. maje ústa

Digitized by Google

odevřená, jazyk vyplazený, v nohách předních střelu držícího, od levé strany k pravé obráceného a vzhůru vyzdviženého se spatřuje, k. h. při žl.-černé a po levé červ.-bílé, toč. t. b. s rozlet. fefl. po pr. straně červ.-bílé, po levé černé žluté b., z které toč. dva bouvol. rohy, pravého hor. pol. žlutá a dol. černá, levého pak hoř. pol. červ. a spodní bílé b. vynikající a mezi nimi u prostř. půl lva jako ve štítu 1606.

Nalézáme-li ve štítech na příč rozdělených obecní znamení v jedné polovici a heroltský kus v druhé polovici, na helmici jako klenot spatřujeme po každé obecní znamení erbovní rovněž jako jsme to při štítech na zdél rozdělených shledali. Příklady viz nahoře.

Pošikem nebo pokosem rozdělený štít nazývali naši heroltové štít rozdělený šikmou čarou (štrychem) která buď z levého kouta od spodku do pravého kouta nahoru se táhla anebo z pravého kouta od spodku do levého kouta nahoru.

Také mohl býti štít pošikem nebo pokosem na zdél nebo příč ve dvě polovice rozdělen býti.

Výraz pošikem se vystřídal v XVII. století s výrazem pokosem aniž byl nějaký rozdíl ve směru těmito rozdílnými slovy naznačen. Aby na štítě pošikem rozděleném byla dvě obecná znamení erbovní, každé v jiné polovici, toho máme jen málo příkladů. Tak propůjčen Václavovi Havránkovi z Rybího za erb štít pošikem na dvé rozdělený, dolní polovice blankytné barvy a vrchní žlutá, v kteréžto dolní polovici lilie žlutá celá též pošikem ležící a ve vrchní polovici tři polovice kaprové s hlavami své př. barvy, k. h. f. žlutú a bílú b. potažené dolů visí a nad tím nad vším lilie celá žlutá zhuoru stojící 1535. Janovi Kernerovi z Velikého Kyrbice dán jako erb štít na dvé na zdél pošikem rozdělený pravá strana červené barvy, v kteréž jsou tři klasy ječné, levá bílé barvy, v níž jsou tři hrozny vína modré barvy, k. h. f. červené a bílé b. točenice červené a žluté b., z kteréž půl muže až po pás v půl červené a půl bílé župici vyniká maje na hlavě koblúk kolpak červený, okolo něhož jest točenice týchže barev jako nad helmem, který muž v pravé ruce tři klasy a v levé tři hrozny drží 1549. Uvedeme též příklad, že tam na štítě pošikem rozděleném žádné z erbovních dvou znamení obecních neopakovalo se jako klenot na helmě. Matěj Hůlka z Počernic obdržel za erb štít pošikem po straně od vrchu až do spodku rozdělený, levá spodní bílé barvy, v nížto hůlka se třemi zelenými lístky neboližto pupenci, druhá polovice modré barvy, v kteréž půl vola žlutého předníma nohama vynikajícího a k pravé straně obráceného s rohy se vidí, k. h. f. žlutémodré a bílémodré, punt nebo točenice s rozletitými feflíky, z kteréž půl koně bílého majíce přední dvě kopyta žlutá k pravé straně k skoku obráceného 1562.

Janovi Badůrkovi ze Skočova propůjčen za erb štít na dvé pošikem od polu pravé až k vrchní levé straně rozdělený, spodní polovice k levé straně nahoru pošikem jdoucí modré a vrchní pol. k pravé straně červ. b. od spodku štítu suchý pařez anebo pěn se zlat. nebo žl. suky vyniká, na

Digitized by Google

kt. veveřice své př. b. na zadních nožičkách maje ocas zdvižený ½ v dolním až po přední nohy a ½ ve vrchním poli sedí drže střelu nebo šíp žlb. koncem ostrým do úst obrácený maje na hrdle oboječek žl. b. k č. h. f. s točenicí mod. a červ. b. s potaženými feflíky podle štítu z obou stran dolů visí nad tím vším pařez a veveřice 1551.

Zachariáši Kurzburgerovi z Hradečné propůjčen jako erb štít v půli na pokos zhůry od pravé strany dolů k levé rozdělený, v jehožto polovici spodní modré lev žl. b. k pravé straně jako v skoku obrácený s rozzívenými ústy, vyplazitým jazykem a ocasem vzhůru vyzdviženým, ve vrchní pak polovici červené bavy střela bílé b. špicem vzhůru čnící se spatřuje, k. h. f. bílé a červené, žluté a modré, kor. zlatá král., z níž jedno křídlo vorličí po straně levé rozkřídlené, v brcích modré a ve vohýbání červené b. a z jeho prostředku podobně střela bílá vynikající se tolikéž vidí 1616.

Jako jsme seznali štíty na zdél a na příč rozdělené s erbovním znamením v jedné polovici a s heroltskými kusy v druhé polovici a bez rozdílu i z pravé i z levé polovice obecné erbovní znamení se nahoru vzalo za klénot, tak se věc má i u štítů pošikem rozdělených a obecné erbovní znamení buď celé buď částečné bývá klenotem. Václavovi a Jiříkovi bratrům Štěpánkům z Vltavy za erb propůjčen štít pošikem od pravé k levé straně dolů rozdělený, spodní polovice žluté barvy, v níž klín černé barvy u spodku štítu k pravé straně se špicem na příč nahoru obrácený a svrchní polovice toho štítu černé barvy, v němž kreyff zvíře žl. b. s rozž. ústy a vyplazitým jazykem od levé k pravé straně obrácený k skoku se majíc a v pravé noze meč k uhození držíc, nad štítem k. h. přikryv. žluté a černé k. kor. zlatá král. z nížto dva bůvolové rohy proti sobě uprostřed rozdělené, levý spodní a pravý svrchní díl týchž rohův žl. a pravý spodní a levý svrchní černé barvy, mezi kterýmižto rohami půl kreyffa od levé k pravé straně obráceného 1583.

Janu Doubravnickému z Klecan dán za erb štít vuopol na příč vzhůru k pravé straně rozdělený spodní polovice toho štítu způsobem šachovnice žluté a černé, svrchní pak též černé barvy, v nížto ruka mužská po rameno od levé strany jako z nějakého modrého oblaku až k pravé vztažená zlaté barvy držící vzhůru ratolest zelenou dubovou a na té tři žaludy se vidí k. h. přikryvadla žluté a černé barvy, koruna zl. král., z nížto dva rohy buvolové barvami vuopol na příč rozdělené, pravá spodní polovice žluté a svrchní černé, levého pak spodní černé a svrchní žluté barvy a mezi těmi při spodku ratolesť zelená o třech žaludech jako z koruny vzhůru vyrůstající tím způsobem, co dole ve štítu, vynikají a tolikéž se vidí.

Janu Kuklovi z Taurnperku propůjčen za erb štít žlutý, kteréhožto třetí díl pole u spodku od pravé polovice až k levé strany spodku pošikem černé, na němž jelen maje rohy na hlavě z každé strany o třech parozích a jazyk vyplazený své př. b. v běhu vzhůru k pravé straně obrácený se vidí, k. h. př. žluté a černé b. točenice s rozlet. fefl. týchže barev, z níž

Digitized by Google

dva rohy buvolové na příč rozd. pravý spod. a levý vrchní žl. svrchní pak pravý a spod. levý černé barvy vynikají, mezi nimiž $^1/_2$ jelena své př. b. s rohama a vyplaz. jazykem jako v štítu vzhůru stoje k. pravé str. obr. se vidí 1577.

Obecné znamení erbovní vzalo se ze štítu nahoru na helm jako klénot též v těch případech, když štít kromě erbovního znamení na rozličné strany rozličnými směry v pruhy rozdělen byl. Pavlovi Černohorskému z Růžetína propůjčen za erb štít modré b., v němž pošikem od levé strany vzhůru k pravé straně dva štrychy žl. b. a na každém štrychu uprostřed růže červená se spatřuje k. h. faf. modré a žluté b. po obou stranách, kor. zlatá král., z níž dvě křídla vorličí jedno na druhém jedno kř. spodní žluté a druhé na něm modré, na kterém křídle štrych pošikem od levé strany k pravé též žluté barvy a na tom štrychu uprostřed růže červená se vidí 1597

Byla-li krokev na štítě, dostala se někdy na helm za klenot i s obecním znamením erbovním, kteréž pod ní bylo, ale také jsou případy, že samotné erbovní znamení na helmě klénotem bylo bez krokvice. Tomáši Falkhnerovi z Rotentálu propůjčen za erb štít modrý, v němž krokev špicem vzhůru u vrchu prostřed štítu a z obou stran spodku žlutá, v kteréžto růže jedna u vrchu a dvě po jedné spodku též krokve modré, mezi pak dotčenou krokví u spodku jedna a u vrchu štítu z obou stran po jedné růži zlaté b. se vidí k. h. př. žluté b. d. pot. visí, nad tím n. vš. kor. zl. král., z níž 2 křídla vorličí modrá, v kteréžto každé štrych v půli pošikem od prostředku vrchu až z obou stran dolů na straně napodobně krokvi jako v štítu žlutý, na nichž se po jedné růži modré a mezi týmiž křídly též jedna růže zlaté barvy se vidí 1577. Tomáši Ludvíkovi z Eckersburku propůjčen za erb štít při vrchu téhož štítu krokvicí zelené barvy rozdělený, větší polovice toho štítu pospodu a pod krokvicí žluté b., v níž vorel své přir. b. maje křídla povyzdvižená, hlavu od levé strany k pravé obrácenou, odevřená ústa a vyplazitý jazyk na větvičce stojící se vidí. Při vrchu pak teyž štít nad krokvicí bílé b. a tu jakž na pravé straně tak i na levé po jedné růži modré b. tolikéž se vidí, k. h. přikr. po pravé str. žluté a černé b. a po levé str. modré b. kor. zl. král., z níž dva rohy buvola též barvami na příč každý na poly rozdělený, jednoho po pravé str. polovice pospodu černé a po vrchu žluté a druhého rohu pospodu polovice bílé a vrchní polovice modré b. vynikají 1600. Hanuši a Danielovi Altům z Kastellu propůjčen za erb štít, v němž od spodku až k vrchu dvě krokve špicí vzhůru červenobílé, spodní díl štítu mezi krokvicemi žluté b., ve kterém muž až po kolena v pancíři, majíce hlavu i bradu šedivou k pravé straně obrácené a držíce v pravé ruce bozykán turecký, levú pak ruku spodepřenou majíce pod pasem na šorcu černém a okolo krku pintu b. a červ. s rozlet. fefl. se vidí. Svrchní pak díl štítu z obou stran krokve jest černé b. a na každé straně hlava lvova majíc ústa rozžavená s vyplaz. jaz. k. h. f. červ-žluté a po levé černé a žluté, punt s rozlet. fefl. t. barev, z něhož 2 křídla

Digitized by Google

vorlící pravé žl. levé černé b., mezi nimiž muž jako dole ve štítu kromě že místo buzykánu v pravé ruce meč nahý drží 1565.

Václavovi Valterovi z Valterstorfu propůjčen za erb štít na tré způsobem krokvice vzhůru špicem ve prostřed téhož štítu rozdělený ten prostřední díl spodní téhož štítu černé b., v němž noh pták jináč greyff ve skoku povyzdvižený nohy rozložené a křídla vyzdvižená mající žl. b. a 2 díly po stranách při vrchu téhož štítu mod. a v tom každém dílu hvězda o 6 špicích žl. b. k. h. f. po pravé straně mod. žl., po levé černé žl. kor. zl. král., z ní 2 bůvol. rohy červ. a žl., mezi nimi půl noha ptáka po zadní kyty, křídla vyzdvižená, nohy rozložené mající, v pravé ruce hvězdu též o 6 špicích držíc vyniká 1592. Zachariáši Rachmberkovi a Martinu Rynšovi z Rošteina propůjčen za erb štít černé barvy, v němž od spodku až do vrchu dvě bílé barvy štrychy jsou spůsobem jakoby krokvě byla aneb půl kvadrankle zhůru stojí, okolo něhož u pravé a levé strany u spodku a u vrchu uprostřed štítu tři slunce jsou, k. h. na kt. přikr. po pravé str. žluté a černé, po levé černé a bílé, kor. zl. král., v níž dvě křídla vorličí rozletitá na tré rozdělená vzhůru stojí, po pr. straně spodní díl černé, prostř. bílé a svrchní zlaté, levá pak strana druhého křídla spodní díl zlaté, prostř. bílé a svrchní černé b. štrychy, mezi kterýmižto křídly slunce jedno 1555.

Heroltský klín nebo špice když na štítě byla s erbovním nějakým obecním znamením, toto vzalo se na helm za klenot beze klínu; ale když obecný klín na štítě v sobě měl nějaké erbovní znamení, obě znamení pospolu bývala klenotem. Achácovi pís. radnímu v městě Znojmě, Janovi, Jindřichovi a Zikmundovi vl. br. Jirkom z Jirkova dán za erb štít na tré rozdělený od vrchu z prostřed štítu ztenka až k spodku k pravé i levé straně štítu žl. b. široké pole jest, v němž tři pahrbky a prostřední vyšší, na němž čáp bílý k pravé straně obrácený stojíce na jedné noze a druhou vyzdviženou majíce, ve kteréžto kámen bílý drží, se vidí. Ostatek pak štítu z obou stran na vrchu popelaté barvy a v každé jedna hvězda zl. b. jest, k. h. f. žluté a popelaté b. punt týchž barev, z něho tři pahrbky a na nich čáp na obou nozích k pravé straně obr. maje křídla rozkřídlená b. b. jako v štítu stojí 1561. Zákostelskému z Bílejova prop. za erb štít na tré rozdělený od spodku z prostřed štítu z tenka a k vrchu k pravé i k levé straně štítu černé široké pole, v němž rádlo žl. b. ostřím dolů obr. ostatek pak štítu z obou stran od spodku červené a v každém jedno lilium b. b. k. h. f. s rozlet. feflíky, černé, žluté, červ. bílé, kor. zl. král. a z ní dvě křídla na příč na dvé rozdělená, pravé sp. a levé vrchní bílé, levé pak sp. a pravé vrchní černé b. vynikají, mezi kterými pak křídly rádlo s vostřím do koruny obrácené 1561. Václavu Severýnovi z Kapíhory propůjčen za erb ve štítu červeném klín bílý (nedosahující vrchu štítu) a v prostřed toho klínu červená růže pětilistá a nahoře dvě bílé růže v červeném poli, k. h. kor. zlatá král. na ní klín bílý v něm růže červená, nad klínem dvě křídla vorlová červená a odtud f. červ. a bílá b. potažená dolů visí (a kolem štítu též) 1583.

Digitized by Google

A jako jsme podali příklad s krokvicí na štítě, která neměla žádné části své na klenotním místě, můžeme týž případ na klíně ukázati. Janovi Domažlickému z Riesengruntu propůjčen za erb štít červený, do kteréhožto štítu od spodku modré b. pole nápodobné klínu široce u spodku až k vrchu štítu čím dále vždy ouželi vyniká, v kterémžto poli modrém zvíře rys na zadních nohách vzhůru spiaté k pravé straně stojí, majíc zlaté pazoury, nad št. helm, na kterém přik. neb faf. červenú a modrú barvú z obou stran pot. dolů visí, nad tím nade vším křídla vorlí pravé červ. a levé modré b. vzhůru stojící se vidí 1541.

Nějaké korrespondence pravidelné mezi erbovními znameními na štítě rozečtvrceném nebo na kříž rozděleném a mezi klénoty téhož erbu jsme vystihnouti nemohli, protože čtyři pole takového štítu se brzo tím brzo oním polem vypisovati začaly u našich starých heroltů,*) hledíce k polím, od kterého počínajíc se štít blasonoval.

*) Práce Kolářova.

Digitized by Google

V.

Právo erbovní. Stejnost erbů svědčí o společném původu.

Právo erbovní obsahuje v sobě moc, erbů užívati, je odkazovati a děliti a k tomu přihlížeti, aby si jich nepovolaní neb lidé cizích rodů neosobovali.

Každý šlechtic rozený a každý na šlechtice povýšený, také každá osobnost právní neb korporace vydržením (ku př. od 12. a 13. st.) propůjčením a potvrzením erbu nabude práva ho užívati. Užívání to vyslovuje král Václav dávaje panský stav Jírovi z Roztok (viz VI. kap.), aby ho měl v bitvách, turnajích, kolbách a vůbec v rytířských hrách. Páni Lobkovští obdrželi l. 1459 polepšení erbu, aby ho »budoucně ve všech rytířských běžích a jednáních, buďto přísných neb kratochvílných, také na pečetích, sekrytech, klenotech a jakýchkoli věcech po své libosti užívati, mohli bez kohokoliv překážky.« Podobným způsobem psáno bývá v erbovních listech 16. století, podrobněji však v 17. století jako ku př. 1627, 28. prosince, že se smí užívati také erbu »v bitvách, honbách, kolbách na korouhvích, praporech, stanech, pečetích, sekrytech, veřejích, vratech, branách, dveřích, oknech a hrobových kamenech« a ještě šíře l. 1629, 13. ledna »v bitvách, honbách, kolbách, praporcích, korouhvích, pečetěch, sekrytech, veřejích, vratech, dveřích, oknech, čalounech, kobercích, koltrách, polstářích, poduškách, prstenech, hrobových kamenech i na všech jiných náležitých a poctivých místech.«

Právo erbu užívati jest sice výlučné, ale také v jistých případnostech obmezené. Výlučnost je v tom, že erbu toho způsobu, v jakém ho A vydržel, nesmí ani B ani C ani kdo jiný užívati. V starších dobách v Německu nemilostí císařskou a pokutou 20 hřiven lotového zlata se hrozívalo tomu, kdo by komu erbu jeho užívati překážel. Výlučnost tato jest prastará a jak níže dovedeme, pro genealogii velmi důležitá.

Nestalo a nestane se sice snadno, aby při udílení nových erbů některý erb se opakoval, ale náhodou a nedovedností malířovou podobného něco vždy zaviniti se může.

Již za Václava IV. nařízena byla opatrnost. Týž král dávaje šlechtictví komusi, dovolil mu, aby si erb volil, »ale s takovým znamení rozdílem, aby se erbům jiných urozených, jichž mají, nosí a užívají od sta-

Digitized by Google

rých dob, žádná ujma nestala«. (Palacký Formelb. 10.) A když přece nový erb udělen byl, který se nějakému starému podobal, obdarovaný takovým erbem, musel vziti z nařízení panovníkova smlouvu s rodinou starého erbu, že bude šetřiti rozdílu, který má býti mezi starým a novým erbem. V té příčině budiž nahlédnuto v regest 1476, 3. Sept. v VI. kapitole. Že se stejná neb podobná znamení málokdy opakovala, o to mají největší zásluhu heroltové, kteří k erbům přihlíželi o slavnostech dvorských, při propůjčování lén a hlavně o turnajích. Na prospěch svému zaměstnávání zakládali si sbírky erbů, aby všechny erby svého obvodu na snadě měli.

Omezení práva nastává, jestliže majitel erbu dovolí, aby jiný téhož erbu také užíval, ale v jisté míře, což se může díti 1. dobrovolným spolkem erbovním neb přijetím k erbu, 2. nedovoleným spolkem erbovním, 3. povolností k potomkům z levého boku.

Aby se udržely erb a jméno některé rodiny, již ke konci se schylující, dopřálo se jí ve spolek vejíti s jinou rodinou, se kterou erb a jméno sloučila, ba když byla druhá rodina městského stavu, zároveň do šlechtického stavu jménem a erbem společné rodiny povýšena byla. Spolek tento na jevo se dával buď celým erbem nebo jen štítem, nebo jen vrchní částí erbu a vztahoval se buď na jednotlivou osobu nebo na celou rodinu. Ve starších dobách šlechta sama po libosti svými erby naložiti mohla, později když jen panovníkovi příslušelo erby propůjčovati nebo měniti, závisel spolek na jeho dovolení. V místodrž. archivu jest zajímavý originál (1593, 26. April), jímž Václav a Petr bratří Pohnanové z Pohnání a v Čeňovicích přijímají do rodu a za strýce erbu a titulu svého Pavla Ledeckého a prosí císaře, aby toho potvrdil.

Takových listův, zvláště originálů, jest jen po řídku, ale o přijetí k erbu jest v majestátech 16. stol. velmi často řeč. K dobrovolným spolkům náleží:

1. Zvyk v Polsku od dávných dob zachovávaný, že nově na šlechtictví povýšená rodina obdrží erb některé šlechtické rodiny domácí, ovšem s jejím svolením. Dříve polská šlechta také samostatně k erbům přijímala, ale později sněmy právo to na sebe potáhly, a nyní přísluší panovníkům.

2. Nobilitace celých vesnic v Uhrách, zvláště za krále Zikmunda, který jedním listem a jedním erbem všechny obyvatele jisté vesnice za jejich udatnost odměňoval.

3. Erbovní listy udělené na jednou několika osobám sobě zcela cizím k jich prosbám. Ku př. l. 1527, dne 2. června jeden erb propůjčen Janovi Šonovskému, Václavovi Vicenovi, Vítovi, jinak Janovi Štikovi, Jiříkovi Velíkovi, Janovi Kyčlinovi a Janovi Tachovskému a všichni dostali příjmění ze Šonova, tak že bylo potom několik rodin téhož hesla a erbu, ale rozličné krve.

Nedobrovolný erbovní spolek povstane:

1. Stane-li se řídkou a velmi vzácnou náhodou, že někdo obdrží erb, který již nějaká rodina měla.

Digitized by Google

2. U všech rodin téže říše aneb koruny, které jsou stejné krve a téhož původu.

3. U rodin vladyckých téže koruny, které nejsou téže krve, ale pro odlehlost svých krajů vědomí o tom neměly (ku př. rodiny některé z Čech a z Moravy, a snad i některé v Čechách samých. Platně o tom rozhodovati jest nemožná věc, protože se pamětí nedostává).

4. U kterýchkoli rodin dvou rozličných říší neb korun, protože příslušníci jedné nuceni byli příslušníkům druhé přirozený jich erb trpěti. Tak na příklad byly mnohé stejné erby v České a Polské koruně, z nichž Paprocký opíraje se o společný původ slovanský stejný původ rodinný odvozoval. O těchto věcech níže promluveno bude.

Třetí spůsob obmezování ukazuje se při erbích levobočků, ale toliko v západních zemích, kde mívali erb otcův, ale povinni byli jej zvláštním znamením) ku př. kusým pruhem pokosem položeným (označovati; to však nebývalo z práva, nýbrž zvyku. V Čechách levobočkům naprosto nepříslušelo právo k erbu otcovu, ani v rodině královské, tím méně v rodinách panských a vladyckých. Mikuláš kníže Opavský a syn Přemyslův z levého boku, pečetil sice jako velcí páni v Čechách, ale na štítě, který držel, neměl lva, nýbrž štít byl polovičný. Že by levobočkové panského stavu v Čechách a na Moravě byli dostávali erbu otcova, toho není dokladů; buď se to nedopouštělo, aneb není o tom pamětí. Prvnější aspoň pro pozdější dobu více se víře podobá, považíme-li, že císař Matyáš (1614, 17. února) nemanželské děti Václava Kekule ze Stradonic erbu hříče neb trojháku legitimoval a erbem a heslem ze Žíravic opatřil. Nový jich erb měl lva a otcovský původ toliko připomínal jediný hák, který lev v přední noze držel. Staročeské právo bylo v té příčině tak přísné, že ani děti nebyly legitimovány, jež pocházely od matky, která teprvé po jich narození řádně s otcem oddána byla, jako se stalo dětem vladyky Zdislava z Jenína, ještě za živobytí otcova.*)

Dotčená pravidla erbovního práva vedou nás k vypsání toho, že stejný erb podmiňuje stejný původ, ale nikoliv bezvýminečně.

U staropanských rodin českých můžeme původ jich daleko stopovati, ale neklamných svědectví o jich původu není. Jen toho se dohodovati můžeme, že některé rodiny pocházejí ze starých knížecích rodin, které vládly po Čechách před Přemyslovci. Na počátku 14. století odvozovali se ti, kteří měli orlici na štítě, z rodu Vlastislava, knížete Luckého. Švihovští z Ryžemberka odvozovali se od rodu Přemyslova (Viz Věstník učené spol. 1886, 8. března) a Jindřich Švihovský († 1551), napsal »stal jest se rozdíl mezi předky mými přede dvěma sty lety, že jest se jich čtyřimezcítma spolu pojednou o statek dělilo«, z čehož jde na jevo, že některý panský rod velice se rozrodil a potom několik rodin téhož erbu, ač rozdílných hesel,

*) Kolář roku a pramene nepoznamenal, ale smýšlím, že naráží na Zdislava z Jinína (u Přeštic), jenž před r. 1483 zemřel (DD. 17 fol. 227).

Digitized by Google

bylo. Podobná pověst byla také v rodu hrabat z Valdšteina, že předek jich Jan Jindřich l. 1254 králi Přemyslovi 24 svých synů přivedl, aby s ním bojovali v Prusích; příběh ten vyobrazen na medalii. (Viz Miltner, Privatmünzen č. 639 na LXXIV. tab.) Vítkovci všichni odvozovali se od jediného předka Vítka a proto jsou staré obrazy v Krumlově a v Telči, jak starý Vítek své syny růžemi poděluje a jak každý na darovaný sobě hrádek s družinou svou táhne, maje každý prapor s růží. Páni z Hazemburka a Rožmitála ještě l. 1598 pamatovali, že jsou jednoho původu s vymřelými pány ze Šelmberka a proto se ke statkům Mrači a Divicům připovídali.

Kromě pověstí těchto máme též z konce 13. a poč. 14. věku nepopíratelné důkazy sourodností panských rodin jednoho erbu. L. 1276 dí se o Vítkovcích, že téhož léta Vítkovci (Vítkonides) s velkým množstvím lidu od krále odstoupili, a l. 1316 praví Vincent o Ostrvanech Dalimilových neb pánech erbů ostrev: celý rod, který se nazývá Ronove. Sourodnost všech těch, kteří k jednomu štítu náleželi, dává se na jevo tím, že se rod nazývá jménem erbovního znamení. V přídavcích k Boleslavské kronice vypravuje se, že pro jetí Jindřicha Lipského Ostrva vstala proti králové, že Ostrva na poli ležela, královští na Ostrvu šli, ale Ostrvané na nich boj obdrželi. Při tom se též vypravuje, že Střely nejlepší Zbyněk (tuším předek pp. ze Štráleka) byl jat. Rovněž v téže kronice (Font. r. B. III. 20) vypravuje se k r. 1109, že z toho boje vzhůru šla Růže, t. j. rod Vítkovcův.

Známky, které na sourodnosť jednotlivých českých rodin šlechtických poukazují, naznačil již nesmrtelný otec dějepisu českého Frant. Palacký vykládaje stejný původ Černínů a Švihovských v německém časopise musea království českého r. 1829 vydaném na str. 25. Stejnosť erbu, sousedství původních sídel, společné pověsti rodinné a jména osobní, kterých v obou rodech se užívalo, byly mu důkazy, které u každého rozvětveného rodu platnými se býti ukázaly na sterých příkladech. Nejprve vezmeme jména osobní jakožto nejstarší známku sourodnosti v úvahu. Vítkové často se opakující dali jmeno rozrodu Vítkovců, Hrabišové, Boršové a Slávkové náležejí Hrabišicům, jména Markvart, Havel, Heřman, Záviše, Beneš oblíbili sobě Markvartici; Smil, Častolov nebo Čeněk, Chval, Jindřich nebo Hynek jsou odznakem Ronovců neb Ostrvanů, jak Dalemil rod tento podle erbu nazval; Budislav, Dětřich, Zbislav, Jaroslav, Oldřich vyznačují rod Buziců se sviní hlavou na štítě a Purkart, Plichta, Habart, Albrecht a Jan rod Vlastislaviců s orlicí. Typická jména Benešoviců se znakem zavinuté střely byla: Beneš, Dobeš, Ondřej, Vok a Drslav; Drslaviců v poloutrojříčím Dsrlav, Břetislav, Černín a Děpolt, Potšteinských, Půta, Protiva a Oldřich; Kouniců s leknem, Heřman, Hroznata, Arnošt a Vilém, Bavoroviců se střelou: Bavor, Předota a Vilém. Oblíbená jména ustalila se jako příjmění, ku př. Slavata z Chlumu. Na těchto příkladech přestanouce povíme jen tolik, že rozrozením se četným našich rodů dostala se též po přeslici jména typická z rodu do rodu, protože jména se dávala také po otci a dědu aneb bratru matčině.

Digitized by Google

Zbývá jen záhadu rozluštiti, že týž erb vyskytuje se u osob panského a vladyckého stavu. Původ z panského stavu byl dlouho pamatován. V tituláři l. 1534 vydaném jsou v panském stavu páni z Oseka ač již nic neměli a předek jich l. 1434 ani na koni nebojoval, rovněž Rychnovští a Medkové a Vranovští z Valdeka, ač měli skrovné jmění. Naproti tomu vykládá se obyčejně to, že Švihovští a Černínové stejného erbu, onino v panském, tito ve vladyckém stavu jsou tak, že tito sklesli do vladyckého stavu a podobně se to vykládá i u jiných rodů. O Švihovských a Černínech snad je to pravda, hledíme-li k oblíbenosti jmen Černín a Drslav a k blízkosti sídel. Naproti tomu je prý příklad u erbu třmene, že Lickové z Ryzemburka jsou již l. 1534 v panském a ostatní Ryzemburkové ve vladyckém stavu, což vyložiti můžeme tak, jako před tím, aneb že Lickové povýšeni byli do panského stavu. Záhady ty a takové nikdy dokonale vysvětleny nebudou, poněvadž se k tomu nebude dostávati paměti.

Probírá-li se tento poměr podrobněji, záhady rostou. O všech Vítkovcích se ví, že byli bohatí a v panském stavu a přece vladykové z Prochoda erbu pětilisté růže měli jen skrovný dvorec na Hlubocku v sousedství nejbohatších Vítkovců. Z těch, kteří měli erb Švihovských, poměrně nejbohatší byli Černínové, ale kromě nich byli Sulislavští, Úličkové, Výrovští, Blahuštští, Hrádečtí, a p. na Vltavsku, kteří měli jen po vesnici a bezpochyby také jen ve vladyckém stavu bývali.

Bavor ze Strakonic měl do r. 1252 vesnice v samém sousedství městečka Nečtin, odkud Benedové z Nečtin, téhož erbu jako Bavor, pocházeli. Bavorovi potomci poroučeli v Prachensku jako nějaká knížata (ku př. 1346, 12. Novb. v arch. Břevnov.) a Benedové jsouce v stavu vladyckém dlouho měli jen po jedné, dvou neb třech vesnicích.

Dokladů k rozřešení těchto záhad není a pouhými domněnkami se doděláme jen těchto možností:

1. Rod téhož erbu rozdělí se na panské a vladycké rodiny, když tyto schudše sklesnou, což jen platiti může o starší době tím způsobem, že nebyli s to lid svůj do boje vésti pod svou korouhví. Po r. 1434, jak jsme spatřili, již takové sklesnutí do vladyckého stavu nebylo možné.

2. Rod téhož erbu rozdělil se na panské a vladycké rodiny, když onino do stavu panského povýšeni byli.

3. Páni opatřili své levobočky nějakým dvorcem a trpěli, že nosili jejich štít. To záviselo na pouhé vůli panské a neodporuje tomu, co svrchu řečeno bylo o Zdislavovi z Jinína, protože tuto jednáno bylo o dědický nápad před dvorským soudem. Také by tato domněnka platna byla jen pro 13. neb 14. století.

4. Páni dopouštěli svým služebníkům, aby nosili jejich štít, podobněž jako města jejich též erbem svých pánů pečetila.

Erbu svého pánové a vládykové čeští ovšem nepropůjčovali nikdy služebným manům svým tak zhusta jako zvykem bylo v Němcích ve Vest-

Digitized by Google

falsku, kde pán hradu také erb svůj manům svým dával (čímž tak řečené Burgmannschaften povstávaly) jen města a městečka, zřídka kdy vesnice na zboží svém vysazovali erby svými majetníci stavu panského. Města s erby pánů svých máme v Čechách na příklad na jihu Třeboň, Nové Hrady, Sviny, Rožemberk, Krumlov, Hradec Jindřichův, Řečici Kardašovu, Bystřici, na jichžto všech štítech růže pětilistá se stkví, ba i Mýto a Radnice na Plzensku a Nechanice na Hradecku týž erb mají; též Strakonice a Horažďovice honosí se střelou Bavorů, Sezemice a Dobruška pokosnými pruhy Potštejnských pánů, Rychnov lekny Kouniců, Pardubice půlkoněm Pardubských pánů s Malovci sourodých, Nový Jičín na Moravě má půl zavinuté střely atd. atd. Stará královská a komorní města mají na štítě obyčejně lva nad branou a mezi věžemi aneb panského lva.

Nejzajímavější příklad, jak udělovali erby poddaným svým pánové čeští, nalezli jsme v archivu Jindřichohradeckém z roku 1685, kdy páni Slavatové štít svůj na kusy rozdělili a jednotlivé vesnice na panství Jindřichohradeckém těmito částmi erbu svého s erbem pánů Hradeckých spojeného obdarovali. Rychtě Polikenské dali růži pětilistou, Ratibořské růži s křídlem sedmiperným, Lasenické věnec ze srdíček, Rozseči tři břevna Slavatovská, Ratmírovu křídlo sedmiperné, rychtě Jarošovské medvěda, jenž drží přilbici z levé strany, rychtě Otínské medvěda, jenž drží přilbici z pravé strany, rychtě Bednárecké tři břevna Slavatovská se sedmi pery nad vrchním krajem štítu, rychtě Oldřišské dva medvědy, jak proti sobě stojíce v předních tlápách drží růži pětilistou, rychtě Pěnenské medvěda, jenž drží z pravé strany štít s třemi břevny Slavatovskými, rychtě Číměřské medvěda, jenž drží z pravé strany korunované ℱℓ, vesnici Studnici věnec ze srdíček, který dostala rychta Lasenická, vesnici Malé Radouni kotvici, vesnici Lodhéřovu korunované ℱℓ, vesnici Německé Radouni medvěda, jenž z levé strany kus Slavatovského erbu s jedním břevnem drží, rychtě Bukovské medvěda, jenž z levé strany kotvici drží a vrchnímu rychtáři Otínskému erb Montfortský.

V 16. století městům a městečkům i starým i nově vyzdviženým králové sami dávali erby a pečeti. Odchylkou připomínáme list, který dal Dobrohost z Ronšperka (1502, 27. Decmb.) obyvatelům městečka Poběžovic, ve kterém jim dává jako pán jich dědičný »klejnot neboli erb« a změnil jméno městečka a dal jméno Romšperk po svém posloupném, starodávném, zpupném dědictví (Arch. v Ronšperce). Zdá se tedy, že v starší době svůj erb pán mohl dáti svému městu, ale jiný, nežli měl pán; aneb polepšený jen dával král.

Větší ještě obtíž jest s vladyckým stavem v Čechách, když o stejný původ rodin jednoho rodu se jedná. Vymezíme napřed případy takové, kde s jistotou uhodnouti můžeme podle erbu, ku kterému rozrodu která rodina náleží. Najdeme-li kde rodinu s pětilistou růží, nebudeme dle toho, co jsme dříve řekli, nikdy pochybovati, že by ta rodina k Vítkovcům nenáležela, což také platí o mnohých rodinách, které erbů užívaly jen u panských rodů obyčejných. Pilně nám ovšem v té věci přihlížeti jest

Digitized by Google

k vyobrazení erbů a nesmíme sebe menší maličkosti opomenouti, máme-li na příklad všude dobře orlici rozeznati od sokola, holuba a jiných ptáků. Že nezapomene při každém takovém rodě po jmenech křticích a po krajině se rozhlednouti, ve které erb takový odpolu panský odpolu vladycký se vyskytuje, půjde každému zpytateli na rozum. Kromě toho dbáti jest zvláštních (t. j. velmi vzácných) znamení erbovních, jako půlkoně v rodu pánů ze Staré a z Pardubic, vladyk Malovců, vladyk ze Hlohova, z Nebílova, ze Spaňova, ze Záhořan a z Něšova na Plzensku, kde první předek toho rodu Drslaus judex Pilsnensis již r. 1269 na pečeti své půlkoně má (Vídeň), a dvou neb jedné plechovice v rodu starších vládyk ze Sendražic a ve všech větvích vladyk ze Sloupna na Bydžovsku, jakož i třmenu v rodu Jestřibských a Rašínů z Ryzemburka: zvláštní tyto erby nemohou býti nic jiného než odznakem jednoho rodu, třebas tyto rodiny po celých Čechách rozšířeny jsou. Avšak neodvážíme se totéž tvrditi o všech těch rodinách, které na příklad křídlo (velmi častý erb a klénot) na štítě mají. Vzácný rod moravských pánů z Lomnice, z Mezeříče, z Tasova, z Křižánova vyslal sice do Čech ratolesť pánů ze Skuhrova (na Hradecku), ale na nich nepřestává křídlo v Čechách. Našli jsme tento erb u vladyky z Podvin (nynějšího mlýna u Libně nedaleko Prahy r. 1326 v kapit. arch. Pražském), u vládyk z Kouče (u Biliny r. 1472 v Třeboni), u vládyk z Poměnic (u Benešova nedaleko Sázavy řeky, v arch. zemském v Praze), u vladyk z Honic a z Řísut (na Slansku r. 1343 v c. k. un. kn. Pražské), u pánů z Kostomlat (na Labi u Nymburka r. 1350, Třeb.) a u Kapléřů ze Sulevic a všech jejich větví na Litoměřicku. Abychom v tolika rodech stejného erbu stejný původ poznali, nezbude nám vedle erbu než jméno křtící a tu dle jména vzácného v Čechách Raimund u Honických a Kostomlatských oblíbeného bezpečně na stejný původ souditi můžeme; o ostatních rodinách nemůžeme nic podobného říci, leda že snad šachované křídlo u Řísutských a Honických na sourodnosť s Kapléři poukazuje. Než i ta stezka, kterou nám jmeno křticí ukazuje, se ztratí, když přijdeme do lesa erbovního, kde štíty s jeleními a bůvolovými rohy, kohouty, rozmanitými jinými ptáky, čtvernožci a heroltskými kusy beze zevrubného klenotu na každém téměř stromě zavěšeny jsou. V tom množství když se vyznati máme, můžeme jistě jíti jenom v užších mezích a rozhlédati se jen po krajích, ve kterých takovýto erb nalezneme, zdali společný jest několika rodinám v takovém úkraji nebo v sousedních končinách, dále nesmíme se odvážiti bez jistých průvodců, jací jsou jmena nebo přesídlení z jednoho kraje do druhého historicky osvědčené. Tak rodina Králů z Dobrévody, kteří z Bydžovska pocházejí, kohouta na štítě majíce, nikterak nesouvisí s Haranty z Polžic, Kořenskými z Terešova, vladykami z Pernartic, ze Žernovníka, z Opálky, z Lužan a z Němčic na Plzensku, kteří též kohoutem se honosili, ale mohou vždy z jednoho rozrodu pocházeti se vladykami z Třeboutic, se Strakami z Nedabylic, s vladykami z Barchova, ze Sekyřic a z Holovous na Bydžovsku usedlými, podobně jako svrchu jmenované vladycké rodiny na

Digitized by Google

Plzensku jednoho původu jsou. Aby čtenář poznal, jak mnoho rodin českých vůbec kohouta na štítě mělo, postavíme je sem všechny dle starých krajů je spořádajíce. Na Hradecku Hájkové z Hodětína (Jan r. 1411 ve Vídni) Zdeněk z Jásené (1416 v kap. arch. Pr.) jej měli; na Chrudimsku pánové z Pardubic (aula Caroli IV. u Balbína), Mikeš z Jehnědí (1432 mus. české), Bleh z Lipky (r. 1347 v Roudnici); na Čáslavsku Jan z Markvartic (r. 1412 v Německém Brodě); na Bechynsku Markéta z Klení (r. 1513 v Nových Hradech); Žestovec ze Světví (v Jindřichově Hradci), Ješek Podlavička z Domanína otec, Ješek Podlavička ze Lhoty syn, Ondřej jejich synovec a Mikuláš z Lipnice řeč. z Vícemil (roku 1378 v Třeb.), Petr z Lasenic v Krchlebích (r. 1444 v c. k. místodrž. arch. v Praze), Zdena ze Sobětic, vdova po Markvartovi z Újezda (r. 1378, Třeb.), na Prachensku vladyka Buden z Benešovy Hory u Vimperka (r. 1362 v arch. Maltanském) a Nosek z Jedla (r. 1413 v Třeb.); na Loketsku Lejtholt z Javora (r. 1375 arch. ve Žluticích), na Žatecku Sigmund ze Chmelic (r. 1580 v Roudnici); na Litoměřicku Hrzek ze Smědovic (r. 1401 v Drážďanech); na Boleslavsku pan Jindřich Lacembok ze Chlumu, jenž měl stupeň a kohouta na rozečtvrceném štítě proti obyčejnému zvyku, že celý erb i nahoře na přilbě i dole v erbu se opakoval. Bohuslav ze Švamberka měl r. 1361 za klenot labutí hlavu a krk a na štítě celou labuť (Víd.), Jan ze Zásady řeč. Kyjata na přilbě psí hlavu a krk, na štítě celého psa vyskakujícího. Marie Františka Obytecká rozená Špulířovna z Jiter měla na štítě celého kozla vyskakujícího a na přilbě jen půl kozla roku 1703. (Desky zemské.) Ano rodina vladycká z Wolfšteina na Plzensku usedlá poskytuje nám též příklad, že starší bratr míval celého vlka na štítě a jen vlčí hlavu za klenot, ale mladší bratří přestávali na pouhé vlčí hlavě i na štítě. Na Moravě máme příklad opačného pořádku na erbu Otíků z Penčic a z Oldříšova, kteří na štítě přední polovice labuti a na přilbě celé labuti rozkřídlené užívali (Zrc. Papr. str. 364). K těmto všem a podobným změnám přihlížejíce nepochybíme, když za pravidlo ustanovíme v heraldice české, že stejné erby, ať celé ať části jejich poukazují vždy na sourodnost, nechceme říci v celé koruně, ale zajisté v úkraji nějakém rozrozené šlechty. Vládykové Doudlebští, kteří na jihu od Budějovic Českých se rozrodili, měli na štítě svém rytíře až do kolenou s vytaseným mečem, ku kterémuž erbu též Pouzarové z Michnic, vladykové ze Žumberka, z Trojanova, z Metlin, z Jívovice, z Vesel a z Dubové se hlásili, jakkoliv jednotliví členové těchto rodin dosti rozmanité změny erbu svého původního sobě oblíbili. Trojan z Doudleb má na helmici mužskou hlavu bez krytí r. 1366 (V. Brod.) a jeho bratr kuklí pokrytou hlavu t. r.; Domin z Doudleb r. 1429 (Č. Bud.) kbelec a jako klénot poprsí muže se založenýma rukama: Dvořata z Cipína hlavu a Mikeš z Malotína poprsí muže r. 1366 (V Brod.). Mikuláš z Michnic nese na svém štítě poprsí muže s mečem vytaseným r. 1406, Valkoun z Trojanov hlavu muže r. 1408, Jan z Dubové a Ješek z Chmelin poprsí muže s mečem vytaseným roku 1372, a bratří Pešek a

Digitized by Google

Oldřich z Jívovice poprsí muže s mečem vytaseným roku 1385, Vilém ze Žumberka opět poprsí muže s mečem vytaseným r. 1456, kterýž erb též Oldřich z Kamení r. 1349, Ludvík ze Světlíka r. 1350 a Mikuláš Plachta z Baršova roku 1378 měli. K těmto rodinám všem připočteme též rytíře Choltické a Boubínské z Újezda nebo z Újezdce, kteří hlavu lidskou kápí přikrytou na štítě měli (podle Paprockého mouřenína po turecku přioděného v žlutém poli — v jeho Stavu rytířském na str. 297). Z těchto jmenovaných změn původního erbu, totiž rytíře obrněného s mečem nad hlavou vytaseným jde na jevo, že sourodnosť a stejný původ rodin tuto připomenutých, když ničím jiným, aspoň hlavou mužskou na štítě neb jako klenotem vyznačen jest, ať nic nedím o tom, že rodiny všechny zde naznačené v jednom úkrají, totiž na nejjižnějším cípu Čech statky své vedle sebe rozložené měly. K podobné úvaze nás vedou rodiny s kozlem na štítě v sousedních částech Prachenska a na Krumlovsku rozrozené. Vladykové z Mladějovic Bohuněk roku 1342 (C. k. un. knih. Pr.) a Přech v l. 1365 až 1368, připomenutí mají kozla v levo obráceného, Vecl ze Lhoty (u Sudoměře) má r. 1349 kozla na helmici (Zlatá koruna od Pang. na str. 111.) a rovněž Vecl z Předborovic půl kozla r. 1443 (Třeb.). Dle jmén svých křticích měli jmenovaní vládykové za předky své Vecla a Čadka z Mladějovic r. 1298 jmenované. (Malt. arch.) Zdali k rodinám těmto ještě náležejí vládykové Jan z Boru jinak z Rovného r. 1372 připomenutý (V. Brod na str. 155 a 156), který se též Janem Borovcem z Rovného r. 1406 (V. Brod 240—243) jmenoval, dále kněz Martin Budák z Budákův s bratrem Markvartem z r. 1509 (C. k. un. kn. Pr. a spolu Třeb. arch.) a Jan ze Dvorce r. 1443 (Nové Hrady), ze kterých Borovec celého kozla, Budák a Dvorecký půl kozla na štítu měli a okolo Krumlova seděli, na určito říci ještě nemůžeme.

Jiná skupenina rodů s kozlem na štítu byla mezi Mladou Boleslaví, Kopidlnem a Nadslaví. Vladykové z Nasedlnic, Odkolkové z Újezda, kteří z Velkého Újezda u Mladé Boleslavi pocházeli, měli půl kozla na štítě jako Vilém starší roku 1689 (Archiv desk zemských), v téže krajině měl Pavlík z Voděrad hlavu kozla r. 1367 (Nové Hrady), Beneš z Odic r. 1387 týž erb tamtéž a Dmychlo ze Chlumku rovněž tak. V sousedním Bydžovsku hlásili se k tomu erbu vládykové ze Střevace jako Zdeš r. 1341, jenž celého kozla za erb měl (Balbini Vita Arnesti 78), pak stejnorodí s nimi vladykové z Nadslavě, kde v okně kostela tamního krásný erb jejich namalovaný z počátku XV. stol. se zachoval. Usadivše se vladykové tito na Kopidlně nazývali se Stráníkové z Kopidlna a na Táborsku teprve v minulém století sešli dochovavše si kozlí hlavu jako klenot na erbu svém až do vymření. K témuž rozrodu náležel Jan Lulák ze Stakořec r. 1391 (ll. erect.) a Mikuláš Okáč z Bříšťan na Obrubcích r. 1481 (Mladá Boleslav) jichžto přilbice kozlí hlavou zdobeny byly, ku kteréžto u Okáče ještě krk se přidal a vládykové Kulové z Chotče, kteří na přilbici šachovanou hlavu a krk kozla, na štítě šachovnici v pravé polovici měli (Hrady V. d str. 128).

Digitized by Google

Promluvíme nyní o rodinách s volem celým a polovicí vola na štítě, které na Berounsku, Rakovnicku, Kouřimsku, Čáslavsku a Chrudimsku se rozrodily. Celého vola měli na štítě vládykové z Tetína, jichžto praotec Štěpán, nejvyšší písař zemský, roku 1321 ves Libčice právem německým vysadil, s křižovníky s červenou hvězdou les svůj u Dobřichovic vyměnil r. 1338 a čtyři syny po sobě zůstavil: Štěpána kanovníka Pražského a nejvyššího písaře, Jindřicha, probošta Pražského, Ješka a Mikuláše. Dle dědičného majetku Štěpána kanovníka ve Zlíchově a v Makotřasích souditi můžeme, že vládykové z Tetína pocházejí z Makotřas, odkud Štěpán a Pešek roku 1318 se jmenují a poněvadž Jan z Ronovce bratrem Štěpána notaria roku 1379 se jmenuje, Makotřaské a Tetínské vladyky vyhlásiti můžeme za předky vladyk Andělů z Ronovce, neboť měly obě rodiny vola na štítě, a jméno Štěpán společné. Důležitý jest nám klenot synů prvního Štěpána z Tetína z roku 1342 (v arch. kříž.) zachovaný: představuje dvě nohy volské tak ohnuté a k sobě postavené, jako bývá zvykem u rohů bůvolových neb obyčejných volských. Stejným erbem a blízkým rodným sídlem náležejí ku Makotřaským vládykové z Kokovic, ze kterých Jindřich na pečeti své (v archivu Jindřichohradeckém) vola celého nese r. 1485. Nedaleko Makotřas jest u Unhoště ves Svárov, odkud pocházeli vladykové Karlové ze Svárova, kteří volskou hlavu na štítě měli jako Václav r. 1456 (arch. kapit.) a také vládykové Penízkové ze Slatiny u Zvoleňovsi stejného s Karly ze Svárova erbu užívali (Johanka P. ze Sl., dcera Jana P. ze Sl. r. 1557 v arch. Roudnickém). V sousedním Berounsku oba rody i s celým volem i s pouhou volskou hlavou nalézáme: Odolen z Pyšel r. 1382 přivěsil pečeť svou s volem na štítě k listu bratrstva s obručem v Praze (v archivu filosofické fakulty pražské) a blízkého sídlem Přibíka Koděry ze Zvěstovic erb (v archivu kláštera dominikanského sv. Jiljí v Praze) pouhou hlavu volskou ukazuje r. 1415.

Bohuslav ze Všenor a Blahuta ze Svinař r. 1350 připomenutí jsou předkové rodu, který na Lochovicích, Trnové, Všeradicích a Svinařech četně se rozrodil a vyniknuv nejvíce Bořivojem ze Svinař, královským hejtmanem lén českých v Hořeních Falcích vyhasl vládykami Lochovskými z Lochovic vladykami z Trnové a Litovskými ze Svinař. Erb jejich volskou hlavu s krkem spatřili jsme na pečetech. Stejný původ všech rodin s volem a volskou hlavou sice jest možný, ale není nutné příčiny za to míti. Není pravdě nepodobno, že všechny tyto rodiny, které stejného erbu užívajíce blízko vedle sebe se rozrodily, také stejný původ měly. Od Andělů z Ronovce na Čáslavsku pocházeli Škrovadové ze Škrovad u Chrudimě osedlí. Bradští z Labouně, kteří z Bydžovska pocházeli, jsou daleko mimo krajiny rozrodu našeho, než abychom je k němu připočísti mohli; ale k nim samým dobře se hodí Milota z Husova také ze Svinčan řečený z r. 1401 (Břevnov), Kuneš Naxera z Chotěvic z r. 1482 (Roudice). Na Čáslavsku Hanuš z Krásné Lípy r. 1383 má na štítě hlavu a přední polovici vola (Roudnice), avšak pan Mareš odtudže celým volem na štítě se honosí r. 1351 (Něm. Brod).

Digitized by Google

Téhož snad původu byli vládykové ze Žichova, kteří celého vola na pečeti měli jako Stup ze Žíchova, purkrabě na hradě Norimberském v l. 1358 až 1360 (Norimberk).

Jiný erb, který nám platně k tomu posloužiti může, abychom pravdu svého pravidla na něm ukázati mohli, jest znamení chrta, které nejvíce v jižních Čechách oblíbeno bylo. Jan z Mezimostí měl r. 1359 za erb chrta na polštáři sedícího (arch. Hrad.) a vladykové Krčmové z Konipas, kteří jeho potomky dle přímé posloupnosti byli, užívali za erb štítu, na němž ve svrchní polovici hlava, krk a přední nohy psa byly na cimbuří ve spodní polovici. Později ukážeme, že k rodu Mezimostských též Vítové a Lapáčkové ze Rzavého, Sádlové ze Vražného, Chrtové ze Rtína a Vojhákové, Krajsové i Křečovští z Křečovic a Nahorubští z Nahorub náležejí. Vladykové z Vepic (u Orlíka) a z Klokočína (u Protivína) jednoho erbu a rodu byli s Věžníky z Věžník, kteří jako hrabata na začátku našeho století vymřeli a i s krkem psa věžníka na štítě svém měli; s nimi spřízněni byli vladykové z Odlochovic (o jejichžto bílém chrtu v červeném poli viz Paprockého Stav rytířský na str. 339) ze Štiřína, ze Štěpánova a z Chotětic

Nebude též nemístné ukázati v naší příčině na mocně rozvětvený rod Sulislaviců, kteří půl orlice v pravé nebo levé polovici štítu měli a v druhé tři půlbřevna na pokos nebo pošikem položené. Hlásili se k poslednímu erbu páni z Hluban, ze Záluží, z Řebříka, z Buškovic, Fremutové a Pětipeští z Krásného Dvoru, ze Rtyně (na Litoměřicku) a ze Chrášťan (na Žatecku), kteřížto všichni rodové podle blízkosti sídel jejich soudě, jakož mají erbové znamení ať již celé ať polovičné také budou jednoho původu jako též větev Kolovratů na Zruči, na Zbraslavicích a na Chřenovicích jednoho původu bude s vladykami z Podolí a s vladykami ze Sloupnice u Litomyšle, kteří stejného se Sulislavici erbu užívali.

Kromě takových erbů, kde lidé a zvířata na štítě se vyskytují, poslouží nám jiná ještě znamení erbovní, aby stejný původ rodin těch na jevo vyšel, které jednotlivé částky původního erbovního znamení celého sobě oblíbily. Mezi šlechtou Plzenskou četně se rozrodily letorosti erbu, který jako kus kola o čtyřech, třech a dvou špicích se vyobrazuje a také loukotí o čtyřech, třech a dvou špicích se jmenuje. Náleželi k němu Chotkové z Chockova, kteří nyní jako hrabata v Čechách usedlí jsou a v rozhojněném erbu svém na prvním místě půl kola o čtyřech špicích mají, dále vymřelí již rytíři Rousové z Lipna a z Čemin, kteří loukotě o třech špicích užívali, posud žijící hrabata Lažanští z Bukové, kteří loukoť o dvou špicích mají a stejnorodí s nimi ale již vymřelí vládykové Korbelové z Bukové, Radkovci z Radkovic, Žitínové z Myslovic, vládykové ze Chrančovic, z Újezda nade Mží, z Čijevic, z Konratic, Chuchelští a Žehušičtí z Nestájova, Stánovští z Čechtic, Skalští z Dubu, Přechové a Lehomští z Malevic. Blízkost jejich sídel původních na Plzensku a Klatovsku, stejná jmena osobní jako: Blažej, Držkraj, Evan, Ivan, Rous a Přech dotvrzují stejnorodost, která až do XII. století k pánům ze Švihova a z Poleně jakožto

Digitized by Google

praotcům rozrodu toho stopovati se dá. Na snadě jest domněnka, že na hranicích sousedního Prachenska osedlí Kocové z Dobrše, Řešanští a Štěnovští z Kádova a vládykové Žihobečtí s celým kolem na štítě jednoho s nimi původu jsou a od nich že se původem neliší vladykové ze Sedlce a vladykové z Domažliček u Klatov.

Právní následky užívání erbů jsou tyto:

1. Užívá-li kdo právem erbu dokázaného, dokazuje se tím původ, jméno a stav užívatele.

2. Užívají-li dvě neb více osob téhož erbu, dokazuje se tím jednota rodu neb sourodnost. Kdo přístup k turnajům míti chtěl, potřeboval jen erbem svým se prokázati. Později žádali na něm zkoušku čtyř štítův.

3. Erb zmenšený zlehčený dokazuje, že zakladatel rodiny nepocházel z manželského lože, ale nedokazuje toho o jeho potomcích.

4. Umístí-li kdo svůj erb na nějaké movité neb nemovité věci, dokazuje tím, že věc jest jeho.

5. Je-li zeměpanský erb na nějakém místě, jest to důkaz, že zeměpánu přísluší vrchnost a pravomocnost nad tím místem.

6. Přiložil-li kdo pečeť se svým erbem k nějakému listu, tvrdí tím list a je-li jeho podpis při tom, jej pověřuje. Nynější zvyklost vyžaduje jen podpis, toliko u úřadův přikládá se pečeť.

Dědí se erb v přímé řadě posloupnosti; není-li tu pravých dědicův, erb i s rodinou odumřel a nebylo-li učiněno o něm poslední pořízení, spadne na zeměpána, jako erb odumřelý a osvobozený. Jetřich z Pordic obdržel od císaře Karla IV. odumřelý erb pánův z Leuchtemberka. (Viz 1360, 16. April v VI. Kap.) Císař Zikmund udělil odumřelý erb pp. Hersteina Ebrzvinům z Hradiště (1420, 27. Jul. VI. kap.), po nichžto je zdědila erbovní rodina z Doubravky a z Hradiště řečená.

Jestliže poslední rodiny pořídí o svém erbu, neosvobodí se erb, nýbrž přejde na jinou rodinu, jíž byl vykázán a ta jest povinna jej nositi, přidadouc jej ke svému přirozenému erbu. Nynější knížata Clary-Aldringen mají se svým starým erbem erb Aldringenský již r. 1635 stanovený a to za živobytí Jana Marka hr. z Aldringen, posledního toho rodu († 1664), jehož sestru Jeronym z Clary měl za manželku. Janovi Jiřímu ze Švamberka, dědici statkův Rožemberských, majestátem 1614, 24. února přidána k erbu růže Rožemberská. Vilém Slavata z Chlumu a z Košumberka pojav za manželku Lucii, poslední radu Hradeckého sloučil (podle majestátu 1616 9. Novb.) erb Hradecký s erbem Slavatovským. Paarové dědili erb Švamberský, Kounicové erb Sezimů z Ústí, Krakovští z Kolovrat po rodině Jeníšků z Újezda, Podstatští z Prusinovic po Lichtenšteinech a p.

Takovým spůsobem vznikaly složité erby, jichž mnoho bylo zvláště v Německu. Tam přirůstaly také tím, že šlechtic, nabyl-li panství po vymřelé rodině, nabyl tím i práva k jejímu erbu, jestliže jeho již jiná rodina nedosáhla.

Digitized by Google

Pozbývati se může erbu:

1. promlčením, což se stalo u takového, který v chudobu upadl;
2. nálezem soudním, když někomu se odejme šlechtická hodnost.

Není příkladu u starých Čechů, aby se někomu ze starožitných rodů bylo odňalo šlechtictví, ale ovšem jsou příklady, že takovému, který byl erbem nadán a hanebného skutku se dopustil, erbovní list tedy milost královská udělená, byl zrušen t. j. ona odvolána. Protože starožitná šlechta je z krve, tedy přísně berouc právo její jen vyhasnutím může pominouti, ale praxe nynější této výlučnosti nepřipouští. Na místě toho bylo u starých Čechů pohoršení t. j. nevážnost k erbu toho, který se hanebného skutku dopustil. Starý letopisec vypravuje, že »Vilém Švihovský byv l. 1427 v Tachově jat a na závazek cti a víry vzat, v noci pryč ušel a tudy svému erbu pohoršil do dnešního dne.« Také přibíjení erbů na šibenici a pranýř skrze kata aneb pověšení korouhví na pranýři (ku př. 1419) nebylo tuším spojeno se ztrátou erbu, nýbrž bývalo proň potupou. (Obšírně jedná o právu heraldickém O. T. v. Hefner ve svém díle Altbayerische Heraldik.)*)

*) Společná práce M. Koláře a A. Sedláčka.

Digitized by Google

VI.

Odd. A. Dějiny české heraldiky.

Dějiny heraldiky lze rozděliti na tři doby, totiž první od počátku literární činnosti v heraldice až do 17. století, druhou odtud až do polovice 19. st. A třetí odtud až na naše dni. Nejstarší blasonování erbů známe v Anglii od r. 1240 počínajíc, v Rolls of arms, ve Francii popis turnaje Chauvenského z r. 1285. Nejstarší sbírkou erbů jest Curyšská z poč. 14. věku a největší Gelreův erbovník z let 1334—1372, od Vikt. Bontana uveřejněný (1883). První spis o heraldice složil Francouz Clément Prinsault r. 1416 (Traite de blason). Jemu podobno jest obsahem pojednání o tinkturách a nepravých erbech, jež jest přidáno k erbovníku Augšpurských měšťanů (1460), po němž následoval anglický spis Book of St Albans r. 1486 vydaný. Spangenberg ve Šmalkaldech (1594) první roztřídil heraldiku podle disciplin. (Adelspiegel, II. díl 26 hl. XII. kn.) Spehman v Anglii r. 1580 podobně rozvrhl heraldiku na 19 dílů. Ve Francii novou dráhu razil P. Claude Ménéstrier (Abrégé méthodique des principes héraldiques atd. 1661 v 17 kapitolách). Za ním kráčel v Německu Spener r. 1690 svou heraldikou, v níž kromě 6 oddílů prolegomen věnoval 9 kapitol vlastní heraldice. Ménéstrier jest otcem francouzské, jako Spener německé heraldiky. Sto let po Spenerovi Gatterer vynikl praktickou heraldikou (1791). Z erbovníkův západních, důležité jest Siebmacherovo dílo (V Norymberce 1601) pak Tyroffův Wappenbuch. Francouzské erbovníky vydali v té době L. P. d' Hozier »L' armarial général de la France« (V Paříži 1736—1768, 10 d.) a Franc. de la Chesnay des Bois »Dictionnaire généalogique héraldique des maisons de France« (tudíž 1770—1786, 15 sv., 2. vyd.) V třetí době jeví se pokrok utěšený zvláště monografiemi o částech jednotlivých této vědy heraldickými spolky a časopisy (»Adler« od r. 1871 ve Vídni a »Monatsblatt« od r. 1881, »Der deutsche Herald« od r. 1870 v Berlíně a j.). Nemálo prospěly i výstavy heraldických předmětů ve Vídni (1878) a Gentu (1889). Vydávány také staré erbovníky, jaké Grünbergův z r. 1483 nákl. hraběte Stillfrieda z Ratenic, potomka staročeské rodiny v Prusku, erbovník Jošta Amana, erby z Minnesängerů a Bartschův, erbovník Štyrska. Seznam pruské šlechty alfabetický sepsal Ledebur s krátkými popisy erbů,

Digitized by Google

Bagemihl vydal »Pommersches Wappenbuch« (ve Štětíně, 1843—1855, 5 d.). Různé časem pečeti jednotlivých rodin jsou zde přehledně sestaveny až do naší paměti. Z monografií jsou důležité »Sphragistische Aforismen« kn. Karla z Hohenlohe a z Waldenburka, výběr to vzácných a rázovitých pečetí staroněmeckých (3. seš.), K. Savy »Die oesterr. Fürstensiegel«, hr. Pöttickha z Petteneggu »Die Epitaphik in Tirol«, v. Freye »Salzburger Epitaphik«, Klemmeovy a Hartmanna z Franzenschuldu články v Adleru atd. Dějiny německé heraldiky napsal Seydler v úvodu nového Siebmachera a Rolf z Retberku v »Gesch. der deutschen Wappenschilde« (1887). Souborná díla o heraldice vůbec vydána mnohá; pro nás zajímavy jsou Ch. S. B. Bernd »Die Hauptstücke der Wappenwissenschaft« (Bonn 1849), dílo svědčící o neobyčejné píli, Karel rytíř v. Mayer »Heraldisches ABC-Buch« (München, 1857), O. B. v. Hefner »Handbuch der Heraldik« (München 1861). Důležitý jest také Querfurtův spis »Wörterbuch einer kritischen Terminologie der Heraldik«. (Kolář v Naučném Slovníku.)

Ve slovanských zemích začíná se heraldická činnost 14. stol. Hrabě Měrošovský odkryl ve Fojnickém klášteře Františkánův (v Bosně) erbovník šlechty srbské a bosenské z r. 1340, neobyčejnou to vzácnost. Kromě nás pěstovali Poláci nejvíce heraldiku ze všech Slovanů. Již na konci XV. st. složil Dlugoš spis Insignia seu cleinodia regni Poloniae, který roku 1851 od Mučkovského v Krakově vydán jest a vypsání erbů zemských, vojvodství a asi 100 rodin šlechtických obsahuje. Po něm následoval Bart. Paprocký, jenž sepsal Herby rycerstwa Polskiego na pięcoro ksiąg rozdzielone (1584), podle rodinných podání, úředních listů a svých vlastních zápisků ovšem nikoliv bez četných chyb. Tento Polák jest pro nás ještě důležitější než pro Poláky. V 17. st. vydal Šimon Okolský heraldický spis nektritický Orbis polonus ve 3 dílech, kdežto spis Voj. Kojaloviče »Nomenclator familiarum et stemmatum magni ducatus Lithuaniae« (1658) zůstal v rukopise. Něšecký sebral všechnu látku, i tištěnou i rukopisnou a snesl ji ve spise »Korona polska przy zlotej wolności (Lvov 1728, 43, 4 d.) obsahujícím erby zemí a vojvodství dávného Polska, seznam panovníků a hodnostářů, erby a rody rytířské Spis ten v l. 1839—1846 znovu vydán v Lipsku od Bobrovského. Petr Malachovský vydal »Zbiór nazwisk szlachty z opisem herbów wlasnych familiom zostającym v król. pol. i wiel. ks. litewskiem« (V Lublíně, 1805). Za naší paměti napsal hrabě Stanislav Měrošovský Polskou heraldiku jazykem německým a vydal l. 1883 v Berlíně, hr. Lodžá Čarnecký vydával Herbarz Polski (1875—1881 ve Hnězdně I.) a Pěkosiňský uveřejnil l. 1888 velmi dobrý příspěvek k polské heraldice »O dynastycznem szlachty polskiej pochodzeniu«. Kromě toho sluší jmenovati Stanislava Kosakovského monografie některých polských rodin (Ve Varšavě 1859—1862) a Maleckého Studie heraldické.

Na Rusi hnulo se heraldikou teprve ke konci 18. st. K rozkazu cáře Pavla vydán v l. 1789—1809 »Obščij gerbovnik dvorjanskich rodov vserossijskoj imperii« (v Petrohradě ve 4 dílech). Čtyřdílná »Rossijskaja rodo-

Digitized by Google

slovnaja kniga« vydána l. 1854—1857 od Petra Dolgorukova. Heraldika jihoslovanská zastoupena jest dotčeným dílem z 1340, kteréž má nápis: Radoslavie Bosanskaja liti Illirskoga i Srbskoga vladania postavleno po Stanislavu Rubiču, popu na slavu Štěpána Němaniča, cara Srkskoga i Bosanskoga a kromě velkého erbu, cáře Štěpána a 10 zemí, kterým vládl, erby 124 rodin.

Česká heraldika se soustavně teprve ke sklonku 16. st. vzdělávala a to působením Poláka. Počátky k tomu učiněny od 14. st. erbovními sbírkami. Bohuslav Balbin měl u sebe knihu, které si jako zlata vážil (Miscell. dec. II. lib. I. 11.). V té byly erby malovány, a při tom nápisy, kterému rodu který erb patřil. Balbin dal knize té, která je ztracena, jméno Aula Caroli IV. a pečlivě poznamenal, co v ní shledal (oprav toliko »de Rupowa« na místo Balbinova »de Dupowa«). Napřed popisuje erby panské a pak vladycké. Balbin, jenž knihu v ruce měl, mohl o ní souditi a nechceme mu víry ujímati, ale dotýkáme, že páni z Bernartic, jichž erb na konci popisuje, Bernartice teprve ok. l. 1380 koupili, že tedy kniha ta, nepochází-li z dob Václava IV., který byl pro takové věci velmi jímavým, malována byla posledních letech Karlova panování.

Náboženské války 15. st. obracely mysli našeho národa především na náboženské pole a uhájení své víry. Od 16. st. vyskytují se erbovníky mnohé, o kterých však pohovoříme při pramenech heraldiky. Šťastná pro nás náhoda zavedla k nám Bartoloměje Paprockého z Glogol a Paprocké vůle. Utíkaje z domova našel útulek v Moravě a v Čechách, každé korunní zemi daroval jedno dílo, jen Lužici vynechal. L. 1593 vytištěno jeho Zrcadlo slavného markrabství Moravského, l. 1602 Diadochus čili spis o králích, hodnostářích a třech stavech král. Českého a l. 1609 Štambuch slezský. Paprocký se vpravil do naší heraldiky tak, že by lépe nebyl psal Čech, mající téže lásky k věci a týchž vědomostí jako on. Zásluhy jeho o českou heraldiku jsou veliké. V těch třech spisech jest vypsání předních rodin panských a vladyckých a podle zpráv, kterých spisovatel od domácí šlechty dostal, dějiny těchto rodů nestejně jsou sestaveny. Vzácné zprávy nám již neznámé o rozvětvení velkých rodů střídají se s kusými zprávami o jiných rodech, jichžto nedostatek nahrazuje kde se mu tak hodí, zprávami o polských rodinách stejného erbu. Paprocký totiž jsa uvědomělý Slovan a domnívaje se, že jsou erby prastarého původu, soudil odtud, že ty rodiny polské, které mají s našimi stejný erb, také jsou stejného s nimi původu. Tím spůsobem sem přenesl i erbovní pověsti z Polska, a protože jeho Diadochus rychle a hojně se rozšířil, uvěřeno mu a pověsti jeho zdomácněly. Slabá stránka Paprockého byla dějepisná kritika, o čemž přečísti lze Věstník král. společ. nauk 1890, 15. prosince. Že také mnoho z Hájka vzal a beze všeho soudu jeho lživé zprávy opakoval, nikomu proto nebude s podivením. Přes to všechno bude vždy Paprocký pro svou upřímnou snahu a velikou píli přiřaděn k prvním spisovatelům tohoto oboru.

Digitized by Google

Kdežto Paprockého můžeme řaditi mezi diletanty, kteří nedostatek způsobilosti nahrazují pilností, patří Václav Březan, poslední archivář pánův z Rožemberka k těm, kteří spojují nadání s vytrvalostí. Obor jeho byl vlastně genealogický, an velké dějiny Rožemberského rodu a dějiny několika rodin našich snesl a sepsal. Nevymanil se sice jako všichni před ním a po něm z víry v Hájkovu kroniku, ale hlavně zakládal snůšky svoje na listech, které i mimo svůj domov sháněl a sbíral. Přihlížeje s patřičnou pozorností k pečetěm užil první výdatně a vědecky heraldiky k potřebám genealogie. Rozeznával dobře rodiny stejného jména od sebe, jestliže měly různý erb.

Průběhem 16. století vyvíjelo se v dvorské kanceláři heraldické názvosloví a ve své přesnosti udrželo se až do 18. století, kdež 1712, 16. prosince vydán poslední majestát na povýšení a l. 1707, 30. prosince poslední popis erbu v českém jazyce. V menším neboli šlechtickém archivu c. k. ministerstva vnitra zachovaly se nám nepřebrané poklady heraldické činnosti, která z dvorské kanceláře vycházela. Z místností Třeboňského archivu Březanovy práce přece jednou na světlo vyneseny budou, ale heraldické spisy augustiniána P. Vincenta, který žil na konci 17. stol. v klášteře řádu svého na Novém městě Pražském úplně se nám ztratily kromě nepatrných zbytků v museum a sbírky v Pražské univers. knihovně, která zápisky jeho na cestách po Prachensku a v Plzensku, jakož i poznámky heraldické a genealogické, popisy náhrobků (některých i dávno zkažených) obsahuje (sign. XVII. 35). Zajímavou v těch popisech jest zvláštní terminologie heraldická, které spisovatel užívá, jako když pupencem jmenoval zlatý pruh pokosný na červeném poli vladyk Netvorských z Břízy.

Učený jezovita Bohuslav Balbin kromě své stematografie českých rodin mnoho erbů nám zachoval ve výpisech svých z nadačních knih arcibiskupství Pražského.

Současně s těmito spisovateli pěstovala se heraldika v krásných, druhdy i skvostných sbírkách erbů neb erbovnících a památnících, jež byly erbem a podpisem přítele nějakého ozdobovány, ale ocenění jich patří do nauky o pramenech. Tamže i patří sbírky, které učinili Renz, Vunšvic a Frank, jež jsouce výtečnými pomůckami svědčí o veliké píli dotčených sběratelů. Schönfeldovo museum heraldicko-genealogické mělo býti předním nalezištěm pro tyto vědy, ale rozprodáním jeho prvotní úmysl zmařen. K. z Bienenberka mnoho také sebral, maje k tomu jako krajský hejtman více příležitosti, nežli kdo jiný, ale i u něho vyplnilo se důvodné mínění, že každá soukromá sbírka znamená ztrátu pro všeobecnost.

Novému směru razil cestu Dobner a ještě více Palacký, jenž dobře věda, že erb rozhoduje o rodu, pilně si všímal pečetí. Ani se to tak zřetelně nepozoruje v druhém oddělení prvního dílu dějin, kdež sestavil vývody předních a nejstarších rodin, jako v jeho popisech pečetí

Digitized by Google

v musejním diplomatáři. Současně F. A. Heber vydávaje svoje Burgen čtenářům podával ukázky erbů některých rodin. A. Rybička zasahuje bohatými svými výpisky do všech pomocných věd dějepisných, pilně si všímal erbů a výpisky si o nich činil z rejster královských. Nejvíce tohoto heraldického materiálu uveřejnil v Památkách archeologických, jež svými prvními ročníky byly také sborníkem pro heraldiku, jiné zprávy jsou v jeho článcích, které napsal do pojednání a zpráv kr. společnosti nauk, musejníka, Kobrova Slovníku Naučného a j. Když Alvin Schulz vydal nejstarší pečeti slezské do r. 1250, hr. Josef Meraviglia psal pro Siebmacherův nový erbovník článek »Der Adel in Böhmen« Kadich a Blazek sbírali erby, které uložili ve svých sbírkách Der Adel in Mähren a Der Adel in Österr. Schlesien, měl Martin Kolář látku svou pro českou heraldiku již dávno pohotově, ale bohužel nedopracoval. Láska tohoto muže ke genealogii a heraldice měla málo sobě rovných. Po řadu let trávil svoje prázdniny sbíráním, nešetře při tom peněz, tak že ve svých zápiscích, které psal jen do notesků a to toliko tužkou, sta a sta zakopal. Dílem snaha spracovati své dílo co nejdokonaleji, dílem také vlekoucí se choroba způsobily to, že sice mnoho po sobě zůstavil, ale práci započatou dokončiti nemohl. Ještě více, než Kolář napsal, vzal s sebou do hrobu. Paměť jeho byla neobyčejná a můžeme říci, že asi tolik, co Zíbrt uložil ve své Bibliografii heraldického, měl Kolář ve své paměti srovnáno. Častá bývala otázka jeho přátel »Martine, jaký erb měla ta a ta rodina« a na odpověď se dlouho nerozmýšlel.

Koláře doplňoval rytíř Vojtěch Král z Dobré Vody. Co Koláři scházelo, totiž nakresliti správně, co viděl, to se hojnou měrou Králi dostalo. Probrav látku heraldickou a genealogickou, užil nadání svého, tvrdé látce vdechnouti lad a měkkost mnohými výkresy. Nejkrásnější díla své požehnané ruky viděl jen on sám a ti, pro kteréž byla malována. Krásné výkresy narýsoval a mnoho nového na světlo přinesl v »Hradech a zámcích« a v Časopise společnosti přátel starožitností českých, kdež vydával erby měst a šlechty s krátkými výklady. L. 1900 vydal Heraldiku s hojnými a pěknými obrazy, která sice následuje západních vzorů, ale ke zvláštnostem českým a moravským prohlédává.

Nemalou zásluhu o pěstování heraldiky má Č. Zíbrt. Ve své bibliografii překvapil heraldické spisovatele pracným, pilným a svědomitým sebráním a roztříděním heraldické látky, pokud tiskem uveřejněna byla.

Odd. 2. O pramenech.

Česká heraldika čerpá svou známost z týchž pramenů, jako všeobecná heraldika. Prameny ty jsou rozmanitého druhu a některé z nich jsou tak zajímavé, že zasluhují podrobného vypsání.

Digitized by Google

Pečeti jsou důležitým pramenem proto, že vycházejíce od majitele samého nezvratně svědčí o jeho erbu. Poněvadž čím starší, tím jsou ušlechtilejšího tvaru, jsou také i v příčině umělecké důležitou pomůckou. Také patří k nejstarším zřídlům. Kdežto u nás ostatní prameny se teprve ve 14. století a to zřídka objevují, pochází nejstarší panská pečeť Vítkova z Prčice z roku 1220 a odtud až do konce 13. stol. je jich pěkná řada. O pečetěch jest často řeč v tomto spise; jejich popisování a vysvětlování patří do sfragistiky. Pečetím nejbližší jsou mince a medalie, o nichž se nechceme šířiti, protože o nich máme odborné sepsání Miltnerovo. (V Praze, 1852 atd.)

Velmi důležitým pramenem heraldiky jsou erbovní listy. V širším smyslu nazýváme tak každé obdarování, které se vztahovalo na erb buď rodiny neb korporace, v užším smyslu tak nazýváme obdarování erbem někoho, který ho ještě neměl. Není pochyby, že si prvotně každý svobodný člověk erb anebo odznak svůj voliti mohl, tak jako za naší paměti u osob vzdělaných bývalo, že si jaké znamení na pečetidlo vyryti dali. Erb prvotně volený podržen byl od potomků a stav se dědičným teprve se stal erbem v pravém toho slova smyslu. Odtud se vyvinulo obyčejové právo, že na ten erb měla právo jen ta rodina, a že ho nikdo míti nesměl bez dovolení majitelova. V té příčině jest zajímavé rozhodnutí Pražské rady (1350, 23. srpna) mezi rodinami Rostů a Lemperfulerů, kteří oba měli štít v polovici klíny rozdělený, aby Rostové měli tři klíny stříbrné a černé pošikem a Lemperfulerové dva klíny vzhůru postavené černé barvy na štítě polovičném, v pravo bílém, v levo červeném. (Liber statutorum, č. 986, f. 180.) Také v té příčině lze porovnati list d. 1846, 3. Septb., který jsme do seznamu nejstarších listů erbovních položili.

Volení erbu a jich dědičné přenášení stávalo se beze všeho působení panovníkova, ale protože si někteří vyprošovali erby odumřelých rodin, vyvinulo se z toho právo, že panovník udílí erby odumřelé. Příkladů poskytují v seznamu listy 1360, 16. April a 1420, 27. Jul. O posledním jest jisté, že udělen z říšské kanceláře, tak že se zdá, jakoby to právo vlastně bylo příslušelo císaři. Povýšení do stavu panského a potvrzení erbu (r. 1385) pochází ze společné kanceláře. Pokud nám je známo, první ze všech našich panovníkův, který nové erby udílel, byl císař Zikmund, ale všechny nám známé erbovní listy, jichž jsme se po několikaletém přebírání dopátrali, jsou z říšské kanceláře. I nesmí se spustiti ze zřetele, že týž císař Petrovi Maksantovi, rodilému Cechu a Rožemberskému úředníku dal erb »auctoritate Romana caesarea« (1434, 11. Sept.). Od císaře Bedřicha máme dosti listů erbovních, které dával Čechům aneb takovým, kteří se Čechy býti zdají; ovšem že jich několik pochází z doby, kde krále v zemi nebylo, ale materiál, jak dnes leží a je srovnán, nutí k tomu, že se udílení a polepšení erbu za právo římského císaře pokládalo. První erbovní list, který z naší kanceláře vyšel, dán jest 1461, 16. Maj. Za té doby tedy již na jisto se pokládalo, že právo to je regale našeho krále, ale i z pozdější doby jsou

Digitized by Google

příklady, že naši lidé se potvrzení neb polepšení u císařů doprošovali. Od časův krále Vladislava vyvinul se zvyk, že takové majestáty neměly platnosti, dokud nebyly potvrzovány v české kanceláři.

Erbovní listy zapisovaly se buď celé do královských register, anebo byla-li forma jich samozřejmá, jen učiněn kancelářský záznam. Protože se naše rejstra před r. 1526 kromě tří zbytků ztratila, můžeme o erbovních listech souditi jen z těch zbytků, které se nám dochovaly. Ale z těch se zdá, že za Vladislava a Ludvíka velmi často dávány byly. To trvalo pak i za Habsburků. Za Ferdinanda I. byl v té příčině vzorný pořádek a listy hned zapisovány do rejster, ale za Maxmiliana a Rudolfa II. nechávány jen v sešitech, které se pak potrhaly a z části potratily. Ještě pak nedbaleji to bylo v pozdějších dobách, kdež se jen na pouhé listy zapisovaly. I byla to velká zásluha, že všechny tyto listy opsány za Františka I. do vázaných kněh. V té příčině budiž nahlédnuto do seznamu erbovních listů, které vydal August šlechtic Dörr. O erbovních listech, které udíleli palatinové, mluví se v kap. IV.

Seznam erbovních listů šlechty českomoravské do r. 1526.

1360, 16. April. Císař Karel Jetřicha z Portic do stavu panského král. Českého povyšuje, aby byl kmetem a udílí mu erb, který na korunu po smrti Alberta z Leuchtemberka spadl, totiž páva s kytou rozloženou v bílém poli, jehož má na štítě a na helmě nositi. D. v Praze XV. Kal. Maji. (Rkps. arch. Drážďanského list 23, Glafey Anecd. I. 177.)

c. 1385. Král Václav vyhlašuje Jíru z Roztok za pána říšského a v král. Českém a potvrzuje mu erb, který má po předcích, totiž na bílém štítě černou vránu, na helmě též vránu a pokryvadla s helmy visící z kožíhranostajových. (Palacký, Formelb. II. 112.)

1410, 19. Decb. Král Vácslav polepšuje erb Jakuba ze Stubenberka tak, aby helmu na erbu svém zlatou korunou okrášliti mohl. D. v Praze, v pátek před sv. Tomášem. (Orig. německý v arch. hrabat ze Stubenberka v Praze, opis v mus.)

1417, 4. Aug. Král Zikmund dává erb Albertovi Warentrappe, mistru svob. umění, kanovníku Pražskému a Jindřichovi, bratru jeho, totiž modrý štít, na němž jest pták, řečený trapp, stříbrné barvy se žlutými nohami, stoje na žlutých třech stupních, helmu, přikrývadla z venčí modrá uvnitř černá a nad helmou modrého drapa, týmž spůsobem, jako na štítě. (Rejstra říšská krále Zikmunda, G 87.)

1420, 27 Jul. Král Zikmund Petrovi a Pavlovi, bratřím z Ebersteina dává erb vladycké rodiny ze Starého Heršteina, někdy v kraji Plzenském bydlící a skrze vymření její na Římské a České království připadlý. D na hradě Pražském (Orig. v c. k. arch. dvorském.). Popisu není ale uprostřed majestátu vyobrazeno: na modrém štítu stříbrný trojhran v lilie se končící, klenot trup nahé panny hnědé barvy se zlatou korunou a zl. rulíkem,

Digitized by Google

přikryvadla modrá a hnědá. V rejstrech Zikmundových na listě 71 poznamenáno, že dán byl erbovní list Petro et Paulo fratribus de Eberswein t. j. Ebrzvinům z Hradiště.

1420, 29. Novb. Poznamenáno, že byl list erbovní dán Kašparovi z Leubicz, notáři kanceláře. D. na Kutných Horách. (Rejstra říšská G p. 89.)

1422. Poznamenání, že list erbovní dán Janovi Sedláčkovi z Chomutova. (Tamže f. 129.)

1429, 17. April. Zikmund dává erb Martinovi z Bavorova, totiž modrý štít a na něm korunu, zlatem se stkvoucí, kterou drží dvě ramena lidská skřížená, helmu a nad ní korunu. D. v Požoni, ned. před sv. Jiřím. (Rejstra J f. 22.)

1429, 29. Sept. Zikmund dává erb Václavovi z Chotětova, totiž štít černou a modrou barvou malovaný, helmu s přikryvadly hranostajovými a nad ní dva rohy vysoko vztýčené, do polovice modře a do polovice černě malované. (Rej. D f. 52 a J f. 53.)

1431, 14. Decb. Poznámka, že vydán erbovní list Janovi Havránkovi. D. v Miláně, pátek po sv. Lucii. (Rej. J f. 176.)

1432, 4. Decb. Poznámka, že list erbovní dán Filipovi z Kralic a Janovi z Blanska. D. v Senech na den sv. Barbory. (Tamže 199.)

1433, 31. Maj. Poznámka, že erb byl dán Václavovi z Bochova, notáři císařské kanceláře. (Tamže 205.)

1433, 7. Jun. Poznámka, že byl dán erbovní list Václavovi Lechovskému z Bavorova. (Rejstra říšská K f. 9.)

1434, 11. Sept. Císař Zikmund Petrovi Maksantovi dává erb z moci císařské, totiž štít červené barvy a na něm štiku zmrsklou modré barvy, helmu s přikryvadly a na ní dvě křídla složená červené barvy a na předním štika týmž způsobem jako na štítě. D. v Řezně. (Orig. v šlechtickém archivu c. k. ministerstva vnitra.)

1437. Polepšení erbu Pavlovi Sparenlaybovi, měšťanu v Lokti. (Rejstra říšská L f. 19.)

1437, 2. Novb. Cís. Zikmund Prokopovi Berbekovi a strýcům jeho z Kunvaldu dává znamení vladyctví, pole červené, v němžto štrych jeden v prostřed a maličko po straně zlatý, hemelín otevřený s fafrnochy červenými a žlutými, nad tím ocas pávový s přikryvadly červenými a zlatými, kteréž znamení prý předkové od císaře Karla dostali. D. v Praze, sob. po Všech svatých. (Paprocký o st. ryt. 229.)

— — Zikmund erb bratří ze Štampachu, totiž červený štít a na něm krokev bílou s třemi červenými růžemi, helmu pokrytou bílými a červenými přikryvadly, nad helmou dva černé rohy s touž krokví a růžemi zdobil a polepšil zlatou korunou nad helmou a šesti pštrosovými pery vsazenými na rohy. (Z listu r. 1464.)

(1438—1439). Albrecht, císař Římský a Český král, Zikmundovi Kabátovi (z Výškovic) dal majestát na erb v Augšpurku 8. října léta

Digitized by Google

třináctistého šestého. Erb: štít na čtvero rozdělený, jehož pravá vrchní a levá spodní část červené a v každém lilium bílé, levá vrchní a pravá spodní bílé barvy jsou, nad helmou otevřenou koruna zlatá, z níž fafrnochy červené a bílé visí. (Z potvrzení královského 1554, 5 Jun. — Podezřelé.)

1439, 24. Jun. Král Albrecht Janovi Bouškovi (Bussek) z Pacova potvrzuje erb a vladyctví, které mu cís. Zikmund dal. D. ve Vratislavi. (Rejstra říšská Albertova f. 33.)

1441, 12. Jun. Poznámka, že byl erbovní list dán z říšské kanceláře Johanni de Misa, civi Pragensi. (Chmel, Regesten des röm. Königs Friedrich IV. n. 286.)

1446, 31. Aug. Král Bedřich udílí erb Janovi ze Zruče, totiž modrý (glaucus) štít a na něm ruka drží svazek černý a nad helmou týž svazek. (Tamže n. 2139.)

1446, 27. Octb. Král Bedřich dává erb Jiřímu ze Slavikovic (Tamže č. 2170.)

1452, 24. April. Král Bedřich dává erb Jeronymovi Piwainerovi z Pivína a Janovi z Popůvek, totiž štít červený a žlutý shora poloviční, ve žlutém štítu červený pařez s kořeny a třemi větvemi úsečnými a v červeném týž pařez, ale žluté barvy a nad helmou dva pařezy. (Tamže č. 2836.)

1453, 20. Sept. Král Bedřich Vankovi z Rochmanova erb polepšuje, totiž štít, shora poloviční, v pravo bílý, v levo červený, uprostřed štítu lilie bílá v červeném a červená v bílém, v pravo a v levo od lilie kouli zase s proměnami týchž barev, pod lilií u zpodu štítu zlatá koruna, nad helmou kyta z kohoutích per týchž barev jako ve štítu. (Tamže č. 3109.)

1454, 6. Octb. Král Bedřich dává Kašparovi Berbstorfovi a synům jeho Kasparovi a Šebastianovi erb, t. j. štít shora poloviční, černý a červený a od zpodu dvě ramena s proměněnými barvami štítu, držící v rukou bílou korunu a nad touto uprostřed štítu bílá hvězda se spatřuje, helmu s přikryvadly černými a červenými, nad tím dvě křídla, červené a černé a mezi nimi ramena, koruna a hvězda jako ve štítě. (Tamže č. 3264.)

1455, 23. Mart. Král Bedřich dává erb Václavovi Štrausovi ze Světic, totiž štít černý a na něm žlutý pštros držící v nose dýku se žlutou rukovětí, bílou helmu a nad ní hlavu a krk pštrosový téže barvy dýku držící. (Tamže č. 3320.)

1455, 20. April. Král Bedřich dává Janovi ze Staškova (von Stazkow), erb totiž štít na příč trojdílný, červený, modrý a černý od vrchu počítajíc, bílou helmu a na ní rohy týmž spůsobem zbarvené, jako štít. (Tamže č. 3340.)

1455, 23. Novb. Král Bedřich Jodokovi z Enzidle erb polepšuje. (Tamže č. 3452.)

1456, 2. April. Král Bedřich Prokopovi, Albrechtovi a Janovi Enochovi, bratřím z Frymburka (v. Frowinburg) erb polepšuje, totiž žlutý štít a na něm černá osličí hlava s jazykem vyplazeným, helmu s při-

Digitized by Google

kryvadly žlutými a černými, nad tím korunu zlatou (to jest polepšení) dvě křídla složená žluté barvy a na nich oslicí hlava. (Tamže č. 3492.)

1456, 2. April. Král Bedřich Janovi z Dlouhévsi erb jeho totiž černý štít, na něm kotouč železné barvy a na štítě helmu s černými a bílými přikrývadly, složená křídla černé barvy a na nich kotouč polepšuje, aby skrze kotouč i na štítě i na křídlech šel oštěp (rennspiesz), jehož železo své přirozené barvy a dřevo žluté barvy jest, a na helmě aby měl zlatou korunu. (Tamže č. 3495.)

1456, 5. April. Král Bedřich Bohuslavovi a Janovi, bratřím z Kunvaldu a z Dražic erb jejich, na modrém štítě zlatého draka a téhož nad helmou polepšuje křídlem nad helmou od shora žlutou, červenou, bílou a černou barvou malované a na něm drakem korunovaným. (Tamže č. 3495.)

(1456.) Král Bedřich dává Jeronymovi z Novévsi, Jarouškovi z Podolšan (Jarasseck de Paldalsan), Zikmundovi z Lautrbachu a Barochovi »de Cebar« erb, totiž modrý štít a na něm chrta bílého několika červenými skvrnami zbarveného, ke běhu se majícího a na krku obojek žluté barvy majícího, bílou helmu, půl psa popsaného a přikrývadla červená a žlutá. (Tamže č. 3533.)

— —. Císař Bedřich dává erb Ondřeji z Tišňova, totiž štít bílý, v němž orel zlaté barvy s černými rozletitými křídly, přikrývadla černá a zlatá, korunu a nad ní orla týmž způsobem jako na štítě. (Zmínka v majestátu 1541, 17. Jan.)

1461, 16. Maj. Jiří Král Mikuláši, řečenému Mazanec a bratřím jeho Janovi, Petrovi Zikmundovi a Matějovi z Újezdce uděluje erb, totiž štít červené barvy, v kterémž dvě ruce zbrojné z vrchních koutů téhož štítu do prostředku vynikají, dvě palice křížem na příč držící, nad tím štítem helm, z něhož přikrývadla neb fafrnochy červené a bílé barvy polovicí nahoru vynikají a polovicí dolů visí, nad tím helmem peří pávové na spůsob ocasu pávového rozložené vynikají. »Protož radujte se týmž znamením od nás k vedení boje ozdobeni jsouce a pro spravedlnost zbrojnými rukami bojujte.« D. v Praze 16. máje 1461 král. l. 4. Na relací p. Prokopa z Rabenšteina kancléře. (Knihy svobodnické I. O, 4, vidunus rady Budějovské z r. 1607, po němž následují jiné listy o dvoru manském v Červeném Újezdci mezi Velechvínem a Jelmem, též zmínka v majestátu 1552, 14. Sept., kdež opačně psáno »dvě ruce zbrojné u dolních dvou koutů od spodku vynikajíce«.)

1462, 3. Mart. Král Jiří Slovutnému Voldřichovi Zárubovi z Weczina propůjčuje erb, aneboližto znamení vladyctví, totiž: štít modrý a v něm plechovice zlatá a nad štítem helm, na kterémžto přikrývadlo a nad helmem dvě péra pštrosová a šerou barvou připravená a vohnutá, různo jedno od druhého, na témž helmu mezi těma dvěma péry druhá plechovnice též zlatá a vůkol modrou barvou flores a žlutou spolu potaženy. D. na hradě Pražském 3. března 1462. (Kopie v arch. města Prahy.)

Digitized by Google

1462, 7. Sept. Cís. Bedřich červenou a bílou šachovnici na moravské orlici polepšuje, aby byla zlatá a červená a to ze vděčnosti, že mu moravští stavové proti vzbouřilým Rakušanům pomáhali. (Chmel, reg. n. 3938.)

1463, 7. Decmb. Král Jiří dovoluje, aby byl Mikuláš Pisnický přijat k erbu Jana z Kožlovan (sic). D. na Kladsku. (Paprocký o st. ryt. 87.)

1464, —. Císař Bedřich uděluje na prosbu Jana ze Štampachu erb rodiny jeho, od cís. Zikmunda polepšený a ozdobený rodinám ze Štampachu, Globen a Hyldepranta Satanéře. D. v Novém Městě. (Paprocký o stavu ryt. 150. — Podezřelé.)

1465, 21. Octb. Cís. Bedřich dává erb Hanuši ze Žiravy, totiž štít na příč poloviční, vespod bílý, svrchu modrý a v té vrchní polovici obraz panny pod pás držící bílý věneček z růží (?), nad štítem helmu, která druhým věnečkem červené a modré barvy jest ovinuta, rohy červený a modrý a na jich vrchu pštrosová péra, vespod spojena a k vrchu se rozcházející, bílé a modré barvy, a mezi těmi rohy obraz panny týž, jako ve štítě. (Chmel, Reg. n. 4282.)

1466, 3. Feb. Císař Bedřich dává Mikuláši Miličínovi (z Odlochovic) erb, totiž štít červené barvy a na něm bílá braka s zlatým obojkem a na něm kroužkem okolo krku a jazykem vyplazeným, helmici s červenými a bílými přikryvadly, nad tím točenice žlutá a červená s feflíky a braka vyskakující jako ve štítě. (Tamže 4368.)

1469, 7. Aug. Jiří král potvrzuje erb Jana ze Skalice, totiž červený štít, v jehož prostředku pták sokol nebeské neb lazurové barvy, rozkřídlený, helmici a nad ní dvě křídla, dole spojená, nahoře rozložitá, svázaná ženským závojem, ježto čechlík slove, žluté barvy, přikryvadla svrchu modrá, vespod červená. (Paprocký o st. ryt. 299.)

1471, 13. Aug. Cís. Bedřich dává erb Hanušovi, Jiří a Lorencovi, bratřím Glacům, totiž bílý štít a na něm zelená tvář se žlutou bradou, majíc čelo bílým feflíkem zavázáno a u každého ucha červené křídlo, helmici s červenými a bílými přikryvadly, poprsí bílé oděné se zelenou tváří a žlutou bradou a rozletitými feflíky. (Chmel, reg. 6406.)

1471, 20. Aug. Císař Bedřich dává erb Jiřímu a Václavovi Puchelbergerům bratřím, totiž černý štít a u jeho spodu červený vršek o třech kopcích a z předního (rozuměj pravého) vyniká červený buk a na ostatních stojí lev své přirozené barvy, jako by chtěl vylézti, helmu s černými a žlutými přikryvadly a na ní přední část lva své přirozené barvy, držící v pravé noze buk i s kořeny. (Tamže 6433.)

1474, 14. Febr. Císař Bedřich Burjana z Gutšteina do stavu říšských hrabat povyšuje. D. v Rotemburku nad Doubravou v pondělí, den sv. Valentina. Zmínka v majestátu 1530, 29. Jun. v říšských rejstrech.

1474, 21. Maj. Cís. Bedřich Tomáši a Václavovi, bratřím z Konobrže a Ondřejovi synu Václavovu potvrzuje erb, který od Římských císařův a králův dostali, totiž štít poloviční, v pravo modrý, v levo červený a uprostřed ruku s ramenem brněným, v loktech ohnutým,

Digitized by Google

dobytý meč s rukojetí zlatou držící, helmu s přikryvadly modrými a červenými a nad ní rameno tak, jako ve štítě, a týž erb polepšuje tak, aby byla na helmě zlatá koruna a kraje její na pancíři zlatě vroubeny. (Tamže 6873.)

(1475 c. 26. Febr.) Císař Bedřich Beneše z Veitmile, Ludvíka bratra jeho, též Ladislava Zikmunda, Jana a Michala syny jich a Václava a Jiříka (strýce jich) za pány Římské říše vyhlašuje. (Paprocký o st. pan. 342, Srov. v Chmel. Reg. č. 6950.)

1475, 27. Febr. Císař Bedřich Jana ze Smiřic za pána Římské říše vyzdvihuje. D. v Andernachu v pond. po ned. Oculi. (Paprocký o st. pan. 316.)

1475, 10. Octb. Král Vladislav předešlého majestátu potvrzuje. (Tamže.)

(1475) Král Vladislav Benešovi z Veitmile potvrzuje majestáty na panský stav. D. l. 1470 (sic) král. l. 4. (Paprocký o st. pan. 342, Březan ve vývodu pp. z Veitmile.)

1479, 21. Octb. Král Vladislav dává erb neb znamení vladyctví Pavlovi, Bartoloměji a Václavovi z Bezdědic, totiž štít nebeské barvy, v jehož prostředku hlava jelení i s krkem a zlatým obojkem, helmu, křídlo rozložité, z polovice žluté a z polovice modré. D. v Praze. (Arch. kapituly Pražské XXXV, 20.)

1480 —. Král Vladislav Hynkovi z Malejova přidal do erbu půl psa (mořského) s ocasem dlouhým, zlatým, na poli bílém. (Paprocký o st. ryt. 224.)

1480, 20. Octb. Král Vladislav dává erb Janovi Stehlíkovi, aby se psal z Lipky, totiž štít červené barvy, v němž ruka pravá až po ramena v bílém oděvu k pravé straně obrácená, držíc střelku bílou s peřím, špicí nahoru obrácenou. D. na hradě Pražském. (Z majestátu d. 1561, 15. Jul.)

1482 —. Král Vladislav obdařuje Petra Krsovského z Krsovic erbem (červený štít s modrým kolem, perský klobouk nad helmou. Zmínka v majestátu dd. 1631, 24. března (podle udání Jindř. Maxm. Krsovského).

1483 —. Vladislav král Pavlovi z Černčic, kterého statečný Mikuláš z Černčic za strýce přijal, dává erb štít červený, jehož prostředkem jde pruh modré neb nebeské barvy pokosem a ne rovně (viz 1506, 4. Jul.) vedený, na němž jsou tři zlaté hvězdy, helmici s křídlem, na němž jest týž pruh se třemi hvězdami jako na štítě. D. — — — (Paprocký o stavu ryt. 305.)

1483, 17. Novb. Vladislav král statečnému Jindřichovi z Hostouně Janovi Chrysostomovi, král. sekretáři, Oldřichovi, Isidorovi a Ambrožovi, synům jeho, dává znamení vladyctví, štít modré neb nebeské barvy, na němž fenix své přirozené barvy majíc na krku zlatý obojek a křídla roztažená, na hranici hořící sedící se spatřuje, nad helmicí zdobenou zlatou korunou zase týž fenix na hranici podobně jako ve štítě, přikryvadla

Digitized by Google

z helmice visící, modré barvy s vrchu a ze spod modravé a šedivé. Dáno v Praze král. l. 12. (Orig. v arch. musejním. Uprostřed listu jest vymalován erb se štítem, na němž pták fenix stříbrný do zlata s roztaženými křídly červené barvy, konečky stříbrnými a peřím do zlata se měnícím, zlatou paví korunkou na hlavě a zlatým obojkem na krku.)

1486, 3. Sept. List krále Matyáše pp. z Pernšteina, že erb od něho daný Mikuláši Hrdému z Klokočné (buvolova hlava, která v nose kruh má) nemá se srovnávati s erbem jejich, zubrovou hlavou. (Archiv č. VI., 518.)

1488, 6. Mart. Vladislav král Václavovi z Rovného dává znamení vladyctví, totiž štít bílé barvy a v jeho prostředku hlava mouřenínova i s hrdlem své přirozené barvy, nad helmou přikryvadla modravé a modré barvy a nad tím dvě křídla proměnlivé barvy, totiž bílé a černé. D. v Praze král. l. 17. (Arch. fary Krumlovské.)

1490, 28. April. Král Vladislav, protože Jan z Tedražic, protonotář král. kanceláře rod a erb svůj chtě rozšiřovati, Pavla z Novévsi za erbovného strýce přijal, Pavlovi dává erb, štít červené barvy a v jeho prostředku bílou nohu lví i se hnátem vytrženou, s drápy pozlacenými a střelou opeřenou prostřelenou, nad štítem helmici otevřenou s přikryvadly bílé a červené barvy, korunu královskou pozlacenou a z ní tři pštrosová pera vynikající, dvě bílá a prostřední červené, nahoru obrácená. D. na hradě Pražském l. kr. 19. (Orig. v arch. mus.)

1491, 13. Jul. Vladislav král statečným Ondřejovi a Bartoloměji z Prachňan, které statečný Václav Alter z Lazska (sic) a bratří jeho za erbovní strýce přijali, dává erb Václava Altera, totiž štít modré neb nebeské barvy, v jehož spodní části jest oblak nerovně se rozcházející, z něhož dvě ruce vynikají, jedna držíc samostřil pošikem štítu postavený, druhá jej jímajíc a střelu k pravému rohu štítu obrácenou naň nasazujíc, jakoby se měla vystřeliti, helmici, točenici červené a bílé barvy, křídlo modré vzhůru obrácené a rozpeřené, na němž dotčené dvě ruce se samostřílem a střelami se spatřují. D. v ležení před Bělehradem královským na den sv. Markéty. (Arch. gub.)

1492, 9. Jun. Císař Bedřich bratří Václava, Michala a Jana (Vencelíky z Vrchovišť, v orig. von Wurabitz) povyšuje na pány ze Sarabic a do stavu panského Římské říše a erb jejich polepšuje. (Chmel, Reg. n. 8804.)

1492, 10. Jun. Císař Bedřich Jana Šedíka z Kuncendorfu, jehož předkové pro chudobu se ke svému vladyctví nehlásili, zase za vladyku vyhlašuje a potvrzuje mu starožitný jeho erb. (Tamže 8804.)

1492, 20. Aug. Císař Bedřich Václavovi z Kostelce erb, totiž štít blankytný, v tom zdvižené podle sebe dvě dřevěné barvy veřeje a v každém dva železné háky, proti sobě stojící, helm zdobený blankytným a žlutým dekem a na něm černé otevřené křídlo, polepšuje blankytnou barvu v štítu i v deku v modrou, lazurovou, veřeje v zlatou, železné háky

Digitized by Google

v stříbrnou barvu změňuje a v tom černém křídle podle sebe dva štrychy, spodní modré a svrchní zlaté barvy, nositi dopouští. D. v Linci. (Paprocký o st. ryt. 279 atd.)

1493, 31. Jul. Král Vladislav dává erb Martinovi ze Služatek, totiž štít tříhranatý, jehož pole červené jest v prostředku dvě střely na příč přeložené, bílé, obecní neb kolčí helm, přikrývadla červená a bílá, nad tím točenice po obou stranách s rozletitými feflíky z týchž barev a nad tím dvě střely. D. v Budíně u vig. sv. Petra v okovech. (Zmínka v majestátu 1627, 25. Novb.)

1493 —. Vladislav král Vavřincovi a Kašparovi (Bírkům) bratřím z Hotendorfu dává erb, krk jelení na štítu modrém s rohy, nad helmou bez koruny ruku vyzdviženou a zbrojnou, kteráž rohy srncovy v poli drží, fafrnochy zlaté a modré. D. — — — (Paprocký o stavech ryt. 340.)

1493 —. Vladislav král dává erb N. Zibřidovi z Velechova, totiž štít na příč rozdělený spodní polovice modré, svrchní červené barvy, v němž křídlo pštrosové bílé vzhůru stojí, přikrývadla modrá a červená a nad helmou tři péra pštrosová, bílá, vzhůru stojící. (Zmínka v majestátu 1545, 5. Novb.)

1495, 18. Mart. Falešný majestát Loreckým z Elkouše u Paprockého o st. ryt. 21).

1498, 17. Novb. Král Vladislav obnovuje erb Martina Hubky ze Staryc, dvořenína svého, protože n. strýc jeho majestát na něj ztratil, totiž štít červené barvy, na němž ruka zbrojná meč dobytý držící, nad štítem helmice, na jejímž vrchu tři pštrosova péra barvou se lišící jsou ozdobou, přikrývadla z helmice až k postavení štítu visící bílou a černou barvou se rozeznávají. D. v Budíně, sob. po sv. Martinu. (Reg. královská, rkps. c. k. dvorského arch. č. 201 f. 68 p. v.)

1499, 22. Jan. Král Vladislav dává erb Janovi z Habartic, totiž štít blankytné barvy a pokosem téhož štítu přecházejí barva bílá, modrá a červená, nad štítem helmice s křídlem, týmiž barvami rozděleným, z níž přikrývadla tří rozdílných barev visí. D. v Budíně, v úterý před obrácením sv. Pavla. (Tamže 82.)

1499, 10. Octb. Král Vladislav dává erb Jiřímu z Linhartic, totiž štít trojhranný, červený, v jehož prostředku se pes strakatý, totiž černými a bílými skvrnami po celém těle posetý spatřuje, ozdoba helmice červená a bílá a na jejím vrchu jestřáb své přirozené barvy postavený. D. v Budíně. (Tamže f. 76.)

1500, 2. Febr. Král Vladislav uroz. Janovi Šlechtovi, král. sekretáři a Janovi Vlčíhrdlo ze Všehrd erb jejich předešlý polepšuje. Kdežto na štítě vlka polovičného v červeném štítě posud nosili, přidává zlatý oblak, tak aby vlk, jakoby z něho vyskakoval, patřen byl, ozdoba helmice aby vrch štítu prsténky a závitky rozmanitě se vinouc a otáčejíc

Digitized by Google

objímala, nad helmou zlatá koruna rozličnými drahými kameny ozdobená, z níž vlk polovičný vyniká. D. v Budíně, pondělí den hromnic. (Tamže 206.)

1503, 22. Decmb. Vladislav král byv zpraven od Jana Šlechty, Augustina doktora v dekretech a svob. uměních a Jana Vlčíhrdlo strýcův ze Všehrd, že Jiříka ze Všehrd i s jeho spravedlivými dědici k rodu svému za strýce přijali, toho potvrzuje a znamení vladyctví, která dotčení Janové a Augustin s rodem svým mají, Jiříkovi a jeho spravedlivému potomstvu propůjčuje. D. v Budíně král Uh. 14 č. 33.

Uprostřed listu vymalován erb, na zlatočerveném štítě půl vlka šedivého s červeným jazykem, vyskakujícího jako ze zlatého lupení, helma, přikryvadla modrá a bílá, některá i červená, koruna a klenot zase půl vlka. (Orig. v arch. gub. B IV 438.)

1506, 16. Jun. Vladislav Král Matoušovi a Tomášovi z Koberavic dává erb neb znamení vladyctví, půl medvěda bílého v poli červeném, na štítě helmu, přikryvadla červené a bílé barvy, na helmě srní růžky v barvě své přirozené. D. v Budíně, v úterý po sv. Vítu. (Paprocký o st. ryt. 416.)

1506, 4. Jul. Vladislav král Vácslavovi Stradalovi a Šimonovi Hubkovi z Černčic, které Mikeš, hofrychtéř a Vácslav bratří z Černčic za strýce ke svému erbu přijali, dává erb: štrych červený se dvěma květy červenými, proti sobě stojícími, na kterémžto štrychu tři hvězdy zlaté a to ve štítu modrého pole, helmu, přikryvadla modrá zvenčí a červená uvnitř, na helmě křídlo modré orlové, přes kteréž také štrych takový. D. na Budíně, v sobotu na den sv. Prokopa. (Orig. v c. k. dvorském arch.)

1509, 8. Maj. Král Vladislav uděluje erb N. z Jelčan, totiž ptáka papouška zeleného na modrém štítě, nad helmou tři pštrosová péra bílé. červené a zlaté barvy a přikryvadla červená a modrá. D. na hradě Pražském, v úterý den sv. Stanislava. (Zmínka v majestátu 1586, 20. Mart.)

1511 —. Vladislav král dal majestát na užívání erbu Vácslavovi Přehořovskému z Kvasejovic a Petrovi Svačkovi z Kvasejovic. (Desky zemské menší 87 F 1.)

— —. Král Vládislav pasovav mistra Benedikta v kostele sv. Víta na rytíře uděluje mu erb, aby se psal Ret z Pístova. Erb: štít černé barvy, v něm lev zlatý na zadních nohách stojící s vyplazeným jazykem a ocasem vyzdviženým, v předních nohách cirkl železný špicemi dolů obrácený drže, přikrývadla černá a zlatá a dvě křídla, pravé zlaté, levé černé. (Zmínka v majestátu 1591, 25. Jul.)

— —. Král Vladislav dal majestát na erb N. Nosakovci z Čímě, totiž červený štít, v němž jsou dvě kratce stříbrné barvy s dlouhými násadami zlaté barvy křížem přeložené a nahoru obrácené, přikryvadla stříbrné a červené barvy, točenice týchž barev a dvě kratce týmž způsobem jako ve štítě. (Zmínka v majestátu 1609, 1. Maj.)

Digitized by Google

— —. Král Vladislav potvrzuje Janovi Hýlovcovi z Polkovic majestát na znamení vladyctví, kterýž dal král Jan (!) Prokopovi předkovi jeho. Erb: štít modré barvy a na něm od spodku půl srnce přirozené srsti, majícího růžky o 8 parůžkách zlaté barvy, a zlatý prsten okolo hrdla s červeným kamenem špičatým, pod krkem k pravé straně obráceným, přikrývadla zlaté a modré barvy, nad korunou zlatou půl srnce týmž spůsobem jako na štítě se vidí. (Zmínka v majestátu 1587, 19. Decemb.)

— —. Král Vladislav dává majestát na erb a vladyctví (Janovi) Kotečníkovi, aby se psal z Domaslavě. (Arch. Táborský B IV. a 40, fol. 241.)

— —. Král Vladislav Jana Hrabinského z Brniova pro jeho mnoho let činěné služby majestátem obdařil »což podle paměti mé témuž majestátu jest bylo datum 1453 a psán na Budíně«. (Zmínka v žádosti r. 1577 v arch. gub.)

— —. Král Vladislav dává erb rodu Nejedlých z Vysoké. (Zmínka v majestátu 1537, 27. Jun.)

— —. Král Vladislav dává erb N. Nebozízku z Hradiště, totiž štít červený, v němž noh černý stojí s křídly rozkřídlenými, maje ocas a pazoury zlaté, přikryvadla červené a černé barvy, koruna a polovice noha spatého a rozkřídleného týmž způsobem, jako ve štítě. (Zmínka v majestátu 1538, 9. Maj.)

— —. Král Vladislav Matouše ze Lhoty do vladyckého stavu vyzdvihuje, a dává mu erb: červený štít, v němž fart (žebřík) zadním koncem svrchu stojící bílé barvy, kolčí helm, přikryvadla červená a bílá, nad tím točenice, dvě pštrosová péra (červené a bílé) a mezi nimi kůl s železným obutím o šesti pružinách, maje na sobě berana. (Zmínka v majestátu 1627, 28. Decemb.)

— —. Král Vladislav dává erb Řehořovi a Benešovi z Trnice, totiž štít na dél v půli rozdělený, v pravo modrý a v něm půl orla bílého s pazoury pozlacenými a okolo hrdla obojček zlatý, na kterémž zvoneček zlatý visí, levá polovice červená, přes kterouž tři štrychy bílé pošikem k pravé straně vzhůru jsou, otevřený helm, přikryvadla modrá a červená, dvě křídla orličí rozkřídlená, modré a červené. (Zmínka v majestátu 1570, 2. Jan.)

— —. Král Vladislav dává erb N. z Czachticz, totiž štít červený u jehož prostředku skopek dřevěný o dvou uších, vodou naplněný, z něhož dvě ryby ocasy svými, vzhůru vyzdviženými, vynikají. (Zmínka v majestátu 1617, 18. Jul.)

— —. Král Vladislav dává erb Blažeji Plesnivci (Mladějovskému ze Mstětic), totiž štít modrý, v němž půl jednorožce bílého ve skoku, k pravé straně obráceného, kolčí helm, přikryvadla modrá a bílá, koruna zlatá královská, z níž vynikají 2 rohy na příč rozdělené, pravý nahoře bílý, dole modrý, levý nahoře modrý a dole bílý, a mezi nimi opět zvíře půl jednorožce. (Zmínka v majestátu 1625, 14. Novmb.)

Digitized by Google

1518, 16. Febr. Císař Maximilián dává erb Hanušovi Pekovi (z Římku) a Tomanovi Harerovi, totiž štít na zdél rozdělený, v pravo zlatý, v levo černý, uprostřed pateř okrouhle rozšířený, v pravo černý, v levo zlatý, maje týž pateř u spodku třapec, přikryvadla zlaté a černé barvy, dva rohy, černý a zlatý, a mezi nimi muž až po pás se sukničkou a pintou okolo hlavy, v pravo zlatý a v levo černý, pateř na hrdle jako ve štítě, a dlouhé vlasy maje, drže ty rohy v rukou. Dáno v Augšpurku. (Zmínka v maj. 1558, 1. Decmb.)

1520, —. Král Ludvík dal majestát Poněšickým (Tuším erbovní list, který ukázal l. 1712 Karel Poněšický z Poněšic. — (Kniha 561 v arch. m. Prahy, f. 293.)

1523, 17. Jan. Král Ludvík Jana, Václava, Matouše a Blažeje Munky v stav a řád slovutných rytířských lidí přijímá, aby se psali z Ejvančic. Dává jim erb: štít prostředkem rozdělený, vrchní polovice zlaté, spodní modré barvy, v témž štítě pták hrdlička své přirozené barvy, a ve spodní straně hvězda zlatá, přikrývadla zlaté a modré barvy a nad helmou dvě křídla pštrosová, jedno zlaté a druhé modré, a mezi nimi hrdlička a nad ní hvězda. D. na hradě Pražském, v pátek den sv. Antonína r. 1523. (Reg. královská 1533—1559 f. 73.)

1525, 14. Sept. Král Ludvík Mikuláše Suda do stavu vladyckého povyšuje, aby se psal z Semanína. (Jelínek, Dějiny Litomyšle, II. 87.)

— —. Král Ludvík (německým listem) dává erb (Zikmundovi (?) Šitnpergárovi: štít na dvé pošikem od svrchu do zpodu rozdělený vrchní polovice černé, zpodní zlaté barvy, v níž stojí noh pták, celý vzhůru na zadních nohách, též pošikem rozdělený, zlatý v černém a černý v zlatém, maje jazyk vyplazený, ústa rozžavená, ocas skrze zadní nohy propletený, točenice, přikryvadla zlatá a černá a nad tím půl noha černého s rozletitými křídly. (Zmínka v majestátu 1544, 24. Sept.)

— —. Král Ludvík dává erb Matoušovi a Janovi, bratřím Malenínským z Malenína. (Zmínka v majestátu 1604, 4. Maj.)

— —. Král Ludvík dává erb Jindřichovi (?) z Chocenic, totiž štít na příč rozdělený, vrchní polovice zlaté barvy a v ní lev celý modré barvy, spodní polovice půl zlaté, půl modré barvy, totiž čtyři štrychy zlaté a čtyři modré barvy, přikrývadla zlatá a modrá a pět per pštrosových své přirozené barvy vzhůru vynikajících. (Zmínka v majestátu 1543, 16. Maj.)

— —. Král Ludvík dal erb předkům Severynů z Kapíhory. (Zmínka v majestátu 1583, 25. Febr.)

Důležitým zřídlem jsou památníky rozmanité, jako mezníky, náhrobní kameny, pohřební štíty neb rundace, jak jim staří Čechové říkali, tabule, desky památné na kostelích, hradech, veřejných a soukromých domech, na zdech a branách městských, mostech a jiných budovách, sochách svatých i světských, křížích atd.

K nejstarším mezníkům patří kamenný mezník templářský, jenž býval u Nového dvora půl hodiny od Jindřichova Hradce a nyní v zámku

Digitized by Google

Hradeckém uschován jest (obraz v Hradech IV, 67). Kulovatý kamenný mezník s křížem kláštera Zderazského a mezník s dvěma kříži kláštera Plasského spatřují se u vsi Sedlce blíže Kralovic na Plzensku. Zajímavý jest mezník u Lysic na Moravě s erbem pánů z Bozkovic ze 14. věku. (Popis v Pam. arch.) Nejzajímavější jest trojhranný mezník u Kutné Hory l. 1856 vykopaný, na němž jest dvakráte erb kostela Pražského a jednou kláštera Sedleckého (čili pp. z Cimburka). Zajímavý je též mezník nacházející se na cestě z Týnce do Loreta (u Klatov) na němž jsou erby Fremutů z Tropčic, Rochců z Otova a Šlovických ze Šlovic. (Obraz v Hradech IX, 256.)

Zajímavým zřídlem jsou erby na svornících neb deskách, zazděných v kostelech umístěné, z kterých kolikráte jen tušíme. Tak ku př. jest v Chotýšanech na svorníku znamení s třemi lupeny, kteréž znáti dává, akého erbu byli zakladatelé toho kostela.

Ve Zbraslavicích v kostele opakují se dvě sekerky křížem přeložené, svědčíce o tom, jakého erbu byli držitelé téhož městečka v první polovici 14. st. V Křesýnském kostele dvakrát se vidí erb pp. ze Šebína na doklad, že jej páni ti ve 14. stol. stavěli. V Sezemicích v kostele jest několik erbů na svornících, jež vzbuzují mnohé domněnky, poněvadž archiv kláštera Sezemského se ztratil a o prvních osudech téhož kláštera nic známo není.

Zajímavé jsou též erb pp. z Litic na svorníku kostela Litického, erb pp. z Říčan na svornících kostela sv. Anny v Praze a nesčíslně růží v jižních Čechách.

Byla by to dlouhá řada, kdybychom chtěli vyčísti erby v Dublovicích, Bystřici, Rabí, Pacově, Liticích, Jezné, Načeraci a j. se nacházející. Jen připomeneme, že lvice v Levíně jest toho druhu nejstarší a orlice na bývalém klášteře v Panenském Týnci nejuměleji provedenou památkou tohoto druhu.

Dlužno se též zmíniti o podobných kamenech, které se nacházejí na hradech a tvrzích. V té příčině ukazujeme k popisu hradů jednotlivých, zejména zajímavé řady erbů na bráně Točnické a vyzdobení brány hradu Litického. Způsob ten krášliti brány erby zakladatelů aneb těch, kteří opravovali, potrval až na naší dobu.

Náhrobní kameny patří k nejdůležitějším pramenům, poněvadž se z nich obyčejně nejen majitel, nýbrž i čas poznává. Kromě prastarých náhrobků s pouhými opatskými infulemi a berlami v Klášteře u Nepomuku, v Opatovicích u Hrálové Hradce, v Mnichově Hradišti a Zlaté Koruně jest také kříž v kameně vytesaný, jehož tři vrchní ramena každé opět v kříž vybíhá, u Sedlce blíže Kutné Hory (Method 1891). Nejstarší náš náhrobek jest Hrza ze Zvíkova († 1275, obraz v Hradech, XI 26). Velmi staré jsou náhrobky Mstislava z Chlumu v kostele Čáslavském, Hrona z Pacova v kostele Pacovském, pánů z Choustníka na hřbitově Choustnickém (obraz v Hradech IV 79) a Rutharta s manž. Dymutou v kostele Kolínském, které z rozhraní 13. a 14. stol. pocházejí. K těmto se přidružují zlomky

Digitized by Google

náhrobku, nalezeného při stavbě kostela Vysokomýtského, který tuším z r. 1309 pochází a tělo Přibyslava z Moravan (tak soudím z konce . . . an obiit Yd. Sep.) krýval. Ve Vysokém Mýtě také vykopány z rumu bývalého kláštera kusy náhrobku nějakého pána z Potsteina a zazděny jsou na jednom domku na klášteřišti stojícím. (Obr. v Hradech IX 242.) Ze 14. st. pochází též náhrobek nějakého pána z Dobrušky v Bohuslavicích. Krásného díla jest náhrobek Kerunka z Lomu († 1356) l. 1886 obnovený, jenž stojí na dvoře Oseckého kláštera. O sebrání těch a takových krásných památek bude míti velkou zásluhu Soupis akademií začatý, neb tu nacházíme (ovšem odpustíme-li chybná čtení) popisy náhrobníků a skvostná jich vyobrazení.

Vyskytují se často náhrobní kameny, na kterých jest vyobrazeno několik erbů na znamení vývodu a čtyř štítův zemřelého; o těch a takových pojednáváme v kap. VII. (o vývodech).

Bez pohřebních kamenů s erby nemůžeme si ani žádný starý kostel pomysliti. Býval-li rod nějaký dlouhou dobu na nějakém statku, míval zvláštní svůj pohřeb a pohřební sklep v kostele svého statku. Velmi bylo oblíbeno, míti pohřební sklípek v nějakém klášteře; tak ku př. Sobětičtí, Klenovští a Maloničtí kladli se v Klatovském klášteře, Gutšteinové, z Beté a z Litic v kl. Plzenském, Švamberkové ve Stříbře, Rožemberkové v Ústí nad Lužnicí a Vyšním Brodě a páni z Velešína v Zlaté koruně. Na takové pohřby činívána hojná obdarování. Nebyl-li na statku kostel, pohřbívaly se v kostele své fary, a mívali tu sklípek zakoupený, jako ku př. Loubští v Mirovicích. Prodal-li kdo statek, obyčejně si pohřeb v kostele vymínil. Nad sklípkem pohřebním visívala korouhev s erbem. O tom sluší srovnati to, co psáno v Pam. arch. X na str. 177.

Pohřební štíty nazývaly se u našich předkův rundací (podle okrouhlé jejich podoby), jak svědčí r. 1637 zápis o výdajích na pohřeb Ondřeje de Segregori, vrchního hejtmana panství Krumlovského »od malování na tom jednom praporci a rundací i takto jinších erbů na papíru« a za dvě železná květovaná podpíradla a jiné potřeby k zavěšení praporců, kordů, ostruh a rundace v kostele klášterním«. Z takových štítů známe dva, které byly l. 1891 na jubilejní výstavě, rundací Kryštofa Popela z Lobkovic z r. 1609 a Jiřího Bořity z Martinic z r. 1598, které oba se chovají v pokladu Svatovítském v Praze. Nelze pochybovati, že jich v dřívějších dobách veliké množství bývalo.

Vzácností svou i krásou vynikají u nás sklenné kotouče s malovanými erby, obyčejně do oken kostelních zasazené, jichž museum naše 25 chová. Nejstarší kotouč pochází z kostela Holubického, na němž je zlatá radlice v červeném poli, z první polovice 14. věku pocházející (obr. v Pam. arch. VII. 425), druhý z roku 1466 náležející Heřmanovi z Žernovníka býval v okně kláštera kazatelského v Plzni, nyní zrušeného. Ostatní kotouče jsou výrobky 16., 17. a 18. věku. Krajan náš Mikuláš ze Stachovic, biskup Řezenský, jméno a erb (černou korunovanou orlici ve zlatě)

Digitized by Google

zvěčnil kotoučem v okně chrámu Řezenského v l. 1313—1340 zasazeným. V Čechách a to v Praze víme o obrazu a erbu na skle malovaném sv. Karla Velikého a o erbu královné Anny, manželky Vladislava II. z l. 1502—1506 v oknech kostela na Karlově zachovaných. Kromě Prahy jest podobný kotouč v Hradešicích u Horažďovic s erbem Bedřicha Švihovského z Ryžemberka.

Býval zvyk umístniti erby na obrazech. Buď to byla podobizna nějakého pána, a tu obyčejně býval nápis jeho jména aneb začáteční písmena, anebo to býval obraz nějakého svatého, který býval dán do kostela od podacího pána aneb jiného dobrodince. Přední výtěžek z takových obrazů, jichž je hojně v zámcích, ale málo již v kostelích, jest známost barev erbů, poněvadž ty jsouce olejovými barvami malovány, neměnily se na vzduchu a světle tak, ako erby malované na stěnách.

Sbírky erbů patří k nejdůležitějším pramenům. Na staveních, branách a věžích měst a hradů vidívají se řady erbů buď malovaných, aneb vypouklých neb obojího způsobu. Na arkýři Karolina v Praze spatřuje se posud 5 erbů, které nám přední osoby doby Karlovy Jana Očka z Vlašimě (supí hlavy) a Štěpána z Tetína (vůl) připomínají. Nad branou hradu Točníka jest desatero erbů zemí, které patřily Václavovi IV. a na Vlaském dvoře v Kutné Hoře jest řada erbů i zemských i městských. Také Staroměstská věž u mostu v Praze s 10 erby zemskými z dob Václava IV. pocházející, svědčí o lásce tohoto krále k heraldice, an tam též erby svých zemí vytesati dal, jako nám zanechal v lázenské bibli ve Vídni kresby heraldických štítonošů. Nejstarší řada malovaných erbů jest v Jindřichově Hradci. Pochází asi z roku 1340 a obsahuje 18 vyobrazení erbů českých. (Zevrubný popis v Hradech IV, 9 a vyobrazení tamže na str. 64). Skupina tato jest vzácnou pomůckou, ač účel seřadění zřejmý není. Rovněž vzácnou jest skupení erbu ve Slavětíně na stropu kostela asi z prostředku 14. věku; podobné jsou skupeniny v Píseckém paláci a věži zámku Blatenského z konce 15. věku pocházející (viz Hrady VII, 180 a XI 179) erby na stropu kostela Rabského z téže doby, 25 erbů nejv. úředníkův a soudcův zemských l. 1558 v zámku Týně Horšovském (Hrady IX 94) a 14 erbů starobylých v okně zámku Brandýsa nad Labem snad také ze 16. stol. pocházejících. V manské světnici Olomoucké zachovaly se erby manů arcibiskupství až do 17. st. V Karlštejně bývala řada jarmar, do nichž manové svou zbroj ukládali; dvéře bývaly ozdobeny jejich erby, z nichž něco málo se zachovalo.

Zvláštním bylo zvykem v Čechách vyobrazovati pány, sedající na velkém soudě zemském a na soudě komorním a dvorském a nad každým z nich nade hlavou jeho erb rodinný. Obrazy takové na plátně malované lze viděti v museum král. Českého a v městském museum Pražském. Na truhlách moravských desk zemských jsou též erby hejtmanů a komorníků zemských vymalovány a zároveň i na jednotlivých kvaternech, kterýžto zvyk také ve Slezsku i v Opavských i Krnovských knihách se zachovával.

Digitized by Google

Paláce hradů bývaly ozdobovány vývody a řadami erbů; nejstarší nám známý byl rod císaře Karla na Karlštejně (Hrady VI, 10). Později tak bývalo v tabulnicích, jako ku př. v Srbicích u Kolovče, kdež bývalo 27 erbů Černínům a jich předkům po meči a po přeslicích náležejících. Síň s erby dávno již za své vzala, ale obrazy a erby zachovaly se v arch. Hradeckého zámku. Ve dvořanské světnici čili erbovně nyní zabílené zámku Třeboňského spatřovaly se erby dvořanů Rožemberských ještě v 18. století. V domě Hadějovských v Praze erby předkův byly vymalovány.

Erby patrických rodin městských spatřujeme na radnici Staroměstské v Praze zvenčí na věži, podle ní i až pod střechou. Též uvnitř na šneku aneb na točitých schodech z přízemí do prvního patra k velké síni vedoucích erby radních pánů umístěny byly, jako v Brně posud v témž místě viděti lze. Měšťané erby své na radnicích schovati dávali jako v Kutné hoře l. 1609 23 erbů na radnici schováno bylo. Skupiny erbů kverků a řemesel jsou v Kutné hoře a bývaly též v Táborském kostele.

Závitky neb role erbů jsou sbírky erbů přenosné a odtud své jméno mají, že namalovány byly na pruzích pergamenových, které se zavíjely. Nejstarší známá v Německu jest Curyšská z r. 1300, která z 13 kusů pergamenových sešitů jest a 478 erbů obsahuje. Později přednost dávali vázaným knihám neb erbovníkům. Nejstarší taková sbírka jest Aula Caroli, tak od Balbína nazvaná. (Viz 1. odd. této kapitoly.) Vzácný jest erbovník pro císaře Maximiliána II. malovaný. Dílo to velmi pěkné co do techniky jest pergamenový kodex; na každé straně nacházejí se 4 erby, jichž přikryvadla již schematicky do pergamenů vtištěna jsou. Na velikou závadu tomuto dílu jest, že písař a malíř byl, soudíc z chyb, které ve jménech českých rodin spáchal, cizozemec, češtiny neznalý, tak že tato sbírka jen zkušenému heraldikovi neb genealogovi sloužiti může. Z téže doby je erbovník moravské šlechty v Brně. Perem nakreslené erby s udáním barev německým spatřují se v erbovníku Mikuláše ze Salmu v c. k. universitní knihovně v Praze (sign. XXIII, K 4) připsané k erbovníku evropskému l. 1555, vydanému kdysi ke sklonku 16. stol. Do téže doby sluší klásti erbovník hrabat Vratislavů v zámku Dírném. V klášteře Teplském jest heraldický kodex ze 17. věku, starému Siebmacherovi co do formátu a úpravy podobný, ale necelý, jemuž se rovná Rodoslov a erby nejstarších a předních rodů českých od hrab. Frant. Voračického z Paběnic složený (v c. k. univers. knihovně). Sebrání erbů nejvyšších úředníkův král. Č. od 17.—18. st. na pergameně malované jsou v arch. Novohradském (hrab. Buquoy) v arch. biskupství Litoměřického a v arch. zemském.

V cizích erbovnících záhy také erby české nacházíme, poněvadž staří Čechové daleké jízdy za rozmanitým dobrodružstvím konávali. Nejstarší takový jest erbovník belgického herolta Getre (orig. v kr. knihovně Brusselské v l. 1350—1370 složený, vyd. Victor Bouton v Paříži). Připomeneme pro vzácnost krásně malovaný erb pp. z Rožďalovic s nápisem her bohus, jelení roh s nápisem die here van beuersteyn, labuť Švamberskou s chyb-

Digitized by Google

ným nápisem die here van Lantstün. V jistém smyslu jest též erbovníkem kniha bratrstva sv. Kryštofora na Arlberce (nyní v c. k. dvorském archivu) ve které poznamenáni jsou ti, kteří se zavázali k bratrstvu připlácetí. Zápisy o tom asi z l. 1401—1411 ozdobeny jsou krásně malovanými erby dárců s jistými nám neznámými řády; někteří jsou i celou postavou vymalováni, jako ku př. Břeněk z Ryžemberka a Jan ze Strakonic (před r. 1403). Spatřují se tu mimo jiné erby Škonky vdovy po Albrechtovi ze Šternberka, p. z Miroslavě, Mikuláše ze Dvojic (1403), Ješka z Hostišova (1403), Bohunka (bolink?) ze Švamberka, Jindřicha Jevišovského a Petra z Kunštatu, Albrechta z Krhovic (Kurvic), Beneše z Kravař, Jana Gutšteina z Otova (1411), Jana z Dubé, Hanuše Jevišovského, Hanuše z Mašťova (1409) a j. Zajímavé jsou též erby v knize Oldřicha z Reichenthalu o sněmu Kostnickém (rkps. XVI, A 17, v c. k. univers. knihovně, někdy majetek Berbistofův, a l. 1582 Doroty Kyjové). Erby jsou správně malovány, ale jména zkomolena tak, že ku př. Vlrich von Lucz jen se podle erbu pozná jako vladyka z Lilče. Dobře jsou malovány erby Jindřicha z Rožemberka (není možné), Alše z Ronova, Bedřicha (!) z Vartemberka, Václava z Dubé Jana z Michalovic, Rubína z Ryzemburka, Viléma Zajíce z Valdeka, Oldřicha z Plumlova, Alše ze Šternberka, Jana z Chlumu, Jindřicha Lacemboka z Chlumu a Čeňka z Donína. Také Wappenbuch Kunráta z Gruenenberka rytíře (1483, vyd. 1875) obsahuje několik erbů českomoravských, zejména Slavatů z Chlumu, z Choustníka, z Cimburka, z Rožemberka, Šternberka, Švamberka, Bítovských z Lichtenburka, Kostků z Postupic, pp. z Kolovrat, Bozkovic, Gutšteina, Kurvic, Tluksů z Kamene, z Vlašimě, Lichtemburka, Bergova, Ryzemburka, z Metelska (velmi vzácný), z Hertemberka, Veitmile, Klenového a Holubů ze Štokova.

Dva heraldické kodexy v c. k. dvorské knihovně z 15. věku (č. 9327 a 9337) obsahují též erby českých pánů. V prvním věnovány jsou jim dvě strany, v druhém jest jich jen devět.

K erbovníkům sluší též přičísti sbírky, jež si pořídili někteří sběratelé. V té příčině jest důležitá sbírka erbů a genealogií Bohumíra Daniele sv. p. z Vunšvic, jenž držel statky Dolní Kruseč a Rapotice a l. 1741 zemřel, odkázav stavům 44 svazků své sbírky. Kromě tohoto pilného a soudného sběratele též Renz, Zech a sv. p. Ubelly zemi své sbírky heraldicko-genoalogické věnovali. V Roudnické knihovně je podobná vzácná sbírka Frankova. Důležitý jest též genealogický atlas s erby od sv. p. Schumana v našem museum a jiné rozmanité sbírky.

Jiným zajímavým pramenem jsou zápisky rodinné. Ve starších rodinných kronikách bývají obyčejně erby všech těch rodin, s nimiž rodina ta se spříznila, berouc si z nich manželky. Vzácný toho příklad poskytuje rkps. Roudnický (E 1, I 1. z r. 1504, opis E l. I 3, z r. 1595) obsahující Naučení pana Jana z Lobkovic Jaroslavovi, synu svému. Přidán jest vývod páně Janův, vývod Žofky ze Žerotína jeho mateře, Magdaleny z Thoringu jeho manželky a Markéty Plavenské, manželky

Digitized by Google

Jaroslavovy, vše s malovanými erby. V opisu l. 1595 zděláném nachází se ještě drahně erbů, beze jmen. O něco mladší jest rukopis c. k. dvorské knihovny. »Totě jsou štíty a erby pana Petra Cíle ze Svojšic a paní Uršily ze Sebuzína, manželky jeho a jsou namalovány léta božího 1520 ten pondělí po křížových dnech.« Na konci je poznamenáno, že Bohumír D. z Vunšvic si l. 1718 tuto knihu vypůjčil od Václava hr. Vratislava z Mitrovic na Jincích, Zalší a Dírném a sobě obkresliti dal.

Zajímavý jest dějepis, jejž sepsal Karel Čabelický ze Soutic na Žimunticích a Horním Bukovsku (ok. l. 1620). Jest to jako předešlý rkps. zároveň vývod s erby od otce až do prapraděda a jich manželek a předků těchto a kromě toho sepsání všech důležitých listovních pamětí (v c. k. univ knihovně XVII, D 34).

Dotčené rukopisy jsou také vývody, t. j. důkazy, jaká krev se do krve toho kterého dostala. Památek toho druhu (totiž jen vývodů) máme mnoho i v Čechách i na Moravě na hrobových kamenech, křtitelnicích, svornících kostelních vytesaných, a na pergameně a papíře malovaných. Nejstarší vývod, svědčící moravskému rodu pánů z Boskovic pochází ze starého kostela Žumberského a zazděn jest (vrchem dolů, zpodem nahoru) na věži Žumberské. Štít obsahuje 6 štítků, tři u vrchu, dva v prostředku a jeden dole. U všech v prostřed jest štít Vaňka z Bozkovic (1365 až 1379) v levo ženy jeho Markety ze Šternberka, v pravo matky jeho Anny z Lomnice († 1372). Pod tím je v pravo poloviční štít pp. z Otaslavic (matky Anniny?) a v levo pp. z Říčan (matky Marketiny) u spodu jest erb pp. z Doubravice a Vildenberka (báby Vaňkovy a matky Jana z Bozkovic (?) — Obr. v Hradech I 142).

Jiný vývod na křtitelnici kostela Strunkovského ukazuje nám čtyři štíty, totiž Jana z Rožemberka († 1389), Elišky z Halsu, manželky jeho, třetí s pruhem pošikem položeným, tuším její mateře, a čtvrtý Kateřiny z Vartemberka, matky Janovy. Erby 1., 2. 4. spatřují se též na oltáři kostela Bavorovského. (Obraz v Hradech VII., 95.)

Nejstarší psaný vývod s erby malovanými jest v bibli Strahovské, psané r. 1449. Tam jsou vymalovány čtyři štíty Jana ze Šelmberka, totiž jeho, Veroniky z Bozkovic, Elišky z Kunštátu a Anny Hechtovny z Rosic. Sice o těchto vývodech na čtyři štíty a jiných vývodech bude mluveno v následující kapitole

Na veliký prospěch heraldice byl také zvyk, který na konci 16. stol. mezi šlechtou se ujal, že sobě zakládali knížky pergamenové nebo papírové, do kterýchž se jména osob s devisami neb hesly zapisovala a erby vymalovaly. Činívali tak přátelé přátelům, začasté študenti šlechtičtí na vysokých školách, aby památku na soudruhy ze studií svých si odnášeli anebo vznešení páni na cestách, když vešli s někým v přátelství a jeho jméno a erb pro svůj památník si vyprosili. Na konci 17. stol. ztrácejí se erby z takových sbírek a jen jména se zapisují s rozmanitými hesly, až i tento způsob za své vezme, aby oživl ve středu 19. věku jako album.

Digitized by Google

V retrospektivní části zemské výstavy české roku 1891 uspořádané byly od knížete Morice z Lobkovic na Roudnici čtyři takové památníky nebo štambuchy vyloženy: Volfganga Theodora hrab. z Hohenembsu z l. 1589—1594, Jiřího Alexia Mošaura z Valdova z roku 1618, G. Leop. svob. p. ze Stadlu ze XVII. století a památník jeden neznámého původu z l. 1596—1657. Kromě těchto památníků jmenuji štambuch Jeronyma Huebnera s erby českých šlechticů, kteří v l. 1572—1576 ve Wittenberce študova'i, Zdeňka svob. p. z Valdšteina z l. 1591—1600 v císařské sbírce Ambrasské ve Vídni, štambuch Václava Ferdinanda z Ordelriku z r. 1630 ve sbírce hraběte Vlčka z Dobré Zemice též ve Vídni, Františka Pechla z Fischerlehen z l. 1649—1652 ve sbírce Karla Krahla, c. k. rakouského a k. uherského dvorního malíře znaků, štambuch Václava Prunnera z Prahy ze XVII. století v kanovnické řeholi sv. Floriana v Horních Rakousích, památník Jana Pavla Geymanna z konce XVI. stol. v klášteře Lilienfeldském v Dolních Rakousích a album Jana Bassena ze Štrasburku z l. 1589 až 1602, roku 1893 antikvárním katalogem Bedř. Müllera v Amsterdamě ohlášené. V Čechách známe ještě po různu v Roudnici památník Hieronyma Huebnera, obsahující jména a erby českých šlechticů, kteří v l. 1572—1576 ve Wittenberce študovali, památník z roku 1618 v universitní knihovně Pražské s 15 erby, 4 allegoriemi a 7 kostumními obrazy a Památník Jindřicha Dobříkovského z Malejova v městském museum pražském. V témž museum jest zvláštní toho druhu sbírka, která obsahuje erby všech měšťanů tak řečeného Unterlagu v Praze z počátku XVII. věku.

Předchůdcem památníků těchto a prototypem jejich byla kniha bratrstva sv. Kryštofa na Arlberce, o kteréž již řeč byla.

Vedle tohoto pramene heraldického, jenž původu náboženského jest, máme ještě jiné zdroje téhož původu, ze kterých známosť erbů čerpati můžeme, totiž knihy chval a zpěvů božích neb kancionaly, jak tištěné tak psané, které literátův sbory skoro v každém městě českém měly. Kdo přispěl k nákladu na tyto kancionály, toho erb ať obce ať šlechtice ať měšťana na památku býval v barvách illuminován a v kancionále buď mezi iniciálkami neb na okrajích listu umístěn anebo zvláštní list takovému erbu věnován. Ve Žluticích nalezl jsem v tamním kancionále kromě erbu pánů z Plavna v čele umístěného též erby vladyk Parasů z Parasu, Škorňů ze Frimburka, Šaldů z Proseče, Štampachů ze Štampachu, Geldmarů z Ústí, Ratiborských ze Chcebuze a Údrckých z Údrče, v Litoměřickém kancionále erby vladyk z Řepnic a z Velgnova.

Nejvíce však erbů poskytuje nám tištěný kancional Šamotulský, jehož skladatel jednotlivé písně jednotlivým šlechticům věnoval moravským a erbem každého mecenáše ozdobil, napočetl jsem erbů těchto 44.

Zbraně a štíty vojenské též mívají erby. V tomto oddělení přestáváme jen na exemplářích z výstavy jubilejní a z archaeologických sbírek musejních známých.

Digitized by Google

Ve výstavě byl meč z počátku XVII. stol. se znakem Janovským a nápisem: Léta DCCIX. Smil Janovský z Janovic.

Myslivecký tesák ze sklonku XVII. stol. Rukojeť stříbrem vybitá, pochva s nožem a kníž. Švarcenberským znakem.

Kord honosný. Čepel ze XVII. stol. s vyrytým heslem: »Pro deo, gloria et patria«, jílec z ocele řezaný, na hrušce Kolovratským znakem ozdobený.

Obřadní meč hejtmana markrabství moravského p. Františka Kolovrata Libšteinského z Kolovrat z roku 1667. Bohatě ozdobený, na hrušce meče moravská orlice.

Dva honební oštěpy se znakem knížat Švarcenberských a monogramem knížete Adama Františka ze Švarcenberků z let 1703—1732.

Lebka (morion) s vytepanou rožmberskou růží ze XVI—XVII. stol.

Husitský cep v museum národním se znakem města Prahy vypáleným na cepovce.

Paveza dřevěná se znakem Starého města Pražského z XV. či poč. XVI. stol.

V museum národním paveza s obrazem sv. Václava v celé postavě, an štít a prapor nese. Nad hlavou jeho kalich, po stranách ve dvou kulatých štítech znak Kutnohorský a nad tím dvě korunované W. Opis dole počínaje zní takto: Svatý Václave, vévodo české země, knieže náš — pros za ny boha svatého ducha kyrie eleyson. Pane bože daj svobodu těm, kdož tie milujú a vyznávajú u víře.

Oštěp ciselovaný ozdobený orlem v arabeskách a s nápisem latinským, který svědčí Maximilianovi císaři z r. 1515.

Dva toulce na prach ze XVI.—XVII. stol., dřevěné, železem kované s rožmberským znakem.

Toulec na prach ze sklonu XVII. stol., cele vyřezávaný, motiv lví plen. Čep uzavírá havran na hlavě klubající (znak švarcenb.).

Štít železný tepaný se znakem Ostrožským ze XVI.—XVII. stol. Vedle sv. Jiří ve znaku polská orlice.

Pistol z počátku XVIII. stol., zámek řezaný, kování a vykládání stříbrné, vypouklý relief, výjev z bitvy »Poser, Prag«, značka chrt pod korunou; na čele rukojeti erb švarcenb.

Ručnice na křesivku z poč. XVIII. stol. Zámek rytý s jmenem »Paul Poser, Prag«, kování stříbrné, vypouklé, dvojnásobný erb allianční stříbrný — kníže Švarcenberk.

Myslivecká trouba stříbrná s vyrytým knížecím švarcenberským znakem a honbou. Znak M. L. Wien 1700.

Toulec na prach (se stuhou) dřevěný, ozdobený švarcenberským a lobkovským erbem z mosazi z let 1701—1732.

Dvě ručnice honební z XVIII. stol. Zámek a pažba stříbrem kované, ozdobené vypouklým reliefem honebním, znak švarcenberský.

Digitized by Google

Ručnice z XVIII. stol. s vypoukle vyřezávanou pažbou předělaná na perkusku; znak barona Schmiedla ze Schmiedenu.

Hlaveň dělová bronzová se znakem rožmberským a vyrytým opisem P. W. V. D. R. a s letopočtem 1608.

Hlaveň z houfnice bronzová se znakem a nápisem Zikmunda pana z Thunů a letopočtem 1554.

Hlaveň z houfnice harcovní bronzová s nápisem: Christoph Teufel Freiher zu Gunnersdorf se znakem, pak jmeno puškaře a letop. 1567.

Hlaveň dělová bronzová se znakem města Vratislavě 1612 (nápis: Illustri d. Wenceslao l. b. a Chinski Vratisl.).

Dva toulce na prach s rožmberským znakem ze XVI.—XVII. stol., dřevěné, plechem kované.

Hodiny, náčiní stolní, svícny, sedadla, postele, skříně, kamna i pokryvky koní bývají též erby opatřeny a okrášleny. Připomene několik příkladů.

Číška stříbrná, z části tepaná a z části rytá se štítkem, v němž vypodobněna jest liška, vedle pak monogram M. F. a rok 1607. Pochází z nálezu Mladoboleslavského.

Pohár stříbrný, zlacený, bohatě ozdobený ornamenty stříhané práce na kupě a víku kameje. Na víku znak Lobkoviců. Na noze ženská postava. Okolo r. 1600.

Erb města Tábora za sponu způsobený, stříbrný, emailovaný. R. 1535.

Svícen mosazný s vyrytým znakem a nápisem Václav Milnářský Zuzana Milnarskova 1602.

Konev cínová s cechovním znakem pekařů, mlynářů a pernikářů. Letopočet 1687.

Bronzový zvonek s reliefy. Ornament tvoří andílkové, hrající na rozmanité nástroje, mezi nimi čtyry znaky; dole nápis: Zikmund Kozel z Reizntolu na Horách Kutnách 1594.

Zvonek stolový, bronzový, litou okrasou a znaky bohatě ozdobený. Na znacích nápisy: Brikcí zvonař z Cinperku a Jan Albín z Greifenberku.

Znak města Plzně v mědi tepaný, zlacený, 17. stol.

Zvonek stolový, bronzový, dvěma postavama svatých a dvěma znaky ozdobený. Dole nápis: Anna Lebi zu Rosetal a Otto v. Neideck 1558.

Konvice měděná, tepaná, na víčku růží pětilistou zdobená, 16. stol.

Miska onyxová, nová, na stříbrné zlacené noze řezané, na jejíž spodní straně jsou znaky Jiřího Pruskovského z Pruskova a manželky jeho Voršily z Lobkovic, jakož i r. 1577.

Pohárek skleněný, jednoduchý s vebroušeným znakem Kolovratským, 18. stol.

Sklenice mnohohranná s vebroušeným znakem hrabat Nosticů a ornamentem okrášlená.

Digitized by Google

Láhvička miskovitě broušená o vysokém hranatém hrdélku, vebroušeným znakem kolovratským okrášlená. 18. stol.

Pohár skleněný s víčkem, mnohohranný, broušený, znakem kolovratským označený. II. pol. 18. stol.

Pohár skleněný, vebroušen znak schwarzenberský, v ořechu červená niť. II. pol. 18. stol.

Pohár skleněný, vebroušen jest znak schwarzenberský a lobkovský, konec 18. stol.

Pohár skleněný, na vysoké noze vebroušeným ornamentem, znakem schönbornským, ozdobený. Víčko má dva, ucha 3 ořechy s modrými niťmi. Okolo 1700.

Pohár s víčkem, vbroušen znak hrabat Schönbornů. V ořechu červené nitky. 18. stol

Láhev osmiboká, v pozlaceném bronzu montovaná. Vebroušen ornament a znak schwarzenberský. 18. stol.

Sklenice mnohohranná, vebroušenými znaky thunským a kolovratským ozdobená.

Láhev skleněná se zátkou, řadovitě miskovaná. Vebroušen znak kolovratský 18. stol.

Flacon skleněný, zátka mosazná, zlacená, v láhvičku vebroušen jest znak hr. Thunů a Kolovratů.

Láhev plochá, skleněná, v ní vybroušen jest znak kolovr.

Sklenička mnohohranná, vebroušen jest znak schwarzenberský. První polovice 18. stol.

Pohár sklen. s víčkem, broušeným ornam., znakem kolovratským a monogramem okrášlený. V ořechu nohy a víčka červené a zlaté nitky. 18. století.

Konvička skleněná, ve středu vebroušen znak Thunů a Kolovratů. 18. století.

Míska skleněná, ve středu vebroušen znak Thunů a Kolovratů. 18. století.

Džbánek s víčkem, kreusenský, kolorovaný. V čele znak eggenberský s Agnus dei a nápis: Wer aus mir drinkt zu in der Zeit dem gesegne ses die heilige Dreifaltig. 1653.

Džbánek kreusenský, stříbrem kovaný, kolorovaný. Na povrchu šest medaillonů, znak eggenberský a braniborský, mezi nimi let. 1656.

Láhev z kreus. kameniny s cínov. víčkem, šestíhr., kolor. na straně znakem eggenberským. 17. stol.

Mísa fayencová, kulatá, plochá, v čínském slohu modře malovaná. Uprostřed znak knížat Windischgrätzů, zlatým rounem ověšený s korunou markýzskou.

Skřínka ku hře v dámu a t. zv. tric trac, vykládaná a řezaná. Uprostřed znak kolovratský, po stranách ve 4 polích vykládané zosobnění roč-

Digitized by Google

ních časů (práce pražská) ku hře náležitých 30 kamenů je zdobeno poprsími řezanými.

Kachel pestře polévaný, znakem valdštýnským ozdobený. Počátkem XVIII. stol.

Kachel bíle a žlutě polévaný, gotickým listovím nahnědlé barvy krášlený: upr. rožmberská růže.

Dva kachle pestře polévané, znakem, písmeny J. B. Z. M. (Jaroslav Bořita z Martinic) a letopočtem 1603 ozdobené.

Dvě dlaždičky k obložení stěn, nalez. v Berouně, světlezeleně polévané, uprostřed tmavozelené znaky, při jednom nápis: Ursula Zornerin, geborne von Friedeburg, při druhém: Hans Zorner von Lebendorf, der Elteuchen Meister 1586.

Dva kachle pestře polévané, znaky, z nichž jeden pánů z Vartenberka, zdobené z r. 1537.

Kachel hlíněný znakem orlice zdobený. Kutnoh. práce st. XVI.

Mísa majolíková, bíle polév., znakem eggenberským a braniborským ozdobená.

Talíř osmihranný, hlín., bílé polévaný. Uprostřed znak trčkovský a písmena J. R. T. Z. L. Poč. XVII. stol.

Mísa majolíková, bílá, s boubely. Upr. znak hr. Thunů. 1600.

Slánka majolíková, bíle polévaná. Uprostřed znak eggenberský. Poč. XVII. stol.

Mísa majol. bílá. Ve středu znak hr. Thunů. Zač. XVII. stol.

Oltář dom. z eben. dřeva, mosaikou z polodrahokamů vykládaný. Uprostřed obr. sv. Markety před křížem klečící, nad ním nápis: In hoc signo vinces. V pravo v rohu znak rodu habsburského, na stranách znaky lobk. a pernšt. Dar cís. Rud. II. novomanželům panu z Lobk. a Polyxeně rod. z Pernšteina. 1603.

Skřínka z červenohnědého dřeva slonovinou vykl. Na víčku znak lobkovický. Okolo r. 1600.

Jízdecká socha císařovny Marie Teresie v majestátě z porcelánu. Na rozích 4 geniové drží různé odznaky. Na svrchu skleněné skříně znak rodu habsburského.

Jízdecká socha císaře Frant. I., analogická s předešlou. Na svrchu skřínky znak lotrinský.

Konvice cechu obuvnického, v čele mos. znakem ozdob. 1660.

Konvice cínová cechu mlynářského, na víku znak cechovní. 1762.

Konvice cínová na 3 nožkách, tvarů rybích, na víku soška rybáře na rybě stojícího s veslem v ruce. V čele nasazen jest znak litoměřických rybářů s delším č. náp. a let. 1726.

Pohár cínový rytým znakem řezn. ozdob. 1807.

Čelo krbu žel. lité, znakem česk. král. a hrabat Thunů i ovocnými svazky krášl. 1676.

Konvice cínová, ozd. nas. znakem cechu mlyn. 1737 (z Tábora).

Digitized by Google

Vížka kovaná, bohatě vyvinutá s prolomenými kružbami, 2 českými lvy a 2 Svatovácl. orlicemi zdobená. XIV.—XV. stol.

Gobelin s listovím a ovocem kolem festony a upr. znak. schwarzenberským zdobený.

Nosítka, kostra dřevěná, zlacená, zevně potažená kožÍ černou, uvnitř vyložená červeným sametem, ozdobená znaky hrabat Clam-Martiniců a Šternberků. XVIII. stol.

Truhlice cechovní řezníků plzenských, dřevěná, malovaná. V čele znak města Plzně a 4 postavy starších mistrů řemesla, na víku lev, držící znak řeznický, na rozích po zvířeti domácím. Uvnitř podobizna Martina Puchamera, jeho znak a r. 1590.

Skřínka vykládaná (práce pr.) alegoriemi dílů světa, ovocnými festony a znaky na dvířkách zd. Levý znak snad hr. z Mitrovic.

Truhla vyřezávaná. Uprostřed zpodoben boj Héraklův proti hydře po stranách znaky z nich jeden Thunský. XVI. stol.

Hlaveň z houfnice, bronzová, se znakem Eggenberským a letop. 1690.

Hlaveň bronzová z houfnice harcovní se znakem a letopočtem 1566.

Půlhák ze XVI. stol., na pažbě vypálený znak švarcenberský.

Pomůcek pro všeobecnou heraldiku nejmenujeme. Co se týče české heraldiky, nebylo tu posud pomůcky kromě monografií o jednotlivých erbech. M. Kolář hodlal k ní základ položiti, ale práce své na vrch nedovedl a protože mnoho pamětí pracoval, velkou část vzal do hrobu a ta nikdy nahrazena nebude. O důležitých spisech heraldických, jež jsou kromě Kolářova sepsání důležitými pomůckami, již mluveno.*)

---

*) Napsal A. Sedláček, použiv konceptu n. Kolářova, na roztroušených listech. Konec vložen ze sepsání Kolářova. Sbírka erbovních listů jest samostatná práce vydavatelova z dávných let.

Digitized by Google

VII.

O vývodech a pohřbech.

Sestrojí-li se veškerá posloupnosť nějakého rodu z památek jeho nejstarších až na naše dni tak, abychom všechny mužské členy jeho známé s jejich manželkami a ženské členy do cizích rodů provdané před sebou měli a nejen příbuzenstvo krevní jednoho štítu, nýbrž i příbuzenstvo nejbližší jiných štítů z takovéhoto obrazu seznali, obdržíme vývod celého rodu, jenž nejvhodněji obrazem stromu znázorněn bývá a proto také arbor genealogica (po česku také dříve rodokmen) se nazývá.

Vývod bývá dvojí. Jeden vývod totiž jest posloupný, který začíná s nejstarším známým předkem a jeho manželkou, pak vyčítá syny a dcery, manželky a dětí oněch, a manžely těchto. Pak to jde tím spůsobem dále, až na poslední aneb nynější potomky. Takové vývody bývaly velmi oblíbeny, aby se majitel mohl chlubiti, do kterého století může předky své klásti. Páni byli žadostivi, aby měli mnoho starých předkův a nesvědomití aneb nesoudní lichotníci snažili se je v té příčině potěšovati, nepravé předky si vymýšlejíce z našich vývodů málo který, jenž jde před 16. stol. jest správný. Na zámcích a kostelích ještě posud je nalezáme, ale mnohem více jich bývalo za starších dob, jak každý se přesvědčiti může probíraje díla Paprockého aneb Balbinův rodopis. Nejstarší z nich (a proto také pro starou dobu v jisté míře správný) jest vývod pánů z Vartemberka, jenž býval v Turnovském klášteře a znám jest z trojího opisu nestejného. V Sejfech v kostele nachází se vývod pánů z Valdšteina začínající r. 1252. Pochází od Hanibala z Valdšteina, jenž kostel ten i vývodem p. Krysta a vývodem všech našich panovníkův ozdobil. Na zámku Janovicích nachází se vývod Markvartů z Hrádku až do r. 1739 (Vlasákův Okres Otický str. 41). Od těchto posloupných vývodů liší se průvodné vývody jimiž se má provésti neb dokázati, jaká krev se do jisté osoby skrze otce matku a matky a báby jich dostala. A tu zachováván rozličný spůsob, Jeden jest od posledního rozvětvovati po otcích a mateřích až do čtyř, osmi, šestnácti i více předkův. To jest spůsob posud obvyklý a naskytují se ho i v staré době hojně příklady. Připomeneme vývod Škopkovský v Červené Třemešné, který popisuje Jandera ve svých dějinách Miletína; několik jich opsal Balbin. Jiný spůsob byl znamenati předky jen otcovy a jen.

Digitized by Google

matčiny a bab (otcovy a matčiny matky) jako je příklad u Paprockého o st. pan. 394. Třetí spůsob jest zaznamenati jen matky matek, jako ku př. u Paprockého o st. ryt. 105 a na jiných místech často.

Málokdy bývá možno úplný vývod průvodní sestaviti a proto ustanovil se určitý počet členů, kterými prokázati má urozenost svou v jistých případech potomek některého rodu šlechtického. Bývá toho potřeba, když kdo za komořího u dvora nebo do šlechtických řádů, jak duchovních tak světských přijat býti chce, v kteréžto příčině řády a ústavy takové v Rakousku tato pravidla zachovávají.

Aby kdo přijat byl do řádu maltezského, má předložiti na pergameně vývod šestnácti předků rytířských, osmi po meči, osmi po přeslici s 31 štíty řádně vymalovanými, helmy a klenoty opatřenými, tolikéž předků jest prokázati tomu, kdo do řádu rytířů německých vstoupiti hodlá. Strany šlechtických dám též ustanoveno, aby vývodem 16 předků se vykázaly, chtí-li býti do dámského ústavu savojského ve Vídni nebo do dámského ústavu v Praze na Hradčanech nebo do dámského ústavu v Inšpruku přijaty. Kandidátkám dámského ústavu Mariiny školy v Brně stačí se prokázati vývodem čtyř předků rytířských po meči a čtyř po přeslici a kandidátky podobného ústavu ve Štyrském Hradci předloží jen vývod rytířského původu svých dědů a báb. Kdož o důstojnost c. k. komořího, o právo přístupu ke dvoru a za místa c. k. pážat žádají, jakožto přední doklad svých žádostí vývod osmi předků rytířských po meči a čtyř předků rytířských po přeslici podati mají.

Nebude nemístné též o způsobu promluviti, jak takové blasonované rodokmeny se zhotovují. Již svrchu řečeno bylo, že pergamenu k malování jejich erbů se užívá. Na spodní části jeho bývá jméno a přijmí toho, kdo do nějakého ústavu nebo řádu přijat býti žádá a nad ním jeho erb úplný. Po pravé heraldické straně straně stranou nad erbem kandidatovým nebo probantovým dá se jméno otcovo a v levo jméno matčino i přijmí s úplným erbem. Má-li 8 předků prokázáno býti, jde se po pravé straně nazpět vzhůru až k pradědu a tolikéž po levé až k prabábě, tak že v nejvyšší řadě 8 předků se spatřuje. Je-li třeba 16 předků, jde se nazpět k prapradědu a k praprabábě a spatřuje se 16 předků v nejvyšší řadě. Jedná-li se o 32 předků, vývod sahá až k praprapradědu a k praprapraprabábě a v nejvyšší řadě nalezneš 32 předků. Jakož jinak nemůže býti, opakují se často tytéž erby ve vývodu, ale všechny provedeny býti mají úplné, aniž pouhé štíty bez helmů dostačují, nebo prázdná místa se vyskytati smějí. Listy vývodů nemají nikterak překážeti erbu a jeho částem a protož se nejlépe doporučuje, aby malíř všechny erby spojil hedvábnou nití, která ani helmu ani přikryvadel nezakryje.

Kromě pergamenových vývodů rodu známe již ze XIV. věku hrobové kameny a jiné památníky čtyrmi, šesti, později též více erby ozdobené, kterýmižto erby příbuzenstvo zemřelého jak po meči tak po přeslici naznačeno bývá. Z pravidla umístí se čtyři erby ve čtyřech rozích kamene

Digitized by Google

památního nebo náhrobního a u prostřed nich pochovaný pod kmenem bývá na kameně celou postavou svou vypodobněn. Po pravé heraldické straně hlavy bývá erb otcovského děda nebožtíkova po otci, po levé heraldické straně erb děda nebožtíkova po matce; pod erbem otcovského děda v pravo od nohou nalézá se erb báby nebožtíkovy po otci, po levé straně pod erbem mateřského děda erb báby nebožtíkovy po matce. Nejstarší kámen takový známe z r. 1358 v Solnohradě náležející rytířské rodině z Goldeku, druhý z roku 1385 v kostele Marzollském u Reichenhallu patří rodině Fröschlů v Marzollu. (Monatsblatt II. N. 9, str. 33.) Že také v Čechách takovýmto způsobem příbuzenstvo se dokazovalo, toho dokladem nejstarším jest list o urozenosti Jana ze Smiřic r. 1417 vydaný, jenž takto sepsán jest: My Jindřich z Lipého, král. českého nejv. maršálek vyznáváme tímto listem přede všemi: Jakož jest před námi při dvoře nejjasnějšího knížete a pána, pana Václava římského krále vždycky rozmnožitele říše a českého krále, pána našeho milostivého, kdežto k slyšení vývodu dolepsaného vedle nás a na žádost byli jsou urození páni pan Vilém Zajíc z Hažmburka, pan Albrecht z Koldic, pan Hendrych ze Šelnberka a slovutní panoši Vikéř z Myšlína purkrabě hradu pražského v pátek ty suché dni po letnicích v hodinu třináctou, kteráž k tomu od nás jmenována, postavivše se pan Jan ze Smiřic s otcem svým a přirozenými přátely svými i s jinými mnohými pány, rytíři a panošemi, ukázal jest řádně podle starobylého obyčeje své čtyry klenoty a štíty přirozené po předcích svých ke každému štítu rozdílně a zvláště přátely své postavivše přirozené muže poctivé a erbův znamenitých, urozené a slovutné řádu a stavu rytířského, kteřížto všickni společně i každý obzvláštně přiznali jsú, že svrchu psaný Jan ze Smiřic jest jich pravý, krevní a přirozený přítel a k těm čtyrem štítům po svých předcích obojího pohlaví spravedlivě náležející a toho jsou před námi hned dokázati a zdvihnutí dvakův jinak dvou prstův svých dokonce upevnili a vedle nich jistí a opět jiní znamenití páni rytíři a panoši tu s nimi přistojící též jsou svědčili, že to tak jest, načež jeho přátelé přisahali, tak že jmenovaný Jan ze Smiřic právě, řádně a poctivě to před námi provedl, že od všech svých čtyr štítův jest dobře urozený a z přátel obojího pohlaví dobrých lidí, dobrého rodu a stavu. Kterýchžto věcí na svědomí pečeť naši vlastní dali jsme přivěsiti k listu tomu. A my Vilím z Hazmburka, Albrecht z Koldic, Henrych ze Šelnberka, Vikéř z Myšlína, purkhrabě hradu Pražského k žádosti nadepsaného pana maršálka při vývodu tuto psaném byli jsme podle něho a s ním a všecko jsme slyšeli a viděli, což se svrchu vypisuje a pro snadnější také víru těch věcí dali jsme pečeti naše podle pana maršálka přivěsiti. Stalo se v Praze ve Dvoře velikém blízko od svatého Benedikta leta od narození Syna Božího 1417 ten pátek po letničních suchých dnech.

Dle listu tohoto Jan ze Smiřic spolu s otcem svým ukázali před nejv. maršálkem král. českého své čtyři klenoty a štíty přirozené po předcích svých ke každému štítu rozdílně a zvláště přátely své postavivše,

Digitized by Google

kteří přiznali, že Jan ze Smiřic jest jich pravý, krevný a přirozený přítel a k těm čtyřem štítům po svých předcích obojího pohlaví spravedlivě náležející. Ježto otec Jana ze Smiřic při tomto důkazu přítomen byl, čtyři štíty Janovy nepatřily nikomu jinému než dvěma jeho dědům a dvěma bábám jak po meči tak po přeslici.

Také český reformator Chelčický (1433—1443) ve svém spise Síť víry připomíná tento důkaz urozenosti v Čechách: Vyvodíc urození své čtyřmi kouty, aby dva dědy a dvě báby ukázali dobré urozené vládyky po otci i po mateři. Pak-li neukáže těch čtyr koutův, tedy není dobrý, ale chlap. Slovo kout, které zde předka znamená, ukazuje původním významem svým zřetelně na náhrobní kameny a jiné památníky čtyrerbovní, jak jsme je svrchu popsali.

L. 1573, 1. Aug. potvrzen jest z české kanceláře Janovi Geraltovskému z Geraltovic list Přemka knížete Osvětimského na vývod rodu jich daný, v němž psáno bylo, že předek jich před maršálkem položil první štít po otci, druhý po mateři, třetí po dědu, čtvrtý po bábě (Archiv místodržitelský).

I na zvonech a v dedikacích tištěných spisů jsme čtyrerbovní vývody nalezli. Na hlavním zvoně děkanského kostela ve Vlašimi zachovala se paměť vladyky Viléma Vostrovce z Kralovic z r. 1588 s tímto vývodem.

Strachota Vostrovec z Kralovic, děd Viléma Vostrovce.	Mandelina z Elstiboře, manželka Strachoty Vostrovce, bába Viléma Vostrovce.	Jan Leskovec z Leskovce na Kamenici, děd po matce Viléma Vostrovce.	Anna ze Lhoty, manželka Jana Leskovce, druhá bába Viléma z Vostrovce.

Mikuláš Konáč z Hodištkova věnoval překlad svůj český spisu Petrarkova: Knihy o hořekování spravedlnosti, královny všech cností, z latiny učiněný místosudímu království českého panu Janu st. Hodějovskému z Hodějova a v čelo dal čtyři erby vykresliti: Hodějovských z Hodějova (kapra pokosného), Korkyňů z Dráhkova (hvězdu šestirohou na štítě a čápa na helmě), Kraselovských z Kraselova (kotouč Dlouhoveských na štítě a půlkoně Malovců na helmě) a Kadovských z Kadova (kolo o šesti špicích), kteréžto čtyři erby na děda páně Janova otcovského, Smila z Hodějova, na děda jeho z matčiny strany Markvarta Korkyni z Dráhkova, na bábu jeho po otci paní Alénu z Kraselova a na bábu jeho po matce paní Anéžku z Kadova dopadají.

Mimo toto čtyrerbovní schema příbuzenstva od Němců převzaté našli jsme na našich památnících a hrobových kamenech v Čechách a na Moravě mnoho jiných ještě schemat podobných čtyrerbovních, o kterém každém dle příkladů pojednati hodláme. Ve Strahovské knihovně v Praze chová se v rukopisu české písmo svaté, na jehož deskách vývod rodu pana Jana

Digitized by Google

ze Šelenberka nejv. kancléře a nejv. komoří † 1508 takto po latinsku poznamenán jest. Quatuor naturales clipei Joannis de Sselnbergk I. Johannes filius d. Jaroslai de Sselnbergk II. Veronica filia d. Johannis de Bozkovicz III. Elizabetha filia d. Erharti dicti Heralt Kunstat. IV. Anna filia d. Petri Hecht de Rosicz. Jan ze Š. byl syn Jaroslava ze Š. a Veroniky z B, jejížto matka a bába Janova po matce byla Alžběta dcera Heralta z K.; Anna Hechtovna z R. byla matkou Jaroslava ze Š. a bábou Janovou po otci. Zcela podobné uspořádání erbů nalézáme na čtyrerbovním náhrobním kameně Zikonie z Gutšteina z r. 1530 v děkanském kostele v Horšově Týně pochované. Zikonie byla dcera Kryštofa z Gutšteina r. 1518 zemřelého, jehož erb na prvním místě v hořením pravém koutě náhrobku se nalézá, matky její Markéty ze Švamberka erb spatřuje se v levém hořením koutě. Pod otcovým erbem jest erb pětilisté růže, jenž svědčí matce Markétině Ludmile z Roženberka, druhé bábě slečny Zikonie, kdežto příční pruh na obou stranách ostěný pod Švamberskou labutí náleží paní Zikonii z Ortenburka, bábě otcovské Zikonie Gutšteinské. Výkladem těchto dvou čtyrerbovních vývodů dostali jsme nové schema čtyrerbovních památníků, které místo obou dědů má otce a matku probanta abych tak řekl a bábu po matce i bábu po otci. Zvláštnost schematu tohoto spočívá v přeměněném pořádku obou bab, poněvadž pod erbem otcovským bychom také erb báby po otci a pod erbem mateřským erb báby po matce očekávali a nikoliv naopak. Že místo obou dědů otec a matka v čele obou vývodů jsou, není tak velikou změnou, poněvadž v obou schematech erby stejnými přestanou, tak že nesnadno pokaždé rozhodnouti, zdali dědy oba nebo otce a matku erby naznačují, není-li výslovně tak řečeno.

V kostele Sedleckém u Kutné Hory dali zříditi r. 1516 bratří Kapounové ze Svojkova Piram, Jindřich a Jaroslav oltář sv. Jiří a sv. Mikuláše, na němž se tento nápis latinský nacházel: Nobiles Piramus, Henricus, Jaroslaus Kapones fratres de Svojkov cum suis quatuor clipeis natalibus hujus altaris fundatores. In Imo clipeo Katharina de Smiřic. II. Johannes Kapoun de Svojkov III. Katharina de Čechtic IV. Elisabetha de Pořičí (Perzicy). Z podobného památníku téže rodiny v kostele Starobydžovském víme, že jmenovaný zde Jan Kapoun ze Svojkova se svou manželkou Kateřinou z Čechtic byl otcem svrchu připomenutých tří bratří a Alžběta z Pořičí matka Kateřiny z Čechtic nebo bába jejich po matce, kteréž staří Čechové druhá bába říkávali. První schema čtyrerbovní příbuznosti, které bychom 1. 2. 3. 4. naznačili a které stejným zůstává ať 1. 2. dědy nebo otce a matku pochovaného pod náhrobním kamenem znamená, mění zde svůj pořádek v tento 3. 1. 2. 4., kdežto ve vývoda pana Jana ze Šelnberka jenom změna 1. 2. 4. 3. v pořádku obvyklém byla. Příkladu tomuto rovného jsme v Čechách ještě nenašli kromě v Starém Bydžově, jakkoliv počátek od báby otcovy docela s domácími zvyky našimi se snáší, vedle kterých vždy předkové k tomu přihlíželi, jaká nová krev do rodu od ženského pokolení přišla.

Digitized by Google

Za Ferdinanda I. začalo se při potvrzení šlechtictví místo vývodu na dvou dědech a bábách založeného zření míti k otci a matce probanta a první dva erby na čtyrerbovním náhrobníku též otce a matku, třetí čtvrtý erb obě báby representovaly. Tak r. 1552 potvrdil Ferdinand I. erby Mikuláši proboštovi kláštera tunního ve slezském městě Ratiboři, Šebestianu faráři Rybnickému a Linhartovi Tatíkům bratřím Kášům řečeným z Jankovic a byl jim potvrzen předně štít, kterého užíval jejich otec: 1. štít červený, v kterémž uprostřed kolpak anebo klobouk bílý litevský, na kterémž jest litera M zlatá a na vrchu kříž zlatý, nad tím kolčí helm s přikryvadly s rozletitými feflíky červené a bílé barvy, nad tím nade vším znamení štítu; 2. štít po mateři otce jejich; 3. štít: erb po otci mateře jejich; 4. erb po mateři mateře jich.

Když Vilémovi Vostrovci z Kralovic na Vlašimi jeho manželka Markéta z Renšperka r. 1586 zemřela a v kostele Týnském v Praze pochována byla, dán jí hrobový kámen podnes zachovaný, na němž se spatřují erby otce jejího Jana z Renšperka, báby její po otci Markéty z Gelhornu (psáno Gelnu), matky její Voršily z Ortweinu a báby po matce Anéžky z Reybníku. Totéž příbuzenstvo naznačeno jest čtyrerbovními náhrobníky Jiřího Štilfrieda z Ratěnic r. 1554 zemřelého a v Neurodě (v Kladsku) pochovaného, též jeho dcery Rosiny provdané Dreské r. 1572 zemřelé a v Grottkavě pochované, Salomeny Gerstorfové z Gerstorfu ve Svinčanech (na Chrudimsku) r. 1602 pohřbené a Salomeny Zapské ze Zap od r. 1582 v kostele v Dubečku (u Ouřeňovsi) odpočívající. Vilém Trčka z Lípy v Opočně r. 1569 pochovaný (obr. ve Hradech II., 44) a Aléna Muchková z Gerstorfu r. 1595 ve Svinčanech pohřbená mají čtyrmi erby na náhrobcích svých totéž příbuzenstvo označené ale nemůžeme určitě, jednou první, podruhé druhou bábu jmenovati.

Na konci tohoto oddílu připomeneme ještě čtyři hrobové kameny čtyrerbovní v městě Benešově na Litoměřicku, kde mnoho jiných ještě náhrobníků i o více erbích polychromovaných jest, že nebude dnes na venkově českém památnějšího kostela bohatostí svých náhrobků. Dva náhrobky jeden z r. 1596 a druhý z r. 1604 svědčí dvěma dětem Haubolda ze Staršedelů z rozličných manželek, jednomu z matky Marie Salhausenské, druhému z matky Bockové. (Pořádek erbů bude až na jeden kámen tak naznačen, že se jmenují napřed 2 erby v pravo a potom 2 erby v levo.) Na prvním náhrobku jsou erby Staršedelů, Schönberků, Salhausenů a Bunavských, na druhém Staršedelů, Schönberků, Bocků a Pflugů. Třetí náhrobek náleží Eufemii ze Salhausenu († 1595), manželce Jana Bedřicha ze Salhausenu a zdobí jej nahoře dva erby Salhausenské, dole v pravo erb Šellenberský (ale saských Šellenberků), v levo Braidenbašský. Čtvrtý náhrobek čtyrerbovní v Benešově svědčí dcerušce Antonína ze Salhausenu a má erb Salhausenský a Schönberský v pravo, Bockův a Pflugův v levo.

Za těmito příklady pravidelného významu čtyrerbovních náhrobků českých podáme též některé uchylky. Místo erbu otcova nebo dědova dali

Digitized by Google

erb nebožtíka samého jeho potomci na hrobový kámen, jak svědčí náhrobek Bedřicha Rodovského z Hustiřan r. 1591 zemřelého a na Chloumku u Smiřic pochovaného. Nad vyobrazením nebožtíka jsou totiž čtyři znakové. Pod prvním znakem jest nápis: Fridrich Rodovský z Hustiřan a na Velichovkách Pod druhým znakem: Anna Šandovská (správně Šalndorfská) z Hornoberku máti jeho. Pod třetím znakem: Kunka Třemešská ze Železna, bába jeho. Pod čtvrtým znakem: Apolena ze Švamberka, druhá bába jeho.

Jinou větší úchylkou jest případ ten, když na náhrobku čtyrerbovním kromě erbů otce a matky zemřelého jsou erby báby a prabáby buď jen po meči nebo jen po přeslici. Zdeněk Mezeříčský z Lomnice r. 1566 v Ledči na Čáslavsku pochovaný má kromě erbů otce svého Jana († 1515) a matky své Apolonie ze Stěnic († 1526) na obyčejných místech náhrobku čtyrerbovných upravených pod erbem matčiným erb Šternberský náležející bábě jeho Kateřině ze Šternberka sestře pana Zdeňka Konopišťského a erb pánů z Michálovic, jenž svědčí druhé manželce otce Zdeňkova pana Jaroslava ze Šternberka, prabábě Zděnka Mezeříčského. Petrovi ze Švamberka r. 1575 v Ronšperce pochovanému dali na hrobový kámen jeho vyryti erb otce jeho Jana (labuť) a matky Benigny ze Šternberka (hvězdu), pod níž jest lev pánů rakouských z Eckartsau, ze kteréhož rodu slečna Kateřina provdaná byla za Jana ze Sternberka, syna pana Zděnka Konopišťského; čtvrtý erb pod labutí umístěný jest půl lva ve svrchní polovici na příč rozděleného štítu, kteryžto erb v Rakousích pánům z Pottendorfu náležel. (Obr. ve Hradech IX., 111.) Podobným způsobem napsal Paprocký vývod rodu Krescencie z Leskovce, manželky Jana Zahrádeckého ze Zahrádek, jehožto děda Bohuslava jmenuje, potom máteř její manželku Arnošta z Leskovce, dceru Albrechta Ruta z Dirného, bábu Zdinu z Kunemile a prabábu Kateřinu z Ostromeče.

Zvláštním spůsobem uspořádaly se erby na náhrobku Kryštofa ze Švamberka, r. 1534 v Bechyni pochovaného. Na místě erbu otcova Hynka ze Švamberka jest erb báby pana Kryštofa po otci, růže pětilistá paní Ludmily z Rosenberka, manželky Kryštofova děda Bohuslava; v levo nahoře jest labuť Švamberská. V pravo dole pod růží pětilistou nalézá se erb vladyk z Heraltic, který někteří na Cimburský vykládají a v levo dole jest hvězda Šternberská, která svědčí Kunce ze Šternberka, matce Kryštofově a dceři pana Zdeňka Konopišťského. Jak by Heraltický erb souvisel s příbuzenstvem zde naznačeným, nevíme; Cimburský erb mohlby náležeti Adličce manželce Jana z Lomnice zemského hejtmana moravského, poněvadž se spolčil statkem Lomnicí se Ctiborem z Cimburka a Adlička byla by bábou po otci pana Zděnka Konopišťského a prabába jeho dcery Kuňky.

Poslední dva příklady čtyrerbovních náhrobků a vývodů s erby otce a matky zemřelého poskytují nám Petr Chotek z Vojnína a Přech Hodějovský z Hodějova majíce tu společnou vzácnosť, že na obou někteří členové v řetězu příbuzenstva vynecháni jsou. Petra Chotka z Vojnína

Digitized by Google

náhrobek nalézá se od r. 1571 v kostele ve Vraném na Slánsku a na kovové tabuli jest tam vývod rodu jeho znázorněn: prapraděd Jetřich Chotek s půlkolem na štítě, praprabába Johanka Chotková z Kolovrat s červenou orlicí, Bohuslav Chotek Petrův otec a matka jeho Eliška z Doupova (s třemi červenými pruhy na štítě) tam místa svá nalezli, ale praděd s prabábou a děd s bábou tam scházejí v erbovní posloupnosti.

V Praze v domě Hodějovských spatřil Paprocký r. 1602 vývod rodu Přecha Hodějovského z Hodějova, na němž representováni byli erby svými: kaprem Smil z Hodějova, páně Přechův praprapraděd, kotoučem s půlkoněm na helmě Aléna z Kraselova, jeho praprabába, půl telátkem Markéta z Kostník prabába a polovičným štítem s pravou polovicí na příč rozdělenou Dorota Hrzánová z Harasova, manželka Přechova, ve kteréžto posloupnosti bába a matka vynechány jsou.

Tímto příkladem vývodu čtyrerbovního příbuzenstva dostali jsme se k posloupnosti čtyrerbovní, v jejímžto čele nikoliv dědové neb otec a matka zemřelého nebo probanta živého jsou, nýbrž manžel a manželka, kterých obou buď jednoho nebo druhého báby a také jiní příbuzní nejbližší, jak jak hned uvidíme, erby svými representováni bývají. V kostele Svatovítském v Praze dal Albrecht Libšteinský z Kolovrat († 1510) na oltář od sebe zřízený tyto erby: erb svůj, erb své manželky Anny ze Stráže, erb své matky Kateřiny ze Šternberka a své báby Alžběty z Cimburka. Na zámku Pardubském od Viléma z Pernšteina vystavěném, podnes spatřují se nade vchodem erby Viléma z Pernšteina (hlava zubřice), matky jeho Bohunky Mezeřické z Lomnice (křídlo), báby jeho Kateřiny ze Šternberka sestry pana Zděnka Konopišťského (hvězda osmirohá) a manželky jeho Johanky z Liblic poloviční štít s šikmým pruhem z kraje první čtvrtiny do kraje čtvrté čtvrtiny štítu se nesoucím. Uspořádání těchto erbů jest pravý opak pořádku erbů na Kapounovském oltáři r. 1516 v Sedlci postaveném, kde máme obě báby s jejích erby na krajích, otce pak a matku uvnitř nich.

Bořita z Martinic dal si postaviti na kapli zámku Smečanského r. 1460 svůj erb, po jehož pravé straně v rámci jsou štíty manželky jeho Anny Dražické z Kunvaldu (korunovaný drak) a báby její neznámého rodu (zavinutá střela), po levé straně erbu jest štít Bořitův (lekno) a jeho báby z Vodic (orlice s kozlí hlavou na klenotním místě. Obr. ve Hradech VIII, 133). Proti obyčeji v posavádních příkladech přijatému máme na Smečně v pravé řadě ženské příbuzenstvo po manželce, jako v Bechyni bábu a prabábu po otci a po matce.

Na panském domě ve Volyni shledal komorník od desk roku 1568 vyslaný erb Alexandra Buzického z Buzic (štít na kříž rozdělený), též erb jeho manželky Lidmily ze Stradonic (hříč), jak z pořádku souditi můžeme, ve kterém tyto erby za sebou jdou, třetí erb (2 klíče) náležel Kateřině z Nebřehovic, bábě Alexandrově a čtvrtý erb ruka v rukávě žlutém s červenými strejšky a ta ruka drží tři žluté sceptrum svědčil nejmenované

Digitized by Google

bábě manželky jeho Lidmily. Čtvrtý tento erb měl vladycký rod ze Zaječic pusté nyní vesnice na Konopišťsku anebo také vladycký rod z Lestkova na Prachensku. Nejenom báby muže a ženy, nýbrž také matky jejich bez bab oblíbili si v Čechách na čtyrerbovní náhrobky dávati. Viktoryn ze Žeberka, v Plané u Marianských lázní roku 1500 pochovaný, má kromě erbu svého v pravém hořejším koutě hrobového kamene v levém hořejším koutě erb manželky své Anny z Ryženberka, pod erbem Viktorynovým jest erb jeho matky Markety z Kunštatu a pod erbem manželčiným erb matky její Kateřiny z Lamberka.

Jak hořejší dvé erbů tak dolejší jest k sobě nakloněno, čehož máme jediný příklad v Čechách na čtyrerbovním náhrobníku. V Prusinovicích na Moravě jest náhrobek r. 1538 zemřelého Arkleba z Víckova syna Přemkova, na němž kromě Víckovského erbu na předním místě nahoře v levém koutě jest erb manželky jeho Doroty ze Lhoty (paleční kolo), v pravo dole jest erb Zástřiželský (lilie), jenž matce Arklebově sluší, a erb v levém dolejším koutě půl vola s prstenem v ústech náleží matce Dorotině. Manželka Arklébova Dorota má tamtéž svůj náhrobek z roku 1524: v hoření řadě jsou erby »paleční kolo« a »půl vola«, v dolení řadě kozel a lev, které Drahanovským ze Stvolova a vladykám z Rataj nebo z Rabšteina náležejí.

Jako jsme zvláštní druh čtyrerbovních náhrobků seznali, na kterých kromě erbů otce a matky jen erby báby a prababy buď po meči nebo po přeslici byly, tak i v tomto druhu náhrobků čtyrerbovních, kde erby manžela a manželky v čele nalézáme, vyskytají se nám takové příklady. V Hořovicích odpočívá Mikuláš st. z Řičan († 1565) s erbem svým na prvním erbovním místě náhrobku a vedle toho erbu jest na druhém místě erb manželky jeho Vracky Řičanské z Klinšteina († 1540); pod erbem Řičanským nalézá se erb Mandaleny z Vrtby, matky paní Vracky (tři parohy) a pod erbem Klinšteinským erb báby paní Vracky, koruna paní Vracky z Vilhartic. Podobný Hořovickému máme náhrobek ve Strenicích na Mladoboleslavsku s tím rozdílem, že věnován jest ženským příbuzným nebožtíka Jana Klusáka z Kostelce roku 1570 zemřelého, nikoliv jeho manželky příbuzným Pan Klusák má svůj zvláštní náhrobek v kostele tamějším a vedle něho jest jiný kámen, jenž má tři nad sebou ležící znaky; pod vrchním jest nápis: »Markéta z Přívor bába«, pod prostředním »Markéta z Adlaru, máti« a pod spodním Lidmila z Řehnic, manželka p. Jana Klusáka tuto pochována jest«.

Nejstarší čtyrerbovní památník nejen této kategorie, nýbrž vůbec všech vývodů čtyrerbovních nalézá se v Čechách na kamenné křtitelnici kostela Strunkovského na Prachensku. Dle erbů pětilisté růže, šikmého pruhu, příčného pruhu a polovičného štítu svědčí tento vývod panu Janovi z Rožemberka († 1389), jenž měl za manželku hraběnku Elišku z Halsu, kteráž měla příčný pruh na štítě, a byl synem Kateřiny z Vartenberka, jížto poloviční štít náleží Komu přísluší šikmý pruh, zda-li matce paní

Digitized by Google

Elišky nebo matce paní Kateřiny, nepodařilo se nám vypátrati. Strunkovskému památníku vyrovnají se stářím svým, nepředčí-li jej do konce, čtyři erby v kostele Petrovickém (v okresu Uhlířsko-Janovickém), které na konsolech žeber presbyteria gothicky sklenutého se nalézají a dle erbů v okolí Petrovic rozrozených nejbližší příbuzné pánů z Petrovic nám připomínají. Po evangelní straně jest růžice o 7 listech, kteryžto erb vladykám z Petrovic, z Čestína Kostela, Zoulům a Chobotským z Ostředka a vladykám z Křešic na Berounsku náležel, potom erb neznámý, na němž pouhý pupek uprostřed štítu se spatřuje, dále orlice s hlavou v pravo obrácenou, která Kolovratům na blízkých Zbraslavicích a Chřenovicích slušela a konečně kolo o sedmi špicích, jaké vladykové z Tichonic a Onšovští z Onšova na štítě svém nesli.

A jako v Čechách tak na Moravě záhadou nám zůstal tamější čtyrerbovní památník, který v zámku zábřežském na vykopaném r. 1875 svorníku kamenném se nalézá: erb pana Jiříka Tunkla z Brníčka, jenž r. 1493 Zábřeh držel (ryba), dále zavinutá střela, lev a erb pánů z Holštejna neb Sovince.

V rukopisu XV. stol. chovaném v Šešníkově knihovně v Těšíně vyobrazen jest Alexandr Bírka z Násile jak jede v levo na koni a před ním prapor stojí s rodným erbem, na prsou má též rodný erb, na čabrace koňské nahoře na zadku erb Fulšteinský, pod ním erb pánů z Donína a na prsou koně erb Konecchlumských z Konecchlumí. (Sedl. Hrady XI., 53.) Příštím badatelům zanecháváme též vyzkoumati příbuzenstvo naznačené čtyrerbovními náhrobky Giglingárů z Kneiselšteina z konce XVI. věku v Něm Brodě, Jana Cetryce z Karyše r. 1564 ve Vrchlábí pochovaného a Jana Temericze ze Štanbichen r. 1603 v Pardubicích pohřbeného. Podobně někomu jinému se snad lépe podaří určiti dva čtyrerbovní náhrobníky v Rosicích u Pardubic, jiné dva na hřbitově Mladoboleslavském a rytíře Ludvíka z Tovar náhrobek z r. 1553 v chrámě Svatovitském v Praze. Nerozluštěny mi též zůstaly památníky v Paprockého Zrcadle připomenuté, jako Mošovských z Moravčína a Vlkův z Konecchlumí v Opavě u sv. Ducha a v Olomouci, panny Johanky ze Žerotína a na Šternberce († 1553) a pana Jana ze Šternberka († roku 1544) v Holešově, pana Přemka Prusinovského z Víckova († 1561) v Prusinovicích, pana Jiříka Sedlnického z Choltic († 1568) v Polské Ostravě, paní Anny Pavlovské z Vidpachu vdovy po p. Kašparu Posadovském († 1558), čtyři erby zakladatelů kláštera Pustoměřského: Švabenský, Bozkovský, Kravařský a Vejtmílovský na zrušeném nyní klášteře pozůstalé a erby, Zástřizelský, Víckovský, Kokorský a Huhovský na památku zakladatelů v Přerovském předměstském kostele umístěné. Podnes ještě skvějí se čtyři erby fundatorů kláštera Rejhradského v témž klášteře: erb Berků z Dubé, z Bozkovic, z Víckova a z Loděnic, jichžto výklad pánům Benediktům tohoto kláštera zajisté na snadě bude.

Čtyři erby na hrobových kamenech byly tak oblíbeny v Čechách, že se i na pomníky dvou zemřelých osob daly, jako v Náchodě na po-

Digitized by Google

mníku nade hroby Albrechta Smiřického ze Smiřic († 1566) a jeho syna Václava († 1593) nalézají se posud vedle sebe erby Albrechta, jeho manželky Hedviky z Hazenburka, jeho syna Václava a tohoto manželky Doroty ze Šternberka. Když pro jakoukoliv příčinu neučinili tak za živa, aspoň po smrti své uložili šlechticové potomkům, aby památku jejich zvěčnili čtyrmi štíty jejich někde na veřejném místě, jakož ustanovil Jiřík Belvic z Nostvic ve svém kšaftu r. 1568: Wo es aber bei meinem leben nicht geschehe, so bit ich euch, yr wolt von meine nachgelassene gut tuhen lassen und in der kirch zum Steti aber uswendig ufen torm unser vier schilde malen lassen und druber mit grossen buchstaben geschrieben. Jak si konečně vážili Čechové svých čtyř štítů, o tom svědčí také Vilém z Pernšteina, jenž v kšaftu svém v čele všech tytulů svých vejvodou čtyř štítů se jmenuje a potom teprve hofmistrem království českého atd. atd. r. 1520.

Také v Polsce čtyrerbovní památníky oblíbeny byly a semotam posud se nacházejí, jako v Chelmské zemi v městě Uchani tamější kostel chová památky rodiny Uchańských erbu Radvan a v levé kapli od hlavního oltáře jsou na stropě erby z gypsu zhotovené Okša, Herburt, Radvan a čtvrtý odpadl; v pravé kapli zachovaly se všechny čtyři: Sas, Okša, Radvan i Herburt.

Místo čtyř erbů označovali čtyři kouty šlechtických hrobových kamenů v Meklenbursku obrazy čtyř evangelistů a na náhrobek uprostřed dali erb pochovaného, jakož se spatřují v kostele Dargunském náhrobky Jindřicha Molcana z r. 1330 a Ludolfa Molcana z r. 1341. (Starož. Polska, II, 777.)

Pětierbovních vývodů a náhrobků našli jsme v Čechách a na Moravě mnohem méně nežli čtyrerbovních. V kapli hradu Švihovského (u Klatov) na zábradlí kruchty spatřuje se vývod erbů Voršily z Münsterberka, manželky Jindřicha Švihovského z Ryžemberka z počátku XVI. věku. První erb od levé strany náleží rodu Braniborskému (1. gryf 2. orlice, 3. gryf 4. lev), druhý knížatům Minsterberským, jak svědčí staročeský nápis vedle něho Ursula kniezna Monstrwerská, třetí erb Jindřichovi Švihovskému, čtvrtý knížatům Žehaňským (orlice) vedle nápisu Salomena kniezna Zaganská a pátý knížatům Opavským (orlice a štít nazdél rozdělený se střídají na štítě rozečtvrceném) vedle nápisu Katerzina kniezna Opavská. Posloupnosť rodu paní Voršily dal manžel její jen po ženských příbuzných provésti.

Náhrobek pětierbovní ve Sněti (v okresu Dolnokralovickém) zachoval nám památku Albrechta Vraždy z Kunvaldu, jenž r. 1629 zemřel. V dolejším poli nalézá se erb Vraždův »drak na skále«, po pravé jeho straně erb Salavův z Lípy s nápisem »Magdalena z Lípy máti jeho«, po druhé straně »Alžběta z Nečtin, druhá bába jeho« (v erbu kohout chybně udán místo střely), dole Anna z Vostředka manželka jeho (erb Chobotských z Ostředka, z 9 per složená růžice); svrchu erb polovice obnažené ženské

Digitized by Google

(chybně udáno místo klečícího poustevníka) svědčí první bábě jeho rodem Karlíkové z Nežetic.

V kostele sv. Jakuba v Brně nalézají se na náhrobku Haruše Haugvice z Biskupic, zemského hejtmana moravského v l. 1578—1582 dva vývody pětierbovní, ze kterých jeden jeho rodu svědčí a druhý rodu manželky jeho Anny Cetrysové z Kynšperka († 1588). Na Haugvicově vývodu jest uprostřed erb této rodiny beraní hlava, která se též v pravém hořením koutě pod literami H. H. Z. B. spatřuje, v levém hořením koutě jest erb manželky Haugvicovy volská hlava pod literami A. M. Z. B. Pod beraní hlavou jest erb Kunštatovský pod literami P. Z. K. Pod volskou hlavou jest štít na kříž rozdělený pod literami B. Z. R. A. T., kteréhožto erbu na Moravě neznáme kromě vladyk ze Rtišovic a Tavíkovic. Vývod manželky páně Haugvicovy paní Anny Cetrgsové ukazuje v prostředku kamene erb její rodný »volskou hlavu«, která se v pravém hořejším koutě opakuje pod literami W. C. Z. K., v levém hořejším koutě jest na kříž rozdělený erb neznámé nám rodiny jako na předešlém kameni s týmiž literami B. Z. R. A. T. Pod volskou hlavou dole spatřuje se erb »zavinutá střela« pod literami A. T. Z. K., které Tvorkovské z Kravař znamenají a v levo dole jest erb Mezeřických z Lomnice pod literami A. M. Z. L.

V Dobrovickém zámku na Boleslavsku sňali ve veliké síni plafond dřevěný se stropu a stranou jej uložili. U prostřed něho byl erb Waldšteinský: čtyři k sobě obrácené lvice střídavě zlaté a modré v polích střídavě modrých a zlatých; na okrajích plafondu byly čtyři jiné znaky, jeden každý uprostřed každé strany: erb Kunštatský, erb Švihovský, erb lekno a jakožto čtvrtý erb jakési otevřené černé kleště v poli zlatém, kteréžto erb v Čechách měli jen vladykové ze Znančic a z Nahošic. Dílo toto dal Jindřich z Valdšteina v l. 1578—1581 dělati. Erby zde dotčené representují příbuzenstvo pana Jindřicha: Kunštatský svědčí prabábě paní Anny Švihovské, manželky Jana z Valdšteina na Štěpánicích († 1506), děda páně Jindřichova; lekno náleží matce Jindřichově Apolonii Černčické z Kácova, kteráž mohla býti dcerou Magdaleny z Nestájova, manželky Jana Černčického z Kácova pána na Novém Městě nad Medhují do r. 1527. Erb paní Nestájovské »loukoť Lažanských« není daleko od figury kleští a barvy obou erbů také se shodují.

Kvaterny zemských desk moravských zachovaly nám na svých deskách též mnoho vývodů se čtyřmi a pěti erby, které příbuzenstvo někdejších hejtmanů zemských hlásají. Nejstarší takové vývody se nalézají na 21. kvaternu Brněnském z l. 1535—1537 a od těch dob stále na všech se opakují. Jindřicha z Valdšteina na Brtnici, zemského hejtmana (v l. 1586—1590) příbuzenstvo representováno jest na 27. kvat Brn. a 30. kvat. Olom.: kolem jeho erbu jsou erby jeho ženy Kateřiny Zajímačky z Kunštatu, jeho matky Anny Krajířové z Krajku, jeho báby Kateřiny z Ludanic a druhé báby Trčkové z Lípy. Podobně jest erb Bedřicha ze Žerotína, zemského hejtmana (v l. 1594—1598) obklopen erby matky Bedřichovy Elišky z Kunovic, báby

Digitized by Google

Anny ze Zahrádek, prabáby Doroty ze Šternberka a Mandaleny z Bozkovic, druhé báby páně Bedřichovy.

Na hradě Kosti jest nade druhou branou kámen památní s pěti erby a letopočtem 1542. Uprostřed spatřuje se rozhojněný erb Biberšteinský, v pravém hořením koutě erb Anny z Vartenberka, v levo erb manžela jejího Jana z Biberšteina »prostý roh«. Pod erby těchto manželů jest v pravo korunovaný lev s literou W pode tlapami zadními a v levo opět Vartenberský erb, ale významu a výkladu obou těchto posledních erbů neznáme. Ani se Sedláčkovým výkladem korunovaného lva, že by erb království českého za Vladislava krále znamenal, nemůžeme z vážných příčin souhlasiti.

Zcela podobný Bibršteinskému památníku zachoval se nám na prvním listu Kosmografie české erb Jana z Púchova, administratora arcibiskupství Pražského v l. 1542—1552. Uprostřed čtyr erbů v rozích spatřuje se na kříž rozdělený erb tohoto církevního hodnostáře: v 1. a 4. poli erb arcibiskupství Pražského, příčný pruh zlatý v poli černém a v 2. a 3. poli erb jeho přirozený, medvěd, jenž v předních dvou tlapách vytasený meč drží. Na pravém rohu štítu má biskupskou čepici, na levém rohu korunovaný helm a půl medvěda z něho vynikajícího. V hořejším pravém koutě spatřuje se prostý Púchovský erb rodinný, medvěd, jenž v předních dvou tlapách vytasený meč drží, v hořejším levém koutě erb nazdél rozdělený s příčným pruhem v pravé a vzpiatým jednorožcem v levé polovici; v dolejším pravém koutě jest rak, v levém koruna, kterou had prolézá. O výklad čtyr těchto erbů na ten čas ani pokusiti se neodvažujeme.

Na tabuli dřevěné v kostele Novoveském u Ml. Vožice spatřujeme nahoře erb Albrechta z Gutšteina na Žirovnici a vedle něho erb Markéty Kutšteinové ze Šternberka, potom letop. 1548 a dole v jedné řadě erb Těmina z Těmic Bohuslava, erb z Řičan (Kateřiny) jeho manželky a erb máti Boh. Markéty ze Sobětic.

Pětierbovní náhrobky zachovaly se též ve Svinech Trhových Jindřicha Otíka Bradského z Labouně z r. 1605 a v Brandýse nad Orlicí Jana st. ze Žerotína z r. 1583, ale jsou již tak otřelé, že ani všechny erby poznati nelze a tím méně nápisy čitelné jsou. Také ve Zlatníkách na řece Bílině nalézá se nade hlavním vchodem do kostela 5 erbů se začátečnými písmeny. (R. 1860 byl kostel zrušen a kámen pohozen, r. 1889 nalezl † 1894 Jaroslav sv. p. ze Schönau na hřbitově kámen ten, ale již jen s 3 erby v prostřed Schönovským, v pravo Razickým ze Vchynic a v levo Mladot ze Solopisk nebo Henigaru ze Seeberka. Monatsblatt des Adlers Febr. 1895 Nro. 50 III. Band, S. 364—365.) První erb byl Vchynských s písmeny K. R. Z., druhý erb čtyři růže s písmeny M. S. V., třetí erb tři prsteny ve pruhu nebo čáře šikmé s písmeny K. E. Z., čtvrtý erb dva nazdél ležící kapři a pátý erb: štít napříč rozdělený, svrchu bílý, dole černý s písmeny S. K. A. Z.

Konečně nemohu pominouti zvláštního náhrobku v Poděbradech v kostele sv. Kříže, kteryžto hrobový kámen má uprostřed za erb orlí hlavu

Digitized by Google

a krk s křídlem a na helmě totéž znamení erbovní mezi třemi pery pštrosími; v každém ze čtyr koutů náhrobku opakuje se týž erb, ale bez helmu a klenotu. Škoda, že není nápisu, abychom věděli, koho tento kámen kryje.

Šestierbovních hrobových kamenů a památníků jest mnohem méně nežli pětierbovních, v Čechách a na Moravě. Ve Starých Bukách u Trutnova zachoval se od r. 1544 takový náhrobek paní Barbory z Warnsdorfu se staroněmeckým nápisem. První erb vpravo jest Warnsdorfský: půl měsíce rohama vzhůru obráceného s osmirohou hvězdou nad ním uprostřed a náleží otci paní Barbory, v levo od něho první erb nahoře patří pánům z Waldenburka a ukazuje štít nazdél rozdělený, v jehož pravé polovici jsou dva korunovaní lvové každý o dvou ohonech, v levé polovici prsten se spatřuje. Druhý erb pod Warnsdorfským náleží pánům z Lichtenburka a nese známé jejich dvě šestisuké ostrve na příč přeložené; druhý erb v levé řadě jest pětilistá růže pánů z Landšteina. Třetí erb v pravo jest Zásmuckých ze Zásmuk, holubice s lidským obličejem a třetí erb v levo vladyk ze Stupic nádoba s travami (lépe Trmalů z Toužic). Druhý náhrobek šestierbovní věnován jest Janu Hasišteinskému z Lobkovic v Kadani († 1517) a dle Beneše tyto erby se na něm spatřují. První erb jest Lobkovský, druhý Kolovratská orlice, třetí Durynský nebo Montfortský, čtvrtý tři růže pětilisté šikmo postavené, patý dvě lvice za sebou kráčející a šestý dva rovné koly a nad přilbou klobouk špičatý, z něhož tři pera vynikají, kterýž erb vladykám Stiebitzům ve Slezsku náležel. V Plumlově na Moravě poch. jest Alžběta Bořkovna z Dohalic, manž. Jana Oujezdeckého z Morašic r. 1602, po pravé straně náhrobku jsou erby: Dohalský ze Sloupna (plechovice jedna) a orlice v pravo obr., v levo Morašický, třmen Risenburský a dva meče Bradleckých z Mečkova nebo Vrábských ze Vrábí (Mitth. der k. k. C.-Commission, 1897, XXIII. Bd., 2. Heft).

Ve Svatovítském chrámu Páně spatřují se podnes dva hrobové kameny šestierbovní: jeden věnován jest Janu Oldřichovi Zasiovi Rakušanu r. 1570 zemřelému a ozdoben po pravé straně znaky Zasiů, Ungelterů a Uttingerů, po levé pak straně Schlierbachů, Geisbergů, Lamersheimů; druhý náhrobek hlásá paměť zemřelé r. 1558 Ludmily Berkové z Dubé, provdané za hraběte Františka z Thurnu. Nejstarším v Čechách a na Moravě šestierbovním památníkem jest kámen na způsob štítu vypodobněný na věži kostela Žumberského s šesti erby ve třech řadách umístěnými, o kterém již se mluvilo.

Osmierbovní hrobové kameny a vývody také se u nás zachovaly. V Týnském kostele v Praze spatřuje se náhrobek osmierbovní Jana Karla Voračického z Paběnic z r. 1612, na němž po pravé straně erby Anny z Polánky, báby jeho po otci, Markéty z Nemyšle, prababy po otci, Johanky z Hrádku, praprababy po otci a po levé straně Anny ze Žďáru máteře jeho, Otilie ze Sulevic, báby po máteři, Markéty z Keinzinku, prababy po máteři se nalézají; v dole po pravé straně jest erb Mandalény z Osečan, prapraprababy po otci a po levé erb Alžběty z Tismic praprababy po mateři.

Digitized by Google

Ve Starobydžovském kostele zachovaly se na plátně dva vývody, jeden Pirama Kapouna ze Svojkova otce a druhý Hendrycha Kapouna syna, ze kterých dvou vývodů první známe z kostela Sedleckého u Kutné Hory; druhý Hendrychův má v čele Kateřinu z Čechtic, bábu otcovskou, pak Pirama, otce Hendrychova, Kateřinu z Trojanovic, jeho matku a Apolenu z Teplé, jeho druhou bábu. Oba dva vývody mají in originali svých osm členů dohromady číslovaných a proto také jsme je podali zde jako příklad osmierbovního vývodu.

Kromě těch všech míst, kde jsme vývody posloupnosti našli, dali je též na obrazy osob: ve hlavách čtyři a v nohách čtyři jako v Paprockého Zrcadle na obraz Kateřiny Návojovny z Dolního, manželky Jiřího Planknara z Kynšperka. Nad hlavou paní Kateřiny jsou čtyři erby příbuzenstva páně Planknarova: za erbem Planknarů následuje erb Greisseneckerů, ze kterého-hožto rodu matka páně Jiřího pocházela, potom erb pánů ze Zvole, kterým bába Jiřího náležela a posléze erb Bzenců z Markvartovic. V nohách obrazu jest erb Návojů z Dolního, potom Ozárovských z Petrovol, Sobků z Kornic a erb šipka. Kateřina Ozárovská byla manželkou Jana Návoje a matkou Kateřininou a tak jde dále po erbech příbuzenstvo paní Planknárové, rozené Návojovny až k prabábě.

Druhý takový obraz s vývodem osmierbovním náleží Kateřině Zajímačové z Kunštatu, manželce Jindřicha z Valdšteina na Brtnici, jehož vývod pětierbovní jsme seznali. Ve hlavách paní Kateřiny jsou erby pánů z Kunštatu, z Miličína, jeden erb prázdný a erb pánů z Vartenberka, dole v nohách spatřují se erby pánů z Bozkovic, z Kunovic, Pruskovských z Pruskova a ze Šternberka. Na kolik jsme seznati mohli, jest v dolní řadě příbuzenstvo paní Kateřiny po přeslici vyznačeno i byla dcerou Sezemy Zajímače z Kunštatu a Anny z Božkovic, jejíž matkou byla Anna z Kunovic a matkou této Barbora Pruskovská z Pruskova; ve svrchní řadě erbů jest příbuzenstvo její po meči naznačeno.

V Bohdaneckém kostele byly na staré dřevěné tabuli tyto erby: Bohdanecký nál. Petru Bohd., jeho manž., dle jiných matka Důbra z Nebovid (dle Sedl. z Nedrahovic) kolo šestišpicní dole i na helmě, třetí erb: plechovnice Sloupenská dole i nahoře s nápisem Kateřina (kterouž na ženu Petrovu vykl.), čtvrtý erb Klusákův z Kostelce. bez nápisu, pátý erb nazdél rozd. v levé pol. šachovnice na helmě berana, podpis Alžběta z Lohožce, šestý erb: lidská hlava a krk s obojkem jak na štítě tak na helmě a nápis Markéta z Lohova; sedmý erb tři nárožníky dole i nahoře s nápisem Markéta z Horky; osmý erb Zásmuckých ze Zásmuk, dole i nahoře s nápisem Barbora z Landdu. (Trautm. sbírka v Zem. arch.)

Jiný vývod osmierbovní známe na náhrobku Marie Janovské ze Soutic, manželky Zikmunda Robmhápa ze Suché v kostele sv. Kříže u Ronova na Čáslavsku z r. 1580. Po pravé straně náhrobku jdou za sebou shůry dolů erby Janovských ze Soutic, Chlumských ze Chlumu, Bohdaneckých z Hodkova, Onšovských z Onšova, na levé straně se spatřují erby Andělů z Ronovce,

Digitized by Google

Bechyňů z Lažan (nebo Zejdliců ze Schönfeldu), Trmalů z Toušic a Vrábských z Vrábí; osob k těmto erbům neznáme.

Jiný osmierbovní vývod jest na votivním obraze ve Svatovítském dómě věnovaný Mikuláši Pycklerovi z Grodice Slezanovi r. 1579 zemřelému, jehož potomci nyní knížaty jsou ve Slezsku pruském, píšíce se Pückler-Muskau. Na pravé straně obrazu jsou erby Pycklerů, Láryšů, Haugviců a Manovesrů, na levé straně se spatřují erby Bočonů, Koldinců, Pogarelů a Chafů, bezpochyby Schafů nebo Šafgočů dnešních. Také nad obrazem Nanebevzetí Panny Marie v témž velechrámě českém jest šest erbů bez nápisů a dole tři nápisy s erby, ze kterých jeden Václavu z Lobkovic otci, druhý Benigně, svobodné paní z Vejtmile, matce a třetí jejich synu Matouši Děpoltovi Popelovi svob. p. z Lobkovic svědčí a r. 1614 zhotoven byl.

Devítierbovním náhrobkem honosí se nynější český hraběcí rod Buquoiský ve Vaux v Belgii z r. 1499. Jana de Longueval rytíře a pána z Vaux (zemřelého r. 1499) tělo odpočívá v kostele Vauxském pod kamenem, na němž uprostřed jest erb Buquoiský pod čtyrmi erby: Janova otce Jana, Janovy matky Anny z Cremailles, báby jeho po otci Marie z Hardentunu a báby jeho po matce Anny ze Sully. Pod Buquoiským erbem dole jest v pravo erb Johanky z Beaumez řečené z Bretagne, manželky Jana z Longuevalu, děda zde pochovaného prvního pána z Vaux; pod Beaumezským erbem spatřuje se erb Jolandy z Auxy, matky Marie z Hardentunu. Erby na levé straně náležejí rodinám Conti a Melun, odkud pocházely matka a bába Anny z Cremailles. (Adler V. 61.)

Dvanáctierbovní vývod nalezli jsme ve dvorské knihovně ve Vídni z r. 1520 s tímto nápisem: Toto jsou štíty a erby pana Petra Cíle ze Svojšic a paní Uršily ze Sebuzína manželky jeho a jsú malovány lletha božího 1520 ten pondělí po křižových dnech. V první části následuje za sebou šest erbů příbuzenstva paně Cílova: erby Petra Cíle ze Svojšic, Doroty Cílové z Brloha, Kateřiny Záborské z Prostého, Jitky ze Sudoměřic, Krystýny Cílové z Hořovic a Kateřiny z Pakoměřic. V druhé části spatřujeme šest erbů manželky páně Cílovy: erby Voršily ze Sebuzína, Anny z Hradiště, Lidmily z Barštejna, Kateřiny z Tanfeldu, Kateřiny z Kokořova a erb Hazenburský (jen hlava kančí).

Šestnáctierbovní vývod se nám zachoval na náhrobku Václava Čabelického ze Soutic a na Žimuticích v Praze v Týnském kostele r. 1648 pochovaného. Nad hlavním nápisem jsou tři erby, každý dokola nápisem opatřený, nápis na levém s infulí, berlou a arcibiskupským křížem jest tento: Joannes D. G. Archi-Episcopus Strigoniensis et Archi-Cancellarius in Hungaria, qui venit in concilium Constantiense cum 226 equis. Na prostředním erbu jest nápis nečitelný, na pravém erbu však čte se: Andreas Dei Gratia Praepositus Vara. Nápisy nad malými erby jsou tyto. Na hoře po pravé 1. Graf Johanne von Kaniss, ein Bruder des Erzbischofen zu Kranse (Gran) in Ungern. Po levé 2. Des Uran Vater Procop Czabeliczky von Sauticz auf Melnik, Ratagich und Comarzicz. Po levé (heraldicky pravé)

Digitized by Google

straně shůry dolů: 3. Herr Uran Hans Czabeliczky von Sauticz Königs Ladislai Rath. 4. Urane Fraw Catharina Czabeliczkin geborne von Wartenberg. 5. Alt-An Herr Procop Czabeliczky von Sauticz, Khinik Wlatislaw Rath. 6. Alt-An Fraw Johanna Czabeliczkin geborene von Ssaussawa. 7. Grossvater Hans Czabeliczky von Sauticz, Ihr. Kais. Mait. Rath. 8. Grozmuter Krizelda Czabeliczkin, geborene Berkin von Duba und Laipe. Po pravé (heraldicky levé) straně shůry dolů: 9. Herr Ur-An nach der Mutter Hans Wratislaw von Mitrowicz. 10. Ur-Ane Fraw nach der Muter Anna Wratislawin geborne von Swarowa. 11. Alt-An Herr nach der Mutter: Wenczl Wratislaw von Mitrowicz. 12. Alt-An Fraw nach der Mutter: Barbara Wratislawin geborne von Rohatecz 13. Grossvater nach der Mutter: Girg Wratislaw von Mitrowicz, Obrister Burgraf. 14. Grossmutter nach der Mutter: Eufemia Wratislawin geborne von Hozlaw. Nadpisy erbů na spodní části památníku. Po pravé 15. Herr Vater Karl Czabeliczki von Sauticz. Po levé 16. Fraw Muter Anna Czabeliczkin geborne von Mitrowicz.

Také v Benešově na Litoměřicku kromě připomenutých již 4 náhrobníků čtyrerbovních ještě dva pomníky šestnáctierbovní rytířského rodu ze Salhausenů se spatřují.

Jeden pomník kryje pozůstatky Jana ze Salhausenů r. 1576 zemřelého a druhý Volfa ze Salhausenu r. 1589 zemřelého; bohužel že na pomníku Janově již jen 8 erbů znatelných jest, za to na Volfově náhrobku 15 ještě úplných se zachovalo jak následují. Z pravé strany spatřují se erby Salhausenů, Volfersdorfský, Grauchevický, Šlejnický, Schönberský, Haukvický a Maltický, osmý jest vytlučený, z levé strany erb Bocků, Glaubiců, Nadelviců, Gelbhornů (Gellhornů?), Pflugů, Schönberský, Minkvický a Kockericů.

Jiný šestnáctierbovní vývod nalézá se na obraze Jana Ant. svob. pána z Vunšvic (1727) v městském museum Pražském a ještě jiný v Březnici na Litoměřicku kolem obrazu na hlavním oltáři tamějšího kostela a obsahuje příbuzenstvo Rudolfa svob. p. z Bünau.

Větší ještě vývod jmenovaných plasticky provedený náleží rodině svob. pánů z Gumppenberku kolem jednoho náhrobku ze XVI. stol. v děkanském chrámu v Chebu a v Třemešné červené u Miletína vývod třicetierbovní sluší Petrovi Škopkovi z Bílých Otradovic a jeho manželce Ozaně Jestřibské z Risenburka z r. 1623.

Ku konci přikládáme příklad, jak erby matky a druhé báby vkládány do erbu synova.

V Strakonickém hradě na východní straně paláce zachoval se malovaný erb otce pana Václava z Michálovic, velkopřevora řádu maltanského († 1451) s erby jeho matky a báby. Neznáme podobného díla v Čechách, které by tomuto rázovitou stylisací erbů, smělou konturou přikryvadel a důmyslným spojením erbů i velikostí rozměrů se vyrovnalo. Dva helmy, jeden na pravém, druhý na levém rohu štítu, se svými klenoty, celým bílým lvem a černým křídlem zdobí vrchní okraj štítu, který na čtyři části rozdělen jest.

Digitized by Google

V prvním červeném poli jest lev bílý v levo obrácený a druhé pole jest nazdél bílou a černou barvou rozděleno. Lev znamená původní erb Markvarticů a najdeš jej na štítě pana Jindřicha z Michalovic a z Velešína na náhrobku jeho v Zlatokorunském klášteře z r. 1355 a zároveň na křídle klenotném spatříš poloviční erb, který sobě později tito pánové spolu s pány z Lemberka, z Vartenberka a ze Zvířetic místo lva výhradně oblíbili a kterýž polovičný erb také na našem památníku ve druhém poli vidíš. (Obr. v Hradech X 34.) Pánové Michálci z Michálovic i později na svého původního lva nezapomněli, jakož Richenthálův spis O koncilium konstanském po německu vydaný svědčí. Ve knize této spatřuje se erb Michálovický na kříž rozdělený: v 1. a 4. červeném poli lev bílý, v 2. a 3. poloviční štít bílý a černý. Erb Strakonický jest také na kříž rozdělený jako Richenthálův, ale spodní jeho část nemá korrespondujících figur s vrchní, pan Václav z Michálovic dal tam erby své matky a báby po matce. V levé totiž části štítu ve 4. poli spatřujeme erb pánů z Koldic: přední polovici lva černého na zlatém štítě, jenž ze 4 svislých, bílých a červených pruhů ve spodní části štítu vyniká. V pravé polovici štítu pod lvem jest erb pánů z Kytlic: přední polovice černého býka v bílém poli vynikajícího též ze čtyr svislých pruhů bílých a červených ve spodní části štítu. Spojení obou posledních erbů jest proto důmyslně a harmonicky provedeno, že původní Koldiců erb jest v polovici na příč rozdělený, maje ve spodní části 4 pokosné pruhy a původní Kytlicovský erb jest šikmou pokosnou čarou rozdělený, maje ve spodní části 6 pokosných pruhů, kdežto na našem erbu oba štíty jsou napříč rozděleny a zvířata erbovní jako z nějakého mostu o 4 pilířích červených vynikají. Symmetrii se touto úpravou pomohlo tak, že dolení polovice celého velikého erbu zase ve dvě stejné části se rozdělila. Koldicové a Kytlicové byli s panem Václavem z Michálovic tak spřízněni, že matka jeho byla Koldicovna, dcera Těmy z Koldic, nejvyššího hofmistra dvora císařského a královského za Karla IV. a poručníka mladých pánů Jana a Václava z Michálovic, který jakožto řeholník se dříve nepřipomíná v dějinách rodu svého, až když Janův syn nejstarší Petr učinil pana Václava strýce svého poručníkem svého jmění. Anna z Kytlic byla manželkou Těmovou, tedy bábou po matce pana Václava. Celý štít drží z levé strany štítonoš jako stařec bělovlasý s bílým dlouhým vousem, vyobrazený v bílém kabátci a v zelených rukávech na bedrách původně zlatým pásem přepásaný; kabát sahá pod kolena a na nohou jsou žluté nohavice.

S heraldikou souvisí jisté zvyklosti při pohřbech a po nich, o kterýchž se tuto jako dodatek k VI. kapitole zmíniti chceme.

Pohřby konávány vždy se slávou, podle bohatství a možnosti pohřbeného. U všech pohřbů pokud víme, také erb zemřelého ukazován. Odchylka byla tehdá, když poslední rodu zemřel. Zachoval se podrobný popis pohřbu Petra Voka z Rožemberka (v díle Březanově vyd. Fr. Mareš na str. 264), který tuto opakovati nechceme, dokládajíce jen tolik, že Jan

Digitized by Google

Býšovec z Býšova nesl korouhev s erbem Rožemberským dolů obráceným, »že rod pánů Rožemberských již přítrž vzal« a že i erby po něm nesené byly obráceny.*)

Druhý popis obřadů při pohřbu posledního člena rodu zachoval nám Dr. Wankel ve svém spisu Bilder aus der mährischen Schweiz z r. 1882 na str. 32. Dle zápisků Ludvíka hrab. z Rogendorfu zemřel poslední z rodu Drnovského na Moravě r. 1610 nebo 1620 v Praze Jan Drnovský z Drnovic a byl odtud do Rajce převezen, kde mu nádherný pohřeb vystrojili. 12 knapů v černém rouše s pochodněmi v rukou nesli jeho rakev cínovou s nápisem ve zlatých literách do kostela (za hlaholu zvonů), kde četní příbuzní a přední členové šlechty moravské se byli shromáždili. Kněz bratří českých a moravských měl zde dojemnou řeč o vymření slavného rodu Drnovských z Drnovic a když skončil, předstoupil před shromáždění herolt v černém rouše podle starobylého zvyku a mečem ukazuje na všechny strany světa tázal se, zdali vskutku starý a (mocný) silný rod Drnovských vyhasl a třikráte mu shromáždění potakali. I zlomil potom na důkaz pravdy Drnovských erb, který před rakví nesen byl rouškou jsa zahalen a zvolal: Není již silných a slavných Drnovských. Kusy erbu vložili k mrtvole do rakve, kterou potom s pláčem a nářkem do krypty nebo sklípku spustili.

O jiných nákladných pohřbech posledních členů rodu nějakého domácího nevíme, ale poznamenáno jest u Paprockého, že Zdeňka Kladenského z Kladna posledního tohoto rodu pochovali s mečem a pečetí r. 1543 v Kladně, vedle kteréhožto zvyku v takovém případě na hrobovém kameně erb vymřelé rodiny převrácený se vytesal. Takový erb se nalézá v Neveklově na hrobě Adama Řepy z Neveklova († 1573), v Rovensku na hrobě Jindřicha Smiřického ze Smiřic († 1630), v Chebu na hrobě Julia Jindřicha hraběte z Písnice († 1773), v Brně u sv. Jakuba na hrobě Františka Salavy z Lípy († 1741) na Olšanském hřbitově v Praze na hrobě Františka Astfelda z Vydří († 1829) a v Arnoštovicích na hrobě Františka Karla Pecelia z Adlersheimu († 1734).

Kromě těchto náhrobků s převráceným erbem známe též hrobové kameny posledních členů rodu takové, že erb rodinný na nich se spatřuje v obvyklé poloze. Pod takovými kameny odpočívají Burian Bořikovský z Košmberka v Kolinci († před r. 1551), Jan Mladějovský z Mladějovic u sv. Jakuba blíže Kutné Hory († 1577), Jan Nedvězský z Nedvězí ve Vysokém Újezdě na Berounsku († 1586), Jan Cimburk z Cimburka ve Hrobech u Tábora († 1593), Karel Mrácký z Dubé v Pyšelích († 1640), Mikuláš

*) Poznamenáno budiž, že obráceným štítem vyznačena bývala i potupa. Když se na Zikmunda Slámu z Nezdřeva, konšela Staroměstského, zráda pronesla (1440), že chtěl straně Táborské Pražská města vydati, »erb jeho byl přikován na pranéři a byla kačice se zlatým nosem a nohami ale přikována byla zpět, hlavú dolů a nohami nahoru.« Podobně na pranéř zavěšeny korouhve Jana Městeckého z Opočna a Plavenského r. 1419 (Staří letop. 27, 28, 121).

Digitized by Google

Radkovec z Mírovic u sv. Jakuba v Praze (epitaf zvláštní má v Blsku u Vodňan) († 1661), Jan Kryštof Leskovec z Leskovce († 1680) v klášterním kostele Želivském, Jan Jiří Podmokelský z Prostiboře v Libořicích († 1689), Albrecht Kekule ze Stradonic v Sušici († 1700). Oldřich Skuhrovský ze Skuhrova († 1652) v Louňovicích odpočívá přede dveřmi kostela pod kamenem s prostým nápisem: Leta 1652 dne 31. srpna umřel jest člověk hříšný, proste za něho Pána Boha a dole na kameně erb jezovitův. V Běšinech na kostele má svůj náhrobek bez erbu Anna Stärklin von Kosta die letzte ihres Stammes z r. 1595 a v Krumlovském minoritském klášteře odpočívá bez náhrobku Ondřej ze Segregori, hejtman panství Krumlovského, a poslední svého rodu († 1637), jehožto pohřebního místa úpravu dle účtů v archivu Třeboňském zachovaných tuto klademe. Jiříku Šporregklovi malíři zdejšímu krumlovskému od malování na tom jednom praporci a rundaci i takto jinších erbů na papíru nebožtíka p. hejtmana Ondřeje de Segregori zaplaceno. Za 23 loket černého damašku k šití sukně, polštáře a praporce Niklesovi Placedovi Vlachu 75 zl., za tupldykytu černou na druhý praporec 65 zl. Kord s pozlacenými kříži, pozlacené ostruhy, kteréžto oboje podle praporců v kostele klášterním zavěšeny byly. Za 2 železná květovaná podpíradla a jiné potřeby k zavěšení praporců, kordu, ostruh a rundace v kostele klášterním. Celý pohřeb stál 1306 zl. 50 kr.

O r u n d a c í c h, či pohřebních štítech již mluveno. Rundaci takové též rundel říkali, jak svědčí Dačický ve svých Pamětech (II., 164), připomínaje úpravu hrobu Zikmunda ml. Materny z Květnice v klášteře Sedleckém r. 1616. Nad hrobem praporec malovaný, pohřební, též rundel, štít jeho, šturnhaub s peřím, rapír a vostruhy, vše pozlacené, jest zavěšeno.

Hned potom na str. 168. týž spisovatel líčí týmiž skoro slovy zase úpravu hrobu Jana Firšice z Nabdína v kostele sv. Barbory na Horách Kutných, kde v kaple mincířské pan Firšic pohřben jest a nad hrobem jeho praporec pohřební, rundel, štít, šturmhaub s peřím, rapír a vostruhy okrášlené a malované zavěšeno l. 1617. Táž úprava hrobu zachovala se do padesátých let 19. století ve Starobydžovském kostele nad náhrobkem jednoho Kapouna ze Svojkova.

Největší množství štítů takových pohřebních zachovalo se v kostele Matky Boží v Mnichově v Bavorsku a v kostelích sv. Sebalda a sv. Vavřince v Norimberce. V Čechách samých víme o jediné rundaci, která posud na svém místě visí od těch dob, co ji zavěsili; jest to štít Černínovský s nápisem již nyní vybledlým Adamu Břetislavovi Černínu z Chuděnic svědčícím v kapli hradu Švihovského, kde Černínové na Chuděnicích a Švihově v XVII. věku svůj rodinný sklípek měli. Nebude nevhod promluviti o kaplích hradních neb o zvláštních kaplích farních a klášterních kostelů, kde rodiny šlechtické pohřby své si oblíbily. Byla místa tato v takové lásce u rodiny, že když i z jakékoliv příčiny statek svůj s takovýmto rodinným sklípkem prodati musela, obyčejně prodávající sobě sklípek v patronátním chrámě svém vymínil a někdy i rodině na příští časy vyhradil.

Digitized by Google

Tak učinil vládyka Václav Počepický z Počepic, který r. 1598 rytíř Jindřichovi Doudlebskému z Doudleb Počepice prodal ale s tou výminkou: poněvadž týž statek Počepice staré dědictví, jakž se to nachází, od některého sta let rodu jich Počepických jest bylo, a mnoho jich tu v kostele Počepickém těl mrtvých téhož rodu a předkův jeho, pána Počepického odpočívá, kdykoliv pán Bůh prostředkem smrti téhož pána Václava Počepického povolati ráčí, tedy tělo jeho aby tu v kostele Počepickém v kůru před velkým oltářem ve sklípku nově udělaném pochováno býti mohlo bez překážky každého člověka. Když Jiří Ehrenreich ze Švamberka Mirotickým prodal Mírotice r. 1610, vymínil si jediné kryptu v kostele, kterou pro svůj rod vystavěl nebožtík bratr jeho Jan Bartoloměj.

Jestliže oblíbila si rodina některá pohřeb v kostele, který nebyl na jejím zboží, získala si právo míti vlastní sklípek od kollatora toho kostela jako bratří Jan a Hynek Loubští z Loub na Myšlíně a Zalužanech, kterým na jich žádost Jindřich ze Švamberka roku 1573 sklípek v kostele Mírovickém povolil, poněvadž tam v kůru od mnoha let ve hrobích leželi.

Hrobkám takovým rodinným sklípek říkali, jako Loubští podle nápisu na své hrobce z r. 1571 a také pohřeb, jakož svědčí nápis na hrobce v Ratajích nad Sázavou: Sobě a rodu mému k odpočívání tento pohřeb dal vystavěti já Jan Malešický z Černožic leta 1579.

Obecným bylo zvykem, že v klášteřích zakladatelové jejich v kostele svou hrobku měli. R. 1437 dali převor a konvent dominikánského kláštera »černého« v Plzni list od sebe, že založení a pohřeb kláštera našeho jest toho rodu a těch pánův z Bělé a z Kuthštaina a jich mnoho leží u nás v našem klášteře a korúhev toho rodu páně Rackova z Bělé, ta jest visela nad ním v kůře, jakož leží a na té korúhvi byly trojí rohy jelení černé v žlutém poli a pak štítóv mnoho tu v kůře a v kaple toho rodu a jich předkův téhož erbu trůjí rohy na štítech jelení též černé v žlutém poli a na helmích jedny rohy černé. — -- A podle té korúhve s rohy visela druhá korúhev se štrychy bílými a červenými toho rodu těch pánův z Litic a z Potštaina, neb ten pán z Litic místo vykoupil příbytku našeho a u nás leží a ta korúhev se štrychy nad ním visela a tak obě korúhve ty s dlouhými ocasy pospolu visely, neb obojích založení jest v Plzni. (Pam. arch. X., 177.) Třetí velká hrobka v témž klášteře náležela pánům Švihovským z Ryžemberka a byl ten hrob dle Paprockého v kostele vysoce vystavěný s tímto nápisem: Sepulcrum magnificorum ac generosorum antiquorum baronum regni Bohemiae de Ryzmberk et Skala, dominorum in Svihov et Rabi. Na tomto hrobě spatřovaly se erby pánů Švihovských, z Kunštatu, z Velhartic z Rosenberka a z Kolovrat.

Klášter Hradište nedaleko města Hradiště Mnichova byl založen od Heřmana z Ralska a kladli tam Markvartici těla svá k věčnému spánku (Arch. Pam. VI., 23—24.) jako v Turnově, kde Beneš z Vartenberka roku 1241 klášter dominikanský založil. Bavorovici maltanský měli klášter rodinný na hradě svém Strakonickém od 13. stol., Hrabišici založili cister-

Digitized by Google

ciácký klášter v Osece pod hradem Osekem, Buzici na Ostrově klášter sv. Dobrotivé blízko Hořovic, a Kolovratové v Ročově; ve všech pak klášteřích těchto hrobky rodinné se nalézají.

Vítkovci se pochovávali ve svém klášteře Vyšebrodském a v klášteře dominikánském v Ústí, který již r. 1261 v pamětech našich se uvozuje, a v klášteře minoritském v Krumlově. Bořitovici nebo Vršovci měli pohřeb svůj rodinný v Postoloprtech v klášteře benediktínském, Švamberkové u minoritů ve Stříbře, Benešovici v klášteře téhož řádu v Benešově, Velhartičtí v Nepomuckém klášteře, páni z Potštejna v Orlíce (dnešním Klášterci), páni z Dobrušky v Sezemicích, Šternberkové ve františkánském klášteře v Bechyni a páni Tovačovští u Cimburka v Sedlci u Kutné Hory. O založení kláštera a hrobky rodinné Benešoviců máme výslovnou zprávu, ve které se dí, že Tobiáš z Benešova oddal se stavu kněžskému, byl proboštem Staroboleslavským a založil r. 1246 v Benešově na místě starého rodinného hradu znamenitý klášter menších bratrů čili minoritů a při něm skvostný chrám Nanebevzetí P. Marie, jejž dne 4. října 1257 na památný den sv. Františka Serafínského, zakladatele menších bratří, Pražský biskup Mikuláš z Rožmberka s velikou slávou posvětil. Sebral také těla svých bratří a předků a uložil je ve chrámu klášterním. Ano vstoupiv sám do řehole minoritské žil v klášteře Benešovském až do r. 1261, kdežto zemřel a zde pohřben byl.

Na Moravě byl klášter Žďárský založen od Kunštatského rodu, jenž si tam též hrobku zřídil, Zábrdovský založil pan Léva z Klobouk, Kounický pan Vilém z Kounic, Doubravnický předek pánů z Pernštejna, Štěpán z Medlova a Oslovanský, paní Helvida z rodu pánů Miroslavských.

Že se v kostelích těchto klášterů pochovávali také členové jiných rodin sousedních, jež nenáležely jen panskému stavu, nýbrž také rytířskému a měšťanskému, netřeba, tuším, povědět. Zajímavé toho doklady máme na bývalém klášteře dominikanském v Klatovech. Přibíkovi z Klenové dosvědčili zvláštním listem tamější dominikáné roku 1459, že Klenovští mají před hlavním oltářem toho kostela svůj pohřeb pod šachovnicí bílou a modrou v poli červeném (Papr. Diad. o st. ryt. 43 a 45). Podobné svědectví dáno od téhož kláštera r. 1445 Sobětickým ze Sobětic, že v témž kostele měli v kapli sv. Doroty svůj řádný pohřeb od starodávna (ibidem na str. 237 a/b) a vladykám z Malonic na začátku XV. stol. (Arch. kapit.) že znamení a klénotové jejich visí v kůře. V obou posledních svědectvích zároveň jmenováni jsou členové rodin těchto v kostele tom odpočívající a jsou dobrým příspěvkem ku genealogii šlechtické těchto krajin. Vedle Vítkovců z Rožemberka, z Landšteina, z Ústí, ze Svinů, kteří k věčnému spánku se kladli u dominikánů Ústských, také tam odpočívali vladykové z Dírného, z Vyhnanic, z Roudného a z Maršova (Archiv kláštera sv. Jiljí v Praze). Z moravských klášterů nejlépe znám jest Žďárský, jehož důkladné dějiny sám opat předposlední Otto Steinbach z Kranichsteina napsal a také erbovních památek nezapomněl. Na jižní stěně kostela uvnitř byl

Digitized by Google

vymalován v rytířské zbroji se šedivou hlavou »pan Boček hrabě z Berneku a z Kunštatu«, jak kleče podává panně Marii obraz nového kostela a za ním kleče totéž činil »pan Jiřík z Kunštatu a z Poděbrad«. Kromě těchto dvou obrazů a nápisů bylo tam ještě 9 obrazů Kunštatovců a nápisů čitelných až na tři nečitelné. Pod tímto malováním jest podnes hrobka a kosti sebrány tam byvše do zvláštní truhly uloženy jsou. Naproti této malbě na severní stěně kostelní bývala též malba, ale nyní zkažená jest a jen erb pánů z Lipé poznati se může. Mnoho těl ve zdi nalezených svědčí též o kryptě v těchto místech. V kapli za touž zdí směrem ku hřbitovu byla též krypta a v ní nalezeno jest 11 hlav rozličné velikosti, podle nápisu již sešlého byla zde hrobka rodiny Kouniců. (Zpráva o chrámu z r. 1689 před zabílením jeho stěn.)

Že jsme klášterům ve svém nástinu heraldiky tolik místa věnovali, nevezme nám nikdo ve zlé, považí-li, že kromě archivů nejvíce památek rodinných soustředěno bylo v kostelích těchto klášterů, kde korouhve a náhrobky a jejich erby hlásaly potomkům předky jejich a příbuzné stejného erbu, kde nekrology vděčně dárce a zakladatele připomínaly a v archivech klášterních staré paměti rodu se zachovávaly. Doklady toho čtenář Paprockého zná z vypsání rodu pánů z Hazenburka a rodu pánů z Vartenberka a každý může podnes o pravdě slov těch se přesvědčiti, když zachovalé ještě rodinné kláštery Vítkovců ve Vyšším Brodě a Hrabišiců v Osece navštíví. Ano i ve troskách takových klášterů ještě erby svědectví vydávají o zakladatelích a dobrodincích: Dobrušských pánů erb v Sezemicích, Žerotínský v Panenském Týnci a Velhartický v Nepomuce.

Šlechticové rodin nižšího řádu, kteří nemohli v nákladných klášteřích rodinných hrobek míti, aspoň rodinné sklípky si založili ve svých farních kostelích, kam nejen kněze podávali, nýbrž kde také za spasení svých předkův a přátel i za své vlastní hojná nadání činili. Nejstarší pokud víme zpráva o hrobce v kostele světských kněží založené jest ve starožitném misále fary Načerácké, kde latinským jazykem zaznamenáno jest: Tato jsou jména pánův dědičných a kolatorův, za jejichžto duše v chrámě Načerackém každého dne svátečního kněží modliti se povinni byli nejprve za duši pana Přibyslava, za duši paní Vraty, za duši Přibíka, kterýžto kůr v kostele (presbyterium) s bratřími svými vystavěl, když se psalo léta Páně 1278.

Bylo by příliš obšírné uváděti čtenáři ve známost všechny sklípky rodinné, které v kostelích našich farních a filialních známe, podotknu jen některé, kde posud navštěvovatelé na oči své bývalou slávu šlechtických rodů seznati mohou. Na hřbitově v Klucích u Čáslavi jest 12 náhrobků Lukaveckých z Lukavce ze XVI. a XVII. věku, v Dobřenicích 10 náhrobků Dobřenských z Dobřenic, ve Chvalkovicích kromě krypty kostelní 9 hrobových kamenů; Chvalkovským z Hustiřan náleží 5 Dobřenským z Dobřenic a 6 Heřmanským ze Sloupna. V Hostinném v kostele najdeš 7 náhrobků pánů z Valdšteina, v kostele Neustupovském několik náhrobků

Digitized by Google

vládyk Vidláků Radimských ze Slavkova, v kryptě zámeckého kostela v Černém Kostelci 6 rakví Smiřických ze Smiřic a 1 rakev Jindřicha Slavaty příbuzného, ve Mníšku u kostela několik Vratislavů z Mitrovic, v Cholticích 10 Gerštorfů z Gerštorfu. V Pořejově za Tachovem jest 6 hrobových kamenů vladyk z Odolenovic (von Döllnitz) a v Schönwaldě 6 náhrobků Schirndingů ze Schirndingu. Ve Slavětíně u Loun 7 náhrobků nám připomíná rodinu Sokolů z Mor a v Těchobuzi před oltářem hlavním jest tabule s tímto nápisem: Daniel Ota z Losu na Těchobuzi a Chvalkově praděd téhož rodu jest pod touto tabulí spolu se strýci a strýnami ve sklípku sklenutém pochován, jako i poslední téhož rodu proti oltáři velikému jest, kámen jeho hrobový ukazuje, očekávajíce všichni společného radostného z mrtvých vstání, 1654. Pět mužských a pět ženských pod erbem Otů z Losu.

V Nadslavském kostele u Jičína jest několik hrobových kamenů Kopidlanských z Kopidlna a z Třevace a ve Mnichu u Deštné několik náhrobků Talmberků z Talmberka. Ve Volenicích na Pracheňsku mnoho Koců z Dobrše najdeš a zvláštní jejich kryptu, v Litoměřicích u sv. Vojtěcha na hřbitově Kamýkové z Pokratic a v Domažlicích ve hřbitovním kostele Španovští z Lísova svůj pohřeb měli.

Kde místa k tomu bylo v kostele, zvláštní kaple se zařídily, kam se kladla těla některé rodiny, po níž potom tyto kaple jména svá obdržely, jako kaple Žeberská v Plané u Tachova, kde několik Plánských ze Žeberka odpočívá. Pěkný popis pohřební kaple Švamberské v Boru známe z vypsání komorníka ode desk zemských na spatření erbu Švamberských roku 1601 vyslaného, bohužel ze šesti tam popsaných hrobových kamenů jediný jen se zachoval. Lépe se vedlo kapli Salhausenské v Benešově na Litoměřicku, jejížto krásné náhrobky s polychromovanými erby v nejnovější době opravili. K těmto kaplím náležejí též v dómě Svatovítském v Praze kaple, které nám přední jmena šlechty české připomínají, jako kaple Hazenburská pod věží, kaple Černínská, Šternberská, Valdšteinská, Vchynských a Berkovská, jakkoli rodiny jmenované teprve v novější době těla svých mrtvých členů tam kladly. Kromě těchto kaplí v kostele sv. Víta též hrabata Nosticové pohřeb mívali.

V jiných kostelích Pražských bylo několik pohřbů, jako Pechanců z Kralovic v kostele sv. Haštala, Žďárských ze Žďáru na Karlově, Přehořovských z Kvasejovic u P. Marie Sněžné. *)

*) Sepsání Kolářovo jen nepatrně pozměněné.

Digitized by Google

VIII.

Barvy a kožešiny.

Heraldika nejen čarami rozděluje a omezuje jednotlivé části štítu, klenotu, přikryvadel a ostatních ozdob erbovních, nýbrž také barvami kontury tyto oživuje. Barvy jsou nevyčerpatelnou studnicí všech možných rozdílů erbů a také pravým životem heraldiky, která jen plné syté barvy si oblíbila a co možná ostrých kotrastů v barvách používá. Nemalovaný znak zůstane také znakem, ale jest jen jako socha rytíře na náhrobku vytesaná, jehož věrnou sice podobu před očima máme, ale jemuž života znamení schází.

Barvy heraldické známe čtyři: červenou neb rubínovou, modrou neb blankytnou, zelenou, černou a dva kovy zlato a stříbro. Kromě těchto barev užívalo se též purpuru při pláštích, čepicích, korunách, ale nikoliv na štítě. Přirozeně barvy těla lidského a zvířecího užívá se jen v novější heraldice, staří heraldikové brali k tomu konci a cíli vždy heraldickou barvu přirozené nejbližší. Aby namalovali růži, nevzali barvu růžovou, nýbrž červenou, strom čerstvý dostal barvu zelenou, strom na podzim červenou nebo zlatou a strom již uschlý černou. Obličeje a ruce lidské namalovaly se buď stříbrné nebo červené, jak kdy potřeba kázala, měly-li totiž v barevném neb kovovém štítě býti.

Druhy barev v heraldice užívaných byly vždy jen celé nesmíšené: cinobr, rumělka řídčeji mennig za červenou barvu sloužil, ultramarin, kobaltová modř za modrou, zelená rez za zelenou barvu, kopt nebo černá havraní barva za černou. Místo kovů braly se v obyčejných kresbách také barvy, a to místo zlata síra (auripigment), místo stříbra bílá barva (běl olověná).

Praktickou cestou přišlo pravidlo, aby se nekladla barva na barvu, aniž kov na kov, poněvadž kov leskem svým vedle mírnějšího výrazu barviva oku lépe lahodí, než tak státi se může, když buď dvojí kov oko příliš napíná nebo dvojí a trojí barva bez dostatečného výrazu na erbu nějakém se střídá. Již od r. 1416 v tom ohledu známé jest francouzské pravidlo c'est assavoir quand sont de métal sur métal ou couleur sur couleur sont faulses et par ce moyen congnoit on souvent les armes des gens de bas estat et non nobles. Takovéto armes faulses neb erby

Digitized by Google

záhadné, jak je pojmenovali, nalézají se sice ve všech heraldikách, ale nejčastěji buď jen omylem malířovým povstaly buď z pravých erbů nepoznaných vznik svůj vzaly. Zvláště v této příčině nemůžeme opominouti, že kovy a barvy samy během času velkou změnu vezmou, jsouce nehodám vzduchu nebo vlhkosti vydány. Oxydované zlato byvši rumělkou nebo mennigem podloženo, červeným se stane, oxydované stříbro modrým, šedým nebo černým, modrá pak barva vybledne. V Píseckém hradě jest vedle jiných erbů vyobrazena bílá růže ve zlatém poli a nápis při ní pan ze Strazye svědčí, že původně zde modrá růže ve zlatém poli byla, ale modrá barva opršela, zrovna tak jako v modrém štítě se zlatým lvem pánů z Valdštejna. Podobný příklad jest černý hřeben pp. z Bozkovic v témž paláci Píseckém, který prvotně byl červený. K záhadným erbům v české heraldice náleží štít pánů z Rabšteina rozečtvrcený, totiž bílý v prvním a čtvrtém poli (původně asi modrý) a v druhém a třetím poli zlatý a stříbrný nazdél rozdělený a druhý takový erb jest štít vladyk Žichovců z Duban, kteří zlatého beránka na stříbrném štítě měli.

Pravidlo naše o poměru barvy a kovu neplatí, když buď štít aneb erbovní znamení z kovu a z barvy složeno jest, jako při červenostříbrné orlici moravské na modrém štítě, kde barvu červenou na modré máme a také neplatí toto pravidlo o věcech vedlejších jako korunách, zbraních a zářích zvířat. Císařského dvojhlavého orla ve zlatě zář, koruna a zbraně zůstanou zlatými, třebas kov na kov se dostane a českého stříbrného lva koruna a zbraně jsou též zlaté, ačkoliv opět dvojí kov na štítě se spatřuje. Rovněž se nevztahuje pravidlo o kovu a barvách na takové případy, kde v erbu vrch nebo spodek štítu a vedlejší znamení máme, rovněž ne na mluvící znaky, aniž na purpur, na němž také jinobarevné obrazy bývají a na figury v přirozených barvách, kde též barva na barvě býti může. Aby všechny části erbu řádně vynikly, obyčejně konturami ostrými v této příčině si pomáháme, jako viděti můžeme na císařském orlu erbu táborského, kde zlatá koruna, zář i zbraně ostrými rysy ve zlatém poli vyznačeny jsou.

Jakkoliv v heraldice jedna barva přede druhou žádné přednosti nemá a také míti neměla, přece rozličným barvám záhy symbolický význam se dával, jako květinám v květomluvě, a když Francouzi, Španělové a Němci pustili se již v XV. století do výkladu barev, pročbychom se tomu divili, že i naši čeští šlechticové podobného něco činili, jak se toho ve Staré pověsti o Štylfrydovi a Bruncvíkovi dovídáme? Nebude nevhod tento výklad barev i sem postaviti, abychom názor starých Českých rytířův v této věci seznali. Maje boj podstoupiti s dvanácte vybranými hrdinami krále anglického Stojmír kníže český, jenž se králi napulskému do služby přikázal, kázal sobě dvanácte dřev připraviti, na každém praporec jiné barvy byl. Nejdříve požádal Stojmír za praporec bílý neb ta barva znamenává veselosť a radosť každého dobrého a tak dostav dřeva s praporcem, na kterémž byl z jedné strany kříž zlatý a z druhé strany jméno svat. Václava,

Digitized by Google

vesele do boje se pustil a zvítězil. Potom požádal praporce zeleného, neb ta barva jest naděje každého dobrého. Potřetí mu přinesli praporec červený, neb ta barva zapaluje srdce udatného; po čtvrté praporec žlutý, tať barva jest stálosť každého šlechetného; po páté praporec modrý, tať barva znamenává ustavičnosť muže šlechetného; po šesté praporec blankytný, ta barva znamenává chytrosť muže každého; po sedmé praporec brunátný, tať barva znamenává hněvivost muže udatného; po osmé praporec fiolný, ta barva znamenává udatnosť muže každého; po deváté praporec plavý, tať barva znamenává pevnosť u víře muže dobrého; po desáté praporec šerý, tať barva znamenává pokoru každého tichého; po jedenácté praporec šarlatný, neb ta barva znamenává statečnosť všelikého běhu rytířského a po dvanácté praporec barvy lvové, tať barva znamenává česť a chválu jazyka mého českého. Zvítěziv Stojmír ve všech dvanácti půtkách, přinesl sobě místo kotla v ohnivém poli na své korouhvi české orla černého v zlatém poli. Syn jeho pak Bruncvík za orla si vydobyl lva šerého v červeném poli.

Zajímavé je staré skládání, jež obsaženo jest v Třeboňském rukopise A č. 4.

Modrú barvu múdří chválé,
neb se v ničem nezkalé,
co činí, to všecko stálé,
protož jest ta hodna krále.

Bílá barva dobrú naději mění,
ale žeť se snadně ušpiní,
protož ji mnozí viní,
že z radosti smutek činí.

Šerá barva výše sebe sahá.
kohož pravá milost přemáhá,
v tom nebezpečná váha,
varuj se jí jako vraha.

Červená barva u milosti hoří,
pravá milost rovná se k moři,
kdož jí do starosti dvoří,
musíť býti při tom i v hoři.

Zelená barva jestiť lehké ženy
ale jest snadná k proměnění,
líbá k pohledění,
brzká také k proměnění.

Brunátnú barvu mnozí mají
neb ta tajných věcí tají,
kdož pravú milost znají,
múdří se s tím často obírají.

Blankytná barva jestiť celá naděje,
nedbej toho když se dobře děje,
tak jakž světu přeje,
tím smutné srdečko okřeje.

Černá barva smutek plodí,
vdovskému se stavu hodí,
komužť žalost v srdci škodí
mnohýť člověk ranný tak chodí.
[raněný]

Žlutú barvu toto haní,
nebť jest hanba klevetání
nejedině pánu, paní
nebo svým jazykem lstivě raní.

Modrý květ ustavičnost zvěstuje,
blaze tomu, komužť ona přeje,
milost její milost jestiť,
jestiť mé utěšení.

Ačkoli sobě zlé tuším,
tvéť víry nezruším,
pakliť ji zruším,
pro těť, milá, učiniti musím.

Digitized by Google

Tolik lze říci o barvách a jich rytířském významu v Čechách.

Barvy, o kterých jsme posud mluvili, napravovaly a zlepšovaly se ve štítech damascenováním — vyplňujíce větší prázdné plochy čarami a ozdobami rozmanitými, aby jednotvárnou prázdnotu odstranili. Jmeno se vzalo od damascenek a vzorků, které na mečech těchto svařením jemných drátů se zhotovily a odtud také na tkaniny se dostaly, které potom podle jmena města damaškem nazvali. Čárky horizontalné, svislé, pokosné, šikmé, také rovně a kosmo skřížené tečky samotné a tečky uprostřed čtverců nebo rout, růžičky a podobné vzorky ve starší době, čáry prohnuté s listovými a květinovými konci, arabesky a rozmanité okrasy stylysování v novější době — toť jsou na štítech našich z pečetí vzatých příklady damascenování, k nimžto se druží příklady v Hájkově kronice z prvních dob knihtiskařství a největší počet v Paprockého Diadochu. Pan Beneš z Vartenberka má na své pečeti štít polovičný, jehož pravá polovice vyvýšena jest a levá kosmo mřežovaná. Albert podčeší (1308) má štít polovičný, jehož pravá polovice damascenovaná routami s tečkami vyplněná jest, levá polovice vyšší má tři pokosné pruhy. Pan Zdislav, maršálek (1266) má na své pečeti na příč rozdělené hořejší část vyvýšenou a dolejší damascenovanou pěti heraldickými liliemi. Dobrohost starší z Hostouně na Mutěníně (1332) má rovněž napříč rozdělený štít a hořejší polovici vyvýšenou, ale dolejší část jest tenkými čárkami skřížená; u Póty z Plané, jehož otec Dobrohost má dolejší část štítu na příč rozděleného vyvýšenou, jest táž část damascenovaná routami s tečkami (1343). Listových a květových ornamentů poskytuje hojnosť Hájkova kronika z r. 1541, kde erby Vartenberků a Krajířů nám za příklady posloužiti mohou, a u Paprockého erby.

Erby malované damascenují se tím způsobem, že na kovy barvy a na barvy kovy se dají; na zlato a stříbro červená, černá a modrá barva a naopak na černou barvu zlato a stříbro, na červenou a zelenou zlato atd. Aby pole, ve kterých figury heraldické se nalézají, damascenovány byly, to se nepřihází z pravidla, poněvadž již figura sama celé pole vyplnila.

Nemůžeme též pomlčeti o pokusích, kterými ode dávna rytcové pečetí, damascenujíce někdy kov někdy také barvu, chtěli rozdíl mezi oběma těmito látkami naznačiti. Dobrá tato vůle nestačila na osamocenosť tehdejších rytců, jejížto následek ten byl, že jeden rytec damascenoval kov, druhý zase barvu, jiný damascenoval oboje ale každé jiným způsobem, tak že nelze v tom pravidla nějakého se dodělati. Tím méně smíme dáti místo domněnce, že by rozmanitým od rytců damascenováním rozmanité barvy naznačeny byly, jak tomu někteří chtěli. Rovněž nemůžeme vždy tvrditi, jakkoliv často se tak přihází, že by vyvýšená pole neb obrazy erbovní kovy znamenaly a prohloubené barvy, poněvadž též opak toho u mnohých erbů shledáváme. Pánové z Hradce měli v třetím poli svého erbu vrch štítu zlatý v červeném poli a podle pečetí svých užívali Heřman r. 1384, Jindřich a Oldřich r. 1411 vyššího vrchu štítu, ale Jan r. 1388, Heřman r. 1391 a Menhart r. 1428 nižšího vrchu štítu, který r. 1388 u pana Jana

Digitized by Google

routovitě skřižován byl. Z téhož rodu měl r. 1524 pan Adam vrch štítu nižší, ale r. 1598 pan Jáchym zase vyšší. Něco podobného našli jsme při erbu pánů ze Zvířetic, kteří jako Vartenberkové nosili štít poloviční žlutý a černý. Jan ze Zvířetic, rytíř řádu maltezského (1361) má štít s levou vyšší polovicí, ale jako velkopřevor téhož řádu má pravou polovici štítu routovitě skříženou s tečkami (1371); Hereš ze Zvířetic nosil r. 1398 štít s levou polovicí routovitě skříženou, ale jako velký převor měl pravou polovici vypouklou (1399), konečně Václav ze Zvířetic měl pravou polovici routovanou r. 1413. Štít pana Čeňka z Veselé, odjinud z Vartenberka, byl v levé polovici šikmo čárkovaný a Viléma z Vartenberka na Zákupech štít v téže polovici routovaný (1413). V Solnohradě na náhrobku paní Barbory z Hawnsperka z r. 1538 má Paulstorfský erb 1. a 4. pole pokosně skříženého štítu vyvýšené, 2. a 3. snížené červené. Systemu v příkladech uvedených nikdo nenajde, leda že u Zvířetických hodnosť velkopřevora maltézského jednou skříženou, podruhé vypouklou pravou polovicí štítu výrazu svého došla a kov sám takto dvojím způsobem různým označen byl, s kterýmžto případem srovnej nahoře změny erbu Hradeckých pánů, kde podobně kov ve vrchu štítu buď vyšším buď skřížovaným polem se označuje.

S vynalezením tisku počaly se vydávati veliké sbírky erbů, které ovšem malovati z rozmanitých příčin bylo obtížno, proto tištěné erby doprovázeny byly heraldickými popisy jako u Paprockého, jenž již r. 1575 polským jazykem Herby znakomitych familii Wojewodstwa Ruskiego i Podolskiego vydal r. 1578 Gniazdo cnoty zkąd herby rycerstwa sławnego królestwa Polskiego, Wiel-Xięs. Litewskiego, Ruskiego, Pruskiego, Żmudskiego, Mazowieckego i inszych państew do tego królestva należących książat i Panów poczatek swóy mają, potom Zrcadlo slavného Markrabství Moravského, v kterémž každý stav vzácnost i povinnost svou uhlédá 1593 a Diadochus id est successio jinak posloupnost knížat a králův českých, biskupův a arcibiskupův pražských a všech tří stavův slavného král. Českého, t. j. panského, rytířského a městského krátce sebraná a vydaná 1602. V němčině kromě Rixnerova Turnierbuchu r. 1530 vydaného nejvíce proslavil se Siebmacher svou sbírkou erbů, která r. 1605 vyšla. Záhy vydavatelé erbovníků také na to pomýšleli, aby kromě popisů erbů též při obrázcích znaků černě vytištěných barvy naznačili. S černou barvou byla lehká pomoc, neodňali ji při tisku, ale prostě nechali jako v Richenthalově knize o sněmu kostnickém, která také v exemplářích s malovanými erby vydána byla. Paprocký ve svém Diadochu s černou barvou erbů podobně si vedl a bílou prázdným místem někdy damascenovaným naznačil, místo ostatních barev hustými čárkami vodorovnými si pomáhal, jak my dnes modrou barvu označujeme. Nejprve označil Vlach Borghini ve svém spise: Dell' arme delle famiglie Fiorentine z r. 1585 barvy začátečními písmeny a znamenalo R (rosso) červenou barvu, A (azzure) modrou, N (nigro) černou, G (giallo) barvy slaměné zlatou a A (biancho) stříbrnou.

Digitized by Google

Za ním se bral Siebmacher v druhém vydání svého Erbovníku a označil v polích a obrazích erbovních zlatou barvu písmenem g (Gold), stříbrnou w (weifz), červenou r (roth), modrou b nebo bl (blau), černou s (schwarz) a zelenou nakresleným listem. I v Čechách ujalo se záhy Siebmacherovo označování barev, jak sbírka jedna erbů českých v českém museum zachovaná svědčí, která perem kreslena byla od jednoho kněze kláštera augustinianského na Novém městě Pražském, tam kde do nedávna trestnice Svatého Václava stála. V universitní knihovně v Praze zachoval se podobný rukopis, do něhož hrabě Mikuláš Salm stejným způsobem si kreslil erby šlechticů českých a patricijských rodin pražských (sign. 23 K 4.).

Také znamení planet v této příčině heraldice nějaký čas sloužila. Zlato označovalo se znamením Slunce ☉, stříbro znamením Měsíce ☾ barva červená znamením Smrtonoše ♂, modrá znamením Králomoce ♃, černá znamením Hladoleta ♄, zelená znamením Krásopaní a šarlatová purpurová znamením Dobropána ♀. R. 1623 pokusil se Jakub Francquart ve svém spise Pompa funebris Alberti austriaci o to, aby zvláštním šrafováním, hustými čárkami jistým směrem tažených a tečkami barvy heraldické v erbech naznačil, ale způsob jeho nedošel obliby.

Lepšího štěstí došel jesuita Sylvestr a Petra Sancta šrafováním, které vynalezl prý Marcus Vulson de la Colombière a Sylvestr nálezu jeho použiv ve svém spise Tesserae gentilitiae r. 1638 jej uveřejnil. Bylo všeobecně přijato a podnes se ho všude užívá, pročež také zevrubně je vyložíme. Červená barva se dle toho šrafování naznačuje kolmými nebo svislými čárkami, modrá vodorovnými, černá skříženými. Zelenou barvu označují pokosnými čárkami, purpurovou šikmými, zlato tečkami, kterými štít neb obraz jeho poset bývá a stříbro prázdným štítem neb obrazem. Vytčený právě směr čárek se nemění, když se štít v pravo neb levo nakloní, nýbrž čárky řídí se vždy směrem štítu nikoliv papíru, poněvadž by jinak se stalo, že týž erb měl by jednou červené pole, podruhé purpurové, po třetí zelené kdyby byl v poloze kolmé nebo na levo nebo na pravo nakloněný. A podobně se věc má s klenoty.

Blasonujíce neb popisujíce štít, buď vypisujeme úplně jmena barev jako v červeném poli stříbrný lev nebo v červeně stříbrný lev, nebo se užívá skratek a znamení zvláštních. Barvu červenou znamená R (roth), modrou B (blau), zelenou Gr (grün), černou Sch nebo znamenko ♯, zlatou G (Gold), stříbrnou S (Silber), purpurovou barvu Pp (Purpur), přirozenou N (Naturfarbe).

U plastických znaků neoznačovaly se ve starší době barvy šrafováním, nýbrž jen zvýšením a prohloubením, ale v novější době šrafují se zhusta pečeti, mince a reliefy, aby barva pole se označila, obrazy erbovní nebývají šrafovány.

Kožešin užívali v Čechách na štítech tak jako pan Jan z Michalovic, jenž bílou kožešinou jako polem celý štít měl potažený a na něm

Digitized by Google

svůj znak »červeného kráčejícího lva« ze samých červených krčků kuních složeného.

Kromě tohoto způsobu, jak se nakládalo v heraldice české s kožešinou, známe z jiných heraldik ještě dva druhy její: hermelín a šedou kožešinu.

Hermelín jest nejušlechtilejší kožešinou a pochází od lasičky v zimě bílé s černou špičkou ocásku. Kožešiny jednotlivých lasiček se sešijí a na ně se dají černé špičky od ocásků. Přirozeného hermelínu užívá se jako podšívky plášťů erbovních, přikryvadel, beránků na čepicích atd. Heraldický hermelín jest polem stříbrným, které poseto jest skvrnami černými podobnými křížkům, jichžto spodní rameno ve tři konce rozštípeno jest. Jsouli skvrny bílé a pole černé, nazývá se hermelín tento opačným.

Obyčejnou kožešinu vyobrazují heraldicky jako pole rozdělené šupinami skadeřenými, které štít pokrývají čarami vlnitými, do sebe vpletenými. Někdy jednotlivé šupiny pokrývají špičky ocásku zvířete, jehož kožešinu před sebou na štítě máme. Pěkný obraz takové kožešiny spatřuje se v Táboře na štítě na jednom svorníku radnice umístěném; v pokosném pruhu jsou čtyři řady šupin, na každou řadu po čtyřech připadajících a každá šupina jest jako bobkem na ťopce visícím okrášlená koncem ocásku.

Jsou také hermelíny zlaté s černými ocásky a opáčné a jinobarevné; pánové z Locquenghien v Porýnsku nosí ve zlatém hermelíně červeného lva.

Kožešina nepokládá se za barvu a proto mohou všechny barvy heraldické a oba kovy na kožešiny se dáti a naopak.

Ke kožešině počítá se též popelice (popeličina) nebo kožešina popeličí nebo popelka od popelice, veverky norvéžské (mus ponticus řečené). V Čechách se popelice užívalo jako části kněžského roucha, zejména popeličího kaptouru a také popeličná kožka sobolů známa byla, ba pro vzácnosť této kožešiny zákon zrovna zapovídal řemeslníkům choditi v kunách a popelicích. V Anglii, ve Francii a v Německu jmenují se popeličinou též železné kloboučky, erbovní obraz rozmanitých podob a barev, obyčejně modrý na stříbrném štítě. Bernd, Hefner a Hohenlohe liší se tímto svým náhledem od Sackena a Querfurta, kteří za to mají, že obrazem tímto erbovním ani kožešina ani železné klobouky se nevypodobňují, nýbrž že zde máme před sebou vzorek z nastavovaného štítu neb vystříhaných látek, jako šachovnici, routy, dlažičky atd., který jen pro podobu svou železnými kloboučky nazván jest. O železných kloboucích viz zvláštní odstavec na konci heroltských kusů a železné klobouky jako obecné obrazy erbovní najdeš mezi zbraněmi.

Obšírněji nám promluviti jest o korešpondencí barev, jakou shledáváme mezi štítem a klenotem. Pravidlo heraldické zachovává se všude aby štít a klenot měly stejné barvy a v heraldice české také jinak nebylo ak příklady níže doložíme. Ale zvláštní hrou osudu nejvznešenější erb

Digitized by Google

Za ním se bral Siebmacher v druhém vydání svého Erbovníku a označil v polích a obrazích erbovních zlatou barvu písmenem g (Gold), stříbrnou w (weifz), červenou r (roth), modrou b nebo bl (blau), černou s (schwarz) a zelenou nakresleným listem. I v Čechách ujalo se záhy Siebmacherovo označování barev, jak sbírka jedna erbů českých v českém museum zachovaná svědčí, která perem kreslena byla od jednoho kněze kláštera augustinianského na Novém městě Pražském, tam kde do nedávna trestnice Svatého Václava stála. V universitní knihovně v Praze zachoval se podobný rukopis, do něhož hrabě Mikuláš Salm stejným způsobem si kreslil erby šlechticů českých a patricijských rodin pražských (sign. 23 K 4.).

Také znamení planet v této příčině heraldice nějaký čas sloužila. Zlato označovalo se znamením Slunce ☉, stříbro znamením Měsíce ☾ barva červená znamením Smrtonoše ♂, modrá znamením Královmoce ♃, černá znamením Hladoleta ♄, zelená znamením Krásopaní a šarlatová purpurová znamením Dobropána ♀. R. 1623 pokusil se Jakub Francquart ve svém spise Pompa funebris Alberti austriaci o to, aby zvláštním šrafováním, hustými čárkami jistým směrem tažených a tečkami barvy heraldické v erbech naznačil, ale způsob jeho nedošel obliby.

Lepšího štěstí došel jesuita Sylvestr a Petra Sancta šrafováním, které vynalezl prý Marcus Vulson de la Colombière a Sylvestr nálezu jeho použiv ve svém spise Tesserae gentilitiae r. 1638 jej uveřejnil. Bylo všeobecně přijato a podnes se ho všude užívá, pročež také zevrubně je vyložíme. Červená barva se dle toho šrafování naznačuje kolmými nebo svislými čárkami, modrá vodorovnými, černá skříženými. Zelenou barvu označují pokosnými čárkami, purpurovou šikmými, zlato tečkami, kterými štít neb obraz jeho poset bývá a stříbro prázdným štítem neb obrazem. Vytčený právě směr čárek se nemění, když se štít v pravo neb levo nakloní, nýbrž čárky řídí se vždy směrem štítu nikoliv papíru, poněvadž by jinak se stalo, že týž erb měl by jednou červené pole, podruhé purpurové, po třetí zelené kdyby byl v poloze kolmé nebo na levo nebo na pravo nakloněný. A podobně se věc má s klenoty.

Blasonujíce neb popisujíce štít, buď vypisujeme úplně jmena barev jako v červeném poli stříbrný lev nebo v červeně stříbrný lev, nebo se užívá skratek a znamení zvláštních. Barvu červenou znamená R (roth), modrou B (blau), zelenou Gr (grün), černou Sch nebo znamenko ⌗, zlatou G (Gold), stříbrnou S (Silber), purpurovou barvu Pp (Purpur), přirozenou N (Naturfarbe).

U plastických znaků neoznačovaly se ve starší době barvy šrafováním, nýbrž jen zvýšením a prohloubením, ale v novější době šrafují se zhusta pečeti, mince a reliefy, aby barva pole se označila, obrazy erbovní nebývají šrafovány.

Kožešin užívali v Čechách na štítech tak jako pan Jan z Michalovic, jenž bílou kožešinou jako polem celý štít měl potažený a na něm

Digitized by Google

svůj znak »červeného kráčejícího lva« ze samých červených krčků kuních složeného.

Kromě tohoto způsobu, jak se nakládalo v heraldice české s kožešinou, známe z jiných heraldik ještě dva druhy její: hermelín a šedou kožešinu.

Hermelín jest nejušlechtilejší kožešinou a pochází od lasičky v zimě bílé s černou špičkou ocásku. Kožešiny jednotlivých lasiček se sešijí a na ně se dají černé špičky od ocásků. Přirozeného hermelínu užívá se jako podšívky plášťů erbovních, přikryvadel, beránků na čepicích atd. Heraldický hermelín jest polem stříbrným, které poseto jest skvrnami černými podobnými křížkům, jichžto spodní rameno ve tři konce rozštípeno jest. Jsouli skvrny bílé a pole černé, nazývá se hermelín tento opačným.

Obyčejnou kožešinu vyobrazují heraldicky jako pole rozdělené šupinami skadeřenými, které štít pokrývají čarami vlnitými, do sebe vpletenými. Někdy jednotlivé šupiny pokrývají špičky ocásku zvířete, jehož kožešinu před sebou na štítě máme. Pěkný obraz takové kožešiny spatřuje se v Táboře na štítě na jednom svorníku radnice umístěném; v pokosném pruhu jsou čtyři řady šupin, na každou řadu po čtyřech připadajících a každá šupina jest jako bobkem na ťopce visícím okrášlená koncem ocásku.

Jsou také hermelíny zlaté s černými ocásky a opáčné a jinobarevné; pánové z Locquenghien v Porýnsku nosí ve zlatém hermelíně červeného lva.

Kožešina nepokládá se za barvu a proto mohou všechny barvy heraldické a oba kovy na kožešiny se dáti a naopak.

Ke kožešině počítá se též popelice (popeličina) nebo kožešina popeličí nebo popelka od popelice, veverky norvézské (mus ponticus řečené). V Čechách se popelice užívalo jako části kněžského roucha, zejména popeličího kaptouru a také popeličná kožka sobolů známa byla, ba pro vzácnosť této kožešiny zákon zrovna zapovídal řemeslníkům choditi v kunách a popelicích. V Anglii, ve Francii a v Německu jmenují se popeličinou též železné kloboučky, erbovní obraz rozmanitých podob a barev, obyčejně modrý na stříbrném štítě. Bernd, Hefner a Hohenlohe liší se tímto svým náhledem od Sackena a Querfurta, kteří za to mají, že obrazem tímto erbovním ani kožešina ani železné klobouky se nevypodobňují, nýbrž že zde máme před sebou vzorek z nastavovaného štítu neb vystříhaných látek, jako šachovnici, routy, dlažičky atd., který jen pro podobu svou železnými kloboučky nazván jest. O železných kloboucích viz zvláštní odstavec na konci heroltských kusů a železné klobouky jako obecné obrazy erbovní najdeš mezi zbraněmi.

Obšírněji nám promluviti jest o korešpondencí barev, jakou shledáváme mezi štítem a klenotem. Pravidlo heraldické zachovává se všude aby štít a klenot měly stejné barvy a v heraldice české také jinak nebylo ak příklady níže doložíme. Ale zvláštní hrou osudu nejvznešenější erb

Digitized by Google

český, erb království českého jiné barvy má klenotu a jiné štítu svého: s korunovaným stříbrným lvem o zlatých pazourech a dvojím ocasu na červeném štítě nesrovnává se nikterak svými barvami klenot, totiž černá dvě složená orlí křídla o 8 perech, jichžto dolejší část potažena jest černým šatem, desce ochranné podobným a 20 srdíčky zlatými ozdobeným. Pod korunou královskou s křížkem v čele vyniká na helmě spodní konec šatu černého jako obruba helmu splývaje po zadní části helmu jako přikryvadlo zase 15 srdíčky zlatými ozdobené. A jako na erbu českém tak na erbu markrabství moravského nesrovnávají se též štít a klenot svými barvami. Na štítě modrém jest korunovaná orlice se zlatými pazoury bíle a červeně šachovaná a na helmě jest černé orlí křídlo o 12 perech, která po 3 zlatých a černých se střídají, dole opět jako na českém klenotě křídlo jest srdíčky zlatými posázené. Přikryvadla se srovnávají se štítem jsouce červená a hermelínová.

Knížetství Slezské má na zlatém štítě černou orlici se stříbrnou pružinou na prsou a červenými pazoury. Klenotem jsou dva zlaté rohy buvolové na způsob trub, každý 5 praporečky střídavě červenými a zlatými ozdobený a u prostřed rohů nese se paví ocas vzhůru; přikryvadla jsou černá a zlatá. V českomoravské šlechtě také několik vzácných erbů nalézáme, kde štít a klenot v barvách svých nesouhlasí a v čele jich jest rod pánů z Kravař, kteří na červeném štítě bílou zavinutou střelu měli a na helmě orlí křídlo černé, jehož spodek 25 srdíčky zlatými posázen byl, přikryvadla červená a bílá srovnávala se se štítem. Jednoho rodu s těmito pány byli Tvorkovští z Kravař, lišíce se od strýců svých panských jenom počtem srdíček zlatých, kterých pouze 12 měli. Podobnosť erbu kravařského s královským erbem českým co do barev bije příliš do očí, než abych více slov o ní šířil. V Čechách měli pánové z Vartenberka nad svým polovičným štítem černým a zlatým za klenot křídla složená: vrchní černé s 10 srdíčky zlatými a spodní zlaté. Pánův z Hradce klenotem byla 2 křídla vorličí proti sobě roztažená a to křídlo pravé modré neb lazurové barvy, na němž 7 srdíček žlutých neb zlatých špicemi dolů obrácených vždycky dvě spolu a nejsnadněji toliko jedno, též peří jeho při vrchu zpátkem přiohnuté žluté nebo zlaté a levé křídlo červené neb rubínové barvy, na kterémžto nápodobně sedm srdíček žlutých nebo zlatých tak jako na pravém a mezi týmiž křídly věnec zelený bobkový se vidí. Tolika příklady můžeme ozdobu královského klenotu svého českého také mezi erby panskými doložiti.

Nesrovnalosť barev mezi štítem a klenotem vyskytá se též na erbu vymřelých vladyk Kladenských z Kladna, kteří nesli dle vypsání erbu svého z r. 1549 tento štít po svých předcích, totižto černé pole v bílém štrychu vůkol a vůkol štítu a na kolčím helmě 2 rohy bůvolové, při každém jednom rohu čtyři korouhvice bílé s červenými okrajky.

Zvláštní polohu mají někdy klenoty na hrobových kamenech, na kterých také páni a zemané pod nimi pochovaní z mramoru nebo kamene

Digitized by Google

vytesáni jsou: hlava s helmem a také bez helmu spočívá na klenotě na příč položeném. Slavný Otakar II. král český odpočívá s odkrytou hlavou na klenotu krále českého orlím křídle v chrámě Svatovítském na náhrobku ze XIV. věku a v kostele Charvateckém má pan Vilém z Ilburka († 1489) hlavu s odkrytým obličejem položenou na klenotě svém na příč ležícím: na lvu nebo jen helmu mezi dvěma orlíma křídloma. *)

*) Sepsání Kolářovo nezměněné.

Digitized by Google

IX.

Terminologie. Zvláštnosti filologické heraldických názvů jak předmětů tak i jich vlastností.

Zvláštností filologickou české heraldiky jest, že jména velkých zvířat heraldických oblíbena jsou v rodě ženském, aniž rodu mužského u těch zvířat se užívá, kromě že se tak činí, když patrný rozdíl u téhož erbovního zvířete vyznačiti se má. Naši předkové znali jen »orlici« Svatováclavskou na stříbrném štítě černou s plaménky z ní vyšlehujícími nebo jak Dalemil dí, »orlici v plameních«, kterou panu Vocelovi podařilo se najíti u křižovníků v Passionalu Kunhutině a v Tridentském erbu darovaném tomuto biskupství od krále Jana. O orlicích mluví se nezřídka v našich popisech a erbovních listech. Orlem byl Čechům jen dvouhlavý orel Říše. Proto se činí v české heraldice rozdíl mezi orlem a orlicí. Před půl stoletím vypravoval jistý pašerák v Rychnově, že by pruský král rád zaměnil orlici za orla, ale mocnáři že to nechtí dovoliti.

Lev slušel jako erb království Českému a kde rodinným erbem byl, podobal se zemskému lvu, byl totiž ve skoku a korunovaný, jako se vidí v erbu pp. z Náchoda. Selmičtí z Cítova měli lvíka na štítě (též se podobal předešlému). Na všech štítech Markvarticů spatřovaly se jen lvice (stojící neb vykračující). Komorník od desk zemských na popis náhrobku Zdenka z Valdšteina († 1535) l. 1572 vyslaný praví: Na kterémžto erbu jsou vytesány čtyry lvice a v štítu dvě péra. Lvici měli také páni Plavenští, jak psáno v Starých letopisech na str. 27 a podle Hájka k r. 1225 a jisté paměti v Třeboni zachované prvotně i Lvové z Rožmitala. Obec města Bechyně dostala l. 1511 do svého erbu na štítku křížem rozděleném dva lvy a dvě lvice. Sluší se tedy, v české heraldice rozeznávati lva a lvici.

Rozvažujíce o těchto příkladech neváháme také obraz na vnitřní stěně Levinského kostela, jemuž lid posměšně kocour říká (Der Kater von Lewin) za lvici prohlásiti. V okolku štítovém romanského slohu spatřujeme zvíře v levo běžící s vyzdviženým ocasem s obličejem k nám obráceným. Podobný jest obraz lvice v zámku Jindřichově Hradci. (Viz Hrady IV., 64.)

V městečku Kasejovicích viděl komorník l. 1568 v kostele kámen na hrobě, na němž byly vytesány dva staré erby; jeden erb nahoře vytesán a v poli klíč, pod tím erbem byl jiný erb: »hlava vosličí«, ale oba erby

Digitized by Google

bez leta a nápisu spatřiti může dnes ještě každý, kdo navštíví kostel v Katovicích u Strakonic (na náhrobku u velkého oltáře při epištolách).

K oslíčí hlavě druží se sviní hlava erbovní znamení všech Buziců, jež zřídka vepřovou hlavou slove. (Viz Font. rer. Boh. III. 125, 231 a Hájka k r. 1225.) Mikuláši z Třemšína (1458—1473) říkalo se odtud Vepř, ale druhdy členům téhož rodu Svinda.

O zubřici jako erbu slyšel dobré paměti Zoubek vypravovati Moravanku, když přehlížela sbírky musejní a o medvědici jako erbu na Svatohavelském penízi (ve Švýcařích litém) v Náchodě u Tábora nalezeném za naší paměti lidé mluvili.

V erbovních listech z české kanceláře vydaných kromě častých vlků také o vlčici jsme se dočetli k r. 1583.

Jako u lva, tak se to má i u psa a chrta. Císař Zikmund přidal (1423, 13. července) Plzeňským k tistě neb chrtici velblouda na štít, jak psáno ve Veleslavínově kalendáři.

Ze samiček mezi ptáky našli jsme v heraldice kačici, čírku a holubici. Jan Sláma z Nedřeva, Pražský měšťan, l. 1440 pro zrádu popravený měl erb kačici. (Viz St. letop. na str. 121.) Že erb vladyk z Konic kačici znamená, lze poznati z přijmění jich Kačice, nejednou se vyskytujícího. Na pečeti Jiříka z Donyně (1410 v arch. kapitul.) viděti obraz ptáčka čejce podobného. Že to je čírka, dozvěděli jsme se z Manualu v arch. kapitulním k r. 1395, kdež se připomíná Johannes Czyrka de Donyn. Holubici s ratolestí míru olivovou v zobáčku Zásmučtí z Zásmuk na svém štítě nosili, a bez ratolestí Klukové ze Všenor. Avšak že byl v české heraldice také holub, dokazuje se tím, že byl na Moravě ve 14. věku rod Holubů, kteří na štítě tři holuby nosili.

V erbovních listech po r. 1527 vydaných přihlíželo se ještě k těmto zvláštnostem, ale čím dále, tím více vnikal německý duch a heraldika naší kanceláře přispůsobovala se německému zvyku. Tak ku př. se mluvívá o orličích ale také orlích křídlech (o oněch často, o těchto zřídka v 16. st.) o hlavě orličí, o pazouru orličím, ale vždy jen o lvu, neb orlu, protože strany žádaly buď za erb královský aneb císařský.

Jinou zvláštností mluvy v české heraldice jest, že často bývá druhové jméno erbovního znamení, které ze tří říší přírody vzato jest, zevrubně rodovým jménem označeno. Čteme ku př., že dány byly na štít lev zvíře v běhu (1572), pes chrt (1549), půl tura zvířete, hlava zvířete jelena (1590), zvíře jednorožec (1590), hlava zvířete daněla, orel pták (1558), noh pták (1562), pták strnad (1540) a j. v.

Pěkně se také naznačuje pohyb zvířete. O zvířeti, které nestojí neb nekráčí, říká se, že je ve skoku (lid také tak posud říká), ku př. medvěd ve skoku (1572), kůň ve skoku (1557), noh pták ve skoku (1592). Podobná jsou rčení: Jelen maje se vzhůru ke skoku (1577), levhart ke skoku se maje (1590), srnec ke skoku stojí (1549), norec ke skoku obrácený (1572), srnka jako vyskakujíci (1529). Jiné postavení nazývá se během, jako př.

Digitized by Google

vlčice k běhu se majíc (1583), kozel jako v běhu (1590), srnec k běhu pozdvižený (1590), lev zvíře v běhu (1592). Skok někdy se pojímá jako ustrnutí po pohybu, odkud jsou rčení rys vzhůru vynikající (1572), jelen vzhůru stojící (1572), tur vzhůru postavený (1573), lev vzhůru vyzdvižený (1600), srnec k běhu pozdvižený (1590). Vzácnější je rčení, zvíře rys na zadních nohách vzhůru spjaté (1541), protože vzpínati se může jen vázaný tvor.

Protože se dravé zvíře v erbu má vyobraziti ve své největší divokosti, píše se obyčejně o lvích a orlicích (druhdy i o vlcích, psech a p.), že mají ústa rozžavená (t. j. rozpálená) a žhavost se značí červenou barvou. V německých listech erbovních se za to psává: ein grimmiger Löwe.

O ptácích a jich křídlech, pokud nejsou ve stavu pokoje, praví se, že jsou rozkřidleny, ku př., dvě křídla orlí rozkřidlená (1538), strnad rozkřidlený (1540), holub rozkřidlený (1579); druhdy také se řekne, že jsou křídla rozletitá (1540) aneb různo rozkřidlená.

Slova huba a zobák v české heraldice scházejí. Český lev v erbovních listech má zpravidla ústa rozžavená a čtvernohá zvířata též mají ústa. Také jestřáb má ústa (1547), ale ptáci většinou nosy. Kohout má nos (1534), též noh (1538), kos (1558), papoušek (1560), ale táž zvířata mohou míti také pysky. Noh má l. 1562 pysk, papoušek l. 1584, kohout l. 1570. O labuti se dí, l. 1567, že drží pysky neb ústy a o čápu l. 1626, že drží v pyscích zlatý prsten. Toto matení pochází tuším odtud, že se starý rozdíl zapomínal. O orlici, nohu, kosu, kohoutu a strnadu má se říci, že mají nosy, avšak labuť, husa a kačer mají pysky.

Ačkoliv se mluva heraldická slovu ocas nevyhýbá, přece ten, který l. 1537 list erbovní skládal, ozdobně se vyjádřil napsav: kytka pávova (staří Češi říkali každé ozdobě z peří kyta).*)

*) Sestavil vydavatel použiv zápisků Kolářových.

Digitized by Google

X.

Štít a jeho kusy.

Štít jest v heraldice české název té části zbroje, která ve válečnictví správně česky pavéza slove. Není pochyby, že štít, který byl do války nesen, také byl ozdobován tím, co se stalo později dědičným znamením, totiž že byl buď pomalován aneb nějaké znamení zlaté neb stříbrné na štítě přibito. Kosmas klade v ústa císaři Jindřichovi, l. 1040 na Čechy táhnoucímu, hrozbu: Já vám ukáži, kolik mám malovaných štítů. (Font. r. B. II. 80.) Z přibité věci vyvinulo se erbovní znamení, byl-li štít pomalován jednou neb několika barvami, povstaly z toho tak zvané heraltské neb čestné kusy, jež my nazveme zkrátka jen kusy. Při popisování jednotlivý kus se nazývá polem.*)

Nejstarší tvary heraldických štítů nacházíme na pečetích panovníkův, pánů a zemanů své doby a podlé libosti svých pánů štítové od jednoduché podoby trojhranné záhy přecházeli k rozmanitým tvarům mnohohranným a zvláště později všelijak zakrouceným. Již v samých začátcích české heraldiky štíty od sebe se dělí a podle toho, jsou-li vrchní rohy na štítě více méně méně zakulacené nebo končité rozličné druhy vyčísti můžeme. Štít knížete Vladislava (1110—1125) jak jej na mincích jeho vidíme, neměl rohů odříznutých, ale Soběslav (1125—1140) a Vladislav II. (1140—1173) měli rohy štítův svých hodně zaokrouhlené; méně okrouhlé byly rohy na Bedřichových štítech (1173—1189. — Pam. arch. XI., seš. 3, 5, 13). Na pečetích panovníkův 12. a 13. století také se většinou jen štíty se zaokrouhlenými rohy spatřují, aneb bývá tupý roh. (Ostré rohy miloval Přemysl II.) Dvojí tento druh štítů spatříš také na romanských kostelích v Záboři u Tynce n. L. a u sv. Jakuba u Kutné Hory, tam lovec na lva dorážející kryje levé rameno štítem nahoře zakulaceným a zde postavy dárce a knížete mají vysoké štíty s rohy jen málo uříznutými. Nad tympanem romanského portálu v Hrusickém kostele zachoval se nám štít kamenný, čtverhranný, na čtyři pole rozdělený, jehož první a druhé pole ozdobeno jest křížem,

*) Staří Čechové pojmy štít a pole nemátli, jako nynější jich potomci. Říkalo se tedy, že páni z Rožmberka nosili růži na štítě, ale erb pánů Hradeckých že byl rozdělen na pole a že v jednom takovém poli modrém měli zlatou růži.

Digitized by Google

třetí květem lilie a čtvrté prázdné zůstalo. Že tu štít, buď Ostrovského neb Svatoprokopského kláštera máme, každý pozná podle předmětů na štítě se nacházejících, kříže, znamení Spasitelova a lilie benediktinské, která symbolem kněžského stavu jest a nejen s podobou mnicha na tympanu souhlasí, jenž v levé ruce květ lilie drží, nýbrž i s erby klášterův Kladrubského, Oseckého, Svatoprokopského, kapitoly Mělnické a města Litomyšle (prvotně klášterního) souhlasí. Na příklad, jak chodilo u pánů, probéřeme nejstarší pečeti Vítkovcův. Štíty se zaokrouhlenými rohy našli jsme u Vítka z Prčice (1220), Vítka z Klokot (asi 1240), Budivoje z Krumlova (1259), ostré u Vítka z Krumlova (1259—1277), Budivoje odtudž (1264—1272), Záviše z Falkensteina na trojích, a Voka z Krumlova na dvojích pečetích, podobněž i u ostatních větví Vítkovcův. Všechny tyto osoby mají boky u štítů vyduté, ale pan Vok z Rožemberka (1257) drží štít čistě trojhranatý, kterýž si l. 1261 zase vydutým zaměnil. Také na pečeti Vítka z Hradce (1255) jest čistě trojhranný štít. Ve Velislavově bibli z konce 13. st. jsou štíty o stejných třech stranách a také trojhranné, podlouhlé s odkrojenými rohy. V nejstarší naší větší sbírce malovaných erbů (1338) v zámku Hradeckém spatřují se štíty trojhranné s vydutými rohy, ale vrchy jich jsou vykrojeny.

Trojhranný tvar štítu dlouho se drží. V 15. století znenáhla mizí ostrý zpodek a štít se zaokrouhluje. Vedle množství stejných štítů našli jsme zvláštnost na pečetích Jana z Vartemberka (1376—1380, v archivu musejním). Poloviční štít má zpodek rovný, jako by bylo kus čtverhranu, na vrchu jest každé pole zaokrouhleno ale tak, že pravé jest nižší a levé vyšší. (Vzácná libůstka.)

Trojhranný štít ustupoval tarči, která se poznává po výkrojku zakulaceném na přední straně štítu, do něhož se turnajské kopí založilo. První tarčovitý štít spatřuje se na pečeti Břenka ze Skály v archivu knihovny Pražské (1378). Jiné takové štíty jsou Jiříka od Dubu (1502), Kunata Pešíka (1512 v Komárově), Tasa z Peruce na náhrobku v Hořovicích a j. Hájek má 10 takových erbů v úvodu své kroniky (1540). Na štítě Jindřicha Smiřického ze Smiřic († 1569) nachází se dotčený výkrojek na obou stranách štítu. Ačkoliv v Němcích podobné štíty velice se rozšířily, u nás nedošly obliby a záhy ustoupily francouzským štítům, které od vrchu dolů čtvercům se podobaly, ale dole končily zakulaceným tvarem. V 17. st. začaly u nás též barokové podoby stítů a rozmohly se na úkor všech dřívějších pěkných tvarů heraldických takovou měrou, že nyní heraldickému umění s velikými obtížemi bojovati jest, aby zase staré formy heraldické došly své platnosti, ovšem v rouše novověkém. Tolik o tvaru štítu.

Části štítu mají svá jména. Horní jeho část slove vrch, dolní zpod neb zpodek, co jest mezi nimi, boky. Co jest prostředek, samo sebou jest zřejmo. Němci mu říkali srdce. Důležité jest věděti rozdíl stran. Pravidlem v heraldice od jakživa platným jest, že pohlížejícímu na štít jsou všechny věci na štítě v levo, které v obyčejném životě v pravo

Digitized by Google

bývají a naopak vše v pravo, co v obyčejném životě v levo bývá. Příčina toho jest, že jmenovati máme strany na štítě tak, jako bychom za ním stáli a jej oběma rukama drželi aneb vmyslili se, že stojíme na místě rytíře, který se o štít levou rukou opíral. Jakož pak se v živobytí pravá strana za vzácnější pokládá, tak i u štítu pravá strana vzácnější jest.

Podle toho jest u štítu pravý a levý bok. Znamenáme-li tři konce štítu písmeny, znamená A pravý vrchní, B levý vrchní roh a CD spodek. AB jest vrch, AC pravý bok, BD levý bok. U A jest na štítě první místo a u B třetí místo, u C sedmé a u D deváté. Je-li totiž štít rozdělen, jest 1., 2. a 3. pole vrch štítu nebo horní místo. 7., 8., 9. jest zpodek štítu nebo dolní místo. 5. jest střední místo, střed (srdce), 4. jest pravý, 6. levý bok prostředku neb srdce. 1., 4., 7. (na okraji AC) jest pravá nebo přední strana štítu. 3, 6., 9. (na okraji BD) jest levá nebo zadní strana štítu. 2., 5., 8. nazývá se místo pruhu kolmého (popruhu), 4., 5., 6. nazývá se prostřední místo.

Malý štít ve středu umístěný nazývá se štítkem (středním štítem). Má-li štítek ještě menší štítek na sobě, nazývá se onen středním štítem, tento štítkem.

Strany postavení jednotlivých obrazů erbovních sluší pamatovati, že, které k pravému okraji postrannímu obráceny jsou, v pravo obrácenými se nazývají a které k levému okraji postrannímu, v levo obrácenými slovou. Které obrazy od dolního okraje k vrchnímu okraji se nesou, nazývají se vzhůru obrácenými, naopak dolů obrácenými nebo převrácenými.

Přední místa ve štítu náležejí horní a pravé straně.

Nejvzácnějším jest pravý horní kout, a pročež popisuje-li se štít, začíná se vždy tou částí, která v pravo a nahoře jest aneb jak se po heraldicku praví, části tyto napřed se opovídají. Nejprve jmenovaná barva nebo figura jest tedy ta, která v pravo neb nahoře začíná.

Také se užívá výrazů vpředu a vzadu v erbovních znameních (často v německých majestátech), jmenují se předními, která v pravé polovici štítu se nalézají a zadními, která v levé se spatřují. O obrazu na prvním místě dí se, že vpředu nahoře se nalézá a o obrazu na místě devátém, že dole vzadu se spatřuje.

Štíty bez obrazů a bez rozdělení, jen jedinou barvou malované nazývají se prázdnými a jsou-li od majetnika k tomu určeny, aby budoucně na nich obraz upravil, na který čeká, nazývají se štíty takové očekávacími. Příkladem očekávacího štítu nám může být i štít Falcké větve Wittelsbašského rodu, která ztrativši kurfirstskou hodnost l. 1623, nosila jen prázdný červený štítek odloživši říšské jablko, znamení to úřadu arcitruksasa a to až do dosednutí svého na Bavorský trůn.

V Čechách máme prázdných štítů dosti, ale ne očekávacích; naše prázdné štíty vyloží se tím, že z nich erbovní znamení se sňalo a dalo na helm za klenot, jakož jinde bude vylíčeno. Takový je ku př. erb Svaška z Podolí (1436, arch. Hradecký), jenž na přilbici rybu měl, kterou i po-

Digitized by Google

tomci jeho Čáslavové z Podolí na štítě nosili. Podobně Přibík z Bratříkovic dal si svou lišku na přilbici (1477) a bratr jeho Jan Liška ji měl na štítě téhož roku v Telči. Že by jiní národové ve svých heraldikách si byli tak vedli, nevíme. Doložíme ještě, že se vyskytují také štíty pouhou kožešinou potažené beze vší figury (cizozemská zvláštnost).

Než přistoupíme k rozboru kusů. Dělíme-li štít rozmanitými barvami, děje se to zpravidla čarami pravidelnými, které se táhnou od kraje až ke kraji a rozdělují celý štít. Všecko, co nedosahuje krajů, patří k obecným znamením. Tak ku př. krokev (pruh do úhlu) vladyk z Pacova jest kusem, ale krokev Tuchorských z Tuchořic (na náhrobku Anny Tuchorské ve Lhoticích 1567) jest obecní znamení.

Podle směru čar dělíme kusy na dvé. Buď se táhnou celým štítem rovně od kraje až ke kraji aneb jiné rozdělovací čáře, aneb opouštějíce rovný směr vybíhají buď ve špice neb řezy aneb ohbi. Dvojí ten druh do podrobna probereme.

A. Kusy s rovnými čarami.

Svislá čára od vrchu štítu k jeho zpodu se táhnoucí nazývá se čarou podélnou aneb na zdél dělící, vodorovná čára od boku k boku slove příčná aneb na příč dělící, čáru z hořejšího pravého kouta do dolního levého se táhnoucí jmenujeme pokosnou neb pokosem dělící (obr. 1.), čáru z hořejšího levého kouta do dolejšího pravého šikmou neb pošikem dělící (obr. 2.). Štít svislou čarou rozdělený nazývá Dalimil polo-

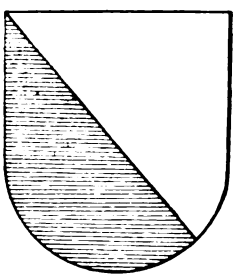

Obr. 1. Štít pokosem dělený.

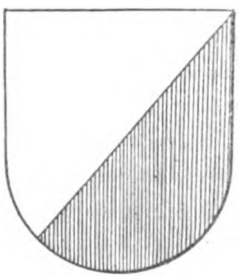

Obr. 2. Štít pošikem dělený.

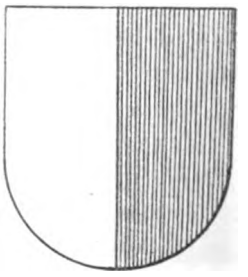

Obr. 3. Štít na zdél poloviční.

vičným mluvě o štítě pánů z Vartemberka. Podobných štítů bylo velké množství V majestátech 16. st. se popisuje takový štít, že jest zhora dolů na dvě polovice rozdělen. Jestliže příčná čara štít dělí, sluší jej nazývati na příč rozdělený (obr. 4.). Pro stručnost rčení doporučí se říkati na zdél poloviční (obr. 3.) a na příč poloviční (obr. 4.) a tak krásné mluvy našich předků následovati.

Pošikem rozdělený štít měli pánové z Miličína r. 1284 černý a zlatý, pokosem dělený měl l. 1418 Jan Mladenec z Miličína. Za staré doby nic na tom nezáleželo, zdali štít pokosem neb pošikem dělen byl. M. Kolář domníval se, že v rodinách jednotlivých původní štít hlavě rodiny náležel

Digitized by Google

a opočného směru štít mladším členům rodiny nebo rodinám a větvím mladšího původu stačil; ale dokladů k tomu nelze najíti. Naopak ku př. Jan ze Smiřic má na pečeti l. 1427 (arch. kapitul.) pošik, v l. 1428 (archiv Roudnický) pokos.

Když třetina štítu na pravé jeho straně čarou svislou se oddělí, obdržíme pravou stranu (obr. 5.) (ovšem jiné barvy než jakou štít má) jako u vladyk Chotků z Vojnína (červené a bílé pole 1482) a když levá třetina se oddělí, levou stranu jako u vladyk ze Hřebečník (1450).

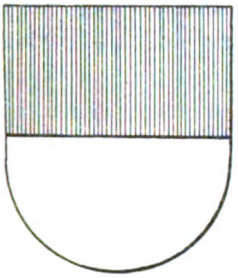

Obr. 4. Štít na příč poloviční.

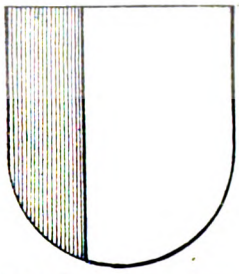

Obr. 5. Štít s pravou stranou.

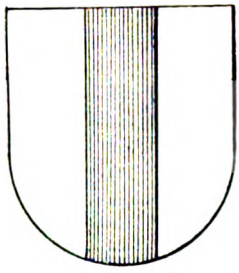

Obr. 6. Kůl.

Rozdělí-li se štít dvěma čarami tak, že každé ze tří míst jinou barvu dostane, obdržíme dvakráte nazdél rozdělený štít, pro nějž v české heraldice příkladu nevíme.

Je-li štít ve tré rozdělený jen dvojí barvy, tak že prostřední pole jinou barvu má, než ostatní dvě postranní, nazývá se prostřední místo kolem (kůl obr. 6.), jako vladyk Španovských z Lisova a Mitrovských z Nemyšle, z nichž onino mají bílý kůl na černém, tito bílý na červeném štítě.

Abychom rozdělili štít v několik částí, rozměříme vrchní kraj štítu na stejné části a táhneme celým štítem dolů tolik parallelných čar, kolik bodů dělících kraj ten má.

Rozměříme-li na příklad kraj štítu na tři části, obdržíme čtyři místa štítu a štít jmenuje se třikráte nazdél rozděleným; dělíme-li čtyřikráte vrchní okraj, obdržíme dva popruhy neb sloupce; dělíme-li pětkráte kraj, obdržíme pětkrát nadél rozdělený štít atd. (obr. 7.). Pravidlem tedy jest, že lichým počtem čar dělíme štít na tolik částí, kolik čar jest v rámci štítu (ačkoliv vždy o jednu část více napočteme); sudým počtem čar když dělíme štít, povstane poloviční počet kolů, co čar jest. Od sedmerého dělení štítu počínaje nazývá se štít svisle pruhovaným, na př. červeně a bíle pruhovaný štít Šafgočů.

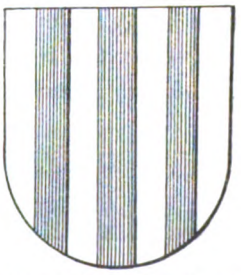

Obr. 7. Tři koly neb kolmé pruhy na štítě.

Je-li více kůlů na štítě, nemůže každý jednu třetinu (nebo dle některých heraldiků také dvě sedminy) štítu zabírati, nýbrž při dvou připadá jedna pětina, při třech jedna sedmina štítu na každý kůl. Kůl poloviční,

Digitized by Google

po česku též kolec řečený, zabírá jen šestinu štítu; zaujímá-li jen dvanáctou část štítu, nazývají jej strychem. Jsou-li dva strychy tak blízko sebe, že s prostorou mezi nimi ležící zabírají třetinu štítu, nazývají se dvojakými kůly, tři takové strychy trojakými.

O rozděleném na příč štítě již svrchu jsme mluvili a zbývají nám nyní jen rozmanité druhy jeho. Vrch nebo vrub štítu (obr. 8.) povstane, když dělící čáru pošineme ze středu nahoru na konec vrchní třetiny štítu. Pruh takto povstalý nazývá se vrchem nebo vrubem (červeným na stříbrném štítě u knížat Lobkoviců). Bývá-li pod pruhem tímto úzké místo jiné barvy, říkají, že jest podepřen, bývá-li takové místo nad pruhem, říkají, že jest překročen (obr. 9.), přestoupen (u vladyk z Chrastu na Žďáře a u vladyk z Mostku).

Zpodek štítu dostaneme, pošineme-li dělící čáru ze středu na konec spodní třetiny štítu (obr. 10.).

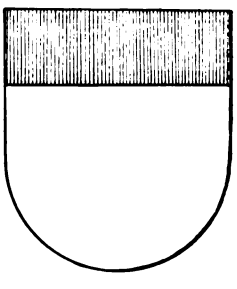

Obr. 8. Vrch štítu.

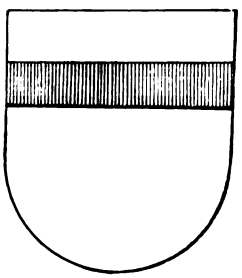

Obr. 9. Pruh překročený.

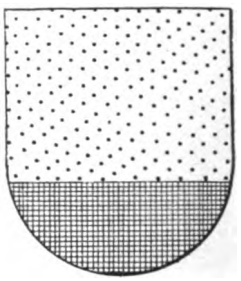

Obr. 10. Zpodek.

Vrch neb spodek bývají místo rovné čáry omezeny též vypouklou nebo vydutou čáru nebo místo nich podoba bývá kříže, jetele nebo lípového listu. Vladykové z Milonovic měli vedle šachované dolejší polovice štítu též tři lupeny.

Zpodek bývá někdy stupňovitý (erb bohatého Rotleva za Karla IV.), nebo místo něho nalézáme tři oblouky, ze kterých prostřední nejvýš se nese, jako lev Žerotínský na podobných třech obloucích stojí. Takovým obloukům tři hory říkáme a když jsou velmi úzké, půdou je jmenujeme. U městských erbů 16. st. skorem z pravidla jest zpodek trávníkem.

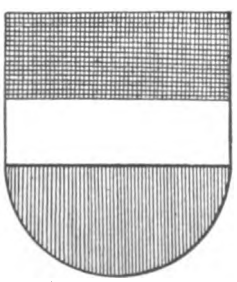

Obr. 11. Štít trojdílný.

Rozdělíme-li dvěma čarami příčnými štít, jehož tři místa třemi zvláštními barvami se vyznamenávají, obdržíme štít, dvakráte na příč rozdělený, neb zkrátka trojdílný (clypeus tripartitus) (obr. 11.).

Dvěma čarami příčnými dělíce štít obdržíme pruh, když tři části štítu jen dvěma barvami označeny jsou: vrchní a dolní třetina štítu mají stejnou barvu, od které barva střední třetiny nebo pruhu se liší. Pruh černý na stříbrném štítě měli vladykové Račínové z Račína (obr. 12.).

Digitized by Google

Třemi čarami rozdělený štít nazývá se třikrát na příč děleným štítem čtyrmi čarami dělíce štít dostaneme štít o dvou pruzích a vůbec lichým počtem čar dělení štítu se děje, a sudým počtem čar štít s polovičným počtem pruhů co čar jest obdržíme (obr. 13.).

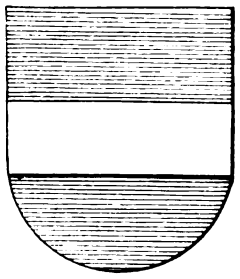

Obr. 12. Pruh.

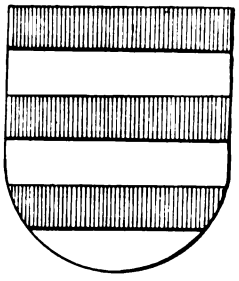

Obr. 13. Štít o třech pruzích.

A jako svrchu jsme na stejné části vrchní kraj štítu dělili a vždy o jednu část více na štítě obdrželi než dělících bodů bylo, tak zde bok štítu podobně děliti budeme a vždy o jednu část na štítě více obdržíme než dělících bodů bude.

Na náhrobku pana Mstislava z Chlumu (asi z r. 1300) jest štít tohoto pána čtyrmi čarami dělícími v pět částí rozdělen neb o dvou pruzích. (Obr. v Hradech XII., 300.) Potomci Mstislavovi, pánové z Chlumu a hrabata Slavatové z Chlumu a z Košmberka, měli štít pěti čarami rozdělený a o třech pruzích zlatých na modrém štítě. Příklad tento proto jsme uvedli, že se nám zachovalo blasonování nebo vypsání tohoto erbu z první polovice XVII. století v archivu Jindřichohradeckém. Charakteristickým pro heraldiku českou způsobem počíná se popisovati štít o třech pruzích zdola a praví se: štít, na němž sedm štrychů jest, první od spod a modrý, druhý zlatý, třetí zase modrý atd. Počítání míst, na která celý štít rozdělen jest nebo počítání štrychů nebude nám s podivením, poněvadž za starší doby ani Francouzové, ani Angličané, ani Němci štítů čarami svislými neb rovnými rozdělených jinak ve starší době nepopisovali. A jako na erbu pánů z Chlumu jsme viděli, že není nedotknutým dogmatem rozdělení štítu, aniž vázán počet pruhů, nýbrž v rozdílných dobách že rozdílně štít se dělival; podobně si vedli vladykové Horové z Ocelovic, u kterých v levé polovici štítu půlpruh jeden (Jan Hora r. 1532) s rozděleným ve tři části štítem (Jiřík Hora roku 1558), ba i s dvěma půlpruhy (Jáchym Hora roku 1620) se střídal.

Druhý příklad, jak předkové naši blasonovali štít o třech pruzích, našli jsme v kosmografii Jana z Pouchova, jenž Anhaltský štít takto vypisuje: dříví postlané přes štít žluté a černé barvy a přes ně věnec routový. —

O počtu pruhů na štítě, o prostoře, jakou zabírají pruhy na štítě, platí totéž, co svrchu v tom ohledu o kůlech řečeno bylo. Polovičnému kůlu nebo kůlci obdobný jest pružec, dva nebo tři pružce, které se rozkládají na prostoře pruhu, nazýváme dvojakými nebo trojakými pruhy. Pruh, jenž blízko vrchního kraje štítu se nalézá, nazýváme pruhem vyvýšeným, sníženým pak ten, který nedaleko spodku štítu se nalézá. Vilém z Račína měl místo rodného pruhu ve středu štítu dva úzké pruhy

Digitized by Google

ve vrchu štítu s prázdným místem uprostřed a to vše na prostoře středního pruhu roku 1444 a štít ve všem vypsanému podobný má Václav ze Skuhrova r. 1449.

I kůl i pruh mohou býti uprostřed rovně nebo šikmo přeříznuty a jedna polovice výš nebo níž na roh druhé polovice pošinuta, čehož příklad máme na pruhu pošinutém vladyk, nynějších hrabat Gleysentalerů z Gleysentalu (obr. 14.).

Na konci obou odstavců, kde jsme o kůlu a o pruhu pojednali, nebude nevhod podotknouti, že i kůl i pruh se střídají nejen u členů téhož rodu, nýbrž i u jedné osoby. Hrzek ze Stebna měl pruh ve středu štítu roku 1451 a r. 1467 kůl; Zvěst z Ejstebna měl r. 1564 pruh a Jan Zvěst z Ejstebna roku 1613 kůl. Ba v rodě vladyk z Valče tři pruhy Sezimy z V. roku 1455 se vystřídaly s dvěma kůly Anny z V., manželky Jana z Písnice r. 1533.

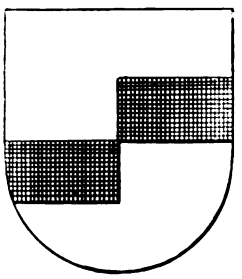

Obr. 14. Pruh pošinutý.

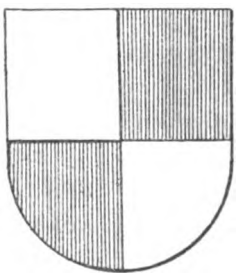

Obr. 15. Štít na kříž rozdělený.

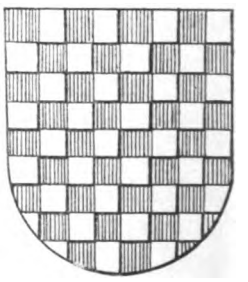

Obr. 16. Štít se šachovnicí.

Rozdělíme-li štít na zdél a na příč zároveň dvěma čarami, které ve středu štítu se protínají, obdržíme štít rozečtvrcený nebo lépe díc na kříž rozdělený (obr. 15.). (Po takovém štítě obdržel Václav Křižan z Hrádku své jmeno, jenž spolu na přilbě za klenot lodičku měl l. 1480.) Čtyři místa na štítě jmenují se pole a to první pole u pravého horního kouta, druhé pole u levého horního kouta, třetí pole u pravého dolního kouta a čtvrté pole u levého dolního kouta. První a čtvrté pole mívají touž barvu a podobně druhé a třetí: štít hrabat Voračických z Paběnic jest modrý a stříbrný na kříž rozdělený. Vypisujíce takový štít, následujme pořádku, jak tu byl vypsán.

Rozdělíme-li štít na příč jednou čarou a dvěma nazdél, obdržíme šest polí, jichžto barvy se střídají tak, že pole svými rohy se dotýkající stejnou barvu mají. Příklad: Vladykové z Miletínka na Čáslavsku.

Také může býti štít jedenkráte nazdél a dvakráte, třikráte, čtyřikráte, na příč rozdělen, jako měli vladykové z Hoštic třikráte na příč a jedenkráte na dél rozdělený štít červený a stříbrný.

Když se štít stejným počtem čar (stejně daleko od sebe vzdálených) na dél a na příč rozdělí, obdržíme šachovnici a to o devíti polích jsou-li na štítě dvě čáry nazdél a dvě na příč. Jako dříve jsme činili tak

Digitized by Google

i zde vypisujíce šachovnici počneme barvou pole v hořením pravém koutě. Má-li šachovnice více než devět polí, pole jednotlivá se nepočítají a řekne se jen červená (neb černá?) a stříbrná šachovnice, jakou najdeš na štítě Kosořských z Kosoře (kosmografie Jana z Púchova) nebo Pařízků z Pařízku (Miltner, Privatmünzen und Medaillen). V pravo pošinutá pole šachovnice měli na svém štítě vladykové Stranovští ze Svojovic. Polovičného štítu pravou polovici mají dnes žlutě a černě šachovanou hrabata Do[illegible] Dohalic po svých předcích a takový byl i štít Zachrastských ze Zachrašťan, Hamzů ze Zabědovic, Bořků z Miletínka, Boharyňských z Hrádku a j., kteří rodové všichni s pravou polovicí šachovanou také levou vystřídali. V hoření polovici štítu měl šachovnici Jeronym z Hořeňovsi r. 1450 a jen hoření třetinu štítu šachovanou Hroch z Hořeňovsi r. 1371 (obr. 16.).

Je-li více čar na dél než na příč, obdržíme místo čtvercových polí šachovnice šindele. Ale heraldika stará není tak úzkostlivou, aby rozdíl mezi takovými poli činila anebo u téhož rodu přesného počtu polí šachovnice dbala: brzo jich více, brzo méně najdeš.

Vyzděný nebo čtverci tesanými rozdělený štít nazýváme též šachovnici, která má pole jednotlivá širší než vyšší, takže konec pole jednoho vždy na prostředek dolejšího dopadá.

Rozdělíme-li v polovičném na zdél štítě na příč buď pravou nebo levou polovici uprostřed, dostaneme polovičný štít na příč rozdělený Polovičný štít modrý s levou polovicí rozdělenou (červenou a stříbrnou) měli vladykové Hrušovští z Hrušova a hrabata Hrzanové z Harasova měli polovičný štít stříbrný s levou polovicí červenou a černou, jako Homutové z Harasova (obr. 17.).

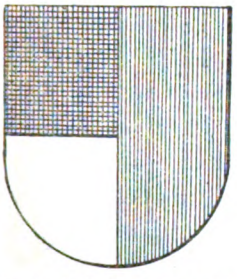

Obr. 17. Polovičný štít na příč rozdělený Hrušovských.

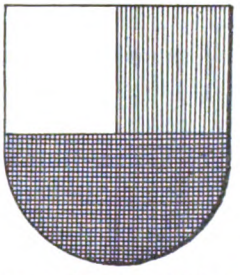

Obr. 18. Štít Kamýtských ze Lstiboře.

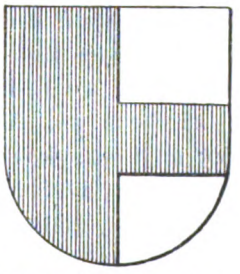

Obr. 19. Štít Prostiborský.

Je-li u štítu na příč polovičného jedna polovice zase na zdél rozdělena, povstanou tři pole. Takový štít jmenujeme, je-li horní polovice dělená štítem shora na dél a celým na příč polovičným a je-li dolní dolní polovice dělena štítem zdola na dél a celým na příč polovičným. Onen štít měli Kamýtští ze Lstiboře (obr. 18.) (červený a bílý, dole černý) tento Gerštorfové svrchu červený, spodu černý a bílý.

Rytířský rod saský z Wittern, jenž nyní v Čechách usedlý jest, má polovičný štít červený a stříbrný v hořejší polovici a dolejší polovici černou.

Digitized by Google

Ze mnoha kombinac posledního kusu připomínám dva jeho tvary, rozšířené po Čechách. Polovičný na zdél štít s pruhem uprostřed buď v pravé nebo levé polovici sluší vladykám Podmoklským z Prostiboře (obr. 19.), kteří mají pruh červený na stříbrné polovici s levou polovicí červenou nebo naopak. Polovičný štít s jednou polovicí červenou a s druhou buď třikráte červeně a stříbrně na příč rozdělenou nebo s třemi pruhy příčnými červenými na stříbrném poli měli pánové Švihovští z Ryžemberka a mají posud nynější hrabata Černínové z Chuděnic, kteří změnili jen barvu bílou v modrou a uprostřed do štítu svého z milosti Ferdinanda III. štítek s literami R M F dostali. Pro krátkost pojmenujeme onen Prostiborským, tento Ryžemberským neb Černínským (obr. 20.). Skříží-li se pruh na dél a pruh na příč v prostředku štítu aneb vynechají-li se ze šachovnice o devíti polích všechna prostřední pole, obdržíme kříž (obr. 21). Kříž může také jíti pokosem a pošikem, jako nacházíme u Chřínovců ze Chřínova.

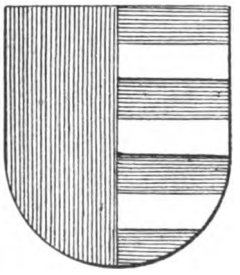

Obr. 20. Štít Černínský.

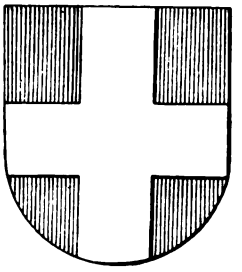

Obr. 21. Kříž na štítě.

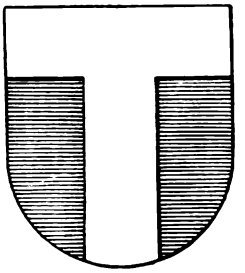

Obr. 22. Kříž berličkový Nazův.

Tvary křížů jsou rozmanité, avšak náleží-li kříž k heroltským kusům, dotýkají se aspoň dvě jeho ramena na dvou stranách kraje štítu. Ostatní kříže najdeme mezi obecnými znameními. Když se několik úzkých křížů dohromady spojí, dostaneme mříž; schází-li kříži rameno hořejší, nazývá se křížem sv. Antonína nebo křížem berličkovým (obr. 22.) jaký měli vladykové Názové ze Chřenovic na Čáslavsku.

První čtvrť vyňatou ze štítu na kříž rozděleného nazýváme čtvrtí prázdnou, nebo také svobodnou a která často jen $^1/_8$ nebo $^1/_9$ štítu zabírá (tedy na štítě s křížem jedno ze čtyr polí v koutech). Pravidlem jest, že svobodnou čtvrť nalézáme obyčejně v hořejším pravém koutě a popisujíce erb takový jmenujeme kout jen tenkráte, když čtvrť svobodná jinde se nalézá než na svém obyčejném místě. Červená svobodná čtvrť na stříbrném štítě náležela vladykám Lukaveckým z Lukavce na Čáslavsku a sourodým Kamarétům ze Žirovnice (obr. 23.).

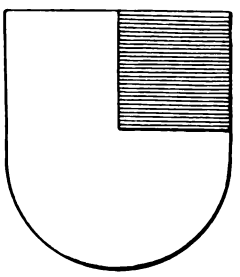

Obr. 23. Svobodná čtvrť Lukaveckých.

Místem nazývá se svobodná čtvrť uprostřed kraje štítu. Pokosem dělíme štít čarou, která z pravého hořejšího kouta do dolejšího levého se

Digitized by Google

nese a pošikem čarou, která naopak z levého hořejšího kouta do pravého dolejšího se nese. Popisujíce erb jmenujeme napřed barvu pravé polovice a potom levé, jak jsme již v úvodu pověděli.

Odkrojí-li se čarou, která z prostředka hořejšího kraje štítu do středu pravého boku se nese, část štítu, nazýváme odkrojek ten pravým vrchem štítu šikmým, a učiní-li se tak v levém horním koutě štítu, dostaneme levý vrch štítu šikmý: oba bývají také menší míry, než jsme značili.

Odkrojek podobný v dolejším konci štítu nazývá se šikmým spodkem štítu a rozeznáváme pravý a levý šikmý spodek štítu. Pravý jsme našli na pečeti Václava Prudkého z Kopišti (1440, arch. musejní).

Co jsme svrchu spozorovali, dělíce štít na dél a na příč, platí též, když pokosem anebo pošikem na několik části jej rozdělíme. Dělíce dvěma pokosnými čarami štít tří rozdílných barev, dostaneme štít dvakráte na pokos rozdělený (obr. 24.). Dělíce opět dvěma pokosnými čarami štít dvoubarevný, obdržíme pruh pokosný.

Obr. 24. Štít dvakráte na pokos dělený.

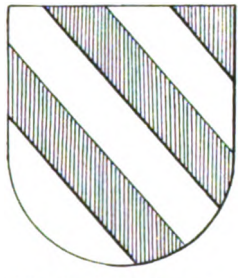

Obr. 25. Pokosné pruhy.

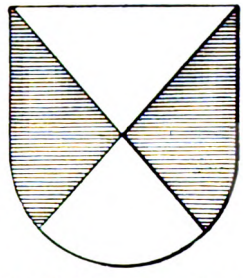

Obr. 26. Štít pokosem na kříž rozdělený Bořikovských.

Podobně při několika čarách počtem lichých štít třikráte, pětkráte, sedmkráte se rozdělí a dělen jsa sudým počtem čar pokosných nebo šikmých nese vždy na sobě polovic pokosných nebo šikmých pruhů, co čar má (obr. 25).

A jako jsme svrchu rozdíly v šířce jednotlivých kůlů a pruhů seznali, tak pokosný nebo šikmý pruh vedle původní své šířky, která třetinu štítu zabírá, též jen dvě sedminy štítu zaujímá; poloviční takový pruh, jenž kůlci nebo pružci se rovná, nazveme pružcem pokosným nebo šikmým a když dva nebo tři takové pružce prostor jednoho pruhu zabírají, nazývají se dvojakými nebo trojakými pruhy pokosnými nebo šikmými.

Když se pokosnou a šikmou čarou protíná střed štítu, rozdělí se štít šikmým křížem na čtyři části, ze kterých část od vrchu štítu až do prostředka sahající nazýváme polem prvním, část podle pravého boku štítu polem druhým, část podle levého boku štítu polem třetím a část ode

Digitized by Google

zpodu štítu až do středu sahající polem čtvrtým. Jako u obyčejného kříže pole první a čtvrté stejné barvy bývají a podobně pole druhé a čtvrté, tak věc se má u štítu šikmým křížem rozděleného jehož užívali modrého a stříbrného vladykové Bořikovští z Košmberka, vladykové z Nalžov a ze Svojšína a původní pánové z Paběnic (obr. 26).

Stočíme-li štít čarou v prostřed rozdělený s několika čarami příčnými tak, že čára na dél buď se stane pokosnou čarou jinými čarami šikmými rozdělenou anebo šikmou čarou jinými pokosnými čarami rozdělenou, obdržíme štít jednou pokosně nebo šikmo rozdělený a dvakráte, třikráte, čtyřikráte, pětkráte pošikem nebo pokosem rozdělený; místa střídají se barvami.

Je-li štít několika čarami pokosnými a příčnými rozdělen, jest samými čtverci posázen, které routami se nazývají: modře a stříbrně routovaný štít vladyk z Bobolusk na Moravě. Táhnou-li se pokosné a šikmé čáry parallelně k hlavní pokosné nebo šikmé čáře z pravého hořejšího kouta do levého dolejšího nebo naopak z levého hořejšího do pravého dolejšího se nesoucí povstanou při stejném počtu čar na pravé a levé straně hlavní pokosné nebo šikmé čáry čtverce (kvadrátky) na jedné hraně stojící (obr. 27.).

Obr. 27. Štít s pokosnými čtverci.

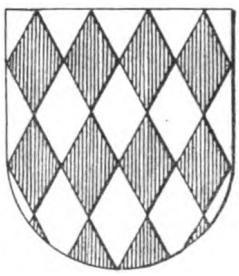

Obr. 28. Štít s routami postavenými.

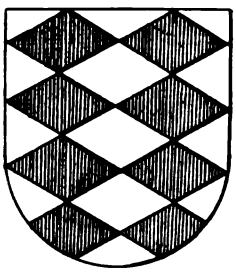

Obr. 29. Štít s routami položenými.

Táhnou-li se pokosné a šikmé čáry více zpříma, routy se prodlužují a obdrží dva tupé a dva ostré úhly a nazývají se obyčejně kosodélníky, velmi dlouhé nazývají se prodlouženými kosodélníky neb cívkami, také vřeteny. Modré a stříbrné kosodélníky má Bavorsko na svém štítě (obr. 28., 29.).

Kosodélníky buď na špici zpříma stojí nebo jsou šikmě nakloněny podle toho, jak čáry se nesou; routy stanou se tupými nebo stlačenými, když čáry šikmé více horizontálním se podobají.

Ve staré heraldice nedbali toho, zda-li routy více méně kvadratické podlouhlé, vzpřímené nebo nakloněné byly, jako nedbali větších a menších polí na šachovnici. Které kombinace štítů jsme seznali, když buď pravá anebo levá polovice polovičného štítu na příč se rozdělila, nebo celá polovice dolejší neb hořejší jednu jedinou barvu dostala, tytéž kombinace nastanou, když pokosnými nebo šikmými čarami celými a polovičnými štít

Digitized by Google

rozdělíme. Pokosem poloviční štít může míti ještě buď levou neb pravou polovici svou čarou šikmou ve dvé rozdělenou. Příkladu z Čech neznám na ten čas.

Dáme-li na štít místo pokosné a šikmé čáry v prostředku se protínajících pokosný a šikmý pruh v prostředku se protínající, obdržíme kříž sv. Ondřeje, který měli na štítě vladykove Chříňovci ze Chříňova na Plzensku (obr. 30.).

Sejde-li se na štítě několik pokosných a více šikmých pruhů vespolek se protínajících, dostaneme mříž šikmou obyčejně dvojí barvy, které jako u pletiva se proplítají.

Klín nebo špici obdržíme na štítě, když dvě čáry, jedna šikmá, druhá pokosná, nebo obě pokosné nebo obě šikmé k sobě se sběhnou na kraji štítu. Čáry obě z doleních koutů štítu se nesou nahoru do prostředku vrchního okraje štítu a činí rovný klín, nesouce se opačným směrem shůry dolů činí klín obrácený (obr. 31.).

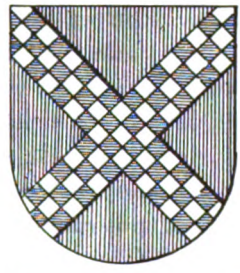

Obr. 30. Kříž sv. Ondřeje.

Obr. 31. Klín obrácený.

Ubírajíli se obě čáry směrem svrchu naznačeným z jednoho kraje štítu k protějšímu kraji, kde se v jednom bodu setkají, nazývá se klín postranním a to pravým nebo levým podle toho, kde se kterého kraje koncem svým dotkne. Nic na tom nezáleží, zdali obě čáry rovné nebo zahnuté jsou.

Státi se též může, že klín takový z kouta do kouta diagonálně protějšího směrem svým se nese, a nazývá se potom pokosným klínem koutu pravého, když v hořením pravém koutě obě čáry pokosné se setkají a šikmým klínem koutu levého, když v hořením levém koutě obě čáry šikmé se setkají. Nesou-li se obě čáry z hořejšího levého kouta do dolejšího pravého, nazývá se klín ten převrácený šikmým klínem z kouta levého, a nesou-li se obě čáry z hořejšího pravého kouta, nazývá se klín ten převrácený pokosným klínem z kouta pravého.

O všech jmenovaných klínech platí názvy jejich, když štít dvojí jen barvou vyznačen jest: barvou klínu a barvou štítu. Je-li trojí barva na štítě, má se za to, že klín štít ve dvé rozděluje, a dí se o takovém štítu na příklad: modrý klín na stříbrném a červeném štítě. Podobně trojbarevným býti může klín převrácený, pokosný, šikmý, převrácený šikmý a klín postranní pravý i levý.

Nesahá-li klín svou špicí až ke kraji, a je-li o to zkrácen, říká se mu snížený nebo stlačený.

Máme-li na štítě několik klínů vedle sebe, ať jsou již rovné nebo převrácené, ať do kouta některého nebo do okraje štítu obrácené, počítají se klíny, když jsou úplné, a když jsou na krajích neúplné, počítají se jen

Digitized by Google

čáry, které klíny činí a štít se pojmenuje na příklad třikráte na dél zašpičatělý červený a stříbrný. Také sbíhá se několik klínů v jednom bodě na kraji štítu a nebo v některém koutě; za příklad nám budiž štít, na němž sedm čar klínových uprostřed levého okraje štítu se sbíhá, stříbrného a červeného. Olomoucké biskupství má pět špicí nebo klínků stříbrných na modrém štítě. O všech klínech nebo špicích říci můžeme, že vedle čar rovných též čáry vykrojené mívají.

Klínu nebo špici podobná jest krokev, kterou sestrojíme dvěma pruhy šikmým a pokosným, jež ze zpoda štítu vycházejíce k sobě se pořáde blíží, až nahoře uprostřed vrchního kraje štítu se sejdou a ve špici končí (obr. 32). Štít s krokví může býti dvojbarevný nebo trojbarevný a podle toho rozeznáváme, jako při dělení štítu na dél a na příč, buď krokevní štít třikráte, pětkráte, sedmkráte, atd. rozdělený, nebo krokev jednu, dvě a tři na štítě dvakráte, čtyřikráte a šestkráte děleném podle lichého nebo sudého počtu čar; polovice sudých jest zároveň počtem krokví.

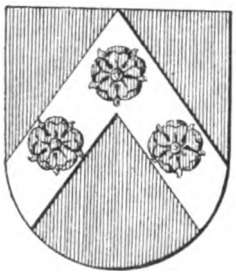

Obr. 32. Krokev.

Podle směru krokví rozeznáváme převrácené krokve, postranní pravé nebo levé krokve, krokve pokosné (do pravého hořejšího kouta obrácené) šikmé (do levého hořejšího kouta obrácené) převrácené pokosné a šikmé a krokevně rozdělený štít převrácený, postranní pokosný a šikmý.

Jsou-li krajní čáry krokví vykrojené, jmenuje se krokev vykrojenou; nesahá-li krokev až k vrchnímu okraji, nazývá se snížená, nebo dosahuje-li sotva středu, nazývá se stlačená a když pruhy její nevycházejí z koutů, nýbrž z okrajů, nazývá se krokví zvýšená. Schází-li krokvi špice, tak že se uříznutou býti zdá, jmenuje se krokví bez vrcholu.

Dělíme-li štít jak svislými a příčnými, tak pokosnými a šikmými čarami zároveň, povstanou zase nové kombinace. Poloviného štítu mohou jedna nebo druhá neb obě polovice pokosně nebo šikmo rozděleny býti a to buď pokosně nebo šikmě v přední i zadní polovici nebo v zadní polovici opačným směrem proti přední polovici: přední polovice štítu poloviného červená, zadní modře a stříbrně na pokos rozdělená, nebo přední polovice modře a stříbrně na pokos rozdělená a zadní polovice červeně a zlatě pošikem rozdělená. Také mohou jedna nebo druhá neb obě polovice několikráte pokosně nebo pošikem se děliti a máme li na zadní polovici štítu poloviného ve dvou barvách tolik dílů, kolik v přední polovici, kde však barvy se zadní polovicí se střídají, dostaneme štít s krokvemi střídajících se barev v obou polovicích například červený a stříbrný štít s krokvemi se střídajícími vladyk Hochauzarův z Hochauzu.

Je-li přední polovice štítu poloviného pokosnými čarami rozdělená a zadní polovice šikmými čarami, obdržíme štít s převrácenými krokvemi střídajících se barev.

Digitized by Google

Podobně věc se má, když místo abychom dělili štít na dél, jej rozdělíme na příč. Též může býti poloviční štít rozdělen jak pravé tak i v levé polovici pokosnými pruhy, které se střídají dvěma barvami v obou polovicích.

Štít může býti též na zdél nebo na příč rozdělen a šikmo křížem rozdělen.

Spojíme-li jak čáry na dél a čáry na příč, tak pokosné a šikmé na jednom štítě, dostaneme šteníř (obr. 33.). Štít takový rozdělen jest na osm trojúhelníků pravoúhlých, které se v prostředku dotýkají a je-li štít dvojbarevný čtyři a čtyři po jedné barvě mají. Kombinace štenířе jsou rozmanité: buď je štít rozdělen čarou na dél s poloviční štenířem, nebo je štít rozdělen čarou na příč s poloviční štenířem nebo naopak poprvé i podruhé. Šteníř obdrží dvanácte částí, když se rozdělí rozečtvrcený štít dvěma pokosnými a dvěma šikmými čarami, jež se ve středu protínají čáry mohou býti též vykrojeny. Krásný a tuším jediný příklad štenířе spatřujeme na náhrobku Hirza ze Zvíkova (1275) v Zlatokorunském klášteře (Obr. ve Hradech, XI, 26.).

Jednotlivé pole štenířе jmenujeme kuželky. Kuželku sestrojíme poloviční pokosnou čarou a poloviční čarou příční, kterou z prostředka pravého okraje štítu do prostředka štítu k pokosné čáře táhneme. Kuželka bývá obyčejně v pravém hořejším koutě.

Sbíhají-li se na štítě čáry na příč nebo čáry na dél s pokosnými a šikmými čarami, vytvoří se řady špící nebo klínů (kosočtverců poloviční): za příklad budiž štít se čtyřmi příčními řadami stříbrných a červených špící — klínů. Jsou-li klíny tak uspořádány, že špice jedné řady dotýkají se středu základen vyšší řady, nazývají se špícemi.

Řadu obrazců sestrojených z čar podélných a příčných a z čar pokosných a šikmých ukončíme štítem, který na způsob vidličky nebo kříže lotrovského rozdělen jest. Z prostředka dolejšího kraje štítu nese se přímá čára vzhůru do středu štítu, kde se s čarou touto též pokosná i šikmá čára scházejí. Každý z těchto tří dílů štítu jest jiné barvy a štít se vylíčí takto: štít stříbrný, modrý a červený na způsob vidličky rozdělený (obr. 34.).

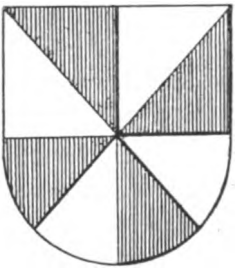

Obr. 33. Šteníř.

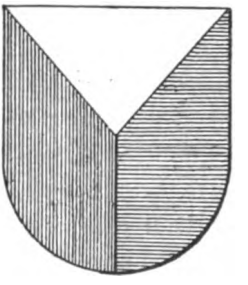

Obr. 34. Štít na způsob vidličky rozdělený.

Vezmeme-li na štít právě vylíčený místo jedné čáry všech tří druhů po dvou čárách všech tří druhů, obdržíme při dvou barvách štítu lotrovský kříž nebo vidličku, složený z poloviční ho kůlu a poloviční ho kříže Ondřejského. Odejme-li se z tohoto štítu třetina při vrchním kraji jeho, nazve se obrazec ten plným štítem lotrovským, nebo také štítem s dvěma pilíři.

Digitized by Google

Převrácený štít na způsob vidličky rozdělený nazývá se štítem na způsob žentouru rozděleným: štít černý, červený a stříbrný žentourovitě rozdělený.

Štít s převráceným křížem lotrovským nazývá se štítem s žentourem a v Čechách mají převrácený kříž lotrovský nebo žentour na štítě rytíři a svobodní pánové Křelířové ze Zakšova (obr. 35.).

B. **Obrazce sestrojené z krajných čar lomených a ohnutých.**

Z krajných čar lomených pravými úhly dostaneme stupeň a cimbuří. Stupeň sestrojíme dvěma čarami příčnými, které z obou postranních okrajů štítu v rozdílných výškách do prostředka jeho táhneme a tam svislou čarou spojíme. Podle toho, na které straně štítu vyšší část stupně se nalézá, také stupeň se nazývá buď stupněm pravým nebo levým a nese-li se od hořejšího okraje dolů do štítu, máme obrácený stupeň pravý nebo levý. Stupeň obdržíme také dvěma čarami podélnými zhora a zdola taženými, které uprostřed štítu příčná čára spojuje, stupeň stojí potom zpříma vzhůru a štít nazývá se stupněm nazdél rozděleným. Štít může takto několikráte rozdělen býti a když celou řadou stupňů buď na dél nebo na příč celý rozdělen jest, nazývá se štít řezem stupňovitým pokosně rozdělený Štít se stupněm červené a stříbrné barvy byl u vládyk z Chlumu (obr. 36.).

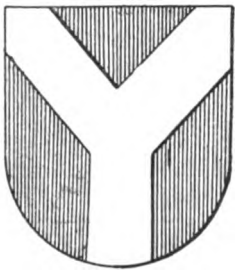

Obr. 35. Štít Křelířů ze Zakšova.

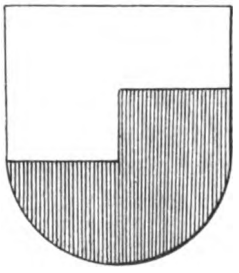

Obr. 36. Štít se stupněm vl. z Chlumu.

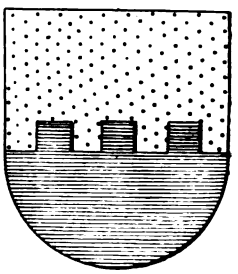

Obr. 37. Štít stínkami rozdělený.

Nese-li se stupňovitá čára z prostředka obou postranních okrajů štítu vycházejíc vzhůru ke středu vrchního okraje, obdržíme špici stupňovitou nebo stavitelský štít nebo přední zeď domu. Kolik stupňů jest, určí se počtem svislých čar při každé stupňovité čáře.

Stěna nebo stínka jest vyvýšenina pravoúhlá na příčné čáře, ku př. štít stříbrný a černý stínkou rozdělený. Jsou-li na štítě více než dvě stínky, štít nazývá se stínkami rozdělený (obr. 37.). Dostanou-li se do krajů polovičné stínky, počítají se dvě polovičné za jednu celou. Každá rovná čára může býti stínkami opatřená, pročež máme kromě příčných čar se stínkami také čáry na dél, čáry pokosné a šikmé se stínkami, pruhy, kůly, krokve z jedné neb z obou stran stínkami opatřené (ostěné): štít stříbrný a červený stínkami na příč rozdělený a štít s pokosným pruhem

Digitized by Google

na obou stranách ostěným. Příčný pruh může míti stínky buď nahoru buď dolů obrácené, ale popisujíce štít opovídáme jen stínky dolů obrácené, poněvadž první směr stínek pravidelný jest.

Cimburím nazýváme v heraldice české příčné pruhy se stínkami nahoře i dole na pruzích tak uspořádanými, že stínky v dolejší řadě střídají se místy svými se stínkami v hořejší řadě, aneb že jdou několikráte červené a bílé stínky vždy jedny nad druhými (obr. 38.). Vedle dvou pruhů ostěných na obou stranách bývají ještě dva pruhy: jeden ve vrchu, druhý u spodku štítu, ale každý z obou má jen stínky jednou řadou a to do vnitř štítu obrácené, tak že oba tyto poslední dva pruhy takořka jeden pruh na obou stranách ostěný činí a celkem na štítě tři pruhy se stínkami na obou stranách máme. Pěkné cimburí viděti na štítě pánů z Cimburka a Vojslavských z Vojslavic (obr. 38.).

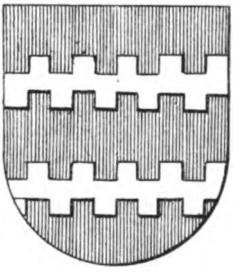

Obr. 38. Cimburí na štítě.

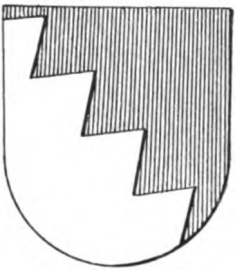

Obr. 39. Štít špicemi rozdělený.

Šířící se na vrchním konci stínky nazýváme stínkami širokými ostře do špice zařiznuté vlaskými nebo vroubenými stínkami a na obou stranách stupněm opatřené dvojnásobnými stínkami. Stínka dolů obrácená nazývá se zubem a proto při řezu stínkovitém řezy a zuby se takořka střídají. Jsou-li stínky přiostřeny nebo dvěma čarami šikmou a pokosnou na spůsob štítu u domu pokryty a zuby mezinimi ležící podobně přiostřeny, dostaneme štít čarou z přiostřených stínek rozdělený, která se rovná čáře ze železných kloboučků (štít stříbrný a modrý s řezem stínkovým přiostřeným).

Pokosné a šikmé stínky nazývají se suky, čára taková krajní čarou ostrvovou, obrazec ostrví.

Jestliže lomenými pravoúhlými čarami krajními štít dále ještě rozdělíme, obdržíme štíty berličkovou a křížovou čarou rozdělené. Berličková čára složena jest ze samých křížů berličkových t. j. bez hořejšího ramene kříže a štít může čarou tou v rozmanitých směrech rozdělen býti jako na př. stříbrný a modrý štít se šikmou čarou berličkovou.

Křížová čára sestrojena jest ze stínek křížových nebo z křížků, ze kterých každý na stupni jako na podstavci stojí a příklad její najdeš na štítě stříbrném a červeném s křížovou čarou na příč rozděleném. Jinak ještě štít se dělí pokosně nebo šikmo lomenými čarami krajními, ve kterých případech obdržíme štíty buď špicemi kratšími a delšími, buď tak řečenými vlčími kly nebo zuby rozdělené. Promluvíme napřed o štítech špicemi rozdělených (obr. 39.). Jsou-li špice tak dlouhé, že až protějšího kraje štítu se dotýkají, počítají se špice a podle počtu štíty se třemi, čtyřmi, pěti a šesti špicemi se rozeznávají. Je-li jedné špice polovice na kraji

Digitized by Google

štítu, dostane se na protější okraj zase polovice a štít se dělí špícemi, jichžto postranní čáry potom počítajíce pravíme o takovém štítu, že jest na příklad zlatý a stříbrný štít sedmkráte špícemi dělený.

Krátkými špícemi obdržíme čáru zubatou, která též kůly, pruhy, krokve, stupně atd. ohraničovati může. Tak máme štít zubatými čarami rozečtvrcený, černý a stříbrný a také zubatý pokosný pruh stříbrný na červeném štítě.

Rovné špice střídají se se špícemi křivě zahnutými, které potom kly vlčími nazýváme. Doklady toho případné máme v heraldice české v rozrodu Vchynských, z něhož knížata a hrabata Kynští ze Vchynic a z Tetova pocházejí, jichžto erb třemi stříbrnými kly vlčími na červeném štítě se honosí. Jan ze Vchynic měl na své pečeti z roku 1417 (Drážďany) tři vřezy nebo špice zdola nahoru do prostředka štítu se nesoucí, jako Zikmund Razický ze Vchynic r. 1521 (museum české v Praze); Jan z Ohníče měl tři špice převrácené r. 1414 (Drážďany); Smila ze Vchynic erb z r. 1340 ukazuje tři špice od pravého okraje do středu štítu sahající (arch. Maltanský). Radslav Dlask ze Vchynic měl r. 1564 na svém štítě tři špice zdola nahoru se nesoucí, ze kterých krajní pravá špice až do vrchu štítu sahá (museum české), kteryžto erb našli jsme také u vládyk z Bechlína (na Slansku) roku 1430 a to u bratří Janka, Vaňka a Budivoje v archivu musea českého. Na Boleslavsku nedaleko Mělníka nesl podobný erb na své pečeti Bohuněk ze Stranova, totiž tři špice od levého kraje štítu pokosně do prostředka se nesoucí, prostřední špice sahá až do pravého hořejšího kouta štítu. Tři špice postupně z dolejšího konce štítu podle levého kraje vzhůru se nesoucí má na své pečeti Ctibor z Čihoště (na Čáslavsku) r. 1347 (Drážďany) a pan Epík z Krucburka v obráceném pořádku r. 1440 J. Hradec), jehož předkové Epík z Hrádku r. 1357 (Jir. Codex II b na str. 295) a Mikuláš z Hrádku r. 1297 se psali podle Hrádku Myškova u Zámostí na Boleslavsku: Mikuláš měl tři špice na štítě nesoucí se od prostředka pravého okraje štítu až do levého hořejšího kouta (arch. Malt.). Že i tento heroltský kus na štítě náhradním erbem byl, dokazuje nám štít Jana ze Šlovic na Olešné nedaleko Křivoklátu, který r. tři špice převrácené na štítě měl a r. ze tří špící tři žezla na štít udělati si dal a to vrchními konci dolů obrácená, v obou případech Šlovský vládyka má na přilbici dvě křídla složená.*)

Ze křivých čar pokrajních jmenujeme:

1. Oblouk, čáru vydutou k prostředku štítu anebo vypouklou, která segmentem kruhu jest. V Hradci Jindřichově v kostele sv. Jana pod starou freskou Panny Marie, nedávno odkrytou, jest erb, jehož pravá strana vydutá jest zlatá a druhá červená.

2. Vroubkované čáry ze samých kulatých vroubků sestrojené, které na krajích každého obrazce na štítě býti mohou: na stříbrném štítě černý kříž vroubkovaný.

---

*) Kolář skládaje z paměti let nedoložil a data ta v jeho zápiscích nebylo lze najíti.

Digitized by Google

3. Opáčné předešlým jsou čáry ze samých kulatých obloučků nebo šupin sestrojené: štít stříbrný a černý šupinatou čarou na příč rozdělený.

Abychom výrazům vydutý a vypouklý dobře porozuměli, vyložíme je v ten smysl, že slovem vypouklými jmenujeme ty obrazce na štítě, které k pravému nebo vrchnímu kraji štítu obráceny jsou.

4. Heroltské kusy mohou též krajní čáry po způsobu vln zohýbané míti a pruhy, kůly, pokosné a šikmé pruhy takto ohraničené pořícím nebo řekami nazýváme.

Panský rod Plánských ze Žeberka měl na štítě červeném pokosné pořící stříbrné, které také s pořícím jako kůl vypodobněným a s pořícím šikmým se střídalo; pořící samo posázeno bylo třemi listy lípovými, tak že obrazec tento již na rozhraní heroltských kusů a obecních obrazů jest.

Štít může býti též stříbrem a červenou barvou třikráte shůry dolů čarami vlnitými rozdělen jako na pečeti pánů moravských z Greifenberku z r. v arch. Třeboňském a u stejnojmenného rodu bavorského dle Hefnerovy heraldiky na str. 66.

5. Stanou-li se záhyby vlnité čáry hlubšími a vyvýšeniny vyššími, říkají vyvýšeninám zvonky a čáře z takových zvonků sestrojené čára oblakovitá, štít potom takový nazývá se na příklad stříbrný a modrý oblakovitou čarou rozdělený. Také bývá štít celými řadami takových zvonků buď nahoru, buď nahoru i dolů obrácených rozdělen. Zvonky jednotlivé když jsou v polovici trochu rozděleny či naříznuty, nazývají se dvojnásobnými zvonky neb oblaky. Že všechny jmenované čáry rozmanité kusy heroltské nebo znaky ohraničovati mohou, na to jsme již dříve upozornili.

6. Štít může též rozkrojen býti na způsob šneku čarou křivou, která z jednoho kraje štítu vycházejíc do středu jeho se zakroutí a odtud do protějšího kraje spěje šnekovitou cestou: štít zlatý a stříbrný šnekovitou čarou rozdělený. Dvěma šnekovitými čarami, které z koutů štítu diagonalně proti sobě ležících proti sobě směřují, rozdělí se štít na čtyři části šnekovitým způsobem. Vybíhá-li šnekovitá čára na svém konci v podobu listu, takže každá ze dvou barev obrazem listu jest, obdržíme štít listem rozkrojený (listem lípovým, srdcovým a jetelovým) a když čára štít dělící podobna jest tlamě zvířecí, obdržíme štít tlamou zvířecí rozdělený, ať v pravo ať v levo obrácena jest. V Lysé nad Labem nalezen r. 1891 při bourání kostela trojhranný kamenný štít, z jehož hořejšího levého kouta do středu štítu lilie heraldická, vyvýšená se nese. Jest to tedy štít lilií rozdělený

Z rohatých tvarů oblakovité čáry povstaly ve XIV. věku železné kloboučky, které se vyskytají ve příčných řadách, obyčejně modré ve stříbrném poli. V takovýchto řadách střídá se rovný železný klobouček s obráceným druhé barvy. Železné tyto kloboučky nazývají se u anglických, francouzských a také německých heraldiků popelicemi a jednotlivé

Digitized by Google

kloboučky pokládají se za vydělané kůže popelice nebo norvéžské veverky. Proti tomu, že by byly kloboučky opravdové kůže popelice, uvozuje svob. p. ze Sackenů několik důvodů. Hlavní jest ten, že kolikráte až dvacet takovych kloboučků na štítě bývá, tak že by tolik popelicí nemohlo se tam vměstnati; též by ani nebylo možné vystihnouti těmito kožemi jednak mnohé způsoby, jakými kloboučky postaveny bývají, jednak také barvy, ve kterých se vyskytají. A také se nemůže s tím souhlasiti, jak Hefner tvrdí, že by šedivá popelice vedle stříbra na štítě dobře se nesla. Dále zapomínati se nemá, že kloboučky vždy barvou jsou, ale kožešina také na barvu klásti se může a naopak. Abychom měli opravdové železné klobouky před sebou, tomu nelze též místa dáti, poněvadž často celý štít jimi potažen bývá a na okrajích neúplné se spatřují, jako když štít poset jest liliemi, koulemi, skvrnami na hranostaji atd. Budou asi kloboučky tyto vzorkem, jakých mnoho vystřihujíce látky nalezli.

Dosti často vidíme lemy a obruby šatů vystříhané na způsob oblaků nebo železných kloboučků, zvláště rytířské kabátce, kterým také lendnery říkali a právě tyto velmi často modré byly, odrážejíce se od lesklého kovu pancířů a brnění, které pokrývaly. Při stanech a obrubách takovýto tvar střihu sám sebou se naskytá.

Z toho, že oblaka některých erbů XIII. století ve XIV. století se v kloboučky železné mění a později jednou oblaka, podruhé kloboučky na týchže erbích se vyskytují, soudili mnozí, že vlivem gothického slohu oblaka zakulacená podle romanského slohu zešpičatěla.*)

*) Sepsání Kolářovo jen nepatrně pozměněné.

Digitized by Google

XI.

Obecná erbovní znamení.

Obecná erbovní znamení jsou na štítech vyobrazené předměty, které buď z přírody vzaty jsou anebo které lidé vynalezli v oborech umění a řemesel. K nim náležejí též potvory, podoby to smyšlené, které ze zvířat původ svůj vzaly, ale obrazotvorností lidskou změněny byly. Nejedna taková potvora nám připomíná středověké fysiology, strany kterých čtenáře na pojednání Vocelovo v ČČM. roku 1852 sv. 2., na str. 4.—12. »Vyvinování křesťanského umění a nejstarší pomníky jeho zvláště v Čechách« odkazujeme. Od kusů liší se obecná erbovní znamení tím způsobem, že z kraje štítu nevybíhají, nýbrž aspoň na dvou stranách volné a svobodné jsou, avšak mají se tak klásti, aby skorem celý štít zabíraly.

Dle toho, co jsme řekli, rozeznáváme trojí druh obecných erbovních znamení. První druh zahrnuje v sobě všechny předměty, které náležejí ke třem říším přírody nebo k tělesům nebeským a erbovní znamení odtud vzatá nazývají se přirozenými; druhému druhu erbovních znamení přikázány jsou potvory a zvířata fantastická, pročež znamení tato smyšlenými se jmenují a v třetím druhu obsaženy jsou předměty umění, řemesel a výroby lidské vůbec, odkudž také tato erbovní znamení umělými se zovou.

Strany vyobrazení těchto erbovních znamení zvláště z přírody vzatých přijalo se za pravidlo, že nemají býti věrným nápodobením přírody, nýbrž mají se vyznačovati zvláštním slohem a rázem svým a spíše po způsobu ozdob ornamentálním se kresliti, což heraldickým typem nebo slohem se nazývá. Není snadno pravidla jeho vytknouti a zevrubně jej vyložiti, jen zkoumavý badatel uměleckým citem veden jsa heraldický sloh si osvojí, když z dobrých dob heraldiky co možná mnoho erbovních znamení bedlivě prozkoumá i do nejpodrobnějších jejich zvláštností a s jinými periodami vývoje heraldiky je porovná.

Na rozmanitosti dob a zemí závisí také rozmanitý typus heraldický a kráčí obyčejně stejným směrem se slohem umění zvláště stavitelského, kteréž svůj ráz jemu v každé nové periodě své vtiskne. Každá doba stavitelského umění má též v zápětí zvláštní ozdobu a stylisaci erbovních znamení. Ve XII. století a na začátku XIII. věku máme ve Francii, v Anglii, v Německu a u nás v Čechách heraldické tvary slohu romanskému připodobněné,

Digitized by Google

hmotné a zaokrouhlené; v druhé polovici XIII. a ve XIV. věku, kdy gotický sloh v rozkvětu svém byl, tvary převládají úzké, ostré, hranaté, které v XV. věku již v kudrlinky a ozdůbky se mění. Ano i k originálům přírody heraldika ve svých tvarech čím dále tím více se blíží, až v dobách nejnovějších erbovní znamení věrně dle přírody se kreslí, ztrácejíce docela ráz erbovních znamení. Nejkrásnější tvary heraldické pocházejí ze XIII., XIV. a XV. věku.

Starobylý ráz heraldický erbovních znamení slušno i podnes zachovávati, poněvadž erb jest odznakem rytířským a náleží sám sebou středověku, pročež také ráz svého původu podržeti má. Neboť na složení jeho ze štítu a helmy se sluší, aby znamení takové takořka podáním nám dochované i do podrobna se provedlo a k rytířskému helmu by věru erbovní znamení po dnešním způsobu nakreslené špatně se hodilo. A nezapomínejme také, že většina šlechty a země i města užívají erbů, obdrževše je po svých předcích, jako historických památek.

Dále dbáti mají kresličové našich erbů též toho, aby slohy heraldické rozličných dob mezi sebou se nepomíchaly; když se vezme ku př. trojhranný štít XIV. století, má erbovní znamení jeho též ve slohu toho věku kresleno býti a nesmí ráz dřívější nebo pozdější doby míti.

U obecných erbovních znamení šetřiti sluší těchto všeobecných pravidel:

1. Erbovní znamení řídí se štítem svým, má se jemu připodobniti a jej co možná vyplniti anebo v jakémsi poměru k němu býti.

2. Každé takové znamení může též ve svých jednotlivých částech nebo na způsob trupu na štítě jako erb se vyskytati a také s jinými znameními téhož druhu nebo s jinými obecnými znaky nebo heroltskými kusy spojeno býti.

a) Lidé.

Lidé jako erbovní znamení spatřují se na štítech v rozmanitých podobách co do věku, stavu, zaměstnání a pohlaví v postavách i v rouše rovněž rozmanitém.

Rytíře s čekanem měl na štítě Bareš z Kaménice 1568, rytíře na lodičce stojícího Jiří Slepotický ze Sulic 1581 (Heber V., 143), obyčejného veslaře Lipanští z Lipan, Břístští ze Břístí, vladykové z Pašiněvsi a z Čečelic na Pracheňsku, z Hradce a z Kamenice na Plzeňsku.

Oděnce s kopím v ruce spatřujeme na štítě vladyk ze Lhoty u Českých Budějovic.

Mnich s růžencem byl na štítě Karlíků z Nežetic, vladyk z Kocléřova (na Třeboňsku) a z Metlína; poutník s holí na štítě vladyk z Osečan (na Berounsku) a z Čejova (u Humpolce); divoký muž nahý drže v pravici zelenou větev a levou o bok opíraje spatřuje se na štítě Rašovců z Rašovic.

Divoký muž mezi jeleními rohy na štítě Vančurů z Řehnic, bez parohů na štítě Semechovských ze Semechova a Ledčarů i Vlaských ze Sionu.

Digitized by Google

Muže v šatě obyčejném s kyjem měli za erb Týnečtí z Týnce (u Plzně).

Poprsí ženské s čepicí na hlavě a oběma rukama na břiše složenýma s korálky na zápěstí oblíbili sobě vladykové Kropáčové ze Strkova, hošíka s nádobkou v ruce měli Vaněk ze Zámrsku (1475), tatara s kabelí vladykové z Lomnice (nad Popelkou) a z Kasalic.

Kovkopa na koni jedoucího má rychtář horního města Knína v erbu.

Rytíře na koni jedoucího spatřiti můžeme na štítě a jako klenot vladyk Tuhanských z Branžez, města Schönthalu, vladyk Měděnců z Ratibořic. —

Svatých a světic máme několik na štítech našich měst a městeček.

Boha Otce má za erb město Boží Dar, Krista Pána na kříži, pod nímž Panna Marie a apoštol Jan stojí, Kladruby, hlavu Kristovu Stodo a Teplice, Ducha svatého s okem božím Krčín, Pannu Marii a sv. Josefa Buškovice, Pannu Marii Hory Matky Boží, Buckov, Bor (na Litom.) Kupferberk, Nepomuky, Netolice, Nový Ettink, Pecka, sv. Barboru nad štítem Kutná Hora, sv. Dorotu Kralovice (na Plz.), sv. Jakuba Chroustovice, Vroutek, Staňkovy, sv. Jiří Jiřetín, Nový Jiřetín, Jirkov, Miletín, Vysoké Mýto, sv. Jáchyma a sv. Annu jako štítonoše erbu má Jáchymov, sv. Kateřinu Hory sv. Kateřiny, sv. Martina Hrochův Týnec, sv. Mikuláše Husinec, Nepomyšl, Niklasperk, sv. Michala Michalova Hora, sv. Ondřeje Ondřejov, sv. Šebestiana Sebastiansberk, sv. Tomáše Dobříš, sv. Vavřince Přídolí, sv. Václava Stará Boleslav, Choceň, Čistá, Levín, Štěpánov, Volyně a Votice. Císaře Maximiliana poprsí Milevsko, krále Vladislava IV. poprsí Strašecí a themis Hainspach.

Rytíř do kolenou byl erbem Doudlebských z Doudleb, Vojtěchů z Jivovice a Pouzarů z Michnic.

Korunovaného krále nebo císaře poprsí s mečem v pravici vidí se na štítě vladyk z Dubové; hošíka po rozkroky s rukama nad lokty rovně vyzdviženýma měl Zbyněk z Dřínového 1447; muže pod břicho v občanském obleku XVI. věku později v odění rytířském, Hruškové a Kučerové z Trkova (ze Strkova).

Na Moravě jsme také našli loutku.

Hlava rytíře byla na štítě Tůmy Humla z Val (na Chrudimsku) r. 1502;

hlava bez helmu u Pavla ze Člupku (1402);

hlava z kamey nebo gemmy u Póty z Častolovic (1375—1395);

hlava s kápí a krejzlíkem u vladyk z Hradišťan;

hlava s klobonkem židovským u vladyk z Jivjan a z Radomilic;

hlava mouřenínova s kápí u Choltických a Boubínských z Újezda, bez kápí u Václava Růžka z Rovného;

hlava Turkova u Chrástských z Chrástu (u Horažďovic).

Dvě ramena vzhůru obrácená nalézáme na štítě Vamberských z Rohatec, Branišovských z Branišova (na Klatovsku) vladyk z Pněvan,

Digitized by Google

z Kamenice (na Klatovsku) a z Řepnice; dvě ramena v pravo obrácená měli Ktylové z Velenov (na Budějovicku) a dvě ramena zbrojná, vzhůru obrácená a v pěstech sevřená Zoubkové ze Zdětína (na Moravě).

Ruku zbrojnou s mečem měli vladykové ze Sádku, z Měcholup, ze Smilovic a z Vraního na Žatecku a Slánsku, a z Řísnice na Táborsku;

ruku zbrojnou s dýkou Broumové z Chomutovic na Táborsku;

ruku zbrojnou s kladivem v levo obrácenou Laurin z Třebenic a z Osečan 1436, vladykové Peclínovští z Peclínovce a Bořkové ze Křtěnovic; v pravo obrácenou ruku s týmž kladivem měli Kovářové ze Strhař a Muštové z Řepan;

ruku zbrojnou se zavřenou pěstí Koutští z Kostelce nad Labem (u Lysé);

ruku se sekerou Hofmanové z Münchsfeldu;

ruku s třemi pštrosími pery Zelendarové z Prošovic;

ruku s třemi špány Cinišpánové z Heršláku a vladyka Jan Slavata ze Zaječic (na Berounsku) 1497;

ruku, která drží kytku hořejší polovici heraldické lilie podobnou, Bartoš Ptáček z Kamena mosta 1485;

ruku s větví Ruthartové ze Svojšic;

ruku s půlkoněm Malovcové z Malovic na Pacově;

ruku s hráběm Boreš z Risenburka;

ruku od lokte počínající a držící Jan Firšic z Nabdína, 1612;

ruku pod zápěstí s mečem vytaseným kolmým Jan Kalenda ze Statenic, 1593.

Ruka pod zápěstí s otevřenou dlaní bývá znamením přísahy, jako někdy totéž znamená dlaň zavřená a jen ukazováček s velkým prstem vzhůru pozdviženy jsou;

vyniká-li ruka tato, jak jsme posledně naznačili, z oblak od vrchu štítu, nazývá se rukou žehnající.

Nohu zbrojnou měli na štítě vladykové z Hracholusk a Pešíkové z Komárova na Plzeňsku; tři nohy zbrojné do tří koutů štítu vybíhající a uprostřed stehny spojené měli vladykové z Rabšteina, z Mašťova, z Martic a z Brda a to na červeném štítě nohy stříbrné.

b) Čtvernohá zvířata.

Všechny druhy zvířat, ať jednotlivé ať několik pohromadě, mohou býti znameními erbovními a nejen celé, nýbrž také kusé a jednotlivé části jejich, jako hlavy, nohy, pazoury atd. Části jsou buď utrženy, tak že na nich ještě kusy kůže visí nebo uříznuty. Hlava z předu vyobrazená nazývá se obličejem, hoření část samotná čelem. Zvířata často mívají koruny, obyčejně jednoduché zlaté koruny helmic oboječky, krabuše, zvonky atd. Jsou-li koruny jiné barvy a jiného tvaru, jest třeba je opověděti. Zuby a pazoury (u ptáků nosy, pysky a pazoury) nazývají se zbraní a mívají oby-

Digitized by Google

čejně rozdílnou od zvířete barvu na př. u stříbrného lva českého na červeném štítě jsou zlaté (obr. 40.).

Barva zvířat bývá libovolná, obyčejně volívá se heraldická barva nejbližší přirozené barvě zvířete, na př. bývá lev červeným nebo zlatým, orel černým neb červeným, slon barvy stříbrné. Také jsou u jistých zvířat určité barvy oblíbeny, které heraldickými se zovou.

Postavou svou jsou čtvernohá zvířata na štítech ve skoku a vzhůru stojí, nebo vzhůru vynikají nebo vzhůru postavena jsou; o lvu se praví r. 1600, že má přední i zadní nohy rozkročené a ocas i hlavu vyzdviženou, jindy zase, že má ocas vzhůru k hřbetu a hlavě vyzdvižený, což také o medvědu platí, jenž se tak vypisuje, že zadními nohami nebo tlapami stojící, mající přední nohy neb tlapy rozkročené v skoku se vidí. Podobnou postavu si myslíme čtouce o srnci, že ke skoku stojí, že jelen, medvěd leopart, kozorožec a zubr k skoku se majíce vyobrazeni jsou a norec k skoku obrácen jest. Poněkud jiná jest postava jelena v běhu, lva a kozla v běhu a srnce dvěma předními nohama k běhu pozdviženého, poněvadž často jak přední tak zadní nohy sevřenými jsou a první noha druhou zakrývá. Zvířata se ještě vyobrazují na štítech jak vykračují pravou nohou (lvice Markvarticů původně všem společná), jak stojí nemajíce žádné nohy zdvižené (jelen na příklad se vypisuje, že stojí jakoby kráčel), jak sedí na zadních nohách (levhart), jak schoulena jsou a zřídka jen, jak leží. O všech zvířatech ve všech postavách za pravidlo přijato jest, že se vyobrazují ze strany neb v profilu, obrácena jsouce k pravému boku štítu a opovídá se při blasonování kromě pravého každý jiný směr, kam zvíře obráceno jest.

Obr. 40. Český lev (14. st.) v díle: Heidelberger Liederhandschrift.

Ze čtvernožců nejčastěji l v a na štítě vidíme.

Postavou svou bývá lev obyčejně vzpiatý, stoje na zadních nohách, pravou tlápu přední maje pozdviženou, pravou zadní trochu v před posunutou.

Hlava lvova bývá za starších dob poněkud zašpičatělá, později kulovatější a přirozené hlavě podobnější, ústa bývají buď odpolu buď celá otevřená, nebo, jak předkové naši říkali, rozžavená s vyplazeným červeným jazykem, čáře zpředu nahoru zahnuté podobným se zuby viditelnými a okem divoce hledícím.

Tělo lvovo vyobrazuje se velmi útlé, zvláště v dolní části hubené, ve XIV. věku stojí lev rovně a srovnává se s podélnou osou štítu, v XV. století bývá prohnutý a celá podoba jeho hadovitou čarou se vine. Ve

Digitized by Google

starší době samé chundely neb chomáče chlupů ho pokrývají, později jen silná hříva do půl těla ho zdobí silně zakroucená a chundelaté nohy.

Nohy podobají se ve starších dobách třem míčům na způsob trojlistu jetelového s pazourem nehetním pod nimi a z nich vynikají velké pazoury. Později bývají pazoury rozděleny a daleko roztaženy.

Ocas bývá vyzdvižen hned u samého začátku svého a nese se vzhůru souběžně s tělem; za starších dob bývá celý chundelatý, později mívá jen jednotlivé chumáče ven vysazené, chvost na konci zatočen bývá k tělu lvovu.

Lev český již ve XIII. věku má rozdvojený ocas, jehož obě části jako prameny jednoho provazu stočeny jsou, každá jsouc ozdobena na svém konci zvláštním chvostem. Má-li na konci ocasu jinou barvu, ocas nazývá se ocasem s chvostem (obr. 40.—43.).

Obr. 42. Český lev z erbovníku Virgila Solise (1555).

Obr. 41. Český lev (14. st.) v díle: Armorial par Gelre.

Obr. 43. Český lev v erbovníku K. z Grünenberka (1483).

Obvyklé barvy heraldické, kterými lev se vyznamenává, jsou zlatá a červená, řídčeji černá a nejřídčeji modrá. Zbraně lvovy mívají obyčejně jinou barvu: když lev kovem jest, bývají červené neb modré, když lev nějakou barvou natřen jest, zlaté neb stříbrné, ale vždy vynikati mají z barvy pole. Zuby a oči bývají obyčejně stříbrné, ale když štít stříbrným

Digitized by Google

jest, nějakou barvu mají. Český lev stříbrný na červeném štítě má jazyk a pazoury zlaté jako korunu.

Nezřídka se přihází, že lev barvou svou v přední polovici se liší od zadní polovice, o čemž viz širší rozpravu ve vedlejších znameních štítu.

Koruna lvova bývá jednoduchá koruna helmu — obrouček s celým trojlistem uprostřed a polovičným na každé straně.

Nemístné jsou na hlavě lvově koruny zavřené nebo pásové. Koruna má býti na jeho hlavě umístěna rovně, aby se srovnávala s podélnou osou štítu a ne šikmě na zadní části hlavy, jak to viděti bývá na novějších erbích. —

Levhart heraldický vyobrazuje se jako lev na příč štítu kráčející s hlavou v před obrácenou. Pravou přední tlápu má pozdviženou, pravou zadní v před posunutou jako lev vzpiatý, hlava zpředu se vidí, ocas nazpět obrácený po zádech se táhne až k hlavě. V ostatních částech má úplnou podobu lva. Ústa jeho jsou zvláštností podobajíce se oškrdu mlýnskému. Levharta s obráceným do předu obličejem, ale vzpiatého jako lva nazývají někteří lvovitého leoparda a kráčejícího lva s obličejem v pravo obráceným leopardovitého lva. Jiným charakteristickou známkou není obrat hlavy, nýbrž postava zvířete erbovního a protož onoho jmenují leopardovitého lva, tohoto pak lvovitého leoparda. Stará heraldika česká neznala těchto rozdílů až teprve v XVI. věku, dříve byli lev a levhart jedno zvíře.

Veliký počet štítů se lvy záhy byl příčinou, že se tyto štíty nejen barvami, nýbrž také počtem a postavením lvů od sebe lišily. Čtvernásobení lvů na štítě provedli v Čechách nynější hrabata Valdšteinové měvše ještě v XV. století společnou původně všem Markvarticům lvici a Lampachové z Lampachu v Mostu měli dva lvy naproti sobě na stupních stojící. V kostele sv. Jakuba v Norimberce jsou na náhrobku dva lvi tak umístěni a upraveni, že hořejší stojí, jakoby kráčel, a spodní v obyčejné podobě vzpiaté vyobrazen jest.

Kromě zlatého lva habsburského na červeném štítě a českého lva stříbrného se zlatou korunou, zlatým jazykem a zlatými pazoury na červeném štítě neznáme staršího malovaného erbu českého, jehož barvy by též současně s ním známy byly, nad erb pana Jana z Michalovic, jenž bílou lvici ze samých kožešin na červeném štítě ze samých kuních krků nosil (r. 1300).

Jiné lvice na pečetech Markvarticů, k nimžto též Michalovský pan Jan náležel, jsou ovšem starší, jako k jednomu listu c. k. státního archivu ve Vídni z r. 1283 čtyři pečeti přivěšeny jsou a na každé lvici nalézáme, svědčící panu Zdislavovi z Lemberka, panu Beneši z Vartenberka, panu Jaroslavovi z Lemberka a také našemu p. Janu z Michalovic. Nejstarší ze všech erbů Markvartických spatřili jsme na pečeti Havla Markvartice 1237 (Reg. I., 431). Když Markvarticové své lvice za jiné erby si proměnili, ponechali si jediné Valdšteinové rodný svůj erb, ale místo lvice

Digitized by Google

lva si oblíbili, a později čtyři lvy na štít si vzali, jen někdy pánové z Michalovic na rozečtvrcený štít vedle svého obyčejného štítu bílého a černého též lva si dali, Vartenberkové, Zvířetičtí a Lemberkové užívali stále polovičného štítu zlatého a černého, každý rod ovšem s jiným klenotem. Pánové z Náchoda zlatého lva na černém štítě měli a potom na Černý Kostelec se dostavše Kostelákové z Kostelce nad černými lesy se psali.

Třemeští ze Železné měli lva rubíny posázeného, vladykové z Rabšteina lva stříbrného v zlatém štítě buď samotného buď na rozečtvrceném štítě střídajícího se se štítem polovičným a podobně pánové z Oseka k svému původnímu hrábí a rozečtvrcený štít lva přijali a páni Lvové z Rožmitála ku svému rodnému erbu »sviní hlavě« na rozečtvrcený štít lva žlutého v modrém poli si přibrali.

Korunovaného lva o jednom ocasu spatřiti můžeme na pečetech vladyk z Míkovic a z Račiněvsi, lva v pravé polovici štítu a šachovnici v levé měli vladykové ze Pnětluk na Žatecku; rytíři Vořikovští z Kundratic mají na štítě svém lva, an v přední pravé tlápě tři klasy obilné drží jako slavný Mikuláš Konáč z Hodištkova také měl lva s tiskařskými tloučkami v předních tlápách. Kráčejícího lva ve vrchní části štítu a šupinami posázenou spodní část viděti bylo v erbu vladyk Zigelů z Chocemic, korunovaného lva na třech pahrbcích nebo také na zdi o 5 stínech v erbu vladyk z Velislavic u Náchoda.

Přední polovice lva jest ve svrchní části štítu rytířů Lipovských z Lipovice na Pracheňsku, kdežto spodní část prázdná se vidí, vladykové Chřenové z Velebudic měli též přední polovici lva, ale z pokosné čáry vynikajícího. Samotnou lví hlavu žluté barvy hřívou do kola obklopenou v modrém štítě měli vladykové Hášové z Újezda u Kolína a lví nohu pánové ze Mšeného (u Budyně) a ze Šebína, ze Křesína (na Ohři), z Kamenice (u Budyně) a z Vetlé.

Českých měst, která mají lva českého na štítě svém ať celého, ať polovičného a buď samo ného, buď jako část ostatního štítu, napočetli jsme 87, mezi nimiž jest 31 nekorunovaných lvů. Nebude nevhod také promluviti o zvláštnostech našich městských erbů, na kterých královské toto zvíře se spatřuje, protože dle zvláštností těchto porozumíme podobným případům, jak v jiných heraldikách, tak ve své domácí. Město Ústí nad Labem má na štítě červeném lva s helmem na obličeji, okrášleným zlatým křídlem orličím a také pláty železné na předních nohách. Dvojí barvy lva modrého a červeného má město Pacov, zlatého a stříbrného města Žebrák a Hostouň: Žebrák na štítě červeném s místem stříbrným, do něhož zlatá hlava lvova zasahuje, a Hostouň na štítě na příč rozděleném se stříbrnou vrchní a zlatou dolní polovicí, města Schönfeld a Slavkov mají lva odpolu stříbrného a odpolu červeného ve vystřídaných barvami polích a město Jáchymov v polích červeném a zlatém šikmo rozdělených lva stříbrného. Za štítonoše svých erbů dostala města Jindřichův Hradec a Smečno po dvou lvech, kteří drží růži Hradeckých pánů a dvě lekna Martiniců, Čer-

Digitized by Google

vené Janovice mají za štítonoše orla a lva, kteří pod císařskou korunou rakouský štít s literami F III drží.

Jelen žlutý byl na štítě pánů z Heršteina (na Klatovsku), sourodých pánů z Vlkánova, vladyk Dobešovských z Malenovic a Strážských z Liběchova. Přední polovici jelena měli Tamchynové z Doubravice (u Náchoda), Chotounští z Chotouně, Kadeřávkové ze Šárky a táborský vůdce Čapek ze Sán; dvě hlavy jelena v pokosném pruhu na modrém štítě páni z Kunovic na Moravě, hlavu jelena vladykové ze Zbislavi, z Dešenic a Václav Frzuchar z Řepčic a také z Chlumu r. 1418; tři páry jeleních rohů černých ve zlatém štítě pánové z Gutšteina a z Vrtby spolu se soukmenovci svými pány z Krašova, z Bělé, ze Frumšteina, z Nekmíře, z Léšťan, z Hunčic, ze Štěpánovic, z Fuchsberka, ze Svrčovsi, z Fussperka nebo Pokojnic na Plzeňsku a z Alběnic u Votic.

Jedny jelení rohy nosili na štítě vladykové ze Strojetic, a to zlaté v modrém poli a Mlázovští z Těšnice, jelení rohy dole křížem přeložené pánové z Brandýsa na Hradecku (ve starších dobách s hlavou jelení) vladykové Bližívští z Bližívé (s parůžky do vnitř obrácenými) a saští pánové z Donína.

Srnce přední polovici spatřiti můžeme na štítě vladyk Srnců z Varvažova a Talafúsů z Ostrova na Chrudimsku.

Divoká svině se vidí na štítě Onše z Onšova z r. 1278, na štítě vladyk z Kunemile (černá svině na zeleném trávníku v červeném poli) vladyk z Tožice a ze Zdislavic. Sviní hlava byla erbovním znamením velikého panského rozrodu Buziců, k němuž pánové z Třebouně, z Valdeka, ze Šelmberka, z Březnice, z Rožmitála, z Hasenburka a vladykové Medkové z Týnce nad Sázavou, z blízkého Kostelce, z Kuřího, z Litně, z Drahlína, z Třemšína, z Homberka, ze Štěňovic, z Čížic, z Chotěšov a z Kloušova (na Plzeňsku) náleželi. Po Oldřichovi Zajícovi z Valdeka († 1271) přijali potomci jeho jméno Zajíc a nejen hrad Klepý u Libochovic Hasenburkem pojmenovali a se odtud psali, nýbrž na rozečtvrceném štítě vedle černé sviní hlavy ve zlatě od r. 1356 též žlutého zajíce v modrém poli nosili. Páni z Březnice a druhdy i Rožmitálští měli tři sviní hlavy na štítech.

Pánové ze Šelmberka (u Mladé Vožice) měli černou sviní hlavu na štítě zlatém a ratolesť jejich na Kravíhoře v Moravě osedlá vzala si později místo sviní hlavy hlavu jelení na štít. Vladykové z Homberka, kteří z Plzeňska do okolí Bydžovského se odstěhovali, měli sviní hlavu na štítě červeném.

Medvěd ve skoku byl na štítě vladyk z Barštejna, od kterých jej zdědili i se statky tohoto rodu hrabata Chotkové z Chockova, medvěd vzpiatý s hlavou mečem proraženou na štítě vladyk Pouchovských z Pouchova a medvěd vzpiatý maje krk šípem prostřelený ve štítě vladyk z Dubnice. Medvědice kráčející měli vladykové z Dobeve, z Mladotic, Záborští z Brloha (u Písku) a Sudkové z Dluhé (u Velešína), obyčejně řetěz na krku jejich viděti jest.

Digitized by Google

Tlápy medvědí křížem přeložené spatřiti můžeme na štítech vladyk z Medvědic (u Soběslavě), Hrobských ze Sedlce (u Tábora), Horčiců z Prostého (na Pracheňsku), vladyk z Blatna (na Žatecku) a z Hertenberka (u Falknova).

Liška zdobila štít pana Jaroše z Fuchsberka a jeho syna Alberta z Poděhus r. 1298, rovněž Vesel z Krakovan r. 1325 k tomuto erbu se hlásil. Také vladykové z Úloha (na Klatovsku), z Újezda (na Rakovnicku), z Bratříkovic (na Berounsku), Pernklobové ze Schönreutu, vladykové z Janovic (u Bydžova) a Hukovští na Moravě lišku na štítě měli: Pernklóbové lišku přirozené barvy na štítě červeném a Hukovští na štítě modrém. Lišku s husou nebo také s jehnětem v tlamě měli rytíři Zumrové z Herstošic a přibrali si k ní na rozečtvrcený štít ještě tři hvězdy v 2. a 3. poli, též vladykové ze Všechlap na Litoměřicku tímto štítem se honosili.

Vlka nacházíme na štítě vladyk z Našiměřic v Moravě, vladyk z Volfšteina na Plzeňsku a to celého vlka na štítě Benedy, půl vlka na štítě bratra jeho Ctibora a vlčí hlavu a krk na helmě třetího bratra Protivy v jednom roce (r. 1350), pak na štítě sourodých Volfšteinům vladyk a rytířů Měsíčků z Výškova, posud žijících; vlka ve skoku měli na štítě Vlkové z Kvítkova, z Volfsberka a z Volfenperka na Borovsku; vlka a psa proti sobě ve skoku Zahradečtí z Vlčí hory; vlka vzpiatého s beránkem v tlamě v pravé polovici štítu a v levé pruh příčný nosí baronové Vidersperkové z Vidersperku; půl vlka vynikajícího z hradební zdi se vidí na štítě posud žijících rytířů Šlechtů Všehrdských ze Všehrd; vlčí hlavu měli vladykové z Vlkova.

Psa si vzali na štít, totiž chrta sedícího na polštáři červeném vladykové z Mezimostí, jichžto potomci Krčmové z Konipas erb ten změnili tak, že si oblíbili přední polovici psa na hradební zdi se stínkami, chrta v běhu měli vladykové z Odlochovic, Krýsové a Křečovští z Křečovic a Mateřovští z Mateřova, chrta ve skoku vladykové z Jarpic a z Obřiství a Sloupové z Chotětic.

Poloviční chrt v běhu byl erb Chřepických z Modliškovic, hlava a krk věžníka bílého se zlatým obojkem na modrém štítě erb hrabat Věžníků z Věžník, jimžto podobný erb měli vladykové z Vepic, z Klokočína a Albrecht řeč. Došek z Hůrky r. 1435. Malého psíka ve skoku přední polovici měli vladykové z Bečvar (na Kouřimsku); dva psi ve vodě plovoucí, které jen za hlavu a krk viděti jest, spatřují se na erbu vladyk Vrchlábských z Vrchlábí.

Kůň v běhu byl na štítě pánů ze Šimberka na Moravě a vládyk Týmů z Pošky (u Litoměřic), Tafoutů z Hořkovce a Hejniců z Kadaně. Oblíbenější byl v Čechách erb půl koně, kterého již r. 1268 Drslav nejvyšší sudí plzenský na štítě měl a po něm příbuzní jeho na Plzeňsku: vladykové Něšovkové z Něšova, ze Zahořan, Nebílovští z Netunic, z Hlohova, ze Spaňova; v jiných stranách Čech prosluli tímto erbem pánové z Pardubic a ze Staré a podnes žijící sv. páni Malovcové z Malovic ma-

Digitized by Google

jíce žlutého půl koně na modrém štítě, vymřelí Malovců strýcové vladykové z Dobronic, ze Žimutic.

Koňskou kytu nebo zadní nohu bílou na modrý štít vzali si vladykové Muchkové z Bukova (ze Žatecka), a koňskou hlavu vladykové z Běhušic (u Labského Týnce), Humpolcové z Rybenska a Albert z Hůrky roku 1408.

Vola přijali za svůj erb vladykové z Tetína, Andělové z Ronovce, z Kokovic, z Pyšel, Bradští z Labouně, Husovci, Nakserové z Chotěvic, Čiňovští z Čiňova, Stupové ze Žíchova s z Březí (von der Birchin?) na Litoměřicku. Býka celého i polovičného měli na štítě vladykové z Krásné Lípy (na Čáslavsku), hlavu volskou rytířové Karlové ze Svárova, vladykové Penízkové ze Slatiny, z Trnové (na Berounsku), Lítovští ze Svinař, Lochovští z Lochovic a býčí hlavu Hejdové z Poříčí na Pelhřimovsku a vladykové z Makova na Plzeňsku. Tele celé měli na štítě moravští vladykové z Kostník a telecí hlavu přijali na štít posud žijící Talackové z Ještětic v Čechách. Přední polovice zubra ve skoku jest erb hrabat Kustošů ze Zubřího a zubří hlava nejvíce ze všech erbů proslavila se na Moravě rodem pánů z Pernšteina, kteří z počátku též z Medlova, z Kamene, z Jakubova a z Auersperka se psali, než heslo z Pernšteina přijali. Zubří hlavu s šípem v nozdrech oblíbili sobě Maternové z Květnice a prostou hlavu vladykové z Blažimě na Plzeňsku.

Rohy buvolové a býčí byly nejen oblíbeným klenotem, nýbrž také velmi ozdobené. Hned na první pohled rozeznávají se oboje od sebe tak, že býčí rohy k sobě obráceny jsou jako ležatého půl měsíce a bůvolové rohy dvakráte prohnuty. Oldřich z Bělčic řeč. Jahoda měl býčí rohy šikmo položené na štítě r. 1349 jako l. 1330 Jan z Lúňovic (u Košatek). Prosté rohy bůvolové dole rozdvojené byly na štítech vladyk z Drhovic, z Kamenice trhové a posud je mají rytíři Vojkovští z Milhostic; dole spojené rohy měli vladykové Štmelinští z Neprochov, Sádlové z Kladrubec, z Vlksic a z Tvořišovic. Bůvolové rohy kuličkami okrášlené zdobily štíty vladyk z Kestřan, z Vildhostic a z Klenovic (na Prácheňsku), listy okrášlené štít Beneše z Komařic r. 1368, ratolístky ozdobené štíty Půty z Obytec a Zachaře z Opatovic v l. 1463—1483; pštrosími pery posázeny byly rohy bůvolové na štítě Kapounů ze Smiřic, hřebenem potaženy ve štítě vladyk z Lipničky a Přibíka purkrabího pánů z Landšteina r. 1365. Po třech hadech, později po třech klepetách račích měli na každém rohu Absolonové z Ledské a po nich posud klepeta račí mají hrabata Choryňští z Ledské. Zvláštní ozdobou vynikaly rohy ve štítě vladyk z Horšova a z Metelska, každý roh okrášlen byl třemi useknutými hlavami rybími. Podobná jest okrasa na štítě nynějších hrabat Dubských z Třebomyslic, kteří sobě okrášlili rohy bůvolové černé barvy na štítě modrém třemi lukami lidskými až pod zápěstí, tak jakož učinili soukmenovci jejich vladykové z Malonic (u Kolínce), ze Sluhova, z Hradiště (mezi Klatovy a Sušicí) a z Miřenic.

Digitized by Google

Berana ve skoku přijali za erb vladykové z Drštky na Plzeňsku a jejich soukmenovci pánové z Ronšperka a ze Žďáru střídavě kráčejícího i vyskakujícího berana ve štítě měli. Stejným erbem k nim náležejí na Berounsku vladykové Přísňákové z Poříčí, z Teplíšovic, z Ledec, z Kozmic, z Vršovic a z Radíče, pak z Dobříčkovic a z Tehova na Kouřimsku. Beránka s malými růžky spatřiti můžeme (v Hajkově kronice) na štítě Dubanských a Žíchovců z Duban a to beránka zlatého na štítě stříbrném a užívají ho posud rytířové Závišové z Osenic; beránkem velikonočním na štítě honosil se patricijský rod plzeňský Rajských z Roudné.

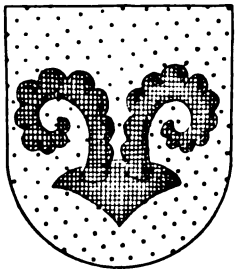

Obr. 44. Beraní rohy.

Půl beránka ve skoku měl za erb vladycký rod z Kračína; rohy beraní (obr. 44.) byly erbem Okrouhlických z Kněnic a to rohy zlaté v červeném štítě a zároveň Sudliců ze Hrachovic (u Tábora); jeden roh beraní měl pan Zbraslav z Miletína, číšník krále Václava, jenž před r. 1241 zemřel. Vzácným na Moravě bylo znamení dvou beraních rohů, k nimž později koruna připojena.

Kozel byl neméně oblíbeným erbovním znamením u našich předků a po celých Čechách rozšířeným. Na Prácheňsku měli kozla starší vladykové z Mladějovic ze Lhotic (u Sudoměře) a z Drahonic, na Budějovsku vladyka Jan Borovec z Rovného r. 1406, k nimžto se druží s polovičným vyskakujícím kozlem vladykové z Předborovic, Budákové z Budákův a ze Dvorce. Mezi Mladou Boleslaví, Kopidlnem a Nadslaví také byly vladycké rodiny s celým a polovičným kozlem, ba také jen s prostou kozlí hlavou osedlí. Zdeš ze Střevače měl roku 1341 celého kozla ve štítě, vladykové z Nasedlnic, Odkolkové z Újezda, vladykové z Nadslavě a z Němčic půl kozla a konečně Pavlík z Voděrad, Beneš z Odic a Dmychl z Chlumku měli prostou kozí hlavu, kterou za klenot na helm si dali vladykové Strání kové z Kopidlna, Jan Lulák ze Stakořec a Mikuláš Okáč z Bříšťan; Jan Kule z Chotče tak s půl kozlem učinil. Na blízku v Těchlovicích seděl též vladycký rod s kozlem na štítě a Salda z Robous (na pečeti Mikšík z Čáslavek) měl též hlavu a krk kozla na helmě r. 1382. Půl kozla jsme dále nalezli jako erb Peška Fulfische seděním v Duchcově r. 1415 a Martina Kozlovce z Kozlova (na Loketsku) roku 1534. Hlava kozorožcova jest na pečeti Slacha z Kolník z r. 1392 (na helmě) a dva rohy kozorožcovy jsou též na helmě jednoho z Bezvěrova.

Dva kamzíci od sebe odvrácení po kyty vynikají ze skály ve štítě vladyk Velemyšlovských z Velemyšlovsi a dva rohy kamzičí stříbrné prvotně beraní na modrém štítě vynikají ze zlaté koruny jako erb svobodných pánů z Drahotouš, který jest 2. a 3. polem na rozečtvrceném štítě hrabat Moravických.

Oslicí hlava byla vzácným erbem na Prácheňsku, k němuž pánové z Kasejovic již ve XIII. stol. náleželi a ve XIV. věku pánové ze Střely,

Digitized by Google

ze Lnář a ze Frymburka; celý rod vymřel vladykami z Kanic (dnešních Kejnic) v XVI. věku.

O zajíci v běhu na štítě pánů z Hazemburka již jsme promluvili; Häselerové v Slavkově měli zajíce sedícího za erb a hlava s krkem zajíce byl původní erb pozdějších hrabat Michnů z Vacinova.

Velbloud byl erbem vladyk z Pakoměřic, divoká kočka ve skoku Otů z Losu a veverka ořech louskající vladyk z Vildenfelsu.

Zvláštním erbovním znamením byl rys, jehož se vyobrazuje jen polovice a vždy jest pod korunou. Protože se myslelo, že jest mocného zraku, vyobrazuje se druhdy s velkým okem. Znamení to nosili vladyky ze Sedlce, Újezda a Dubného u Vodňan a Budějovic, též vladyky z Březí a ze Lhoty. Potomky Újezdských byli Kozští z Kozího, kteří znamení to (nikoliv kozu) až do vymření nosili. Též se spatřuje na štítě Litvínů z Todně.

Jezevce na pokosné čáře vzhůru kráčejícího měl Nix Dax z Hammerštejna a mají posud jako původní svůj erb na složeném štítě knížata Thurn-Taxisové.

Ježek jest v erbu města Jihlavy.

c) Ptáci.

Heraldický orel a orlice liší se dosti mnoho od skutečných především jako lev svou zvláštní stylisací. Kreslí se vždy s rozletitýma křídloma jako k útoku, jest je z předu viděti a hlavu mají na stranu obrácenou, tak že jen z profilu se spatřují; pazoury jejich jsou rozloženy, křídla na polo roztažená. Peří leží pravidelně na těle jako ostré šupiny o žebru jednom, na obou stranách krku odstává ve starší době po dvou perách, později viděti bývá na hořejší straně řada zježených per. Křídla jsou na obou stranách pravidelně roztažená v půlkruhu a mívají jen málo (3—12) per symmetricky uspořádaných, poněkud na konci vzhůru ohnutých, čím dále doleji, tím delších (pravý opak skutečného orla), mezi nimi bývají často jemná ostrá péra. Hnáty křídel bývají uzlovaté, krátkými pery posázené. Ocas orla jest veskrz stylisovaný a zkadeřený, načeřený, složen jsa z několika málo per, symmetricky uspořádaných, které se po stranách v zahnutých čarách rozkládají, jedno špičaté pero nese se rovně dolů. Hlava orlova bývá stranou obrácená a v starší době vzhůru hledí, oko divoké a ohnivé, nos silně dolů zahnutý a obyčejně otevřený s vyplazeným červeným jazykem na označení divokosti. Nohy bývají neobyčejně veliké a v dolejší polovici holé, končíce ve tři přední prsty a jeden zadní; pazoury vyrůstajíce z prstů zavalitých jsou silně zakřivené. Orly míváme ve všech barvách (i šachované), ale černá, červená a stříbrná jsou nejoblíbenější. Nos a pazoury liší se barvou svou od ostatního těla a bývají obyčejně zlaté i ve zlatém poli. Na těle nebo na křídlech bývá někdy pružina, t. j. páska kovová srpu podobná a rohy svými vzhůru obrácená, které

Digitized by Google

končí třemi p u k l i č k y na způsob trojlistu jetelového.*) Pružina tato pochází odtud, že se jí připínali plastičtí nebo vyřezávaní orlové na štít. Rozmanité obrazy orlic pod č. 45.—48.

A jako nejen celého lva, nýbrž také jednotlivých částí tohoto krále zvířat čtvernohých se užívalo v erbech, tak nalézáme i jednotlivé části orla, krále ptactva, na štítech, totiž h l a v y, n o h y a nejčastěji k ř í d l a, ať po dvou, ať po jednom. D v ě k ř í d l a, obyčejně rozletitá nebo rozkřídlená, bývala na štítech k sobě vnitřkem obrácená a jedno k ř í d l o samotné

Obr. 47 Plamenná orlice z pasionalu Kunhutina.

Obr. 45. Orlice velmi starého tvaru.

Obr. 46. Plamenná orlice ve slohu 14. st.

Obr. 48. Orlice na mostecké věži v Praze.

bývalo k levé straně brky obrácené. Takto uspořádaným křídlům říkalo se 2 křídla orlí neb orličí různo rozkřídlená 1550—1554, nebo také 2 křídla vedle sebe nahoru stojící nebo rozkřídlená 1535—1538—1542 a konečně 2 křídla orličí proti sobě rozkřídlená 1600. Přiházejí se také případy, že jedno křídlo druhé téměř zakrývá a zadního křídla jen pramalou část viděti jest, v kteréžto příčině naši předkové říkali, že dvě křídla vorlí vzhůru jedno na druhém stojí, nebo také že dvě křídla vorličí jedno za druhým spojena jsou.

Ptáci na štítech vidí se, jak vyletují majíce křídla pozdvižená a na větvičce stojíce (1600), jak se dolů snášejí, střemhlav dolů vrhají a nad lupem svým krouží (jako sokol a sup). Má-li ocas jinou barvu než tělo, jmenuje se barva ocasu zvláště, jako r. 1552 papoušek šerý s červeným ocáskem.

Svatováclavskou orlici, nejstarší erb království českého, zachoval nám v barvách Kunhutin pašionál z r. 13 a erb města Tridentského jest na stříbrném štítě barvy černé a kolem do kola z ní plaménky červené vyskakují (obr. 46. a 47.).

Orlici bílou a červenou na modrém štítě se zlatým půlměsícem na prsou a na křídlech, jehož každý roh trojlistem jetelovým končí a se zlatou

*) Majestát d. 1600. 3. července městu Sobotce.

Digitized by Google

korunou na krku mají hrabata Krakovští z Kolovrat; touž orlici s rakouským štítem na prsou měli hrabata Liebšteinští z Kolovrat a dvojhlavého orla s korunou na každé hlavě a na prsou rakouský štít hrabata Novohradští z Kolovrat. Hrabata Krakovští z Kolovrat a zároveň svobodní páni z Újezda měli alianční znak Krakovských a Jeníškův z Újezda. Touž orlici, ale s korunou na hlavě, měli hrabata Čejkové z Olbramovic a rytířové Dvorečtí odtudž a mají posud bez koruny svobodní pánové Žďárští ze Žďáru v Sasích. Téhož erbu byli také páni z Janovic a Zručtí z Chřenovic, z čehož lze souditi, že týž štít nosili Kolovratové ze Chřenovic. Jiná skupina (ač možná téhož původu) měla černou orlici, zejména páni z Žirotína, Valkounové a Osovští z Adlaru a vladyky z Nechvalic, avšak tito měli brky na křídlech černé a stříbrné. Mimo to mělo orlici několik rodin, vladyky v Vraného, z Bělušic a z Chodžova v severních, Popovic, Milikovic, Lipšic, Zahrádky, Krchleb a Kamberští z Kamberka v jižních Čechách, vladyky z Kojetic a Martinic a j. na Moravě. Jankovští z Vlašimě si orlici později pozměnili.

Po pánech z Žirotína děděna orlice v rodech pp. z Lobkovic a Švihovských z Ryžemberka a spojena s jich prvotním erbem.

U mnohých městských erbů spatřuje se též orlice a orly. Orel je v erbech Tábora, Touškova a Řevnic, dvě orlice v rozdílných polích v erbech Chrasti a Přeštic, jedna orlice u Chrudimě, Lubence, Milína, Mirotic, Mochova, Mšena, Panenského Týnce, Poděbrad, Radomyšle a Týna Horšovského, půl orlice mají Byšice, Frejt, Hořovice, Cheb, Manětín, Pilníkov, Plzenec a Polička.

Orlicí černou, kterou dostali na svůj původní kůl neb svislý pruh černý ve stříbrném štítě, zlepšen byl erb pánů Roupovských z Roupova.

Půl orlice v pravém nebo levém poli nazdél polovičního štítu a tři šikmé nebo pokosné pruhy v levém nebo pravém poli měli vladykové ze Řebříka na Berounsku, z Malíkovic na Rakovnicku, z Krásného Dvora, ze Chrášťan, z Hluban a z Buškovic na Žatecku, ze Rtyně na Litoměřicku a ze Sloupnice na Chrudimsku; na Moravě pak vladykové z Kožišic, Rataj a Petromině. Vladykové z Daliměřic vystřídali si celou orlici s polovičnou ve vrchní části štítu na příč polovičného.

Červená hlava a krk orlice s korunou se vidí na štítě vladyk z Hostíšova a z Prašivé, bez koruny na štítě vladyk z Buchova; dvě křídla brky od sebe odvrácená byla na stítě vladyk Koučů z Kouče, jedno křídlo měli pánové z Kostomlat na Labi a vladykové z Poměnic u Benešova na Táborsku, křídlem šachovaným honosili se vladykové z Honic, ze Řísut a hrabata Kaplířové ze Sulevic (obr. 49.).

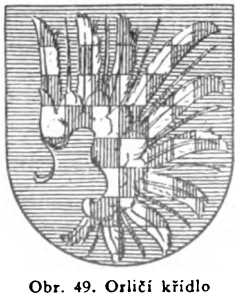

Obr. 49. Orličí křídlo s šachovnicí.

Kohouta vyobrazovali obyčejně černého a také ohnivého se silným hřebenem a lalokem červeným, jak pravou nohu pozdviženou má a nos otevřený

Digitized by Google

s vyplazeným jazykem, jsa hotov do boje. Na třicet rodin v Čechách mělo kohouta na svém štítě a dočteš se jich jmen v kapitole o stejném původu našich šlechtických rodin.

Labuť stojící měli na štítě pánové ze Švamberka a soukmenovci jejich pánové z Boru (u Přimdy), z Milkova, z Věžky (u Plzně), z Ejpovic z Lestkova a z Újezda (u Radnic); tři labutí hlavy a krky koncentricky spojené na koncích svých u prostřed štítu Příchovští z Příchovic, kteří jako hrabata na počátku tohoto století vymřeli; dvě labutí neb husí? hlavy a krky k sobě obrácené spatřiti můžeme na štítech vladyk z Újezda Chodového (na Plzeňsku u Hostouně) a ze Štítného i ze Lhoty (u Černovic na Táborsku), také vladykové z Černic, z Mezného a z Kolenec (v okolí Bechyně a Veselí) ten erb měli.

Supí hlava s krkem byla na štítě vladyk z Němčic (u Netolic)' ze Sedlce (mezi Vodňany a Budějovici), z Hrobů (u Tábora), z Kouta (u Otic), z Todně a z Bejšova na Budějovsku; dvě supí hlavy nosili na štítě páni z Vlašimě a Skalští z Jenšteina.

Jestřába na štítě modrém držícího ústy a pazourky kuroptev dostal za erb Jan Puchřecký z Puchře r. 1547.

Páv byl erbem pánů z Boru malého nebo panského a vladyk z Ojnic u Horažďovic a z Ježova (u Tábora). Páva s roztočitou kytou, kterého měli za erb vymřelí hrabata z Leuchtenberka, dal císař Karel IV. Dětřichovi z Pordic na štít. V Čechách jej měli Hraběšínští z Hraběšína (náhrobek u Onšova). Jakožto klenotu užívali páva vladykové ze Zahrádky u Horaždějovic, Chříňovcové ze Chříňova a čeští pánové z Cimburka; pavích per v několika řadách nad sebou a také jednotlivých nalézáme dosti na místě klenotním.

Čápa přirozené barvy vykračujícího sobě v modrém poli spatřujeme na štítě svobodných pánů Dobřenských z Dobřenic a měli jej též vladykové z Moravěvsi; dvě čápí hlavy a krky od sebe odvrácené měli jako klenot vladykové z Vitic. Tři čápy měl Hostislav z Petrovic r. 1345.

Jeřáb obyčejně stojí o jedné noze, druhou kámen drže a mají jej za klenot potomci našich vladyk Sekérkův ze Sedčic, hrabata Vršovcové v Prusku.

Husa bílá v červeném poli spatřuje se na štítě hrabat Dýmů ze Střítěže, a jako klénot na erbu vladyk Housků ze Zahrádky (u Pacova). Husu v letu měli v Čechách vladykové z Mlíkovic (na Boleslavsku) a na Moravě pánové z Ludanic a vladykové z Drahanovic.

Kačera sobě oblíbili za erb Jan Kačer ze Štětína (na Chrudimsku) r. 1420, a kačici Jan Kačice ml. z Konic r. 1456, a kačici bílé a sivé promíšené barvy, jakoby vzlétnout chtěla, Dobšové z Bezděkova na Kralohrad.

Pštrosa s podkovou v zobáku měla na štítě patricijská rodina pražská z Vratu a pouhé pero pštrosí vladykové z Libře; rytířové Bzenští z Prorubě měli po každé straně pštrosího pera udici na štítě a Býčkové z Nespěčova po každé straně téhož pštrosího pera ostruhu.

Digitized by Google

Holubici bílou na modrém štítě měl Jan Bolec (Kluk) ze Všenor, jenž krátce před r. 1380 zemřel, vladykové ze Zásmuk: Lhotští, Přebožští, Vlčetínští a Zásmučtí, jejichž holubice často olivovou ratolesť v ústech mívá, jako u jejich soukmenovců vládyk z Bukovna; holuba (neb orlici?) v letu měli vladykové z Kojetic na Moravě.

Kosa si vzali na štít vladykové z Horky a z Tloskova a tři kosy vladykové z Horky (na Čáslavsku).

Havran na stříbrném poli byl erbem Jíry z Roztok, nejvyššího lovčího za krále Václava IV., a tři havraní hlavy na štítě vedle celého havrana jako klénotu spatřovaly se na erbu vladyk Robmhapů ze Suché.

Krkavce s roztřepetitými křídly, jenž drží pysky prsten zlatý s kamenem turkusem, na štít dostali Kubové z Waltenburku r. 1580.

Vránu s prstenem v zobáku nosili na štítě svém vladykové Hradištští z Hořovic, čejku Čejkové ze Chlistova a vladykové z Těšetin, sokola Věvrovští z Kulče a Sokolové z Otvovic, sovu Jan Kalous z Červeného Újezdce, tetřívka vladykové ze Ždánic, čírku vladykové z Donyně (na Slansku), křepelku rytíři Wachtlové z Pantenova.

Pelikána jsme též nalezli mezi erby českými: již r. 1479 měl jej Ranek z Rájova (blíže Přimdy).

Strnad byl klenotem vladyky Jana Strnada z Tryskovic, jenž na štítě ruku se sekerou měl.

d) Ryby, obojživelníci, hmyz.

Kapr své přirozené barvy na štítě modrém od spodku až do vrchu k pravé straně pokosem byl erbem pánů Hodějovských z Hodějova. vladyk ze Zelibořic, z Čestic, z Elčovic a ze Smiradic na Prachensku, z Vydří a z Valu na Budějovsku a z Vrhavče na Klatovsku; obrácené polohy kapra s hlavou v dolejším pravém koutě štítu a s ocasem v hořejším levém měl Beneš z Řepčic r. 1414. Kapr jako klenot vyskytá se na helmě pánů z Bechyně a na polštáři leže na helmech pánů z Lichtenburka, z Ronova, z Přibislavě, z Bítova, z Pirkšteina a z Lipého. Dva kapry rovně nad sebou plovoucí spatřujeme na štítě rytířů Ostrovských ze Skalky (na Hradecku), vladyk z Lukové (na Bydžovsku), Slavíkovců ze Slavíkova a Štěpanovců ze Štěpánova (na Čáslavsku). Na helmě nalezl jsem dva kapry hlavami dolů obrácené v erbu vladyk z Lipoltic a ze Mnětic a na štítě v téže poloze dva kapry u vládyk ze Žestok, kteréžto všechny tři rodiny na Chrudimsku žily. Tři červení kapři rovně nad sebou plovoucí náležejí jako erb posud žijící rodině svobodných pánů Bechyňů z Lažan a tři kapři byli též na štítě vladyk z Nemošic (na Hradecku), Hlaváčů z Dobrého Pole (na Kouřimsku) a vladyk z Markvartic a z Holkova na Budějovsku, u posledního rodu také na zdél ležíce. Též vladyka Jan Čapský z Choltic měl r. 1446 na štítě tři kapry na zdél ležící a hlavami vzhůru obrácené. Z měst má Sedliště na Plzeňsku tři kapry na způsob trojhranu složené.

Digitized by Google

Hlavu kapra (neb spíše štiky?) v hořejším pravém koutě štítu a krk v dolejším levém viděti můžeme v erbu Jana Bydlína z Nuzkovic z r. 1541 v archivu Německobrodském a pouhé dvě hlavy kapří vzhůru tlamou obrácené vedle sebe na štítě Jana Susa z Ježova z r. 1527.

Štiku modrou dostal na štít červený od císaře Zigmunda Petr Maksant r. 1434, totiž s hlavou v pravém hořejším koutě a ocasem v levém hořejším, tělo měla dolů prohnuté (obr. 50). Burianovi ze Škudl propůjčen r. 1531 štít od vrchu až k dolu rozdělený, první strana žlutá, druhá černá a v první straně štika modrá a v druhé vepř bílý. Štika na štítě Hechtů z Rosic (obr. 51.).

Obr. 50. Štika v erbu Petra Maksanta.

Tři lipany, dva šikou přes kříž přeložené a třetí do prostředka jich položený, hlavami vzhůru obrácené má na štítě jako mluvící znak město Asch.

Obr 51. Štika v erbu Hechtů z Rosic.

Okouna si oblíbili Smrčkové ze Mnichu a Čáslavové z Podolí na Táborsku, Bušek z Oseka a Host ze Smrkovec na Prachensku, Obytečtí z Obytec a vladykové ze Schönangeru jej měli za klenot, Ota z Bířkov měl dokonce dva křížem přeložené okouny na helmě.

Slanečky nebo herynky tři přibrali si ku své plechovici na štít křížem dělený vladykové Herynkové ze Sloupna a měli je samotné na štítě Hřivínové z Újezda (u Libuně).

Pstruh ohnutý ve dví a ohbím nahoru obrácený s hlavou v pravé hořejší polovici a ocasem v dolejší levé polovici byl erb svobodných pánů Hyzrlů z Chodů, Bryesnerů z Pirku, Winklerů z Kynšperchu, Šnoblů z Plikenšteina, vladyk z Aichu a Rauschengrünerů.

Parmu drží v předních ttapách český lev na štítě města Děčína.

Úhoře spatřujeme na štítě vladyk ze Samosol, pískoře na štítě vladyk z Nedrahovic a z Pískořic a karasa na štítě Karasů ze Dvorce na Litoměřicku.

Připadá mi bezděky na mysl pověst Dalimilova, dle níž starý král Václav II. zajav přívržence odpořilého syna svého Přemysla Otakara předložil jim na míse bezhlavé ryby, aby pád jejich naznačil, když mám připomenouti erb v jiné heraldice neznámý totiž bezhlavé ryby buď koncentricky v prostředku štítu spojené a ocasy do tří rohů jeho vybíhající jako

Digitized by Google

je vidíme v erbu vladyk z Nihošovic a z Radkovic na Pracheňsku a jednu takovou rybu jako klenot vladyk z Neprochov a vladyk ze Střídky.

Hada čtyřikráte stočeného s korunou na hlavě užívali jako erbu vladykové Malešičtí z Černožic a hada jen vůbec Kozlové z Kladrub. Dva hady dvakráte stočené a proti sobě obrácené měli pánové z Kováně a dva hady na kříž se točící, jeden stříbrný přes modrá pole a druhý zlatý přes červená pole, maje na hlavě korunu stříbrnou a stříbrný had zlatou, vladykové Hrobčičtí z Hrobčic.

Tři lastuřice, 2 ve svrchní části štítu a 1 ve spodní měli vladykové Pernšteinarové z Pernšteina na Borovech u Přeštic a Bernáškové ze Žebnice na Chotiměři.

Raka červeného na stříbrném štítě měl Jan Žižka z Trocnova, vladykové Šebířovští z Křekovic a Dobrovodští z Dobrévody v jižních Čechách, Žitínové z Bláždice u Blovic a vladykové z Jonu na Litoměřicku; vladykové z Perče (u Žatce) měli raka modrého. Na Moravě oblíbili si raka vladyky z Batelova, Červeného, Rosičky, Hluku a Ostrova a Vanečtí z Jemničky (u těchto červený na stříbrném, jako u Žižky). Dvě klepeta račí někdy také tři žlutá na modrém štítě náležela jako erb vladykům Chroustenským z Malovar.

Štír byl erbem vladyk Kočků ze Skal na Pracheňsku a housenka vladyk ze Záhoří u Vodňan.

Žába vedle zavinuté střely byla na rozečtvrceném štítě vladyk Žabků z Limberka na Moravě.

e) Rostliny v heraldice.

Zvláštním heraldickým rázem, který jsme shledali u zvířat čtvernohých a ptáků, vyznamenávají se též stromy vůbec v erbích a z květin královna jejich růže se svou sestrou lilií. Stromy heraldicky stylisované bývají spolu s kořeny vyobrazovány, a mívají rovný peň, který v několik málo symmetricky uspořádaných větví neb haluzí se rozchází s listím a ovocem kromobyčejně velikým; listí bývá zelené a barvy ovoce i pně od něho se liší.

Celých stromů máme v heraldice české poskrovnu kromě městských erbů a nové šlechty ze XVI. a XVII. věku, ale náhradou za tento nedostatek jest u nás velmi mnoho částí stromů jak jednotlivých větví s listím a s ovocem, tak suků a pařezů v erbech.

Duby vidí se ve štítech měst Českého Dubu a Dubé.

Janovi Bělohorskému z Jestřebí propůjčen r. 1556 erb: ve štítu tři pahrbky u spodku zelené, z nichž dub u prostřed štítu stojící se třemi větvemi neb haluzemi na tré rozdělený vychází, na kterém dubu trouba černá se šňůrou zlaté barvy otočená visí. Pařez dubový s kořeny a dvěma listy měl za erb komorník desk zemských Sezema z Hořešovic l. 1414 a 1425 vladykové ze Sokolovic (na Berounsku) a r. 1579 Jiříkovi

Digitized by Google

Vranovskému z Bliškovic dán jako erb štít v půli pošikem od pravé strany vrchu až do spodku levé strany barvami rozdělený; spodní díl žluté barvy, v němž u spodku kopček černý a na něm pařez dubový se dvěma vyrostlými listy a žaludy, jeden u prostřed a druhý u vrchu toho pařezu; druhá polovice bílé barvy, v kteréž se havran pták na dubové vosece stojíc k pravé straně obrácený vidí. Hanikýřů ze Semína erb se vypisuje jako zelená dubová větvička s listím a žaloudky. Ratolesť zelenou dubovou a na ní tři žaludy, jak to všechna ruka mužská po rameno jako z nějakého modrého oblaku vztažená drží ve vrchní polovici štítu, a ve spodní šachovnici černou a žlutou dostal za erb Jan Doubravnický z Klečan r. 1579; ratolesť dubového zeleného listu se žaludem v levé polovici a půl orla v pravé polovici r. 1537 Gabriel Glocar ze Sedmi Dubův. Tři žaludy na jedné ratolesti měli vladykové z Knížkovic (na Berounsku), vladykové ze Semechova a Dolští z Týnce (na Plzeňsku), tři žaludy a tři listy na ratolístce, kterou ruka vzhůru drží, vladykové Žalkovští ze Žalkovic. Posud žijící rod rytířů Dubských z Vitíněvsi nosí 5 žaludů, dva žaludy pak na oklestku nosili vladykové ze Dřela na Kralohradecku. List dubový spatřili jsme jako mluvící znak na štítě Anny Žehartové z Dubenek a na Palupíně r. 1591, dva listy dubové a mezi nimi žalud na štítě Jana Pytlíka ze Zvoleněvsi r. 1519 a tři listy měl Ctibor Kočka z Milonovic r. 1493.

Nejvíce proslavilo se erbovní znamení dubu rodinami, které dvě ostrvy o 6 sucích (neboližto »dřeva z obou konců uťatá černé barvy« podle výkladu z r. 1600) křížem přeložené měli černé na zlatém štítě. Nazývali se Ronovci dle staroněmeckého slova »rôn«, které ostrvu znamená a dle Dalemila Ostrvěné a byli tak mocni a rozrozeni roku 1316, že kronikář český o nich dí: »Omnis Henrici de Lipa generatio, quae de Ronowe dicitur.« Hlásili se k tomuto rozrodu stejným erbem pánové z Lipého, z Lichtenburka v Čechách, z Bítova na Moravě, z Pirkšteina, z Ronova a z Přibislavě, jichžto potomci jsou hrabata Křinečtí z Ronova, kteří nedávno vymřeli, pak páni Berkové z Dubé a z Lipého, pánové z Liběšic, také Škopkové z Dubé řečení, potomci Půty ze Frydlandu: pánové z Náchoda a z Adrspachu, Hlaváčové z Třebechovic, pánové z Visenburka a od Pótova bratra pošlí pánové z Housky, konečně pánové ze Žandova (na Litoměřicku) a potomci jejich svobodní páni Mičanové z Klinšteina.

Ostrvu stříbrnou o třech sucích na modrém štítě dostal za erb Jan Šonovský ze Šonova spolu s Václavem Vicenou, Vítem jinak Janem Štikou, Jiříkem Velikem, Janem Kydlinem a Janem Tachovským r. 1527; ostrvu černou o čtyřech sucích ve zlatém poli Pavel Faltys z Jamného r. 1600, ostrvu černou o šesti sucích ve zlatém poli Volf Bernhart z Reichenpernu r. 1544 a ostrvu žlutou o sedmi sucích na modrém štítě se dvěma hvězdami osmirohými jednou v pravém hoř. koutě, druhou v levém koutě Lorenc a Martin br. Ostrevští z Bánova r. 1572.

Slavný patricijský rod Kutnohorský Ruthardů z Malešova měl také na modrém štítě zlatou ostrvu, ale velmi rozvětvenou, jak obraz její

Digitized by Google

v kolínském děkanském kostele na náhrobku Děmuty Ruthartky ze samého začátku XIV. stol. svědčí.

Lípu dobře stylisovanou zelenou na modrém štítě spatřiti můžeš v druhém a třetím poli (vedle orla v 1. a 4.) na rozečtvrceném štítě vladyk Králíků z Brocna. Ze dvou kořenů nese se vzhůru peň, který téměř u prostřed štítu rozchází se ve tři haluze: jedna z příma nahoru jde a končí třemi listy majíc u prostřed dva suky, dvě postranní haluze mají po šesti listech symmetricky rozložených. Lípu mají v erbu svém též tato města a městečka česká: Hostinný, Úvaly, Libštát, Přimda, Rvenice, Strenice a Svratka, dvě lípy: Kuřívody, Plaňany a Krásná Lípa. Martinovi Branickému z Maršovic dán jest štít červený, v němžto jest od spodku skála, na kteréžto skále leží špalek lipový se dvěma suky a z prostřed toho špalka větev neboli ratolesť se třemi listy lipovými vzhůru stojí, r. 1538. Pluhové nebo Pflugové z Rabšteina měli pokosnou haluz dubovou o třech listech na každé straně zelenou ve zlatém poli, též Rameš řeč. Klikš r. 1414 měl v červeném štítě haluz stříbrnou lipovou s třemi listy.

List lipový byl erbem Viléma Pucka z Trutmaně r. 1388 a vladyk z Dobšic, obrácený měli za erb Maušvicové z Armenruhe původu slezského, tři listy lipové (2 a 1) byly na štítě vladyk z Lunkvic a tytéž obrácené měli vladykové Maxové z Maxu. Jiným způsobem uspořádány jsou tři listy lipové Vaňka z Keblan, syna Šerého z Besednice, a Ondřeje z Rynarce (r. 1496): vidí se vedle sebe na způsob vějíře na dlouhých ťopkách dole v jedno spojených a u Rynareckého ještě kořeny opatřených. Tři listy lipové na pořící pokosném měli pánové ze Žeberka a podle polohy listů rozeznávali se jednotliví členové rodiny r. 1332: Albert ze Kryr měl obrácené listy po vodě dolů plovoucí a syn jeho Heřman listy proti vodě plovoucí, kdežto druhý syn Alšík měl místo pokosného šikmé pořící a listy po vodě plovoucí. Hynek ze Rvenic měl pruh svislý a v něm po vodě dolů plovoucí tři listy r. 1380; pozdější Plánští ze Žeberka měli tři listy proti vodě plovoucí. Nemůžeme nechati bez povšimnutí, že tři listy lipové na štítě opakovaly se též na klenotu jako ozdoba bůvolových rohů, kdežto druhá větev 2 složených křídel orličích jako klenotu užívala. Dvou listů lipových, jichžto ťopky dlouhé křížem přeloženy jsou a v dolejší části štítu buď spojené buď rozdvojené jako rohy bůvolové na helmici, měl Jan Lichvice z Lichvic, hejtman císařského panství Přerovského v Čechách v l. 1571—1580. Tři listy lipové na ratolístce, jeden nahoru a po každé straně ratolístky jeden dolů obrácený, jsou na svorníku kostela v Chotýšanech, bezpochyby erb starodávného rodu pánů z Chotýšan ve XIII. a XIV. stol. připomínaných. Že srdíčka červená, jimiž posázena jsou rozletitá křídla na klénotech, pánů z Hradce, z Kravař a Tvorkova, původně listy lipovými byla, o tom viz odstavec, kde o klenotech jednáme.

Nejpodobnější listům lipovým jsou listy leknínu, kterážto rostlina záhy velmi oblíbeným erbem se stala v zemích koruny české. Na četných jezerách a rybnících českých posud srdcovité listy její nad vodou se rozkládají

Digitized by Google

i s květy svými na vysokých stoncích, lišíce se v heraldice od lipových listu nejen velikostí svou, nýbrž také dlouhou ťopkou kolem listu zatočenou anebo tím, že žádných stopek vůbec nemají. Znamení tomu se říkalo lekno. Dvě stříbrná lekna na červeném štítě každý na zeleném stonku svém, které oba ze společných 5 kořenů vyrůstají, vidí se na štítě hrabat z Kounic a pánův z Újezdce (na Vltavě nedaleko Týna nad Vltavou), z Talmberka, Bořitů z Martinic a Rychnovských z Rychnova v Čechách, pánů z Drnholce, z Rudvíkova a z Kounic na Moravě, pánů Štosů a Šišků z Kounic ve Slezsku.

Stejnorodí s nimi Černčičtí z Kacova lišili se jen tím, že stonky jejich leken na spodním konci křížem přeloženy byly a každý stonek zvláště o sobě ze tří kořenů vyrůstal.

Tři lekna, do tří koutů štítu vybíhající a v prostředku jeho stopkami spojená, bílá na červeném štítě, měl panský rod v Čechách i na Moravě stejně rozšířených pánů z Říčan a jejich soukmenovců pánů ze Všechrom, z Jezeřan a z Cehnic v Čechách a z Pracova na Moravě (obr. 52.). Tři lekna (2 a 1) dolů obrácená bez ťopek měli za erb pánové z Tyrné na hranicích moravskorakouských již ve XIII. věku a na Moravě pánové z Myslibořic a z Miroslavě, pánové ze Freišteina, nynější hrabata Moravičtí v Bavořích a pánové z Polné v Čechách v levé polovici štítu, kdežto v pravé lvici Markvarticů měli. Půldruhého listu lekního tedy polovici svého erbu rodného dal Oldřich z Říčan svému městečku Pněvanům na Plzeňsku, jak z potvrzení Ferdinanda I. víme propůjčeného; jeden list lekní s dlouhou stopkou okolo listu obráceného dolů zatočenou měli vladykové z Kostelce, z Mrdic, ze Zruče a Chvalovští z Ledec.

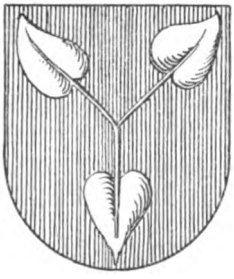

Obr. 52. Trojlist Říčanských.

Vrbu má za erb město Přísečnice a na oklesku ratolesť vrbovou se čtyřmi listy dvakráte o dvou proti sobě postavenými a s květem na vrcholu měli vladykové z Vyšehořovic na Sedlčansku.

Na třech kopcích zelených dostali borovici a mimo ni zajíce za erb vladykové Lhotkové ze Smyslova r. 1537 a Janovi z Kelče propůjčen jakožto erb štít červený a v něm u spodku kopec zelený, stojíc na něm lev celý bílý s rozžavenými ústy, majíc ocas skrze zadní nohy zapletený, na kterém zeleném kopci dvě borovice zelené z každé strany toho lva jedna vyrostlá stojí, r. 1538. Borovice užívají jakožto erbu svého města a městečka: Borová, Starkov, Týniště a Vamberk, smrku Rychnov český a dvou smrků Žaclíř; jedle se vidí na erbech Abtsdorfu a Vejprt, dvě jedle mají Vrchlabští, tři na kopcích Štětí a čtyři Volary.

Bříza vidí se v erbu městečka Holan; Stephanus der Pirkner von Taubenberch, také Pirknar z Pirkenšteina a z Tempelšteina měl 5 lístků na 5 stoncích březových r. 1332.

Digitized by Google

Svobodní pánové Běsové z Trotiny oblíbili sobě pařez březový s dvěma listy a korrespondujícími suky stříbrné barvy, šikmo na štítě červeném položený, nyní mají pouhý oklestek bez kořenů.

Tři oklestky černé hořící o třech plamenech vodorovně na sebou ležící vzali si na štít svobodní páni a hrabata Schirndingové ze Schirndingu v Čechách více než 400 let osedlí.

Buk se sovou jest v erbu městečka Puchře, jilm města Jilemnice a tři topoly městečka Buškovic.

Oklestek jakýsi pokosný, z něhož list do hořejšího levého kouta vyniká, byl na štítě Tomáše arciděkana pražského r. 1332 a Mrzáka z Vražkova r. 1428.

Vršek stromu nějakého měl jako mluvící znak Jan Vršek z Uhelnice r. 1450.

Keř neb strom dřeva hlohového, jakž od přirození to dřevo roste, ze spodního červeného pole do svrchního bílého vynikající, měli Hložkové ze Zbislavic.

Limbovou šišku zcela podobnou erbu města Augšpurku nalezli jsme jako erb r. 1890 na starém náhrobku vykopaném z dlažby kostela děkanského ve Vysokém Mýtě bez data s kusem latinského nápisu.

Jabloň s velikými jablky červenými spatřuje se na štítě městyse Elhenic a města Jablonce, větev jabloně černá s červenými třemi jablky ve zlatém poli byla erbem Victumů z Eckstädtu, v Čechách na několika místech na př. v Mostě pochovaných. Jablko s dlouhou stopkou měli v pravé polovici svého štítu (v levé 3 lilie 1, 1, 1) vladykové Žantovští z Nedakřevic; páni Fulšteinové z Fulšteina nosili na červeném štítě zelené jablko, v němž tři mečíky se zlatou rukojetí zapíchnuty byly, konci svými ven vyhlédajíce a vladykové Žopovští z Žopův a na Žopovech na červeném štítě u prostřed jablko žluté, v němž tři dýky špicemi proti sobě v témž jablku byly, majíce rukověti a kříže zlaté barvy, jak jím erb r. 1557 potvrzen byl.

Hrušku mezi dvěma listy na ratolístce měli vladykové Hruškové z Března u Loun a na štítě žlutém haluz švestkového stromu se třemi prameny důle jedna a nahoře druhá uťaté a třetí v prostředku, na němžto švestka své přirozené barvy, dostal jako erb Jakub z Chloustné, r. 1535.

V zeleně ruka bílá s rožďkú zlatú byl štít moravský, jehož rod v bitvě u Loděnic r. 1185 téměř celý sešel (podle Dalemila) a pupenec na oklestku nahoře byl erbem vladyk z Divic, z Klobuk a z Lukova u Loun. Roku 1528 propůjčen erb Janovi z Divic: totiž štít modrý a žlutý rozdělený na poly a v modré poli půl suku žlutého s žlutým břečťanovým listem, v druhé žluté polovici modrého půl suku s modrým listem břečťanovým a nemaje bližších zpráv o původu tohoto Jana z Divic nemohu též říci, zdali z dotčené právě rodiny vladyk Divických pocházel, ačkoliv mnohé věci by tomu nasvědčovaly, jako blízký starým Divickým kraj, kde noví Diviční,

Digitized by Google

kteří se Zahrádkové z Divic psali, osedlí byli — v Mostě a v okolí — a starých Divických trvání r. 1481, kdy Jeník z Divic na Vinařicích žil a Jan, Léva a Diviš z Divic s obcí Lounskou o statky bývalého kláštera Majdalenitek spory vedli. Na dvou prutech křížem přeložených měli po jednom pupenci vladykové Libenauerové z Libenavy. Dvě metličky na helmě křížem přeložené byly štítem Václava z Chodče (na Budějovsku) z 1397, tři metličky jako klenot měl Jan Strniště z Jablonného (u Plzně) r. 1444 a čtyři metličky spolu s dvěma bobulkami na proutcích u prostřed metliček Broum z Újezda (u Budějovic) r. .*) Semenník rostlinový jako koule u prostřed štítu nahoru vyražený byl erbem vladyk Harantů z Kořen na Plzensku.

Tři makovice oblíbili sobě na štítu vladykové Slovičtí ze Slovic na Plzeňsku a Vavřinec Makovský z Makové dostal r. 1551 štít na příč rozdělený, z kteréhožto od spodku tři vyrostié obyčejné prosté makové hlávky až do polu štítu vynikají, ve vrchní pak polovici štítu zlaté barvy vidí se medvědí přední nohy tlapami nahoru obráceré a na kříž přeložené.

Trojlist jetelový spatřujeme na oltáři kostela *) jako erb Adama Chocňovského z Chocňova a byl též erbem rytířů Karlovických černý ve stříbrném poli střídaje se s pokosným pruhem na rozečtvrceném štítě. Janu Kropáčovi a Václavu Medkovi z Krymlova propůjčen jest erb r. 1541 totiž štít modré barvy, v němž jetel zlaté barvy se třemi listy stojí, jeden jetel k pravé straně štítu k spodku, druhý pak jetel k levé straně štítu něco výš též nakloněný jest a třetí jetel u vrchu štítu vzhůru stojící se vidí. Blažej Jošt z Maloměřic obdržel na svém novém štítě lva zvíře v běhu žluté barvy, mající ocas nahoru vyzdvižený, ústa rozžavená, jazyk červený vyplazený, nohy přední rozkročené, v pravé tlapě bylinu zelenú slove jetel o 3 ratolestech držící, 1572.

Bodlákové z Měšovic měli dle jmena svého mluvící znak bodlák a podobně Jiřík Lukáš z Dobrémysli obdržel k norci ve skoku na štítě zelinu slove dobrá mysl jako klenot, mezi kteroužto norec zvíře k pravé straně obrácený sedí r. 1572.

Tři paličky rákosové vedle sebe šikmo položené přes jiné tři paličky křížem přeloženy jsou na štítě vladyk z Odolenovic (Döllnitz) na Loketsku; dvě paličky křížem přeložené měli vladykové z Lužnice a z Dobrkov v jižních Čechách.

Tři klasy pšeničné vzali sobě na štít vladykové z Bysně a stejnorodí s nimi Vlíněvští ze Vlíněvsí; jeden klas ovsa, na němž pták strnad sedí, dostal na bílém štítě Jan Melhauský z Lipan 1540, a na rozděleném na zdél štítě v pravo tři klasy ječné, v levo tři hrozny vína Jan Kerner z Velikého Kyrbice r. 1549.

Vinnou révu o čtyřech modrých hroznech a čtyřech listech na stříbrné tyčce a z každé strany srp se zlatou rukojetí do vnitř obrácený

*) V rukopise Kolářově nevyplněno. S erbem Broumovým (1363—1402) se tuším Kolář mýlil.

Digitized by Google

měli na červeném štítě Frokšteinové z Načeslavic, pozdější jako svobodní pánové štít měli rozečtvrcený a na něm modrý štítek se stříbrnou páskou a rozletitými feflíky, v 1. a 4. poli červeném žezlo zlaté mezi dvěma srpy v 2. a 3. poli zlatém hrozen obrácený na ratolístce pokosné o dvou listech. Mikuláš a Valentín Ploucarovští z Vinné Hory obdrželi r. 1600 na příč rozdělený štít, v jehož spodní polovici jsou 3 štrychy od pravé strany k levé nahoru pošikem: první spodní žlutý, druhý prostřední bílý a třetí modrý, svrchní pak strana všecka štítu dobře přes polovici žluté barvy a v ní ruka mužská nahá po rameno k pravé straně obrácená, ana drží rývu neb ratolesť vinnou o pěti listech zelených a čtyřech hrozních, se vidí. Tři vinné listy na červeném štítě měli pánové z Dražic u Benátek, jichžto erb podnes v Praze na kostele sv. Jiljí spatřiti se může.

Šest prosných listů na helmě byly klenotem Víta z Hirzach r. 1381.

Tři jahody červené na ratolístce o dvou listech spatřují se na štítě Veseckých z Vesce (v okresu Neveklovském) a po pěti jahůdkách na dvou ratolístkách o jednom listu na původním štítě nynějších knížat Lichnovských z Voštic r. 1615.

Tykev jednu na stonku zakrouceném o jedné větvičce ve štítě pokosně rozděleném měl vladyka Jan z Kamenice na Pelhřimovsku a tři tykve na příčně rozděleném štítě (2. 1) měl Wolfgang Arnndorfer zu Wiellamitz na Žatecku. Dvě tykve bílé s listem v červeném poli pravém a jednu tykev červenou s dvěma listy v bílém poli dostali za erb Wolf, Kašpar, Valentín a Cyriak bratří Kyrbicarové z Kyrbicu r. 1544.

Řepu s třemi listy spatřili jsme na erbu vladyk z Mrtník v Čechách a z Našiměřic na Moravě.

Cibuli o čtyrech kožích s třemi výhony měli ve štítě vladykové ze Chvalovic.

Tři hřiby jako erbovní znamení spatřiti můžeš nad vraty statku jednoho ve vsi Vykáni u Českého Brodu, kteryžto statek náležel r. 1564 urozenému panu Janu Hřibovi a jeho synům Šimonu a Ondřejovi ze Hřib.

Růže pětilistá zdobila štít první naší šlechtické rodiny, pánů z Růže nebo z Rožmberka, kteří hlavně v jižních Čechách osedlí byli, kde posud růže s výše kostelních a zámeckých klenutí cestovatele do svých hostinných síní vítá. Růže jest po knížecím rodu Děpolticů zároveň nejstarším erbem, již od r. 1220 známým (na pečeti Vítka z Prčic) a když Vítkovci svůj rodinný spolek roztrhli, zůstali na předních místech pánové z Krumlova s růží zelenou, pánové z Rozenberka s růží červenou na stříbrném štítě, pánové z Landsteina s růží stříbrnou na červeném štítě, pánové z Hradce Jindřichova s růží zlatou na modrém štítě (obr. 53.), pánové z Ústí nad Lužnicí a ze Stráže s růží modrou na zlatém štítě. Starší pánové z Ústí měli prý černou růži pocházejíce dle pověsti z nemanželského lože, ale posud

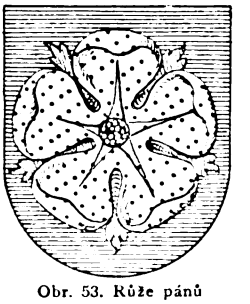

Obr. 53. Růže pánů Hradeckých.

Digitized by Google

takovéto růže u Vítkovců nikdo neviděl. Kromě těchto rodin vykvetly ještě ze společného růžového keře růže pánů a vladyk z Borotína ze Želče, z Roudného, z Maršova, ze Skalice u Hodušína, z Mezimostí z Drahova, z Maršovic, z Kosovy Hory, z Načerace, z Hořic u Krumlova, ze Strunkovic a z Prochodu u Budějovic. V ostatních Čechách a na Moravě pánové z Brodu na Plzeňsku a pánové i vladykové z Moravan a ze Střelic na Moravě tímto erbem se honosili. Růže Vítkovců Krumlovských také jednou na stonku o dvou listech se vyskytá r. 1283 (v Drkolné) a listy růže obyčejně pěti zelenými listy kalichu podloženy jsou; semeník růži bývá jiné barvy než růže sama: zlatý v červené růži pánů z Rosemberka a modrý v zelené růži Krumlovských pánů. Místo jedné růže nalézáme také někdy dvě v rodě pánů z Rožemberka jako na helmech v l. 1291—1322. Tři růže 1 v pravé, 2 v levé polovici štítu měli za našich dnů teprve vymřelí hrabata Šlejnicové ze Šlejnic a čtyři růže (2.1.1) mají svobodní pánové Schönové ze Schönu, kteří z krajiny Mostské pocházejí. Za okrasu klenotu měli růži pětilistou vladykové Lhotští ze Lhoty Horové z Ocelovic. Kromě toho vyskytuje se jedna neb několik růží jako ozdoba pruhů, aneb prázdných polí ve štítě.

Růži šestilistou měl pan Jaroslav z Choltic roku 1303, Petr z Kyjic r. 1401 a spatřiti ji také můžeme na antipendium chebském ze XIV. věku a nad schránkou na svaté oleje v kostele Chřenovickém na Čáslavsku.

Desítilistá růže Lidmily z Říše na Moravě není nic jiného než pětilistá růže, jejíž každý list ve dvě půle rozdělen jest.

Růži pětilistou nalézáme ve štítech 44 měst a mesteček českých, kterážto věc sama sebou mluví o veliké moci a oblibě toho erbu. — Rozvitou růži centifolii měli na štítě vladykové Švantlové ze Třebska.

Lilie liší se heraldickou stylisací ještě více než růže od svého vzoru přirozeného. Na místě koruny květinové bývají tři listy; list střední nahoře i dole přiostřený má po každé straně své list nahoře dolů sehnutý a svislý a dole nahoru poněkud zahnutý, všechny tři jsou uprostřed tak obvázané, že dole menší asi o třetinu části celé hořejší erbovní znamení se opakuje, kteréžto menší polovici také spodek se říká. Někdy se vidí mezi hořejšími třemi listy dvě tyčinky o kulovatých prstících, které také podobu jetelovitou mají nebo nové lilii podobny jsou. Lilie byla již ve XII. století známým vzorkem roucha ve východních krajinách, odkud se dostala křižáckými válkami do Francie, kde již r. 1179 ve znaku zemském se vyskytá a proto jméno Francica obdržela.

Ludvík VIII. užívá štítu liliemi posázeného na zadní straně hlavního erbu asi r. 1223 a ze XIV. století pochází také skvost kláštera Teplského v Čechách, stříbrná mísa zakladatele kláštera Hroznaty, na jejímž dně trojhranný štít s 12 liliemi se spatřuje, jenž dle jiných toho druhu mis z jižní Italie pochází, kde tenkráte rod Anjou vládl.

Jak oblíbenou lilie fleur de lis byla ve Francii, vychází z toho na jevo, že r. 1757 La Chesnaye des Bois ve svém Dictionaire généalogique

Digitized by Google

5500 rodin, měst a korporací uvedl, které lilii na štítě nosily. V Čechách nejstarší lilie náležejí klášterům, kollegiatním kostelům a městům i městečkům a byly jim od klášterních pánů propůjčeny.

Francouzského snad původu na půdě české bude erb nad portálem kostela v Hrusicích upravený: ve čtyrhranném štítě kříž a lilie se střídající a bezpochyby tato reminiscence na Francii od opata blízkého kláštera Svatoprokopského Reginharda rodem Francouze z Met pochází. Klášter tento jestě v XVI. století lilie na pečeti své užíval, jako klášter kladrubský a litomyšlský (v ssutinách kláštera nepomuckého podnes spatřiti můžeš starý), který svou lilii městu Litomyšli za erb dal a lilie v erbu města Nepomuckého a Planice svědčí také někdejšímu blízkému klášteru cisterciackému. Kollegiatní kapitula na Mělníce měla též lilii za erb svůj jako arciděkan Znojemský Werner r. 1283. Nejstarší erb šlechtický s lilií má v Čechách Adelheida vdova po Jindřichovi Voskov ze Wsthowe nebo z Wüstenhofu u Mostu z r. 1290: na pečeti vidí se přilbice třemi liliemi ozdobená. Nejčetněji rozrodila se lilie v Čechách mezi Čechtici a Mladou Vožicí a v blízkém sousedství na Táborsku, kde vladykové z Čechtic, ze Chmelné, z Lomné, ze Šebířova, z Dubu (také od Dubu), z Pohnání, z Ratibořic, ze Bzové, z Hojovic, z Vodlochovic a z Nosákova k ní se hlásili. Na Kouřimsku měli lilii vladykové ze Hlohova, na Chrudimsku vladykové z Morašic, z Počapl, z Vlčňova a Býchorští z Raškovic, na Litoměřicku vladykové ze Želevic, z Pnětluk a Progové z Velnic, na Loketsku vladykové von der Aich, von der Porten a Franc ze Zakšova r. 1441. Dvě lilie vedle sebe každá na zvláštním vršku spatřují se na štítě Otíka z Dubečka z r. 1440, dvě lilie na štítě příčným pruhem rozděleném, první ve vrchní polovici štítu a druhá v pruhu na štítě vladyk mor. ze Zvole; dvě lilie křížem přeložené na hůlkách ve svrchní polovici štítu nad šachovnicí ve spodní polovici vidí se na štítě vladyk z Mühlfrainu na Moravě a z Miliny v Čechách; tři lilie (2. 1) na štítě vladyk Mladotů z Jilmanic (u Svojšic na Kouřimsku) a Kunašů z Machovic u Českých Budějovic. Jedna lilie s kořenem a po každé straně její jedna bez kořene byly erbem Mošaurů z Valdova a tři lilie na hůlkách, dvě křížem na příč přeložené a třetí rovná mezi nimi v prostředku náležely Kropáčům z Nevědomí na Moravě. Pět lilií vedle sebe nalézáme na náhrobku neznámého nám rodu v sutinách kláštera Nepomuckého ve vesnici Klášteře a šest lilií, tři ve vrchní polovici štítu nad příčným pruhem a tři ve spodní polovici jsou erbem hrabat z Vrbna a z Bruntálu původu slezského. Města a městečka Čestín, Čechtice, Litomyšl a Seč lilii stříbrnou na červeném štítě si oblíbila, Hrádek, Hořepník, Lomnice nad Lužnicí, Nepomuk, Stříbro a Rumburk mají lilie jako vedlejší znamení erbovní.

Květinu pětilistou jako kolečko pětišpiční stylisovanou měli vladykové Želechovcové a Ostrovcové z Královic (ze Slánska) a dvě květiny jako koule na okruhu pernaté uvnitř sedmi puntíky okrášlené vladykové z Blahotic. Kbelík stříbrný s pozlacenými obroučky a v něm bazilika zelená

Digitized by Google

s bílým květem byly ve štítě vladyk Chaberských z Kochanova od r. 1557 a zcela podobný erb mají Trmalové z Toušic. Ratolístka o třech květech a o třech lupínkách byla společná na Plzeňsku rodinám z Vrhavče, Šenštetarů ze Souměře a Šlovických ze Šlovic. Tamtéž měli klenoty po sedmi kytkách na dlouhých stoncích vladykové z Kozolup a z Letin roku 1346 a z Újezda Purkartova r. 1427, tři pak takové kytky Bušek z Křenic r. 1426.

Dvě kytky, jedna v pravé polovici květem nahoru obrácená a druhá v levé opáčného směru jsou ve štítě Merklínských z Merklína a Tryclarové z Tryclar měli nade dvěma rozkřídlenýma křídloma květinku větvičkami široko rozloženou. Hrnec květinový s třemi květinami vidí se na štítě vladyk z Třebotov u Zbraslavi z r. 1405.

Mincovna ze Zárušic má v museum Františkově v Brně na svém obraze erb dole v pravém koutě, na jehož červeném štítě spatřuje se 6 konvalinek. Byla manželkou Brikcího Drahanovského z Pěnčína a na Vranově † 1613 (v 10. sále).

C. Tělesa nebeská a vyobrazení erbovní vzatá od země a jejich částí.

Slunce vyobrazuje se jako deska kulovatá s lidským obličejem, který z předu se vidí (obr. 54.); kolem do kola vysílá ze sebe střídavě paprsky a plameny, kterých jsem 22 na erbu vladyky Vaňka z Valečova z r. 1459 napočetl.

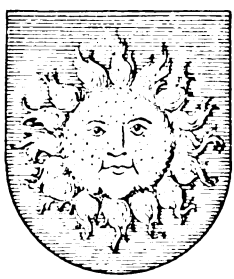

Obr. 54. Slunce na štítě Valečovských.

Město Opočno má kolem slunce zlatého na modrém štítě 26 paprsků, Kněžmost 17 paprsků na polovici slunce, Sonnenberg slunce o 24 paprscích. Brykcímu Prokopovi, bratřím Jindřichovi Charvátovi a Petrovi Čapkovi z Licska propůjčen roku 1529 erb, totiž štít modrý, v němžto jest slunce zlaté s paprsky, z něhož jest střelec znamení planetní v kaftanku brunatném. Tři slunce zářící měl na svém štítě Ješice z Čachovic r. 1340 a erbovním listem r. 1555 uděleným obdrželi Zachariáš Rachmberk a Martin Ryneš z Rošteina erb, totiž štít černé barvy, v němž od spodku až do vrchu dvě bílé neb stříbrné barvy štrychy jsou a způsobem, jakoby krokve byla aneb půl kvadrankle zhůru stojí, okolo něhož u pravé a levé strany u spodku a u vrchu uprostřed ku štítu tři slunce jsou. Slunce často nelze rozeznati od hořícího kotouče.

Měsíc nebývá někdy celý na štítě, nýbrž jen půlměsíc jako stříbrný srpek vyobrazený a buď v pravo buď v levo obrácený nebo také na štítě leží maje rohy buď vzhůru buď dolů obrácené. Nezřídka uvnitř měsíce lidský obličej v profilu se vidí. Měsíc byl oblíbeným erbovním znamením u našich předků, ať stavu šlechtickému ať měšťanskému náleželi a nalézá se na štítě vladyk Pardusů ze Kbelu a z Lipovce na Čáslavsku, z Libře

Digitized by Google

na Berounsku; z Krašovic, ze Závsí a ze Žďáru na Táborsku, z Vesce a z Boršíkova na Budějovsku, ze Všestar na Kralohradecku, z Butovic na Rakovnicku, ze Zbynic, z Kotouně a z Černic na Pracheňsku, z Krašovic na Plzeňsku, ze Zaječic na Žatecku, ze Živanic, z Podolšan a z Němčic na Chrudimsku, z Vřesovic a z Voděrad na Moravě. Zvláštní erb mají vladykové z Vesce, kteří vedle srpku mají do vnitřku vytečkovanou desku, jakoby nějaké zatmění naznačovati měla. Dva polouměsíce jeden přes druhý přeložený, jeden má rohy nahoru a druhý (též rohami dolů stojící) dolů obrácené dostal za erb Václav Karban z Volšan roku 1549 a dva měsíce zády o sebe se opírající a v pravo i levo obrácené měl na helmě vladyka Slavoň řeč. Boharyňka z Chotělic r. 1413.

Tři půlměsíce od sebe odvrácené spatřují se na štítě vladyk ze Stajic a z Prosenic a tři půlměsíce 2. 1 v jednu stranu totiž nahoru obrácené na štítě vladyk Bírků z Násilí.

Zlatá hvězda osmirohá skví se již od XIII. věku na modrém štítě nynějších hrabat ze Šternberka a také vladykové z Kumžáku touž hvězdu měli, ale s tím rozdílem, že na helmě jako klenot ve dvě půlky rozdělena byla. Dřívější vladykové z Ledenic (na Budějovicku), kteří potom na Dobré Vodě blíže Nových Hradů se usadili, měli hvězdu šestirohou za erb jako vladykové ze Slabec na Rakovnicku. Zvláštní v Čechách erb jest rozpůlená hvězda o 3 celých rozích a 2 rozích na polovice rozštípených, jaký měli vladykové z Vitanovic, z Chotčin a z Kladrub v jižních Čechách. Schönové ze Schönecku mají ve svrchní části štítu lva, jenž v předních tlapách šestirohou hvězdu drží a ve spodní části šikmý pruh v prostředku. Štěpán Polcar z Paračova dostal za erb štít na dvé rozdělený, vrchní polovice bílá a spodní červená a přes to rozdělení jsou dva kluky žluté na kříž přeložené, mezi kterýmižto kluky v té vrchní polovici v prostřed štítu hvězda 1535. Dvě hvězdy spatřují se na štítě Janu Srnkovi z Raychnpachu propůjčeném r. 1545; dostal totiž štít modrý, v němž od spodku štítu až k vrchu vzhůru k pravé straně srna celá své přirozené barvy vyskakuje, majíc před sebou jednu zlatou hvězdu a za sebou druhou.

Také Jiříkovi Bydžovskému z Humburku propůjčen erb, na němž dvě hvězdy byly: štít žluté (barvy), avšak od prostředku vrchu táhnou se z obou stran koutkové do čtvrt štítu dolů modré (barvy), v nichž po jedné hvězdě o 8 špicích žluté a pod tím v štítu jelen s rohami z každé strany o 6 parozích své přirozené barvy majíce se vzhůru k skoku k pravé straně obrácený se vidí 1577 Tři hvězdy měli ve svém štítě vladykové ze Slivic a tři hvězdy pod vrškem štítu Kdulincové z Ostroměře. Dvě hvězdy šestirohé nad pruhem příčným a jednu pod ním měl vzácný měšťan pražský Bořita syn Dipoldův roku 1346, jenž urburu kutnohorskou najatou měl a Alderové z Lošan v XV. věku; Karykové z Řezna nosili na štítě pokosný pruh třemi hvězdami posázený, který také měl Adam Luk ze Zlonic, ale v pravo a v levo od pruhu ještě po hvězdě na štítě. Vladykové Janourové ze Strachnova měli na štítě ostrev šestisukou na příč položenou, nad ní

Digitized by Google

tři hvězdy a pod ní opět tři hvězdy a Tadeáši Nemikovi jinak Hájkovi a Matyáši Kuriusovi, strýcům Hájkům z Hájků dovoleno r. 1554 nositi erb totiž štít černé barvy na poly na příč rozdělený, ve spodní polovici štítu sedm štrychů pošikem k pravé straně od spodku obrácené 1., 3., 5. a 7. poslední žluté barvy a 2., 4. a 6. černé barvy, v horní pak polovici štítu v černém poli koruna zlatá a okolo kraje té koruny 8 hvězd malých stříbrných se vidí.

Měsíc ležící a hvězdu nad ním měli za erb vladykové Volanští z Volanic, ze Slatinky (na Boleslavku), ze Žírče, z Varnsdorfu a slezští Karlačtí z Bučína. Měsíc ležící se hvězdou nad ním a se hvězdou pod ním měli vladykové ze Ctěnic a Martinkovští z Rozseče.

Mnohá města česká oblíbila sobě za erb kromě obligátních hradeb s branou a věžemi na obloze modré nad hradbami měsíc v pravo neb v levo obrácený se hvězdou jako Písek, Louny a Blovice a Rožmitál nad růží pětilistou.

Jaké tvary a čáry heraldické oblaka mají, o tom viz příslušný odstavec mezi heroltskými kusy. Přirozená oblaka bývají teprve v erbech pozdější doby, a to v koutě neb okraji štítu s vyobrazením ramena neb ruky z nich vynikající. Janu Doubravnickému z Klečan propůjčen r. 1579 erb: totiž štít vůpol na příč vzhůru k pravé straně rozdělený, spodní polovice tohoto štítu způsobem šachovnice žluté a černé, svrchní pak též černé barvy, v nížto ruka mužská po rameno od levé strany jako z nějakého modrého oblaku až k pravé vztažená zlaté barvy, držící vzhůru ratolesť zelenou dubovou a na té tři žaludy se vidí. V listu erbovním Janu a Pavlovi Kolskému propůjčeném připomíná se štít blankytný a v něm půl býka tělné barvy z oblaků vynikající, na hrdle mající věnec rozňový bílý a červený r. 1534. Jiříku Komedkovi z Rovin dán za erb štít modrý, v němž ruka od pravé strany u spodku z oblakův až po loket zbrojná k levé straně vyniká, držíc v hrsti hada zlaté barvy, stočeného, majíc na hlavě korunku červenou, 1544. Kašpar, jinak Matěj z Vykrantic, dostal za erb štít na příč na dvé rozdělený, spodní polovice modré barvy, z níž od levé strany štítu oblaky nabělavé své barvy a z nich střelec od spodku až po prsy i s předními nohama koni nápodobný žluté barvy, vrchní pak polovice žluté barvy, do níž týž střelec až po pás člověku nápodobný maje oděv sukničku modré barvy a obličej i ruce černé, 1554.

Tři plameny zespod štítu nahoru do prostředka vynikající nosili vladykové z Milevic; pět plamenů ohnivých červených v poli bílém vladykové ze Škvorce, kteří také 6 plamenů měli v pokosné čáře končících od levé do pravé polovice štítu se nesoucích. Podobný erb se vidí na štítě vladyk z Okoře, jen že někdy plameny od pravé k levé se nesou. Hornatečtí z Dobročovic měli na rozečtvrceném štítě v 1. a 4. poli někdy tři, někdy pět plamenů.

Dvě duhy od sebe odvrácené v poloze kolmé byly na štítě vladyk z Neprobylic a z Nabdína.

Digitized by Google

Kopec nebo pahrbek bývá u spodku štítu někdy jeden zelený a travný, na němž na příklad lev bílý stojí s rozžavenými ústy, majíc ocas skrze zadní nohy zapletený, a na tom kopci dvě borovice zelené z každé strany toho lva jedna vyrostlá stojí, jako na erbu Janovi z Kelče r. 1538 propůjčeném, někdy bývá štít v půli pošikem od pravé str. vrchu až do spod ku levé str. rozdělený, někdy bývá kopček též černý a na něm na příklad pařez dubový se dvěma vyrostlými listy a žaludy (ve sp. dílu žluté barvy), jeden u prostřed a druhý u vrchu toho pařezu, druhá polovice bílé barvy, ve které se havran pták na dubové vosece stojící se vidí, Jiříkovi Vranovskému z Blíškovic 1579. Nezřídka nalézáme též vrch o třech pahrbcích červené barvy, z kteréhož na příklad po zadní kyta rys zvíře své přirozené barvy, držíc v pravé noze neb tlapě sceptrum neb hůlku dvěma hady obtočenou a u vrchu té dvě křídla vorličí rozkřídlená, vše zlaté barvy, majíc ústa rozžavena a jazyk červený vyplazený vzhůru vynikající k pravé straně obrácený se vidí, jako na erbu Bohuslavovi Strialovi a Jiříkovi Tarkovi z Pomnouše r. 1572 daném — nebo na štítě modrém tři malé pahrbky zlaté, na nichž kapoun s pazourkem na hlavě bílé barvy, majíce v pysku zlatý prsten s kamenem, kterýž slove rubín, k pravé straně obrácený vzhůru stojí, v erbu Janu Kapounovi a Václavovi Bínovi z Karlova r. 1577 daném. Kdežto pahrbky jmenované stejné výšky byly, dostal Pavel Zahořanský z Vorlíku r. 1600 erb, který se vypisuje jako štít od vrchu až dolů na poly rozdělený, pravá polovice modré barvy, v níž dole zespod tři pahrbky zelené barvy, dva sobě rovné a prostřední něco vyšší, na němž vorel pták žluté barvy, maje křídla nahoru vyzdvižená k pravé straně obrácený, držíce v pysku svém prsten zlatý, druhá polovice stříbrné barvy a v ní tři růže jedna pod druhou zlaté barvy, a polepšený Valentínu Kirchmayerovi erb měl ve spodní žluté polovici štítu tři vrchy své přirozené barvy, převyšujíc prostřední druhých, na němž žluva pták k pravé straně obrácená stojí a ve svrchním modrém dílu téhož štítu uprostřed hvězda šestihranatá žluté barvy vyniká 1578.

Na třech pahrbcích, ze kterých prostřední nejvyšší jest, stojí černý lev korunovaný moravských pánů a hrabat ze Žerotína a českých vladyk z Veselice.

Skála ve štítě od vrchu až ku spodku na dvé rozděleném, jehož pravá strana blankytná a levá červená, na kteréžto skále kamzík své přirozené barvy zadníma nohama v červeném poli na té skále stojící a předníma nohama přes to rozdělení štítu až k vrchu skály vyskakující, majíce růžky i kopejtka zlatá — to vše bylo na erbu Václavu Kaňkovskému z Gamsenšteina propůjčeném r. 1534. Také Jan Birš z Oužlebí dostal štít na dvé rozdělený, pravá strana modrá, v níž jest had stočený, maje na hlavě růžový věnec, a druhá strana žlutá, v níž jest u spodku skála, na kteréž na zadních nohách kuna své přirozené barvy proti hadu stojí, majíc oboječek zlatý na hrdle, 1542.

Lišku na dvou skalách stojící se hlavou k zemi sklopenou měl za erb Mikuláš z Dobřenic na Moravě r. 1298. Po vladykách Velemyšlovských

Digitized by Google

z Velemyšlovsi zachoval se od r. 1615 v Prčicích krásný náhrobek z červeného mramoru, na němž se vidí jejich erbu dvé černých kamzíků z bílé skály proti sobě vynikajících.

Potoky a řeky vyobrazují se po heraldicku jako pruhy vlnité, budtež si pruhy tyto příčné nebo svislé, pokosné nebo šikmé. Nejlepší toho erbu příklad máme u pánů ze Žeberka, o kterých jsme obšírně při lípě mluvili, kamž odkazuji čtenáře své, druhý příklad poskytuje erb vladyk Pětipeských z Chyš a z Egerberka, kteří na památku přebrodění řeky Addy před Milánem pokosný pruh vlnitý si oblíbili.

D. Fantastické tvary.

Křižáckými válkami dostaly se vedle starých zapomenutých spisovatelů řeckých a římských první zprávy o východních krajinách a jejich divech ve fauně a floře do Evropy středověké. Netušený svět otevřel se obrazotvornosti západních básníků a zvláště rytířské řády templářů a johanitů mezi Palestinou, Syrií, Francií a Anglií stálé čilé styky udržovaly, k nimžto výboje Francouzů v Řecku záhy se přidružily.

První francouzští básníkové oslavují také výpravy do východních krajin Alexandra Velikého a spolkem Artušova stolu a Svatého Graalu připomínají.

Co kde spatřili aneb o čem jen slyšeli, vypravovali tito rytíři, domů se navrativše, udiveným krajanům svým, a není také divu, že vypravujíce nadsazovali a staré rozprávky o sirénách Odysseových zase se oživily jako báje o dracích a baziliškách a jiných netvorech, s nimižto místo Odyssea a Heraklea v této době rytířové svatého Grálu nebo božího hrobu se potýkali. Kromě této cesty rozšířila se u nás známosť všelijakých fantastických zvířat též zvláštními spisy řečenými fysiology, ve kterých na způsob přírodopisu nalézáme obrazy a popsání rozmanitých ctností a neřestí, upravených dle náboženských názorů na začátku středověku. Na románských kostelích francouzských a německých v Autunu, Freibergu (v Sasích), v Řezně u sv. Jakuba, v Schöngrabernu v Dolních Rakousích podobná najdeš vyobrazení, k nimžto v Čechách jen kapli Chebskou, kostely v Rovné u Skalice Stříbrné, ve Hrusicích, v Záboří u Labské Týnice a semotam také v gothických kostelích a na hradech a hrádcích (v Kut. H.) konsoly s takovýmito obrazy allegorickými připočísti můžeme. Od kostelů k erbům nemáme již daleko, abychom všechny cesty seznali, jakými se braly takovéto fantastické výtvory, než se dostaly na štíty našich předků. Přišli k nám dílem z krajin na východě, kamž předkové naši nejen křižáckými válkami se dostali, nýbrž také časté pouti konali, dílem od Němců a Francouzů je seznali. Rozdělíme si tyto výtvory fantasie heraldické na dvě třídy, z nichžto první obsahovati bude všechna podobná erbovní znamení, která z části lidé, z části zvířata jsou, a druhá třída báječná zvířata, jichžto části buď rozličným zvířatům náležejí, buď jednoho zvířete části jsou, ale v kromobyčejném počtu.

Digitized by Google

a) Z části lidé, z části zvířata.

Melusinu nebo korunovanou nahou pannu až po pás s dvěma rybíma ocasy nahoru obrácenými, které každý jednou rukou vzhůru drží, měli vladykové z Jevišovic (obr. 55.).

Centaur vidí se na štítě Jana Střelce ze Lhoty na hřbitově berounském pochovaného a r. 1554 propůjčen erb Kašparovi, jinak Matějovi z Vykrantic, totiž štít na příč na dvé rozdělený, spodní polovice modré barvy, z níž od levé strany štítu oblaky své nabělavé barvy a z nich střelec od spodku až po prsy i s předníma nohama koni nápodobný žluté barvy, vrchní pak polovice štítu žluté barvy, do níž týž střelec až po pás člověku nápodobný, maje oděv sukničku modré barvy a obličej i ruce černé. Na hlavě též modrý punt neb kolpak, držíce luk tatařský černý vytažený, k pravé straně střelou žluté barvy naložený.

Obr. 55. Melusina.

Kohouta s mužskou hlavou spatřiti můžeme na erbu města České Třebové.

Štít modrý a v něm ostrev stříbrnou o třech sucích a na té ostrvi sokola s panenskou hlavou v zlatém čepci a u každé nohy zvonček stříbrný a pútce dostali za erb Jan Šonovský, Václav Vicena, Vít jinak Jan Štika, Jiřík Velik, Jan Kydlin a Jan Tachovský, všichni ze Šonova, r. 1527.

Štít na příč rozdělený, vrchní polovici blankytnou a spodní žlutou, v nížto jest půl berana a v té svrchní přední strana berana s panenskou hlavou, na ní věnec zelený a vlasy zlaté barvy, dostali za erb Hanuš a Vaněk Gotštarové z Kunvalda r. 1529.

Štít žluté barvy, v němž jest bazilišek s nohama, ocasem zatočeným a s křídly vzhůru rozkřídlenými, vše modré barvy, k pravé straně obrácený, majíce tvář panenskou barvy přirozené a hlavu čepcem zlatým začepenou dostali za erb Matyáš Biskup, Václav Arpin a Jeremiáš Kemnicar, všichni z Dorndorfu, r. 1556.

Orlici se ženskou hlavou měl na štítě Oldřich Močihub z Kralovic r. 1432 a vl. z Kamberka.

Zásmučtí ze Zásmuk mají na 8erbovním náhrobku Barbory z Warnsdorfu z r. 1544 (ve Starých Bucích) holuba s lidskou hlavou jako Václav ze Zásmuk r. —.

Václav ze Šimburka ve Slaném měl též r. 1537 kohouta s lidskou hlavou.

Také vladykové z Čejova měli na štítě orlici s lidskou tváří a korunkou na hlavě.

Bartoloměji Netolickému z Netolic propůjčen erb, totiž štít žlutý, v němž jest potvora mořská černá, jenž slove syrenus, jsa opásán

Digitized by Google

feflíkem bílým přes pravé rameno až pod paždí levé, držíc v pravé ruce kámen tirkus a na hlavě majíc točník s rozletitými fachy r. 1537.

Mužskou hlavu s oslíma ušima měli Matěj z Třebče r. 1412, Ebrhart z Vyhnanic r. 1366 a potomci jeho vladykové Dráchovští z Dráchova u Soběslavě.

Město Rabštein v Čechách má znamení svrchu polovici Českého lva, zpodek polovici císařského orla.

b) Části rozdílných zvířat.

Jan Radešinský z Radešovic dostal v erbu svém štít modrý, v němž u spodku dole pahrbek zelený, na něm pegasus bílý neb stříbrný s křídly k pravé straně obrácený, na zadních nohách vzhůru stojící se vidí, r. 1592. Též Matouš Collinus z Chotěřiny, mistr filosofie a professor jazyka řeckého i latinského na universitě pražské, dostal pegasa okřídleného za erb, kolem něhož břečťan a vavřín v krásné věnce se vinuly, r. 1542.

Jednorožec nebo kůň ve skoku s dlouhým krouceným rohem na čele, kopyta maje rozdvojená, nohy silně chlupaté a ocas lví spatřuje se na štítě pánů z Běškovic a z Neumětel ve XIV. věku, vladyk z Hryzel a Libenických z Vrchovišť a z Vesce (na Čáslavsku).

Jednorožcem na štítě vyznamenávají se mezi městy českými Hojná Voda, Vamberk a Žirovnice.

Dvě hlavy bílé jednorožcové na štítě černém propůjčeny jako erb Benešovi Gönterovi z Hůžové r. 1539 a Petrovi Šmerhovskému z Lidkovic také dán jest erb r. 1550, totiž štít červený, v němž jest od spodku skála bílá, z kteréžto beran nabělavý až po zadní nohy k pravé straně obrácený v červeném poli jsouc ve skoku vyniká, majíc na předních nohách na každé dvě zlaté barvy kopejtka a na hlavě dvě beraní křivé a třetí, jednorožcovy též zlaté barvy rohy z čela vynikajíce a jazyk červené barvy z úst vyplazený.

Lišku s parohy na krku, ana běží po dvou věžích hradeb městských má městys Rábí za erb.

Obr. 56. Drak.

Drak vypodobňuje se jako plaz okřídlený s velikou špičatou hlavou a rozžavenou tlamou, ze které často plameny sálají, jakož i z nozder, jazyk mívá vyplazený a zuby veliké. Křídla podobna jsou netopýrovým a na konci jejich žeber dlouhé nehty se vyskytají, nohy mívá drak jen dvě, buď přední nohy lví aneb orlí nohy, ocas pak tlustý, jako had stočený, s ostnem na konci. Draka barvy zelené měli Štrouchové z Chlumku a korunovaného jejich příbuzní Dražičtí z Kunvaldu, kterého též mají posud žijící sv. páni Vraždové z Kunvaldu (obr. 56).

Digitized by Google

Od draka liší se saň tím, že jest čtvernohá (obr. 57.) a v erbovním listu Bartoloměji Hoškovi a Proseče r. 1538 uděleném připomíná se hrdlo sanětí s rozžavenými ústy a s nohami nadzdvihnutými na štítě na dvé na zdél červenou a modrou barvou rozděleném. Na Moravě měli vladykové Obešlíkové z Lipultovic saň s hadím ocasem a ostnem na jeho konci.

Pard, pardus nebo pardál jest zvíře báječné ze lva, orla a draka složené a od opravdového pardála se docela liší. Tělo jeho jest vzpiaté a lvu podobné, na předních nohách má orlí pazoury, hlavu po způsobu draka a na ní někdy též rohy; obyčejně srší oheň ze sebe, který též z uší a ze zadní části těla (soptí se) vyniká. Ocas má takový, jaký lev a někdy také jeho přední tlápy. Bohuslav, purkrabí Zvikovský, měl r. 1284 tento erb, docela osamělý v heraldice české.

Obr. 57. Saň.

Obr. 58. Pard.

Obr. 59. Gryf.

Gryf nebo noh jest odpolu orel, odpolu lev a ku ptákům se počítá od heraldiků českých XVI. věku. Hlava, krk, křídla, pazoury na předních nohách napřed rozložené a vzpřímené uši náležejí orlu; břicho, zadní nohy a ocas lvu. Noh vyobrazuje se buď jakoby kráčel, buď jakoby k skoku se měl a má ocas někdy vyzdvižený, někdy mezi zadní nohy vtočený pod břichem; svrchní část těla bývá často jiné barvy než spodní. Gryfy oblíbila sobě jako štítonoše města Malá Strana v Praze a Kraslice na Loketsku a od r. 1534—1544 čtyři erbovní listy s nohy propůjčeny byly od krále Ferdinanda I. Bratří Václav, Jiřík a Mikuláš Lasalové z Tošku dostali r. 1534 štít červený a v něm noha bílého s dvěma ocasy; r. 1538 povoleno br. Janovi a Václavovi řeč. Kozy, aby erbu Jana Nebozézka z Hradiště (od krále Vladislava propůjčeného) užívati mohli a totiž štítu červeného, v němž noh černý stojící s křídly rozkřídlenými, majíc nos a pazoury zlaté. Petrovi Jalovcovi z Vranovic dán erb r. 1539 a to štít na dvé na zdél rozdělený: pravá strana žlutá a levá strana černá, přes kteréžto rozdělení celý pták noh jest, přední polovice v žlutém poli černá stojíc na levé noze a pravou vzhůru držíc s vyplazeným jazykem majíc na hlavě zlatou korunu královskou a druhá zadní polovice téhož ptáka žluté barvy též na zadních nohách stojí a ocas mezi nohy vtočený majíc se

Digitized by Google

dvěma křídly se vidí. Jan Roudnický a Pavel Vodolinský z Olivetu dostali erbovním listem r. 1543 štít na dvé pošikem rozdělený, vrchní strana žluté barvy a spodní dvěma černými a dvěma žluté barvy štrychy pošikem ozdobená, z níž půl noha ptáka černého do toho žluté barvy pole k pravé straně vzhůru vyniká, a konečně roku 1544 Zikmund Šitnpergar obdařen erbem a totiž štítem na dvé pošikem od vrchu až do spodku rozděleným, vrchní polovice černé a spodní zlaté barvy, v nichž stojí noh pták celý zhůru na zadních nohách jsa též pošikem rozdělený vrchní polovice s hlavou žlutou do černého pole vynikajíc, majíc jazyk vyplazený a ústa rozžavená a spodní polovice téhož noha černé barvy, ocas skrze zadní nohy propletený.

Bazilišek vyobrazuje se jako půl gryfa s hadím ocasem a má na hlavě dva bílé lesknoucí se výsadky korunce podobné, které také korunkou se nahrazují. Ve starší době spatřujeme ho kráčejícího s křídloma složenýma, později obyčejně vzpiatého. Baziliška staršího tvaru viděti můžeme na pečeti Bohuslava ze Žernosek z r. 1282, baziliška novějšího tvaru mají v erbu rytířové Panošové z Kreuzinfeldu. O bazilišku s panenskou hlavou mluvili jsme v prvním oddílu fantastických vyobrazení erbovních.

Dvojhlavý orel, který jest znakem svaté římské říše německé a hlavním znakem císařství rakouského, jest orel o dvou hlavách od sebe odvrácených a ozářených. V dřívějších dobách domnívali se, že orel dvouhlavý symbolem západního a východního císařství jest, ale dle novějších výzkumů znali ho již Assyřané a Egypťané a byl znakem v Persii. V Německu se vyskytá na konci XII. století na pečeti hraběte Ludvíka ze Sarwerden r. 1185 a na konci XIII. věku na pečeti Týma ze Zabeltic (cca 1288) na pečeti židů Augsburských (z r. 1298) a na minci císaře Ludvíka Bavorského (cca 1330).

Od r. 1312 byl dvojhlavý orel na praporech německé říše: za císaře Jindřicha VII. dvojnásobný orel, ale neví se, zdali již monogrammaticky sloučen v jednoho dvojhlavého orla; za císaře Karla IV. byl na praporech již dvojhlavý orel a zároveň od r. 1355 v jeho kontrasigillech a za Václava krále něm. byl jak v majestátní pečeti tak v kontrasigillu dvojhlavý orel. V kontrasigillu měl Václav IV. dvojhlavého orla již od r. 1363, kdy ještě králem německým ani nebyl.

Říšským znakem Německa stal se dvojhlavý orel za Zikmunda císaře od r. 1433 a od něho město Tábor jako erb svůj ho obdrželo r. 1437, dřívější orel císařů německých byl o jedné hlavě. Později stalo se zvykem, že římští králové mívali orla jednohlavého na pečetech na rozdíl od císařského orla dvojhlavého. Teprve v druhé polovici XVIII. věku okorunovali každou ze dvou hlav orla a nad obě hlavy vstavili velikou korunu císařskou, do pravého pazouru mu dali žezlo s mečem, do levého jablko říšské. V Čechách dvojhlavá orlice již Dalemilovi známa byla, poněvadž o potomcích Vlastislava knížete Luckého neb Žateckého dí, že se po krásném štítě znají a nosí v zlatě dvě fiolné orlice. A vskutku jsme také nalezli

Digitized by Google

v archivu Drážďanském erb bratří Řehníka, Haška a Jana z Jablonce na pečeti z r. 1420, jež opravdovou dvojhlavou orlici ukazuje, kteréž polovice hořejší dvojhlavé orlice viděti jest též na štítu faráře měrunického Jana z Újezda z r. 1404, dolejší pole jest šachovnicí vyplněno.

Rybu okřídlenou měli vladykové z Hradce (u Stoda) na štítě a pánové z Bergova; na Moravě vladykové Bzencové z Markvartovic (stříbrného kapra s křídloma na modrém štítě) a městečko Třebovice, totiž: štít červený, v němž jest půl kapra přirozeného hubou vzhůru a nad ním jest křídlo bílé co vobloukem téhož kapra obkličující; erbu toho potvrzení pochází z r. 1532.

Rybu s jeleními rohy měli Ručtí z Ruče, kteří záhy z Polska na Moravu přišli.

Vladykové z Ostrova v Čechách měli štít modrý, v němž uprostřed ohně roznítěného fenix pták žluté neb zlaté barvy rozkřídlený stojí, držíc v ústech větévku. Štít ten malíři Michalovi z Vostrova polepšil král Ferdinand I. r. 1538; dostal totiž Míchal štít na dvé nazdél rozdělený, pravá strana modrá, levá červená, v kterýchto polích nebo štítu fenix pták žluté neb zlaté barvy rozkřídlený uprostřed ohně stojí rozněcujíc křídly oheň ten, na kterémž stojí; potomci Míchalovi byli Králíkové z Ostrova.

E. Umělá vyobrazení erbovní.

Nejrozmanitější předměty a díla, které prací rukou lidských za starších dob zhotoveny byly a jichžto účelu často ani neznáme, nalézáme na štítech. Pilnými studiemi starých krojů, mravů, řádů a řemesel, k nimž družiti se má zkoumání bedlivé a srovnávání pečetí středověku, starých náhrobků a sbírek erbovních, budeme moci rozluštiti nejeden záhadný erb a seznáme také nezřídka celou řadu proměn, kterou některému erbu projíti bylo, než od původního tvaru dospěl k podobě své, kterou v XVI. nebo v XVII. věku známe. Proto se mi také v příčině kulturního dějepisu velmi zamlouvalo zařízení v hlavní bibliothéce pařížské, kde podle jednotlivých vladařů uspořádané jsem nalezl atlanty, jež celý život veřejný i soukromý nám zobrazují. Obrázky současné jak tištěné tak rukou kreslené representují tobě současné stavby, kroje, řemesla a zaměstnání vůbec jak v míru tak ve válce, že pohlížejícímu takový atlant na příklad Ludvíka XIV. zdá se, jako by celý život Francie za jeho vlády před tvýma očima se odehrával. Doufejme, že také k našemu kulturnímu životu přiloží se píle, jejížto mnohoslibné začátky u Vocela, Sedláčka, Vintera a Zíbrta s radostí pozorujeme. Tomu pak, kdo dnes nový erb voliti si má, nebude nevhod ta rada, aby vždy dbal starobylého heraldického rázu a nezapomínal, že helm sám, který se štítem ladný celek tvořiti má, již do minulých dob náleží a že předměty moderního našeho průmyslu a našich nejnovějších nálezů na štítě by se s ním nesrovnávaly. Nejlépe ještě pochodí, kdo symbolem nějakým heral-

Digitized by Google

dického rázu si pomůže, aby takový předmět novější doby co možná zevrubně naznačil.

Umělá vyobrazení erbovní rozdělují se tak, že zahrnují v sobě 1. nářadí, 2. stavby, 3. šat, ozdoby, zbraně, 4. kříže a známky. Všechny tuto jmenované předměty mohou buď celé býti, buď jen částky se vyskytati.

1. Nástroje, nářadí, náčiní a nábytek.

Sekera, totiž širočina stříbrná se zlatým topoříštěm na štítě modrém byla erbem vladyk ze Zhudovic a ze Svatého Pole na Berounsku, kteří za klénot dvě širočiny měli, kromě nich známe jednu sekeru ještě ve štítě vladyk z Bělče a z Blska. Dvě širočiny oblíbili sobě vladykové Sekérkové ze Sedčic a Rohlíkové z Trhlav (později z Malotic řečení) na Žatecku, z Hořešovic a z Budohostic na Slansku, Čáměští z Ostrého na Berounsku, z Luk na Loketsku, z Chylic a Sekáčové z Újezda na Plzeňsku, vladykové z Letův, kteří později Radkovcové z Mirovic se psali, na Pracheňsku a vladykové ze Zbraslavic na Čáslavsku. Tři širočiny nad sebou spatřují se v erbu pana Boleslava z Budynic neb z Rožďalovic r. 1328 a vladyk Tasů z Peruce, kteří v 16. st. vymřeli. Na Moravě jednou bradaticí nebo širočinou na štítě se vyznamenávali vladykové z Rohozova a ve Slezsku Pačinští z Tenčína, dvěma bradaticemi křížem přeloženými vladykové z Bystřice, z Mrskles, z Otradic, ze Stražovic, z Kralic, z Budče, z Ředhoště a z Heroltic. Bohuslav z Vesel má na pečeti z roku 1337 dvě sekery zády k sobě obrácené, jichžto topůrka na dolejších koncích zaražena jsou do hlavy obousečné sekery, která také topůrko své na dolejším konci hlavy má. Obojsečnou sekeru nalezli jsme v Čechách jako erb Jiřika Lapačky ze Sukorad r. 1484. Promluvili jsme šíře o erbu se sekerami proto, poněvadž vzácnému v dějinách českých rodu Vršovců náležejí, jimžto Bedřich kníže český »káza na ščítě bradaticu jmieti, júž sú byli jich přietelé zbiti«.

Dva nože hřbety k sobě obrácené vidí se na štítě vladyk z Úpohlav a z Dobranova;

dvě vidlice na seno zlaté v červeném poli měli páni Leskovcové z Leskovce a vladykové Boryňové a Lhotové ze Lhoty (na Žatecku) a na červeném štítě vidlici ocelovou bez násady rytířové Bohušové z Oteěic a vladykové z Otína a z Kydlin. Z měst má na modrém štítě vidlici stříbrnou Jablonný. Vidlici o třech zubech jsme spatřili na štítě Martina z Nepomyšle z r. 1455.

Ve zlatém poli černé hrábě byly erbem Hrabišicův nebo pánů z Oseka a z Ryzemburka, k nimžto patřili také Kostkové z Postupic, posud v Uhrách žijící, vladykové z Krupé, z Tismic a z Trojovic již vymřelí.

Nejstarším erbem nám známým toho rodu jsou dvě hrábě křížem přeložené pana Kojaty syna Hrabišova z roku 1227; někdy také pánové z Oseka rozečtvrceného štítu užívali, na němž hrábě se lvem se střídaly.

Digitized by Google

Dva cepy křížem přeložené měli vladykové z Königsfeldu na Chebsku a Filípek Dryslbergar z Jarpic.

Dvě kosy křížem přeložené vidí se na štítě vladyk z Mokropes a tři kosy bez násady vzali si za erb vladykové z Kozojed na Žatecku; kosy s mečem skřížené užívali na svém štítě vladykové Rozhovští z Krucemburku.

Srp byl erbem Budivoje z Jesenice 1272 a Ratibora ze Sedčic r. 1305, dva srpy k sobě obrácené vladyk z Křečova a dva srpy od sebe odvrácené vladyk z Podvíni; srp s jakýmsi hrbkem na hřbetě měl Vaněk ze Sedlce l. 1376.

Lopatu také radličku oblíbili sobě hrabata Radečtí z Radče a lopatu zubatou vladykové z Myslova; dvě lopaty křížem přeložené a na horu obrácené spatřují se na štítě vladyk z Duchcova, ze Senkovic, dolů obrácené na štítě vladyk Svatbů z Otradovic Červených.

Dvě kratce křížem přeložené byly erbem vladyk Šiců z Drahenic a vidí se posud na štítě městečka Chrastavy.

Míru uhlů spatřiti můžeš na štítě Winklerů z Heimfeldu a vladyky bavorského z Kimreithu.

Nůžky postříhačské měli za erb vladykové z Petrovic na Sedlčansku a z Daměnic.

Kleště se vidí na štítě vladyk Suků ze Znančic.

Kladivo nosili na erbu vladykové ze Štěpánova, z Olšan (u Prahy), Kovářové ze Strhařova i Muštové z Řepan na Loketsku.

Vrtáky dva byly erbem vladyk z Kletečné,

hřbelec vladyk Amchů z Borovnice,

hřeben o sedmi zubích bílý v poli červeném náležel panskému rodu z Bozkovic na Moravě a stejnorodým pánům ze Svojanova v Čechách, a kromě nich také vladykám z Přemyšlení v Čechách a z Borotína na Moravě.

Pily užívali jako erbu vladykové z Podolí u Tábora, Žlebové ze Střížkova a vladykové z Rudulce;

kružidla Pecingarové z Bydžína (Vidžína);

udice Chybové z Kováčova na Moravě;

dvou udic Bračičtí z Chořov, tří udic pak vladykové ze Chřenova na Plzeňsku; udici vlčí měli vladykové ze Zřísonic a z Heřmanic na Chrudimsku a z Jeníkova na Čáslavsku.

Dvou háků bořících křížem přeložených užívali vladykové z Chrástovic a dva háky medařské křížem přeložené, jeden bílý, druhý modrý potvrzeny jako erb Janu Kytlovi ze Lhoty r. 1551.

Hák do ohně měli Cardové z Petrovic na Litoměřicku a Raječtí z Mírova (na Moravě); dva háky křížem přeložené Sokolové z Mor a vladykové z Prachomet; tři háky vedle sebe postavené vladykové ze Žichova; lodní háky dva drží ozbrojenec na prsou svých skřížené a nad ramena vynikající v erbu vladyk z Třebína, prostý takový hák měli Vísečtí z Vísky (na Plz.).

Digitized by Google

Dva háky jako berly křížem přeložené střídající se s třemi páry takových háků měl panský rod Čéčů z Budějovic Českých, z Velešína a ze Železnice a podobné náčiní k dobývání kovů s lopatkami kratcím podobnými měl Machek z Geclova 1450.

Dvě boty na koly vidí se v erbu Buška z Týřovic r. 1362;

kotvice jedna vedle růže pětilisté ve štítu pánů z Hradce, samotná kotvice jest erbem vladyk z Radovesic a z Jeníkova na Litoměřicku a Holců z Květnice na Kouřimsku.

Tři hořící špány neb loučky drží ruka lidská v hrsti v erbu rakouskočeské rodiny Cinišpánů z Heršláku, vladyk ze Zaječic (pusté vesnice na Berounsku) a Říkovských z Dobříc na Moravě. Podobný erb ale neznámé rodiny české spatřoval se v XVI. věku na panském domě ve Volyni o čemž viz v kapitole O blasonování (výchozy komorníků od desk na spatření hrobových kamenů a erbů).

Misku si oblíbili za erb vladykové z Tichonic a ze Psár na Kouřimsku a Bůvol z Radonic na Moravě.

Kruh prostý měli vladykové z Vochova na Plzeňsku, vladykové z Obrub, z Libošovic a Augustín z Týnce r. 1443; kruh na štít přibitý z pravé a levé strany nosili jako erb vladykové z Radovesic na Litoměřicku ve XIV. věku.

Svícen měděný, který se zavěšuje, s veverkou, která jej drží, dostali r. 1528 za erb Matouš Špetlovic a Jan Vodička z Obervaně.

Kotel s uchem k zavěšení je jen na klenotu vl. z Černé.

Pinta s uchem a bez víka byla erbem vladyk Pintů Bukovanských z Bukovan a Pinticů z Pintic; Uličtí z Plešnic měli konvici s víkem za erb číši s víčkem vladykové z Kokovic a z Chotíše;

pohár Březští z Veselí nebo také z Březí řečení vladykové (u Svinů Trhových); tři pohárky stříbrné v modrém poli s dvěma zlatými obroučky nahoře a jedním dole Saskové z Vácovic;

tři koflíčky neb konévky vladykové Knoblochové z Warnsdorfu;

kalich vládykové z Hořeměřic a

láhev na cestu Myslínští z Aulumburku.

Vědro si vzali na štít vladykové Pasovarští a Višňové ze Větrně a z Mezipotočí;

síto vladykové z Újezda (na Boleslavsku), předkové hrabat Hrzánů z Harasova, kteří měli síto za klenot na helmě, jako Homutové z Harasova, Němkovští z Medonos, vladykové z Domousic, Homutové z Bosyně, Harasové ze Sedlce a vladykové ze Stránky.

Stůl zlatý v poli červeném si oblíbili posud žijící svobodní pánové Sobkové z Kornic.

Okno měl za erb Ludvík ze Žumberka r. 1492;

zvon vladykové ze Chvalkova v Čechách a z Úherčic na Moravě;

klíč šikmé polohy byl erbem starých pánů z Klíčumburka, jak se Lnáře také nazývaly dle seznání komorníka od desk na spatření erbů

Digitized by Google

r. 1568 vyslaného a posud na zámku lnářském a v kostele katovickém ten erb se spatřuje. Dvou klíčů o třech zubech zády k sobě postavených užívali na Pracheňsku vladykové z Ohrazenic, z Čekanic, z Pole, z Chanovic, z Čabuze, ze Štítkova, z Hoštic, z Truskovic, ze Semiradic a z Kraselova, z Houžné u Budějovic Českých, z Krutěnic a z Úloha na Klatovsku. Tři klíče měli vladykové z Nebřehovic a z Rohozné též na Pracheňsku. Staršího tvaru tři klíče o dvou zubech, jichžto násadky ze středu štítu do tří rohů jeho vybíhaly, měli vladykové z Holešova na Žatecku a dva klíče téhož tvaru o třech zubech vladykové z Ředhoště na Litoměřicku.

Nástroj hudební lyře podobný byl erbem vl. z Dědkova na Táborsku r. 1450.

Mysliveckou trubici nebo trubku k levé straně pyskem obrácenou s obyčejným uzlíkem neb zavázáním, na šňůře křížem přeložené jakoby visela, vidime v erbovníku českém na štítě rytířů Hložků a Koldů ze Žampachu také z Ratibořic řečených, jichžto předek Peltram ze Zebína od Dalemila k r. 1279 se připomíná, též Šlibovských ze Skřivan, Zahrádků z Černé (na Hradecku), vladyk ze Stupic, z Popovic (na Kouřimsku), z Běstviny a Lukaveckých z Lukavce (na Čáslavsku), ze Žirovnice (na Bechyňsku) a z Kojšic (na Pracheňsku). Beze šňůry mělo takovou troubu (ač nemá-li se vykládati za roh) město Sviny Trhové v starších dobách za erb a vladykové z Dobrkova (1387) za klénot. Dvě trubky myslivecké měli za erb vladykové z Počernic a tři vladykové z Jordánu.

Šachovnice s černou obrubou jest erbem městečka Bohdanče a šachovní věž roch vládyk z Rochova.

Koule malé černé uprostřed štítu bílého užívali za erb vladykové Tatousové ze Vraního (na Slansku) a koule čárkované vladykové ze Smříčna; vladykové ze Dvorce a z Dirného a také ze Hvozdna (u Soběslavi a Veselí) pět koulí v druhém a třetím poli, někdy také v prvním a čtvrtém poli rozečtvrceného štítu. Tři koule měli na štítě vladykové z Lužnice, ze Chlebova, z Dvorce a z Vranína na Bechyňsku; vladykové Ratiborští ze Chcebuze na Loketsku mívají je někdy na štítě šikmou čarou rozděleném.

Kůželka na štítě byla erbem Viléma Beša z Přestání, zrcadlo erbem Šlechtínů ze Sezemic od r. 1558.

Kolo zlaté v modrém poli o 6 špicích mají svobodní pánové Kocové z Dobrše a měli příbuzní jejich Řesanští a Štěňovští z Kádova, Dvořečtí z Radkovic a vladykové z Mířetic, z Oblanova, ze Žihobec na Pracheňsku jako vladykové ze Sedlce na Plzeňsku a z Domažliček u Klatov. Totéž kolo měli na Bechyňsku vladykové z Babčic a z Hlasiva, pětišpicní vladykové ze Bzí nebo z Tuchonic a sedmišpicní z Němčíc na Čáslavsku, osmišpicní vladykové z Chýstovic, sedmišpicní jest na konsolu kostela Petrovického, šestišpicní vladykové z Kramolína a ze Sulislavic, někdy čtyršpicní někdy šestišpicní vladykové z Ouberovic. V ostatních krajích českých kolo jako erb již jen po různu se vyskytá: na Kouřimsku v erbu vladyk

Digitized by Google

z Myšlína a ze Strhařova šestišpicní; na Berounsku má Mrakeš z Bezejovic r. 1453 kolo osmišpicní a r. 1469 šestišpicní; na Žatecku hlásili se vladykové z Minic a z Března k šestišpicnímu kolu a na Litoměřicku k osmišpicnímu kolu vladykové ze Žíchova, kteří také čtyršpicní kolo mívali, a vladykové z Třeběvlic. Poslední erbu toho representant budiž nám rod vladyk z Kvíčovic na Plzeňsku, který až desetišpicní kolo měl. Ale nejen celého kola často se užívalo v Čechách jako erbu, nýbrž i kusy kola o dvou a třech špicích a půl kola s příslušnými loukotěmi často se vyskytají hlavně na Plzeňsku, odkud po celých Čechách rodiny s těmito erby se rozešly (obr. 60.). Na červeném štítě mají stříbrnou píst, kus kola se dvěma špicemi nahoru stojící a na nich jednu loukoť a svrchu na loukoti hřeb v ní vězící stříbrné barvy hrabata Lažanští svobodní pánové z Bukové a měli příbuzní jejich Korbelové z Bukové; Skalští z Dubu (k erbu přijatí r. 1528 od Borše z Dubu na Vlašimsku) měli sice týž erb, ale kus kola byl černý ve stříbrném poli a Štanovských z Čechtic stejný erb byl v červeném poli zlatý, Žehušických a Chuchelských z Nestájova v červeném poli stříbrný. Jaké barvy měli na stejných erbech vladykové Radkovcové z Radkovic, z Čijevic, ze Lhoty, z Chrančovic, z Konratic, z Újezda nade Mží, Žitínové z Myslovic a Rousové z Čemin, dnes již nevíme. Rytíři Lehomští z Malevic měli čtyři špice s loukotí nahoru obrácené, Rousové z Lipna dvě špice s loukotí nad pístem a dvě špice s loukotí pod pístem; hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnína mají na štítku svého rozečtvrceného štítu v dolení polovici červené půl kola stříbrného s pístem na samém rozdělení třemi špicemi celými a dvěma poloviěnými dolu obráceného, na jehož loukoti pět hřebů se vidí, a horní polovici stříbrně a červeně nazdél rozdělenou; dvojhlavý korunovaný orel a vypiatý medvěd střídají se v prvním a čtvrtém pak v druhém a třetím poli.

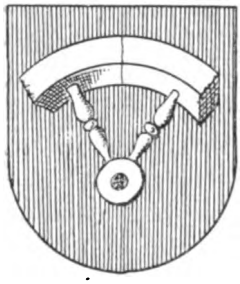

Obr. 60. Kus kola (loukoť. Korbel).

Loďku si vzali na štít vladykové Kamýtští ze Lstiboře, Myškové ze Žlunic, Korkové z Korkyně a Záhorové ze Záhoří (na Berounsku); člun poloviěný měl v bitvě u Křeščáku pan Hron z Vlašimě na svém štítě.

Radlice u pluhu byla erbem vládyk Vítanovských z Vlčkovic, z Přehořova a z Neustupova v nynějším kraji Táborském a neznámého nám již rodu v Holubicích u Prahy, dvě radlice měli na helmě a radlici s dubovou ratolestí na rozečtvrceném štítě se střídající Pluhové ze Žďáru a Pluhové z Rabšteina, pouhé dvě radlice na helmě Oldřich Pluh z Dirné (1379) a Sudek ze Lhoty (u Žďáru 1329).

Řebřík zlatý skvěl se v modrém poli na štítě pana Sezemy z Kostomlat r. 1223, pánův z Choustníka, vladyk ze Zaječího Pole a Rusků z Vlčňova.

Paleční kolo zlaté o osmi palcích na modrém štítě měli vladykové z Rožďálovic, z Onšova a z Krsovic. V pravé polovicí štítu půl

Digitized by Google

orlice, v levé paleční kolo nosili jako erb svůj vladykové Hoškové z Mühlheimu. Obyčejné mlýnské kolo bylo erbem vladyk Oderských z Lideřova.

Žernov si oblíbili za erb vladykové z Veitmíle, Krabicové řečení, podle kterého přijmění krabici na zvláštním štítě kromě rodného žernova měli a příbuzní jejich pánové ze Střekova a ze Slivna v Čechách, ze Žerotic na Moravě a zvláštní větev z Veitmíle řečená v městě Štrasburku v l. 1358—1521 osedlá (Adler r. 1885). V Sasku podnes erb tento se udržel na štítě šlechticů Rajských, kteří z Polska prý přišli, kde jejich erb kušabou se nazývá.

Oškrd vidí se ve štítě Vskurských ze Vskur.

Vrš nosili na štítě svém vladykové Sudličkové z Borovnice, Sudlicové z Lažic (nynější Novévsi u Mladé Vožice), z Krasoňovic na Čáslavsku, Hovorka z Holíšovic purkrabí na Žlebích r. 1398 a městečko Heřmanice na Chrudimsku. Kromě dvou seker v pravé polovici štítu skřížených mají také vrš v levé polovici hrabata Vršovci, potomci Sekérků ze Sedčic.

Dva saky na ryby křížem přeložené byly erbem vladyk z Bítova.

Brány k zaorávání se vidí na štítě vladyk z Branišovic a z Vlhlav a to šikmo položené.

Udidlo koňské bylo erbem Slonků ze Sedlce u Nalžova, sedlo vladyk Kaminských.

Třmen stříbrný v modrém poli náležel rodu velmi rozvětvenému v severovýchodních Čechách, jenž z města Skalice až na Šimperk ve Slezsku se dostal a hlavně praedikatem z Ryzemburka po Čechách se proslavil. Vyjmenujeme aspoň sídla toho rodu, aby čtenář rozšířenosť jeho seznal. Psali se ze Skalice, z Ryzemburka, ze Spyty, z Hořiček, z Visemburka, z Bukoviny, ze Svatoňovic, z Březovice u Hořic, ze Vřešťova, z Radostova a z Kratonoh na Nechanicku, z Jestřibce u Vysokého Mýta, z Paseky na Čáslavsku, z Robous u Jičína a ze Samšiny u Sobotky.

Neméně rozšířený byl erb »podkova« v Čechách. Užívali jedné podkovy vladykové z Libochovan, z Měrunic, ze Všechlap, z Patokryj, ze Želenek v úkrají města Bíliny, ze Semína a z Kladrub u Labe nedaleko Přelouče, ze Hliníku u Mladé Boleslavě a ze Šatavy. Tři podkovy (2, 1) hřbety k sobě obrácené nosili na štítech svých vladykové ze Sebuzína, z Hostivic, Vršové ze Sadlna, Chmeličtí z Vlčí Hory (u Rakovníka), Krtkové z Božího Domu u Skuče a Pruskovští z Pruskova na Slezsku a Moravě. Podkovy byly v otevřených koncích kříži, liliemi a mečíky ozdobeny a v Polsce, kde se erb ten bialynou o jedné podkově a belinou o 3 podkovách jmenuje (dle města českého Běliny), nezřídka meč s hůry štítu do prostředka jeho se nesa mezi tři podkovy koncem ostrým dopadá.

Lžíci zednickou spatřiti můžeme jako erbovní znamení na štítě vladyk z Pravětic

a duty dvě z kupeckého krámu na štítě Dúců z Vařin (na Plzeňsku).

Tři palice (2, 1) měli na štítě Podvinští z Lerojid (neznámé nyní vesnice u Prahy) a tři paličky vladykové z Tupadl na Čáslavsku.

Digitized by Google

Erbovní znamení, které jsme jen v Čechách našli, řečené hříč, složeno jest ze tří ostrých háků, které konci držadel svých v prostředku štítu spojeny jsou a také koňskými pušťadly se nazývají, jsouce zároveň symbolem koňského práva, které posud na obecním dvoře v Praze viděti můžeme. Náleželi k tomuto erbu vladykové z Jimlína, Slachové a Kozelkové ze Hřivic, Kekulové ze Stradonic, vladykové z Nehasic, z Opočna, z Pozdně, z Touchovic, z (hořejšího) Lipna, ze Hříškova a z Hořan na Žatecku a Rakovnicku (obr. 61.). Na Moravě byl u Bítovských ze Slavikovic a z Mošnova.

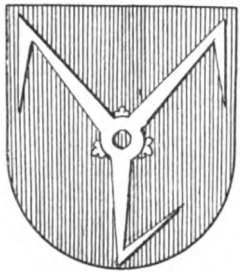

Obr. 61 Hříč.

Kužel se spatřuje na erbu jednoho z Kuželů z Žeravic v Olomouci pochovaného.

Váček na peníze, jenž na vrchu svém dvěma šňůrami se stahovati mohl, spatřuje se na štítě vladyk Týnských z Týna u Paprockého v jeho Diadochu stavu ryt. na str. 273.

Závoru na dvéře o třech zubech měli za erb vladykové z Budčevsi (u Kopidlna).

Dvě hůlky malé s kuličkami na obou koncích paličkám moždíře podobné a křížem přeložené byly erbem vladyk Poněšických z Poněšic.

Škopek zlatý v modrém poli spatřoval se na štítě vladyk Škopků z Bílých Otradovic a škopek měli též vladykové z Bydlína a ze Semtína.

Tři zámečky visací byly erbem vladyk z Přelic a z Podviné.

Tři smyčky zlaté v poli modrém v prostřed štítu ze tří koutů se sbíhající nosili Cikánové ze Slupska na Slezsku.

Hoblík byl erbem vladyky Oldřicha ze Hlohovic r. 1370.

Havířská dvě kladiva motyku a nosatec křížem přeložené dostal za erb Šimon Oder ze Šťávnice r. 1545 a týž erb měli Bošinští z Božejova.

Hofmistr, urburéř a horní úřad na Horách Kutných dostali za erb štít červený, v němž jsou dvě ruce majíce kolo blankytné oblaky a držící štígle stříbrné s hayzelmi zlatými a v prostředku přes ty štígle jest koruna zlatá královská r. 1532.

Havířská dvě kladiva motyku a nosatec křížem přeložené spatřujeme ve štítech horních měst nezřídka.

Zvláštním erbovním znamením byl kotouč. Vyobrazuje se jako okrouhlý předmět, který má na kraji vyvýšenou obrubu a uprostřed díru, která také vyčnívající obrubou zavřena bývá. Co ale při tom jest vzácností, že se spatřuje u rodin, které kotouč nosily, okolo něho buď záře anebo plameny z něho šlehající. Tak ku př. měl Zdimír z Dlouhévsi (1370) záři okolo kotouče, ale týž rok před tím kotouč s dlouhými plameny vyšlehujícími a pozdější Dlouhoveští prostý kotouč. Erb ten na Prachensku oblíbený měli Dlouhoveští a příbuzní jim vladyky z Čejetic, Chotěřiny, Kovařova, Předbořic, z Pačejova, Počápl, Záluží, z Sedla a z Kraselova. A co

Digitized by Google

je druhou vzácností, je to, že díra u prostřed je větší a ostatek jest stočen ve věnec. Tak ku př. má Jetřich z Čejetic l. 1360 věnec, bratří jeho Vojtěch a Jan t. r. hořící kotouče a Zdebor z Čejetic prostý kotouč. V Bechýnsku měli kotouč prostý (někdy s boulí na místě díry) vlad. z Čeřejova, Hluboké, Chvališovic, Milikovic, Vesce, Jedlan, Bělé (tito jej zaměnili za štít), Mnichu, Údimě, Cejlův, z Kostelce (na Moravě), hořící měli vl. z Jedovar, Rakova, Třebně, Chvališovic, Vesce. Strpští ze Strpí měli jej v 15 st. za klenot, ale později šátek zavinutý a stočený. (Viz Paprockého Zrcadlo na str. 158.) Vl. z Čestína, Kostela, z Křešic, Tichonic a ze Psar měli také hořící kotouč, ale větev jich Chobotští z Ostředka plameny v barevná pera změnili. Kromě toho nacházíme kotouč i v jiných krajinách. Z vladyk, kteří se psali z Kralovic, někteří měli prostý kotouč, jiní kotouč liliemi posázený, opět jiní jej měnili ve znamení, které se květu kaliny podobá, aneb v kruh několika knoflíky posázený. Na Moravě spatřuje se kotouč na štítech vladyk z Vrahovic, Krumpachu, Hobzí, Cizkrajic, Mutěšovic a Lutměřic. A protože se v 15 st. u Kuželů z Žeravic vyskytuje, lákava jest domněnka, že Moravané kotouči k u ž e l říkali. Od hořícího kotouče není daleko ke slunci (druhdy nesnadno se rozeznají), jako od prostého kotouče k sítu, kruhu a kouli.

Také k o u l e bývá prostá (prvotně u vl. z Bubna), ale také ohniva u vl. z Novévsi, Nečemic, Vícemilic a p. Na pečeti se obyčejně koule od kotouče rozezná, ale nezřídka se mezi sebou střídají.*)

2. Stavby a jejich části.

Mezi erby městskými vyniká stavbami svými erb na pečeti města Prahy z r. 1330. Na půdě vyvýšené na obou koncích vlnovité, aby se snad Vltava naznačila, stojí dědic země české a patron Prahy sv. Václav. Na mladistvé hlavě jeho do kola ozářené spatřujeme nízké krytí těsně přiléhající, prstenci kolkolem a přes hlavu zpředu do zadu lemované. Vlasy nad čelem dokola přistřihané splývají dolů v kadeřích. Na těle, rukou a nohou svatého Václava jest pancéř z prstenců, pokrytý svrchu brněním na krku a po stranách volným až k pasu a bohatě lemovanýuu. Pod pásem z plátků čtyrrohých složeným jest brnění z předu otevřené a sáhalo by dolů až na kotníky, kdyby větrem nazad neválo. V ohnuté pravici drží náš dědic krátký široký meč, levou rukou opírá se o štít s českým lvem na zemi vedle levé nohy jeho spočívající. Po obou stranách postavy od pravého kolena počínaje a u štítu konče nese se nápis lapidárkou SCT WN·ZELAUS.

Nad hlavou svatého dědice našeho klene se oblouk kulatý, který na obou stranách se opírá o půl oblouku plochého mezi dvěma věžemi. Nad obloukem kulatým zdvihá se nevysoká budova věžovatá s galerií kolem ní,

*) O kotouči a kouli od vydavatele přidáno.

Digitized by Google

kamž vede několik otvorů mezi pilíři. Nad ní jest daleko vyvěšený kabřinec, za nímž pyramidální střecha vzhůru se nese na vrcholu makovicí ozdobená. Pod první galerií opírají se o boky půloblouku kulatého dva štíty kostelů poznatelných po vysokých úzkých oknech a po kříži na střeše prejzy pokryté.

Baldachýn tento architektonický nad obrazem sv. Václava nesou z obou stran vysoké čtyrhranné věže o jednom oknu s lomeným obloukem v prvém patře. Vnitřní strana každého okna ozdobena jest sloupky s rozmanitými oblouky, pod nimiž v pravo dívčí hlava, v levo lysá hlava starcova s dlouhým vousem ven vyhlížejí. V druhém patře jsou v každé věži dvě okna s lomeným obloukem vedle sebe a nad nimi nízká galerie, kamž dva otvory ve zdi vedou. Nad samými těmi otvory nese se kolem věže kabřinec s vyvěšenými čtyrmi stěmi, ze kterých každá otvorem k cílení opatřena jest.

Střecha obou věží jest prejzy pokrytá a má nahoře makovici.

Obě tyto vysoké věže stojí každá za částí hradební zdí stěmi nahoře zakončené a z tesaných čtverců vyvedené; obě části nesou se od úpatí věží vpřed až k nohám svatého dědice našeho jsouce na každém ze čtyr konců chráněny kulatou věží o dvou a třech oknech s ostrou střechou a makovicí.

Hradby městské s otevřenou branou, po jejíž každé straně věž se vidí s červenou střechou a za branou také věž na znamení hradu v městě nebo pevnosti hradeb, ježto každé královské město v Čechách zároveň zámkem Jeho milosti královské se jmenovalo, vidíme ve štítě měst Žatce a Sušice, kteréžto poslední město r. 1298 pouhou věž ve štítě mělo.

Hradby městské s branou otevřenou, po jejížto každé straně věž se vidí na obranu buď s červenou střechou, buď plochá s pouhými stíny nahoře jako hradební zeď mají městečka Mimoň, Ondřejov a města Písek, Pelhřimov (s poutníkem ve bráně); Plzeň má na štítku svého rozečtvrceného štítu bránu městskou otevřenou, v nížto král jako oděnec stojí s vytaseným mečem v pravici a českým lvem na štítě v levici, po každé straně brány jest věž plochá, nad městskou hradbu ani téměř nevynikající.

Hrad na třech vrších, v němž zvláště budovy zvláštní kostela a paláce hradního dobře rozeznati můžeš, jest na štítě městečka Žumberka; hrady ohrazené zdí o stínkách se zvláštním palácem a kostelem, do jejichž bran po schodech nebo mezi vysokými skalami se cesta vede, mají městečka Rychemburk a Potštein.

Ondřejovi Melickému z Výškova propůjčen erb roku 1579, a to štít v půli na příč rozdělený, spodní díl modré barvy, v němž zamček neboližto kaštel o třech věžech po třech stínkách u vrchu, u prostřed nad branou větší věž a z obou stran po jedné menší bílé nebo stříbrné barvy; druhá pak svrchní polovice zlaté bary, v níž jest lilie modré barvy.

Hradby městské s branou otevřenou, kterou chrání po každé straně jedna věž o třech stínkách, na kterých obou věžích stoje vidí se chrt ve

Digitized by Google

běhu — takový byl erb vladyk Švábů ze Chvatliny. Podobný měli erb vladykové Kozlovští z Kozlova (na Boleslavsku) totiž dvě věže o třech stínkách a o okně gothickém na hradbách o pěti stínkách, ale hradby nesou se volně na štítě beze spodku.

Zeď z kamenných čtverců o třech stínkách měli za erb Zahořanští z Oračova r. 1568 a jejich předkové pouhé tři stíny jako Odolen z Oračova r. 1433.

Věž bez brány se vidí ve štítě Hořepníka, Neustupova, Nymburka a Rožmitála (na Pracheňsku), věž s branou otevřenou na štítě Pacova, Planice, Valče, Žihle. Hořepnická věž má po každé straně stříbrnou lilii, Pacovská z pravé strany lva z polovice modrého a červeného, Planice z pravé strany při zemi stříbrnou lilii, na střeše labuť a z levé strany při zemi stříbrnou pětilistou růži a konečně ze Žihelské věže z horních dvou oken a z hořejška oheň plápolá.

Dvě věže každou samotnou a mezi nimi štíty spatřujeme na štítech měst a městeček Bečova, Buškovic, Maršovic, Ratibořic, Zákup a Dolní Žandavy. Bečov má na štítě vzpiatého lva českého s kladivem v pravé noze, Maršovice pětilistou růži, Ratibořice Kolovratského orla a růži Rosenberskou po stranách špice na štítě, ve které jsou havířská kladiva, Zákupy ostrve Berků z Dubé a Žandav dolní erb Věžníků z Věžník.

Dvě tvrzky, každá o jedné bráně a dvou věžích, jsou ve štítě městečka Lukavce (na Čáslavsku) a města Horšova Týna, v posledním štítě orel černý každou nohou na jedné tvrzce stojí.

Věž o třech stínách oblíbili si za erb vladykové z Pucpachu a dvě takové věže vladykové z Oderberku.

Mříž do brány nebo padák měli původní vladykové z Hartenberka, Lamingarové z Albenreutu a vladykové z Dobšic na Prachensku v Čechách, na Moravě pak Heltové z Kementu.

Vyzděnou bránu pod červenou střechou, ale místo hradební zdi plot z kolů vidí se ve štítě městečka Velešína.

Samotný plot z kolů vzali si za erb vladykové Růtové z Dírné a v modrém štítě plot, přes kterýž vyskakuje levou nohou půl daniele zvířete tak řečeného červené barvy, majíc na hlavě jeden roh žluté barvy se čtyrmi parožky, obdržel za erb r. 1546 Havel Samša z Kosmáčova vedle Čechů, Radoňovských a jiných z Kosmáčova téhož erbu.

Kostely o jedné věži jsou ve štítech měst a městeček Golčova Jeníkova, Kostelce nad Labem, Kostelce u Náchoda, Sadské, Úsobí a Zbraslavě, kostel o dvou věžích jest erbem města Příbramě.

Kostel vzali si na štít vladykové Kostelákové z Kostelce, jichžto krásný náhrobek v kostele Týnském v Praze se zachoval.

Tři šindele jako mluvící znak má Ondřej Šindel z Blumenova na své pečeti z r. 1520.

Digitized by Google

Střechu na čtyrech sloupech (polský erb brog), které v podstavci čtverhranném upevněny jsou, spatřili jsme na helmě Ady ze Slavkova na pečeti z r. 1360 a na pečeti Mikuláše Růta z Vlasenice z r. 1382.

Vápennou pec dostal roku 1579 za erb Adam Reys, jinak Kolokovský z Kolkovic a to štít modrý, na němž dole zelený trávníček, na kterém pec vápenná zapálená, z níž oheň a skrze vápno vzhůru dým prochází, před touž pak pecí napřed, kde se zapaluje, po levé straně šest kamenů vápenných a proti nim z druhé strany tři špalkové dříví, též dva klasy rýžové z obou stran té pece po jednom klasu vyrostlá vzhůru stojí.

Studnici s vážnicí zlatou na modrém štítě má město Holice.

Vysoký most kamenný o třech obloucích před padacím mostem spuštěným u samé brány hradní vidí se ve štítu městečka Velhartic; dlouhý most dřevěný přes Labe do věžovaté brány vedoucí má v erbu městečko Labská Týnice a most dřevěný bez zábradlí jen z povalů složený spatřujeme ve štítu městečka Dolní Vltavice.

Vysoký most kamenný o třech obloucích, vše stříbrné barvy, na něm 2 věže o 3 stínkách s červenou střechou a zlatou makovicí a mezi věžemi korunovaný český lev, nad nímž osmirohá hvězda se skví, jest erb královského města Mostu.

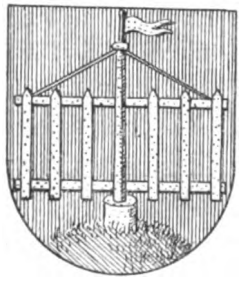

Obr. 62. Šraňk.

Zlatý šraňk v červeném poli nosili v erbu vladykové Bohdanečtí z Hodkova (obr. 62.) a r. 1534 potvrzen erb Volfovi a Zikmundovi z Knobelshofu: štít blankytný, v němž jsou šraňky zlaté barvy.

Dvéře slohu romanského byly erbem vladyk z Jinočan a na štítě modrém tři makovice zlaté s korouhvičkami, dvě křížem nahoru stojíce a třetí přes ně rovně překocená náležely rodu vladyk z Velíšova.

Okno spatřuje se na štítě Ludvíka ze Žumberka r. 1492.

3. Šaty, ozdoba a odznaky důstojnosti.

Panský klobouk s pentlemi, které dole skříženy a také někdy na uzel zavázány jsou, se vidí na štítě vladyk Tuněchodských z Poběžovic vládyk z Brloha a ze Dření (na Rakovnicku) a z Dražkovic (na Plzeňsku). Klobouk bez pentlí ale pštrosími péry okrášlený měli vládykové Bojanové z Kamenné Lhoty (na Čáslavsku) a Progové z Velnic, na helmici prostý klobouk Šanovcové ze Šanova a klobouk o jednom peru vladyka Zvěst z Lepějovic r. 1409.

Klobouček jako klenot na helmě a na kloboučku bůvolové rohy vidí se v archivu Vyšebrodském na pečetech Jana z Michnic z roku 1338, Buzka z Tiché z let 1369—1389 a Oldřicha z Drochův neb Květonova z r. 1349.

Klobouk židovský již Dalemil znal jako erb na štítě příbuzných Všeslavových, jenž pro podávení židovky zabit byl od žida, načež přátelé

Digitized by Google

Všeslavovi z pomsty mnoho židů zabivše země prázdni býti museli a navrátivše se klobouk židovský na štít vzali. Klobouk takový vypodobňuje se (dle Velislavovy bible) špičatý se žlutým knoflíkem na vrchu a našli jsme jej na štítě vladyk z Radomilic a z Truskovic, u které poslední rodiny tři hlavy židovské pod jedním kloboukem najdeš.

Vysokou čepici červenou s bílým beránkem na vrchu obyčejně sedmi pery kohoutími nebo čapatkovými okrášlenou nosili jako svůj erb vladykové Svatkovští z Dobrohoště, z Vrchotic, z Jablonné a ze Suchomast; Dýmkové z Těptína, Beřkovští ze Šebířova, Perglarové z Perglasu a vladykové ze Žernosek měli touž čepici za klenot na helmě. Obrácenou vzhůru čepici s beránkem měl za klenot vladyka Diviš ze Smolotyl roku 1404, obrácenou čepici bez beránka, ale pštrosím perem okrášlenou oblíbili si na štítě Mikuláš Mašov ze Lhoty (u České Lípy) r. 1436, vladykové Zvíkovští z Brodův, z Holetic a z Elkeřic, vladykové ze Záhoří (na Litoměřicku) a vladykové z Újezda, předkové nynějších knížat z Lobkovic, vzali si obrácenou čepici červenou bez beránka, ale stříbrným pštrosím perem okrášlenou za klenot na helm.

Žlutou podešev s ostruhou v červeném poli měl za erb kromě orla bílého a červeného ve zlatém poli Bušek Linhartův, arcijáhen kouřimský a první ředitel stavby chrámu Svatovítského, jenž r. 1350 zemřel.

Pásku na způsob věnce svinutou a dole v uzel svázanou (polsky nalęcz) měli vladykové ze Štítar na Plzeňsku, Litolt z Hrádku (z Loketska) a vladykové ze Strpí na Pracheňsku.

Prsten s kamenem nějakým měli pánové z Waldenburka.

Tři žezla zlatá v červeném poli dolejšími konci v prostředku štítu spojená vidí se na štítě vladyk z Letné u Pelhřimova.

Korunu routovou pokosně položenou vzali si na štít pánové z Velhartic a z Heršteina, jichžto praotcové pánové z Boru Malého nebo Panského u Horažďovic a pánové z Budětic a ze Vzdouně u Sušice byli. Podobnou korunu červenou na štítě s černými a bílými pruhy měli hrabata Cukrové z Tamfeldu, jenž potom na Moravu se dostal, a pražská rodina Stachů z Vinoře.

Malou korunu v levém hořejším koutě štítu oblíbili si vladykové z Březí (u Sušice na Pracheňsku) a Švihovcové ze Švihova u Březnice. Město Landškroun má na štítě červeném korunu královskou.

Dvě zlaté berle opatské křížem přeložené na štítě červeném má město Mnichovo Hradiště.

Tři říšská jablka 1., 2. spatřiti můžeme na štítě vladyk z Leznic v Zrcadle Paprockého.

Ostruha vidí se na štítě Jakoubka z Kola (na Žatecku) z r. 1441 a u vladyk z Libětic a z Hostouně (na Rakovnicku). Dvě ostruhy na jednom železe měl místopisař Václav ze Chvojence v l. 1510—1515.

Vedle šatů i věci k jídlu dali si naši předkové na štíty. Již na hlavicích romanských sloupů doksanských viděti můžeme, jak se tahají lvové

Digitized by Google

dva o pecen chleba a tři takové pecny z koutů štítu do jeho středu směřující měli vladykové Stolinští z Kopist na blízku Doksan usedlí a vladykové ze Všenor na Berounce. Caltu pokosnou na štít si vzali Caltové z Kamenné Hory a preclík zbohatlý pekař Budějovický Jan Krenauer, jehož jmeno zachoval dvůr Krenauerhof řečený.

4. Zbraně a části jejich.

Helmu a po každé straně její ostruhu měli Kasaličtí z Kaštic a helmu s praporečky na jedné straně a ostruhami dvěma na druhé vladykové z Hostivaře.

Železný klobouk si vzali na štít vladykové z Bošína, z Třibřich, z Brloha, Poběžovic, Dobrovítova a Dražkovic. Jako klénot se také často vyskytuje.

Meč rovný s rukojetí v dolejší části štítu měli vladykové z Čachovic na Žatecku a z Bořislavě na Litoměřicku; dva meče nahé a skřížené v červeném poli Vrábští z Vrábí, Jeníkové z Mečkova, vladykové z Rynarce, z Kamene, z Vokova, z Božejova, z Libkovy Vody, z Janovic, ze Štramberka, z Cerekvice, z Třebelovic a po těchto má je městečko Žiželice. Podobné dva meče, ale s kostkami v koutech, kde se křižují, oblíbili sobě Velenští ze Mnichova; Džbánovští ze Džbánova dali si rukojeti svých dvou mečů skřížených nahoru do pravého a levého hořejšího kouta. Dva mečíky z pravého a z levého hořejšího kouta do nějakého jablka dole ve štítu se nesoucí vidí se na štítě Hrzka z Vesce na Čáslavsku. Tři meče vedle sebe rovné s rukojeťmi v hořejší části štítu nosili vladykové z Miletic na Rakovnicku, tři meče ze tří koutů štítu do středu jeho směřující vladykové z Lukého a tři meče v prostředku štítu do jablka zapíchnuté pánové z Fulštejna. Meč do parohu zařatý vidí se na štítě Mejsnarů z Loužné a vladyk ze Chříče na Rakovnicku; meč s klíčem skřížený na štítě městečka Bojanova, Haber a Vilémova, dva klíče skřížené s mečem u prostřed na štítě městečka Bělčic a konečně meč s kosou skřížený ve štítě vladyk Rozhovských z Krucemburka. Meč proráží svou špicí půlměsíc ve štítě vladyk Stašků z Cidliny a na šikmě rozděleném štítě Lhotických ze Lhotic nese se zhůry dolů meč do obou půlek zasahující, v levé polovici jsou ještě dvě hvězdy.

Dvě šikou skřížená kopí oblíbili sobě vladykové z Bošilce, Rouzímové ze Bzí a Měničtí z Červenévsi; dvě halapartny šikou skřížené vidí se na venkovské zdi farního kostela v Přimdě na erbu kromě začátečných písmen M z S jinak neznáním.

Dvě kopí s liliovitými konci šikou skřížená měli ve svrchní polovici štítu nad šachovnicí vladykové Trmičtí z Miliny a tři kopí taková dvě šikou skřížená s liliovitými konci v hořejší části štítu a třetí přes ně rovně nazdél položené s liliovitým koncem ve spodní části nosili vladykové

Digitized by Google

Kropáčové z Nevědomí na Moravě. Šest kopí takových ve středu štítu spojených oblíbili sobě vladykové z Lipničky a Paseky na Čáslavsku.

Plechovnice neb obrněná rukavice náležela rodu, v severovýchodních Čechách rozvětvenému, vladyk ze Sloupna. Na štítě a za klenot měli ji Kordulové ze Sloupna, plechovnici na štítě a dvě za klenot měli Sadovští a Plesové Heřmanští ze Sloupna a s herynky na štítě křížem rozděleném Herynkové ze Sloupna. Také Malobratřičtí z Řehce hlásili se stejným erbem k témuž rodu. Předkem tohoto rodu byl Neplach ze Sendražic, na jehož pečetidle (v mus. kr. Č) se dvě plechovnice na motouzu spatřují.

Štít s obrubou patří mezi heroltská kusy.

Štít vojenský s pupkem v pravo obráceným měli vladykové z Cepu u Třeboně, Žišovští z Údimě, vladykové z Bělé u Tábora, štít s pupkem nahoru obráceným Jan Krása z Jedlan r. 1429.

Kopí, oštěpy a sudlice spatřují se na štítech nezřídka.

Tři buzikány (neb makovice?) měli za erb vladykové ze Šlovic a dva buzikány, vlastně klanice, skřížené vladykové ze Klení; tři řemdihy zlaté v modrém poli ve prostřed štítu držadly spojené vladykové Ceteňští z Cetně a pět řemdihů na helmici Jan Tos z Hlince r. 1461.

Sekery válečné mezi nástroji se vypočítávají.

Kuši měli za erb vladykové Zálužští ze Zálužic na Moravě.

Luk natažený se střelou naloženou vidí se na štítě vladyk z Prachňan, Dačických z Heslova a Šviků z Lukonos, kromě nich Jiřík Mýtský a Jiřík Tissiavský z Rychtberku obdrželi r. 1538 týž erb, totiž štít modrý, v němž od spodku k levé straně ruka až do polu loktu v červeném ouzkém rukávě vyniká, držíc střelu neboližto šipku bílou, naloženou na luk červený tatarský natažený.

Dva napínáky neb hevery samostřílu křížem přeložené si oblíbili Orelští ze Sán.

Dva kluky křížem přeložené oblíbili sobě Bílští z Bílska a dostali za erb Štěpán Polcar z Paračova r. 1535, totiž štít na dvé rozdělený, vrchní polovice bílá a spodní červená a přes to rozdělení jsou dva kluky žluté na kříž přeložené, mezi kterýmižto kluky v té vrchní polovici v prostřed štítu hvězda.

Vůz s prakem zlatým v červeném poli a nahoře kytka o 5 květech jest na štítě městečka Bystřice na Benešovsku.

Řebřík k útoku o jednom štěřinu (lati) a 4 příčlích měl Mikeš z Vranína r. 1404 na svém štítě.

Zavinutou střelu dle Dalemila, odřivous dle Paprockého a novějších heraldiků, totiž střelu, jejížto šipiště na dolejším konci šátkem zavázané bylo s odletitými feflíky nebo leticemi (obr. 63.), měl za svůj erb staropanský rod Benešoviců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku již od nejstarších dob

Obr. 63. Zavinutá střela.

Digitized by Google

četně rozrozený. Přední rodiny české tohoto rodu sídlily na Benešově městě a hradu Konopišti, na Dubé na Sázavě, na Leštně, na Kavčíhoře a na Lopřeticích u Bystřice, na Bechyni a Kamenici nad lipou, na tvrzi Štítném, na Litošicích u Čáslavě, na Maličíně v Čáslavsku, na Mezilesicích a Pěšicích u Chrudimě a na Kopidlně. Na Moravě proslavili se nejvíce pánové z Kravař vysokými úřady a velkým majetkem, který se kolem Nového Jičína na Moravě a blíže Cvilína, Koutů, Bohuslavic, Štitína a dvojího Benešova ve Slezsku rozkládal. Kromě Kravařských byli toho erbu na Moravě páni Tvorkovští ze Tvorkova (kteří ze Slezska pocházeli), vladykové ze Štraleka z Kvasic, z Budišova, Doubravkové a Osovští z Doubravice a konečně Sedlničtí z Choltic, kteří z Čech vyšedše na Moravě a Slezsku se rozrodili. Zavinutá střela bývá obyčejně stříbrné barvy v poli červeném.

Rohatá střela, o níž Dalemil dí, že na Moravě sešla bitvou loděnickou, totiž v zlatě panna s střelou rohatou, není nic jiného než střela zavinutá, ale šipiště její končí u samého zavázání, které se proměnilo v rohy železné dolů obrácené, které obloukovitě do vnitřku se zatáčejíce tam končí cípy zahnutými, anebo také zavázání se proměnilo v rohy železné dolů obrácené, které na venek se zatáčejíce tam končí, majíce podobu židle nebo sedadla. V druhé polovici XIV. věku počali mnozí členové rozrodu se zavinutou střelou erb svůj starý měniti v rohatou střelu o čemž i příjmí Roháčů z Dubé svědčí a od XV. věku vůbec staré zavinuté střely na žádném štítě nenajdeš. Rohatou střelu s rohy nahoru otočenými známe na štítě vladyk ze Soběšína v Čechách.

Střelu nebo šipku modrou s šipištěm bílým a peřím červeným ve zlatém štítě měli za erb páni Bavorové ze Strakonic od r. 1243, ze kterého roku první střelu na štítě trojhranném podle pravé strany štítu se nesoucí známe. K rozrodu pánů ze Strakonic náleželi Benedové z Nečtin, kteří jako svobodní pánové roku 1808 naposled se připomínají, též vladykové z Dolan a ze Zhoře na Plzeňsku, pánové z Bavorova, ze Štěkně, z Blatné, z Vítějovic, z Pořešína, ze Stropnice nebo z Boršova, vladykové z Drahonic, ze Kremže, ze Chlumu, ze Dvořec, ze Stradova, z Maškovce, z Kamenného Újezda na Pracheňsku a Budějovicku, vladykové z Velímovic na Táborsku, z Otvic na Litoměřicku a pánové z Třeště na Moravě. Dvě střely křížem přeložené měli vladykové z Háje na Plzeňsku, vladykové z Dražovic na Pracheňsku a ze Služátek na Táborsku, dvě střely kolmo vedle sebe postavené vladykové z Protivce na Pracheňsku (obr. 64.), dvě střely pokosně nad sebou ležící Václav z Lobkovic r. 1433, dvě střely rovně nad sebou ležící vladykové z Dubkovic (na Litoměřicku) a dvě střely o jednom šipišti vladykové ze Sedlce u Starého Tábora. Tři střely ve středu štítu svými hroty se sbíhající nalezli jsme na štítě vladyk z Vidova Pole u Budějovic Českých a čtyři střely odstředivé, konci svých šipišť

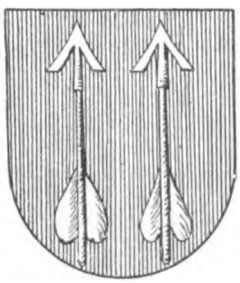

Obr. 64. Dvě střely vl. z Protivce.

Digitized by Google

ve středu štítu spojené, na štítě pánů ze Švabenic na Moravě a v Čechách (obr. 65.).

Toul nosil ve štítě Vavřinec Toulovec z Třemošné r. 1407.

Prapory dva křížem přeložené spatřili jsme na štítě vladyk z Počedělic; tři korouhve v koutech štítu, jichžto držadla v prostředku štítu do jablka zapíchnuta jsou, na štítě vladyk z Přečína a podobné tři korouhve (na helmě) na způsob vějíře zapíchnuté také do jablka měl Lítaš z Lazic r. 1443. Hrabata z Montfortu oblíbili si na štítě kostelní prapor o třech lalocích, který erb v Hradci Jindřichově ve hradě velmi často z kamene vytesaný viděti můžeš nade dveřmi.

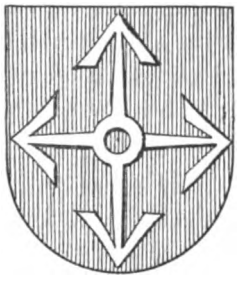

Obr. 65. Čtyři střely spojené Švabenských.

Dva šorcáry nebo kopí rejtařské o stříbrné žerdi s praporečky černými měli jako klenot vladykové z Náměti a Vavřinec Kopinník z Ejpovic dostal roku 1552 jakožto nový erb štít žlutý a v něm dva šorcary neb kopí rejtařské s modrými praporečky k vrchu téhož štítu špicemi obrácená na kříž položena jsou. Praporečky, kterými klénoty ozdobeny bývají, měli na štítě vladykové z Vidhostic na Pracheňsku.

Buben vojenský na pokos položený v pravé polovici štítu a v levé lví hlava s krkem z koruny vynikající jest erbem hrabat z Bubna a z Litic; buben kostelní erbem baronů a rytířů Varlychů z Bubna.

Udice na nohy okrášlená liliemi na třech rozích náležela jako štít pánům ze Starého Hyršteina na Plzeňsku a když ten rod sešel, daroval jeho erb r. 1420 král Zikmund patriciům plzeňským Ebrzvínům z Hradiště, po nichž erb a jmeno dědili Doubravkové z Hradiště a z Doubravy, z kterého rodu Jan biskup olomoucký († 1553) pocházel.

5. Pečeti Táborské.

Theokraticko-vojenská republika Táborská v l. 1420—1434 jest v dějinách českých proslavená heroickým nadšením, kterým Čechové za svobodu myšlenky své boj nerovný jak s krajany svými tak s celým tehdejším světem podstoupili a teprve bitvou lipanskou zase jen od Čechů přemoženi byvše samostatnosti své v Čechách sice neuhájili, ale čestné místo mezi městy královskými na Táboře zaujavše potomkům svým k nové oslavě odevzdali. Republika Táborská v samém začátku kalich na praporech svých vztýčila jako heslo své a také na svých pečetech si jej vyryti dala, akož list na příměří dne 18. listopadu 1420 mezi stranou Táborskou a p. Oldřichem z Rožemberka učiněné svědčí, k němuž pečeti p. Oldřichova a Žižkova přivěšeny jsou. Na Žižkově pečeti psáno jest Johannis . . . . . capit . . . taborit . . . a v poli pečetním jest kalich, na jehož obou stranách po třech hvězdách se vidí.

Digitized by Google

Od r. 1424 známe pečeť velké obce Táborské s nápisem: Sigillum communitatis montis Thabor, na níž uprostřed na vrchu kalich s polovicí hostie, v pravo od něho cep a v levo vytasený vzpřímený meč se vidí, K témuž listu přivěšena jest jiná pečeť s nápisem peczet obcze thaborské, na níž kalich s polovicí hostie se spatřuje ovinutý trnovou korunou (spletenými dvěma pruty nebo provazy, ve kterých kolem do kola osm ok elliptických se napočítá). Táž pečeť obce táborské také v Drážďanech na kvitanci z r. 1432 se nalézá.

Z měst, která k Táborům stála, známe jen pečeť Prachatic s taboritskými odznaky od r. 1424, totiž kalich s celou hostií nad ním, v pravo od něho řebřík o čtyřech příčlích a v levo meč, kteroužto pečeť ještě jednou jsme spatřili ale bez hostie přivěšenou k listu z r. 1432.

Po náčelnících Táborů kromě Žižky zbyly nám dvě pečeti. Matyáš z Chlumčan, hejtman města Písku, užíval r. 1426 pečeti, na jejížto helmě jest kalich, od něhož dole pod podstavcem sedm paprsků vychází, na štítě vidí se příční pruh a v něm tři písmena **pmt**, kteráž na pán milosť vykládáme. Druhá pečeť náleží knězi Bedřichovi ze Strážnice a spatřujeme na ní mezi dvěma půlměsíci kalich obrácený hořejškem svým do levého hořeního kouta štítu r. 1435; týž Bedřích ještě r. 1446 kalich ve štítě svém měl.

Sirotci měli také svou zvláštní pečeť r. 1432: totiž kalich, kolem něhož se nese nápis: »Peczet obcze« »sirotczie ve gmeno boze polní praczug[9]«.

Také na dvou privatních pečetech nalezli jsme touto dobou kalichy, ve štítě Štěpánka z Protivína z r. 1426 kalich s postranníma podložkama, zrovna tak jako dnes cípky od bílého šátku na obou stranách kalicha dolů visí při mši knězi obětujícímu, a na pečeti Petříka z Chotiřiny z r. 1429 vidíme štít ve dvé na zdél rozdělený, jehož pravá polovice vyšší jest, na helmici jest kalich jako u Matyáše z Chlumčan.

Z dob Táborských zachovala se ještě v Jindřichově Hradci pečeť řemesla řeznického v Táboře, totiž kalich mezi dvěma lvy a nad kalichem dva praporečky; v Táboře již dávno nic podobného mezi řemesly není.

Město Kutná Hora dostalo od krále Jiřího za svůj erb kalich pod zlatou korunou mezi orlem a lvem jako symbol utrakvismu a teprve r. 1641 nahrazen jest tento erb nynějším.

Poslední památkou kalicha Táborského ze XVI. věku jest mosazná medaille se Žižkovou hlavou a nápisem JAN ZIZKA na jedné straně a českým lvem, jenž v pravé tlapě kalich drží s nápisem HUS na druhé straně, kterážto medaille ve hradbách táborských r. 1863 nalezena byla. (Nyní ve sbírkách c. k. gymnasia.)

Digitized by Google

6. Kříže, znamení a známky.

Kříže počítaly se od starších heraldiků k heroltským kusům všechny, ať dosahovaly k okrajům štítu, ať volně na štítě se vznášely; nyní dle pravidla heroltskými kusy jsou jen takové kříže, které do okrajů štítu vybíhají, ostatní náležejí k obecným erbovním znamením.

Volný na všech stranách kříž, jehož všechna čtyři ramena stejně dlouhá jsou, byl erbem vladyk z Ratibořic na Moravě a obyčejný kříž zlatý v modrém poli, na jehož levém rameni věnec zelený se nalézá, jest erbem města Údlic.

Kříž, na němž uprostřed věnec zavěšen jest, nosili jako erb vladykové z Powpa nebo Porwa. Schází-li obyčejnému kříži horní rameno, nazývá se křížem Antoniovým, kterýž byl erbem vladyk ze Skopytec, z Hlíny a z Návětří (pustotiny u Dráchova blíže Soběslavi). Je-li na konci každého ramena kříže takovýto kříž Antoniův nebo berlička, nazývá se kříž takový berličkovým, kterýž měli vladykové ze Studené na Moravě.

Berličkový kříž okrášlený čtyřmi malými berličkovými křížky každým v jednom ze svých čtyr koutů, nazývá se křížem Jeruzalemským a spatřiti jej můžeš ve velkém znaku Rakouska, kde jest částí erbu Lothrinského. Vidíme-li na koncích ramen dvě zahnuté špice: jednu nahoru, druhou dolů nebo také v pravo a v levo obrácené, nazýváme takový kříž kotvicovým, končí-li ramena liliemi, liliovitým, končí-li trojlistem jetelovým, jetelovitým, končí-li hrotem šipky, šipkovitým, končí-li routou, routovitým. Nalézají-li se na koncích ramen kuličky, nazývá se kříž takový křížem s kuličkami, a když tam křížky se nacházejí, nazývá se dvojnásobným křížem. Kříž k zastrčení má dolejší rameno přiostřené, aby mohl takořka do země zaražen býti. Kříž patriarchů jest dvojramenný a také trojramenný s delšími dolejšími rameny, které trojlistem jetelovým končí a ozdobil se jím v Čechách klášter křížovníků na Zderaze v Praze.

Maltézský kříž má široké konce stejných ramen svých, které každé dvěma špicemi končí a stkví se posud jako erb řádu maltézského, jehož členové kříž ten stříbrný na černém rouše nosí a opačně černý kříž na bílém rouše nosí členové řádu rytířů německých, kterým jediná v Opavě posud z hojných komend jejich v Čechách a na Moravě zbyla. Stejný kříž měli templáři, kterým také v Čechách statky náležely, ale červený na bílém rouše a červený takový kříž s červenou hvězdou šestirohou pod ním stkví se posud jako erb řádu nade vchodem kláštera křížovníků s červenou hvězdou v Praze.

Černým křížem se stříbrnou obrubou a širokými konci svých ramen jest pruský kříž železný. Hákovým křížem nazývá se kříž, jehož ramena na koncích zahnutá jsou v pravém úhlu jako háky a ostrvovým křížem ten, který ze dvou ostrví složen jest. Burgundským křížem jmenují se naše staročeské dvě ostrve o šesti sucích křížem šikmým přeložené, které jsme na štítě pánů Berků z Dubé a jejich příbuzných rodných seznali. Spojí-li

Digitized by Google

se kříž stejnoramenný s Ondřejským nazývá se takový kříž dvojitým křížem a když tento dvojí kříž má liliovité konce, jmenuje se clevským kolem o osmi kopích liliovitých.

Tři kříže uprostřed štítu spojené na způsob žentouru měli vladykové Ozarovští z Ozarova.

Ku vzácným erbovním znamením náležejí písmena jednotlivá.

Erb vladyk ze Slavětína bylo písmeno M, které také erbem městečka se stalo, ale později nerozumějíce tomu erbu, který na freskách tamějšího kostela ze XIV. století se zachoval, udělali z litery této dva sloupy. Nyní užívají Slavětínští hradby městské s branou otevřenou a na ní dvě věže, mezi nimiž erb Žeberků se nalézá.

Literu N oblíbili sobě na Moravě vladykové ze Zdounek, kteří zgermanisovaným jmenem z Noneken se psali, dále příbuzní jejich z Kunčic a z Podolí a vladykové z Dobromělic v Čechách. Třetí litera, které se za erb užívalo, písmeno S nalézá se na štítě vladyk ze Zhoře na Plzeňsku a vladyk z Kolozruk na Litoměřicku a j. Připomenuté litery budou stejného původu s literami v pečetním poli, totiž začáteční písmena patrona svatého nebo světice toho vladyky, který poprvé erbu takového užívati začal anebo také začáteční litera sídla, dle něhož se psal, jako Albertus de Noneken r. 1298 připomenutý začáteční písmeno N svého germanisovaného jmena sídelního na štít si vzal.

Známek neb marek na štítech, které si Poláci oblíbili, máme málo u šlechty české. Muří nohu nebo hvězdu pětirohou měli na štítě vladykové Čichalovcové z Čichalova a Malesičtí z Poutnova, kteří také zkrácenou o dva rohy muří nohu měli stříbrnou v poli černém.

Vladyka Václav Jelen z Mchenic v Ústrašíně pochovaný r. 1597 má na svém náhrobku ve spodní části štítu čáru, z jejíž obou konců čáry nesou se celým štítem diagonalně nahoru jedna v pravý, druhá v levý hoření kout štítu; v prostředku jeho, kde se čáry křižují, ozdobeny jsou tři vrchní úhly křížkem a kostkami.

Měšťan Oldřich z Hradce měl r. 1483 dvě šipky do hořejších dvou koutů štítu obrácené, uprostřed štítu čarou přepažené a dolejší konce jejich ve spodní části štítu nahoru ohnuté do středu štítu, od čáry do spodní části štítu nese se hůlka s hruškou na konci jako nějaké držadlo. Jinou známku si vzal na štít opat Nepomucký Wolfgang, jenž r. 1526 měl polovičnou šipku s levým hrotem dolů obrácenou, uprostřed nějakou čarou přepaženou, místo pravého háku hrotu jest u dolejšího konce šipky parallelně s levým hákem hrotu čára s čepičkou v prostředku, tak že celá levá čára klobouku kněžskému šikmo položenému se podobá.

---

*) Sepsání Kolářovo nezměněné.

Digitized by Google

XII.

Helma.

Helma jest podkladem svrchního erbu nebo klénotu a vyskytuje se mnohem později v heraldice nežli štít, jenž jest podkladem spodního erbu. Helma byla ochrannou zbraní jako štít, měnila občasně svou podobu a stala se posléze pouhou heraldickou figurou a obraznou vzpomínkou.

U helmic přihlížíme ke tvarům, nátěru, počtu, poměru, přednosti a postavení.

Tvary helmic. Helmy kbelíkové.

Dle tvarů rozeznáváme tři druhy helmic:

1. zavřené, 2. otevřené, 3. zavřité helmy.

První dva druhy helmic neměnily se nikdy zůstávajíce buď zavřené neb otevřené a propouštějíce jen očím světlo, kdežto zavřité helmy zaklopkou neb hledím obličej buď zakrývaly neb odkrývaly.

Zavřené helmy dělí se na dva druhy: 1. helmy kbelíkové, 2. helmy kolčí.

Helmy kbelíkové, kterým také příklopné nebo hrncovité říkají, jsou nejstarší helmy heraldické, zpočátku nízké a ploché, že hlavu kryly, ale krk volný nechaly (obr. 66.), na př. na pečetech Přemysla Otakara, markrabí moravského, z r. 1252 (Saar Urk. str. 10.), Smila z Lichtenburka z r. 1262 (Saar Urk. 12) a r. 1278, Jindřicha z Rožemberka 1292 (Sedl. X. 272), později staly se většími a těžšími spočívajíce dolním okrajem na ramenou svého pána (obr. 67.). Hrncovitou takovou helmu spatřujeme již na hlavě Vítka z Hradce na pečeti z r. 1255, na pečeti

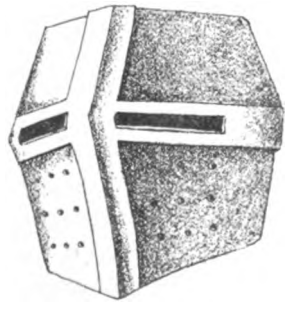

Obr. 66. Helma kbelíková 13. stol.

Obr. 67. Helma kbelíková z poč. 14. stol.

Digitized by Google

Beneše z Doupova asi z r. 1280, na náhrobku některého pána z Potšteina ve Vysokém Mýtě ze XIV. věku a konečně v museu českém zachovalý originál viděti můžeme.

Zvláštní odrůdou helmy hrncovité byly helmy s reliefem obličeje lidského, na kterých také krk v přirozených poměrech k hlavě nápodoben byl. V Čechách osoba pana Vítka z Prčic na pečeti z roku 1220 takový helm má, potom Vítek z Lípy nad erbem Švabenským z r. 1290, v Pomořanech hrabě Ota z Vorstenberku z r. 1353.

Starší tvary kbelíkovitých helmic mají společné s novějšími otvory pro oči řečené okénce, k nimžto u hrncovitých tvarů přidalo se mnoho direk kolem úst, aby vzduchu dosti bylo k dýchání a kříži podobný otvor na jedné neb na obou stranách helmu, aby tudy řetěz se protahoval, kterým helma na prvním pancíři připevněna byla. Takové dirky spatřujeme na levé straně (helmy nedaleko ocelivého obroučku středem přes helmu od brady mezi okenci a po hlavě a temeně na zad běžícího) kolčí helmice Smila z Lichtenburka z r. 1392, 6 direk na helmě kbelíkovité krále Otakara II.

Jsou také kbelíkovité helmy, které okénce mají ještě mřížkou zavřené jako králové Přemysl II. a Jan na pečetech mívají, Petr písař ze 13. st., na jehož pečeti lva vzpiatého s helmou takovou spatřujeme. Arcikníže Rudolf IV. má celou dolejší část helmy od očí počínajíc mřížovanou 16 dírkami na pravé straně helmy kbelc. (po r. 1361). Soudnému znateli není teprve třeba říci, že takovéto helmy nejsou ještě pro své mřížky helmy otevřenými, jichžto karakteristika později se podá.

Koncem XIV. století přivodilo klání v turnajích zvláštní změnu helmic, která příčinou byla, že od těch dob helmami kolčími se nazývaly. Obroučeк ocelivý celý se odložil, okence nebyly již od sebe páskou odloučeny, nýbrž se stal z nich jeden široký otvor výhlední, střední hrana dolní části helmy posouvá se pod vrchní částí helmy na hlavě vpřed až do výšky očí a vybíhá v tupou špici (obr. 68. a 69.). Špice tato k tomu byla určena, aby zachytila ránu kopím a když se při ráně hlava zpět nachýlila, mohlo kopí beze škody po helmě na zad sklouznouti. Na heraldickém obraze této helmy, která na zádech seděla jako helma kbelíkovitá, spatřujeme okéncem podsazení helmy a někdy bývá také obojek její řemeslně nýty ozdoben a přeskami opatřen,

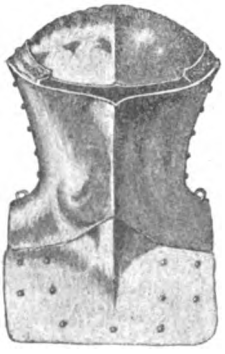

Obr. 68. Kolčí helma 15. st (průčelí).

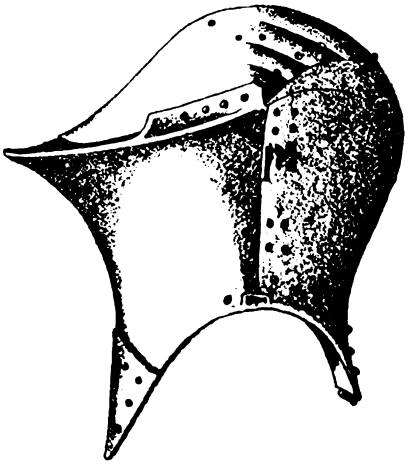

Obr. 69. Kolčí helma 15. st. (ze strany).

Digitized by Google

aby mohl k pancíři připevněn býti. Pěkné exempláře takové helmy zachovala nám kniha bratrstva sv. Kryštofa na Arlberce, kde od roku 1400 Břeněk z Ryžemberka a Jan ze Strakonic na svých hlavách je nesou. I v bibli Václava IV. ve Vídni chované nescházejí toho druhu helmy. Německý vtip nazval helmy tyto Krötenmäuler dle jejich špice vpřed vystrčené a dle velikého okénce.

První kolčí helmu měl u nás v Čechách r. 1391 Smil z Lichtenburka na Bítově na Moravě a na začátku XIV. století byly helmy tyto již všeobecně rozšířeny, jakkoliv již Jošta z Rosenberka helma z r. 1366 prohnutou svou spodní přední částí a v před vybíhajícím koncem jejím ostrým ke kolčím helmům se nese (Sedl. III.). Rovněž Čech Nekeliske v Gelreově erbovníku (1334—1372) kolčím helmem vyniká.

Otevřené helmy.

Kolčí helma byla dále ještě k potřebám turnaje změněna, tak že okénce se rozšířilo a otvor takto učiněný roštěm z 5—9 obroučků ven vypouklých se chránil (obr. 70.). Obroučky tyto nezřídka na kříž jinými obroučky přepaženy byly a celek jako pravý rošt vyhlížel. Takovýmto helmům říkali otevřené a poněvadž se jich zvláště při turnajích s mečem a při prohlídce klenotů a helmů se užívalo, obyčejně turnýřskými helmy se nazývaly. V erbovních listech a vůbec v literatuře české po prvé turnýřská helma r. 1528 se připomíná, známy však byly již od roku 1459, kdy Soběslav z Miletínka erb o dvou turnýřských helmách měl. Na náhrobcích a jiných vyobrazeních erbů od počátku XVI. století většinou turnýřské helmy se spatřují, kolčí helmy s málo výminkami zůstaly jen erbovníkům.

Obr. 70. Kolčí helma otevřená.

Erb král. českého nad první branou na Křivoklátě z dob krále Vladislava turn. h. jest ozdoben.

Turnýřská helma s 9 obroučky nebo sponami se vyskytuje na náhrobku Tasa z Peruce v Hořovicích ze 16. stol. Anna Lobkovská z Nechvalic a Jan z Hasišteina mají v Lobkovském erbovníku na Roudnici z roku 1504 podobnou helmu s 5 obroučky. Přes to však Vilém Trčka z Lípy na své medailli r. 1553 ražené ještě si zachoval kolčí helm, rovněž jako roku 1556 pan Vilém z Rožemberka na jízdecké pečeti vyobrazený kolčí helmou hlavu a obličej přikrytý má.

Nejstarší příklad nejen kolčí helmy erbovníka, nýbrž celého erbu erbovníkova poskytuje nám náhrobek Václava Kropáče ze Strkova v Táboře z r. 1519.

Václav Berka z Dubé, Markéta Berková z Lípy 1586—1600 mají na svých erbech nade vraty hradu Rychmburka opravdové rošty skřížené na helmách a Žofie Benedka z Nečtin † 1608 a pochovaná na Levém Hradci.

Digitized by Google

Nebude nezajímavo zvěděti, že v sousedních Rakousích ve Vídni o pohřbu arciknížete Albrechta r. 1463 nesly se helmy kolčí, ze kterých pět se zachovalo, a roku 1493 o pohřbu císaře Bedřicha IV. otevřené turnýřské helmy, ze kterých 15 se zachovalo.

3. Zavřité helmy.

Helmy s visírem neb hledím pohyblivým, které se nahoru vyzdvihnouti nebo zavříti dalo, nazývaly se helmami zavřitými. Z heraldických helmic jsou nejpozdnější a rozeznávají se dva druhy, helmy k honění, hončí v turnaji nebo salady a helmy burgundské. Salady (šalíře?) nosily se jen na hlavě, burgundské helmy také ke krku do kola přiléhaly.

Burgundské helmy bylo viděti na jubilejní výstavě v Praze r. 1891 a měly dle katalogu v oddílu Zbroj a zbraně č. 25., 76 se zavřeným nábradím 122., 158., 160., 221. Rozmanitostí jejich vyniká spis Freydal od cís. Maximiliana I. složený.

Burgundské helmy tváří v před obrácené a s otevřeným hledím staly se vzorem královských helmic, které na erbech Francie (Bourbonské a Napoleonské) a Pruska spatřujeme.

Saládů nemáme mnoho příkladů, jakkoliv jeden švýcarský rod i za klenot si je vzal (rytířové z Huyndwilu (z Hünwylu) Her. ABC-Buch 464).

Šturmhaub — druh marionu — dával se s peřím nad hrob zemřelých rytířů, jako Jana Firšice z Nabdína v kostele sv. panny Barbory v Kutné Hoře pochovaného r. 1617 a Zikmunda ml. Materny z Květnice r. 1617 v klášt. Sedleckém pochovaného.

Nátěr helmy.

Barvu mívá helma železa nebo stříbra. Rošty a obojky jeho malují se od XVI. věku zlatou barvou, v erbovnících XV. věku jsou helmy jen z jednoho kovu: ze železa, nebo ze zlata. Jana z Michalovic (1300) helma byla z brunátné oceli: sîn helm von brûnem stahel klâr — pap liechten spiegelvarwen schîn; Jana ze Strakonic a Břeňka z Ryzemburka (1400) helmy byly stříbrné.

Zlaté helmy, jež byly ode středu XV. věku odznakem králů a panských rodin a od XVII. stol. též praerogativou svobodných rytířů říšských býti začaly, obyčejnými byly na začátku XIV. věku, poněvadž v role Curyšské až na jednu helmu všechny zlatou barvou se stkví. Zachované z l. 1463 a 1493 rakouské helmy pohřební též všechny pozlaceny jsou.

Že helmy též barvou natřeny a pestře pomalovány byly, nepochybujeme dle příkladů od Hefnera uvedených. V Gelreovi jsou helmy bílé, zelené, žluté a jednou také s nádechem rzavým. V kodexu pergamenovém Pařížské bibliotheky z dob Ludvíka Svatého mají všechny helmy purpurovou barvu

Digitized by Google

a vévoda Kryštof Bavorský měl na pečeti své z r. 1485 helm, na němž bavorské routy namalovány byly. V Čechách jsme ovšem podobných příkladů nenalezli.

Počet a poměr helmic.

Řádně náleží k jednomu erbu prostému jen jedna helma. Pravidlo toto platí o erbech rodinných, nebo k jiným erbům jen mimořádně helmy náležejí, jako starším erbům biskupství jednotlivých měst v Čechách: Mostu od r. 1312, Kutné Hoře od r. 1327, Slanému současný s Kutnou Horou a krásně provedený, Budějovicům od r. 1479 cechům, spolkům atd.

Poměr velikosti helmy ku štítu jest 1 : 1, totiž: helma je tak vysoká jako štít, neboť i u lidského těla hlava a krk vyrovnají se výškou svou prsům.

V role Curyšské rovná se štít 50, helm 17, klénot 33, v armorialu Gelreově štít 35, helm 14, klénot 50, když celou výšku erbu na 100 částí rozdělíme.

Od XVII. století počínajíc přibývá štítu výšky tak, že 2kráte, 3kráte, ano 5kráte tak vysoký jako helm bývá. Bylo-li na štítě více erbů, přece jen jedné helmy ve staré heraldice se užívalo, ale klénot původního erbu se kombinoval s klenotem druhého ba i třetího erbu.

Skotský hrabě Ross měl na štítě skotského lva s modrobílým pruhem Stuartův. Na helmě byla červená sviní hlava s bílými skly přetažená přepažená šachovaným pruhem Stuartův a po každé straně její zakulacený strom zelený s osekanými větvemi z helmu vyniká. Syn krále Roberta II. z druhého manželství jeho s Eufemií hrab. Rossovou byl David hrabě ze Stratherne, jenž měl na štítě skotského lva s červenou krokví a přes obojí pruh šachovaný. Červené dvě krokve ve zlatě náležely Strathernskému rodu a pruh i lva jsme právě seznali, tak že tři erby tu spojeny byly. V Čechách víme o dvou klenotech a jednom erbu na pečeti Těmy z Koldic z r. 1368, jenž na helmě orlici a lva uprostřed parohu o 5 výběžcích a bůvol. rohu má, na štítě pak ve svrchní polovici přední polovici lva a ve spodní polovici tři černé pruhy pokosné.

Pod jedním helmem umístil dva rozličné erby Oldřich z Hradce a tři rozličné erby Anna ze Žlebů.

Teprve na začátku XV. věku 2 helmy se dávaly na štít a v pozdějších stoletích jiné ještě k nim přibyly. (Viz Dějiny erbů.)

Dle nynější theorie přísluší každému erbu tolik helmic, kolik obsahuje prostých erbů.

Bezdůvodné jest domnívati se, že počtem helmic určuje se hodnost erbovního pána, vedle které šlechticovi jeden, rytířovi dva, svobodnému pánu tři a hraběti čtyři erby prý přísluší; není to nic jiného než výmysl nejnovější doby.

Digitized by Google

Postavení a hodnost helmy.

Normalní místo helmy jest uprostřed vrchního kraje z přímа postavených štítů a na zadním vrchním koutě opřených štítů. V prvním případě jest helma normalně v před tváří k nám obrácena, v druhém případě v tu stranu, kam štít nakloněn jest. Výminek nalézáme dosti. V před tváří k nám obrácená helma kolčí jest na nakloněném v pravo štítě Mikuláše z Landšteina na věži Tuchorazské z roku 1474 a na nakloněném v levo štítě Vintíře z Houžné z r. 1386; v pravo obrácena jest helma na vzpřímeném štítě Jana Čábelického ze Soutic 1514, v Týně nad Vltavou pochovaného, a Jiříka od Dubu r. 1502, v Němčicích u Budějovic pohřbeného a na náhrobku Petra Kaplíře ze Sulevic († 1576) a manželky jeho Alžběty Kaplířové z Malovic v kostele Neustupovském.

Štítů v levo nakloněných s helmou na předním vrchním koutě v levo obrácenou máme také slušný počet v Čechách. Uvedu jen štít Bořity z Martinic z r. 1460 na kapli Smečenské, štít Tasa z Peruce ze 16. stol. na kostele Hořovickém a znak Jana z Lomnice z roku 1415 na deskách zemských moravských.

Dvě helmy na jednom erbu hledí normalně na sebe, jedna na druhou, a nalézají se jen na vzpřímených štítech, poněvadž na opřených štítech jeden by se dostal na šikmou čáru vrchního okraje, což dle statiky není možné. Jsou-li dva erby každý s dvěma helmy k sobě obráceny, mohou býti oba parallelně postaveny a každý na svůj protějšek hleděti.

U dvou helmů má první (pravý) přednost před druhým. Tři helmy tak jsou postaveny, že prostřední hledí v před tváří na nás, oba ostatní k němu obráceny jsou. Hodnost helmů naznačujeme číslicemi 2, 1, 3, t. j. prostřední helm jest na prvním místě a náleží k prvnímu erbu na štítě. Podobně věc se má u každého z obou ostatních helmic.

U lichého počtu helmic, když jich více jest než tři, spořádají se dle pořádku těchto číslic: 6, 4, 2, 1, 3, 5, 7 a všechny helmy hledí na 1. helmu, která sama před sebe hledí. U sudého počtu helmic, pořádek takto číslicemi naznačen jest: 5, 3, 1, 0, 2, 4, 6 a helmy celé jedné strany hledí na helmy celé druhé strany. Není-li na vrchním kraji štítu žádného místa pro potřebný počet helmic, poslední co do hodnosti helmy (helm — vojín s helmem) umístí se po stranách štítu nebo u spodku jeho, někdy také štítonošům překlopí se helmy přes hlavu.

Erb knížat Khevenhillerů má 7 helmic na vrchním okraji štítu a dva helmy nesou štítonoši jako na starším erbu knížat Švarcenberků tři helmy na vrchním okraji štítu se spatřují a dva helmy lvům štítonošům přes hlavy překlopeny jsou.

Na náhrobcích, kde erbovní pán leže nebo kleče vyobrazen jest, na votivních obrazích, kde k svému patronu kleče se modlí nebo jako zakladatel kláštera nebo kostela svatému patronu toho stánku božího budovu novou kleče odevzdává, v těch případech všech helma, jíž užíval, na zemi

Digitized by Google

vedle něho se nalézá, někdy také za hlavou se spatřuje, ba hlava sama na klenotu jako na polštáři odpočívá. Helma tato velmi často se liší od helmy na erbu, který také u nohou bývá. Náhrobky na příklad jsou Viléma a Jaroslava Trčků z Lípy z let 1569 a 1588 v kostele Opočenském, Hynka z Roupova z r. 1602 v kostele Týnském v Praze, Albrechta Šice z Drahenic z roku 1606 v kostele Vřeskovském, Zdeňka z Valdšteina z r. 1574 a Viléma z Valdšteina z r. 1594 ve Štěpánicích, Jiřího Holana z Jiljova z roku 1585 ve Skřipli, Adama Vratislava z Mitrovic z r. 1617 v Dráchově, Kryštofa ze Švamberka z r. 1534 v Bechyni, Půty z Ryžemberka z roku 1504 v Horažďovicích, Albrechta Kyje z Kyjova r. 1580 ve Vlastibořicích, Jindřicha Smiřického ze Smiřic r. 1569 v kostele Týnském u Rovenska, Jiřího z Lobkovic z r. 1590 ve Svatovítském chrámu v Praze a Adama Boryně ze Lhoty z r. 1566 kostele Vícovském u Přeštic. Poslední náhrobek vyniká tou zvláštností, že poklékající rytíř helmu s chocholem má na zemi vedle sebe, ale obličej i hlavu ještě pokryvkou (pod helmou se nalézající) zakrývá.

Z votivních obrazů sluší jmenovati obraz Půty z Ryženberka, nejv. sudí království českého, jehož náhrobek v Horažďovicích právě jsme připomenuli. Chová se v museum království českého a jest na něm vymalován v levo erb a vedle něho helma s hlavy sňatá, v pravo pan Půta klečí s rukama sepiatýma modle se k Bohorodičce. Na výstavě jubilejní r. 1891 bylo viděti obraz: Návštěva P. Marie u sv. Alžběty, po straně sv. Dorota a sv. Kateřina. Na rámci postavy svatých a andělů, na dolním okraji člena rodiny pánův ze Švamberka. Půda zlacená s raženými ozdobami. XIV. st. konec. (Katalog retr. výst. na str. 178.) Než obílen byl klášterní kostel ve Žďáře na Moravě po požáru, cisterciák jeden r. 1689 nápisy a malby na stěnách popsal latinským jazykem, kteryžto popis připojen jest k diplomatáři téhož kláštera od Oty Steinbacha r. 1783 vydanému (Diplomatische Sammlung historischer Merkwürdigkeiten aus dem Archive des gräflichen Cisterzienserstiftes Saar in Mähren). Praví se tam, že v kůru k polední straně na zdi byla malba, kteráž představovala zakladatele kláštera v rouše válečnickém, s lysou hlavou klečícího před obrazem Bohorodičky s božským děťátkem, jemuž podával zakladatel budovu chrámu s nápisem: Pan Boček, hrabě z Bernecka a z Kunstatu. Za ním jiný kleče též podával chrám s nápisem: Pan Jiřík z Kunstatu a z Poděbrad. V gradualu kláštera Ročovského jest v initiálce A pan Albert z Kolovrat s manželkou svou Annou ze Seeberka vyobrazen, jak kleče nově založeného kláštera kostelní budovu Bohorodičce s božským děťátkem podává, hlavu má odkrytou a u nohou helm s erbem svým (Časopis společnosti přátel starožitností českých ročn. II. na str. 106). Obraz podobný jest v zámku hrabat z Kolovrat v Rychnově nad Kněžnou.

Na zakladatele neb obnovitele kostela poukazují dle těchto jmenovaných maleb též obrazy helmic a štítů k sobě náležejících, ale od sebe oddělených na kostelích neb uvnitř nich umístěné. V tympanu kostela

Digitized by Google

Mochovského jest uprostřed erbovní znamení orlice rozkřídlené do dvou třetin délky, v pravo ode štítu tohoto jest helma s kytkou, v levo nějaký štítonoš. V kostele Zbraslavickém jsou na stropě vedle štítu červeného s dvěma zlatými sekérkami napříč přeloženými helmy s týmiž sekérkami jako klénotem.

V klášterním kostele Zimmernském v Riesu v Bavořích jsou na polední stěně kostela tři hautreliefy z červeného pískovce, které dva rytíře a mezi nimi dámu představují. Obě osoby mužské jsou v brnění, které se až do XIV. stol. nosilo a za hlavami obou směrem ramenou spatřují se helmy jejich s klenoty, hlavou dámy oddělené. První osoba mužská drží spolu s dámou také kostel, on pravicí, ona levicí; první pán má na štítě husu nebo kachnu stojící, druhý sedícího psa. Zakladatelé kláštera byli Bedřich z Truhendingen a jeho choť Anežka a potom Egelof z Lierheimu.

Odkrytá hlava nebožtíka na klenotu s helmou odpočívá na náhrobku hrdinného a nešťastného našeho krále Otakara II. v kostele Svatovítském ze XIV. věku a v Charvatcích Vilém z Ilburka a z Ronova, r. 1488 pochovaný, tak vyobrazen jest na svém náhrobku (Soupis na str. 105) V Hradišti Chústníkově Pecingar z Bydžína hlavu svou odkrytou má na lvu položenou (Hrady Sedláčkovy V., 81.)

Slechtičny na pečetech mívaly helmu s klenotem svého muže v levici jako Alžběta hrab. z Hohenlohe r. 1304, nebo v pravici jako Žofie hr. z Ravensberka r. 1235 a také v každé ruce jednu svou rodnou helmu a helmu manžela svého jako Lukarda z Alvensleben z r. 1312 a vévodkyně slezská Anežka ze Svidnice a z Javor z roku 1392. Obě posledně jmenované dámy drží helmy nad štíty příslušnými. V archivu křížovníků jest odtržená pečeť Mechthildy z Vartemberka, která drží helmu pravicí a Vartenberský erb levicí.

Ve sfragistice německé ojedinělý osamocený případ, že na pečeti mužské osobě svědčící jako Oldřichovi z Wildonu r. 1282 dáma na lavici sedící v pravé ruce helmu v levé erb drží, našli jsme též v křížovnickém archivu v Praze, kde Jenec z Vartenberka touž pečeť má, jakoby od téhož rytce byla, jen s příslušnými rozdíly helmů a erbů.

Aby se štítem od sebe lišili, otec a synové nebo bratří mezi sebou sáhli také k tomu prostředku, že jeden si vzal na pečeť celý erb a druhý jen helmu s příslušným klenotem anebo prostý erb. Pešík z Borovnice měl helmu a na ní trup lidský, Jindřich bratr jeho měl celý erb r. 1395 (Třeb.). Bušek ze Švamberka měl labuť na štítě bez helmu a Bohuslav bratr jeho měl celý erb roku 1385. (Třeb.) Petr z Kravař, pán Plumlovský, měl celý erb Kravařský a syn jeho Jindřich z Kravař jen prostý erb roku 1409 (Třeb.)

Zvláštností, které ani kníže Hohenlohe ve svých Aforismech sfragistických nemá, jest, že se u nás v Čechách a na Moravě začátečních liter erbovního pána na místě helmy nad levým nebo pravým rohem nakloněného štítu užívalo jako P z K nade pravým rohem nakloněného štítu Petra z Kravař.

Digitized by Google

Koruny a točenice.

Již v nejstarší heraldice platilo pravidlo, že klenot má býti připevněn k helmici. Připevňovali jej rozličným způsobem (viz XIII.), ale postupem času zobecněly podklady čtvery, které na helmici připevněny byly a z nich klénoty vynikaly, totiž koruny, točenice, polštáře a přikrývadla.

1. Koruny (kterých nesmíme másti s korunami důstojenství označujícími) jsou korunky jednoduché, obyčejné o 4 špicích, které končí gotickými neb jetelovitými listy aneb liliemi a z těch klénot vyniká. Prvotně byly koruny vyznamenáním a udělení jich bylo polepšením, ale později zobecněly a nyní je dávají na každou šlechtickou helmici, třebas klénot se jim příčí a často korunami smačkán a zúžen bývá. První příklad koruny je na helmici pana Jana z Michalovic (A. Kraus, Jan z Michalovic str. 107) z počátku 14. věku. Z téhož věku, ale o nějaké desítiletí později máme příklad koruny na náhrobku jednoho pána z Potšteina na klášteřišti ve Vysokém Mýtě a v 15. věku známe z r. 1423 korunu na helmě p. Viléma z Potenšteina a z r. 1461 na helmě p. Lva z Rožmitála; v XVI. století v první polovici páni čeští si již korunou častěji zdobili helmy, jako r. 1515 Petr ze Žerotína a z Fulneka na Šumberce a r. 1517 p. Jaroslav ze Šelenberka, v druhé pak polovici šestnáctého věku koruny u nás v Čechách a na Moravě zobecněly. Teprve v této době první panský rod v Čechách pánové z Rožmberka měvše dříve jen růži 5listou na helmici, také tuto ozdobu helmice sobě oblíbili: a sice první koruna na helmicích rožmberských vyskytuje se až r. 1560. A když vedle příkladů uvedených jsme zkoumali dále klenoty, našli jsme, že mezi helmami českých pánů a panošů nejvíce korunami ozdobených bylo v rodě pánů z Potšteina a v rodinách všech, kteří k erbu »sviní hlavě« nebo k Buzicům se hlásili, jako páni z Hazemburka, z Rožmitála, ze Šelmberka atd. Čeněk ze Šelmberka má roku 1371 kančí hlavu na koruně o 3 špicích (Třeb.).

2. Točenice bývají jako věnce nebo prsteny spletené z pruhů látek v barvách štítu nebo ze sukna stočené a takovýmito barevnými páskami ovinuté; konce visí dolů nebo se rozletují a říká se jim letice nebo feflíky rozletité. Točenice přišly k nám z Francie a z Anglie již ve XIV. století a na připomenutém náhrobku Vysokomýtském máme pod korunou točenici s uzlem a visutými konci. Od nás Čechů nejen věc nýbrž i jméno (které Hefner za vlaské má) přijali Němci v XV. věku a císař Bedřich III. již r. 1463 v německém diplomu šlechtickém Ondřejovi ze Steinu uděleném též Totschenickh připomíná. V XVI. století točenice nahrazovaly nižší šlechtě koruny pánů a vynikala-li z helmu bezprostředně nějaká osoba, dostala točenici na hlavu, jaká na přilbici byla, anebo někdy ani na helmu točenici nedali a jen na hlavu klenotní osoby. Polepšením erbů změnily se točenice obyčejně ve zlatě koruny na helmech, jako ze zavřených kolčích helmů otevřené turnýřské se stávaly. Císař a král Maximilian II. Janovi ze Zubřímu a z Lipky proměnil r. 1569 točenici v korunu zlatou královskou

Digitized by Google

jako král Matyáš r. 1616 bratřím Pavlu a Izaiáši Hyršům z Pomyšle podobně erb zlepšil.

3. Polštáře čtyrrohé na přilbici, na kterých se opakovaly barvy štítu, oblíbili sobě již r. 1284 pánové z Lipého a položili si na ně svého kapra klenotního, jenž ještě kytkou z pravých per okrášlen byl. Kromě pánů z Lipé též pánové z Bozkovic své dva věníky klenotní na polštář kladli. Na rozích polštářů těchto visely třapce jako u pánů z Lipého a z Lichtenburka.

4. O pokrývadlech nebo fafrnochách šíře mluviti hodláme.

Pokrývadla nebo fafrnochy.

Pokrývadla helmy nebo zkrátka pokrývadla nazýváme po helmě rozestřený kus látky, která jako pláštíček s něho dolů splývá, visí nebo na pruhy rozestřihána jest. V rozličných staletích mají pokrývadla také rozličné tvary. Původním účelem jejich byla ochrana proti slunci, jež helmici rozpalovalo, kromě toho bylo pokryvadlo od dlouhé jízdy vojenské rozedrané a otřepené chloubou a okrasou helmu, poněvadž větrem vesele vlající sukno od těžkého helmu velmi dobře jezdci ať v poli, ať v turnaji slušelo.

Neméně se pokrývadla dobře k tomu hodila, aby helmu spojovala s klenoty a jejich násady, jakož i šňůry a šrouby zakrývala.

Pokrývadla vznik svůj vzala ve XIV. století zároveň s helmy kbelíkovitými. Pan Jan z Michalovic neměl ještě žádných pokrývadel a jen helm pod bradou podvázaný, k čemuž stačily dvě šňůry s helmu dolů visící, jaké na pečeti syna Janova pana Beneše z Michalovic z r. 1306 (Sedl. hrady, III. na str. 226) spatřujeme. Na pečetech krále Přemysla II. † 1278 (Sedl. hrady, VIII. na str. 31 a 51) a na p. Jindřicha z Rožemberka z r. 1292 (na konci III. dílu Sedláčkových hradů) není ještě žádných pokrývadel.

Ve XIV. století vyskytají se pokrývadla z počátku jako pláštíky v malebných a skladných řasách složené nebo také jako vlající sukna malá a větší, někdy těsně k helmu přiléhající. Deky tyto, jak se pokrývadlům také německým slovem říkalo, s klenoty často jedno tělo bývají a zvláště u trupů ako rouchem je odívajíce, jen na dolejším konci svém se poznávají po odstávajících ode trupů šatech, které ozdobně vykrojeným cípem končívají na zad nahoru zahnutým. Obruby takovýchto pokrývadel vystřihovaly se dle zvyku toho kterého věku zakulacené, po způsobu listů nebo cípů; čím dále tím hlouběji nůžky do látky se pouštěly na všechny strany listů a cípů zkadeřených, zubatých a třásnatých přibývalo počtem i velikostí a nezřídka na koncích svých rolničkami a třapci ozdobeny byly. Příklady pláštíků jednoduchých bez obrub nalézáme na pečetech p. Jošta z Rožemberka z r. 1366, jemuž pokrývadla jako pláštík ve třech záhybech vzadu s helmy splývají, a vladyky Bedřicha z Chlumu z roku 1387, jenž helmici

Digitized by Google

svou jen na vršku a na zad šatem třikráte složeným pokrytou má. Král český Jan má na pečeti z l. 1310—1390 helmu svou pokrytou šatem na zad vlajícím, jehož konec v pěti záhybech složen jest a na erbu města Slaného z první polovice XIV. věku podobně za helmou daleko na zad pokrývadla vlají. S helmy Tobiáše z Bechyně a z Kamenice nesou se na zad pokrývadla jako pentle dolů a zase do výšky nad helmu vzhůru a opět dolů se zatáčejí širší stranou na pečeti z roku 1347. Příklady trupů s helmou pod jedním šatem nebo krytím poskytují pečeti Mikšíka z Čáslavek s kozlí hlavou a krkem s helmou srostlým, od něhož na zad zahnutý jako půlměsíc cíp svrchního šatu odstává (z r. 1382) a Bohuslava ze Švamberka, jehož klenot labutí hlava a krk dohromady splývá s helmou roku 1385 (Třeb.). Ebrzvínové z Hradiště, patricijský rod Plzeňský, měli na štítě trojhran z lilií složený a na helmici za klenot panny korunované trup se silným dlouhým vrkočem, šaty trupu také helmu na zad zakrývají, končíce v pravo i v levo cípy listnatě vroubenými na konci vysoko nazpět zahnutými, jakož na náhrobku Václava z Doubravky, bratra biskupa Olomouckého viděti jest v Brně na Moravě z r. 1558.' Vladykové z Doubravky zdědili totiž jak erb, tak jmeno po Ebrzvínech z Hradiště.

Podívejme se nyní na obruby pokryvadel, než se ve fafrnochy proměnily. Nejstarší tvar obruby vystřihané jest kulatý, obdobný slohu romanskému, jehož příklady jsme našli.

Po obrubě této následuje obruba listům podobná, srovnávající se s obloukem první gothiky, kteréžto obruby spatřiti můžeš na pečetech.

Třetí druh starší obruby jest cípatý, srovnávající se s ostrým obloukem pozdější gothiky jako na helmicích.

Na konci XIV. a začátku XV. věku stal se převrat v pokrývadlech ten, že jejich dva konce po pravé a levé straně helmice se vystříhávaly na obou stranách na způsob listů dlouhých, hladkých nebo také zubatých. Krásný příklad pokrývadel tohoto druhu poskytují nám dva čeští páni in effigie v celé rytířské zbroji vyobrazení na začátku XV. věku pan Jan ze Strakonic a pan Břeněk z Ryžemberka v II. dílu Adlera na str. 143., kteří oba šarlatová pokrývadla na svých helmicích pod korunami a klenoty mají na zad odletující. Stejná pokrývadla dostal Rapp z Rosenhartu šlechtickým diplomem od krále Václava r. 1411 v Praze propůjčeným. Netrvalo to dlouho a za příklady podobnými staly se konce pokryvadel pouhými fábory nebo pentlemi vystříhanými z jedné neb obou stran. Lipolt vévoda Březský má z obou stran helmice takovéto pentle na pečeti z r. 1410. jako Oldřich z Krasilova r. 1437, jehož pentle hluboko vystřihané na obou stranách helmice vysoko se vznášející i výborného heraldika Březana zmýlily, že je za cornua cervina pokládal.

Na fáborech nepřestaly změny pokrývadel, staly se z nich již v první polovici XV. st. fafrnochy, jichžto první příklad známe na náhrobku vladyky Buška Calty z Kamenné Hory v Rabšteině z r. 1433. Nesouce se od spodních částí přikrývky helmy na obou stranách celého erbu vzhůru

Digitized by Google

až ku klenotu a dolů až pod štít mají tyto fafrnochy překvapující podobu s okrasami a fialami gothického slohu, ze kterých postupem doby do konce XV. věku rostlinové ozdoby na stavbách slohu Vladislavského se vyvinuly. Přechod z fáborovitých a pentlových fafrnochů k listnatým ozdobám erbů toho druhu dokonal se ještě v XV. století a krásné příklady této doby přechodní poskytují erby Bořity z Martinic, Kladenských z Kladna a vladyk z Odic z r. 1460 na hradě Smečenském. Přísné rysy gothické na Caltově náhrobku proměnily se v listnaté ozdoby dubovému listí podobné, stonků haluzí a větví nahých není viděti, všude jakoby vítr províval a pohrával loubím okolo erbu rozestaveným a rozpořádaným. Prostinké fafrnochy jen z levé strany erbu v levo obráceného viděti můžeš na náhrobku vladyky Tasa z Peruce ze 16. stol.; nahoru k helmici se nese fábor, jaký na začátku XV. století za helmicí vlál a o pěti listech vystřižených k dolejšímu konci štítu vine se pentle jednou na prostředku cesty své zatočená.

V XVI. století mají přikrývadla nebo fafrnochy podobu kudrlinek zkadeřených a zubatých, po způsobu rozvilin vinouce se kolem celého štítu s přehozenými cípy.

Ať prohlížíme jednotlivé erby nově udělené v deskách zemských, ať celé erbovníky tu a tam ve Vídni a v Praze, jakož i v soukromých archivech zachované, všude vidíme místo přikrývadel jen ozdoby listnaté nejrozmanitějších tvarů, ve kterých bujná fantasie umělců s takovou libostí se kochala, že mezi nesčíslnými znaky málokdy dvoje stejná přikrývadla najdeš. A nebyly tyto fafrnochy jen na pergaméně a na papíře, rytířové XV. a XVI. věku nosili je v turnajích se všemi kudrlinkami také na svých helmách buď z kůže nebo ze zklíženého plátna nebo z plechu je zhotovené majíce jako na vyobrazení turnaje v síni Píseckého hradu.

Barvy na přikrývadlech jsou zvenčí a uvnitř rozdílné řídíce se barvami štítu: a ježto na štítě zase barva s kovem se střídají, také na přikrývadlech barvu s kovem nalézáme, obyčejně kov uvnitř, barvu zvenčí, ačkoliv věc též naopak se má. Je-li obraz ve štítu přirozené barvy své, kterou nemůžeme přikryvadlům dáti, volíme nejbližší jemu barvu heraldickou. —

Souvisí-li klenot bezprostředně s přikrývadly, barva jeho zůstane též přikrývadlům, jako na erbu Ješka z Hostišova červená barva korunované orlí hlavy a krku přechází bezprostředně na přikrývadla (r. 1400) a na erbu Jana Gutsteina z Otova táhne se ode tří labutích hlav a krků přikrývadlo stříbrné barvy až k dolejšímu konci štítu. Kunrat z Krajku má za klenot dvě složená křídla červená, s nimiž souvisí bezprostředně červené přikrývadlo.

Přikrývadla bývají též z hermelínu nebo kožešiny a také je posázeli obrazci štítu jako routami, kosočtverci, šachy anebo jimi je poseli jako liliemi. Kateřina Mateřovská z Chotče († 1583) má nade štítem polovičným s pravou polovicí šachovanou na helmici hlavu a krk kozla, jenž celý šachovaný jest, helmici přikrývaje z obou stran, ze šachovaného krytí visí

Digitized by Google

pak jednoduché fafrnochy dolů po obou stranách štítu (Náhrobek ve Hradech Sedláčkových, V., str. 118.).

Je-li více helmic nad jedním štítem, obdrží každá helma přikrývadla s barvami přiměřenými své části společného štítu, jedna přikrývadla v této příčině se nehodí.

Přihodí-li se, že jedna helma dvěma štítům náleží nebo dvěma erbům jednoho štítu, rozdělí se přikrývadla od prostředku helmy ve dví a na pravé straně budou barvy vznešenějšího štítu, na levé straně barvy druhého.

Při čtyřech erbech pod jedním helmem rozdělí se přikrývadla ve dví rozdělená opět na dvě části příčné a může se osm barev vzhledem ke čtyřem erbům na jedněch přikrývadlech umístiti. Ale lépe jest v takovýchto případech přestati na dvou nejpřednějších štítech a jejich barvách, aby přílišná strakatina celku nebyla na závadu.

Přikrývadla mají tvarem svým srovnávati se s rozličnými druhy helmu. Helmě kbelíkové sluší nejlépe přikrývadla po způsobu pláštíku nebo přikrývadla soukenná, která mají obrubu hladkou nebo vystříhané cokničky na svém konci. Kolčí helmě sluší přikrývadla na dél a na šíř rozestříhaná faborům a pentlím podobná a otevřenému turnýrskému helmu stylisované na způsob dubového a jiného listí okrasy.*)

*) Sepsání Kolářovo nezměněné.

Digitized by Google

XIII.

Klénoty.

Ozdobená plastickou figurou heraldickou přilbice nazývá se helmou erbovní, jejíž podstatnou částí tato ozdoba jest, která klenotem se jmenuje. U Poláků, na Moravě a v Čechách slovo klénot má zhusta význam širší a erb samý znamená. Paprocký připomíná ve svém Zrcadle na str. 288 dva listy latinské r. 1450 rodu Okrouhlických z Kněnic vydané na jeho šlechtictví, a kde se znamení erbovní po latinsku cleinodia jmenují: »de paterno clenodio beraní rohy«. Kniha Tovačovská v k. 170. dí: pečeti své ode mně vyvaditi nechce, při mně jí nechav a klenotu svého a předkóv svých oželel: protož vyvolávám jej bez pečeti a klenotu rodičóv jeho. Konečně v kronice Trojanské (knize 15) čteme o Hektorovi: »a klenot bieše jeho vešken štít zlatý a na něm jeden lev červenú barvú malovaný.« Na tuto důležitosť klenotu poukazuje též zvláštnost české heraldiky, že velmi zhusta klénot erb rodinný představuje, kdežto dole na štítě místo erbu některý heroltský kus náhradou jest, čehož příkladů na sta máme a jinde o tom šíře promluvíme. Proto také na pečetech často jen klenot s helmou bývá jak u nás tak u Němců a jiných národů ve středověku do XV. století; znám u nás nejpozdější příklady takových pečetí z r. 1412, kdy sedm purkrabů rožemberských přivěsilo pečeti o helmech s klénoty a osm purkrabí pečeti se štíty bez helmů a klenotů na jednom listě.

Z toho, že Čechové rádi z pouhého pohledu na klenot erb poznávali, plyne také přirozeně, že kromě zvláštnosti svrchu připomenuté náhradních znamení na štítech, také se toho dbalo, aby erb na štítě opakoval se jako klenot celý nebo z části, neb aspoň jakási souvislosť byla mezi oběma částmi úplného erbu buď barvami nebo tvarem naznačena. Ovšem nepočítáme sem žertovných klenotů, s kterými páni a rytířové do turnajů jezdívali a jichžto vyobrazení nejvíce se zachovalo ve Freydalu vyd. ve Vídni v l. 1880—1882, ve kterémžto spise císaře Maximiliana I. turnaje a mumraje vypsány jsou (Adler IX., str. 61., 62.).

Klenot nalézáme v Čechách již na nejstarší panské pečeti pana Vítka z Prčic z r. 1220; na helmici, kterou osoba páně Vítkova obličej přikrytý má, nesou se vzhůru vlčí nebo psí neb rysí uši v pravici drží pan Vítek štít s růží země se dotýkající (Orlický arch.). Vlčí nebo psí hlavy pánové

Digitized by Google

z Rožemberka později neužívali jakožto klenotu, nýbrž růže své pětilisté kterou také na štítě měli, ale rozmanitě ji okrašlovali: buď počet listů zdvojnásobili jako Ludmila z Říše na své helmici r. 1265 (Světlá v Rak.) nebo listy růže prodloužili na způsob kapradí, jako pan Vítek z Krumlova r. 1290 (Hohenfurt na str. 45.).

Pravidlem všeobecně přijatým jest v heraldice, že helmice a klenot od sebe odloučiti se nedají, ba někteří heraldikové ani za možné nemají, aby klenot se někde vyskytl bez helmice, jako Hefner, Sacken atd. Kníže Hohenlohe nám podal ve svých Aforismech sfragistických jeden případ z heraldiky německé, kde klenot nade štítem umístěn jest bez helmice, my můžeme z heraldiky české pěti příklady posloužiti. Pan Jindřich z Hradce r. 1382 přitiskl k listu jednomu v archivě Jindřichohradeckém pečeť, na kteréž jest štít rozečtvrcený a v něm růže pětilistá s prázdným polem se střídá. Nade štítem uprostřed jest známá z erbu Hradeckého písmena M upravena a nad ní korunka. Toto korunované M nalezli jsme samotné na štítě nade vchodem do sakristie v kostele v Kardašově Řečici, kde patronátní právo pánové z Jindřichova Hradce od r. 1362 a po nich Slavatové až do vymření provozovali. Týmž způsobem nejvyšší komoří Olomoucký pan Petr z Kravař na levý roh nakloněného v pravo štítu si dal monogram slova Kravarz a ozdobil jej korunou královskou r. 1406 (Demuth)

Bez korun a bez helmic oblíbili sobě prostý klenot vladykové Sezema z Fusperka r. 1377 a Jindřich z Příčiny r. 1506; vladyka z Fusperka pokosně rozdělený štít s levou vyšší polovicí okrášlil na levém rohu pouhými jeleními rohy a Příčinský panoše na štít s pruhem příčným dal si vlka v pravo kráčejícího.

Přihlédněmež nyní k tomu, z jaké látky byly klenoty a jakým způsobem je připevňovali k helmicím.

Ve vzácnějších rodinách byly klenoty ze zlata a stříbra a za příklad uvádíme vévodu Amadea Savojského (1356—1380), jenž měl za klenot jednou hřeben se třinácti péry, po druhé hlavu lva a po třetí dvě křídla posázená srdíčky; a po každé byl klenot stříbrný pozlacený. Český pán Jan z Michalovic měl na helmici své korunu, na níž krásný zlatý věnec zářil a o pozlacených supích perách se zvláštními ozdůbkami nastrkaných do jeho koruny jsme již svrchu mluvili.

Obyčejné klenoty byly z kůže, dřeva, klihovaného papíru, plechu, pletiva, plátna klihem nebo křídou napuštěného, ze sukna atd.

Klenot heraldický nemá nikdy sám o sobě býti a nad helmicí se jen vznášeti nebo pouze na točenici ležeti, nýbrž budiž vždy připevněn k helmici. Připevňovali jej šňůrami, šrouby, uchy a protaženými hůlčičkami, po kterých ještě dirky na přilbicích posud zachovaných viděti můžeme, ale nejčastěji podklad klenotu připravili na způsob prstene nebo obroučku kulatý, jenž zakrýval zároveň místa, kde helmice a klenoty spojeny byly.

Digitized by Google

Obyčejné klenoty jsou rohy buvolové a volské, křídla orlí, k nimžto se řadí jako vzácnější ochranné desky, pera paví a pštrosí, praporečky, kytky z per, části zvířat, trupy lidské, běsy atd. Druhou tuto třídu nazývají pomocnými klénoty, poněvadž hlavně heroltské kusy štítu na nich zobrazeny bývají. V prvním i druhém případě korrespondují barvy štítu s barvami klénotu.

Do věku XVI. pozorujeme v té příčině přísnou uniformitu: r. 1400 má Břeněk z Rožemberka štít na zdél rozdělený, v pravo červený a v levo třemi červenými a stříbrnými pruhy přepažený, na helmě pak jeho 2 křídla proti sobě postavená tak jsou uspořádaná, že pravé jest celé červené a levé levou stranu štítu věrně nám podává. Později erbovní zvíře vystřídalo se na zdél rozděleném štítě sklenutém v barvách: lev bílý Hodických z Hodic na Moravě v červeném štítě a lev červený v bílém štítě, na helmě pak bůvolový roh bílý (podle lva nikoliv podle štítu) a bůvolový roh červený.

Bylo-li jedno znamení pokosné nebo šikmo rozděleno, ve svrchní polovici mělo barvu štítu spodní polovice, a v polovici spodní svrchní polovice.

Ve štítě na čtyři části rozděleném heraldikové čeští podobně si vedli, aby pestrosti figurám jejich přibylo.

Obyčejné tvary samostatných a pomocných klenotů jsou:

1. rohy, 2. křídla, 3 desky ochranné, 4. klobouky, 5. pera, toulce na pera, praporce, 6. lidé a zvířata.

1. Rohy bývají vždy po dvou na helmici a každý na jedné straně její vzhůru se nese. Zahýbají se buď jednou do půlkola jako rohy býčí, oba dohromady půlměsíci ležatému se podobajíce anebo dvakráte se zahýbají vykrouženy jsouce jako velké rohy volské. Býčí rohy na helmě rod vladyk z Víckova na Moravě až do vymření svého si zachoval (Papr. Zrcadlo na str. 297.). Buvolové rohy spatřují se již ve Velislavově bibli z konce XIII. století, jakkoliv nejsou ještě velkými, ale později směle do výšky vyženou dvakráte se zahýbajíce a na konci hořejším jakoby pilkou uřezány byly. Tak povstaly v XV. věku bůvolové rohy na způsob trub které na hořejším konci ústí otevřené měly. Takové rohy s ústy měli Chorynští z Ledské, Vojkovští z Milhostic a Koňasové z Vydří.

Chybně nazývají se podobné rohy slonovými troubami, poněvadž na pečetech ze starších dob často vedle rohů ještě volské uši spatříme.

Nezůstaly také rohy na helmicích bez ozdob: ve XIV. a XV. věku je posázeli listy na sťopkách nebo jetelovými stonky, též pery pavími (pavími oky), pery kohoutími, pery pštrosími, kytkami, malými praporečky větrním korouhvičkám podobnými, ratolistkami, špičkami, kuličkami samotnými nebo na ťopkách zavěšenými, hadími hlavami, račími klepety, odseknutými hlavami rybími a také hřebenem opatřili, kteréž všechny ozdoby příklady doložíme. Stonky jetelové jsou hůlčičky horizontalně nebo koncentricky rohům do boků nastrkané s koncem srdcovitému, lípovému

Digitized by Google

nebo jetelovitému listu podobným, ověšené malými plíšky kovovými podobného tvaru nebo rolničkami, které zvonily při každém pohybu. Také oka paví ozdobena byla rolničkami nebo plíšky. Do úst rohů otevřených nastrkaly se ratolístky, kytky, pera atd.

Listy s ťopkami nalézáme na rozích klénotu pánů ze Žeberka, jetelové stonky u vladyk z Tlukačova (nedaleko Kostelce nad Orlicí), pera pštrosí u Mitrovských z Nemyšle, Hřebenářů a hrabat z Harachu, u vladyk Španovských z Lísova a pánů Roupovských z Roupova. Praporečky si ozdobily rohy vladykové Trčkové z Lípy (na Vlašimi), vladykové z Lípy (u Písku) a Dýmkové z Těptína; kuličky si připevnili na rozích a také na ťopkách si je tam zavěsili vladykové z Kestřan a z Klínovic (na Prachensku)

Ruce lidské pod zápěstí mají za okrasu svého klénotu nynější hrabata Dubští z Třebomyslic, hadí hlavy a krky hrabata Choryňští (kteří těch rohů užívají zároveň za erbovní znamení), klepeta račí měli vladykové Absolonové z Ledské, odsekané rybí hlavy vladykové z Metelska a hřeben vladykové z Lipničky. U Roupovských a Mitrovských vedle boků rohů také ústa rohů péry pštrosími vyzdobena jsou.

Na rozích opětují se též hlavní barvy štítu a tyto mohou býti na příč buď pruhované, buď šachované, buď routované. Na erbu hrabat Nostic spatřujeme bůvolové rohy modře a bíle routované, Teyfflové z Zeilberka měli r. 1627 dva bůvolové rohy na způsob trub, každý z nich byl na tři díly na příč rozdělený, dolejší dva díly z koruny a hořejší dva s ústy zlaté prostřední pak modré, z kteréhožto každého rohu z pravého na pravo, z levého na levo ven se vyskytuje 8 per pštrosích, totiž z každých úst čtyry a z boků v také čtyry.

Jsou-li pruhy na štítě, bývají rohy ozdobeny příčnými obroučkami na znamení jejich odbývajíce tak ze pomocný klenot. Nezřídka mezi rohy vyskytne se také obraz na štítě jako orel Roupovských z Roupova (na pečeti Hynka R. z R z r. 1598 v česk. mus.), čepice s beránkem vladyk Dýmků z Těptína r. 1543 (na pečeti Oldřicha D. z T.) mezi rohy s praporečky a rodné dvě ostrve šestisuké křížem přeložené Zbislava z Frydlantu mezi dvěma rohy, ze kterých každý 4 praporečky ozdoben jest. Ano mezi rohy najdeš také erby se štítem nikterak nesouvislé na pouhou ozdobu.

Pan Frycek z Egerberka má na své pečeti z r. 1332 mezi dvěma, volskými rohy růži pětilistou a na štítě pruh pokosný, rovněž Markéta Horová z Ocelovic, manželka Asmana Štampacha ze Štampachu mezi dvěma rohy zlatou růži pětilistou na zlaté ratolístce; Mikuláš Vtelenský ze Vtelna na Vtelně (Bolesl.) nosil na svém štítě dva buvolové rohy na způsob trub dole spojené, na přilbici pak mezi těmito buvolovými rohy byl chrt v pravo vyskakující s páskem na krku, od něhož vzadu kroužek viděti jest r. 1609 (arch. desk z.). Hrabata Kokořovcové z Kokořova měli již za Paprockého (Diadochos o stavu rytířském na str. 193.) mezi dvěma volskými rohy na přilbici 5 kostek a štít dolejší polovičný, Wolf Ernst

Digitized by Google

Weisspach z Weissenpachu nosil na štítě volskou hlavu a na helmici buvolové rohy nahoře otevřené a mezi nimi hvězdu r. 1633 (česk mus.). František Materna z Květnice dal si mezi své klenotní dva bůvolové rohy literu M za okrasu r. a Štěpán z Březnice literu S. Noví erbovníci přibírali si ode druhé polovice XVI. století velmi často okrasu nějakou do klénotu jako Jan Hutnický z Borknštorfu, svědek Roveňského listu hamfeštního z r. 1620, dal si pětilistou růži mezi buvolové rohy nad šachovnici ve štítě.

Vedlé rohů buvolových nalézáme jakožto klénoty také jelení rohy, kozorožcovy i kamzičí rohy. Rodiny Drslavického rozrodu lišily se od sebe jen klenoty, některé křídloma, jiné jeleními rohy sobě helmy zdobíce nad stejným štítem. Vladykové z Ulic a Břeněk z Ryzemberka na Moravě měli jelení rohy a ostatní rodiny Drslavické všechny křídla; z Potenšteinských pánů oblíbil sobě první pan Čeněk z Potenšteina ve Vysokém Mýtě pochovaný jelení rohy a po něm jeho pošlosť až do vymření, ale otec jeho Mikuláš měl ještě křídla orlí; na Klatovsku Vilém z Lopaty též jelení rohy si oblíbil jako Bavor ze Žinkov 1409.

Na konci stůj zde zvláštní jméno volských rohů vladyk Pivců z Hradčan a z Klinšteina na štítě i na helmici, které Paprocký ve svém Zrcadle na str. 373. thyrovými nazývá.

2. Křídla. (Viz obr. 71.) Křídla jako klénoty nejsou přirozená nebo skutečná orlí křídla, nýbrž uměle z kůže, plechu, papíru pevného atd. zhotovená i užívá se jich po dvou nebo jednotlivých. Dvě křídla upravena bývají na helmici z předu spatřené tak, že každé křídlo na jedné straně helmice do šířky se táhne, a když helmici se strany vidíme, bývají křídla parallelně k sobě na helmici postavená, majíce zadní konce své k zadní části její obrácené.

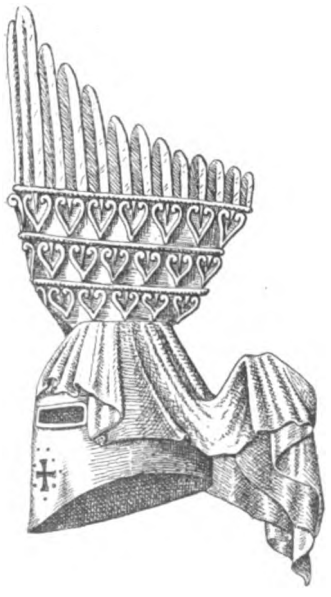

Obr. 71. Křídlo jako klénot.

Křídla vynikají z lebečné části helmice vzhůru a křídlo jedno bývá nahoře na lebce nebo temeni hlavy umístěné.

Křídla ve starší době, zvláště když se nosily helmice hrncovité, měla zvláštní útvar podobajíce se lištnám pery jednotlivými posázeným a po každé straně helmu se spatřoval jako na erbu Vítka z Lípy ze Švabenického rozrodu r. 1290 (Steinb.) také podobna byla prknům na způsob křídel upraveným později čím dále tím více přirozenými a ochrannými se stávala.

Úprava křídel podobá se ve všem úpravě rohů. Pomalovati křídla aspoň barvami štítu, když již nemohli nebo nechtěli obrazy ze štítů na nich vypodobniti a okrášlili je jako rohylisty s ťopkami, srdíčky, kuličkami, pávími oky, pštrosími pery a podobně. Listy s ťopkami (5) zdobí křídlo

Digitized by Google

nad helmicí a lvem na štítě na pečetidle amethystovém krále Václava IV. (Pam. arch. díl VII. na str. 61. a 62.), pánové z Hradce měli na každém křídle po 9 červených srdcích (které bezpochyby z listů povstaly) jako vladykové z Tvorkova (Zrc. Papr. na str. 399.), u kterých dvanácte srdíček na složených křídlech jsme napočetli.

Když novým erbovníkům Janovi v Nehvizdech, Voldřichovi Sudikovskému a Václavovi Jiskrovi v Hradci nad Labem udělen titul ze Sobince, dostali za klenot křídlo vorličí rozkřídlené, modré barvy a mezi peřím téhož kř. mod. 9 třtin rybničných žluté barvy, roku 1558. Jak u rohů tak u křídel opakovalo se znamení erbovní mezi křídloma; hrabata ze Šternberka podnes mají hvězdu mezi složenýma křídloma jako v Papr. Diadochu na str. 171.), ovšem jen pravou polovici její viděti jest; vladykové Uličtí z Plešnic měli na černém štítě stříbrnou konev s uchem v levo obrácenou a na helmici mezi dvěma křídloma černýma touž konev; vladykové Kordulové ze Sloupna měli na štítě plechovnici a na helmici touž plechovnicí mezi dvěma křídloma.

Kromě obecných obrazů na štítě zhusta opakovaly se také heroltské kusy na křídlech. Na erbích pánů Švihovských z Ryžemberka spatříš jejich tři pruhy stříbrné na pravé červené straně polovičného štítu také nad helmicí na křídlech složených nebo na křídlech rozložených, a soukmenovci Švihovských, dnešní hrabata Černínové z Chuděnic mají rozložená dvě křídla, pravé červené a levé modré, každé třemi stříbrnými pruhy potažené obdobné štítu polovičnému červenému a modrému s třemi stříbrnými pruhy. Mimo to hraběcí tento rod má ještě střední štítek červený s bílým pruhem a císařskou korunou a mezi oběma křídloma ruku ozbrojenou s vytaseným mečem a palmou míru). Vladykové Těminové z Těmic měli křídlo pokosným pruhem přetažené zrovna jako štít, a vladykové z Doubravice (u Sviňů) měli křídlo na helmici v levo obrácené šikmým pruhem přetažené (1357), vladykové pak Broumové z Měřetic měli křídlo třemi pokosnými břevny zrovna jako štít přepažené (1684).

Jako rohů užívalo se též křídel za erbovní znamení u pánů z Kolovrat, u vladyk ze Stochova a u Kapléřů ze Sulevic.

V nobilitacích druhé polovice XVI. st. rozdělená na příč křídla tak barvami se označila, jako na kříž rozdělený štít: na pravém křídle byly barvy 1. a 3. pole na levém křídle 2. a 4. pole.

Dvě křídla kohoutí dostal Kříž ze Svémyslic r. 1539 jako klénot.

Kromě křídel známe v heraldice české též dvě peruti drofové křížem přeložené jako klenot u vladyk Kosořských z Kosoře, kteří štít celý šachovaný měli (Papr. Diad. o stavu rytířském na str. 334) a o supích křídlech krále Jana vypravuje báseň o bitvě u Křešťáku.

3. Desky ochranné, které též mezi klenoty náležejí, byla prkénka na způsob kruhu úplně kulovatá nebo na způsob půlkruhu jen do polovice zaokrouhlená, také rohatá (obyčejně šestirohá) vykrojená a vějířovitá, která se postavila zpříma na helmici a odbývala za pomocné klenoty, na kterých

Digitized by Google

obrazy štítu nebo heroltské kusy se opakují. Obruba neb rohy desek těch bývají posázeny knoflíky, rolničkami, třapci, pavími oky atd.

V heraldice české jsou desky ochranné velmi vzácné a vyskytají se pokud víme kulovaté, 18 pery dokola posázené po obou stranách helmu Oldřicha z Hradce na pečeti z r. 1300 a Albery z Lomnice z r. 1308 a Svojše ze Vzdun z r. 1393 (Pangerl: Goldenkron na str. 214) a u Matěje Samechovce, purkrabího na Chotěboři, jenž má na pečeti své z r. 1406 též na helmici čtyrhrannou desku, jejíž každý jeden roh lilií heraldickou okrášlen jest, znamení erbovní na štítě podobá se vlčí udici (Chotěboř).

Desky na způsob půlkruhu do polovice zakulacené měl Bavor ze Strakonic. Aby se užívalo místo desek ochranných na helmici polštářů, které by jako desky zpříma postaveny byly na přilbici, toho příkladů v Čechách nemáme.

4. Semo tam nalézáme také klobouky a kloboučky na přilbicích jako klénoty, ale obyčejnější jest čepice vysoká, špičatá, s beránkem nebo obrubou jinobarevnou. Čepice takové mají na náhrobcích svých na hlavě pan Hron z Pacova a pan Mstislav z rodu Chlumského; jakožto klénot jsme ji poprvé spatřili na pečeti Křišťana ze Žernosek z r. 1346. Vladykové Bohuchvalové z Hrádku měli čepici červenou s bílým beránkem a na čepici erb svůj: »třikráte lomený pruh stříbrný« zdola ze štítu si vzali. Na rozeznání od svých příbuzných vzali si vladykové ze Smolotyl za klenot červenou čepici převrácenou s bílým beránkem a na štítě dva červené pruhy měli a v původním erbu knížat Lobkoviců také jako klenot: »převrácená čepice červená ale bez beránka a perem pštrosím do čepice vstrčeným okrášlená«, na štítě pak jejich pruh červený ve vrchu štítu najdeš. Čepice taková bývá na hořejším konci okrášlená pery, kytkami, korunkami, páskami, ale ne bezprostředně na čepici, nýbrž na kouličce nějaké nebo na koruně nahoře připevněnými. Často také nahradil se beránek korunou (obroučkem koruny se špícemi listům podobnými) a tu se stalo, že čepici na takové koruně spočívající proměnili ve sloupy, pyramidy atd.

Klobouky a kloboučky vyskytují se u nás v Čechách ne tak jako přesné klénoty, nýbrž spíše jako podklady klenotu samého. Jan z Michnic má na své pečeti z r. 1338 přilbici a na ní klobouk, na němž dvé volských rohů jest (Vyšší Brod od Pang. 82 opr. od Sedláčka), rovněž Oldřich z Drochův nebo z Květonov r. 1366 (tamtéž na str. 137) Buzek z Tiché r. 1369 a r. 1389 (tamtéž na str. 148 a 208) a Oldřich řeč. Drochovec z Omleničky z roku 1378 (tamtéž na str. 176). Vladykové z Drochův a z Omleničky měli rohy volské nebo buvolové též na štítě, jak toho doklady z let 1445, 1480 a 1484 dosvědčují.

Podobný klobouček na přilbici okrášlený pěti pery pštrosími nalézáme na erbu vladyk Vikhartů ze Šánova na Rakovnicku r. 1476 štít toho rodu jest pouze na příč rozdělený, tak že klobouček za klénot zde odbývá.

Digitized by Google

Také Příbek Kroměšín z Březovic na pečeti z r. 1440 má klobouček na helmici s třemi pštrosími pery a na štítě pod vrchem štítu pokosný pruh.

5. Pera nacházíme jako klenoty buď jednotlivá buď v celých svazcích nebo kytkách. Co do času jdou za sebou supí, kohoutí, paví a pštrosí péra. Kohoutí péra vyskytují se jako kyta, kytka neb svazek per nestejně dlouhých, na hořejším konci kloubouků jsouce stejně dlouhá anebo nastrkaná jsou do válcovitých sloupcům podobných toulců.

Paví oka bývají upravena (ve svazek) jako kytka vázaná, nahoru se rozšiřující, oka je viděti v několika řadách (dvou, třech a čtyřech) nad sebou a obyčejně z koruny vycházejí. Pštrosí pera jsou nahoře přihnutá ku předu, symmetricky vedle sebe upravená a na způsob vějíře rozložená, též bývají do věnce seřaděná nebo z toulce vynikají. Barvy mají podle barev štítu; jediné pero bývá barvami rozděleno nebo dostane kovovou barvu štítu. Do toulců se dávala pera pštrosí proto, že toulce snadno mohou býti pomalovány znaky na štítě, bývajíce často tenké a dlouhé, jako sloupce nebo hůlky.

Kohoutích per sedm nestejně velkých měli na klenotní čepici své s beránkem vladykové Beřkovští ze Šebířova, rytířové Gerstorfové z Gerstorfu a svobodní pánové Perglerové z Perglasu, kteří k velkému rozrodu bavorsko-českému náležejí.

Paví pera jednotlivá nalezli jsme jako klenot u vladyk Kurků z Korkyně, kteří za lodičkou svou ze štítu na helmici vzatou měli tři paví pera, podobně Kraselovští z Kraselova kotouč svůj rodný okrášlili sobě pěti pery pávími a pánové z Veitmíle žernov svůj sedmi pery tohoto druhu. Celý svazek nebo kytku z pavích per o dvou řadách ok vzali sobě na helmici vladykové Osovští z Doubravice, Rašínové z Ryzmburka a ozdobili si je onino zavinutou střelou, tito třmenem; pánové z Choustníka rovněž tak učinili se svým zlatým řebříkem a pánův z Lichtemburka kapr nejenom na sametovém polštáři si hoví, nýbrž v pozadí také kytku z pavích per o dvou řadách ok má. U české větve pánů z Cimburka a u vladyk z Dalkovic vyskytá se též svazek pavích per o dvou řadách ok, ale již v toulci trojím cimbuřím okrášleném, poslední Cimburk v Hrobech u Tábora odpočívající má na helmici páva sedícího.

Per pštrosích užívalo se jako klenotů opět buď samotných, buď spolu se znakem na štítě. Jedno pero pštrosí mívali v XVI. století nynější hrabata Radečtí z Radče, ale v XVII. století si již vzali tři pera.

Dvě pera pštrosí a mezi nimi rodný svůj erb »lidskou nohu« měli Pešíkové z Komárova. Tři pera si vzali na přilbici nynější hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnína, Okrouhličtí z Kněnic a Konecchlumští z Konecchlumí, ale všichni jmenovaní rodové měli tento klenot bez erbu svého přirozeného na helmici, kdežto tři pera pštrosí zároveň s erbovním znamením nalézáme na přilbici vladyk Vršů ze Sadlna (kteří tři podkovy na štítě měli), Smrčků z Mnichu (s okounem na štítě), Pecingárů z Bydžína

Digitized by Google

(s kružidlem na štítě), rytířů Varlychů z Bubna (s bubnem na štítě) a Tuněchodských z Poběžovic (s kloboukem kněžským).

Pěti pštrosími péry ozdobili si síto na helmici vladykové Něnkovští z Medonos, šesti pery okrášlené kolečko na přilbici dostali Labounští z Labouně od Ferdinanda I. a sedm per v toulci sedmi pruhy modrými a zlatými okrášleném měli hrabata Slavatové z Chlumu a z Košmberka. Pěti péry pštrosími okrášlili si přilbici Vintířové z Vlčkovic, ale přibrali si k nim ještě půl kola, jakkoliv na štítě jen pět pruhů modrých měli. Týž klenot ale o sedmi perách měli vládykové z Letin, na jichžto štítě jakýsi dráp ptačí již nepoznatelný kolem do kola sedmi kuličkami okrášlený se nalézá. (Oldřich z L. r. 1448.) Zajímavá pro dějiny klénotů jest u vladyk z Letin ta okolnost, že ve XIV. věku měli přilbici svou okrášlenou sedmi kytkami na dlouhých ratolístkách (bratří Prostěj a Něpr roku 1346) jako soukmenovci jejich vladykové z Kozolup u Plzně (Oldřich r. 1346). Kytek těchto sedm ponechali si za klenot vladykové z Běhařova (Bohuslav r. 1477) a z Purkartova Újezda (Purkart roku 1427) i nezmýlíme se, když i pěti dlouhým listům puškvorcovým nebo perům, která krášlí přilbici vladyk z Bušovic (Jana r. 1382), z Lužan (Amchy r. 1397) a z Čičova (Jana 1416) stejný původ přiřkneme.

K perům klenotním připočítávají se též praporečky s korouhvičkami čtverhrannými, které stejným počtem po obou stranách klenotních rohů nebo samotné helmice dolů visí. Barvami stejnými korouhviček a štítu naznačí se vztah ku štítu a když jsou na nich zvláštní obrazy namalovány, bývají vždy k žerdi praporce obráceny. Praporečky na rozích klenotních umístěné mohou také odtud se vzíti a zpříma postaviti na přilbici mezi oba rohy anebo z tohoto místa mimo rohy ven vyčnívati, tak že žerdě mohou býti před rohy položeny aneb za rohy ukryty. Vladyka Mikuláš z Lípy, praotec Trčků z Lípy, měl na svém klenotě buvolových rozích na způsob trub po šesti praporečkách r. 1444 a Kateřina z Lípy, která na štítě svém tři pruhy nosila, měla na zvláštních dvou hůlkách do helmice mezi buvolovými troubami zastrčených a křížem přeložených také po šesti praporečkách (na náhrobku v Putimi z r. 1571).

Buzičtí z Buzic mají tři pole ve štítu, jedno pole barvy černé, druhé červené, třetí bílé a nad helmem tři péra nápodobná k pávovému peří a v tom každém píru u vršku jsou vymalovány maličké erby: toliko samý štít a tím způsobem v štítu pole barvy svrchu psané. (Stará paměť.)

Nynější hrabata pruští Štylfrýdové z Ratěnic mají nad pokosně rozděleným černým a zlatým štítem na helmici dvě buvolové trouby a mezi nimi stojí zpříma vzhůru pět praporečků s korouhvičkami, které barvami štítu rozděleny jsou; předkové jejich měli každou buvolovou troubu třemi praporečky okrášlenou. Posledním příkladem nám budtež rytíři Bechyňové z Lažan, kteří mezi dvěma buvolovými troubami na přilbici zakotvené mají dvě hůlky ale křížem postavené, každá z nich jest jedním praporečkem ozdobená, na štítě nosí rod tento tři červené kapry.

Digitized by Google

Kromě per již jmenovaných užívalo se též supích a sokolích per jako klenotu. Pan Jan z Michalovic na konci XIII. věku měl do koruny na přilbici nastrkaná pera supí, zlatými okrouhlými ozdůbkami opatřená kolem nichž byl uvázán závoj ze žlutého hedvábí a město Chabařovice podnes supí křídlo červené v modrém poli od r. 1542 má. Vladykové Stařimští z Liebšteina měli tři husí pera na přilbici a pruh na štítě. Z popisu bitvy u Křešťáku víme také o klenotu, jenž se líčí jako »dvoje křídle podlé vóle, pól zlatě a pól sokole, pod těma dvá vlastná bratry tu té Fleminkové chatry porazista velmi mnoho.«

V nobilitacích českých připomínají se též mezi klenoty tři zelená pera papoušková, které dostali Růžkové z Rovného r. 1543 a tři pera tetřeví prostřední žluté a z každé strany jedno černé, které dostal Jakub z Chloustné r. 1535. Jan z Podolí, odpovědník p. Oldřicha z Rosenberka měl tři klasy jako klenot r. 1450.

6. Lidé a zvířata jako klenoty vyskytají se čtverým způsobem.

a) Nalézáme jednotlivé části těla, zvláště hlavy lidské, mužské a ženské, a hlavy zvířat, též ruce a nohy na klenotním místě.

Bratří Dětřich a Jan z Hradišťan řeč. Smetánkové seděním v Chýších mají na pečetech svých z r. 1401 po lidské hlavě ve vysoké kápí a na krku krejzlík kostkovaný, Trojan z Doudleb má na helmici mužskou hlavu bez krytí roku 1366 (V. Brod) a jeho bratr kuklí pokrytou hlavu t. r. a z téhož Doudlebského rozrodu Dvořata z Cipína hlavu mužskou r. 1366 a podobně Valkoun z Trojanov r. 1408; na štítě měli Doudlebští ozbrojeného rytíře do kolenou. Alexej z Nové Vsi (na Prach.) nosil jako klenot lidskou hlavu a štít měl polovičný roku 1426; Glacové ze Starého domu měli po každé straně hlavy lidské po křídle a Vrbíkové z Tismic, jakož i Jan z Mysletína (1378) vyznamenávali se klénotem, jenž podle pečetí lidskou hlavu mezi dvěma buvolovýma rohama představuje. Končíme odstavec tento o lidské hlavě žertovným klenotem vladyk z Vyhnanic, z Třebče a z Dráchova, kteří si lidskou hlavu s oslíma ušima jak na štítě tak na přilbici jako klenot oblíbili (l. 1366, 1412 a potom).

Ze zvířecích hlav uvedeme za příklad vlčí hlavu, klenot vladyk z Wolfsteina, kteří štít svůj třemi pruhy přetažený měli.

Lidské ruce obě nalézáme jako klenot a také na štítě modrém, u vladyk Branišovských z Branišova na Plzensku a tamtéž tři nohy lidské na štítě červeném a jako klenot u pánů z Rabšteina. Vladykové z Tetína, kteří měli celého vola na štítě, užívali jako klenotu r. 1342 dvou nohou volských tak ohnutých a k sobě postavených, jako bývá zvykem u rohů buvolových.

b) Nalézáme trupy lidské a zvířecí: hlavu, krk a prsa bez rukou a předních nohou na místě klenotním.

Vladykové Ebrzvínové z Hradiště ode dávna v Plzni osedlí měli na štítě za erb trojhran z lilií a na helmici za klenot pannu v koruně totiž hlavu, krk a prsa ženské s vrkočem za sebou dlouhým, spleteným, rovně

Digitized by Google

odstávajícím, kteryžto erb dědili po nich vladykové Doubravkové z Doubravky a z Hradiště, z nichž pocházel Jan Doubrava, biskup olomoucký († 1553.) (Zrc. 183.).

Mužský trup mouřenína našli jsme u vladyk Rausendorfů ze Špremberku na Žatecku, kteří pod pruhem ve vrchu štít rozečtvrcený měli; v Sasku téhož erbu ještě užívají šlechticové z Rausendorfu.

Zvířecí trup jako klenot měli vladykové z Barštejna, totiž hlavu a krk medvědí, na štítě pak medvěda celého.

Labutí hlavu a krk spatřili jsme na pečeti Bohuslava ze Švamberka, jehož rod labutí na štítě se vyznamenával, a kozlí hlavu na pečeti Mikšíka z Čáslavek z roku 1382. Pro zvláštnosť svou připomenu erb vladyk Hášů z Újezda, kteří na modrém štítě zlatou lví hlavu v plamenech nosili a za klenot hlavu a krk páví.

c) Nalézáme lidi a zvířata do polovice těla, ba ještě dále po rozkroky s rukama nebo předníma nohama na klenotním místě. O klenotech takových se praví, že vzhůru vynikají.

Rytířové Údrčtí z Údrče mají za klenot kovkopa do půl těla vysokého, jenž oběma rukama jakési dřevo trámci podobné nad hlavou drží, štít jejich jest na příč rozdělený, modrý a stříbrný. Vladykové Hořešovcové z Libošína měli na přilbici oděnce do půl těla s vytaseným mečem a štít polovičný.

Vladykové z Krásné Lípy (na Čáslavsku) oblíbili sobě přední polovici býka jako klenot a na štítě celého býka (1351—1383) a zrovna tak vladykové z Liběchova půl jelena jako klenot a na štítě celého jelena a vladykové Špulířové z Jiter půl kozla jako klenot a celého kozla na štítě.

d) Nalézáme lidi a zvířata v celé podobě a v rozmanitých postaveních a držení těla jak na štítě tak na místě klenotním; zvířata jako klenoty často sedíce vypodobněna bývají. Ze mnoha příkladů jen tři z lidí a tři ze zvířat zde podáme. Vladykové Baršové z Kamenice měli oděnce s vytaseným mečem, Slepotičtí ze Sulic rytíře na lodičce stojícího a Karlíkové z Nežetic mnicha s růžencem. Vlkové z Kvítkova nosili vlka, Hodějovští z Hodějova kapra a rytířové Dobřenští z Dobřenic podnes čápa na štítě a za klenot mají. Lišku na helmici sedící spatřiti můžeš na pečetích Vesela z Krakovan z r. 1325 a Buška z Uloha z r. 1453; chrta sedícího měl za erb Tobiáš z Mezimostí r. 1356 a jeho pozdější soukmenovci vladykové Vítové a Lapáčkové ze Rzavého, Sádlové z Vražného a Chrtové ze Rtína vzali si chrta sedícího za klenot, nosíce na štítě pruh pokosný.

Zvláštní druh klenotů jest mužíček bradatý (vousatý) pod kolena, jenž na hlavě klobouk pohanský mívá, totiž čepici s třapcem dole beránkem vyloženou; na rozdíl bývá mužíček tento také holohlavým a bez čepice. Za šat mívá suknici nebo župici otáhlou, barvami štítu rozdělenou, na jejímžto předku nalézají se obyčejně čtyři knoflíky, kolem beder mužíčka nese se pás. Mikuláši Lounskému z Loun propůjčen r. 1548 erb, totiž štít na příč rozdělený, svrchní polovice černá a spodní žlutá, ze spodní polovice štítu

Digitized by Google

až do vrchní polovice zvíře jednorožec vyskakuje ve vystřídaných se štítem barvách; na helmě jest klenotem mužíček až po kolena bradatý v černé otáhlé suknici žlutým pasem opásaný, maje na předu té suknice čtyři knoflíky žluté barvy, na hlavě věnec zelený a podpíraje se levou rukou o bok. Také Karlovi Oršinovskému z Fyrštenfeldu propůjčen erb r. 1590 s podobným klenotem, totiž štít na poly rozdělený, pravá polovice žlutá, levá modré barvy, v němž hlava zvířete jelena přirozené barvy s ušima a s rohy o 10 parozích se vidí, kor. zlatá král., z níž rohy jelení bez hlavy o 10 parozích vynikají, mezi nimiž mužíček holý v župici do pasu rukávem černé a levá žl. b., drže se týž mužíček jednou rukou jednoho a druhou druhého rohu, jsa přepásán pintou černou a žlutou a provívajícími feflíky stojí. Pavlovi Sturmovi a Jiříku Šoltavovi z Fyrštenfeldu propůjčen erb: štít na poly nazdél rozdělený, pravá polovice žluté barvy a levá černé barvy, v němž hlava jelení s rohy po čtyřech parožcích, ústa rozzavená a jazyk vyplazený majíc k pravé straně obrácena se vidí; nad štítem k. helm, na kterémž točenice s rozletitými feflíky a přikrývadly žluté a černé barvy z obou stran téhož štítu potažené dolů visí, nad tím nade vším muž bradatý holý v župici barvami rozdělené, po pravé straně černé a po levé žluté barvy, napřed s černými knoflíky až po pas vyniká, drže před sebou v obou rukách rohy jelení, jako ve štítu se vidí 1558. Erbu tomuto zcela podobný měl Karel Oršinovský z Fyrštenfeldu r. 1590, jak popis jeho následuje (viz jej svrchu). Němci nazývají klenot ten Heidenmännlein a král Virtemberský má jej na štítě a za klenot za příčinou panství Heydenheimského. Mezi nynější šlechtou českou ozdoben jest erb knížat ze Švarcenberka klenotem tímto v barvách modré a bílé, kteryžto klenot náleží erbu starodávných pánů ze Seinsheimu, již na štítě svém modrém měli tři kolmé pruhy modré a bílé; v erbu Švarcenberském jest štít tento v pravém svrchním koutě a klenot jest druhým od pravého rohu mezi 5 klenoty. Podobného mužíčka mají na štítě i za klenot pruští hrabata ze Schlieffen původu slovanského z Pomořan, kde Slivin nedaleko . . . jejich původištěm jest.

Ve starší heraldice slovanské nazýval se mužíček ten b ě s e m a výslovně jej připomíná Paprocký ve vypsání erbu a rodu slezskopolského Sobků z Kornic (Zrc. 148), kteří mají za klenot mužíčka bradatého s čepicí červenou, bílým beránkem vyloženou a v šatě červeném až pod rozkroky, na štítě jejich vidí se kříž Antoniův.

S mužíčkem srovnati můžeme podobné klenoty, kde ženské prostovlasé nalézáme, jimžto předkové naši p o h a n s k é říkali a jim také k l o b o u č e k p o h a n s k ý dávali. Takovéto ženské prostovlasé o dvou barvách roucha svého spatřují se velmi často jako klenot erbů Pomořanských, v Bagemihlově spisu Pommersches Wappenbuch nalezli jsme 18 takových klenotů mezi . . . popsanými erby. V heraldice české starší doby spatřují se podobné panny na klenotním místě erbu Jeníše z Budkova r. 1416, erbů Ješka a Přibka z Předbořic r. 1365 (č. mus.) a celého rozrodu Dohalského k němuž předkové nynějších hrabat Dohalských z Dohalic, vladykové

Digitized by Google

z Hořiněvsi, z Poličan, ze Záchrašťan, Boharynští ze Hrádku, Bořkové z Nové Vsi a pánové z Miletínka náleželi. Dohalští z Dohalic mají pannu tuto snědé barvy a korunovanou a takovou měli též ovšem s vlasy ve dva vrkoče spletenými pánové ze Starého Hrešteina na Klatovsku, kteryžto klenot s příslušným erbem daroval r. 1420 císař a král Zikmunt patricijské rodině Plzeňské Ebrzvínů z Hradiště. Vladykové Dobranovští z Dobranova honosili se touto pannou mezi dvěma kosami a panský rod Donínů z Donína sobě ji dal mezi dva rohy jelení; v prvním případě panna každou rukou jedné kosy se držela, v druhém případě každou rukou jednoho rohu.

Mezi nobilitacemi českými máme také jeden příklad pohanské prostovlasé ženy na štítě i na klenotním místě. Hendrychu Polanovi z Polansdorfu propůjčen za erb štít od vrchu až ke spodku na dvé rozdělený, pravá polovice toho štítu černé, levá žluté barvy, v kterémž žena pohanská prostovlasá, až pod pás majíc suknici žlutou a černou na dvé rozdělenou, v černém poli žlutou, v žlutém černou, a ruce její rozundané drží v každé ruce polejku zelenou, na její hlavě klobouček pohanský točený žluté a černé barvy, k. h. točenice s rozletitými feflíky a přikryvadla černé a žluté barvy, nad tím nade vším žena jako ve štítu se vidí 1563.

Polejka v tomto erbu připomenutá jest ve starší heraldice velmi důležitá, poněvadž ji obyčejně dámy v rukou mají, jako Guda z Klingenberka na pečeti z r. 1293 (v Mnichově) a královna česká Jitka v pravici r. 1295 (Hrady Sedl. V. 285.). Estera šlechtična z Újezdce a z Kounic r. 1584 ve Starém Bydžově pochovaná drží též polejku v ruce.

Samo sebou jde na rozum, že uvedenými zde příklady klenoty nejsou ještě vyčerpány, naopak nesčíslné množství jich ještě zbývá, ježto vůbec předměty z přírody a z umění mohou k tomu účelu sloužiti a také skutečně slouží. Ale sluší se šetřiti jistých mezí tomu, kdo erb nový si volí, aby nevybočil z cest, jakými heraldika kráčeti si obvykla a aby svým erbem nezadal pravidlům od pradávných dob v umění heraldickém zachovávaným.

Od pravidla heraldického, aby znamení na štítě vždy se opakovalo jako klenot, žádná heraldika neuchýlila se tak daleko, jako česká svými náhradními heroltskými kusy na štítě. O zvláštnosti této promluvili jsme již dříve a připomínáme ji zde jen proto, že mluvíce o korrespondenci erbovního znamení na štítě a na místě klenotním nemohli jsme tak závažné věci, která systém v ostatních heraldikách přijatý úplně mění, v tom ohledu nikterak pominouti.

I mimo tuto zvláštnost naši čeští šlechticové často měnili svůj rodný erb, když jej ze štítu na helmici jako klenot vzali. Tak na př. dali na štítě rodný svůj erb, ať hrábě (jako Boršové z Oseka), ať půl koně (jako Malovcové z Malovic), ať kohoutí hlavu a krk (jako Firšicové z Nabdína), ať větev s haluzemi (jako Ruthartové z Malešova), ať kytku (jako vladykové z Kněžic), lidské ruce držeti, ale na helmici rodný erb samotný bez lidské ruky umístili nebo naopak na štítě jest ruka lidská se sekerou a jako klenot celý poustevník nebo mnich se sekerou jako u vladyk z Münchsfeldu. Mír-

Digitized by Google

kové ze Solopisk dle náhrobků Plaňanských měli na štítě ruku s mečem rozřezávajícím oklestky, na helmě pouze ruku s mečem k ráně vytaseným. Nezřídka se také přiházelo, že se dala zvířata nějaká s erbem nesouvislá mezi klenotní rohy, jako Nothaftové z Falkenova si tam psa posadili. Šlechticové kněžského řádu, kteří nějaké řeholi náleželi, do klenotu dali si kříž na znamení svého stavu, jako Bušek z Bystřice, komendor maltézský v Manětíně r. 1411.

Aby rodu nějakého rozvětveného rodiny od sebe se lišily, sáhly ku změně společného klenotu tak, že jedni oblíbili sobě křídla složená, druzí rozložená, jako jsme řekli o Švihovských a o nynějších hrabatech Černínech. Zcela tak naložili se svými křídly klenotními hrabata Krakovští z Kolovrat a hrabata Čejkové i Dvořečtí rytířové z Olbramovic. Mocný rozrod Bavorovicův se střelou na štítě také u rozličných rodin rozmanité obral si klenoty: vladykové z Pořešína měli složená křídla a na nich střelu, vladykové Dubenští ze Chlumu rozložená křídla a mezi nimi střelu, vladykové z Újezda Kamenného u Budějovic měli přilbici šesti metličkami neb obrácenými hrotem do přilbice šipkami ozdobenou a pánové ze Strakonic křídla složená zlaté barvy beze střely. Vladykové ze Sloupna ve východních Čechách rozrození měli podle jednotlivých rodin také zvláštní změny svého klenotu (Papr. Diad. o stavu ryt. na str. 55.): Plesové a Sadovští měli po dvou plechovicích a mezi nimi po sedmi perách na přilbicích; Kordulové mezi dvěma křídloma orličíma plechovici a Herynkové mezi dvěma péry pštrosími tři herynky hlavou k helmici obrácené. Pánové z Kravař a vladykové z Tvorkova lišili se od sebe počtem lístků nebo srdíček na křídlech složených, onino měli jich 25, tito jen 12. V témž rodě také v rozličných dobách počet klenotních per pštrosích se měnil: nynější hrabata Radečtí z Radče měli v XVI. stol. jen jedno pero pštrosí na helmici, jako Pešíkové z Komárova vedle erbu svého »nohy lidské« na helmici také jen jedno pero pštrosí nosili, ale později Radečtí sobě tři péra oblíbili.

Páni Ptáčkové z Pirkštejna, větev mocných Ronovců, měli klenotní rybu v levo obrácenou proti všem ostatním strýcům svým, jako Jan Ptáček z P. na pečeti z r. 1382 v J. Hradci.

Také lidé a zvířata jako klenoty v jednotlivých rodinách větších rozrodů se lišili a časem i u jedné rodiny se proměnili. U pánů ze Švamberka vystřídal se trup labutí s celou labutí (Bohuslav ze Šv. měl r. 1361 trup a ostatní všichni jeho potomci celou labuť), u původních vladyk z Mladějovic celý kozel s polovicí kozla (r. 1443 v rozrodě Doudlebských všechny možné proměny rytířské postavy, kterou ze štítu na helmici dali, najdeš). Lidskou hlavu na přilbici měli Trojan z Doudleb a Dvořata z Cipína r. 1366 (viz první druh, jakým lidé a zvířata se vyskytají jako klenoty); Mikeš z Malotína poprsí muže s mečem vytaseným r. 1377 (Krumlovská praelatura) jako Mikuláš z Michnic r. 1406 (V. Brod). Jeho potomci Pouzarové z Michnic dali si vypsaný erb i na helmici jako klenot: Erazim z Michnic r. 1446 (Sviny) a Jan Pouzar z Michnic na náhrobku z r. 1551 v Hrade-

Digitized by Google

šicích: obou pravice drží meč nad hlavou vytasený. Týž erb a klenot měli Jan z Dubové a Ješek ze Chmelin r. 1372 (V. Brod) a bratří Oldřich, Pešek a Jindřich z Jívovice r. 1385 (V. Brod), ale z těchto tří jen Jindřich meč nad hlavou vytasený na své pečeti drží. Pouzarův z Michnic erb ustálil se tak, že měli oděnce až do kolenou s vytaseným nad hlavou mečem i na štítě i na helmici jako vladykové Vojtěchové z Jívovice různili se od nich tím způsobem, že za klenot měli celého oděnce v rytířské zbroji s mečem nad hlavou vytaseným, ale na štítě týž oděnec jen po pás sahal jako na pečetech bratří Jana a Kryštofa Vojtěchů z Jívovice z r. 1559 (Jindřichův Hradec), Plachtové a Barchancové z Baršova, kteří k témuž rozrodu náleželi, měli téhož oděnce s mečem vytaseným na štítě i na helmici, ale postava jeho jen po pás sahala.

O poslední změně, jaká nastane s erbem na štítě, když se dá na helmici, totiž že se všelijak okrášlí, mluvili jsme již, jednajíce o pérách za klenot užívaných. Tam jsme příklady dovodili takovouto ozdobu erbů a nezbývá nám zde než na zvláštní českou okrasu erbů upozorniti, totiž na kytky (po staročesku kyty) o šesti nebo sedmi liliovitých lístcích, kterými ostré konce nebo špice erbovních znamení naši erbovní lidé si zdobívali aneb také na prostředek jejich za okrasu dávali. Nezřídka již na štítě samém znamení bylo tak ozdobeno a zůstalo též jako klenot, jako příklady hned doložíme:

Pan Vítek z Krumlova, jinak z Ledenic, měl r. 1290 (Sedl. Hrady III. 49.) nad pětilistou růží na štítě za klenot na helmici opět pětilistou růži, jejížto každý list končil kapradím nebo prutem o desíti liliovitých lístkách; Jan z Dobrévody, jindy z Ledenic řečený, měl na přilbici hvězdu šestirohou, jejížto konce okrášleny byly liliovitými chocholkami r. 1364 (Č. mus.). Na pečeti Jindříška z Kladrub z r. 1436 (v Jindř. Hradci) spatřujeme dvě půlky hvězdy, každou o pěti rozích chocholkami liliovitými okrášlených, a podobně vidlice dvourohá vladyk z Otína u Klatov (Vaněk r. 1458 v c. k. univ. kn. Pr.) ozdobena byla. Vladyka Matěj Višně ze Větrně má na pečeti z r. 1432 štít o třech obručích nahoru a třech obručích dolů obrácených, nad helmicí pak soudek na kytce liliovité napíchnutý, jejížto lístky jsou mu nahoře uprostřed okrasou (Třeb.). Václava z Broumovic rodný erb byly nůžky ovčácké nebo postřihačské na příč položené a okrášlené uprostřed kytkou liliovitou 1429 (Třeb.) a Jan z Pacova nosil na svém štítě po předcích příčný pruh, z jehož prostředka nesl se kůl do vrchu štítu, na helmici pak měl kus dřeva ku trámci připodobeného, z něhož na obou koncích vyčnívaly nahoru malé výběžky čtverhranné, nahoře kytičkami liliovitými okrášlené (Třeboň). Končíme příklady své erbem řečeným »udicí na vlky«, jejíž tři rohy všechny připomenutou několikráte okrasou ozdobil si Modliboh z Heřmanic r. 1356 (Vídeň).

Promluvíme nyní o případech, kdy znamení a klenot úplně od sebe se liší a každý jiné rodině náleží. Sloučily se buď sňatkem nebo dědictvím nebo spolkem rodin, nebo se odkoupily od jiných rodin a tak

Digitized by Google

spojil se erb rodný s cizím klenotem nebo klenot rodný s cizím erbem, že nový erb z nich povstal. Nezřídka spojily se též dva erby na štítě a klenot zůstal od starého erbu na helmici.

Erb svůj rodný, »hrábě o pěti špicích«, spojili Kostkové z Postupic s klenotem »vlčí hlavou«, kterou měli na štítě vladykové z Podnávec (Mikuláš r. 1349) a že neučinili naopak, svědčí jméno Hrabiše, obvyklé v rodě pánů z Oseka, kteří též hrábě na štítě nosili. Podobně záhy vešli ve spolek vladykové Košíkové z Lomnice na Bydžovsku se vladykami z Rožďálovic na Boleslavsku a vzali si od nich erb jejich, zlaté kolo paleční o 4 špicích na modrém štítě, za klenot svého štítu, na němž dle Dalemila kartasa nebo tatarského zpytáka měli. Vladykové Kraselovští z Kraselova na Prachensku měli na štítě kotouč Dlouhoveských z Dlouhévsi a za klenot půl koně Malovců z Malovic, kteréžto sloučení dvou erbů na jednom znaku již na začátku XV. stol. se stalo. Vojtěch z Kraselova měl ještě r. 1403 půl koně i na štítě i jako klenot, ale r. 1437 Markéta z Kraselova již kotouč Dlouhoveských na štítě nosila, z čehož na jevo jde, že starší Kraselovští byli erbem a rodem Malovci, a že později k nim Dlouhoveští se buď přiženili nebo po nich Kraselov dědili. Měděnců z Ratibořic vladycký rod měl na štítě lilii heraldickou, jako jeho sousedé a soukmenovci vladykové z Pohnání, z Dubu, ze Bzové, ze Šebířova, ze Chmelné, z Lomné, z Nosákova, z Odlochovic a z Hojovic, ale jako klenot měli jezdce tryskem uhánějícího (Jan M. z Rat. 1545, c. k. m. a.), kdežto vladykové z Dubu měli na klenotním místě ruku lidskou s prutem liliovým, Beřkovští ze Šebířova čepici s beránkem a z Odlochovic Přibík opět lilii r. 1420 (Vyš.).

Připomenuté příklady vystřídáme opačnými případy, kdy rodný klenot zasnoubil se s novým erbem na štítě

Z panského rozrodu Buziců, kteří sviní hlavu na štítě i jako klenot měli, dvě větve, pánové z Třemšína a z Březnice, na počátku XV. věku sviní hlavy na štítě zanechavše, oblíbili si lva, ale jako klenot podrželi i dále sviní hlavu, totiž Beneš ze Třemšína r. 1423 (arch. kap. v Praze) a Jindřich z Březnice r. 1411 (Víd.). Příkladu jejich následovali Lvové z Rožmitála a vzali sobě na rozečtvrcený štít ke sviní hlavě v prvním a čtvrtém poli lva v druhém a třetím poli a také příjmí Lev si oblíbili.

Na Vraní v Rakovnicku sídlel vladycký rod, jenž dle pečeti Bedřicha z Vraního z r. 1346 ruku v lokti ohnutou s mečem vytaseným na štítě nosil jako sousedé jeho na Žatecku Jan z Měcholup 1396 (Víd.), Jan Saška ze Sádku 1452 (C. k. un. knih.) a Čáchovec v Třeběvlicích 1450 (Drážď.) na Litoměřicku. Ale později jedna větev vzala si na štít orlici, ponechavši sobě starý erb jen jako klenot, jakož pečeti Ondřeje z Vraního z r. 1365, Václava odtudž z r. 1463 a Litvína z Nedřeva z r. 1470 svědčí. Jiná větev, která se v XV. stol. na Šlovicích na Plzeňsku usídlila přijavši jméno Šlovických z Vraního, nosila ruku s mečem i na štítě i jako klenot kteryž erb viděti můžeš na pečetech Jana Šlovického ze Vraního r. 1468 (Třeb.).

Digitized by Google

A jako u vladyk z Vraního jedna větev zvláštním erbem na štítě vytrhla se ze svazku rodinného, tak se stalo i v severovýchodních Čechách v četném rozrodu, který za klenot a na štítě měl »půl kamzíka maje čtvrt života černého a druhou čtvrt bílou a jednu nohu a jedno ucho a půl huby s bradou bílé«. K erbu tomu se hlásili vladykové z Kopidlna, ze Třevače, z Bříšťan, z Robús (jinak z Čáslavek), z Chotče, z Němčic, Odkolkové z Újezda, ze Chlumku, ze Stakořec, z Voděrad, z Odic a z Daliměřic, které poslední dvě rodiny od ostatních se odtrhše orlici na štít si vzaly. Mikuláš z Daliměřic měl v hořejší části na příč rozděleného štítu vrchní polovici orlice a na helmici půl kozla r. 1480 (Boleslav), kdežto Vaněk z Odic r. 1452 (Olešnice a Smečno) a Jan Frycek z Daliměřic r. 1573 (Dz.) celou orlici na štítě a kozlí hlavu na helmici si oblíbili.

Zajímavý jest erb, kterým spolek pánů z Opočna a pánů z Choustníka na konci XIV. a na začátku XV. stol. naznačen byl. Pánové z Opočna nosili na svém štítě tři pokosné pruhy a pánové z Choustníka řebřík o třech přičlích. Vešedše ve spolek změnili oba rody erby své tak, že jeden nový z nich utvořili, vzali totiž na rozečtvrcený štít do prvního a čtvrtého pole řebřík pokosné polohy a do druhého a třetího pole po dvou pruzích, na helmici pak nechali Choustnický klenot: řebřík připomenutý, jak se pokosně pavími pery nese. Erb tuto vypsaný nosili: Beneš z Choustníka r. 1402 (Vyš), Jaroslav z Dobrušky 1400 (J. Hrad.) a Štěpán z Opočna r. 1396 (Víd.); ale Jan z Opočna měl na štítě svém nerozčtvrceném prostřední ze tří pruhů pokosných a oba postranní pruhy pokosné proměnil sobě v řebříky r. 1427 (č. mus.), pročež také Letopisy české (na str. 28) právem o jeho praporu dí, že na něm tři řebříky byly.

Příkladem posledním sloučených dvou erbů pod jedním klenotem dostali jsme se k erbům, na kterých dva erby rozdílných rodin nalézáme na polovičném štítě ve dvou polích anebo na křížem děleném štítě v prvním a čtvrtém poli jeden erb a ve druhém a třetím poli druhý erb; klenotem bývá v těchto všech případech klenot původnímu erbu náležející, nikoliv později přibranému.

Hrabata Bubnové z Litic mají v pravé polovici štítu polovičného rodný svůj erb »buben«, v levé korunovanou lví hlavu s krkem a hřívou, na helmici opět buben. Původní erb vladyk Hanikýřů ze Semin byla haluz o 7 listech (Jan H. ze S. na Nebovidech r. 1514 v č. mus.) a na helmici kos (Vilém H. ze S. r. 1557 v Kutné Hoře); později vzali si Hanikýřové do pravé polovice štítu polovičného stromek, do levé kosa, kterého též na helmici jako klenot nechali (náhrobek Antonína H. ze S. z r. 1833 na hřbitově Táborském). Poslední druh polovičných štítů s klenotem původního erbu nalezli jsme u kněží řeholních, kteří v pravé polovici kříž své řehole mívají a v levé svůj erb rodný, jenž se také jako klenot opakuje.

Zvláštní dva příklady sloučených dvou erbů na polovičném štítě pode dvěma helmicemi a příslušnými dvěma klenoty poskytují erby pánů Slavatů a Hradeckých, po meči vymřelých z r. 1614, a vymřelých pánů z Rosen-

Digitized by Google

berka a ze Švamberka z r. 1612, kterých popis nalézá se v příkladech staročeského blasonování.

Nejstarší pečeť s dvěma helmy ale stejným klenotem na každé helmě — mezi rozloženýma křídloma poprsím ženským — náleží pánu Soběslavu z Miletínka z r. 1459 a na rozečtvrceném štítě tři erby spojuje: v prvním a čtvrtém poli jest poloviční štít se šachovnicí v pravé polovici, původní erb vladyk z Miletínka, k němuž také klenot svrchu připomenutý patří, v druhém a třetím poli jest opět polovičný štít a v pravé polovici orlice Žerotínská (kterýž erb náležel manželce Soběslavově Anežce z vymírajícího tenkráte rodu Žerotínů českých), v levé polovici jest řebřík vymřelých již tenkráte pánů z Choustníka, kteryžto erb nějakým spolkem s pány z Miletínka na Soběslavův štít se dostal.

K rozečtvrcenému štítu vladyk z Miletínka připojíme ještě tři příklady jiné s původním erbem v prvním a čtvrtém poli a s přibraným v druhém a třetím poli pod klenotem původního rodu. Páni Švihovští z Risenberka přijali k rodnému svému erbu — třem pruhům v pravé nebo také levé polovici štítu polovičného — orlici z erbu Žerotínského do druhého a třetího pole pod původním klenotem složenýma dvěma křídloma. Nynější knížata z Lobkovic měli od r. 1459 až do povýšení svého do stavu knížecího na rozečtvrceném štítě vedle vlastního erbu v prvém a čtvrtém poli orlici Žerotínskou ve druhém a třetím poli na památku, že poslední letorost toho rodu Ofka ze Žerotína pojala za manžela Mikuláše z Lobkovic. Klenot si nechali svůj původní: obrácený vzhůru červený klobouk se pštrosím perem. Páni Dobrohostové z Ronšperka od svého povýšení do stavu panského přijali k svému erbu »vyskakujícímu beranu« jelena vyskakujícího vymřelých pánů z Heršteina a z Vlkánova, buď že s nimi příbuzní byli nebo jejich statky drželi; jako klenot zůstal jim kozel na helmici.

Neschází však také příkladů, že přibraný erb v prvním a čtvrtém poli byl a rodný ve druhém a třetím, ale klenot původního erbu i nad tímto složeným štítem se zachoval. P. Čeněk z Vartenberka jako poručník pánů z Rosenberka měl růži pětilistou v prvním a třetím poli, rodný svůj erb polovičný ve druhém a čtvrtém a obojí pod křídlem složeným, klenotem Vartenberků r. 1414 (J. Hrad.). Pánové Žampachové z Potenšteina v XVI. stol. si oblíbili rozečtvrcený štít a vzali si do prvního a čtvrtého pole po pěti růžích pětilistých, v druhém a třetím poli měli po třech pokosných pruzích, které rodným erbem jejich byly, a na helmici nechali rodný klenot jelení rohy po svých předcích zděděný (viz Paprockého Diadochus panského stavu na str. 345.). Svobodní pánové a hrabata Kaplířové ze Sulevic měli štít na čtyři pole rozdělený, ze kterých první a čtvrté zase kolmo rozděleno bylo, tak že v hořejší pravé polovici žluté jest polovičný černý orel k pravé straně obrácený, ke kolmici přiléhající, levá hořejší polovice pak má tři příčná břevna: červené, bílé a černé, v dolejší pravé polovici se opakují řečená tři břevna: červené, bílé a černé, v dolejší levé žluté polovici přiléhá ku kolmici polovičný černý orel v levo obrácený. Uprostřed

Digitized by Google

levého hlavního pole (2) barvy modré a v dolejším pravém hlavním poli modrém (3) uprostřed je po orlím křídle červeně a bíle šachovaném. Štít v druhém a třetím poli jest původní štít Kaplířův a štít v prvním a čtvrtém poli štít vladyk ze Skalky, po kterých Kaplířové Skalku zdědili. Nad štítem jsou tři otevřené korunované přilby turnajové s pokryvadly v pravo žlutými, černými, v levo červenými a bílými; z prostřední přilby, jejíž hledí zpředu jest viděti, vyniká dvouhlavý černý orel korunovaný s křídloma rozpiatýma, na prsou maje rakouský erb (bílé břevno v červeném poli); z obou vedlejších přilbic vyčnívají orlí křídla červeně a bíle šachovaná, která původním klenotem Kaplířů jsou.

Rozhojněný klenot Kaplířovský orlem náleží již k polepšeným erbům strany kterých odkazujeme na kapitolu o polepšení erbu.

Pojednání své o rozmanitých příčinách rozdílnosti erbů a klenotů ukončíme hlavní příčinou, která přiměla šlechtu českou k tomu, že vedle stejného erbu různé klenoty si oblíbila. Promluvíme obšírnější o této věci, poněvadž naši sousedé němečtí jen sobě tuto zvláštnost svojí, nenalézajíce jí ani u Francouzů ani u Angličanů. Panští rodové naši, ze kterých mnozí pocházeli původem svým ode dávných samostatných knížat různých plemen slovanských v Čechách, udrželi pospolitost svého majetku a starešinstvo slovanské až do XIII. věku, kdy spolky své roztrhli, jako Markvartici, Drslavici a Vítkovci, jakkoliv stejného původu sobě dobře vědomi zůstali dle slov kronikáře Vincentia k r. 1316 »tota generatio quae Ronove dicitur«, kde o pánech s ostrví na štítě mluví a k r. 1276, kdy o Vítkovcích dí: »eodem anno Vitkonides cum ingenti magnitudine a rege recesserunt.« Starodávné pověsti rodinné o roztržení spolků rodinných právě u jmenovaných tří rozrodů podnes se zachovaly, jak 24 rodin Drslaviců se rozešlo po nových sídlech, jak Valdštein jeden 24 synů měl a Vítek starý jak 5 synů svých hrady a krajinami podělil. Dělení majetku opakovalo se zajisté několikráte, když rodiny jednoho původu jak počtem příbuzných nejbližších, tak majetkem zmohutněly, a proto nebudiž nikomu divno, že drahně rodin velkých rodů do válek husitských napočísti můžeme. Aby se ve valných schůzích svých, na úřadech, při kratochvílích a hrách rytířských a ve válce rozeznávali, zvolili sobě zvláštní klenoty, ponechavše si společný všem rodný erb, jakož nyní ukázati hodláme.

Ostrvěné nebo Ronové, kteří dvě ostrve černé na zlatém štítě nosili, podle německého překladu slova ostrev »Ronn« se nazývajíce, měli, pokud nám známo, šesterý klenot. Pánové z Lipé měli na přilbici kapra na polštáři od r. 1284 a nad ním svitek pavích per, kdežto pánové z Lichtenburka, z Ronova, z Letovic, z Přibislavě a z Pirkšteina měli týž klenot ale bez polštáře; páni Berkové z Dubé nosili jako klenot své dvě ostrve rodné na složených křídlech spolu s pány Škopky z Dubé a konečně Zdislav z Frydlantu měl jako klenot kromě svých dvou ostrví ještě dva buvolové rohy, každý čtyřmi praporečky okrášlený.

Digitized by Google

V rozrodě Benešoviců, kteří střelu zavinutou (odřivous) na štítě nosili, vyznamenával se rod pánů z Bechyně zvláštním klenotem: místo střely ze štítu na přilbici vzaté od většiny Benešoviců přijal kapra, kterého má na pečeti své z r. 1305 (v arch. Malt.) Tobiáš z Bechyně. Pánové z Kravař a vladykové z Tvorkova, kteří též k Benešovicům náleželi, měli za klenot složená křídla orličí, ozdobená buď 25, buď 12 lístky nebo srdíčky.

Mračských z Dubé klenot byl svitek pavích per a střela na nich rovně postavená, kdežto Osovští z Doubravice a Sedlničtí z Choltic ji měli a mají na témž svitku vodorovně položenou.

Klenotem Markvarticům všem společným bylo křídlo orličí, které u jedinýchVartenberků se střídalo s pannou na člunu veslující a to tak, že tímto klenotem vyznamenával se vždy člen rodiny, jenž na sobě dědičnou v rodě Vartenberků důstojnost nejvyššího číšníka království českého měl. Nejstarší Vartenberský erb s pannou veslující jest v klášteře sv. Jiljí v Praze z r. 1346 na pečeti Ješka z Vartenberka řeč. z Děčína. R. 1607 spečetili jeden list dva bratří z Vartenberka: pan Zikmund na Kamenici a Nových Zámcích, dědičný šenk království českého a pan Jan na Zvířeticích, ze kterých první má pannu veslující na lodičce na přilbici a kolem štítu draka ovinutého, druhý má dvě křídla složená na helmici (Arch. desk z.). Buzici všichni zdobili si přilbici sviní hlavou až na pány a vladyky z Homberka (na Plzensku), kteří na rozích přilbice po pávím péru zvenčí do kruhu stočeném měli, jako Heřman z Homberka r. 1284 (Víd.).

V rodě pánů ze Žeberka na Žatecku a Plzensku rozrozených nalezli jsme též dvojí klenot. Větev, která ze Slavětína (u Loun) se psala, měla na přilbici dva buvolové rohy, každý okrášlený třemi lípovými listy z pořící na štítě vzatými, jako Albert ml. ze Žeberka r. 1376 (Budyně). Druhá větev, se kterou celý také rod vymřel r. 1738, měla dvě orličí křídla složená dle náhrobku pana Albrechta Plánského ze Žeberka od r. . . . . v klášterním kostele Bechyňském zachovaného.

Mezi Kounici, kteří sobě složená dvě křídla jako klenot oblíbili, lišili se od ostatních rodin zvláštními klenoty pánové Rychnovští z Rychnova, dadouce si páva jako klenot na přilbici a Štosové z Kounic, kteří 6 per pštrosích za klenot přijali, jako Jiřík Štos z Kounic r. 1547 (c. k. místod. archiv).

Staropanský rod pánů Cimburků a Tovačovských z Cimburka dělil se ode dávna na větev českou a moravskou a rozdíl tento také na klenotě viděti bylo: Cimburkové čeští mívali svitek pavích per trojím cimbuřím okrášlený jako stejnorodí vladykové z Dalkovic a Cimburkové moravští nosili jako klenot složená dvě křídla orličí trojím cimbuřím ozdobená.

Slyšeli jsme, jak si vedlo panstvo naše ve příčině klenotů, když více rodin k jednomu erbu se hlásilo i nebude nám s podivením, když také vladykové si tak počínali, jakmile kmen jednoho rodu četné a silné větve založil.

Digitized by Google

Vladykové Kosořští z Kosoře, Pařízkové z Pařízku a Stranovští ze Sovojovic, jichžto rody z Boleslavska pocházely a šachovnicí celý štít vyplněný měly, k rozeznání svému oblíbili sobě: Kosořští dvě perutě na helmici křížem přeložené, Pařízkové z Pařízku orličí křídla a Stranovští ze Sovojovic čepici s křídlem jako Matyáš z Kosoře r. 1530 (Kutná Hora), Václav Pařízek z Pařízku r. 1534—1556 (Neumann: Böhmische Privatmünzen na str. 393) a Burian Stranovský ze Sovojovic r. 1551. Sám Paprocký již rozdílných klenotů v rodinách jednoho původu sobě povšiml a z rozličných poznámek jeho o této věci připomínám jen tu, která rodu Doupovců a Budovců se týká, že stejného původu jsouce dělili se jenom počtem pruhů na štítě a klenoty rozdílnými: Doupovci měli čtyři pruhy a křídla orličí složená, Budovci pak tři pruhy a dvě bílá pštrosí péra.

Kromě těchto změn připomeneme také změny klenotů v jedné rodině a to takové, že rodina některá starého klenotu zanechavši docela nový sobě oblíbila.

Vladyka Bohuchval Sekerka ze Sedčic přijal místo dvou bradatic na křídlech rozložených za klenot vrš a na ní jeřába sedícího (r. 1628) dle erbu Vršovcům prý od Fridricha vévody 1184 propůjčeného a v Hájkově kronice vypodobněného, a potomek jeho Jaroslav, jenž rodu svému hraběcí titul získal, na štít a za klenot kromě dvou bradatic rodných ještě vrš přijal (r. 16 . .). A abychom o změnách klenotů dopodrobna pojednali, uvedeme též příklady, kdy otec a synové jeho anebo několik bratří každý jiným klenotem při společném rodném štítě se honosili a kdy jen jednotlivé osoby z příčin často nevyzpytatelných klenot svůj změnily.

Výminky tyto předeslavše můžeme říci, že v heraldice české, pokud naše známost staročeských erbů s barevnými klenoty a štíty sahá, byla až do první polovice XVI. století zvykem přesná korrespondence barev štítu a klenotu. Klenot míval barvu štítu a na klenotě obyčejně erbovní znamení se opakovalo. Jana z Dubé erb z r. 1400 má na žlutém štítě dvě křížem přeložené černé ostrve o 6 sucích a na helmě má za klenot dvě složená žlutá křídla, na kterých dvě ostrve černé o 6 sucích se nalézají.

Byl-li štít na zdél, na příč anebo pošikem ať v pravo ať v levo barvami rozdělen, zachovalo se toto rozdělení barev pokud možná i na klenotě; na křídlech korrespondovala pravá a horní polovice štítu barvou svou s pravým křídlem, levá a dolní polovice s levým křídlem. Oblíbil-li si kdo buvolové rohy za klenot, stejná se provedla korrespondence barev jako u křídel.

Kunráta z Krajku erb má štít na pokos bílou a červenou barvou rozkrojený a na helmě jsou dvě křídla složená na pokos v barvách štítu rozdělená.

Břeněk z Risenberka měl štít na zdél rozdělený v pravé polovici červené barvy a v levé bílé tři červené příčné pruhy: za klenot měl na korunovaném helmě stříbrném dvě křídla vysoká, sedmiperná, proti sobě postavená, pravé křídlo červené, levé bílé, s třemi pruhy červenými. V Gerleově

Digitized by Google

erbovníku z l. 1334—1372 též rodiny české erby své mají i s klenoty i bez klenotů. Pan Nekeliske má bílý štít dvěma příčnými pruhy červenými přepažený a na helmě s přikryvadlem v barvách a figurách štítu obrácenou vrchem dolů čepici červenou s bílým beránkem, kterýžto erb náležel ovšem s rovnou čepicí r. 1404. vladykovi Divišovi ze Smolotyl (Olešn.). Převrácenou čepici na helmě samotném měl Petr ze Suchého dolu 1372 (Malt.). Bohuslava z Rožďalovic erb nese tamtéž na modrém štítě zlaté paleční kolo o 12 palcích, a na helmě s přikryvadlem modrým opět zlaté kolo paleční jako na štítě se spatřuje.

Husitské války nezměnily nic na této korrespondenci štítu a klenotu, jakož svědčí erb Bořity z Martinic, jenž na červeném štítě dvě lekna měl o pěti kořenech a na helmě křídla červená proti sobě postavená každé leknem ozdobené.

Na doplněk uvedeme zde ještě erb nynějších hrabat Voračických z Paběnic, kteří v rozdílných svých větvích na kříž rovný neb kosmý rozdělený štít měli, první a čtvrté pole bílé, druhé a třetí modré, na helmě byla klenotem křídla složená, modré a bílé.

Až do druhé polovice XVI. století zůstala tato přísná symmetrie barev štítu a klenotu a na doklad toho i některé nobilitace z těch dob uvedu.

Albrecht a Ctibor z Bučí měli za erb štít na tré rozdělený, svrchní čtvrt černá, prostřední bílá a spodní brunatná, v němžto jsou rohy dělení své barvy se 12 parohy s pozlacenými konci, helm turnýřský na kterémžto přikryvadla č. b. a brun. barvú potažené d. visí s pozlacenými kraji, nad tím vším jsou tři pera pštrosová, první černé, prostř. bílé a třetí brunatné v prostředku pysku pozlacená 1532. V listu erbovním Petrovi Hájkovi a Volfovi Strakonickému z Robčic daném popisuje se takto erb jejich: štít na dvé rozdělený, vrchní polovice modrá a dolní polovice zlatá, v té vrchní polovici jest ruka pod loket mající rukáv zlatý a sahajíc přes to rozdělení štítu, držíc za vocas draka, kterýžto v té dolní zlaté polovici leží nad t. št. h., přikr. modrú a zlatú barvú pot. dolů visí, nad tím vším 2 kř. vorličí nahoru stojí též barvy co štít 1534. Petrovi Veleskému z Velkanic dán jakožto erb štít modrý, v němž jest stůl zlatý a nad t. št. h. přikr. modrú a zlatú barvú pot. dolů visíce, nad tím vším dva rohy bůvol. modré a zlaté barvy na horu stojící 1534. Štěpán Polcar z Paračova obdržel za erb štít na dvé rozdělený, vrchní polovice bílá a spodní červená a přes to rozdělení jsou dva kluky žluté na kříž přeložené, mezi kterýmižto kluky v té vrchní polovici v prostřed štítu hvězda; f. bílú a červenú barvú pot. nad tím vším 2 křídla vedle sebe nahoru stojící též rozdělené napříč co štít a přes to rozdělení 2 kluky na kříž přel. kromě hvězdy 1535. Bartoloměji Hoškovi z Proseči propůjčen erb: štít na dvé nazdél rozdělený, pravá strana červená a levá modrá, v kterém štítu přes ty dvě pole sanětí hrdlo s rozžavenými ústy a s nohama zdvihnutými, nad št. h. f. červenú, modrú a bílú barvú z obú stran pot. d. visí, nad tím vším 2 křídla vorlí vedle sebe rozkřídlená a každé na poly podluhovatě rozdělené červ. a mod. barvú se

Digitized by Google

vidí 1538. Wolfu Wienerovi z Muranu propůjčen byl erb (již dříve) a Jerolímovi a Jakubovi Wienerům povoleno r. 1538 toho erbu užívati: totiž štítu na dvé na příč pošikem rozděleného, spodní červená a vrchní strana bílá, přes kteréžto rozdělení chrt celý na zadních nohách stojí, jsúc v té červené pobočnici dolní polovici bílý a ve vrchní polovici bílé též polovici červený maje ústa rozžavená s vyplazeným jazykem a na hrdle halspant zlatý se zlatým kroužkem vyskakovati předníma nohama se vidí; nad štítem helm turnýrský a na něm zlatá koruna královská a po obú stranách d. přikr. nebo f. červenú a bílú barvú pot. a ozdobené visí nad tím vším buvolové rohy vzhůru stojící pravé bílé a levé červené a mezi těmi rohy chrt.

Od let třicátých XVI. věku nastala změna v korrespondenci barev štítu a klenotu, která potom vrch obdržela vůbec v blasonování heroldů českých: barvy štítu opáčně uspořádány byly na křídlech a na rozích: barva z pravé polovice štítu dostala se na levé křídlo nebo roh a barva z levé polovice na pravé křídlo nebo roh.

Podobně naložilo se s barvami na příč rozděleného štítu: barva svrchní polovice štítu dostala se na levou stranu klenotu a barva spodní polovice na pravou.

První příklad tohoto uspořádání barev na štítu a klenotě máme z r. 1528, kdy Šimonu Marklovi z Blna propůjčen erb, totiž štít na poly rozdělený, pravá polovice modrá, druhá červená, v prostředku ruka voděná vohnutá loktem do modré, náramenkami do červené polovice štítu docházející v té ruce drží dýku vostřím přes modrú polovici štítu a nad t. št. h., přikr. neb f. modrú a červenú barvú pot. d. v., na kterém helmu jsou 2 křídla, pravý červený a druhý modrý, mezi těmi křídly jest v prostřed ruka napod. jako v štítu vohnutá a v ruce dýku vostřím přes červené křídlo loktem do červeného, náramenkami do modrého křídla dosahující.

Nemůžeme zapříti, že toto vystřídání pořádku barev nemálo přispělo k živosti celého erbu proti dřívější přísné symmetrii, zrovna tak jako vystřídáním se barev erbovního znamení a štítu na štítě nazdél nebo napříč rozděleném štít celý barvami pestřejším se stane nežli při témž erbovním znamení na prostém štítě díti se může. Ale na tom naši heraldové nepřestali, aby křídla a rohy měly každý jen po jedné barvě, začali je též nejen na zdél a na příč děliti, ve vystřídaných i nevystřídaných dvou barvách, nýbrž křídla v rozmanitých směrech šikmo, podélně a na způsob krokvice dvěma a třemi barvami rozdělovati; nezřídka se také stalo, že na křídlech také znamení erbovní se opakovalo po starém způsobů klenotů, místo aby jen barvou naznačeno bylo.

Jakubovi Granovskému z Granova udělen erb, totiž štít na dvé na zdél rozdělený, pravá strana černá, v níž jsou tři štrychy pošikem dolů žluté neb zlaté barvy a v tom prostředním černém poli dvě růže pošikem zl. neb žluté barvy a v dolním černém poli třetí růže týchže barev jako

Digitized by Google

vrchní dvě růže a levá strana žl. nebo zl. barvy, nad štítem helm, na kterém zlatá kor. kr. a pod touž korunou přikr. neb faf. černú a žlutú neb z. b. z obú stran štítu potažené d. visí, nad tím vším 2 křídla vorlí zhuoru stojí pravé po pravé straně polovic žluté neb z. b. a druhé po levé straně černé, v němž jest jedna růže žl. b., levé pak křídlo týchž barev po pravé str. žluté neb z. b. a v něm černá růže a levá strana toho křídla černé barvy, mezi kterými křídly u spodku růže polovici žluté a polovici černé barvy se vidí 1542. Jiříkovi a Václavovi br. Francům z Liblic propůjčen za erb štít žluté neb z. b., v němž dva štrychy modré neb l. b. pošikem dolův, mezi kterými dvěma štrychy kamzík své p. b. zadními nohami na skále a předními vzhůru spiatými k pravé straně štítu vyniká h., na kterémž točenice žl. n. z. a mod. n. l. b., z nichž dolův z obú stran štítu přikr. n. f. týchže barev visí, nad tím vším 2 křídla vorlová pravé u spodku modré neb l. a u vrchu žluté n. z. b., levé pak u zpodu žluté n. z. a u vrchu modré n. l. b. a mezi nimi kamzík tím způs., jak ve štítu se vidí 1543. Melchioru Daníkovi z Vostrova a z Kočic propůjčen za erb štít na dvé na příč rozdělený, zpodní pol. modré a druhá svrchní stř. barvy, v níž pták řečený papoušek sivé neb popelavé barvy od levé strany k pravé obrácený na větvičce sukovaté stojící, nohy i pysk, též na hrdle řetízek s kroužkem dolů visícím, vše žl. b. k. h. f. mb. král. zl. kor., z níž 2 křídla vorličí rozkřídlená jednoho po pravé straně spodní pol. bílé a druhá svrchní modré b., druhého pak křídla spodní pol. modré a druhá svrchní bílé b. vynikají, mezi nimiž uprostřed papoušek pták 1584.

Zachariáši Rachmberkovi a Markovi Rynešovi z Rošteina propůjčen za erb štít černé barvy, v němž od spodku až do vrchu 2 bílé neb stř. b. štrychy jsou a spůsobem jakoby krokvic byla aneb půl kvadrankle vzhůru stojí, okolo něhož u pravé a levé strany u spodku a u vrchu uprostřed štítu tři slunce jsou; kčí h., na kterém přikr. po pravé žluté a černé, po levé červené a bílé, kor. zl. král., v níž 2 křídla vorličí rozletitá na tré rozdělená vzhůru stojí, po pr. str. spodní díl černé, prostř. bílé a svrchní zlaté, levá pak strana druhého křídla spodní díl zlaté, prostř. bílé a svrchní černé barvy štrychy, mezi kterýmižto křídly slunce jedno 1555.

Jako s dvěma křídloma rozpiatýma naložilo se i s dvěma křídloma na sobě složenýma. Mikuláši Kavkovi Předdvorskému z Troskovec propůjčen za erb štít na poly rozdělený, pravá polovice t. štítu modrá, v níž dva háky nebo sápie plavecké háky a špicemi k vrchu obrácené a prot sobě pošikem postavené na kříž přeložené žl. b. jsou, druhá polovice t. štítu levá žl. b., v níž dvě rybě lipany své přir. b. vedle sebe jedna po pravé straně hlavou vzhůru a druhá vedle ní hlavou dolů obr. se spatřují, k. h. př. mod. a žl. b. nad tím nade vším točen. s rozlet. fefl., z níž 2 křídla vorličí vzhůru rozkřídlená a od pravé strany k levé obrácená jedno na druhém, pospodu jedno žluté a druhé na něm modré vynikají, na témž modrém křídle ryba lipan t. své př. b. pošikem od levé strany k pravé hlavou vzhůru a ocasem dolů obrácená a přes tu rybu též pošikem sápie

Digitized by Google

plavecká od pr. str. k levé špicem a hákem vzhůru obrácená se tolikéž spatřuje 1605.

Michalu Albrechtovi ze Šéntalu propůjčen za erb štít vůpol na příč rozdělený, spodní polovice černé a svrchní žluté, v kterém štítu uprostřed křídlo vorličí též vuopol na příč rozdělené, spodní pol. v tom černém poli zlaté, druhá ve svrchním zlatém černé b. se vidí; k. h. přikr. žluté a černé b. točenice týchž barev, z které 2 křídla vorličí jedno za druhým spojené též barvami vuopol na příč rozdělené, spodní pol. žluté a svrchní černé b. 1572. Hrabat Voradických z Paběnic předkové měli erb na kříž rozdělený, jehož 1. a 4. pole bylo bílé, 2. a 3. modré, na helmě byla křídla složená modré a bílé; hrabata nynější mají týž štít jako za Paprockého, ale z prvního helmu vynikají 2 složená křídla modrou a bílou barvou na příč rozdělená a z třetího helmu opět 2 složená křídla, ale bílou a modrou barvou na příč rozdělená, na prostředním helmě jest císařský dvouhlavý orel. Pro zvláštní polohu ještě jeden příklad složených křídel podáme. Martin a Matouš Carchesius z Krausenthalu obdrželi tento erb i štít na příč rozdělený, ve spodním díle jsou dvě na dél též rozdělené čtvrti, pravá modré, levá bílé b., ve svrchní polovici hlava lvová žlutá s krkem na černém štítě, ústa rozžavená, jazyk vyplazitý červený, k. b. fafrn. po pravé černé a zlaté, po levé modré a bílé, kor. zl. král, z níž vynikají vzhůru dvě křídla vorličí vedle sebe spojená, však zadní černé k pravé straně před levým na čtvrt křídla vystaveno jest, na kterémž vynikající vzhůru nad korunou hlava lvova s krkem zl. b. s rozž. ústy a vypl. jazykem červ., druhé pak levé křídlo v půli na příč rozdělené spodní díl modré a svrchní bílé barvy 1590.

Přihází se také, že jedno křídlo jen klénotem bylo a jak v tom případě barvy štítu na něm se označily, doložíme dvěma příklady. Linhartovi Přeborovickému z Přeborovic propůjčen za erb štít bílý a v něm jest uprostřed kolo červené mlýnské, nad helmem točenice bílé a červené barvy s rozletitými feflíky, fafrnochy týchže barev, nad tím vším křídlo vorlí od spodku až do polovice červené a vrchní polovice bílé r. 1541. Matěje Šilhana přijal za erbovního stryce Jan Matyáš z Veveří, jehož erb mu také propůjčen totiž štít na tré na příč rozdělený, spodní štrych červený, prostřední do $^1/_2$ štítu b. b. se čtyrmi stínkami, svrchního pak $^1/_2$ štítu modré b., v němž půl vopice sedící až po zadní kyta své přirozené barvy, drží v pravé ruce vzhůru jabko zralé a druhú rukú levú na stinku položenú maje k pravé straně obrácená se vidí, k. h. přikr. bílé, červ. a modré nad tím nade vším křídlo vorličí rozkřídlené a barvami jako v štítu rozdělené, spodní štrych červené, prostřední bílé a svrchní modré barvy 1565.

A jako se nalézá jedno křídlo, bývá také jen jedno pero pštrosové klénotem. Jakubovi Auštitskému z Klenče propůjčen za erb štít hřebíčkové barvy a v něm jsou dva šípy černé na příč přes štít, nad štítem helm, přikr. nebo f. hřebíčkovú a černú b. potažené dolů visíce, nad tím vším jedno pero pštrosové hřebíčkové nahoru stojící 1534.

Digitized by Google

U rohů, nejobyčejnějšího klénotu po křídlech, řídili se heroldové čeští týmiž pravidly, jaká jsme u křídel seznali. Podali jsme také dva příklady původní symmetrie barev štítu s pravým a levým rohem a doplníme je ještě rozdělenými na příč rohy v barvách štitu symmetricky s ním uspořádaných neb vystřídaných.

Petr ze Zvíkovce přijal k svému erbu za strejce Václava syna Šimonova Čáslavského, jemuž propůjčen Petrův erb, štít modrú a bílú barvú od vrchu právě do konce rozdělený, pravá polovice modrá a levá bílá, nad štítem helm a na něm přikryvadla neb faf. mod. a bílé b. pot. dolů visí, nad tím svrchu dva rohy nebližto bůvolové trouby na pravé straně vrchní polovice modrá a spodní bílá, levý roh nebližto trouba na vrchní polovici bílá a spodní modrá. R. 1544 potvrzen byl Václavu Odolenovi z Hoštic erb jeho: štít na dvé na zdél rozdělený, v pravé straně čtyry štrychy, vrchní modrý neb laz. b., druhý bílý, třetí modrý, čtvrtý bílý; v levé pak straně vrchní štrych bílý, druhý modrý, třetí bílý, čtvrtý modrý, nad štítem helm, faf. modrú a bílú b. pot., nad tím vším 2 rohy buvolové vzhůru stojí, pravého půl u spodku bílého a půl u vrchu modrého, levý pak spodní polovice modré a vrchní pol. bílé b. 1544.

Kromě těchto dvou příkladů symmetrie v barvách co do částí štítů a rohů stůjtež zde také dva jiné ve vystřídaných barvách. Vavřincovi Španovi ze Španova propůjčen tento erb: štít na poly pošikem rozdělený, spodní polovice bílé a svrchní červené barvy, v němž v spodní polovíci červeného a v svrchní pol. půl bílého jednorožce v skoku stojícího půl se vidí. Nad štítem kolčí helm, na kterém točenice s rozletitými feflíky a přikr. neb fafrnochy bílé a červ. b. z obou stran téhož štítu pot. dolů visí; nad tím nadevším dva bůvolové rohy uprostřed rozdělené, pravého spodní a levého svrchní pol. červené barvy a svrchní pravého a spodní levého polovice bílé barvy vzhůru stojí, mezi kterýmižto rohama $^1/_2$ bílého jednorožce tím vším způsobem jako v štitu se vidí 1558. Když byla Bernartovi Těšovskému z Těšova starožitnosť vladyctví potvrzena a erb polepšen, propůjčen mu jest tento nový erb: štít na zdél rozdělený, pravá polovice červené barvy, v níž erb jich starý, střela bílá s dvojnásobným křížem a s špicí vzhůru, druhá pak polovice bílé b., v kteréž liška své přirozené barvy na zadních nohách k pravé straně obrácená vzhůru stojí, k. h. přikr. bílé a červené barvy, kor. zlatá král. z níž půl lišky až po zadní kýtu též své přir. b. k pravé straně obrací vyniká, a z obou stran též lišky 2 rohy bůvol. na příč v půli barvami rozdělené, pravého rohu díl spodní a levý svrchní červ. a levého rohu díl spodní a pravého svrchní bílé b. 1568. Poslední příklad věnován budiž erbu polepšenému Tomáše Ferdinanda Teyffela z Zeilberga, jenž obdržel rytířský stav a praedikat z Hellenšteina, kteréhožto erbu zvláštnost v tom spočívá, že má rohy na tři části na příč rozdělené. Erb ten vypisuje se takto: štít černé uhelné b., v němžto čtyři štrychy přes sebe křížem přeložené bílé, první od vrchu skrze prostředek štítu rovně dolů a druhý též skrze prostředek na příč, třetí pak

Digitized by Google

od vrchního pravého rohu štítu k levé straně dolů na pokos a čtvrtý od vrchního levého rohu k pravé straně dolů též na pokos tažený, na kterýchžto křížích totiž v prostřed již jmenovaného štítu zase menší štít postavený a ten na tři díly aneb pole napříč rozdělený totiž hoř. a dol. žluté, prostřední pak modré barvy a v něm sápavý zlatý lev k pr. str. obr. s otevř. ústy, vyplazitým jazykem červeným a vyzdviženým dvojnásobným ocasem, nad štítem otevřený turnýřský rytířský helm s pozlacenou mřížkou a obrůvkou a sice onde postříbřený, z obou stran povlovně roztaženými aneb oblétajícími přikryvadly neb fafrn. povrchu zevnitř modré, vnitř pak žluté b., nad tím nade vším kor. zl. král. starodávní, v okolku 8 špicí mající, napřed pak v 5 špicích se spatřující, z nichžto vycházejí 2 rohy bůvolové, každý z nich na tři díly na příč rozdělený, dolejší dva díly z koruny a hořejší dva s ústy zlaté, prostřední pak modré, z kteréhožto každého rohu z pravého na pravo a z levého na levo ven vyskytuje osm per pštr., totiž z každých úst čtyry a z bokův také čtyry, první, třetí, pátý a sedmý bílé, druhý, čtvrtý, šestý, osmý černé b., mezi kterýmižto muž při snědé tváři bezruký pod pás v modrém oděvu s korunou se stýkající postavený majíce na prsech hvězdu zlatou o špicech osmi a na hlavě klobouk neb čapku modrou obdýlnou přišpičatou při spodku s zataženými a k levé straně rozletělými zl. a mod. b. feflíky 1627.*)

*) Sepsání Kolářovo nezměněné.

Digitized by Google

XIV.

Ozdobné kusy heraldické.

Ozdobnými kusy heraldickými jmenujeme přídavky, které kolem úplného erbu nacházíme a které ani podstatně k němu nenáležejí ani výrazem určitých práv nejsou, nýbrž erb jen ozdobiti a okrášliti mají.

Ozdobné tyto kusy jsou:

1. Štítonoši. (Viz obr. 72. a 73.)
2. Stany erbovní a pláště erbovní.
3. Devisy nebo hesla.

Lidé nebo zvířata, kteří štít nesou nebo drží, nebo jako strážcové před ním a za ním stojíce jej hlídají, nazývají se štítonoši.

Na nejstarších našich pečetech bývá sama osoba pánova nebo panina, kteří pečeť k listu nějakému přivěsili, vypodobněna, jak štít levou rukou drží a v pravici prápor nese nebo meč vytasený.

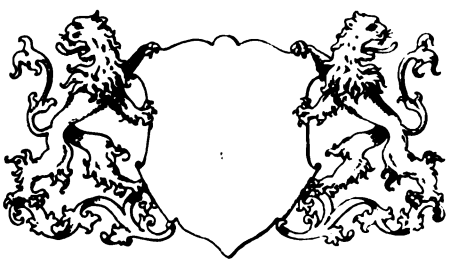

Obr. 72. Dva štítonoši.

Obr. 73. Jediný štítonoš.

Pan Vítek z Prčic drží prapor s pětilistou růží a levicí trojhranný štít s touž pětilistou růží na pečeti z roku 1220 a zcela podobně jest vyobrazen pan Jaroslav ze Šternberka na pečeti z r. 1284, jen že levou ruku má na jilci meče štítem zakrytého. Pan Smil z Lichtenberka jest na pečeti z r. 1265 zrovna tak vypodobněn jako pan Vítek z Prčic, ale místo praporu má meč v pravici vytasený. Stejného slohu jako tyto pečeti jsou ná-

Digitized by Google

hrobky pana Mstislava z Chlumu v Čáslavi a pana Hrona z Pacova v Pacově, jen že pravice bez praporu a bez meče jest. Z pozdější doby připomínám krásný náhrobek podobně styliisovaný nejvyššího sudího království českého pana Půty z Ryžemberka a ze Švihova z r. 1501 v Horažďovicích, jenž v pravé ruce prapor s erbem rodinným drží a u levé nohy ještě erb rodinný má.

Ku štítonošům našeho druhu náleží ještě paní Bohuslava z Černuc, která na svých prsou nese štít ovalního tvaru s rodným erbem, jenž půl psa vyskakujícího k levé straně představuje na pečeti z r. 1237 a pánové Vítek z Hradce (1255 Drážď.) a Boreš z Oseka, kteří rukama oběma, onen štít s pětilistou růží, tento štít s hráběmi před sebou drží. Nejvyšší číšník království českého pan Jenec z Vartenberka dal si pečeť vyryti zcela podobnou pečeti pana Oldřicha z Wildonice, truksasa štyrského r. 1282: paní sedí v dlouhém domácím hávu na lavici, drže v pravici helm a v levé štít, kterýžto obrázek štítonoše často v heraldice německé se nalézá.*)

Štítonoše, kteří by erbovní pány představovali, nalézáme ještě jen na jízdeckých pečetech jako Jaroše Zbislava (1240), pana Bavora ze Strakonic z roku 1308—1316, pánů z Rožmberka vůbec a nejvyšších komorníků a hejtmanů markrabství moravského jako Albrechta Černohorského v letech 1567—1572, Hynka Brtnického z Valdšteina 1590—1596, pana Ladislava z Lobkovic v l. 1609—1616, k nimžto spanilomyslný čtenář si připočísti může pana Milhosta z Maštova, spoluzakladatele kláštera oseckého, jenž jako jezdec podnes v prvním poli rozečtvrceného štítu téhož kláštera se spatřuje.

Příklad také jest Štěpán Šlik 1537 na turnajském koni, u jehož nohou Šlik. erb.

Jiný druh štítonošů, kterých se podnes užívá ve mnoha erbech, pochází od libosti a rozmaru erbovních pánů, kteří své obraznosti následujíce sílu tělesnou lvem, medvědem, drakem, gryfem a divým mužem, lásku něžnou andělíčky, ženami, ptáčky a labutěmi, panství své a rytířskou mysl oděnci a pážaty zobrazovali, ba i obligátní ve středověku šašek králů a velkých pánů neschází mezi těmito štítonoši. Rozmanité jako štítonoši sami bylo též postavení jejich: stojíce, klečíce, letíce, sedíce drželi erb z jedné neb z obou stran předními nohama neb rukama, neb oň se opírajíce ho střehli a hlídali, třebas i hlavu od něho odvrácenou měli. Diví muži vyobrazovali se nazí, chlupatí, s věnci z listí na hlavě a kolem beder a s kyjem nebo kusem stromu v rukou, dámy a amoretty byly buď nahé nebo rozmanitě oděné, mezi nimiž často sama manželka erbovního pána se nalézala.

Kresliti se mají štítonoši po heraldicku a nikoliv dle přírody, lvové rozsápaní, ve skoku hubení, s vyzdviženým ocasem, otevřenou tlamou, vyplazeným jazykem atd. Z lidských obrazů nebuďtež příliš moderní brány

*) Jest mýlka. Viz kap. XII.

Digitized by Google

jako husaři, granatýři, nálodníci, nýbrž vždy se přihlížej k starobylému rázu erbu, jemuž oděnci, diví muži a pod. nejlépe sluší.

Štítonoši stojí vedle svého štítu obyčejně zpříma, držíce jej rukama nebo předními nohama jako dva diví muži pod pás; erb p. Těmy z Koldic na pečeti z roku 1368 drží levicemi a helm pravicemi; dva nazí muži erb p. Karla Bechyně z Lažan z r. , dva geniové erb města Kutné Hory (nade tamním arciděkanstvím), pravý genius opírá se ještě o erb Mikuláše Vodňanského z Čazarova, levý genius o erb Sigmunda Kozla z Riesenthalu z r. Panoši dva se tváří odvrácenou od erbu vznášejí se při erbu Šternberském, vymalovaném uvnitř hlavní věže hradu Blatenského z konce XV. věku, dva zbrojnoši drží každý z jedné strany královskou korunu nade štítem města Budějovic Českých z r. 1497 a dva havíři nesou štít se štíglemi v Kutné Hoře z konce XV. věku.

Mladík v rouše měšťanském s dlouhými vlasy drží kleče na nakloněném štítě oběma rukama helm na erbu města Slaného ze XIV. věku a podobně mají po jednom štítonoši bratří Jindřich z Gutenšteina na Petršpurce a Kryštof z Gutenšteina na Rabšteině roku 1497 totiž nahého muže s čapkou na hlavě, jenž na pravé straně štítu stoje pentli od erbu v pravici drží a erb levicí. Císařství rakouského erb drží nyní dva gryfové, jakkoliv dříve také anděly a lvy jako štítonoše Rakouska nalézáme a v rodě českých pánů z Hasenburka nesou na erbu pana Zbyňka z r. 1350 helm dva medvědi, každý po jedné straně, kdežto ve hradě Blatenském u erbu tohoto rodu dva štítonoši se vznášejí letmo, držíce jednou rukou nahoře a druhou dole štít jsouce od něho odvráceni. Tváře mají štítonoši bezvousé mužské, barvy šedivé a obnažené ruce i nohy téže barvy velmi pěkně modelované, ostatní tělo ode hlavy počínaje vězí v těsně přiléhajícím zlatém rouše.

Jedno zvíře čtvernohé, a to krále zvířat všech, lva, nalezli jsme jako štítonoše na pečeti pana Vítka z Krumlova z r. 1259 v archivu kláštera Vyšebrodského; na pečeti jest štít trojhranný, na němž lev vzpiatý po levé straně štítu hlídá pětilistou růži v pravém hořejším koutě štítu umístěnou. Vzácný tento příklad štítonoše uvnitř štítu umístěného, jemuž podobného ani kníže Hohenlohe ve svých Aforismech sfragistických nemá, dojde výkladu svého řádného hned v listě z r. 1277 téhož kláštera, k němuž přivěšena jest zase pečeť pana Vítka z Krumlova, ale na ní spatříš již lva, jak v předních tlapách štít s pětilistou růží drží. K této zvláštnosti české heraldiky připojíme také oblibu, jakou užívali Čechové ptáků menších jako štítonošů lišíce se tím od Němců, u kterých kromě orla jiného ptáka jako štítonoše tak brzo nenajdeš.

Již r. 1259 na svrchu připomenutém listu kláštera Vyšebrodského nalézáme na pečeti pana Budivoje z Krumlova v každém koutě trojhranného štítu po ptáku (v dolejším koutě labuť) a uprostřed těchto opeřenců jest růže pětilistá. Pan Vilém z Miličína užíval r. 1284 pečeti, jejížto pole ratolístkami ozdobeno jest a z pravé strany erbu ptáček na ratolístce sedě

Digitized by Google

hlavičku obrácenou má do erbu, jakoby jej zobáčkem držel. K smíchu jest vážný výklad dvou čápů neb labutí jako štítonošů, které měl p. Beneš z Kravař řečený z Krumlova na své pečeti z r. 1391, který výklad podal zasloužilý jinak badatel Meinert (v Hesperu) říkaje, že tito dva ptáci, ze kterých husy učinil, jsouce symbolem říčky Gans, která územím Kravařským tak řečeným Kuhländchen teče.

Dva malé ptáčky, po každé straně štítu jednoho, jak nožičkou zdviženou štít drží, měl pan Jindřich Škopek z Dubé r. 1392 (J. Hradec).

Pánové z Vartenberka nosili kolem erbu svého ovinutého ještěra na památku prý dračího řádu od císaře Zikmunda k vyhubení kacířů českých založeného.

Též o věci bezživotné bývá někdy štít podepřen, jako o sloup, o strom, o dvé mečů a klíčů a pod., což se nazývá podkladkem. Pan Jindřich z Rosenberka (1392—1405) a pan Jan z Hradce (1388) měli štíty své o věže kulaté a čtyrhranné opřené. Městečko Týniště dostalo od Jindřicha st. knížete Münsterberského a hraběte Kladského r. 1487 erb Kunštátský, kterýžto štít na borovici v jich erbu starodávném jakoby zavěšen byl.

Nejkrásnější sbírkou štítonošů vyniká v této době tak řečená lázeňská bible pro krále Václava IV. napsaná, kterou nyní v c. k. dvorské knihovně ve Vídni chovají. Miniatury její mají za předmět pověst, kterou v rodě Lucemburském po sobě dědili, jak jeden předek jejich ze zajetí od lázeňské vysvobozen byl, ze které pověsti potom Hájek smyšlenku svou o Zuzaně lázeňské v Praze složil, jak krále Václava z rukou spiklého panstva českého na druhý břeh Vltavy zavezla a od něho mnohými milostmi obdařena byla. Dle kopií pana Bauma diví muži a lázeňské panny a ledňáčkové brzo říšského orla, brzo českého lva nesou nebo drží a nemůžeš si nic spanilejšího nad práci tuto v miniaturním genru mysliti.

A nejenom jeden rod v rozličných dobách rozličné oblíbil sobě štítonoše: můžeme i jednotlivou osobu jmenovati, která třikráte svého štítonoše si změnila. Pan Prokop z Rabšteina, nejvyšší kancléř království českého, měl roku 1440 pannu korunovanou za štítonoše, která po způsobu starodávném za erbem až po pás stojí, oběma rukama štít před sebou držíc (J. Hrad.). Následujícího roku postavil si tuto pannu v pravo od štítu a levou rukou jí štít držeti dal ($1441^{2}/_{12}$; České museum). Po třetí ještě změnil týž pan Prokop svého štítonoše r. 1460 $^{5}/_{6}$ (Zlatá koruna str. 503) nechav sice pannu v pravo od štítu státi, ale pravici její mečem dlouhým ozbrojiv, který před sebou drží.

Zvláštní humor dal na jevo pan Václav Bezdružický z Kolovrat, jenž na lístek pro nějaký štambuch určený dal si vymalovati z každé strany svého erbu nahou pannu, na kterouž každou jeden amor střílí nápis nahoře zní: Initium sapientiae est timor Domini a dole: Die Nackete ist mir die Liebste.

Na příklad uvedených a podobných zakládá se trojí způsob, jakým se užívalo štítonošů.

Digitized by Google

1. Jeden štítonoš drží jeden štít. V Plané u Tachova na hrobovém kameně drží anděl z levé strany erb paní Alžběty z Risenberka, manželky pana Viktorina ze Žeberka, která l. 1507 zemřela a v Rábské kapli jeden ze čtyr štítů Sternberských andělíček o spuštěných perutích před sebou drží. Zvláštní ještě jeden příklad heraldický zajímavý. V Jindřichově Hradci v kostele sv. Jana pochována jest r. 1492 hraběnka Majdalena z Gleichen manželka Jindřicha z Hradce pod náhrobkem z červeného mramoru, na němž lev Gleichenský velmi uměle zhotoven jest. Nade lvem v hořejší části náhrobku jsou vedle sebe dva erby pánů z Hradce ze složeného jich erbu rozdělené. Na prvním erbu rozečtvrceném střídá se růže pětilistá s korunovanou literou ℜ a na druhém zase rozečtvrceném střídá se náhradní pruh ve vrchu štítu s kotvicí. Jak jeden tak druhý erb drží po každé zvláštní panoš za štítem nad vrch jeho hlavou a rukami vynikající, jemuž ještě ze spod štítu nohy viděti jest.

Erb knížete Hynka Münsterberského drží na pečeti z r. 1486 pravou rukou za vrch štítu v prostředku divý muž chlupatý, levou nohu mimo štít postavenou maje na pentli, na níž jest nápis, pravou rukou dotýká se dolejšího konce štítu. (Víd.)

2. Dva štítonoši drží jeden štít. Zde jsou dva případy možné: buď jsou oba štítonoši stejného druhu nebo rozdílného. Na Blatenském hradě drží erb pánů Berků z Dubé dva štítonoši mužští holohlaví a bezvousí, rukou nevyvinutých; majíce oděv docela bílý, volné nohavice a volné kazajky (bluzy) škorně hnědé, mírně špičaté (vlastně červeně černě kropenaté) činí úplný dojem pravých maškarních pierrotů.

V Litoměřicích na hřbitově u kostela sv. Vojtěcha pochován jest r. 1561 uroz. p. Řehoř Kamýk z Pokratic a na jeho náhrobku drží štít s jednorožcem dva muži v kabátcích s varhánky.

Pro úplnost připomenu ještě dva medvědy, které sobě v XVI. století páni z Rosenberka pro domnělou sourodost s vlaskými hrabaty Ursiny oblíbili a po nich páni z Hradce Jindřichova.

Přechodním druhem mezi dvěma štítonoši stejnými a rozdílnými jsou štítonoši na erbu pana Wachtle z Pantenova v Českém Brodě nade dveřmi jednoho domu od r. 1547 umístěném: představují po pravé straně erbu rytíře starého s dlouhou bradou, klečícího, jenž oběma rukama štít drží a v levo rytíře mladšího s holou bradou též klečícího a stejně se starým oblečeného. Rozdílné dva štítonoše u jednoho štítu najdeš na pečeti nakloněné v pravo pana Wernera z Pořešína z r. 1364 (České museum), po pravé straně po vrchu štítu kráčející pes předními nohama štít a helm drží a po levé straně sokol jednou nohou na štítu stojí a druhou helmu se dotýká, oba pak obličejem k tobě obráceni jsou. Pro tyto lovecké emblemy spisovatel Millauer pana Wernera učinil nejvyšším lovčím pánů z Rosenberka, což ovšem historicky doložiti se nedá, jakkoliv takovou důstojnost u dvora pánů z Rosenberka o sto let později vladyka z Todně dle listů Svinenských na sobě měl.

Digitized by Google

3. Jeden štítonoš drží dva štíty. Případ tento má své místo především v alliančních erbech manžela a manželky, mezi kterými obyčejně páže neb anděl jako štítonoš stojí, obě ruce nad erby roztažené maje na př. páže v Rábské kapli mezi erbem Jana z Risenberka a Anny z Hradce z konce XV. stol. a anděl v Dubě mezi erbem Oppersdorfským a Lobkovským na radnici vystavěné v l. 1565. za panství Jana z Oprštorfu.

Jiný způsob, jak střehli štítonoši alliančních erbů byl ten, že se erb manželův vedle manželčina postavil, tak že oba k sobě nakloněny byly a každý dostal téhož štítonoše jako na zámku v Nové Bystřici, kde jest erb manžela Radslava ze Vchynic vedle erbu manželky Estery ze Vřesovic a každý jest svým štítonošem »stojícím lvem« opatřen, jenž jednou přední prackou štít, druhou helmici drží. Dílo samo z kamene vyvedené pochází z let 1601—1615. V Králově Dvoře u Berouna nalézáme na zámku též dvé erbů manželů Jana ml. z Lobkovic a Johanky Novohradské z Kolovrat, které mají po draku jako štítonoši z let — —.

V Nelahozevsi jsou na zámku mezi třemi nosiči a karyatidami erby Blažeje Griespeka a manželky jeho Ofky z Bubna s letopočtem 1614.

Nebývá tak vždy, ale často přece mezi štítonoši a obrazy štítu mnoho společného se shledá, buď že štítonoši v barvách figur štítu se lesknou jako štítonoši erbu Šternberského na hradě Blatenském žlutou barvou zlaté hvězdy na štítě vynikají buď že obrazů štítu nebo figur klenotních jako štítonošů se užívá anebo že štítonoši figurami štítu ozdobeni bývají (jako andělé francouzského erbu liliemi na šatech svých). Někdy štítonoši hlavu svou mají do helmu nade štítem vstrčenou, zvláště když tolik helmů pohromadě jest, že místa nemají na vrchní obrubě štítu. Erb knížat Khevenhüller-Metschů má za štítonoše dva lvy, kteří na hlavách svých osmý a devátý helm štítu nesou.

Štítonoši obyčejně mívají půdu pod nohami, poněvadž velmi zřídka mohou jen ve vzduchu se vznášeti, proto buďtež na travnaté půdě, nebo na římse nebo na tabulovím umístěny, které pak zhusta barvami štítu se pomaluje.

Aby nějaký druh štítonošů bytně a nerozlučně spojen byl s erbem to se nepřihází, jak jsme seznali na erbu pánů z Hazemburka a císařství Rakouského. Teprve v novější době úředně ustanoveni byli štítonoši erbů jednotlivých států, jako při erbu Pruska diví muži s prapory.

Jen někdy bývají štítonoši zároveň mluvícími odznaky rodin, jako medvědi v erbu knížat Orsini, od kterých naši Rožemberkové poslední je přijali.

V Anglii rozmanitá zvířata mořská, lodníci, mužové v úředním kroji atd. znamenají stupně důstojností.

Štítonoši nevyznamenávají žádných zvláštních důstojností, každému erbovnímu pánu na libosti bylo štít si okrášliti jakýmikoli štítonoši. Že tak tomu bylo i za dřívějších dob, doložíme zvláštním příkladem. Vladyka Racek ze Schönangeru (z rodu vladyk z Vřeskovic na Klatovsku) náležel

Digitized by Google

chudší větvi mocných Drslaviců a byl ve válečných službách vrchního župana prešpurského Ctibora ze Ctibořic, s nímžto zároveň spečetil jeden list daný v ležení na mezích charvátských r. 1392. (Třeb.) Štít jeho Drslavicům Chuděnickým zcela podobný, až na klenotní rybu, drží dva štítonoši — nazí mužští, — kteří se úplně podobají štítonošům jeho pána, takže podle příkladu jeho vyryti a na pečeť přijati byli od pana Racka; an předkové ani potomci jeho žádných štítonošů již neužívali. Někteří mocnáři na svých erbech ani štítonošů nemají.

Tragický osud otcův a svůj připomínají dva chlapečkové jako štítonoši erbu Loreckých z Elkouše na náhrobku v Čížové u Písku z r. 1571. Ludvík Lorecký z Elkouše na Šamonicích byl toho roku se svými dvěma syny Adamem a Zděnkem od vlastních poddaných zavražděn a v Čížové pochován, kde na kameně náhrobním posud podoby všech tří osob se spatřují (Sedl. V. 352.).

Stany erbovní.

Stany erbovní nebo pavillony jsou draperie na způsob pláštů nebo záclon, které celý štít jako stan obkličují, nemajíce nic společného s erbem a jsouce jemu jen na okrasu.

Plášť bývá obyčejně na třech stranách; nahoře, uprostřed a s obou stran vydutý a šňůrami svázaný, tak že nahoře na něm tři kulaté výdutky se vyskytají. Prostřední nosí často korunu, která jest vrchem stanu, jenž též na obou stranách často nesvázaný splývá dolů v těžkých záhybech. Vyniká-li draperie z koruny hodnostní, z klobouku nebo z čepice, nazývá se vhodněji pláštěm erbovním, ale nalézá-li se celý erb, štít a helm neb koruna pod ozdobným přikryvadlem, které potom jako baldachýn nade vším rozprostřeno jest, máme opravdový stan erbovní před sebou. Někdy bývají také přikrývadla helmu na způsob pláště rozšířena a po stranách vyduta. (Příklad pláště na obr. 74.)

Obr. 74. Plášť při erbu Lobkovském.

Digitized by Google

Zvenčí bývají stany barvy purpurové, červené neb modré, podšívkou jejich bývá hranostaj a nezřídka se přihází, že na zevnější straně obrazy štítu jako orly (Pruska) a lilie (Francie) v takové hojnosti vídáme, jakoby jimi stan poset byl. Obruba jest třepením ozdobena a na konci šňůr visí zlaté třapce.

Stany erbovní pocházejí ze XVII. století a vynalezl je Francouz Filip Moreau; králové francouzští používali jich někdy od r. 1680. Původ jejich jsou záclony a trůnní baldachýny starých pečetí panovnických, na kterých vladařové na trůně sedící se vyobrazovali.

Zákonem není sice určeno, komu stan erbovní míti přísluší, ale samo sebou jde na rozum, že jen knížata a panovníci svůj erb takovým stanem okrašlují.

Plášťů a stanů erbovních máme také v heraldice české dosti a záhy u nás oblíbeny byly. Hned z r. 1618 můžeme dvěma příklady posloužiti: erbem vladyky Adama st. Oderského z Lidéřovic a Buriana Lichnovského z Voštic, předka nynějších knížat Lichnovských (Vídeň).

Když Vilém st. Konecchlumský z Konecchlumí r. 1608 přijal k erbu a rodu Adama Cyrila, měštěnína Starého města Pražského, vypsal se jeho erb: štít o sedmi štryších, 1., 3., 5., 7. blankytné a 2., 4., 6. bílé barvy pošikem vzhůru od pravé strany k levé obrácené, štít jest na pokos za svrchní levý kraj zavěšený, od turnéřského helmu řeflíky neb passmy — pažmy, týchž barev dolů po obou stranách zavěšené a na každé straně nahoře jako v uzel svázané, z níž tři péra pštrosová nahoru vyzdvižená a při vrchu poohnutá, krajní dvě blankytné a prostřední bílé barvy.

Hesla (devise).

Hesla jsou předně obrazy určitého smyslu a významu, jež vzaty jsou z figury štítu aneb ani s ním nesouvisí poukazujíce z daleka na jméno, majetek a úřad erbovního pána, aby podle nich čeleď a náčiní jeho na první pohled se poznaly; místo jim vykázáno jest postranní ve štítě. Za druhé jsou hesla devise slovní, průpovědi nebo pravidla života a motta na způsob hádanek jednotlivými písmeny vyjádřená nebo zřejmě napsaná.

První druh vyskytá se jen v anglických erbích a jsou to jisté obrazy, zvířata a květiny, které vedle štítu a nad něj, ba též do něho jako okrasa, lem roucha a pod. se dají.

Takovým heslem obrazným byla na příklad bílá růže rodu yorského a červená rodu lancasterského a když oba rody zahynuly r. 1485, přijal rod Tudorský růži obou těchto barev jako své badge, jak po anglicku těmto heslům říkají.

Zajímavé pro styky mezi Anglií a Čechami jest posavádní badge prince Walesského: jedno až tři pštrosí pera prostrčené cedulí, na které jsou německá slova »ich dien« napsána. Jest to dědictví po Černém princi

Digitized by Google

(† 1376), jenž prý znamení toho na králi českém Janovi v bitvě u Křeščáku r. 1346 dobyl a štít svůj jím ozdobil.

Druhý druh hesel jsou devise slovní, průpovědi a motta. Rozdíl mezi nimi činí se ten, že devise slovní bývají skráceniny, jednotlivými písmeny vyjádřené, kdežto průpovědi neb motta se celá vypíší. K takovým heslům náležejí jen krátké rázné průpovědi a slova, žádné dlouhé věty a nesou se vždy k nějakému činu, k jakési události, k vlasti, k náboženství atd. Devis slovních u nás v Čechách se neužívalo a kde písmena jednotlivá se nalézají, znamenají obyčejně začátek jmena erbovního pána až na málo výminek posud nevysvětlených.

Že by kdy naši panovníci za starších dob byli užívali hesel úplných a dali je psáti na znaky zemské nebo říšské jako Jeho Veličenství nynější císař rakouský František Josef I. »Viribus unitis« a předchůdce jeho zvěčnělý císař Ferdinand V. »Recta tueri«, o tom nevíme, jakkoliv známe Otakara II. heslo válečné v bitvě na Moravském poli »Praha-Budějovice«, (Jiřího Poděbradského: »Kunštat hr«, »Kunštat hr« při vpádu do Prahy r. 1448) a Jana Lucemburského »Ich dien«.

Anglie má heslo »Dieu et mon droit«, Španělsko »Plus ultra«.

Známá jsou také hesla válečná Gottfrieda Bouillonského: »Flandres au lion« Flandrové kolem lva (se shromáždětež), králů Francouzských Montjoie Saint Denis (naše záštita svatý Diviš) a císařů řeckých *Χριστὲ βοήθει*, kterého také na mincích užívali.

V Čechách oblíbená byla hesla u našeho panstva zvláště v XVI. a XVII. století, ze které doby jich Mikovec 167 českých, německých a latinských v Č. č. mus. na r. 1855 a 1856 sebral.

Na ukázku sestavili jsme následující hesla:

Adam Bechyně z Lažan 1631: Sileo et spero, Mein Glück tummle dich, denn auf dich hoffe ich.

Albrecht Euseb Beřkovský z Šebířova 1629: Naděje má jest Krystus pán.

Václav Budovec z Budova (1620): In deo fortitudo.

Heřman Černín z Chuděnic na Petršpurce, nejv. hofmistr kr. českého: Alias tuas domine monstra mihi (Symbol. obraz slunce).

Mikuláš Dačický z Heslova: Non omnia possumus omnes et morte aequamur. Qui stat, videat, ne cadat.

Smil z Doubravice poslední toho rodu v 17. věku: Gottes Wille geschehe.

Štěpán Gerštorf z Gerštorfu 1629: Spe fati melioris alor. Ni. desperandum Christo duce et auspice.

Kryštof Harant z Polžic a z Bezdružic (1620): Virtus ut solmicat —

Bernart Hochanzár z Hochanzu 1631:

Digitized by Google

Trpím mile,
čekám chvíle,
čeho čekám,
Bůh dá dočkám,
věc Bohem souzenou nezmeškám. —
Auf Gott und schöne Jungfrauen
Steht all mein Vertrauen —
Ach Gott! komm Glück
und erfreue mich.

Václav Homut z Harasova 1629:

Mein Glück, das schläft noch,
zu seiner Zeit erwacht es doch.

Jáchym z Hradce: Respice finem.

Kryštof Janovský z Janovic (17. věk):

Pán Bůh a čest
Můj klénot jest.

Albrecht Kaplíř ze Sulevic, truksas Rudolfa II.:

V štěstí nedoufám,
v neštěstí nezoufám,
po neštěstí štěstí čekám.

Páni z Kolovrat: Věrně a stále.

Lipolt Kozelka ze Hřivic 1629:

V pána Boha doufám,
v neštěstí nezoufám,
Boží moc
Jest ve všem má pomoc.

Jáchym Lipovský z Lipovice 1599:

Co jest do člověka přívětivého,
když v něm není srdce upřímného.

Václav kníže z Lobkovic: Tempore durescit (Symbol. obraz stromek).

Jan Lohelius: Suscitans de terra inopem, de stercore erigens pauperem (Symbol. obraz formanské vratidlo, na znamení, že byl syn chudého vozky z Chebska).

Jiří Lokšan z Lokšan místokancléř za Ferdinanda I.: Nuda veritas. Recte transite, tutius itur. Mansueto ferum moderamine regas (Symbol. obraz pachole, kteréž koně vede).

Baltazar de Marradas: Haud inferiora sequor (Symb. obraz slunečnice k nebi obrácená).

Karel Pfefrkorn z Otopachu 1629:

Muzika, pěkná panna, kůň zdárný,
ty tři věci jsou z míry švarný.

Digitized by Google

Václav starší Přichovský z Přichovic 1631 a Václav Prznik z Malých Vinařic 1634:

Rozkoš, všeliká zvůle,
to trvá do Boží vůle.
Léta přijdou, toho (vše) změní,
smrt konec všemu učiní.

Jindřich Oldřich Přichovský z Přichovic (17. st.):

Lidská závist jest mé štěstí,
Nestrkej mnou, dám ti pěstí.

Vilém z Rožemberka: Festina lente.

Václav Svatkovský z Dobrohoště 1623:

Buď vůle tvá, milý Pane,
jak ty chceš, ať se stane.

Adolf Vratislav hrabě ze Šternberka (17. st.): Bien faire, rien craindre.

Karel kníže ze Švarcenberka, c. k. polní podmaršálek:

Buď vždycky pravdivým a zřejmým,
i jemným buď a pevným,
a vlast svou zcela znej,
i vždy jen o ni dbej.

Někteří z hrabat a knížat Vchynských ze Vchynic: Bůh čest, vlast.

Vladislav Vratislav z Mitrovic 1599: Fide, sed vide, cui fidas.

Bohuchval Vršovec Sekerka z Sedčic 1631:

Trp, bys mohl,
Neškoď, bys mohl.

Jaroslav Zajíc z Hazemburka, poslední toho rodu:

Nach Gott und Ehren
Steht mein Begehren.

Bedřich ze Žerotína (v 17. st.): Medio tutissimus ibis.*)

Z panských rodin původu českého jediní knížata z Lobkovic české mají posud heslo »Popel jsem a popel budu«, které příjmí jejich předků připomíná.

Hesla umístěna bývají obyčejně na cedulkách nebo páskách pode štítem a ovinuta kolem dolejší jeho obruby nebo na podstavci pode štítem, na pásce v klenotu anebo je drží figura klenotu. Jednotlivé písmeny také vedle klenotu bývají napsány, zvláště v XVI. a XVII. věku.

Nacházejí-li se jednotlivá slova nebo hesla ve štítě nebo na pruhu atd. počítají se ku obrazům štítu.

*) Sebral Kolář, jak se zdá z Miltnerových Privatmünzen a štambuchů.

Digitized by Google

Na konci ještě promluvíme o praporech a korouhvích, kterými též erby ozdobeny bývají. Buď se kladou za štít nebo dávají štítonošům do rukou (u zvířat do předních tlap) a často zobrazují se také prapory opravdu na nepřátelích dobyté, které erbovnímu pánu na památku jeho udatnosti k erbu přidány byly. V XVII. a XVIII. století ujal se ten nešvar, že umístili pod štítem a kolem něho příliš nahromaděné trofeje z děl, moždířů hromad kulí, bubnů, trub, praporů, zbraní atd., které všeobecně důstojnosť vojenskou naznačiti mají, ale erb obyčejně znešvaří a zcela zatlačí.

Korouhve, prapory a vlajky.

Aby zástupové vojínů ve válce se seřadili, pohromadě drželi a k útoku i k odporu přiměli, vztýčí se korouhev, která složena jest z kusu látky, na němž erby, odznaky a hesla se spatřují a který k hořejšímu konci vysoké žerdi, za starších dob také ku kopí připevněn býval. Svatou povinností vojínů, kteří na korouhev věrnosť svému pánu a veliteli přísahají, jest korouhve hájiti do posledního okamžiku svého života a největší potupou bývá vojínů korouhev opustiti. Korouhev míti bylo a jest předností nejvyššího velitele válečního a panovníka, proto také korouhev jeho zároveň korouhví zemskou jest. Ale i vyšší šlechta mívala korouhve se svými erby, pod kterými lidi své do války vedla, když zemská hotovosť za starší doby se svolávala. Proto také v Čechách panskému stavu korouhevní páni říkali, poněvadž četní zástupové za jejich korouhvemi do války následovali, ba i panský rod zkrátka korouhví se nazýval, jako když letopisec český na r. 1468 praví, že téhož leta umřel urozený pán Michalec a tak jest ta korouhev zahynula.

Od praporu liší se korouhev svou velikostí a vznešeností, ježto prapor menší bývá a také všeobecnějším a všednějším výrazem jest.

V Čechách nejstarší prapory na mincích vyobrazené máme v pravici vévody Oldřicha (1012—1037) totiž na prosté žerdi nahoře tři neb čtyři pruhy sukna nebo také kus sukna vroubeného, jehož heraldicky pravá, polovice okrášlena jest uprostřed ozdobou kulovatou a levá polovice ze tří praporečků (t. j. ocasů) složena jest. Za Břetislava I. (1037—1055) spatřujeme na mincích obraz knížete s podobnou Oldřichovi korouhví o dvou neb třech praporečkách a také jízdeckou pečeť s korouhví ve dví rozdělenou o čtyřech praporečkách v pravé a o třech v levé polovici. Ale nescházejí za Břetislava také mince, na nichž na rubu svatého dědice svého Václava zříti můžeme také s korouhví o třech praporečkách, místo jeho obrazu užívalo se na dřívějších mincích jenom jmena jeho. Na mincích Vratislava († 1092) prvního krále českého vyniká na líci ze stavení chrámového ruka buď s oštěpem nebo s korouhví o třech praporečkách dvakráte vykrojenou.

Na mincích Vladislavských vidíš sv. Václava také poprvé s korouhví a štítem; korouhve, již v pravici drží, daleko dolů od kopí splývá třemi cípy,

Digitized by Google

pravá polovice její jest routami čarek ozdobena. Za Soběslava II. (1173—1178) sv. Václava také na koni spatřujeme s praporečkem o dvou ocasích a na líci mincí téhož panovníka s prapory o dvou, o třech a o čtyrech ocasích. Vévoda Bedřich na líci jedné mince drží korouhev o dvou praporečkách a na rubu téže mince svatý Václav na trůnu sedí s praporem o třech ocasích.

Také na mincích krále Otakara I. jest na rubu svatý Václav vyobrazen s praporem o dlouhých dvou ocasích. Svatého Václava vzali panovníci naši z mincí též na pečeti své.

Přemysl II. vynechával i na majestáteuh i na jezdeckých pečetěch obraz sv. Václava, dav rýti místo něho dvouocasého českého lva. Ale na praporu zemském, jakož dokazuje popis bitvy u Kressenbrunnu, se ještě svatý Václav s orlicí udržel, rovněž jako na pečeti posud zachované nejvyššího soudu zemského.

Pražané měli r. 1320 na pečeti své sv. Václava se lvem na štítě trojhranném místo staré orlice, kteryžto lev i na prapory zemské za posledních Přemyslovců se dostal.

Korouhve s erby svými mají v pravici vzpřímené na pečetěch Vítek z Prčic z r. 1220 s růží pětilistou, Zdislav ze Sternberka z roku 1284 se hvězdou osmirohou; Jan Michalovic, dle německé básně, na oslavu jeho složené, přijel do Paříže na konci XIII. věku před krále francouzského na koni s korouhví, na níž erb jeho lev červený v bílém poli se stkvěl. Korouhve připomenuté byly všechny úzké a dlouhé, s cípy i bez cípů na konci, jako jsme u kralevice Přemysla Otakara viděli, ale pánové ze Šternberka na Moravě oblíbili sobě ve XIV. věku na pečeti místo štítu čtyrrohé korouhve s žerdí, na kterých hvězdu svou rodnou umístili.

Nade hroby králů a pánů visívaly v kostelích a klášteřích jejich korouhve. To dosvědčují listy klášterů, v nichž se zmínka stala v kapitole o pohřbech, jako i význam komorníků desk zemských, vyslaných na spatření erbů Švamberských o korouhvích téhož rodu v Boru, Starém Sedle a v Bechyni zavěšených. Náhrobní kameny, na nichž se zachovala postava držící korouhev jsou v Budějovicích v býv. klášterním kostele Kunaše z Machovic (1494), v Horažďovicích v panenském klášteře, Půty z Ryžemberka (1506) a v Bechyni Kryštofa ze Švamberka (1534).

Korouhev s erbem hlásala čest a slávu rodu o slavnostech světských a církevních a když vyhasl, korouhev se zkazila. Po smrti krále Ladislava praporce i s korúhvemi vzev pan zprávce s erbem českým, obšed třikrát okolo hrobu, jest neodpustil, ale povrhl to na zemi i zedral, k tomu ještě i jiných zemí korúhve s jich erby také jest zsápal a nohami tlačil. (Let. č. 169.) Naopak pohaněním korouhve celý rod byl na nejvýš potupen, jako když korouhve pánů z Plavna, pana Jana Městeckého a pana Čeňka z Vartenberka na pranýř Staroměstského náměstí v Praze r. 1419 a 1420 pověšeny byly. (Letop. č. 27 a 28.)

Digitized by Google

Nebude nevhod též o korouhvích vojsk táborských promluviti, poněvadž celé hnutí táborské národu našemu tehdejší doby takový ráz vtisklo, jakého žádný jiný národ v Evropě neměl. V rukopise Wolfenbüttelském jede na obrázku v čele vojska svého Žižka a za ním praporečník, jenž drží praporec s kalichem, který velmi dlouhý jest, ale již u samé žerdi nevalně široký a čím dále ke konci svému, tím více se úží až v provazec končí s třapcem. Na satirickém obraze bratra táborského v bibli táborské (Sedl. Hrady VI. 69.) jsou na žerdích praporce čtverhranné s kalichem, jichžto vrchní okraje v cípy končí, a na obraze Ukřižovaného ve Skalici (Sedl. Hrady III., 200) z XV. věku táborští zbrojnoši mají stejné jako v bibli praporce, jenže bílé a červené a na zdél nebo pokosně rozdělené.

Za příkladem šlechty také města korouhve si řídila s erby a k potřebám svým jich užívala. R. 1458 dali Horaždějovští maléři za erby 5 gr., za taffat k praporci 4 gr. a za cvilink 10 gr. V Jindřichově Hradci dali r. 1489 zámečníkovi za cvočky k praporci 7 denárů, hrot k dřevu koupen za 4 groše; dřevo a štít maloval malíř za 22 grošů a prapor zhotoven ze $7^1/_2$ lokte tafatu po 24 groších a ze $4^1/_2$ lokte plátna modrého k růžím. Na kornetech šlechtických z r. 1611 byla znamení lva, orlice a jiná znamení, ale nikoliv erb rodný toho kterého pána, jenž v čele vojenského oddílu svého pod praporcem jel. Vedle znamení četla se též hesla jako Ehre Gott, Virescit vulnere virtus, Constanter pro patria, Lépěji umříti než bez poctivosti živu býti.

Pražané Staroměstští i Novoměstští mívali na jedné straně korouhví svých orla císařského, na druhé erb městský. Korouhev z Vysokého Mýta byla r. 1620 z dykyty modré, červené a bílé s obrazem sv. Jiří. R. 1443 stály v Praze na rynku korúhve čtyři čtvrtní, kdyby vzešel pokřik, aby každá čtvrť pod svou korouhví nalézti se dala.

Od velkých korouhví vzali si šlechticové zvyk malými korouhvičkami nebo praporečky své klenoty erbovní zdobiti, zvláště bůvolové rohy jimi rádi krášlili, buď vodorovně je do rohů strkajíce stejným počtem do pravého a levého rohu anebo mezi rohy je stavíce v rozmanité velikosti, aby rovně stály nebo skříženy byly. Příklady toho poskytují erby pánův z Kladna a Trčků z Lípy, kteří po třech a také po šesti praporečkách z každé strany klenotu svého měli, též pánů Zejdlicův ze Schönfeldů a Bechyňů z Lažan, kteří skřížené praporečky mezi buvolové rohy si vzali a nynějších hrabat Štilfrídův z Ratěnic, kteří 5 rovných praporečků nestejné velikosti, 2 v pravo, 3 v levo obrácené tamtéž si dali. Buzičtí z Buzic neměli jiného klenotu než tří praporečků na helmici a na nich opakoval se ve stejných barvách rozečtvrcený jejich prostý štít.

Pojednáme nyní o tom, jakým způsobem heraldické obrazy na korouhvích a praporech se upravily. Sukno samo bývalo polem, ovšem že barvu mělo štítu a na něm obraz heraldický se umístil, jako kalich Táborů červený na bílém sukně nebo na zlatobarevném sukně černý orel říše německé nebo na bílém sukně červená růže pánů z Rosenberka, jichžto

Digitized by Google

korouhev vztýčená rozhodla bitvu u Lipan 1434. Také na sukně korouhve nebo praporu upravili štít s erbovním znamením zvolivše k němu sukno barvy takové, která nejlépe s barvami štítu se srovnávala.

Korouhev města Vysokého Mýta byla r. 1620 zhotovena z dykyty modré, červené a bílé s obrazem sv. Jiří, jenž erbem tohoto města doposud jest.

Obrazy erbovní z pravidla všechny k žerdi praporu nebo korouhve obráceny byly, z kterékoliv strany praporu kdo na ně pohlédl. Ať obraz heraldický prostě na sukně praporu umístěn byl, ať ve štítě se nalézal, od směru naznačnného nikdy se neuchýlil, a když na příklad štít rozečtvrcený byl, první a čtvrté pole od žerdi se počítalo. Města Mnichova v Bavorsku erb jest na stříbrném štítě mnich v černém rouše řeholním, jenž v pravé ruce otevřenou knihu drží, na obou stranách praporu k žerdi s knihou jsa obrácen.

Na pečetech jízdeckých mívají korouhve a praporce dlouhé žerdi nebo kopí s kotouči, aby ruka do nich řádně se založíc po vůli a bezpečně jimi vládl, kteréžto kotouče také na prostých kopích do turnaje a ke klání ve Weisskuniku Maxmilianově viděti můžeme. V »nové radě zvířat« rytíř, jenž ke kopí bez kotouče sahá, jako příklad obzvláštní udatnosti se uvozuje. O kotouči tomto jako erbovním znamení výhradně českém viz Zbraně mezi obecními erbovními znameními. Žerdi byly buď jednobarevné, červené, žluté, černé atd., nebo páskami v barvách štítu pomalované modrými a bílými, bílými a červenými, černými a žlutými atd.

Pěchota mívala prapory na krátkých a těžkých žerdích. V památnících šlechtických XVI. a XVII. věku často nalezneme prapor za erbem šikmo položený a v téže době začali také prapory štítonošům do rukou dávati, kteryžto zvyk jak u suverénů, tak u vyšší a nižší šlechty podnes se zachoval.

Při některých panovnických erbech jako pruském, belgickém a ruském na zad za erb říšská korouhev se postaví.

Z cizozemska máme doklady, že také řády a spolky rytířské své korouhve a prapory mívaly jako spolek sv. Jiří ve Švábsku korouhev bílou a na ní červený kříž, S takovýmto praporem vyobrazuje se též sv. Jiří na malbách legendy svatojírské v zámku Jindřichohradeckém a poněvadž svatý Jiří patronem šlechty jest, platí prapor sv. Jiří všeobecně za prapor šlechty. —

Za příkladem spolků rytířských záhy také cechové v městech dostali své korouhve. Z cechovní knihy kovářů Kutnohorských můžeme troje účty na prapory tohoto cechu podati. Roku 1497 na korúhev tafatovu dána kopa gr., za tafat Řehořovi krejčím 1 kopu, Řehořovi krejčímu za tafat $1^1/_2$ k. 3 gr. Uschovávaly se v kostelích a kromě patrona toho kterého cechu též odznak nebo erb cechovní na nich se nalézal. Korouhve takové spolu s korouhvemi kostelními, od rozmanitých dárců darovanými, buď u lavic chrámových stály, buď s erby zemskými a rodinnými, buď k nim

Digitized by Google

připjaty bývaly a nalézající se po stranách obyčejných v našich kostelích dvou řad lavic velmi pestré podívání poskytovaly a posud ještě poskytují tam, kde větší počet řemesel se zachoval. Z kostela se braly korouhve k processím náboženským a k uvítání vznešených hostů. Kostelních korouhví s křížem měl kostel sv. Tomáše na Malé straně osm před samými válkami husitskými v téže době a kostel Svatovítský osmnácte, mezi nimiž mnohé erby a štíty na sobě měly, jako cortina cum leone albo et pavonibus, jiná cortina byla ruffa cum crucifixo et cum textu et duobus clipeis, cortina antiqua pallida cum aquillis geminatis capitibus, cortina antiqua quo habet strichones ruffos et albos strictos in medio et aviculo in partibus ambabus, cortina cum aquila nigra in campo glauco, cortina desuper axamiti nigri cum quinque clipeis atd.

Než přejdeme k vlajkám, sluší několik slov povědíti o pravidlech, kterých šetřiti třeba při barvách zemských, aby správně dle barev štítu zvoleny byly. Zabírá-li na stítě červená barva více místa než bílá jako na štítě království českého, kde v červeném poli stříbrného lva máme, opovědí se barvy tak, že se řekne bílá k červené a podle toho také barvy zemské i na praporech se uspořádají, svrchu dá se bílá a pod ní červená při praporu na příč rozděleném a k žerdi bílá, za ní pak červená při praporu na zdél rozděleném. Mocnářství rakouského hlavní štít jest černý orel císařský na zlatém štítě a proto také jsou barvy rakouské černá a žlutá. Knížat ze Švarcenberka základní erb Seinsheimský jest pětkráte modrými a bílými pruhy svislými rozdělený a proto mají knížata tito barvy na praporech svých modrou a bílou, které barvy též má království bavorské od svého základního štítu modrých a stříbrných dlažiček.

Ale jako všude nalézáme i zde výminky od pravidel. Základní erb království Würtemberského jsou tři černé parohy na zlatém štítě a proto by barvy zemské černá a žlutá býti měly, jak tomu bylo až do nastoupení krále Bedřicha I., jenž zlato v červenou barvu proměnil a od té doby také Würtemberské zemské barvy černá a červená jsou. Také Tyrolsko má zelenou a stříbrnou barvu na praporcích svých místo červené a stříbrné dle červeného orla ve stříbrném poli. Novější státy oblíbily sobě prapory o třech barvách, tak řečené trikolory, jako Belgie prapor na zdél rozdělený barvou černou, zlatou a černou, Francie ode dob první republiky prapor na zdél rozdělený modrý, stříbrný a červený; německá trikolora na příč rozdělená s barvou černou, červenou a žlutou starší není politických hnutí roku 1830.

Vlajkami nazývají se prapory lodní, po kterých země, vlasť a důstojnosť lodi se poznávají a bývají na vynikajících jejich místech dle jistých pravidel vyvěšovány. Ale také na suché zemi vlajky na stožárech k uvítání vz. hostů a o slavnostech národních se vyvěšují. Od praporu liší se vlajka jen způsobem, jak se oba k žerdi připevňují. O praporu jsme řekli, čeho v tom ohledu třeba bylo; vlajka bývá šňůrou, která po kolečku nahoře na kůlu vlajky umístěném vzhůru se vytahuje, blízko ke kůlu při-

Digitized by Google

tažena a zase od něho vzdálena, aniž s kůlem dohromady souvisí jako prapor se svou žerdí.

Země, které své loďstvo mají, rozeznávají dle lodí dvojí druh vlajek, vlajky válečné a vlajky obchodní; ale také země, jichžto lodě za obchodem jen po jezerách a řekách na pevnině plují, mají své zvláštní vlajky lodní, Bavorsko na Dunaji, Rýnu, Innu a jezeře Bodamském.

Vlajky obchodních lodí složeny bývají z prvku v barvách zemských rozmanitým způsobem, a kromě nich také na lodích jednotlivých měst prapory v městských barvách vlají, jako víme o Rize v Rusku, kde též Polsko a Krym své vlastní vlajky mají, a v Prusku města Stralsund, Kralovec, Gdansko, Štětín, Memel a Elbing.

Vlajky válečných lodí vynikají nad obchodní velikostí svou a vedle barev zemských spatříš na nich také malý erb zemský.

Kromě těchto obou druhů vlajek užívá se ještě jak v zemích námořních tak v zemích vnitrozemských vlajky velevysoké, která se štandartou nazývá a jen tenkráte vyvěšuje, když člen panovnické rodiny anebo ve Francii a Spojených státech amerických president republiky na lodi jest. Na štandartě spatřuje se úplný znak buď beze štítu, tak že polem sukno samo jest, jako na štandartě anglické a španělské, anebo se štítem, pláštěm erbovním a korunou jako při Rakousku, Rusku a Švédsku.

Pamětihodné jest, jaké příhody p. Čeňkova korúhev měla. Zavěšena byla na věži radnice Staroměstské, ježto pan Čeněk vyznavačům kalicha na počátku hnutí husitského velice přál. Ale když hrad Pražský Zikmundově straně vydal, měšťané korúhev jeho na zem shodivše uprostřed ji roztrhli a pod ní klobouček namalovali na způsob helmu jeho na znamení, že s upřímnou vírou k obci nestál, nýbrž pod kloboučkem ouskoku je klamal. Pod praporem zpronevěřilého pana Čeňka vyváděli z Prahy ty osoby, které pod obojí nepřijímaly a majetek jejich k obci zabírali. Když pak pan Čeněk u Jaroměře Pražany pro svůj přečin odprosil, kněz Jan Želivský, tehdejší vůdce vojska Pražského na milost jej přijal, korúhev jeho potupenou opět sňali z pranýře r. 1421. Ale když ve vrtkavosti své nejv. pan purkrabí opět od Pražanů odpadl, takovou potupu praporu jeho chystali někteří sektáři, že nenáviděné učitele z Prahy zároveň se psy vyváděti navrhovali pod praporem pana Čeňka, k čemuž ovšem nedošlo.

Praporci s erby bývaly též trouby a vlaské bubny ověšeny. Maryanovi malíři v Praze dáno od díla jeho barvení vozu a malování erbů na praporce k troubám a vlaským bubnům, kteréž se potřebovaly k veselí Mikuláše Kotulínského hejtmana na Roudnici, 30 k. r. 1596 (Třeb.). Tomáši Třebochovskému, malíři, od malování paní šlechtičny r. 1615 (Třeb.).*)

---

*) Práce Kolářova jen v některých podrobnostech změněna.

Digitized by Google

XV.

Heraldické odznaky hodností a důstojností: koruny, čepice, klobouky, řády, hole.

Hodnosť nebo důstojnosť šlechtice označuje se na erbu korunou, čepicí neb kloboukem, které místo helmu nade štít se dají nebo zvláštními odznaky důstojnosti za štítem neb kolem štítu. První druh zahrnuje v sobě.

1. Koruny hodností,
2. Klobouky a čepice.

Ke druhému druhu náležejí:

1. Holi, meče a p. za štítem,
2. Dekorace (ozdoby) řádů.

Koruny, klobouky a čepice nalezli jsme jako erbovní znamení na štítech a také o nich se jednalo jako o spojidlech mezi helmem a klenotem, jako o ozdobě hlavy erbovních znamení na štítě a na klenotním místě a nyní ještě k nim blíže přihlédneme jako odznakům hodností a důstojností.

1. Koruny důstojností.

Nade štítem místo helmů nalézáme také koruny rozmanitého tvaru a úpravy, aby důstojnost pána svého označily. Jsouce znakem svrchovanosti příslušejí koruny jen knížecím osobám a jejich potomkům, ale v novější době šlechta vůbec koruny si oblíbila nade štítem.

Mezi korunami rozeznávají se koruny císařské a královské, které korunované hlavy nosívaly a ještě nosí od korun, které se nenosí a jen stav označují, jako koruny hraběcí, koruny svobodných pánů a koruny šlechtické.

Německá císařská koruna k potřebám domácím, kterou ovšem císařové v Cáchách korunováni nebývali, jest obrouček drahokamy posázený, s listy, mezi nimižto zuby s perlami se nacházejí, nad ním klenou se tři pásy z předu na zad. Střední pás, jenž ve starší době vyšší jest, nese říšské jablko, na pobočních stranách jest koruna plná a vydutá, stříbrná, červená neb modrá a drahokamy posázená.

Digitized by Google

Pravá koruna německého císařství složena jest z osmi štítků nahoře zakulacených a emailovými obrázky ozdobených, z předu do zadu nese se oblouk perlami posázený a v předu jest kříž. Dal prý ji Karel Veliký zhotoviti, ale jak se pravdě podobá, byla v Sicilii od Řeků v XI. století zhotovena a oblouk pochází od Kunrata IV. ve XIII. století. Uschovává se vedle ostatních odznaků římsko-německého císařství v císařském pokladu ve Vídni. Říšské jablko jest zlatá koule s obroučkem uprostřed, na níž nahoře kříž se nalézá na jiném obroučku z obou stran až k prostřednímu dolů se nesoucím.

Královské koruny původně nelišily se od korun helmových a byly pouhé obroučky drahokamy posázené s nízkými zuby, které končí nahoře listy, liliemi nebo perlami.

Příkladem takové koruny jest lombardská nebo železná koruna, obroučeк emailovými kytkami ozdobený, bez zubů, v němž se nalézá železný obroučeк ze hřebu Kristova kříže zhotovený. Původně nesloužila koruna tato k tomu, aby na hlavu se vstavila a pochází z VIII. století. Později stalo se zvykem, že pod korunu dávali na hlavu barevnou čepici obyčejně purpurovou a ji překlenuli jedním pásem jako korunu Karla Velikého, nebo několika pásy, které nahoře se křižovaly a na křižovatkách říšským jablkem ozdobeny byly. Koruny takové nazývají se korunami zavřenými neb obroučkovými.

Nynější koruny královské, kterých také velkovévodové, vévodové a knížata jakkoliv bezprávně někdy užívají, jsou obroučky, které mají kolem do kola obyčejně osm listů, z nichžto na obraze jen pět se vidí, a mezi listy koruny jsou zuby perlami posázené. Koruny nemají obyčejně žádné podšívky, bývají o osmi obroučcích perlami posázených, které v prostředku se sbíhají (z nichžto na obraze zase jen pět se vidí) a nahoře, kde se spojují, jest říšské jablko.

Anglická koruna má čtyři pásy skřížené a na každém pásu v koncích jeho na obroučku kříž o širokých koncích ramenou, mezi pasy jsou lilie.

Na obroučku francouzské koruny končí zuby liliemi, také na vrchu jejím jest lilie místo říšského jablka; daufinova koruna má čtyři delfiny místo čtyř pasů, koruny ostatních princů jsou bez obroučků. Napoleonská císařská koruna jest mezi pásy orly ozdobena na obroučku.

Uherská koruna jest diadem XI. věku střídavě drahokamy nebroušenými a emailovými obrazy ozdobený, na němž z předu devět štítků se vidí střídavě na polo kulatých a štítovitých spěžovým dílem ozdobených a dva ploché oblouky bohatě emailovými obrazy okrášlené.

Koruna Svatováclavská. Jako starší koruny jest i koruna česká kruhová. Podobá se diadematu, který za nejstarší doby toliko z obroučky (circulus, regnum) záležel, později pak ve středověku listky čili pinnaly a přiděláním jednoduchého neb dvojitého oblouku rozmnožen a ozdoben byl. Kulatá obroučka jest 19—20 centimetrů průměrná a na nejširším

Digitized by Google

místě 4 centim. 8 millimetrů rozsáhlá. Dá se rozložiti na čtyry obloučky po 6 centim. oblosti. Obloučky zasahují v sebe stěžejkami, jimiž prostrčen jest zlatý hřebíček s bledočervenou rubínovou hlavičkou a zahnutým koncem. Pohyblivé ty stěžejky udělal umělec proto, aby slabounkým stisknutím koruna buď roztažena neb sražena, jakož i v čas potřeby rozebrána a snadněji složena býti mohla. Z každého obloučku vyrůstá co ozdoba uprostřed krásná středověká lilie (fleur de lis) na nejrozsáhlejších místech 12 centim. široká a tolikéž vysoká.

Jako při korunách středověkých bývá, jsou i při koruně české nad obroučkou vyklenuty dva obloučky (arcus) zšíří 2 centim. 7 millim. V křížovém bodu oblouků zasazen jest latinský, 8 centim. vysoký kříž, jakého posud užívají rytíři řádu německého. Uvnitř koruny zasazen jest nyní nepohyblivý čepeček (pileus), který až k dotčeným obloukům dosahuje.

Na čelní straně (latus frontale) zrovna pod lilií zasazen jest nejčistší, nebroušený safír, vážící více než 40 karatů, na nejrozsáhlejším místě skoro 5 centim. zdélí. Vedle tohoto dosti pravidelného safíru jest s obou stran nápodobení kříže, záležející z pěti nebroušených rubínů. Nad safírem na lilii jest také podoba kříže, již zlatník způsobil tím, že kolem většího bledočerveného rubínu čtyry menší rubíny stejné barvy polohou čtverce zasadil. Jsou tedy na čelní straně drahými kameny naznačeny tři kříže, které zajisté dobře slušely koruně Karla IV., jejž spíše nežli mnohého jiného, jmenovati lze králem křesťanským. A krom toho ozdobil umělec nejvyšší místo koruny také křížem, na němž mezi kameny zasazen jest křížek na způsob drahocenné kameje s basreliefovým spasitelem staršího byzantského tvaru; křížek ten kamejový nejspíše ze starší koruny pochází.

Lilie koruny české podobají se liliím koruny francouzské, které již za Ludvíka IX. ve znaku francouzském se spatřují, poněvadž týmž králem z křižáckého tažení co oblíbený ornament přineseny byly. V středověku byly takové lilie (fleur de lis, francica, francisca) pokládány za symbol Matky Boží.

I celá podoba koruny české se starší korunou francouzskou se srovnává, která až do revoluce v St. Denis chována byla. I tato koruna francouzských králů z rodu Valois měla dle staršího vypsání nad obroučkou čtyry lilie, jimž lilie koruny české se podobají. Nedivme se tomu, protože koncem XIII. a během XIV. století na západě takové ozdobování korun bylo obyčejné, v Čechách pak nesluší zapomínati, že Karlova manželka Blanka, za níž byla dělána nová koruna česká, z královského rodu Valois pocházela.

Není nemístné, zmiňujeme-li se i o tom, že pohřební koruna (corona funeralis) královny uherské z neapolského rodu Anjou, která nyní v pešťském národním museu uložena jest, z počátku XIV. století pochází. Obroučka jest osmirohá, nepřikrytá (corona aperta) nemajíc nad sebou dvojitého oblouku, ale lilie na ní vidíš jako na koruně české. V pokladnici bývalého korunovacího kostela v Cáchách jest na poprsí, v němž se hlava Karla

Digitized by Google

Velikého skrývá, koruna se čtyřmi liliemi jako na koruně Karla IV.; obloučků nad cášskou korunou není.

Čelní část koruny české jest nejozdobnější. Na třech ostatních částech obroučky není křížků pětikamenových; místo nich zasazeny jsou tři drahé kameny vedle sebe. Na třech ostatních liliích jsou kameny tak zasazeny, že činí podobu kříže. Na koncích lilií přidělány jsou veliké provrtané orientálské perly, které do zlatého lístku zasazeny, z předu pak zlatým knoflíčkem s malým smaragdem upevněny jsou.

Safíry a rubíny zasazeny jsou do zvláštního nálevkovitého lůžka na čtyrhranné podnoži, tak že zasazení $1^1/_2$—2 centimetry z obroučky a z lilií vyvstává. Pro takové neobratné zasazení kameny sice i z větší vzdálenosti dobře viděti lze, ale zbaveny jsou průzračnosti, koruně pak přibylo tíže — váží 4 libry $3^3/_4$ lotu — a ubylo umělecké hodnoty. Uměleji a krásněji zasazeny jsou perly, rubíny a smaragdy do obloučků, které z obroučky vybíhajíce v temeni se křižují. Nejspíše byly teprv později ku koruně co ozdoba přičiněny.

Římský kříž, který z temene obloučků vzhůru vyniká, jest sotva půl centimetru silný. Břevna kříže ozdobena jsou na koncích bledým, bobovitým rubínem. Na plochých stranách tloušťky vyryto jest gotickou majuskulí: Hic est spina de corona Domini (Tuto jest trn z koruny Páně), dle čehož kříž ten za relikviář sluší pokládati, ačkoliv dotčený trn v něm viděti nelze.

Nejstarší část koruny jest safírový křížek $2^1/_2$ centim. zdélí, který do římského kříže zasazen jest. Basrelief na něm jest dokonale byzantický: spasitel stojí v dlouhém zastření spodního těla na podnožce (suppedaneum) maje rámě rozpiaté rovnou čarou dle povědění: Stabat Christus benedicens in cruce (stál Spasitel na kříži žehnaje). Co znamení pána všeho světa spatřují se při Spasiteli allegorické poloobrazy slunce a měsíce, které se zatměly, když Kristus na kříži duši vypouštěl, což tuto zastřenou tváří andělů naznačeno jest. Nad hlavou spasitele vznáší se třetí anděl truchlící (plangens). Na ramenou křížku jest obyčejný nápis: IHS XRS σωτηρ (Spasitel Ježíš Kristus). Vzácná tato kamej vyřezána byla nejspíše ku konci 12. století.

Že králové za středověku častěji při slavnostech korunu na hlavě mívali, dávali ke korunování dělati čepičku (caputium), již potom pod korunou na hlavě nosívali. Lze se tedy domýšleti, že za Karla IV. i ku koruně české taková čepička bývala. Nynější nehezký rokokový čepeček koruny české pochází z 18. století; před ním býval v koruně čepeček z červeného sametu, od něhož se ovšem lesk zlatých ornamentů lépe odrážel než nyní.

Koruna česká bývala schovávána do koženého pouzdra (futrum) s plastickým lupením, na jehož držadlech čte se latinskou majuskulí: Anno Domini MCCCXLVII Dominus Carolus Romanorum Rex et Bohemiae Rex me fecit ad honorem Dei et beati Wenceslai martyris gloriosi. — Pouzdro ozdobeno jest na víku v pravo orlem německým, v levo lvem českým; na

Digitized by Google

dně spatřuje se znak Arnošta z Pardubic prvního arcibiskupa pražského (1343—1364) a znak kapituly Pražské (zlaté břevno v černém poli). Až potud o Svatováclavské koruně.

Toskanská koruna (velkovévodská florentinská) složena jest z listků ostře zakončených a poněkud vyhnutých, které střídavě končí liliemi, zpředu a vzadu jest po jedné lilii s tyčinkami; koruna tato nemá žádných obloučků a jest otevřenou.

Někdejší koruna polská bez čepice má na vrcholu svém stříbrného orla.

Ve štítech mnohé koruny co do tvarů svých nemají žádné jisté určitosti a vyskytají se jako německé císařské a královské koruny, rozmanité tvary ornamentální, kterých vůbec ani nebylo.

Šlechtě ustanovily se v novější heraldice za koruny obroučky s drahokamy (rubíny a smaragdy střídavě kulatými a čtverhrannými) a pinnaly listovými nebo perlovými. Tvary jejich nejsou stejné v rozličných zemích; co se týče Rakouska a Německa přijalo se za pravidlo:

1. aby hrabata měli korunu o devíti koulíčkách nebo velkých perlách (kolem do kola šestnácte kouliček);

2. svobodní páni korunu o sedmi perlách (kolem do kola dvanácte). Za dřívější doby mívali obroučku prostou perlovou šňůrou ovinutou.

3. Rytíři a šlechticové mají po pěti perlách na svých korunách (kolem do kola osm) nebo tři lístky a mezi nimi dva lístky perlové.

Koruny důstojností užívati se začalo od nižší šlechty od konce XVII. století. —

Dřívější hrabata suverénní, kterým ponechán titul Osvícenost, mají též korunu hraběcí s červenou čepičkou v před vynikající, jejížto vrchol zdobí ocásek hermelínový. Podobné jsou koruny anglických viscountů.

Koruny důstojnosti mají své místo na vrchní obrubě štítu vykázané tam, kde helm se nachází a nesmějí volně nad štítem se vznášeti, poněvadž místo helmu se jich užívá. Aby se helm spojil s korunou důstojnosti v jeden celek, není dovoleno, pročež se koruny takové nemá užívati ani za spojidlo mezi helmem a klenotem, jakož bývá u koruny helmové, aniž se smí dáti za korunu zvířatům nebo jiným erbovním znamením na štítě a klenotům. Nikterak není také dovoleno vsaditi helm na korunu důstojnosti a nevhodné jest, aby z koruny takové klenot vynikal, který vždy na helmě býti má. Není sice bez příkladů, abychom nenalezli ve starší době koruny, vévodské klobouky a biskupské čepice jako klenoty, ale bývá tak zřídka kdy a není následování hodno, neboť obojí jest krytím hlavy a nehodí se dobře k sobě. Buď má býti helm s klenotem nebo koruna důstojnosti samotná nade štítem.

Jan z Púchova, administrator arcib. Pražského v l. 1542—1552 měl erb na kříž rozdělený v 1. a 4. poli erb arcib. Pražského, příčný pruh zlatý v poli černém a v 2. a 3. erb svůj přirozený, medvěda, jenž v předních dvou tlapách vytasený meč drží. Na pravém rohu štítu měl bisk. čepici, na levém rohu korun. helm a půl medvěda z něho vynikajícího.

Digitized by Google

Jan Hynek Dlouhoveský z Dlouhévsi, suffragan arcib. Pr. měl r. 1693 štít, na němž byl kotouč a pod kotoučem infule a mitra na kříž položené, na štítě byla koruna a nad ní biskupský klobouk o 6 tř.

2. Klobouky a čepice.

Podle toho, zda-li jich užívají kurfirštové volenci, vévodové a knížata nebo vyšší kněžstvo, rozeznáváme světské a duchovní klobouky a čepice. Vévodové a knížata také často korun užívají.

Klobouky vévodů a knížat jsou původně purpurové čepice s beránkem hermelinovým, který na vrchním kraji svém obloukovitě nebo lístkovitě vystřižen jest. Pozdější překlenuty byly obloučky perlami posázenými, klobouk kurfiřtů pěti z předu viditelnými (kolem do kola osmi) obloučky, na jichžto vrcholu bylo říšské jablko místo původního ocásku hermelínového. Knížecí klobouk mívá obyčejně čtyři obloučky, tři z předu jsou viditelné. U vévodů nalézá se často místo beránka hermelínového kruh koruny s pěti viditelnými lístky a tolikéž obloučky. Rakouský arcivévodský klobouk se štítovým beránkem má jen jeden oblouček z předu na zad se nesoucí.

Kromě klobouků připomenouti ještě sluší čepici dože benátského brokátovou a na vrcholu dovnitř zahnutou, jako čepici rybářskou, která vyniká z otevřené koruny a páskou perlami posázenou šikmo jednou ovinuta jest.

Ruských starých knížat čepice, které se v pokladě carském v Moskvě uschovávají, jsou podoby kuželovité, majíce na vrcholu kříž a dole (perlami posázený) beránek sobolí. Říká se jim knjasi v heraldice německé dle starého ruského názvu knížat, kteří je nosívali a v heraldice ruské kreslí se dle jejich vzoru čepice nynějších knížat ruských.

Ku kněžským nebo duchovenským čepicím náležejí:

1. Papežská tiara, čepice to bílá, vysoká, uprostřed poněkud vydutá a kulatá s třemi kruhy obroučkami korunními (od počátku XIV. věku) dole, uprostřed a blízko vrcholu, na němž říšské jablko umístěno jest, dvě pentle visí dolů po stranách. Někdy bývá papežská tiara (upravena) na hlavě andělově.

2. Biskupskou čepici (mitru) nosí arcibiskupové, biskupové a opatové (také infulovaní probošti a opatové) jako odznak svého úřadu a své důstojnosti. Má podobu lodi, končíc dvěma špicemi a byla ve starší době více trojhranná a nízká, později stala se vyšší a v prostředku širší. Obyčejně bývá v prostředku a po stranách lemovaná a bohatě drahokamy a perlami vyšívaná a visí z ní dvě pentle dolů po stranách jako u tiary papežské.

Kněžské klobouky jsou nízké se střechou širokou a plochou; z obou stran takového klobouku bývají protaženy šňůry, které se proplitají

Digitized by Google

a třapci symmetricky seřaděnými ověšeny jsou. Podle barvy klobouku a počtu třapců poznává se důstojnosť.

1. Kardinál mívá červený klobouk s 15 třapci na každé straně v pěti řadách 1., 2., 3., 4., 5. seřaděnými.

Příklad kardinálského klobouku máme ze XIV. věku ve chrámě Svatovítském nad erbem Jana Očka z Vlašimě († 1380) nad hrobem jeho v nynější Svatojanské kapli; štít jest rozečtvrcený a střídají se v něm dvě supí hlavy modré ve zlatém poli s arcibiskupským pruhem zlatým v černém poli.

2. Arcibiskupský klobouk bývá zelený o 10 třapcích na každé straně seřaděných jako u kardinála mimo nejdolejší řadu.

3. Biskupský klobouk bývá též zelený, ale jen o šesti třapcích po každé straně.

4. Papežští protonotáři nosí černé klobouky o 3 třapcích na každé straně.

Klobouky jmenované kreslí se nad erbem svého pána tak, že se volně vznášejí nade štítem s vévodským nebo knížecím kloboukem s korunou hraběcí, baronskou atd.

3. Odznaky důstojností za štítem i ve štítě.

a) Za štítem.

1. Dva klíče skřížené zlatý závazný a stříbrný rozvazný klíč, které bývají za rodným štítem papežů, někdy také nade štítem. Když jest stolice papežská uprázdněná (za sedisvakance), kardinál úřad zastávající po celou dobu mezivládí užívá dvou klíčů skřížených spolu se vzpřímeným papežským praporem (polootevřenému deštníku podobným) za svým rodným štítem. —

2. Berla (pedum, pastorale) jest dlouhá rovná hůl, na hoře po způsobu šneku do vnitř zahnutá a bohatě ozdobená, kterou arcibiskupové, biskupové, opatové a infulovaní hodnostáři duchovní za štítem buď vzpřímenou nebo šikmo ležící mívají. Někdejší suverénní (duchovní říšská knížata) preláti říše německé mívali nahý meč na znamení hrdelního práva skřížený s berlou za štítem.

Nezřídka bývá tato pastýřská hůl skřížena s dvouramenným křížem arcibiskupů aneb jednoramenným biskupů. Převorům dává se prostá hůl poutnická za štít, ovinutá někdy páteří neb růžencem s velikými koulemi.

3. Žezlo s přisahající rukou nahoře mívali králové francouzští za štítem. Ve Francii některým hodnostářům říše také zvláštní odznaky za štítem nebo pod štítem vykázány byly. Říšský kancléř a uschovavatel pečeti měli dvě žezla s korunou na jejich hořejších koncích, a nejvyšší komoří dva klíče za štítem, nejvyšší pokladník dva klíče vzpřímené po obou stranách štítu, maršálek skřížené dvě hůlky liliemi posázené za štítem, kde též nejvyššího admirála kotvice byla, nejvyšší kraječ nůž a

Digitized by Google

vidličku skřížené pode štítem. Revolucí francouzskou vzaly tyto úřady konec i se svými odznaky, ale za císaře Napoleona opět byly obnoveny s malými změnami.

b) Ve štítu.

Kurfirštové němečtí mívali odznaky své důstojnosti, které se shodovaly s jejich úřadem při korunovacích císařských, jako znaky úřední ve štítě. Kurfiršt braniborský nosil jako nejvyšší komoří žezlo ve štítě, saský jako nejvyšší maršálek skřížené dva meče, bavorský jako nejvyšší truksas říšské jablko, virtemberský jakožto dědičný korouhevník prapor říšský.

V heraldice české víme jen o nejvyšším číšníkovi, že emblemy jeho úřadu, číše, někdy po obou stranách rodného erbu v pečetním poli vyznačeny byly. Na pečeti Oldřicha z Hradce z r. 1255 sám pan Oldřich vyobrazen ve kbelíkovitém helmě, jak štít svůj s rodnou pětilistou růží na břiše si drží oběma rukama; po obou stranách hlavy jeho jsou číše starobylé podoby vyobrazené. Také na pečeti Čeňka z Vartenberka z r. 1408 poháry po obou stranách jeho erbu spatřiti můžeš. Zde také vhod bude připomenouti, že vladykové z Klukovic na Slánsku, kteréžto vesnice větší část již před Karlem IV. k úřadu královského číšníka v Čechách slušela, též číši v erbu měli.

4. Odznaky řádů.

Řády v širším toho slova smyslu jsou bratrstva, jichžto členové dle určitých pravidel žijí (řeholi — regule zachovávají) a jimžto účel jejich spolku účelem životním jest. Takové řády jsou mužské a ženské, duchovní a světské. Řády v užším toho slova smyslu jsou základy s tím účelem, aby zvláštní zásluhy jednotlivců se odměnily a odměnění osobně dárci řádu tímto vnějším vyznamenáním se zavázali.

Obojí řády užívaly vždy vnějších znaků, po kterých se členové jejich poznávali, kteréžto znaky také zkrátka řády, odznaky řádů, dekorace se jmenují. Řeholní roucho mnicha a jeptišky jest podle barvy a střihu svého vnějším odznakem duchovního řádu a někdy takovéto řády ještě zvláštními barevnými kříži a jinými odznaky, které na řeholním oděvě upraveny jsou, se vyznamenávají.

Vedle řádů těchto duchovních bylo jich mnoho založeno v prvních stoletích našeho letopočtu k nábožným a dobročinným účelům jako řád Johanitů (r. 1070 založený) řád Templářů (r. 1118) řád Calatravský (r. 1158) řád německý (r. 1170), které proti nevěřícím bojovati a nemocné i poutníky ošetřovati měli. Do řádů těchto záhy jen členové šlechtického původu se přijímati začali a od nich přísné vývody posloupnosti šlechtické se žádaly. Později též jednotliví panovníci z rozmanitých příčin řády založili majíce při tom na mysli nejen prostředky, jakby přízeň komu veřejně prokázali,

Digitized by Google

nýbrž také skutky křesťanské a rytířské konali. Za doklady toho uvedeme řád podvazkový (r. 1350 založený), řád zlatého rouna (1429), řád labutí (1440, obnovený 1843), řád Hubertův (1444), řád slona (1450) a řád sv. Jiří (1494, obn. 1729).

Od r. 1500 až do r. 1853 více než 100 řádů v Evropě založeno bylo. Některé z těchto řádů ssebou nesou dědičné povýšení do stavu šlechtického jako řád Marie Terezie, řád sv. Štěpána a řád zlaté koruny v Rakousích, osobní pak povýšení civilní a vojenský záslužní řád bavorský.

Záhy odznaky řádů s erby spojovati se začaly, ale místa byla rozdílná, kde v erbu se upravily.

1. Daly se do štítu do hořejšího pravého kouta, jako přeska rytířů přeskových, který řád Karel IV. r. 1353 v Norimberce založil: přeska řádu byla symbolem pásové přesky panny Marie. Štíty řádu tohoto zavěšovaly se v kostele panny Marie v Norimberce až do r. 1590 kdy se tak činiti zapovědělo, poněvadž obřad ten »příliš katolickým« byl protestantům, načež r. 1603 řád přestal. V levém horním koutě štítu měl kříž řádu maltezského komendor domu pražského Mikuláš Stach z Vinoře r. 1381.

2. Nejobyčejnějším způsobem bylo, že členové řádu nějakého kříž tohoto řádu spojili na rozečtvrceném štítě s rodným erbovním znamením za příkladem vysokých hodnostářů církevních, kteří u nás v Čechách již od r. 1341 na rozečtvrceném štítě vedle rodného erbu též znak svého arcibiskupství, biskupství a probošství měli, o čemž viz naše pojednání o kněžských pečetech. Připomeneme zde jen velkopřevora maltanského Jindřicha z Hradce, který nám ze dvou let dvě rozličné pečeti nechal. R. 1404 užíval menší pečeti pánů z Hradce totiž štítu, v jehož vrchním kraji byl pruh a v ostatní prostoře prázdné kříž maltezský a r. 1405 štítu, v jehož prvním poli byl kříž maltezský, v druhém růže pětilistá, ve třetím kotvice a ve čtvrtém svrchu připomenutý menší štít hradecký.

3. Mimo štít prostý daly se odznaky řádu také na ostatní částky erbu celého. Bohuš z Bystřice, komtur manětínský řádu maltezského dal si kříž řádu svého roku 1411 nad přilbici mezi dva drápy o čtyrech pazourcích, které jeho rodným štítem byly a Kunrat z Paulstorfu kříže řádu německého užívá místo helmice r. 1308. Kuneš Bohdanecký z Hodkova na Hořičkách, Lhotě a Řešetově, jenž r. zemřel a v Hořičkách pochován jest, má štít ve dvě polovice rozdělený, v pravé rodný erb šraňk, v levé kříž jerusalemský, jenž jest odznakem rytířského řádu božího hrobu Jiný Bohdanecký z Hodkova má na svém náhrobku v kostele žlebském rovněž rozpůlený erb, ale levou polovici prázdnou, na pravém křídle jest meč, na levém papežská tiara, na dvou klíčích skřížených spočívající — odznak řádu.

4. Odznaky řádů bývají také mimo štít vůbec jsouce s ním jen spojeny aneb pouze okolo něho umístěny. Vedle erbu Záviše z Jimlína vidíme u Paprockého z levé strany helmu řetězem k němu přivázanou nádobu,

Digitized by Google

v nížto tři růže nebo jiné květiny pětilisté spatřujeme a vedle nádoby říšské jablko, po pravé pak straně helmice meč vytasený viděti lze, nějakou páskou ovinutý. I štít pod helmem dokola nějakým šatem jako štolou kněžskou otočen jest. Nádoba s třemi květinami náleží řádu střídmosti a meč páskou na způsob litery S ovinutý řádu cyperskému (Dr. Lind: Ueber mittelalterliche Grabdenkmale na str. 41. a 50). Co říšské jablko vyznamenávalo posud nevíme. Meč podobně jako u Záviše z Jimlína okrášlený nalezli jsme též na erbu Jana ze Sudoměře na Řepici r. 1482 místo obvyklého klenotu této rodiny rytíře s čapkou.

5. Také bylo zvykem v XVII. a XVIII. věku, že se rodný štít dal na štít s křížem řádu aneb na samotný kříž řádový, tak že jen čtyři ramena kříže v koncích viděti bylo. Obyčejný býval tento způsob u rytířského řádu maltezského.

Ve Strakonicích spatříš nade vchodem do zámku nápis svědčící rytíři Dubskému z Třebomyslic, převoru maltezskému z roku 1714, jehož erb »dva buvolové rohy každý třemi rukami lidskými pod zápěstí okrášlený« na maltézském kříži položen jest.

6. Řády od panovníků udělené zavěšují se nyní nejčastěji na řetěze svém kolem štítu aneb se dají pode štít, tak že řetězy a pentle za štít se dostanou.

Odznaky řádu nositi smí jen ten, komu řád se udělil, neb kdo do řádu nějakého přijat jest. Zakladatelé řádu a souverenní jejich potomci, kterým řád udíleti přísluší, nosí odznaky jeho dědičně, kteréžto vyznamenání mají kromě nich také jednotlivé rodiny, jako Waldbottové z Bassenheimu, u kterých prvorozenec rytířem řádu německého jest.

Nejdůležitější nám Čechům řády rytířské jsou:

1. Řád Johanitů nebo Maltézů v Čechách již ode dávna usedlý, jehož velkopřevor v Praze sídlí a k němuž mimo korunní země české, Polsko, Rakousy, Štýrsko, Korutany a Tyrolsko sluší. Odznak jeho jest stříbrný kříž maltezský, který s rodným erbem rytíře maltézského buď na rozečtvrceném štítě se střídá, buď pod rodným erbem se nalézá.

2. Řád templářů, kteří maltézskému podobný kříž měli ale barvy červené. V zámku Jindřichohradeckém uschovává se kamenný mezník, který na hranicích statku svého, Nového dvora u Jindřichova Hradce si postavili. Na obou stranách kamene jsou kříže a na jedné straně jest pravé rameno kříže damascenkou přepaženo, jejížto kříže s rukojetí nad rameno vynikají, menší meč téměř nůž válečný bez křížů jen s hruškou na rukojeti jest pod levým ramenem.

3. Řád křižovníků zákona božího hrobu na Zderaze na Novém Městě v Praze.

4. Řád křižovníkův s červenou hvězdou v Praze rozšířený posud v Čechách, na Moravě, v Rakousku, v Uhřích a v Polsku, založen byl jako bratrstvo špitálské od Anežky, sestry krále Václava I. při kostele sv. Františka okolo r. 1233. Papež Řehoř IX. potvrdil jej r. 1237 a dal

Digitized by Google

řádu novému pravidlo sv. Augustina a zároveň svobody rytířského řádu Johanitů. Vrchním představeným řádu nazývá se general-velmistr a odznakem jeho jest červený kříž maltézskému podobný s šestirohou hvězdou červenou pod křížem.

5. Rytíři řádů německého nebo křižovníci německého zákona drželi v Čechách, na Moravě a ve před válkami husitskými devět Slezsku komend, ze kterých všech posud jen komenda v Opavě zbyla. Jakkoliv řád za Napoleona I. r. 1809 zrušen byl a statků nemá kromě patronátu na několika farách, sídlo jeho vlády přece přenešeno do Vídně, kde vždy jeden z arciknížat velmistrem jeho jest. Odznakem řádu jest černý kříž, stejnoramenný, na němž jest ještě stříbrný kříž o zlatých koncích liliovitých; tam kde v prostředku ramena se křižují, nalézá se zlatý štítek s černým orlem.

Řád božího hrobu vyniká červeným křížem jerusalemským a členové jeho byli za rytíře u samého božího hrobu v Jerusalemě pasováni. Erb řádu toho rytířové dávali si vedle svého na náhrobky, jak svrchu o vladykovi Kunšovi Bohdaneckém z Hodkova řečeno bylo, kromě něhož známe ještě z českých členů tohoto řádu . . .

Řád rytířů cyperských a řád sv. Kateřiny od hory Sinaiské udílely se rytířům putujícím do Palestýny dříve než do Jerusalema přišli, pročež všechny tři řády velmi často pospolu bývají. Odznakem řádu cyperského jest zlatá růže, na níž nahý meč s červenou rukojetí visí. Kolem čepele jest ovinuta zlatá páska, na níž psáno jest »Por loyotad mantenir«. Odznakem řádu sv. Kateřiny jest červené kolo s černou klikou, muka sv. Kateřiny. Poslední dva řády zhusta také spojeny bývají. Příklady tohoto řádu u českých rytířů podali jsme již dříve.

Arragonský řád konévkový založen byl roku 1410, aby členové jeho proti Maurům ve Španělích bojovali. Odznakem jeho jest zlatá konévka, ze které tři lilie vynikají a na nížto dole zlatý gryf visí drže pásku s nápisem »Por los amor« v pazourech. Řetěz řádu složen jest střídavě z konévek a gryfů. Císař Bedřich IV. bratřím Bohuslavovi a Janovi Kunvaldům z Dražic udělil roku 1456 řád arragonský štoly, konévky a gryfa a přijal r. 1459 Mikuláše z Lobkovic s jeho manželkou Žofií do spolku bílé štoly a gryfa.

Dračí řád od císaře Zikmunda založený, jehož členové se zavázali, proti husitům bojovati. Odznakem jeho byl zelený drak s červeným křížem na zádech. V Čechách byl pan Čeněk z Vartenberka členem toho řádu a na památku toho mívali Vartenberkové svůj erb drakem otočený.

Řád zlatého rouna založil Filip Dobrý, vévoda burgundský r. 1429. Odznakem jeho jest zlaté rouno na řetěze, složeném z křesadel a křemenů a jisker z nich vyletujících, kteryžto řetěz klade se vždy kolem štítu. Často nalézá se štít i s řetězem na Ondřejovém ostrvovém (burgundském) kříži, poněvadž sv. Ondřej patronem řádu jest. V Čechách připomínají se jako členové tohoto řádu až do r. 1650 Jáchym z Hradce,

Digitized by Google

Vratislav z Pernšteina, Vilém a Petr Vok z Rosenberka, Vilém Slavata z Chlumu, Zdeněk z Lobkovic.

Několik slov ještě o řádu podvazkovém v Anglii. Založen byl prý r. 1349 a odznakem jeho jest modrá páska zlatě vroubená s přeskou a nápisem: Hony soit qui mal y pense, kterážto páska nosí se kolem kolena. (Patronové řádu jsou panna Maria a sv. Jiří.) Také se užívá zvláštního řetězu řádového, složeného z růží tudorských a smyček, na němž dole jako odznak obraz sv. Jiří na koni visí. Řád tento neklade se jako řetěz, nýbrž jako pás kolem štítu. Kapli svou má ve Windsoru, kde také všechny štíty rytířů od založení řádu zavěšeny jsou. Při tomto řádu jest zvláštní král štítů a herold ustanoven.

Kromě řádů těchto rytířských byly také zvláštní spolky rytířské a bratrstva, které též své odznaky měly. Levháři v Bavořích, kterým od země české se pomáhalo ve válce s bavorským vévodou r. 1490—1492, měli zlatý řetěz z šestnácti členů a tolikéž lvů složený (r. 1489), spolek štítu sv. Jiří po Švábsku a Bavorsku rozšířený, spolek hvězdy v Hesích, spolek lva roku 1379 ve Wetteravě založený a podobné jiné spolky a bratrstva také ve štítech svých rytířských členů po svých odznacích se poznávají.

Nejrozmanitější takové odznaky, jichžto spolky a bratrstva nám již neznámá jsou, nalézají se v knize bratrstva sv. Kryštofa na Arlberku, kamž také mnoho krajanů našich českých, moravských, slezských a polských se svými erby se vepsalo. Copy, labutě, pardáli, ještěrky, pávi, přeskové věnce, o kterých jsme svrchu mluvili, kruh ze čtyr bílých štítků s křížkem červeným a podobné věci jako odznaky obyčejně za řetěz o dlouhých členech k dolnímu vynikajícímu konci kolčího helmu přivázány jsou Z krajanů našich připomínám Břeňka z Ryžemberka a z Dolan a Jana ze Štrolemberka nebo Strakonic, kteří celou svou postavou v rytířské zbroji s prapory v pravici a štíty v levici se tam dali vyobraziti a nejkrásnějším listem v tomto album šlechtickém jsou. Na doklad slov mých může každému posloužiti vyobrazení v časopise Adler uveřejněné. Abychom při věci své zůstali, oba naši krajané mají každý na svém krku přeskovou pásku, Břeněk stříbrnou, Jan zlatou. Adam Bes von der Koye (podle erbu svého Běs z Trotiny) má s helmem souvislé znamení rytířského spolku »věnec z řemenů o pěti koncích«, Andres Weprssko von Smoschowa má vedle klenotu svého věnec ze dvou ptáků složený dole na hlavách k sobě přiblížených mají korunu, uvnitř pak věnce čtverec ze čtyr zlatých písmen **e**. Mezi štítem vladyky z Miroslavi a Jana z Tolyskov jest věnec ze řemenů zlatých s dvěma přaskami dole a mezi nimi kroužek s něho visí k zavěšení, uprostřed věnce jest písmeno **v**.

Jindřich z Kunštátu sed. v Hustopeči měl za znamení rytířského bratrstva korunu o třech liliích a pod ní písmeno **a** ležaté a přepásané lit. **o** a šikmou literou

Digitized by Google

Abychom konečně také v Čechách život naší šlechty po této stránce seznali, netřeba o tom pochybovati, že za příkladem rytířských našich panovníkův Václava I., Otakara II. a Jana Lucemburského mravy a zvyky rytířské tehdejší Evropy záhy u nás se ujaly. Spolky rytířské u samého dvora oblíbeny byly, jak spolek Venušina dvora za Otakara II. svědčí a nejednou také rytěřující po světě Oldřich z Lichtenšteina do Čech a na Moravu za svým ideálem přijel.

O našem dobrodružném králi Janovi se vypravuje, že též řád rytířů krále Artuše v Čechách zaříditi v úmyslu měl a Karel IV. i Václav IV. též životu rytířskému ve svých dědičných zemích přáli, jakož ustanovení krále heroldů od Václava IV. svědčí. Náboženské boje XV. věku jinam obrátily mysli v Čechách a teprvé v druhé polovici XV. století a v XVI. věku opět tu a tam o turnajích v Čechách od králů vystrojených řeč bývá a o jiných kratochvílích rytířských, ale domácích spolků rytířských již nebylo a naši šlechticové cizích řádů odznaky nositi si oblíbili. Nejstaršího spolku rytířského památku spatřuji na hradě Jindřichohradeckém v místnostech, kde malby ze života sv. Jiří a pod nimi 18 znaků pánů českých po starodávnu r. 1338 malovaných se nalézá. Přichází mi totiž na mysl kaple sv. Jiří, kterou při kostele augustinianském ve Vídni asi r. 1337 vévoda Ota Veselý a knížata rodu habsburského a mnoho pánů a rytířů vystavělo a po této kapli rytíři sv. Jiří nebo temploji na památku nedávno zrušeného řádu templářů se nazvali. Styky Hradeckých pánů s Rakouskem byly ode dávna velmi časté, jakož i manželky jejich původu rakouského svědčí a paměť templářů byla v Hradci rovněž tak živá jako ve Vídni, poněvadž u samého Hradce statek svůj měli, jakož právě v této kapitole jsme řekli a proto také neváhám říci, že za příkladem vídeňským na hradě Jindřichohradeckém spolek rytířů sv. Jiří zařízen byl. Současně r. 1334 byla témuž patronu rytířstva sv. Jiří kaple na hradě Krumlově zasvěcena a snad za týmž účelem. Aby pohřbívali své členy a společně konali jisté pobožnosti, založili si měšťané v Praze a na venkově zvláštní bratrstva, která podle odznaků svých cechy řečených se rozeznávala, jakkoliv bratrstva tato přísně se nevázala na členy jen toho řemesla, jehož odznaky si byla zvolila. Zachovala se posud pravidla bratrstva malířů založeného roku 1348 a dosti také zpráv o bratrstvu těla božího se znamením obruče a kladivem uprostřed visícím (cum signo circuli et malleo in medio pendente, quod vulgariter obruč dicitur) založeném asi r. 1382.

Bratrstvo toto nevázalo se na žádný stav ani na žádné zaměstnání nýbrž dopouštělo přístupu každému; nicméně skládalo se veskrz jen z osob zámožných, poněvadž vyžadovalo větších obětí peněžitých. Jest to viděti z toho, že každý, kdo chtěl ze spolku vystoupiti, povinen byl darovati bratrstvu pět kop grošů památného. Ze čtyřiceti prvotních členů jeho kteří přivěsili pečeti své k listině dané ve jménu bratrstva dne 1. dubna r. 1382, bylo 27 šlechticů, mezi nimiž nacházeli se někteří z přednějších

Digitized by Google

dvořenínů krále Václava, jakož Jan Čúch ze Zásady a Markvart z Pořešína, též hofmistr arcibiskupův Mikuláš z Borotína a jiní větším dílem stavu zemanského, osm znamenitějších osob z vyššího duchovenstva, totiž Vítek z Černčic, probošt sv. Jiljí, Jan probošt Zderazský, Přibislav děkan Pražský, Zdeněk, veliký mistr křižovnický, Václav Kolmanův, kanovník Vyšehradský a písař vydání královských, Petr ze Všerob, kanovník Pražský a ještě dva kanovníci Vyšehradští, Václav z Buřenic, potomní děkan a Jan Vepřek k tomu pak měšťanů Pražských, Prokop Bohuslavův z rodu Olbramovicův Dětřich Hošťálek, Pechanec Šibal, Ješek Benešovský a Mikuláš Rot. Také král Václav počítal se k bratrstvu tomuto, jako zvláštní jeho ochránce. V čele bratrstva bývali pokaždé tři hejtmané (capitanei) volení na rok, od roku však 1404 následkem nějaké změny ve zřízení toliko jeden mistr bratrstva a čtyři radové (consiliarii). Počet členů vzrostl časem tak, že se r. 1407 čítalo jich dobře tři sta, při čemž, jak se zdá, časem členové stavu městského obdrželi převahu ve spolku.

Prvním hlavním účelem, jejž sobě vytklo bratrstvo s obručí a kladivem, bylo vystavění kaple božího těla čili ke cti nejsvětějšího těla a krve Kristovy, panny Marie a svatých mučenníků Šťastného a Zbožného dílem slavným a tudy nákladným (solemni fabrica et aedificio) prostřed velkého rynku Nového města Pražského, to jest na místě, kdež se ukazovaly říšské svátosti; při kterémžto kostele čili kapli měli býti zřízeni tři duchovní neb i více k slavnému konání služeb božích. Čtyrykrát za rok, o každých totiž suchých dnech, měly býti slavné vigilie a úmrtní mše svatá se zpěvem za duše bratří. Roku 1403 darovalo bratrstvo kapli tuto národu českému v učení pražském se všemi důchody jejími a penězi hotovými. Bratrstvo zašlo v bouřích husitských, ale zajímavo jest, že daleko rozšířený spolek Svobodných Zedníků pokládá základní list kaple svátostí za první dokument svého spolku, jakoby členové bratrstva našeho českého tam připomenutí zakladateli byli všech pozdějších spolků zednářských.

Na bohatství a výlučné postavení tohoto bratrstva touží starý rukopis táborský hned po smrti Husově sepsaný těmito slovy: Simile eciam est de fraternitatibus nunc mechanicorum subortis propter quas vera christi fraternitas violentatur et simplices et pauperes opprimuntur et angariantur ad tunc sint et ditissimi ejusdem generis contribuend . . .

Podobný založením svým byl v Bukovci spolek kružidla, ale nikdy slávy a moci našeho bratrstva nedosáhl.

Z XV. století můžeme jen suchou zprávu podati o rytířském bratrstvu spolku v Čechách Rudenpant řečeném, do kteréhožto spolku vladyka Chval ze Chmelné přijal r. 1446 slezského vévody služebníka Jana Frankfurtera za svědků Vlaška z Miloněvic a Smila z Kocova.

Podobně nevíme, jakého spolku odznakem bylo signum Salomonis, které ve svém erbu Jindřich Brtnický z Waldšteina, nejv. hejtman moravský měl na deskách zemských moravských, jeho erbem opatřených.

Digitized by Google

A nejen řádovými řetězi, nýbrž také růženci, páteři a šňůrami všelijak spletenými bývají štíty otočeny. Činí tak kněží řeholní a zbožné dámy na svých štítech na znamení kajícího pásu, který si nositi oblíbili. Zvyku toho následovaly vdovy a mladší vdané dámy, které na šňůry si daly zvláštní uzle posouvací, uzle lásky řečené. Dámy neprovdané mívají routovitý štít růžemi neb listím obložený a také panovnické štíty olivovými, bobkovými a dubovými haluzemi otočeny bývají.*)

*) Sepsání Kolářovo nezměněné.

Digitized by Google

XVI.

Vedlejší znamení (výzdoby).

Aby se rozeznávaly hned na štítě vedlejší haluze a větve nějakého rozrodu, ba i mladší osoby od starších jedné rodiny, volívaly se zvláštní znamení neb odznaky, kterými se lišily erby jejich od hlavního erbu celého rodu. Znamení tato nazývají se vedlejšími znameními a dělí se na dvanácte druhů.

1. Změní se klenot, jakož jsme ukázali na sedmi příkladech z rozrodů panských a na třech z rozrodů vladyckých o klenotech jednajíce.

2. Změní se barvy štítu, jak učinil přední v Čechách rod Vítkovců, na jehož keři růžovém kvetla zelená růže pánů z Krumlova, červená růže na bílém štítě pánů z Rosenberka, bílá růže na červeném poli pánů z Landšteina, zlatá růže na modrém poli pánů z Hradce, modrá růže na zlatém poli pánů ze Stráže a pozdějších pánů Ústských a černá růže dřívějších pánů z Ústí.

3. Změní se obrazy štítu. Rodiny Markvarticů: pánové z Vartenberka, z Michálovic, ze Zvířetic a z Lemberka přijaly místo lvice v pravo kráčející, kterou ještě r. 1283 (Vídeň) všechny jmenované větve na štítě měly, poloviční štít rozmanitých barev. Pan Bohuš z Drahotouš, maršálek moravský, měl na svém štítě dvé rohů beraních na koruně r. 1269 (Brno) a jeho bratr Hartman z Holenšteina (1256—1287) přijal na štít znak poloviční se šikmým poloutrojříčím buď v levém nebo pravém poli. Jenec z Našiměřic na Moravě měl r. 1298 na svém štítě vlka ve skoku s otevřenou tlamou. Potomci jeho dvou bratří Vlka a Wernharda rozcházeli se již r. 1353 rozličnými erby od sebe: Oldřich z Našiměřic měl vlka po předcích svých a Jenec z Našiměřic řepu (Víd.).

4. Zkomolí se obrazy štítu. Mezi šlechtou Plzeňskou četně se rozrodily letorosti erbu, který jako kus kola o čtyřech, třech a dvou špicích se vyobrazuje a také kusem kola o čtyřech, třech a dvou loukotích se jmenuje. Náleželi k němu vladykové Chotkové z Chotkova, kteří nyní jako hrabata v Čechách a v Uhrách usedlí jsou a v rozhojněném erbu svém na prvním místě půl kola o čtyřech loukotech mají, dále vymřelí již vla-

Digitized by Google

dykové Rousové z Lipna a z Čemin, kteří kola o třech loukotích užívali, posud žijící hrabata Lažanští, svobodní pánové z Bukové, kteří kolo stříbrné o dvou loukotích stříbrných na červeném štítě mají a stejnorodí s nimi, ale již vymřelí vladykové Korbelové z Bukové, Radkovci z Radkovic, Žitínové z Myslovic, vladykové ze Chrančovic, z Újezda nade Mží, z Čijevic, z Konratic, Chuchelští a Žehušičtí z Nestajova, Stanovští z Čechtic, Skalští z Dubu, Přechové a Lehomští z Malevic. Blízkost jejich sídel původních na Plzeňsku a Klatovsku, stejná jména osobní jako: Blažej, Držkraj, Ejvan, Ivan, Rous a Přech dotvrzují stejnorodosť, která až do XII. století k pánům ze Švihova a z Poleně jakožto praotcům tohoto rozrodu stopovati se dá. Na snadě jest domněnka, že na hranicích sousedního Pracheňska osedlí Kocové z Dobrše, Řesanští a Šteňovští z Kádova a vladykové Žihobečtí s celým kolem na štítě jednoho s naším rozrodem původu jsou a od nich že se původem neliší vladykové ze Sedlce u Zahořan a Domažlic a z Domažličeк u Klatov.

5. Vynechá se figura ze štítu. Zajícové z Hazemburka vedle rozečtvrceného štítu, kde sviní hlava se zajícem se střídá, též samotného zajíce na štít si brávali, jako arcibiskup pražský Zbyněk z Hazemburka r. 1411 (Hohenfurt od Pangerla na str. 253) a Oldřich z Hazemburka, kuchmistr českého království a na Chvatěrubech r. 1407 (Analekten zur Geschichte des Militärkreuzordens od Bienenberga na str. 69 a 70).

6. Přidá se obraz do štítu. Jaroslav z Poříčí také ze Skočic řečený a v l. 1320—1334 na Klatovsku vedle bratří svých Drslava z Poříčí a Oty z Roupova připomenutý, má na štítě svém erb Drslaviců (tři půlpruhy) v pravé polovici štítu a v levé polovici ptáka kosa, kterého ani jeden ani druhý bratr nemá. O jiných přídavcích viz později.

7. Rozmnoží se obrazy stítu. Pan Jindřich z Rožemberka oblíbil sobě místo jedné růže pětilisté svých předků dvě růže na své přilbici r. 1290 (Goldenkron na str. 38), které po něm syn jeho pan Petr z Rožemberka dědil, jakož pečeť jeho z r. 1318 (Hohenfurt na str. 67) svědčí, potom již nikdo z Rožemberků dvou růží ani na pečeti ani na helmě neměl, nýbrž jen jedné užívali. V panském rozrodu Buziců oblíbili sobě místo jedné sviní hlavy pánové z Březnice a pánové z Rožmitála tři na svém štítě, jakož víme o Havlovi z Březnice r. 1349 (archiv kap. pr.) a o Zdeňkovi z Rožmitála r. 1382—1398 (archiv Maltanský a Třeboňský); v XV. stol. změnily obě rodiny svůj erb tak, že sobě Rožmitálští přijali lva vedle sviní hlavy na rozečtvrcený štít a Březničtí na jedné sviní hlavě přestali. Čtvernásobení erbovního znamení máme příklad v rodině pánů a hrabat z Valdšteina. Ponechala sobě tato ratolesť Markvarticů původní svou lvici na štítě zároveň s pány z Lemberka a s pány z Michálovic na Velešíně, jen že místo kráčející lvice vzpjatou si oblíbila. První, kdo místo jedné lvice čtyři na štít přijal k sobě obrácené, byl, pokud víme, Zdeněk z Valdšteina, jenž zemřel r. 1525 (Pam. arch. VII. str. 71), jehož potomci podnes štítem tímto se honosí.

Digitized by Google

8. Změní se poloha znaků. Vladyka Jan Řepa z Neveklova měl r. 1513 na svém štítě pruh pokosný, který z hořejšího pravého kouta jen do polovice levého kraje štítu se nesl (Třeboň) a jeho potomek Adam Řepa z N. měl pruhem zlatým na příč rozdělený stříbrný štít, který také Neveklovu za erb městský dal. (Neveklovský okres od Vlasáka na str. 10.) Hrzek z Ejstebna (na Žatecku), purkrabí na Jihlavě, má r. 1467 kolmý pruh na štítě a přilbici ozdobenou jeleními rohy, potomek jeho Zvěst z Ejstebna na Všetatech r. 1564 připomenutý má erb pruhem příčným rozdělený s Hrzkovou ozdobou přílbice (obě pečeti v museu českém). Frycek z Liblic má na pečeti své z r. 1321 poloviční stít, v jehož pravé polovici jest šikmý pruh z levého kouta do prostřed pravého kraje štítu se nesoucí (Drážďany). Kunšík a Frycek z Liblic mají v pravé polovici šikmý pruh z první třetiny rozpůleného štítu do třetí třetiny pravého kraje štítu se nesoucí r. 1374 (kap. arch. pr.) Ješek z Liblic má pravou polovici štítu poloviného přepaženou půlpruhem příčním r. 1391 (Drážďany) a Johanka z Liblic má erb svůj na zámku Pardubském z počátku XVI. věku zcela podobný Kunšíkovu znaku (Sedl. Hradů díl I. na str. 23). Kromě těchto změn znaku, které i místa i polohy jeho zároveň se týkají, připomeneme ještě takové změny, které buď jen místo, buď jen poloha erbovního znamení vezme. Beneš z Mokrovous má na pečeti z r. 1440 (J. Hradec) pruh v samém vrchu štítu a r. 1449 (Drážďany) opět pruh, ale na příč středem štítu se nesoucí. Naopak Matyáš z Chlumčan, který r. 1426 na svém štítu příčný pruh a pod ním šestirohovou hvězdu za okrasu má, r. 1428 si vzal na štít svůj pruh do vrchu jeho. Vladyka Vilém z Račína měl r. 1444 (Plzeň) dva pruhy příčné za erb, jeden v samém vrchu štítu, druhý mezerou na pruh širokou od prvního oddělený zrovna jako Václav ze Skuhrova na Berounsku r. 1449 (arch. kap. pr.) a přece užívaly obě rodiny, které až do XIX. a XVII. století kvetly, na štítu svém jen příčního pruhu středem štítu se nesoucího. Dvou pruhů kolmých oddělených mezerou jednoho pruhu užívali na prostředku štítu vedle pruhu jednoho kolmého vladykové Lukavští z Řenec totiž Markvart Jan Lukavský z Ř. r. 1646 (Desky z. pr.).

I na Bydžovsku máme příklad takového přeložení znaku v četném rozrodu, jenž šachovanou levou nebo pravou polovici štítu za erb svůj měl a posud v rodině hrabat Dohalských z Dohalic žije. Vladykové z Miletínka (Diviš Bořek r. 1437 v Drážďanech), Bořek z Hrádku a z Nové Vsi r. 1437 (arch. malt.) Hašek z Poličan r. 1468 (Třeboň) užívali šachovnice v pravé polovici štítu jako nynější hrabata Dohalští z Dohalic; Bořek Nepoliský ze Záchrašťan měl v l. 1567—1573 levou polovici štítu šachovanou (Miltner, Privatmünzen na str. 376) jako Jan z Bezdědic a na Kokoříně r. 1437 (Drážďany), Vaněk i Jetřich z Miletínka r. 1440 (J. Hradec) a Hamzové ze Zabědovic r. 1597 (archiv desk zemských). Ba nejen levá nebo pravá polovice byla šachovaná: někteří členové tohoto rozrodu rozdělili sobě štít též na příč a měli hoření polovici šachovanou jako Jeronym z Hořiněvsi

Digitized by Google

r. 1450 (Třeb.). Všechny jmenované rodiny měly stejný klenot na přilbici: pannu, jak nad hlavou oběma rukama šachovnici drží aneb obě ruce a boky opřené má.

Vedle změn erbů, které přeložením jich míst na štítě povstanou připomenouti sluší též změny, jaké vezmou erby, když se obrátí znaky od pravé strany, kam hleděly, v levo neb naopak. Obrácených erbů užívali mladší členové rodiny aneb i celé rodiny, které ze svazku s náčelní rodinou se vytrhly a nové rody založily, nechtíce docela společného erbu se zříci, jako učinily ty rodiny, které si zcela nový erb oblíbily. Postavíme v čelo příkladů pány Potenšteinské, kteří tří pruhů pokosných užívali, jako pánové ze Žinkov, z Litic, z Potenšteina, ze Žlovic, z Mitterwaldu a z Boru a mnoho jiných. Oldřicha z Boru mladší bratr měl r. 1331 tři pruhy šikmé proti třem pokosným Oldřichovým (c. k. un. kn. pr.); bratři Rús starší, Protiva a Rús mladší z Litic měli r. 1368 erb Oldřicha Borského a čtvrtý jejich bratr Heřman tři pruhy šikmé (c. k. un. k. pr.). Ješek, syn nebožtíka Mikuláše z Potenšteina (jenž zemřel háje Potenštein proti markrabímu Karlovi) měl r. 1341 tři pokosné pruhy (Vídeň) a mladší bratr jeho Čeněk roku 1351 (Archiv Německobrodský) tři šikmé pruhy; avšak týž Čeněk o dvanácte let později měl tři pokosné pruhy (Vídeň). Mutina z Dobrušky užíval v letech 1320—1364 dvou pruhů šikmých a syn jeho Sezema dvou pruhů pokosných r. 1364 (archiv města Dobrušky).

Také z obecných figur některé příklady změn podáme. Pánové ze Švamberka na Plzeňsku a Klatovsku osedlí byli po Drslavicích druhým předním rodem těchto krajů a měli na svém štítě mluvící znak (po německu) »labuť« v pravo obrácenou.

Všichni členové tohoto četného rodu, kteří hrady Švamberk a Bor drželi a také ti, kdož z větve Borské pocházeli, zachovali si vždy labuť v pravo obrácenou, jako Bohuslav ze Švamberka, jehož svrchu jsme připomenuli; vedlejší haluze Švamberků měly labuť v levo obrácenou, jak pečeti Ješka z Věžky r. 1383 (Vídeň), Hynka ze Švamberka řeč. Hánovec z r. 1385, Václava ze Švamberka z r. 1456 (Třeb.) a Jana Hánovce ze Švamberka r. 1422 (Vídeň) dokazují. Pánů z Pořešína (u Kaplice v jižních Čechách) nejstarší erb známe na pečeti Přibislava z Pořešína r. 1337 (arch. Krumlovský), jenž střelu opeřenou Bavorovicův za znak svůj měl, hrotem v levý hoření kout obracenou. Pan Přibislav byl nejmladším ze tří bratří a proto také střela jeho byla v levou stranu obrácená, jako z bratra jeho Wernhéře syn Přibík z Osova roku 1361 (arch. Novohradský) šíp hrotem v levý hoření kout obrácený měl. Markvart z Pořešína svědčí roku 1366 pánům z Rosenberka, kdy prodávají ves Sedlec u Soběslavi, maje střelu do levého hořeního kouta obrácenou a r. 1373, kdy opět svědčí s bratrem Přibíkem, má střelu svou v pravo obrácenou proti střele bratra Přibíka v levo obrácené (Třeb.). Markvartův syn Přibislav byl děkanem kostela Pražského a nesl na své pečeti střelu v levo obrácenou roku 1382 (arch. filos. fak. v Praze). Z příbuzné rodiny vladyk z Kamenného Újezda (u Bu-

Digitized by Google

dějovic českých) měl Bušek z Maškovce jinak z Újezda střelu v pravo obrácenou a syn jeho Racek v levo r. 1402 (arch. v Budějovic.)

Vladyka Vlček z Dobronic, jenž k velikému rozrodu Malovců s půlkoněm na štítě náležel, měl tento erb r. 1347 v levo a r. 1366 v pravo obrácený, kdežto Zdeňka, vdova po Matěji z Dobronic, bratru Vlčkově, téhož půlkoně r. 1373 v levo obráceného měla. (Třeb.)

9. Zmenší se počet znamení. Když kdo důstojnosti nějaké dosáhl, často si erb svůj ztrojnásobil na znamení jeho polepšení, ale nezůstalo toto rozmnožení erbu dědičným v rodině, nýbrž její členové vzali si zase svůj erb jednoduchý původní, když v důstojnostech postaveni nebyli. Jan ze Sebuzína, soudce Litoměřický, měl roku 1282 erb o třech podkovách v červeném vosku pro svou důstojnost soudcovskou a nejbližší jeho příbuzní vladykové z Libochovan, z Měrunic, ze Všechlap, z Patokryj a ze Želenek (u Bíliny) měli po jedné podkově, až později teprve Želinští ze Sebuzína zase tří podkov se domohli. Čéč z Budějovic (v Čechách) nesl na své pečeti z r. 1263 tři páry háků, které zády k sobě položeny byly a r. 1266, kdy jen Velešín držel, pouze dvé háků (Vyšší Brod a Světlá v Rakousích); potomek jeho Budivoj z Isenberka (zněmčené Železnice) má na své pečeti z r. 1290 opět tři páry háků. (Víd.)

10. Přidá se k rodnému helmu a klenotu cizí helm a klenot.

Těma z Koldic měl roku 1368 na helmě (Víd.) za klenot orlici a lva mezi jelením a buvolovým rohem, potomek jeho Hanuš z Koldic měl r. 1440 za klenot dva buvolové rohy a na pravém 5 pírek na okrasu. Na štítě měl Hanuš půl lva na třech pokosných pruzích. (J. Hrad.)

11. Přidá se ku štítu rodinnému cizí štít buď na rozečtvrceném nebo na polovičném štítě. Příklady toho hledej v kapitole o klenotech.

12. Přidá se celý cizí erb se štítem i s klenotem. Příklady toho podali jsme též v kapitole o klenotech.

13. Poslední druh vedlejších znamení obsahuje všechny ty případy v heraldice české, kdy znamení erbovní hned na helm jako klenot se dá a dolů na štít jako náhrada znamení erbovního nějaký heroltský kus, o čemž viz zvláštní odstavec, který jsme tomuto předmětu věnovali.

Zvláštní vedlejší znamení, která jsme připomenuli při čísle šestém srovnávají se v tom, že bývají na ostatní znaky štítu nahoru položena. Rozeznávají se čtyři druhy:

1. Turnýřský límec podobá se pruhu s třemi i pěti stíny širokými dolů obrácenými a bývá obyčejně ve vrchu štítu, který i se znakem jeho na délku celý zakrývá nebo se nad ním vznáší barvy jsa vždy rozdílné. Ve Francii užívali tohoto znamení mladší synové panovnického domu na rozdíl od otce a staršího bratra, v Anglii užíval ho nejstarší syn. V Němcích kromě krajin porýnských nebyl turnýřský límec známý ani v Čechách.

Digitized by Google

2. Úzký pruh ať pokosný ať šikmý; pokosný pruh znamená mladší větve nějakého rozrodu, šikmý pruh rod nemanželský. Oba pruhy často skracovali, že nezbyly z nich než malé kousky v prostředku štítu. Znamení toho vedlejšího opět jen ve Francii a Anglii se užívalo.

Obruba štítu úzká jinobarevná, která kolem celého štítu souběžně s jeho obrubou se nese. Někdy bývá obruba dvojí a potom barva štítu vyniká uprostřed mezi oběma obrubami stejnobarevnými.

V Čechách známe tři příklady takové obruby jednoduché: černý štít vladyk Kladenských z Kladna měl kolem do kola bílou obrubu nebo štrych dle majestátu Ferdinanda I. z r. 1549 a erb města Bohdanče vypisuje se jako šachovnice červená a bílá s černou obrubou. Jakých barev byl podobný Kladenskému erb vladyk z Bedrče, nevíme, aniž stejný s ním erb cizích vladyk z Teměřic, kteří ve službách pánů ze Šternberka byli.

Zvláštním asi vyznamenáním byl zlatý úzký pruh svislý mezi pravým červeným polem a levým červeným s třemi stříbrnými pruhy příčnými na štítě Drslaviců v Hradci Jindřichově na začátku XIV. věku. Ještě v XVII. věku spatřuje se týž pruh na erbu Švihovských z Rysenberka.

Podobný zlatý pruh vynikající nahoru a dolů z příčného pruhu buď pánů z Pucheimu nebo pánů z Walsee spatříš na svorníku kostela Eisgarnského v téže době vystavěného. Zlatou špici nebo klín měl na štítě svém stříbrném s příčným pruhem červeným Racek ze Dvojic na začátku XV. věku.

K jiným vedlejším znamením v heraldice české náležejí hvězdy a růže pětilisté. Alderové z Lošan u Kutné Hory přibrali si ku příčnému pruhu ve středu štítu svého dvě hvězdy šestirohé nad pruhem a jednu pod ním. Tomáš A. měl r. 1443 (dle arch. Kutnoh.) pouhý pruh, ale Prokop měl r. 1459 erb svůj již připomenutým způsobem okrášlený (arch c. k. míst. v Praze). A jako Lošanští tak učinil též Maximilian Erdmann Čáchovský ze Svémyslic, jenž k erbu svých předků »ruce v lokti ohnuté, ana držela hlavu a krk kohouta« přidal hvězdu do ohbí ruky r. 1693 (arch. desk zemských) a Václav z Libenavy na Žiželicích mezi dvě lovecké trubky křížem přeložené a dýnky vzhůru obrácené dal si také do hořejší polovice hvězdu r. 1603 (tamtéž).

Vladykové ze Všechlap a ze Želenic u Bíliny osedlí měli na štítě svém podkovu hřbetem dolů obrácenou, kterouž zdobili buď šípem s hrotem nahoru obráceným jako Olomuc ze Vš. r. 1419 (Dr.), buď lilií jako Martin z Malých Želenic a Štěpán ze Vš. na Hořenicích r. 1419. (Dr.) Proti tomu Dětřich ze Všechlap r. 1447 má podkovu beze vší okrasy. Ještě r. 1470 našli jsme lilii v podkově na štítě Heřmana ze Želenic (Třeb.) Zda-li k tomuto rozrodu náležel Jan Císař ze Hliníku, jenž r. 1498 v podkově kříž měl, nevíme (Arch. Mladoboleslavský). Jinak okrášlili sobě vladykové Rousové z Vražkova svůj prostý poloviční štít, který ještě r. 1503 Václav R. z Vr. měl (arch. Tosk.): do pravé polovici sobě dali dvě čáry příčné

Digitized by Google

skřížené dvěma kopími, jichžto hroty nahoru obráceny byly jako na štítu Albrechta R. z Vr. z r. 1598 (arch. d. z.).

Poslední příklad takového vedlejšího znamení nalezli jsme na pečeti Pavla, notáře kr. komory z r. 1355, jenž má na štítě svém na lodičce dvě supí hlavy, ze kterých jedna v zobáku ratolístku palmovou neb olivovou drží (Goldenkron od Pangerla na str. 126): potomci jeho pánové ze Vlašimi měli jen dvě supí hlavy a krky modré na zlatém štítě. (Snad připomíná lodička erb původní pánů z Vlašimi, poloviční člun pana Hrona z Vlašimě dle staročeské písně »O bitvě u Křeščáku.«) Strany ruky lidské, které dali obrazy na štítu držeti, neopakujíce jí na klenotním místě viz Pojednání o klenotech.

Rozprava naše o vedlejších znameních heraldických nebyla by úplnou, kdybychom opomenuli něco říci o způsobu, jakým si vedli předkové naši v ohledu heraldickém při nemanželských potomcích v předních rodinách svých. Francouzové a Angličané pružcem šikmým na štítě rodném označovali původ nemanželských potomků svých rodin panovnických a v Němcích kromě tohoto způsobu sestrojovali nový znak, v němž nějaká část štítu vždy původní erb rodný připomínala. Šlechticové z Hofu de Curia, kteří byli nemanželští potomci vévody Albrechta III., měli štít bavorský červeným pružcem buď pokosným nebo šikmým přetažený. Jan z Dunois-Longville, bastard orleanský, měl přes štít orleanský černý pružec šikmý, ale pro své rekovské činy ve válce s Angličany Karel VII. učinil mu obdarování, že šikmý pružec černý proměniti směl ve stříbrný pružec pokosný. Obrubou zubatou kolem erbu savojského a zároveň pružcem šikmým naznačen byl nemanželský původ Jakuba bastarda savojského.

Žádného vedlejšího znamení nemanželského původu nemá erb svobodných pánů z Zweibrückenů, bastardů bavorských — červený lev na štítě s routami modrými a stříbrnými — a jen podobnost erbu jejich s bavorským erbem svědčí o jejich původu. Jan Jiří, bastard saský, obdržel titul chevalier de Saxe a erb saský s tím rozdílem, že prostřední pruh černý dvakráte tak široký jest jak ostatní pruhy a pokosný pruh kvítím ozdobený nese se pod tímto prostředním pruhem, kdežto v erbu saském nahoru na všechny pruhy položen jest. V jiných erbech nemanželských potomků panujících rodin kolikráte ani nejmenší upomínky na původní erb není, jako v erbu svobodných pánů Fürstenwärtherů, kteří levobočkové rodu Witteisbašského jsou: na modrém štítě mají zlatou věž, na které zlatá nahá panna stojí s růží v pravici.

Přihlédneme-li k tomu, jaký řád a obyčej v této věci se zachovával v Čechách, budeme též rozeznávati panovnickou rodinu a šlechtu vůbec. Nejstarší erb nemanželského potomka Přemyslovců zachoval se na pečeti Mikuláše, vévody opavského a maršálka království českého, jenž byl synem Otakara II. a Anežky Kuenringové, »Palcéřík« řečené. Pečeť tato jízdecká pochází z roku 1293 (Třeb.) a na líci jejím vyobrazen jest Mikuláš, jak v levo tryskem uhání, levicí drží na prsou štít poloviční, jehožto levá polovice

Digitized by Google

vyvýšená damascenována jest vzorcem kosočtverců s puntíky, pravicí drží meč vytasený a na kbelíkovitém helmě jest deska s dvojím obloukem jedenácti pavími pery okrášlená. Erb tento, jenž za klenot dva buvolové rohy měl, zůstal vévodům opavským až do jich vymření, střídaje se někdy s rozečtvrceným erbem, na němž v prvním a čtvrtém poli erb polovičný v druhém a třetím český lev byl, připomínaje erb panovnické rodiny. Zvláštního štítonoše oblíbil sobě Přemek, vévoda opavský, totiž lva v levo kráčejícího, jehož obličej a hlava zakryty jsou erbem polovičným s helmem a klenotem výše vypsaným na pečeti z r. *) (Třeb.) Jiný nemanželský potomek Přemyslovců byl Jan Volek, probošt vyšehradský a biskup olomoucký, jenž jako probošt r. 1321 měl polovičný štít a na něm půlměsíce rohy vzhůru obráceného; jako biskup olomoucký měl rozečtvrcený štít, na němž erb biskupství olomouckého s jeho polovičným štítem ale bez měsíce se střídal, někdy také lva českého místo polovičného erbu svého měl. —

Nemanželské děti šlechty nesměly dle práva českého ani ku jménu ani k erbu ani k dědictví rodičů svých se hlásiti, jediné král mohl majestátem svým rod jejich napraviti. Ba i tenkráte, když šlechtic vyššího stavu se šlechtičnou nižšího řádu v manželství řádném děti splodil, bylo třeba povolení královského, aby děti všech práv stavu otce svého požívati mohly, jako Václav IV., císař německý a český král, legitimoval děti Jana hraběte Habsburského s Anežkou z Landenberka splozené. (Třeb.) Pověst o pátém synu p. Vítka Krumlovského, jenž mimo manželské lože splozen byv, panství Ústské dostal a černou růži pětilistou na štítě měl, necháváme ve své váze nemajíce jiných dokladů na snadě; ale o dětech, které Půta z Pěžína s Dorotou z Klatov splodil a s ní se teprve po smrti manželky své řádně oddati dal, víme, že soud zemský za řádné je uznati nechtěl (1497). —

Zvláštní příklad jsme nalezli v dějinách rodu vladyk Měsíčků z Dolan na Klatovsku, ze kterých Zikmund několik dítek nemanželských s kmetičnami měl, o které potom jeho manželští synové Zacharyáš a Jetřich se bratrsky rozdělili r. 1578.

Vladyka Václav Kekule ze Stradonic zplodil mimo manželské lože s kmetičnou svou Alžbětou Trojanovou tři syny: Mikuláše, Václava a Oldřicha a dvě dcery Kateřinu a Annu, které císař Rudolf II. majestátem daným v úterý po sv. Vavřinci roku 1612 legitimoval, jakoby v loži manželském splozeni byli. Ale erb a praedikát dostali legitimovaní nové, ježto k r. 1650 jsme nalezli vladyku Václava Kekuli ze Žírovic a v Rapoticích, jenž na štítě měl vzpiatého lva, jak v předních tlápách hák držel jeden z původních tří háků nebo hříčů Kekulů ze Stradonic a na helmě téhož lva s hákem pod zadní nohy. Příklad tento legitimace dopodrobna jsme proto vypsali, poněvadž erb zde připomenutý se úplně shoduje s takovými erby ne-

*) Roku Kolář nedoložil.

Digitized by Google

manželských potomků panovnických rodin, kde kus erbu původní erb na mysl nám přivádí a nad to ještě také jméno Kekule o původu nové této rodiny vladycké svědčí.

Druhý toho příklad můžeme poskytnouti z r. 1615, kdy Jan Felix Řičanský z Řičan a jeho 2 sestry Anna Kateřina a Majdalena Markýta, nemanželské děti, dostali za erb štít celý černý a v něm zvíře leopart své přirozené barvy k pravé straně obrácený na zadních nohách vzhůru stojící, před nimi pak 2 zelená lekna držící s otevřenými ústy a vyplazitým jazykem se vidí h. k. přikr. žlčerné kor. zl. král., z níž $^1/_3$ leoparta až po zadní kyty vynikajícího a dvoumi předními nohami dvě zelená lekna jako v štítu držícího s otevř. ústy a vypl. jazykem se spatřuje. Z Řičanského původního erbu tří leken zůstala zde dvě, která leopart drží jako u Kekule lev drží hák jeden ze tří původních Stradonických.

Když pak úřad falckrabí císařských i v Čechách zaveden byl nebo rotrcuků, nemálo příkladů povýšení do stavu šlechtického nemanželských dětí šlechtických nalézáme, ale vždy jiný erb a jiné jméno dostaly, než otec původně měl. Ondřej z Volkshofen, comes palatinus a doktor lékařství, legitimoval roku 1654 listem v Nových Hradech daným děti nemanželské, které vladyka Jan Markvart Řebenář z Harachů s Markétou Grossmüllerovou měl totiž Filipa, Jakuba, Jana Jiřího, Eliáše, Helenu, Žofii, Barboru, Kateřinu, Evu, Annu Marii a Evu Rosinu, aby se Řebenáři z Mühlsteinberku psáti a zvláštního erbu užívati směly. Erb ten vypisuje se jako polovičný štít, v jehož pravé bílé polovici na trávníčku zeleném půl černé orlice v levé pak červené polovici na stříbrné skále tré listů jetelových a nad helmem dvé černých křídel roztažených se spatřuje. R. 1737 obdrželi tito Řebenářové tytul Sebenářů z Herrnfelsu a erb jim zůstal nahoře vypsaný až do vymření jejich r. 1865. Na poslední místo tohoto odstavce kladu erb Petra písaře Pražského, jenž byl protonotářem krále českého v l. 1296—1306 a potom biskupem olomouckým 1311—1316: na ovalné pečeti vidíme vzpiatého lva českého, jehož obličej a hlava helmou rytířskou zakryty jsou, kterou rozpeřené křídlo ozdobuje. Dle letopisů durynských (Mencken S. S. II. p. 1748) dal král německý Apetzovi na štít strakatého lva durynského s helmem přes hlavu překlopeným, aby naznačen byl původ jeho nemanželský.

Petr písař byl syn Angela de Ponte curvo s jakousi Petruší řádně splozený; dříve než Angelus kanovníkem pražským se stal, papež Kliment V. zvláštní bullou svědectví dal roku 1312 a nezbývá nám v té věci nic jiného k výkladu erbu svrchu připomenutého než za to míti, než že otec Angelus sám, jenž v Čechách dlouhá leta 1253 atd. žil, snad nemanželského původu byl. Podobně v Durynsku rytířové z Bülzingslebenu měli lva s překlopeným přes hlavu helmem. (Hefner 143.)

Zvláštního snížení erbu znamením byla mříže, za kterou se dalo erbovní znamení. Příklad toho jest erb města Chebu z r. 1297, kde nade mříží až ke krbu sahající hlavu korunovanou snad Otakara II. krále če-

Digitized by Google

ského spatřujeme; na mincích téhož města vidíme menší erb: svrchní polovici orla a dolení jeho polovice za mříží se nalézá. (Mince nejstarší). Oba erby mají mříži proto, že Cheb od říše Německé Čechám zastaven byl (na znamení své zástavy a ztracené samostatnosti). Druhý příklad takového snížení erbu seznali jsme z Pamětí Dačického, jenž k roku 1547 praví: »Ještě nepřátelé chtěli, aby král. české znamení lva svého prve svobodného za mříží jako vězně jatého v malování, rytí a pečetění užívali, ale k tomu posměchu a potupě (neb se již i mince taková česká, královská se znamením lva za mříží dělati a bíti začala) jiní, kteříž se byli nesprotivili (totiž Plzeňští, Budějovičtí a Oustští) dovoliti nechtěli a toho zabránili.« (Dač. I. 345.)

V řádech města Geisslingen r. 1367 praví hrabě Oldřich z Helfenšteina: Wir haben die Stadt Geisslingen heissen machen ein eigenes Insiegel, dass soll kleiner sein als unser grosses und grösser als unser kleines Insiegel und darin soll stehen unser Schild u. Helm mit dem Unterschied, dass zwischen dem Helm und Kleinod stehen soll eine Krone und in dieser der Elephant und die Umschrift soll sein: Sigillum universitatis civium in Gyslingen. Dieses Siegel hängt noch an einer Urkunde vom J. 1399. Hier ist offenbar die Krone als ein minderndes heraldisches Beizeichen verliehen worden. (Über die Minderung eines Wappens durch eine Krone vergl. Dr. Baracks: Zimmerische Chronik I, 7, 12 ff.)*)

*) Sepsání Kolářovo nezměněné.

Digitized by Google

XVII.

Změny rodného erbu v jednotlivých rozrodech a rodinách, které záměnou heroltského kusu na štítě za obecné erbovní znamení na klenotním místě nastanou.

Během staletí tvary štítu, helmu, přikryvadel a klenotů tak se měnily, že určité periody heraldického rozvoje podle těchto změn se ustálily a zkušenému heraldikovi na první pohled se podaří určiti dobu, do které erb některý náleží. Ale ze všech částí erbu nejvíce měněno bylo erbovní znamení, poněvadž základem a jádrem bylo celého erbu a to se stalo z příčin velmi rozmanitých.

Když některý panský rod v kraji, kde osedlý byl, kolonisací končin lesnatých a u pomezního hvozdu nových sídel nabyl, kde nové větve, haluze a ratolesti jeho se rozšířiti mohly, pamatovalo se u nich také na to, aby na původním erbu změnou nějakou samostatnost svou vyznačili. Tak roztrhli starodávný spolek svůj slovanský Markvartici, jichžto stejný původ a rozejití se jednotlivých členův pověst o 24 synech Valdšteinových nám zachovala a o Drslavicích na Plzeňsku zaznamenal v XVI. stol. člen rodu toho Jindřich z Ryžemberka, že 24 členů toho rodu nová sídla si založilo. O Vítkovicích známa jest pověst, že starý Vítek Krumlovský 5 synů svých statky podělil, a podnes obrazy v Telči a v Jindřichově Hradci zachované událost tuto nám znázorňují. Tam hned také poznáváme jeden způsob, jakým nové haluze od starého kmene co do erbu se lišily: změnily původní barvy erbovního znamení a oblíbily si místo původní zelené pětilisté růže růži červenou na stříbrném štítě a naopak, růži zlatou na modrém štítě a naopak a konečně růži černou.

Jiný způsob naznačiti rozdílné rodiny jednoho rozrodu byly různé klenoty jednotlivých rodin. Švihovských z Ryžemberka erb: černá orlice Žerotínská na stříbrném štítě v 1. a 4. poli a tři stříbrné pruhy příčné na červeném štítě v 2. a 3. poli a u rozdělení též červený pruh svislý, na helmě pak složená 2 křídla přepažená třemi stříbrnými pruhy měl Karel Švihovský z Riženberka. — Břeněk z Ryžemberka na Nasedlovicích na Moravě měl na pečeti prostý erb Ryženberský: štít na zdél rozdělený, pravou polovici červenou prázdnou, levou červenou třemi stříbrnými

Digitized by Google

pruhy příčnými přepaženou a na helmě parohy, které měli nade štítem právě vypsaným, jenže v zlatém poli tři černé pruhy se spatřovaly, vladykové Uličkové z Ulic v l. 1566. Dvě křídla naproti sobě měl na helmě Břeněk z Ryženberka roku 1400, pravé křídlo bylo červené jako pravá polovice štítu, červené levé křídlo třemi příčnými pruhy stříbrnými přepažené. Týž erb a týž klenot mají hrabata Černínové z Chuděnic, ale rozličné barvy: pravá prázdná jest červená, levá stříbrná s třemi modrými pruhy a křídla rozdělená zrovna tak poznamenaná jsou, vyznamenáni hrabat Černínů jest štítek s literou F III. a na helmě mezi křídly 2 palmové větve.

Páni Holičtí ze Šternberka když dosáhli hraběcího titulu, obdrželi též polepšení erbu svého: místo štítu modrého se zlatou hvězdou o 6 rozích dostali na modrém štítě pět hvězd zlatých a nad tím tři korunované přilbice, ze kterých tři muži v asiatském či tatarském kroji až po pás vystupují; nad každým z těch spatřuje se zlatá hvězda a modrobarevné orlí křídlo kryje každého postranního muže, prostředního ale dvě taková křídla objímají.

S vůlí panovníkovou mohl erb zemský, v pozdějších dobách též císařský celý nebo z části pro zvláštní zásluhy přidán býti k erbu rodnému. J. V. Berka z Dubé a z Lipého hrabě Hovora dostal lva českého jako štítek na prostředek dvou svých ostrví na příč položených roku 1638. Jindřichohradečtí obdrželi dva lvy na štít svůj s erbem pánů z Hradce r. 1483. Jiří Malovec z Chejnova a z Vimberka měl r. 1647 nazdél rozdělený štít, v jehož pravé polovici půl orlice císařské a v levé původní erb Malovců půl koně se spatřoval. Rytířům Vřesovcům ze Vřesovic a Loubským z Lub propůjčen jakožto svobodným pánům orel císařský ve vrchní polovici štítu na příč rozděleného a ve spodní polovici zůstal erb rodný.

Vynikal-li některý člen rodiny nad ostatní důstojností svou, erbovní své znamení zdvojnásobil, ztrojnásobil, ba i zčtvernásobil. Jan ze Sebuzína, soudce litoměřický, měl r. 1282 erb o třech podkovách v červeném vosku pro svou důstojnost soudcovskou a nejbližší jeho příbuzní vladykové z Libochovan, z Měrunic, ze Všechlap, z Patokryj, ze Želenek u Biliny měli po jedné podkově, jako Janova pošlost sama, až teprve Želinští ze Sebuzína zase tří podkov se domohli.

Čéč z Budějovic r. 1263 tří párů berel na příč přeložených na štítě užíval a r. 1266 dvé párů berel, syn jeho Budivoj z Isenberka měl r. 1290 tři páry berel. Z jakých příčin tato proměna u Čéče se stala, nevíme, snad skrze královu nemilost, když Budějovice mu odňaty byly pro zajíce v lesích Hlubockých zabitého.

Na rozdíl větší rozrody zhusta erbovní své znamení v jednotlivých větvích a haluzích rozmanitě zkomolily následujíce příkladu jednotlivých členů jedné rodiny. R. 1350 měl Ctibor z Volfšteina na štítě svém celého vlka v levo běžícího, bratr jeho Beneda půl vlka s tlamou otevřenou

Digitized by Google

v pravo obráceného a třetí bratr Protiva na helmě hlavu a krk vlka v pravo obráceného.

Rozrod s kolem na štítě, z jehož rodin Kocové z Dobrše jediní celé kolo si zachovali, obsahoval též rodiny s půlkolem jako nynější Chotky z Chotkova a rodiny s dvěma špícemi nahoře a dole pod pístem jako Rúsy z Čemin, Radkovce z Radkovic a rodiny s loukotí a dvěma špícemi jako nynější hrabata Lažanské z Bukové a dřívější vladycké rodiny Korbelů z Bukové, Žitínů z Myslovic, Chuchelských a Žehušických z Nestajova Bořků a Skalských z Dubu, Stanovských z Čechtic, z Konratic, z Újezda nade Mží, z Chrančovic a z Komošína.

Do štítu přijali si rozličná vedlejší znamení, aby se od sebe rozeznávali.

Hvězdy dvě přidal si do štítu: jednu nad pruh příční, druhou pod pruh Prokop Adler z Lošan r. 1459 (c. k. m.); lilii dali si do podkovy hřbetem dolů obrácené Martin z Želenic a Štěpán ze Všechlap na Hořenicích 1419 Dr., šíp s hrotem nahoru obráceným Olomut ze Všechlap r. 1419 Dr.

Růži pětilistou nad příčný pruh dal si do štítu Jimram z Dobronic na Moravě r. 1338 (Víd.) a zlatým svislým pruhem mezi pravým červeným polem a levým červeným s třemi stříbrnými pruhy ozdobili si Drslavici r. 1333 (v Jindř. Hradci) svůj erb jako Racek ze Dvojic zlatým klínem nebo špicí štít svůj stříbrný s příčným pruhem červeným roku 1400. (Sv. Kryšt. br. kn.)

Ptáka kosa si přidal do levé prázdné polovice štítu svého Jaroslav z Poříčí, také ze Skočic jmenovaný 1320—1334 (c. k. un. k.), pravá polovice štítu jeho s třemi příčnými pruhy svědčí o původu Drslavickém.

Zajíce vedle původní sviní hlavy oblíbili si na skříženém štítě Zajícové z Hasenburka od r. 1356 (Víd.), lvici vedle kančí hlavy pánové z Rožmitála od r. 1434 (Třeb.). Samotného zajíce měl na štítě svém Oldřich z Hasenburka, kuchmistr král. českého (Anal. 69—70.). Švihovští z Risenberka přidali si na štít pod jeden klenot a jeden helm erb Žirotínů českých »orlici«, jako učinili Lobkovští, když do panského stavu se dostali r. 1459. Dva helmy a dva klenoty s dvěma erby na štítě dostali Šlikové r. 1433 (str. 300 Drivok) a dva helmy s dvěma klenoty, s kterými na štítě 2 erby korrespondovaly, jeden jednoduchý, druhý složený, měl Soběslav z Miletínka r. 1459 (Sedl. Hrady V. 2. tab.). Cizí klenot kromě svého měl Těma z Koldic r. 1368 (Víd.): na helmě orlici a lva mezi jelením a buvolovým rohem, potomek jeho Hanuš z Koldic měl r. 1440 za klenot dva buvolové rohy a na pravém pět pírek za okrasu. Na štítě svém měli jak Těma tak Hanuš půl lva na třech pokosných pruzích.

Jinou změnu vezmou znamení erbovní ať obecná ať heroltské kusy, když původní poloha a místo jejich se změní a co v pravo obráceno bylo, v levo se obrátí a také naopak. Hrzek z Ejstebna (na Žatecku), purkrabí na Jihlavi, měl r. 1467 kolmý pruh na štítě a přilbici

Digitized by Google

ozdobenou jeleními rohy, potomek jeho Zvěst z Ejstebna na Všetatech roku 1564 připomenutý má erb pruhem příčným na tři části rozdělený s Hrzkovou ozdobou přilbice. Nynější hrabata Dohalští z Dohalic užívají šachovnice v pravé polovici štítu, jako Diviš Bořek z Miletínka r. 1437 (Drážď.), kdežto strýcové jejich jako Bořek Nepoliský ze Záchřašťan v l. 1567—1573 (Miltner 376) a Hamzové ze Zabědovic r. 1597 (arch. desk z.) levou polovici štítu šachovanou měli. Ba vladyka Jeronym z Hořiněvsi měl štít napříč rozdělený a svrchní část šachovanou r. 1450 (Třeb.). Obrácených erbů užívali mladší členové rodiny neb i celé rodiny, které ze svazku s náčelní rodinou se vytrhly a nové rody založily, nechtíce docela společného erbu se zříci, jako učinily ty rodiny, které si zcela nový erb oblíbily. Rod pánů z Potštejna měl na štítě svém tři pokosné pruhy a náleželi k němu pánové ze Žinkov, z Litic, z Potštejna, ze Žlovic, z Mitterwaldu, z Boru, z Kařeza, z Dobrušky, z Častolovic, z Opočna, vedle mnoha jiných. Oldřicha z Boru mladší bratr měl r. 1331 tři pruhy šikmé na štítě proti třem pokosným Oldřichovým (c. k. un. kn.), Rous st., Protiva a Rous ml. z Litic měli roku 1368 erb Oldřicha Borského a čtvrtý jejich bratr Heřman tři pruhy šikmé (c. k. un. kn.). Ješek, syn nebožtíka Mikuláše z Potštejna (jenž zemřel háje Potštejna proti markrabímu Karlovi) měl roku 1341 tři pokosné pruhy na štítě (Víd.) a mladší bratr jeho Čeněk roku 1351 (N. Brod) tři šikmé pruhy; avšak týž Čeněk o dvanácte let později měl tři pokosné pruhy (Víd.). Mutina z Dobrušky užíval v letech 1320—1364 dvou pruhů šikmých a syn jeho Sezema dvou pruhů pokosných r. 1364 (Dobr.).

Z obecných erbovních znamení poslouží nám svou labutí pánové ze Švamberka. Ratmír purkrabě na Přimdě 1257 (Mnichov), Bušek a Tobiáš z Boru r. 1320 (c. k. un. kn.), Bohuslav ze Švamberka mají jakožto nejstarší a nejpřednější rodu svého labuť v pravo obrácenou, ale Ješek z Věžky r. 1383 (Víd.), Hynek ze Švamberka řeč. Hanovec z r. 1385 a Václav ze Švamberka z r. 1456 (Třeb.) jakožto mladší bratří nebo z větví vedlejších pošlí labuť v levo obrácenou.

O jiných menších rozmanitostech erbů na štítech jako o rozličných počtech pruhů vyvýšených a snížených u Drslaviců, Slavatů z Chlumu a Horů z Ocelovic, o rozloženém pruhu třetinu štítu zabírajícím ve dva pruhy jak příčné tak svislé v rodu Račínů z Račína, Skuhrovských ze Skuhrova a Lukavských z Řeneč nehodláme již slov šířiti.

Připomenuvše nejdůležitější proměny štítu, které pestrý život v heraldice nám znázorňují, zastavíme se u změn, jež povstanou, když místo obecního erbovního znamení na štít se dá některý heroltský kus a rodný erb jako klénot na helmě se umístí. Z pravidla ovšem erbovní znamení i na štítě i na helmě jako klénot býti má aneb alespoň na štítě, když na helmě obecný klénot se spatřuje. Mikuláš z Březí u Stropnice v jižních Čechách má štít na způsob vidlice rozdělený r. 1448 a r. 1483 má pohár na štítě i na helmě. (Třeb.) Jan z Konratic má loukoť na štítě

Digitized by Google

1419 (Malt.) a r. 1418 na zdél polovičný štít s loukotí na helmě. (Arch. Hrad.) —

Ale uniforma tato záhy se znelíbila a individualismus razil si cestu v erbech i v této korrespondenci mezi štítem a klenotem. Jakož svrchu o rodině vladyk Wolfšteinských jsme řekli, že jednotliví její členové erb si změnili r. 1350, tak jednotlivé větve její tak učinily jako Měsíčkové z Výškova na vlčí hlavě na štítě a na klenotě přestali, vladykové pak z Wolfšteina na helm za klenot vlčí hlavu si vzali a na štít původní tři příčné pruhy praotců svých pánů ze Svojšína, kteréžto pruhy jim heroltským kusem se staly a vlčí hlavu na štítě nahradily. Poněvadž pak vůbec heroltským kusům tento úkol náhrady obecního, erbovního znamení zvláště v heraldice české a německé připadl, ne bezdůvodně náhradnými erby heroltské kusy v této příčině nazvati můžeme a v příkladech postupně seřaděných velikou sílu a počet jejich seznáme.

K erbům s náhradným heroltským kusem na štítě a s erbovním znamením jako klenotem řadíme též erby, které jen heroltský kus nesou na štítě a na helmě obecný klenot mají, starého erbu rodného ničím nepřipomínajíce leda jménem, když k mluvícím erbům náležel. Mikuláš z Kozího měl polovičný štít a na helmě křídla složená r. 1513 (Třeb.) bratří jeho měli přední polovici rysa korunovaného, který také jako koza se vypodobňuje.

Přiznati se nám jest, že v těch případech, kde předkové naši o svém erbu mluví, jenž na štítě heroltský kus má a erbovní znamení jako klenot na helmě, vždy jen ku klenotu zření mají, heroltského kusu nikterak si nevšímajíce.

Zikmunt z Kopidlna městu svému Kopidlnu vyprosil roku 1523 erb, jakého sám užíval: v blankytném štítu půl černé kozlové hlavy s krkem a jeden roh a druhé půl kozlové hlavy bílé a též druhý bílý roh, ačkoliv již od r. 1522 vladykové Kopidlanští také nahradní erb »pruh pokosný« na štítě měli vedle hlavy kozlovy jako klenotu. A ještě v XVIII. století r. 1755 svob. páni Astfeldové z Vydří přijali za znamení erbu Vítů ze Rzavého do svého štítu klenot Vítův: chrta na polštáři sedícího a nikoliv pruh pokosný, který na štítě měli.

U Němců, kteří též podobné erby měli, nebylo jinak. Rytířové z Bubenhofenu řečení měli chlapce na helmě a dole štít na kříž rozdělený, tedy mluvící znak dle klenotu pojmenovaný, zrovna jako bavorští svob. pánové z Rotenhanu, kteří červeného kohouta na helmě mají a na štítu šikmé pořící se hvězdou šestirohou v pravém hořením koutě.

Pokud možné bylo, barvy erbovních znamení a korrespondujících s nimi heroltských kusů byly stejné, jakož prvním pravidlem heraldiky jest, ať již na témž erbu, ať na rozdílných erbech jedné rodiny a jednoho původu. Když bratří z Drahotúšského rodu Bohuš z Drahotúš a Hartman z Holenšteina erby svými se rozešli po r. 1280, kdy ještě oba stejného erbu beraních rohů užívali, ponechal si Bohuš svůj rodný erb: štít modrý

Digitized by Google

a na něm rohy černé dole spojené, ale Hartman si oblíbil štít nazdél rozdělený, jehož pravá polovice prázdné barvy modré byla a levá polovice černá s třemi šikmými pruhy modrými, tak že oba bratří a jejich pošlosti aspoň barvy štítu stejné měli, třebas rozdílná znamení.

Něco podobného v Rakousích se nám vyskytuje u rytířů ze Schwallenbachu. Ve vsi téhož jména spatřují se nade vchodem do kostela dva erby: pravý jest červenými a bílými ležícími routami desetkráte rozdělen, levý štít červený ukazuje poprsí muže vousatého, na dvou mečích napříč přeložených rukojeťmi vzhůru obrácených. Klenot jest čepice s beránkem, bílými a červenými routami ozdobená. Jeden z těchto štítů nese náhradní heroltský kus, druhý obecné erbovní znamení a oba náležely jedné osobě, jakož také červené a bílé routy prvního štítu na čepici druhého se nalézající svědčí. Podobné dva štíty měl Hartnid ze Stadecka r. 1286: lva českého a svislý pruh, kdežto v Čechách a na Moravě heroltský kus i obecné erbovní znamení na jednom štítu se spatřují a jen když rodiny jednoho původu se rozešly erby svými, jedna heroltský kus, druhá obecné erbovní znamení si ponechaly. Sebrali jsme v dokladech, které následují, na sto případů z heraldiky české, kdy obecné erbovní znamení na štítě nahrazeno bývá heroltským kusem, ač na helmu obecné znamení není vždy klenotem, ale za to v téže rodině erbu se užívá s heroltským kusem a také vedle něho erbu s obecným erbovním znamením. Vedle Vartenberků s polovičným štítem a křídly složenými na helmě měli Valdšteinové a mají posud čtyři lvy, původní tohoto rozrodu Markvarticů erbovní obecné znamení a na helmě křídla také složená.

Příklady z heraldiky německé v následujícím seznamu jdou všude v zápětí za příklady českými a můžeme říci, že pro některé heroltské kusy místo erbovních znamení jsme jen české a pro některé jen německé doklady nalezli. Samotné české heroltské kusy, kterých se podobně užívá, máme štít rozpůlený, jehož jedna polovice 2—3 pruhy pokosnými nebo šikmými nebo příčnými rozdělena jest, též šikmý pruh přes štít polovičný a šachovnici na štítě. U Němců jsme nalezli třikráte lomený pruh, routovité mřížování štítu a svislý pruh.

Ze starého damascenování převzaty byly mezi heroltské kusy místo obecních erbovních znamení lilie a listy rostlin.

Zdislav maršálek královský v Čechách měl spodní polovici na příč rozděleného štítu 6 liliemi damascenovanou 1266 a Oldřich z Michnic bratr Viléma z M. Pouzarovského erbu měl lilii samojedinou na štítě roku 1484.

Němci kromě svrchu dotčeného zvyku dvou erbů u jedné osoby r. 1400 též si oblibili tu zvláštnost, že dvěma bratřím ba i jedné osobě dali dva erby místo jednoho erbu s heroltským kusem na štítě a obecním erbovním znamením jako klenotem na helmě po způsobu českém vyměnivše jednou štít za klenot a podruhé klenot za štít. Hans der Schweinbarter (Rakušan) měl dva pruhy černé na zlatém štítě a na helmě divokou

Digitized by Google

černou svini, jeho bratr pak Jiří naopak černou svini na štítě a na helmě dvě křídla složená, dvěma pruhy přepažená, čehož příkladu v heraldice české není.

V erbu Ilburků německých zpozorovala se na klenotu ta zvláštnost, že místo lva mezi oběma křídly každé křídlo pruhem příčným přetaženo bylo v l. 1304, 1357 a 1365, později klenot ten přestal a jen lva všude viděti bylo.

Měli tedy Ilburkové místo lva klenotního, který zároveň na štítě jejich byl a jest, náhradní heroltský kus, jako Jindřich z Velešína r. 1355 poloviční štít na křídle místo lva erbovního.

Případy takové, kde se vystřídaly u jedné rodiny heroltský kus a obecní erbovní znamení na štítě, ať již potom rodina heroltský kus si oblíbila jako Pappenheimové třikráte rozdělený kožešinou štít místo dřívější hlavy lidské, neb obecné erbovní znamení si ponechala, jako Stolbergové jelena místo na zdél rozděleného štítu, vykládají heraldikové a sfragistikové němečtí tak, že znamení erbovní, kterého na čas se užívalo, tak že později v nějakém rodě pominulo, Siegelbild jmenují za erb je nepovažujíce. Dále šel ve svém výkladu Seyler, jenž bavorský erb složený z heroltského kusu rout modrých a obecného erbovního znamení lva vykládá v ten rozum, že nejstarších rodů erby byly dvojí: jeden že byl heroltským kusem a jeden obecným erbovním znamením, kterých obou stejně se užívalo. Čechové, jakož z předešlého vysvítá, dovedli v potřebách svých důsledně spojiti obojího druhu erbovní znamení na jednom erbu a k pestrosti erbu nemálo tím přispěvše spolu jeden původ rodinný a přece různost rodin neb osob naznačili.

Nemůžeme skončiti úvod tento, abychom neukázali na oblibu, jaké se těšily erby na zdél, na příč a na kříž rozdělené, které z heroltských kusů náhradních a z obecních erbovních znamení složeny byly. Předkové knížat ze Švarcenberku, Erkingerové ze Seinsheimu, měli modré tři pruhy svislé na stříbrném štítě a na helmě mužíka s pohanským kloboučkem bez rukou v rouše modře a bíle pruhovaném, ze kterých dvou erbovních znamení si složili štít na kříž rozdělený, v jehož 1. a 4. poli svrchu dotčené tři pruhy, v 2. a 3. mužík nahoře vypsaný byl. U českých pánů z Pnětluk a z Viseniburka byl v pravém poli polovičného štítu lev a v levé šachovnice, u pánů z Vrtby ve štítě na kříž rozděleném v 1. a 4. poli kosmo rozdělený štít, v 2. a 3. poli troje rohy jelení. Poukázavše na rozmanité kombinace heroltského kusu a obecního erbovního znamení v erbech, nevíme, proč bychom s Hefnerem takové erby neartikulovanými jmenovati měli.

Pozor míti sluší, když klenoty bývají obecním erbovním znamením a heroltský kus na štítě náhradou jejich, abychom jich nemátli s klenoty, které jako trupy panen a mužských se vypodobňují oblíbeny byvše hlavně na Porýnsku a v Pomořansku. Na Porýnsku obyčejně nemívají rukou anebo místo nich mají rohy buvolové a růže a ryby a podobně vystrojeny

Digitized by Google

jsou; panna nebo mládenec mívají často na prsou heroltský kus štítu. Na Pomořansku liší se erby od porýnských v tom, že obyčejně úplná postava ať mužská ať ženská klenotem jest, která v rukou erbovní znamení drží. Že by naznačená dříve přeměna místa kdy se byla spozorovala, aby klenot se byl dostal dolů na štít, o tom nic nevíme. Nakládá se s tímto klenotem tak, jako s rohy buvolovými a jiným obecným klenotem.

Stejně vedlo se hlavě věžníkově na Porýní jako klenot oblíbené a vůbec v těchto krajinách po příkladu francouzském klenoty bez významu pro celý erb zůstaly a tak rychle se střídaly, že v rodině Mülenheimů Štrasburských přes 60 klenotů různých se napočítalo a u Zornů tamtéž přes 30 a v rodině Eptingerů 19.

Potvrzenou nauku svou o náhradních erbech shledáváme v prvních dobách heraldiky. Petr z Ebula napsal báseň na oslavu války, kterou vedl císař německý Jindřich III., manžel Konstancie, dědičky Sicilie, s Tankredem, nemanželským synem Rogera, bratra Konstancina otce, který praetendentem trůnu sicilského byl. Dílo dopsáno bylo před prosincem r. 1196 a vyšlo také tiskem v Basileji r. 1746 (Petri de Ebulo Carmen de bello Siculo) od Samuela Engela a v Lipsku r. 1847 (Des Magisters Petrus de Ebulo liber ad honorem Augusti von Winkelmann). Nejdůležitější z celého spisu jsou kresby vojínů tehdejších ve zbroji své: Němců, Vlachů a také českých lukostřelců, vynikajíce vzácnou starobylostí v dějinách heraldiky, jejížto počátky nám na oči předvádějí. Vytěžíme pro svůj účel, co z obrazů vytěžiti se dá, které spis Jahrbuch der k. k. heraldischen Gesellschaft Adler na r. 1897 vydaný z této básně přinesl.

Především pozorujeme v hlavních konturách, že ministerialové erbem svého vůdce okrášleni jsouce za ním následují. Za císařem, jehož pravá páže zlatým křížem ozdobena jest (bez štítového znamení), jede na koních pět rytířů, kteří na helmích týž kříž vymalovaný mají; dva z nich drží praporce s křížem v rukou. Císařský korouhevník má na štítě svém bezbarevném ondřejský kříž, šedivě a bíle šachovaný, korouhev, kterou drží, jest šedivá s křížem bílým. Z německých rytířů, za touto korouhví kráčejících, čtyři mají bílé pruhy na šedivém štítě a jeden bílý pokosný pruh na zeleném štítě. Na dvou praporcích, které za řečenou korouhví císařského korouhevníka se nesou, jest šikmý pruh bílý v šedivém poli. Barvy praporců a znamení erbovních jak kříže tak pruhů se úplně srovnávají a rovněž šedivé helmy s nánoskem, přepažené buď pokosnými buď šikmými pruhy bílými.

Podobně ve Velislavově biblí z druhé polovice XIII. věku na obraze, kde Abraham přepadl nepřátele své, vůdce nepřátelský a družina jeho stejné mají erby: příčné pruhy na svých štítech na tabuli 12. a rovněž Laban se svými syny mají oklestek příčný o trojlistu nahoru a suku dolů obráceném na tab. 18. (Vocelův spis: Welislaws Bilderbibel Prag 1871.)

Nejzajímavějším z obrazů Ebulových jest vyobrazení německého hraběte Děpolta z Vohburku, jenž před zástupem svých rytířů na koni

Digitized by Google

jede, maje na šedivém štítě v kulatém bílém poli černého vepře v pravo kráčejícího, kterýžto vepř na šedivém krupíři koňském také v předu a zadu se spatřuje. Na šedivém helmě Děpoltově kulaté bílé pole zůstalo nedopatřením kresliče prázdným bez vepře, poněvadž na jiných vyobrazeních Ebulových také Děpoltův helm vepřem okrášlen jest a jeho prapor též. (Spisovatel knihy: Der Nordgau dává místo vepře Děpoltovi Vohburskému lišku za erb.)

Rytířové Děpoltovi mají na štítech svých do žluta šedivých uprostřed kulaté pole bílé, zrovna jako vůdce jejich a v něm pokosný pruh do modra zelený, kteréžto pole s pruhem též na krupířích svých nesou. Helmy těchto rytířů jsou šedivé s bílým spodním pruhem a nánoskem a také dva bílé helmy, jeden s černým, druhý se zeleným pruhem a nánoskem, praporec rytířů těchto jest šedivý se svislým pruhem bílým. Barvy helmů a štítů souhlasí sice mezi sebou, třebas ne tak přesně jako v ostatních zástupech ale co důležitějšího jest, zde rytířové Děpoltovi a ministerialové jeho mají místo erbu korouhevního pána svého »vepře« na štítech svých a i na krupířích pokosný pruh a na důkaz neklamný náhrady erbovní v »poli kulatém«, ve kterém také vepř pána jejich se spatřuje.

Tak máme u Petra Ebulského dvojí způsob, jakým erby ministeriálů a manů v Němcích se označovaly: buď nosili manové hradští a ministerialové erb pána svého, jako u nás služebníci biskupa Tobiáše z Bechyně jeho zavinutou střelu, neb náhradní erby měli s našimi se shodující. Několik málo příkladů stejných erbů mezi ministerialními rody a jich pánů dostačí. Pánové štyrští z Vildonie řečení měli nad rodným erbem leknínem pardála štyrského jako ministerialové štyrští Herrand z Wildonu (1195—1197) zrovna jako Eberhard, truksas z Waldburku, ministerial Welfů vévodů Švábských, měl jejich erb tři levharty na štítě r. 1223 a všichni jeho potomci po něm. Biskupa Štrasburského erb pokosný pruh na červeném štítě měli jeho ministerialové: von Kageneck, Wetzel von Marsilien, Unter den Kaufleuten, Unter Krämern (von Achenheim, Reimböldelin) a von Hundsfeld. Hrabat z Lützelsteina erb lva měli jejich ministerialové ze Schaumburga a hrabat z Orlamünde na příč rozdělený erb s levhartem ve svrchní polovici a orlem ve spodní polovici měl r. 1311 Jindřich Flans z Orlamünde, předek svobodných pánů posud kvetoucích. Gerburg, vdova po Jindřichu Schönwetteru v Koblenci měla na štítě hlavu lidskou (portrait) a růži městských konšelů Koblenckých erb roku 1277. Na Würtembersku byli vladykové z Kannstadtu, kteří měli stejný erb s městem Kannstadtem konev: Rugger z Kannstadtu r. 1344 a Herbrand z Kannstadtu 1359, aniž byli kdy pány tohoto města.

Za náhradní erby pokládáme u Ebula též pokosné a šikmé pruhy v těchto případech. Na jednom jeho obraze nese císař německý, provázen jsa vévodami, zlatou orlici na štítě, dvakráte na krupíři a na helmě.

Čtyři vévodové za ním se ubírající mají bílé pokosné pruhy na helmě červeném, čtyři šikmé pruhy, štíty jejich jsou zelené s bílým okrajem

Digitized by Google

beze znamení, tři vévodové nemají helmů nijak označených. A jako tito vévodové tak na jiném obraze rytířové, před císařem táhnoucí, mají helmy každý dvěma příčnými pruhy poznamenané bezbarevné, a ti, kdož za císařem táhnou, mají helmy každý dvěma šikmými pruhy poznamenané. Náhradní erbovní znamení na helmě za obraz erbovní na štítě pozorujeme u rytíře, jenž lva bílého nese na štítě se zeleným okrajem; na zeleném helmě nese šikmý pruh bílý, kterýžto pruh šikmý bílý na červeném helmě nese také rytíř, jenž na štítě červeném má routu červenou v bílém poli. Jsou ovšem v Ebulových obrázcích též případy, že pruhy pokosné a šikmé na štítě též na helmě se spatřují ale v jiných barvách.

Na konci nemohu opomenouti, abych nedal na uváženou, že také naše prapory běžné, nemyslím na korouhve slavnostní, nejsou ničím jiným než heroltské kusy stejných barev s obecním erbovním znamením anebo s heroltským kusem jiného tvaru, které zastupují. Či jsou příčné pruhy sukna nebo plátna nebo jiné látky, ať černý a žlutý, ať bílý a červený k sobě přišité nejen dle obecného výkladu, nýbrž také dle naší theorie něco jiného než náhrada černého orla na zlatém štítě a stříbrného lva na červeném štítě? A modrý i bílý prapor nehlasaly ze hradů v jižních Čechách knížat Švarcenberků svislé pruhy modré na stříbrném štítě? Příklady tyto našich praporců stačí, aby s Ebulovými dvojími praporci podřízených hlavní korouhvi manů na důkaz našeho náhledu o náhradných erbech se srovnaly. Na jedněch jeho praporcích v zástupech vojenských šikmý pruh v šedivém poli (za korouhví s křížem) a svislý pruh bílý opět v šedivém poli (za korouhví s vepřem) se spatřují.

Příklady náhradních erbů.

Prázdný štít. Z Podolí Svašek měl na helmě rybu na nějakém stonku napíchnutou 1436 (J. Hr.), Čáslavové z Podolí, jichžto předkem Svašek byl, měli rybu na štítě v poloze Smrčků ze Mnichu a také na helmě a tuto pode třemi pery pštrosími (D. Z.) jako Ctibor Hynek Čáslav z Podolí a v Němčicích 1596. Z Bratříkovic Bohuněk a Přibík br. měli na h. lišku a štít prázdný 1477 (Telč), Bohuněk měl r. 1455 také lišku na štítě (Č. Bud.).

Karlík z Nežetic Jan na Drachkově: na helmě klečící na lodičce kněz modlící se růženec 1516 (Sviny a Orlík); ostatní Karlíkové měli kněze tohoto na štítě a na helmici.

Na zdél rozdělený štít s erbem na helmě.

Z Nedvídkova Tvoch má poloviční štít a na h. rohy jelení (1436 Louny). Týž má rohy dole na štítě i na helmě (1447 Louny).

Ze Ctiněvsi Jan poloviční štít a pravá polovice vyšší, na h. kamzičí rohy (1432 Třeb.); ze Ctiněvsi Mikuláš kamzičí rohy dole na štítě i na h. (1505 arch. gub.).

Digitized by Google

Z Kunratic Jan: na zdél poloviční štít, nad helmem loukoť a nad ní koule v plamenech (1418 Hradec). Jan z Kunratic sed. v Letech loukoť na štítě (1419 Malt.).

Z Jenšteina Skalský Jan poloviční štít, na h. 2 krky a hlavy supí 1479 na turnaji Píseckém. V Bydžově pochována jest — — — Skaiská z Jenštejna r. 153 . ., jejíž erb ukazuje dvě supí hlavy s krky červenými na štítě modrém.*)

Erb arcibiskupa Jana z Jenšteina byly na zlatém štítě dvě supí hlavy a krky (viz jej u sv. Víta).

Z Gotpruna Václav měl na štítě vola r. 1429 a 1448 (Třeb.), z Gotprunna Licek měl na zdél rozdělený štít (1443 Třeb.).

Z Hostíšova Ješek má na helmě zlatou korunou korunovaném supí hlavu a krk červených per, z jehož otevřené tlamy jazyk hákovitý ven vyniká, přikryv. červené, na štítě stříbrném touže hl. a krk, uši dlouhé jdou do výšky (Vídeň, Christofori-Brüdersch.-Buch 1400). Pavel z Hostíšova a z Prašivé má poloviční štít, jehož levé pole vyšší jest, na helmě supa korunovaného hlava a krk 1460, 1482 J. Hrad.

Štít poloviční se supí hlavou a krkem na helmě měli vladykové ze Sedlce (na silnici z Budějovic do Vodňan), Býšovci z Býšova (u Hluboké) měli stejný erb s Ješkem z Hostíšova, Svatomír z Kút (1376 Tř.), Svatomírové z Vlhlav a z Němčic (Vyš. 1346) nosili též na štítě supí hlavu s krkem, ale neznáme jejich klenotu. Vladykové z Todně měli supí hlavu s krkem na štítě, ale oblíbili si jako klenot buvolové rohy.

Koupští z Břízi, Břízští z Břízi na Břízi u Vepic, Netvorští z Břízy a vladykové z Březí na Hrádku Březím, kteří všichni jednoho rodu byli a pokosný zlatý pruh na červeném štítě nosili (křídlo na helmě majíce též pruhem přetažené) nebo také poloviční štít měli a také svislým pruhem uprostřed rozdělený štít a šikmým pruhem rozdělený střídali tento erb s korunou v levém hoř. koutě, kterou Bušek z Březí v l. 1378—1388 měl. Tř. Petr. d.

Také vladykové Záhorkové ze Zahořičí jednoho erbu a rodu s nimi byli. Augustinian Vincentius nazval pokosné toto břevno žlutým pupencem v man. č. mus. Poslední rodu toho mně známý byl Jan Jiří Netvorský ze Březí 1757 (D. Z.).

Varlych z Bubna Václav měl na zdél poloviční štít a na helmě buben (1435 Malt.). Ostatní všichni Varlychové z Bubna měli buben jak na helmě tak na štítě.

Hodláme nyní poukázati na rody, které přestaly na polovičném štítě a původní erb úplně odložily ani jako klenotu ho neužívajíce; klenotem jim byla křídla složená nebo rohy buvolové.

Do r. 1284 měli všichni Markvartici lva nebo lvici na štítě. Později měli pánové z Vartenberka štít na zdél rozdělený zlatý a černý a složená

*) Již Kolář nepamatoval, kde si to poznamenal.

Digitized by Google

křídla srdíčky ozdobená na helmě. Pánové z Michalovic měli štít stříbrný a černý, který se také se lvicí stříbrnou na červeném štítě střídal, na helmě měli supí křídlo jako Beneš r. 1306. Strakonický pan Václav z Michalovic měl jak lva v levo obráceného tak svrchu připomenutý poloviční štít za svůj erb a dva helmy, na kterých lev a složená křídla byla. Pánové z Valdšteina ponechali si jediní svého lva, později čtyři lvy zlaté na štítě modrém, za klenot měli složená křídla. Zajímavé jest pozorovati přechod od erbu k erbu u pánů z Lemberka: Havel z L. má lvici, na jejímž břichu poloviční štít se spatřuje 1357 (Malt.) Vévodové Opavští, kteří byli levobočkové Přemyslovců, měli buď prostý poloviční štít nebo na kříž rozdělený štít, kde poloviční štít s českým lvem se střídal. Vévoda Přemek měl roku 1398 erb, na němž lev český v levo obrácený kráčí a po pravé straně hlavy a obličeje viseti má štít polovičný s buv. rohy na helmě (Tř.), hlava lva jest erbem zakryta.

Vladyka z Kozího Ctibor měl roku 1513 štít poloviční se složenými křídly na helmě (Třeb.) a bratří Vilém, Markvart a Zdebor z K. na Jistebnici r. 1480 korunovaného rysa přední polovici na štítě (Jist.) z Drahobuzevsi Petr má za erb ptáka jako husa tlustého těla s placatým ocasem (1414 Malt.) z Drahobuze mají polovičný štít a na helmě buvolové rohy: Henrych z D. 1487 (c. k. un. kn.).

Licek z Chvalkova: poloviční štít a na helmě buvolové rohy 1427 (Sviny); Mikuláš z Chv. zvon 1488 (Nové Hrady) 1492 (praelatura kruml.).

Z německé heraldiky můžeme tyto příklady náhradních erbů uvésti. Henricus et Fridericus comites de Stalburc měli štít nazdél rozdělený r. 1253, Henricus měl rok před tím již jelena na štítě, který potom rodu hrabat ze Stolberku zůstal (Hohenl. Aph.) Otto dictus Lubdich burcravius de Donin má poloviční štít (pravou polovici vyšší) a na helmě rohy jelení 1345 (Drážď.); obyčejně bývají parohy přes sebe dole položené také na štítě.

Mikuláš Temeřic řeč. Šváb od 27 let služebník Hynka Krušiny ze Švamberka má r. 1448 erb nazdél rozdělený a na helmě půlměsíce se hvězdou. R. 1603 pochován v Pardubicích pod čtyrerbovním náhrobním kamenem Jan Tzemericz ze Štanpichen a má půlměsíc s hvězdou na štítě.

Svislým pruhem uprostřed nazdél rozdělený štít nenahrazuje nám v heraldice české obecné erbovní znamení, které by jako klenot na helmě se spatřovalo, ale užívá se ho na vystřídání s jiným heroltským kusem.

I když několika pruhy svislými štít rozdělen jest, nemáme příkladu v domácí heraldice, že by jiný erb nahrazoval. V Německu jsme nalezli příklady obojího nahrazování erbu těmito heroltskými kusy.

Diemut ze Stadecka, rozená z Feldsberga a ovdovělá z Rohravy má r. 1285 pečeť na způsob šestilisté růže upravenou, která 6 štítů, na každém listu jeden obsahuje. Její rodný štít o třech příčných pruzích dvakráte se

Digitized by Google

opakuje, tolikéž štít jejího prvního muže Dětřicha z Rohravy napříč rozdělený a tolikéž štít jejího druhého muže Hartnida ze Stadecka svislý pruh. (Adler 1895 str. 482.) Dle Primissera měli Stadeckové za erb lva stříbrného na červeném štítě jako království české, čehož doklad opět v pečeti téže dámy z r. 1286 na způsob šestilisté růže upravené. Na dvou štítech spatřuje se příčný pruh Feldsberského nebo Seefeldského erbu, na dvou jiných svislý pruh na jednom a lev svrchu připomenutý na druhém štítě, tedy erb Stadeckú obecný i heroltský jeho kus náhradní, pátý a šestý štít na příč rozdělený ukazuje erb Rohravský (Melly, Siegelkunde str. 234.).

Erb hrabat Šafgočův vzal také, než se ustálil, několik proměn, které pro naši theorii náhradních erbů důležité jsou. Původně měli Šafgočové ovci stříbrnou na štítě červeném dle pečeti Oldřicha příjmím Ovce r. 1284; později nazad za ovci si přidali strůmek na štítek, jakož spatřiti můžeme na pečeti Goče Šofa z Kynastu z r. 1392.

Oldřich Šof v Žitavě dal ovci své zvonek na krk r. 1394. Koncem XIV. a na počátku XV. stol. oblíbili si Šafgočové čtyři svislé pruhy červené na stříbrném štítě a na helmě ovci se strůmkem, jakož svědčí erb na kůru kaple Kynastské v l. 1393—1403 vystavěné a erb na kamenné rakvi Goče Šofa ml., roku 1420 zemřelého, zakladatele proboštství Warmbrunnského (Stillfried von Rattonitz).

Šafgočové Kladské linie na Neuhausu, Vlčicích a Hertviksvaldě změnili klenot svůj rodný tak, že místo strůmku měli za ovcí na helmě tři bílá a červená pera dle staré dřevěné tabule v kostele Salzbrunnském, na níž erb Šafgočův namalován byl. Pruská linie Šafgočův, která teprve v našem století vymřela, měla štít červenými a bílými pruhy svislými osmkráte rozdělený a na helmě pouhou ovci se zvonečkem na krku beze všech ostatních okras.

Starý štít Šafgočů spatřuje se nyní na štítku jejich na kříž rozděleném; v 1. a 4. poli stříbrném jsou čtyři červené svislé pruhy a v 2. a 3. poli modrém zlatý gryf na třech zelených pahorcích, který v předních tlápách kámen bílý drží; na prostředním helmě jest ovce se zvonkem před strůmkem.

Knížat Švarcenberků původní erb tři svislé modré pruhy na stříbrném štítě s běsem (heidenmännlein) na helmě nebyl dle klenotu svého stálého nikdy náhradním erbem.

Štít na příč rozdělený: Dobrohost starší na Mutěníně 1332 (Mnich.) má hořejší polovici štítu vyšší. Dobrohost z Plané otec má dolejší polovici štítu vyšší a Dobrohost z Plané syn má dolejší polovici štitu damascenovanou 1342 (C. k. un. knih.). Romspergarius má berana kráčejícího v erbu r. 1400 (Christophori Brüdersch.-Buch. Vídeň) jako Dobrohost z Ronšperka v Hradci v Jindřichově.

R. 1442 má Kolvín z Ronšperka vyskakujícího berana na štítě (Plzeň) jako Dobrohost z Ronšperka r. 1464. (C. k. un. kn.)

Digitized by Google

Z německé heraldiky připomínáme Alberta de Ebeleiben, jenž má štít Děpolticů, půl lva a půl orla r. 1268 (Kroyssigk) a Lutolfa z Ebeleiben r. 1344 se štítem na příč rozděleným, na jehož helmě šest praporečků se spatřuje.

Otto de Eckartsau má na příč rozdělený štít, jehož vrchní polovice jednou celou a dvěma poloviČnými routami ozdobena jest 1313 (Hanthaler); Chadoldus de Eckartsau 1339 má hlavu a krk korunovaného lva. Oldřich z Klingenberka má černou a stříbrnou barvou na příč rozdělený štít a na helmě na polštáři červeném zlaté kolo 6špicní v nekrologium minoritském ve Vídni dle vydavatele Hartmanna z Franzenshuldu a dle původního zápisu měli prý Oldřich z Klingenberka † r. 1312 a jeho syn Jindřich † 1300 na černém štítě stříbrné kolo.

Hartmann myslí, že se zde vloudil do původního blasonování omyl a že erb tento patří manželce Oldřichově (Jahrbuch sp. Adlera I. str. 92.). Dle Heckelova erbovníku byl štít pánů z Kl. svrchu černý, spodu stříbrný, na helmě bylo zlaté šestišpicní kolo na černém polštáři s 2 zlatými třapci. V Eisgarně spatříš náhrobní kámen s kolem šestišpicním pod hlavním oltářem a na svorníku nad hlavním oltářem erb s kolem šestišpicním.

Pruh příční středem štítu se nesoucí. Oldřich Žestovec ze Světví má pruh příční a na helmě kohouta 1427 (Sviny). Stejný s ním má erb Petřík z Trojan 1408 (c. k. un. k.), aie Vaněk z Trojan kohouta na štítě 1408.

Markvart z Redwitz měl příčný pruh r. 1381, ale r. 1387 štiku v pokosné poloze (Mnichov).

Oldřich Prueschink a Leutolt Pr. bratří měli na podvojné pečeti r. 1282 (Vyšší Brod) příčný pruh, ale Jindřich Prueschink 3 jiné erby dle svých panství: ptáčka v levo obr. (Stettenberg), kříž (Kreuz) a Reicheneckerů ruku s buzikánem 1483 Třeb.

Dva pruhy příčné. Jan a Jindřich z Mezeříče 1397 (Třeb.) mají na štítě dva pruhy, na helmě křídlo Mezeřické, v témž listě křídlo i na štítě i na helmě mají Jan a Milota z Křižanova a Sezema z Tasova.

Dva pruhy na způsob obručů jeden nahoru, druhý dolů zahnutý, měli na štítě vladykové Višňové z Větrně a z Tisové, kteří za klenot erb svůj vědro měli a jeho obruče dole na štítě jako dva náhradní pruhy si upravili. Na klenotu svém měli tisovou okrasu a jmeno jednoho majitele toho erbu Jindřicha Hnězdce z Tisové r. 1385 připomenutého (Nové Hrady), jak v okrase tak v klenotu erbovním nám znázorněno jest.

Kromě přijmí společného od erbu vzatého jinak nic společného nemají Marek Chrpa Mezenský z Mezného 1597 (D. z.), na jehož štítě dva pruhy a na helmě 5 pštrosích per spatřuje a Oldřich Chrpa Mezenský z Mezného s třemi chrpami na štítě 1518 (Třeb.).

Rovněž Mikuláš Opršal z Jetřichovic 1562 a 1587 (Třeb.) dva pruhy měl na štítě a křídla složená na helmě, kdežto Matěj z Jetřichovic a z Kovářova 1477 (Telč) čepici Dobrohošťských na štítě i na helmě nosil.

Digitized by Google

V knize bratrstva sv. Kryštofa na Arlberce spatřuje se erb Hartlieba Tumbriczara se zlatým jablkem říšským na černém štítě a po druhé s dvěma zlatými příčnými pruhy na černém štítě r. 1400.

Dva černé a dva zlaté pruhy s divokou černou sviní na helmě střídají se s divokou černou sviní vzpiatou na zlatém štítě a s křídlem na helmě 2 černými a 2 zlatými pruhy přetaženým na erbech Hanns und Alber die Gebrüder Schweinbarter a Hans und Jörg die Schweinbarter r. 1400.

Traupachů bavorských erb starší ukazoval na štítě papouška na zdi a na helmě dvě trouby slonové; na novějším spatřují se na štítě 2 zlaté příčné pruhy a na helmě papoušek mezi dvěma troubami slonovými. (Mnich.)

Tři pruhy na štítě. Václav Houska ze Zahrádky má na svém náhrobku v Pošné z roku 1599 tři pruhy příčné na štítě a na helmě rozkřídlenou husu. Jan Houska ze Zahrádek má husu na štítě r. 1417 (Pelhřimov). Podobně má Prokop ze Záluží (u Soběslavi) řeč. Zazrnil 1428 (Č. Budějovice) tři pruhy na štítě a husu za klenot.

Voldřich Dýmek z Těptína a v Netvořicích měl roku 1543 čepici s beránkem na štítě a na helmě 2 buvolové rohy, každý 4 praporečky okrášlený a mezi nimi opět čepici.

Jiřík Dýmek z Těptína a na Levíně měl na štítě čepici s beránkem, na helmě 2 buvolové rohy, každý 3 praporečky okrášlený 1581. (D. z.) Alžběta Dejmka z Těptína měla dole na štítě 3 pruhy a na helmě 2 buvolové rohy každý 3 praporečky okrášlený 1721 (D. z)

Pánové z Pappenheimu v Němcích měli v l. 1206—1249 na 16 pečetech jenom hlavu lidskou r. 1336 poprvé korunovanou, od r. 1360 stále takto ozdobenou, r. 1416 počínaje měli bílou a modrou kožešinou třikráte na příč rozdělený erb na způsob železných kloboučků (Hohenl. Afor.). Kunrad z Klettenbergu měl štít kožešinou pruhovaný roku 1187, od r. 1205 měl jelena.

Vrch štítu. Heřman z Hradce měl do r. 1398 ve vrchu štítu pruh příčný s růží 5listou na helmě (J. Hrad.); Jindřich z Hr. kněz řádu malt. měl pruh ve vrchu štítu a pod ním na štítě kříž řádu, na helmě 5listou růži r. 1404.

Menhart z Hradce užíval do r. 1437 úplného i náhradního erbu bez rozdílu, po tomto roce samotný náhradní erb u pánů z Hradce se nevyskytuje.

Jan z Moravan měl 5listou růži na štítě, bratr jeho Hynek z Moravan biskup Nitranský, měl poloviční erb v samém vrchu štítu pruhem příčním přepažený 1413 (Třeb.).

Vintíř z Houžné měl příční pruh v samém vrchu štítu a na helmě 2 klíče o třech zubech 1386 (Č. Buděj.). Václav z Čekanic měl dva klíče na helmici r. 1360, Bušek ze Semiradic 1374 (Malt.) měl dva klíče na štítě i na helmě, Mikšík z Truskovic 1387 (Třeb.) dva klíče na helmici atd.

Digitized by Google

Beneš z Buzova a Půta z Vildenberka a z Loštic mají poloviční štít a ve vrchu jeho příčný pruh, na h. klobouk židovský 1371 (Brno) Mikuláš Komon starší z Bezděkova má na štítě klobouk židovský 1466 (Brno).

Pabjánek ze Štěňovic 1444 (Plz.) má na štítě svém pruh příční ve vrchu štítu. Jan ze Štěňovic 1499 (Plz.) má levou polovici štítu jako pokosně rozděleného zachovanou, pravou ulomenou a v levé 2 lupeny široké jeden v pravém horním koutě, druhý diagonalně proti němu leží a mezi nimi úponek do levého horního kouta.

Štít na kříž rozdělený. Ondřej Pinta z Tušovic (odjinud z Řetče) má štít na 4 pole rozdělený, 2. a 3. vyšší, na h. pinta 1418 (J. Hrad.).

Ondřej z Mírovic má pintu na štítě a pintu na helmě 1420 (Třeb.). Pintové Bukovanští z Bukovan měli štít na kříž rozdělený a pintu ve 4. poli a také na helmě.

Pavel Křižan z Hrádku měl na helmě lodku a štít na kříž rozdělený (Ml. Boleslav) 1480.

Jindřich z Hradce měl v 1. a 4. poli růži, 2. a 3. pole prázdné a na helmě M korunované 1382 (J. Hrad.).

Štěpán Počepický z Počepic, jehož předkové a potomci čápa na štítě měli, užíval štítu na kříž rozděleného, jehož 1. a 4. pole vyvýšené, 2. a 3. pole prázdné bylo a na helmě 6 pírek, dole nějakým pruhem přetažených 1507 (J. Hrad.).

Šachovnice na štítě. Vlček ze Sedlce (u Starého Tábora) měl r. 1380 (Třeb.) na jednom šipišti 2 hroty šikmo na štítě položené. Valkoun, jeho bratr, měl totéž erbovní znamení nahoře na helmě okrášleném chocholem, jehož prostředkem šipiště se nese, ale jeho štít byl šachovnicí vyplněn r. 1389 (archiv m. Krumlova), kterážto pečeť ještě také od r. 1311 v archivu u sv. Jiljí v Praze se zachovala.

Vladykové saští a fojtlandští z Polsnic řečení měli štít čtyřikráte na zdél a čtyřikráte na příč rozdělený červený a bílý ve vystřídaných trakiturách a na helmě sedícího jezevce přede dvěma skříženýma vějíři pavími (Mülverstedt.)

Svobodná čtvrt. Lukavečtí z Lukavce (u Pacova) na svých náhrobcích v Klucích u Čáslavě mají levou horní svobodnou čtvrt a na helmě trubku loveckou konec XVI. a začátek XVII. věku.

Zbyněk ze Žirovnice téhož rodu má pravou horní svobodnou čtvrt 1448 (J. Hrad.) a loveckou trubku na helmě.

Čáslav sed. v Račicích (na Moravě) má levou horní svob. čtvrt 1416 (J. Hrad.) a Čáslav z Mikulovic touž levou svob. čtvrt a na helmě lidskou hlavu s noční čepicí 1437 (J. Hrad.).

Dvojí rod Reicheneckerů ve Štyrsku bude snad možná dle naší theorie sloučiti v jeden rod. Jedni R. měli levou svob. čtvrt, ale barvy a klenot nám nejsou známy, zrovna jako u Rohateckých a Saneckých stejného erbu.

Digitized by Google

Mladší Reicheneckerové měli dle náhrobku Oldřichova († 1410) a dle erbovníku z r. 1480 na červeném štítě ruku v pravo obrácenou s palcátem, na helmě červené křídlo s erb. znamením štítu a přikr. červeně bílými.

Oldřich má na svém náhrobku kromě připomenutého právě klenotu ještě stříbrný trup lva, k němuž se druží červená křídla stříbrnými listy lípovými posázená. Není-li tento trup erbem starších Reicheneckerů a čtvrt jeho náhradou, může tato náhradou býti společného oběma větvím toho rodu erbu, jak potom ruka dostala se na štít Prueschinků po vymření Reicheneckerů.

Poloviční štít, jehož jedna polovice ať pravá ať levá na příč předělena jest. Hrzek z Újezda měl na štítě řešeto 1377. C. k. un. kn.

Zdislav Hrzan z Harasova měl levého pole dolejší polovici černou a hořejší červenou a pravé pole naskrze stříbrné, řešeto na h. zlaté okrášlené pštrosími pery 1624 (pov. do stavu panského ve Vídni.)

Karel řeč. Harras ze Sedlce 1379 a Homut z Bosyně 1455 (oba v c. k. m. a.) mají na helmě řešeto a nad ním 3 pera pštr.

Poloviční štít, jehož jedna polovice uprostřed na příč pruhem rozdělena jest. Henricus de Hugwicz 1376 (Třeb.) levá polovice na příč rozdělená, na h. beraní hlava. Jordan z Hugvic řeč. Ptáček 1413 (č. mus.) má pravou polovici štítu přepaženou.

Z bratří r. 1235 připomenutých Radoslava z Prostiboře (do r. 1251) a Bohuše ze Svržna (do r. 1251) dostal se jeden nebo druhý nebo potomci jednoho nebo druhého na Brandýs na Hradecku, kde přijali jelení rohy na štít. Dle Sedláčka Radoslavovi synové Jindřich a Vintíř v letech 1253—1274 Brandýs postavili. Jindřichova pečeť z r. 1286 ukazuje rohy jelení napříč přeložené. Kteří Prostibořici zůstali na Klatovsku, nechali si nahoře vypsaný štít s křídloma. Jaroslav z Čéčovic měl půlpruh v levé polovici 1427 (Víd.) jako Jindřich ze Svržna 1388 (Třeb.) a v pravé polovici jej měli Jan z Lestkova 1414 (Plzeň), Dobrohost z Mělnic 1362 (Třeb.) a Vilém z Míškov řeč. Kocovec 1379 (Třeb.), Jan Hvozdíř z Pakoslavě má půlpruh v pravé polovici 1436 (č. mus.) a také půlpruh v levé polovici 1446 (c. k. un. kn.). Poloviční štít, jehož jedna polovice 2—3 pruhy pokosnými neb šikmými nebo příčnými přepažena jest.

Jan z Nového Dvora a z Hostišova (na Táborsku) měl dle archivu Třeboňského r. 1463 štít na zdél rozdělený, v jehož levé polovici dva šikmé pruhy byly (srovnej s ním druhý Hostišovský erb) a dle blízkých Otradovic Bílých u Neustupova psal se Herbort z Otradovic sed. na Mitrovicích r. 1433 (Třeb.), jehož erb od vladyky Novodvorského jen tím se lišil, že v levé polovici štítu svého místo dvou jeden pruh šikmý měl. Předkem tohoto Herborta z Otradovic byl jiný Herbort z Otradovic r. 1373 připomenutý. (Vlasák, Votice 72.)

Napříč rozdělený štít, jehož vrchní polovice nazdél rozdělena jest. Kamýčtí ze Lstiboře měli vrchní pole červené a bílé,

Digitized by Google

spodní černé, klenot jich lodička uprostřed byla červená: černá v pravé polovici, stříbrná v levé polovici, vnitřek vyhlédající jest v pravo červený, v levo černý se stříbrnými klanicemi.

Kosmo rozdělený štít a také šikmo. Z Krašova Bušek a Jetřich bratří 1319 (Vídeň); z Fusperka Bušek 1339 (c. k. un. kn.); Zbyněk, Racek, Bohuslav, Hynek, Bušek z Fusperka 1364 (Plzeň) tři páry rohů.

Petr z Vrtby nad kosmo rozděleným štítem přílbice a jelení rohy 1350 (c. k. u. k.) ze Frumšteina Ješek 1362 (Třeb.); ze Frumšteina Vilém troje rohy 1406 (Mnichov); z Nekmíře Racek 1353 (c. k. un. kn.) šikmo rozdělený štít a týž Racek z Nekmíře na pokos rozdělený štít 1375 (tamže). Petr Brada z Nekmíře má troje rohy 1446 (c. k. un. kn.).

Půta Šabort z Rudulce na Moravě měl dceru Annu z Rudulce, matku Ctibora Vranovského z Vranova na Želeticích, a byl poslední svého rodu, který měl za erb štít barvy blankytné a v něm pila bílá s obloukem. Na prosbu Jana Kytlice připustil ho Vranovský k tomu erbu a král potvrdil r. 1534. Dle Třeb. archivu užíval šikmo rozděl. štítu Oldřich z Rudulce 1410.

Lipolt z Kolešovic má šikmo rozdělený štít a na helmě 4 kytky sousedů svých Hokovských r. 1427 (Víd.).

Pokosný pruh a šikmý. Ota st. a Ota ml. z Lobdeburka řeč. z Bergova 1327 (Vídeň) mají létající rybu na štítě. Ota Bergov z Biliny lét. rybu na helmě a pokosný pruh na štítě 1392 (Víd.).

Vítové ze Rzavého, Sádlové ze Vražného, Lapáčkové ze Rzavého, Chrtové ze Rtína měli červený pokosný pruh na stříbrném štítě, na helmě na polštáři červeném sedí bílý chrt.

Vladykové z Mezimostí měli celého psa na štítě, potomek jich Krčma z Konipas, Albrecht v Komořanech 1459 má hlavu štěkajícího psa na štítě i na helmě (u Paprockého) a Bernart Bírka z Násilí pokosný pruh r. 1475 (Č. Bud.), jindy 3 půlměsíce.

Stráníkové a Kopidlanští z Kopidlna v Nadslavě a Třevači půl kozla na h. a na štítě. Jan Kopidlanský z Kopidlna pokosný pruh 1591. D. z. Stanislav Felix Stráník z Kopidlna pok. pruh 1697. D. z. Petr Stráník z Kopidlna šikmý pruh 1580 ibid., z Myslína Václav pokosný pruh, na h. pták 1491 (Telč); z Myslína Beneš pták v levo obr. s pérem na zádech na štítě 1430 (Malt.).

Martin z Rozvadova pok. pruh na štítě, konvice na helmě 1430 (c. k. un. kn.); u Ulických z Plešnic byla konvice na štítě, na helmě 2 křídla a mezi nimi konvice. (Náhrobek Šebestiana Ulického z Plešnic v kostele Jezenském z r. 1552) z Prosenic Jan 1389, (prael. Kruml.) pokosný pruh, na helmě 3 měsíce, které jsou také na pečetidle pánů ze Stajce ve sbírce p. Daňka z Esse na Leštně.

Otto von Lobdeburg měl r. 1186 jelena na štítě. Hermann von Lobdeburg 1236 měl pokosný pruh s *A* a Ω a s kříži nad těmito literami po obou stranách pruhu; Albrecht z Lobdeburg měl na štítě v levo na-

Digitized by Google

kloněném šikmý pruh se lvem po jedné a hradem po druhé straně pruhu r. 1301 (Hohenl. 49.).

Bertholdus de Waldowe má na štítě věž o čtyřech stěnách na hradbě o čtyřech stěnách 1290 (Mnichov), Conradus de Waldowe má pokosný pruh 1273 (Mnichov).

Alžběta z Eizingu, abatyše kláštera Erly, má tamtéž na svém náhrobním kamenu z r. 1460 dva erby. První ukazuje 3 koule Eizingů v poloze šikmého pruhu (obyčejně bývají v poloze pokosné), druhý ukazuje pokosný vlnitý pás. Lind. II. 30—32.

Jeden člen Höferů Chebských má mlýnský kámen místo obvyklého pokosného pruhu 1381 Gradl: Chroniken der Stadt Eger.

Šachovnice na pokosně rozděleném štítě, na pokosném pruhu a na pruzích pokosném a šikmém přes sebe napříč přeložených. Slezská rodina z Polsnic má dle Mülverstedta pokosně rozdělený štít, jehož svrchní část žlutě a černě šachovaná jest a ve spodní části v černém poli jezevce ukazuje, jmenují se Dachsové a jsou prý původem z Polsnic z Waldenburska. (V Drážďanech jsem nalezl kostkami posázený erb na Mikuláše Dachsa z Hammersteina dopadající 1453.)

Bušek z Bezdružic šikmý pruh šachovaný, na helmě kohout — praotec Harantů z Polžic a Bezdružic 1360 (Teplá). Chříňovcové ze Chříňova, vladykové kraje plzeňského měli štít dvěma pruhy šachovanými pokosným a šikmým na příč přes sebe přeloženými rozdělený a na helmě páva s prstenem v zobáku, jako Petr z Ojnic 1415 (Horažďovice), Hrzek Krlín ze Zahrádky 1411 (Malt.), Oldřich Strubul 1413 (Malt.) a Bašek z Boru 1334 (c. k. un. kn.). Páv byl ve jmenovaných rodech erbem, u pánů ze Zdouně, z Velhartic a z Heršteina byla paví péra klenotem.

Ondřejským křížem rozdělený štít. Na helmě pintu a štít právě vypodobněný měl Dětřich ze Klení 1446 (Sviny). Na štítě 2 buzikány, na helmě pínta: Jan a Jindřich br. ze Kleni 1482 (arch. m. Kruml.).

Routy na jednom štítě, pravý erb na druhém. Ve Schwallenbachu v Dol. Rak. jsou nade vchodem do kostela dva kamenné erby malované, čtyřmi řetězy spojené, na nichž uprostřed zámek zavěšen jest. Pravý štít jest červenými a bílými ležícími dlaždičkami nebo routami desetkráte rozdělen. Levý štít červený ukazuje mužské vousaté poprsí na dvou napříč položených rukojetí vzhůru obrácených. Nade štítem jest kolčí helm, na němž čepice červenými a bílými routami ozdobená s chocholem z per a beránkem se opatřuje. V archivu Göttweihském spatřuje se druhý erb Schwallenbašský. (Alterthumsverein in Wien X. s. 206.)

Klín nebo špice na štítě. Vrub ze Strp má pod vrchem štítu špici 1450 (Třeb.). Alžběta Popelova roz. Strpská ze Strpí má na štítě zlatý provaz dole na kličku svázaný a odkloněné na dvě strany cípy. Alžběta byla manželkou Václava Popela z Vesce na Břežanech. Genealogie Čabelických ze Soutic v c. k. un. kn. Johannes a Kunšo fr. de Pavicz 1362

Digitized by Google

(Brno) dvě střely neopeřené, jednoduché letí hroty na helm, každá z jiné vrchní strany, na štítě špice.

V Pomořanech Johannes Bere 1341 (Bagemihl) má na štítě 2 špice, každou nahoře hvězdou opatřenou, mezi oběma špicemi dole hvězdu. Didericus Bere má týž erb, ale místo hvězd růže 1309. Vedle toho erbu záhy se užívalo mluvícího erbu »kráčejícího medvěda« (1349 Bedřich Bere) a 1468 »stojícího medvěda«, jenž měl na helmě kytu (Hans Bere). U potomků obdržel medvěd kráčející vrch.

Hrabata z Attemsu pocházejíce z Aquilejska dělí se ve dvě hlavní větve, které od bratří Duringa a Mikuláše († 1381) původ svůj vedou. Pošlost Duringova zůstala v Cividale a Udine a má medvěda v erbu, pošlost Mikulášova dostala se do zemí rakouských a má erb na kříž rozdělený se štítkem červeným, na němž přední polovice bílého věžníka se spatřuje; v 1. a 4. poli jest černý říšskou korunou korunovaný orel na zlatém štítě, v 2. a 3. poli jsou tři bílé stříbrné špice vedle sebe v červeném poli, které původním erbem jsou. Ve všech lenních listech na zámek Attems substituje se tato rodina s druhou rodinou Attemskou na vzájem.

Petr von Gablenz v Jiřetíně 1394 (Dr.) má špici převrácenou později dle Stammbuchu eine gestürzte rothe Spitze mit einer aufrecht stehenden dreizinkigen silbernen Gabel. Později ještě: in Silber zwei aufgerichtete mit einem rothen Balken überlegte Gabeln. Vidlici má Fridrich Kavlenec 1449 (Dr.). Snad jest špice náhradním erbem a oba erby náhradní a původní na jednom štítě spojeny. Převrácenou špici měl na štítě a na helmě buv. rohy Kryštof z Hlavna (ve Vel. Hl. měl dvůr) kš. 1503 (c. k. m. a). Srovnával by se případ ten s rozečtvrceným štítem, na němž původní i náhradní erb se nalézají. Štít s obrubou měl de Gablenz 1351 Alt-Zell.

Na štítě 1, 2, 3 krokve: Šof Jindřich z Helfenburka a na Walštýně bratr Kryštofa Šuofa z Helfenburka na W. Jindřich má sníženou krokev a na h. křídlo, jehož dolení část kostkami posázena jest 1467 (Třeb.).

Heinricus de Šellenberk má 2 krokve (1304). Erbovník v cís. priv. knihovně č. 9327 má erb pánů ze Schellenberka se třemi rolničkami (Přelickými), na h. jsou 2 rolničky na bidélkách.

Anna von Salhausen geb. von Schellenberg má 3 růžice na štítě 1564 (č. mus.).

Za příčinou panství Vaduzského a Šellenberského mají knížata Lichtenšteinští panenského orla se stříbrnou korunovanou hlavou na štítě erbu svého.

Bircken v Ehrenspiegel des H. Oest. podal za erb Schellenberků na stříbrném štítě 2 pruhy příčné černé a na helmě figuru jako roh hlásný.

Pánové z Ovstína na Pomořansku mají červenou krokev jako Hennynk Ovstín z Nytzebandu. 1466. Ovstínové na Ovstíně měli od Tideze z Ovstína na Ovstíně 1418 počínaje až do polovice XVI. věku tři kančí hlavy v jedné a orlí křídlo v druhé polovici nazdél rozděleného štítu a Claus Ovstín 1449 v příčném pruhu tři kančí hlavy (Bagemihl).

Digitized by Google

Převrácenou krokev měl na štítě Jetřich ze Všejam 1485 (Tosk.) Jetřich Husovec z Husova, předek Husovců ze Všejam, dostal od Poty z Častolovic dvůr k manství ve Všejamech a synem jeho byl Milota ze Všejam, jenž r. 1391 Milota ze Svinčan, purkrabí na Žlebích (Dr.) a r. 1394 Milotou z Husov, purkrabí na Lichtenburce se jmenoval (lib. confirm.) a vola na štítě měl. Žil ještě r. 1418. Po něm následoval na Klamoši Jan Tvaroh z Klamoše 1445 a Milota ze Všejam r. 1451. Synem jeho byl asi svrchu řečený Jetřich 1473—1485. Vystřídaly se u těchto Všejamských jak původní erb (vůl Milotův 1391) tak (klín Jetřichův 1485) až oba se sloučily na štítě na kříž rozděleném Petra Miloty ze Všejam na Bezně 1610 (Roudn., 1. a 4. pole klín, 2. a 3. pole vůl), kterýž erb úplně se rovnal erbu Bradských z Labouně v kostele Svinském.

Jan z Bartušova měl r. 1403 (Dr.) špici na štítě jsa erbu Labounského, jak jeho potomci ještě k volu přišli, nevíme. Převrácenou špici měl také Markvart z Labouně, syn Markvarta z Údrnic, o jehož volu též nic nevíme 1436 (Olešnice). Špici širokým koncem z hořejšího levého pole celého vycházející a ostrým koncem na prostřed pravého boku štítu dopadající má Kryštof Silber ze Silbersteinu a Pilníkova na Vlčicích 1576 (D. z.); na helmě jest orlice.

Na tři části zprostředka rozdělený štít: Václav Velvetský z Nespěčova na Velvetech 1560 (Roudn.). Antonín z Briesen a na Telcích, manžel Evy Bryznové roz. z Velemyšlovsi 1614 má Velvetského erb (č. mus.) křídla na h. taktéž ozdobená, Bejčkové z Nespěčova měli na modrém štítě dvě bílá pštrosí péra a po stranách jejich po zlaté ostruze kolečkem nahorů obrácené, na h. totéž. Václav Bejček z Nespěčova 1507 (J. Hrad.). Jan Bruona z Nespěčova 1507 ibidem.

Na způsob vidlice rozdělený štít: Mikuláš z Březí u Stropnic má štít na způsob vidlice rozdělený r. 1448 (Třeb.) a r. 1483 má týž Mikuláš pohár na štítě (Třeb.).

Štít na způsob žentouru rozdělený mají Křelířové ze Saxové, na helmě pak rybu.

Štít poloviční, jehož jedna polovice kosmo, druhá šikmo rozdělena jest. Takový erb měl Hendrych Byšický z Byšic 1575 (Tř.). Rameš z Byšic měl půl psa nebo koně v levo obr. na helmě 1350 (č. mus.), Jan Byšický z Byšic má půl lva na šachovnici, jenž drží něco děcku podobného v prackách 1628 (J. Hr.). Hanuš B. z B. 1527 (Třeb. entie): přední polovice psa na šachovnici vyvýšeného. Václav B. z B. má týž erb, ale pejsek leží 1553 (Třeb. gen.).

Jan Horčice ze Srbic má štít s her. kusem (Dr.). Jan Horčice ze Srbic má na štítě napříč přeložené dvě tlapy medvědí a také na helmě 1434 (J. Hrad.).

Tři vřezy s hůry dolů nebo zdola nahorů: Jan Šlovský ze Šlovic na Olešné proměnil tři vřezy, které od vrchu štítu sahaly do vnitřku jeho, jednou ve tři kytky bez listů postranních, podruhé ve tři žezla. Původní

Digitized by Google

svůj erb má na štítě z r. 1550 (D. z.) na jehož helmě 2 křídla složená jsou, r. 1563 (c. k. un. kn.) má 3 kytky bez listů postranních a r. 1558 na štítě 3 žezla dolů obrácená vrchními konci, na helmě pak 2 křídla složená. Dle erbovníku vídeňského měli Šlovští ze Šlovic na červeném štítě tři stříbrné dřevce s kotouči na zelených třech pahorcích; na helmě stříbrná 2 křídla složená a po každé straně jedno dřevce.

Podobně Vchynští ze Vchynic si udělali na červeném štítě ze tří vřezů v levém dolním koutě tři bílé vlčí zuby přes sebe přehnuté k pravé straně obrácené. Diplom knížecí z r. 1746.

Čeněk z Budšovic in sig. Čeněk de Bludov 1420 (Třeb. Kravaři, Čeněk z Budšovic 4 vřezy zdola nahoru 1411 (Brno ad Žďár). Čeněk z Budšovic: střela zavinutá 1388 (ad Velehrad-Brno). Čeněk z Nechvalic tři vřezy shůry dolů 1375 (Brno) jako Čeněk z Bludova. Dle libri sententiarum rovná se Čeněk z Budšovic, Č. z Nechvalín, Č. z Bludova a Č. z Ořechové.

Chunradus de Altenburg 1267 má na helmě dva rohy volské, každý 3 koníky šachovními ozdobený a rovněž tak Chunradus a Chalkohus 1275. Rapoto de Wildeck má r. 1263 $3^1/_2$ vřezu na levém boku štítu, Hartnidus de Wildeck má uprostřed erb šachovaného koníka a kolem něho 3 erby o 3 vřezích na levém boku 1324, Otto de Wildeck má šachovaného koníka 1324 (Hanthaler).

Zubatý pokosný pruh: Filip Lout z Kostelce původně z Dešova odj. z Hlazovic (Laut z Dešova odj. z Hlazovic na Pernově (1387—1413) nejv. lovčí v Čechách 1405 (Víd.) měl zubatý pokosný pruh řečeného roku na štítě a Otík husu na štítě 1379 a 1390—1393 ve Mníchově. Příbuznost jejich. Buzek a Ota br. z Hlazovie 1343 rychtu v Hostomicích drželi. Bušek řeč. Hus z Hlazovic byl strážníkem cís. Karla IV. 1370. Potomek jeho Jan House 1406, současný s ním byl Otík Laut z Dešova odj. z Hlažovic na Pernově 1387—1413 s husou v erbu (Hus, House) 1379, 1390—1393 (Mnich.). Synové jeho byli Jiří a Drundel. Otík žil ještě 1425 na Nyžemburce, na němž dobyt jest. Všickni umřeli bez potomků a dědil kněz Václav, syn někdy Filipa Louta z Kostelce, nejv. lovčího, Děšov byl na Moravě, Zděšov na Táborsku.

Cimbuří nebo pruh ostěný z obou stran: z Chvatlin Majnuš má r. 1373 (Orl.) tři cimbuří, 2 první pruhy po pěti stěnách nahoře a po 4 dole, třetí nejspodnější pruh má 3 stěny nahoru a 2 dolů obrácené. Pozdější vladykové z Chvatliny mají psa s otevřenou tlamou po hradbě ostěné běžícího nad otevřenou branou. Kateřina z Chvatliny 1535 (kap. arch.). Na stropě kostela bývalého kláštera servítů ve Slupech v Praze, který z doby Karlovy pochází, nalézá se týž erb en relief vedle jiných erbů na svorníku. Městskou hradbu přidali si do erbu Krčmové z Konipas a udělali si z ostěného 3kráte pruhu Zahořanští z Oračova.

Třikráte lomený pruh: Erb ten má na praporu svém Reinhardus de Wehing, dědičný strážný vrat v Rakousích pod Enží a pochovaný

Digitized by Google

v Klosterneuburku † 1394. Jménem svým připomíná rodinu moravskou de Weingen řečenou: Agnes relicta domini Kadoldi de Weingen 1270 (Brno), jež pečetila pečetí řečeného nebožtíka muže svého, na níž byl korunovaný lev. Pečeť má Anežka neb. muže svého s circ. S. Kadoldi de Weingen. Kadold syn Smilův von Wahin zastavil vinohrad Gayselberg řečený u Tešvic kláštera sv. Kláry ve Znojmě r. 1328 a jmenuje se r. 1350, zakladatelem téhož kláštera. Týž erb »lva« měla moravská rodina »Sirotků« Orphani lat. řečená a křticím jménem Kadoldus souvislá s předešlou rodinou: Elisabeth uxor bonae memoriae dni Kadoldi Orphani 1261 (Brno), jenž nám připomíná statečného tohoto hrdinu padlého v boji s Uhry r. 1260 ve vojště Otakarově, ať původem Moravana ať Rakušana. Pečeť má Alžběta neb. muže svého s circ. Kadoldi Orfani. Waisenstein na Moravě byl snad od nich postaven a blízký Neideck měli. Snad pocházejí jak rakouští tak moravští Sirotkové a Weingenové od krabat z Vaihingen, kteří ze Švábska do Rakous přišli a majíce na štítě lva větví hrabat z Kalo byli a teprve v Rakousku erb proměnili.

Von Smielenburg v Rakousích měli r. 1296 třikráte lomený pruh; von Smielenburg tamtéž drhlen r. 1291 dle sbírky pečetí Smitmerovy ve státním archivu Vídeňském.

Z figur k damascenování použitých staly se heroltské kusy a náhradní erby:

Oldřich z Hradce 1483 (J. Hrad.)
Oldřich Přehořovský na Táboře 1487 (Sob.) } lilie heraldická.
Přehořovští z Kvasejovic měli ptáka na větvičce.

Oldřich z Michnic měl heraldickou lilii na štítě a na helmě 4 péra husí 1484 (praelat. Kruml.). Bratr jeho Vilém z Michnic v témž listu má hlavu a poprsí s mečem v pravici nad hlavou.

Mikuláš Vepř z Třemšína 1458 (J. Hrad.) má na h. kančí hlavu, na štítě rostlinku. Jan Zajíc z Třemšína 1410 (Brno) má kančí hlavu v 1. a 4. poli, zajíce v 2. a 3. Beneš z Třemšína 1423 (kap. arch.) má na štítě lva, na kor. helmě kančí hlavu.

Oldřich Pluh z Bechyně, podkomoří 1321—1339 měl na helmě 2 radlice, na štítě stonek dubový a po 6 lístkách na každé jeho straně (cech řeznický v Plzni). Henricus d. Pluh de Orlík 1376 (křiž.) na helmě 2 radlice, na štítě na kříž rozděleném stonek dubový a radlici.

Na štítě, nakříž, napříč nebo nazdél rozděleném bývá náhradní erb spojen s původním erbovním znamením: Pokosně rozdělený štít v 1. a 4. poli, v 2. a 3. poli po trojích jeleních rozích. Sezema z Bělé 1381 (Víd.). Čáp (Doupovský) v 1. a 4. poli, tři pruhy v 2. a 3. poli (Doupovské nebo 2 Budovské). Litolt z Moravěvsi na Voděradech 1372 (c. k. un. kn.). Bořita z M., Litolt z M. sed. v Kadani mají jen po čápu. Litolt z M. 1367 (v arcib. arch.) má samotného čápa. Půl koně v 1. a 4. poli, 2. a 3. pole tři průhy (Svojšínského nebo Šťáhlavských) Netoničtí z Nebělov v archivu Direnském, jindy jen půl koně 1563 (D. z.).

Digitized by Google

Chotkové z Chotkova mají od r. 1723 svůj erb spojený s erbem Chotků z Vojnína nyní jako štítek v hraběcím erbu svém: štít napříč rozdělený, vrchní část jest poloviční, stříbrná a červená, spodní jest půl kola stříbrného na červeném štítě.

Jan z Újezda, farář v Měrunicích 1406 (Víd.) měl erb: vrchní polovici dvojhlavé orlice nad šachovnicí o 4 polích. Řehník, Hašek a Jan z Jablonce (u Bíliny) měli r. 1420 dvojhlavou orlici (Drážď.) a sídleli potom na Chlumčanech u Loun. Vrchní polovici orlice obyčejné a ve spodní polovici šachovnici měl Olbram Šenk ze Šenkenberka (Šimberka) na Moravě asi l. 1230 (Brno).

Místo obecného erbovního znamení rohů okrášlených ať spojených dole, ať nespojených, pruh rozmanité polohy s třemi okrasami rohů na štítě, na helmě zůstal starý erb jako klenot. Někdy také kontury pruhu nejsou a zůstane jen poloha okras kontury naznačující. U vladyk Kestřanských z Kestřan nejstarší erby mají 2 rohy na štítě a na klenotním místě, ozdobené každý 3 pštrosími péry jako Ondřej a Jan z Kestřan r. 1370 (kruml. praelatura). Později okrášleny jsou rohy bambuličkami nebo kuličkami na ťopkách, ťopkami samotnými, bambuličkami samotnými a teprve Údražští z Kestřan mají na štítě v pokosném pruhu tři bambuličky ležeti. Jan z Kestřan a tři vladykové z Klínovic Bušek, Jindřich a Jan 1452 (Třeb.) mají bambuličky bez ťopek. Vojslav z K. 1490 (Malt. archiv) má bambuličky s ťopkami, Václav z Kestřan parohy dole i na helmě 1479 (Kruml.) a Purkart Arnošt z Kestřan tři bambuličky (necičky) v pokosném štítě 1536 (Třeb.). Týž Vojslav má jednou prosté bambuličky, podruhé bambuličky na sťopkách. Zrovna takový erb měli vladykové ze Svinné z Mostiště a ze Hřešihlav na Plzeňsku u Radnic, jenže známe erb jejich již jen s náhradním štítem. Bušek ze Hřešihlav 1462 (Plz.) 1398 (c. k. m. a.) má v pokosném pruhu tři kuličky, které také na rozích helmice jsou; Jan Stříbrný ze Hřešihlav má r. 1482 tři srdíčka v podobném pruhu a Šlejbor Pracek ze Svinné 1482 (oba v c. k. un. kn.) tři kuličky v pruhu šikmém.

Vladykové z Ejstebna také ze Stebna řečení měli na štítě svislý pruh středem štítu a na helmě buvolové rohy, každý 4 praporečky ozdobený jako Hrzek ze Stebna, purkrabí na Jihlavě r. 1467 (č. mus.), který r. 1451 místo svislého příčný pruh má (Drážď.), Aleš z Ejstebna tři bambuličky má na každém rohu 1474 (J. Hrad.). Aleš z Vidhostic má v Prachaticích od r. 1492 stejný erb s Hrzkem ze Stebna Jihlavským a rovněž Jaroslav z Ejstebna 1431 (c. k. m. a.). Ještě r. 1607 Jiřík Zvěst z Ejstebna týž erb měl (c. k. m. a.). Že zde pruh náhradným erbem jest, dokazuje změna erbu Evy z Vidhoště (manž. Volfanga Chanovskeho z Dlouhévsi r. 1539), která si oblíbila na štítě 10 korouhviček červených a bílých od prostředku k bokům štítu menších a menších na modrém štítě a na helmě dvě korouhvičky (erbovník c. k. u. k.) a potom proměna Hizkova pruhu příčného a svislého.

Digitized by Google

Za Eviným příkladem šel Alexandr Kapoun ze Smiřic (1458—1474 č. mus. R.) jenž na štítě měl rohy, každý 4 praporečky ozdobené, ale dle Sedláčkových Hradů na Berounsku též 6 praporců na štítě a nad helmem opět 6 praporců, ale ležatých: 3 s hlavami v pravo, 3 v levo obrácenými.

Racek z Nákla má tři růžice v pokosném břevně 1495 (c. k. u. kn.) jako Jan Hurt z Nečenic 1427 (Třeb.).

Dorota z Hobzí, která za Markvarta z Kraselova, za Hynka z Doubravice a za Jindřicha Vajce z Vraního provdána byla, r. 1491 kšaftovala a ještě 1511 žila, měla v pruhu pokosném tři čepice s beránkem za sebou ležící 1484 (J. Hradec); bratra měla Linharta.

Čeněk z Pořičan 1468 (Třeb.) tři koule v pokosném pruhu. Henigarové z Eberka a ze Zeberka vystřídali na svém červeném štítě 3 koule bílé v pokosné poloze s třemi jetelovými listy v pokosné poloze dle náhrobků Bližívských a Horšických. Heřman z Elsterberka otec a Heřman syn mají r. 1354 po pokosném pruhu a v něm 3 kvítka čtyrlistá (Drážď.). V Čechách měli pokosný pruh prostý s pávem na helmě.

Ulmannus de Tiefenbach má tři rybičky v pokosném pruhu vertikálné 1308 Mnichov super curia de Leupoltsfeldt-Waldsassen. Hrabata Stadionové mají na štítku svém 3 vlčí udice, a na středním helmě polštář s vlčí udicí a 3 pavími péry pod ní.

Svobodní pánové z Löffelholzu spojili již r. 1515 se svým rodným erbem ovcí na rozečtvrceném štítě pokosný pruh s třemi klobouky židovskými rodu Indmannů, docela podobnými erbu Doroty z Hobzí. Šlechticové Niethammerové mají šikmý pruh s 3 kladivy, klenotem jest ruka s kladivem.

Svobodní pánové z Owu mají za klenot $^1/_2$ kola s 5 špicemi a 5 travami i s $^1/_2$ pístem, ve vrchní polovici štítu mají kráčejícího lva, dolejší polovici prázdnou modrou.

Klenotem jsou podlouhlé kytky rozdílného počtu a rozdílných rodin proměněné v pozdější době ve pštrosí péra, dvěma pásy neb také půlkolem se špicemi místo pér okrášlen bývá helm. Počet kytek nebo pér nebo špicí korresponduje s počtem pruhů příčných dole na štítě buď vyvýšených buď snížených neb obojích dohromady. Také jiné heraldické kusy dole na štítě kromě pruhů se spatřují anebo erbovní znamení obecná na štítě počtem svých částí korrespondují s částmi klenotů.

7 kytek podlouhlých bezlistých s květy také podlouhlými mají na svých helmech Oldřich z Kozolup a bratří Prostěj a Něpr z Letin r. 1346 (c. k. un. kn.). Jejich potomků neznáme jiného erbu kromě Oldřicha z Letin z r. 1448 (c. k. un. k.), jenž má na helmě 7 pér pštrosích dvěma pásy přepažených jako obručemi nebo loukotami a na štítě kolem nějaké podoby rousnaté nebo vousaté, 7 kuliček po bočních jeho stranách. Purkart z Újezda (kterýžto Újezd po něm Újezdem Purkartovým slove) týž erb měl jako Oldřich z Kozolup r. 1426 (c. k. un. k.). Bohuslav z Běhařova

Digitized by Google

měl na helmě 7 listů podlouhlých, na hořejším konci širších, na dolejším užších nebo kytek a na štítě tři popruhy svislé a se sníženými popruhy dohromady na 7 dílů rozdělený štít r. 1477 (Telč). Jan Číčovec z Číčova (u Spáleného Poříčí) má na helmě půl kola na 5 pérách, dole na štítě 4 pruhy a Petr z Číčova r. 1428 pět nevyvýšených a čtyři vyvýšené pruhy, na helmě půl kola nahorů obráceného s pěti špícemi, fafrnochy o 7 cípech. Chval z Vlčkovic má 5 vyvýšených pruhů 1482 (Malt.) Václav Vyntíř z Vlčkovic na Kolinci má na helmě pět pštrosích pér půlkolem přepažených r. 1616 (c. k. m. a.) a Jindřich Vyntíř z Vlčkovic na Kolinci čtyři pruhy na štítě a 5 pér na helmě půlkolem na půl rozdělených 1599 (Třeb.). Číčovcové z Číčova a Vyntířové z Vlčkovic byli jednoho rodu, jakož Zdeněk Lev z Rožmitála vyznal r. 1533, kdy Maršovi Vyntířovi z Vlčkovic došel nájem Těňovic po nebožtíku Janu Číčovcovi z Číčova, posledním svého rodu († r. 1520), jenž Těňovice kostelu tudíž odkázal. Téhož rodu byli Čejkovští z Čejkov u Vlčkovic, jakož svědčí erb Ojíře z Čejkov, na jehož štítě pět pruhů se spatřuje a na helmě půl kola o 5 špicích 1426 (Třeb.). Také Markvart z Rakovic (u Čimelic) k témuž rodu se hlásí, maje na štítě 4 pruhy a na helmě půl kola s pěti špícemi 1484 (J. Hrad.); jen 4 pruhy v archivu Maltanském r. 1446 jako jeho otec Jezovec, jenž kromě vrchu štítu za dva pruhy silného má ještě 3 pruhy r. 1419 (Malt.). Amcha z Lužan má 5 pér nebo klasů na helmě r. 1397 (v Plzni) a Litmír z Háje má též pět pér na helmě a štít na příč rozdělený ve vyšší a nižší polovici — (č. mus.). Tři kytky na dlouhých stoncích má na helmě Bušek z Křenic 1426 (c. k. un. k.) a 5 pér Jan z Bušovic 1382 (archiv fil. fak. v Praze). Kateřina z Lípy r. 1571 z Putimi (u Písku) pochovaná má na štítě tři pruhy příčné a na helmě podél každé ze dvou buvolových trub hůlku o 7 praporečkách jako stoncích neho čárkách korrespondujících s úplným počtem 7 pruhů (4 snížených a 3 vyvýšených) na štítě. Vladykové Konecchlumští z Konecchlumí na Bydžovsku měli na helmě 3 pštrosí péra a na štítě 3 pruhy. Podobně i korrespondence mezi klenotem a erbovním znamením na štítě se nalézá, když obě tyto části erbu obecná erbovní znamení jsou, jako Smila z Lichtenburka erb korrespondenci má mezi 6 ploutvemi dvou ryb na helmě a mezi 6 suky na příč přeložených dvou ostrví na štítě 1278. Na pečetidle poloovalném Otrada z Vitanovic, nalezeném v Libochovicích a chovaném v museu českém, korresponduje s pěti svitky pér na helmě pět rohů půlky hvězdové na štítě; také bývají 2 půlky o 5 rozích v tom kraji: Vikéř z Chočin má ten erb r. 1443 (v Jindř. Hradci). Jindříšek z Kladrub r. 1436 (tamtéž) a Heřman z Kumžáku 1392 (na Mor.) má 8rohou hvězdu dole na štítě a na helmě 2 půlky, každou o 4 rozích.

Poznámka: Článek tento zůstal nezměněn (kromě některých formálních podrobností) jak byl v pozůstalosti nalezen, ač s mnohými věcmi nesouhlasím. Theorie o změnění erbů, kdyby se takto prováděla, podvrátila by 5. kapitolu a zavedla by zmatek. Stejné příjmení (obzvláště v l. 1200—1450) zřídka svědčí o stejném původu a stejné krvi. Příklady

Digitized by Google

lze doložiti, že osoby kupovaly a prodávaly statky, příjmění svá měníce. Také se nemá zapomenouti, že právě nestejný původ naznačoval se rozdíly ve znameních sobě podobných.

Složené erby.

Spojíme-li v celek několik jednotlivých erbů, obdržíme složený erb, jako když spojíme v jeden erb státní všechny erby jednotlivých zemí nebo v jeden erb rodinný erby rozmanitých rodin této državy.

Spojení erbů provede se buď tak, že jednotlivé erby spojíme, ale ve své podstatě každý erb necháme samostatný, buď, jakož obyčejně bývá, spojíme je na jednom štítě a jednotlivé erby stanou se kusy nebo poli toho štítu nového.

Rozličné druhy složených erbů jsou tyto:

1. Postavějí se štíty těsně vedle sebe. Obyčejně tak se děje u erbu manželův, že erb muže bývá v pravo, manželčin v levo a oba k sobě nakloněny jsouce, pod jedním helmem nebo korunou, nejčastěji mužovou, se nalézají. Příkladů tohoto postavení erbů jest dosti nade vchody našich kostelů a zámků, na příklad v Chlumci u Třeboně nad západními dveřmi kostelními vidíme erb Jana Františka svob. pána z Fünfkirchenů a jeho manželky Josefy hrab. Chorynské z Ledské z r. 1805. Zda-li helm směrem ku štítu mužovu nebo ku štítu ženinu obrácen býti má, na tom nezáleží, neboť obojí případ se přihází.

Mají-li tři štíty spojeny býti, kladou se vedle sebe na způsob trojhranu; čtyři rozloží se tak, že dva dostanou se do prostřed a z každé strany po jednom mají jako po pravém a levém boku, nejvznešenější štít klade se nejvýše. Je-li ještě více štítů pohromadě, rozsázejí se v půlkruhu nebo v celém kruhu kolem hlavního štítu.

Kromě dvou erbů pod jedním helmem známe také několik vzácných příkladů, že tři erby pod jedním helmem nebo v jednom společném poli se nalézají. Hefner uvozuje za doklad erb jakéhosi Steinhammera, jenž po své pravé straně erb živoucí své manželky má Hoferové a po levé straně erb první zemřelé ženy Kitzmäglové. V Čechách erbem muže podruhé ženatého posloužiti nemůžeme, ale erbem paní Anežky ze Žlebů, která rodem jsouc z Landsteina provdala se po prvé za pána z Kuenringu a podruhé za Hynka ze Žlebů, po němž ok. r. 1355 ovdověla. (Vídeň.) Tři štíty také měl Jindřich z Plavna r. 1468 (J. Hrad.).

2. Sváží se erby dohromady páskami nebo šňůrami. Erby takto spojené nemají žádného helmu nad sebou a proto také toto spojení jest jen nahodilým nápadem nějakého umělce, nemajíc přirozeného pojidla svého a nemá žádného vědeckého základu.

V Čechách není příkladu podobného spojení erbů, v Němcích někdy erb falcký ze tří štítů složený v takové úpravě se vyskytá.

Digitized by Google

3. Jiný druh spojení neb alliance dvou znaků jest ten, že oba erby na jednom štítě se nalézají: manželův v pravo, manželčin v levo [a sice každý štít v jedné polovici polovičného erbu, jenž potom buď jednu, buď dvě helmice má. O tomto spojení se říká, že se dva štíty sestrčí dohromady v jeden erb; beze všeho oddělování bezprostředně se dotýkají jako na štítě Herky, vdovy Dobcovy kdysi řečeného z Oblanova; hlava divoké svině, kteráž Dobcovým znakem byla, přiléhá ku kolu o čtyřech špicích, které bylo znakem Herčiným r. 1378. (Třeb.)

Elška z Dubé, někdy řečená Koldicová, vdova po Václavovi z Koldic, má na jednom štítě v pravo erb Koldiců, v levo erb Berků z Dubé r. 1417 (Malt. arch.). Dva štíty spojují se ještě tak, že každý v jedné polovici polovičného erbu se nalézá, jenž potom buď jeden, buď dva helmy má. O dvou štítech takových s dvěma helmy předně pánů Slavatů a Hradeckých za druhé pánů z Roženberka a ze Švamberka mluvili jsme v kapitole o klenotech, mimo ně posloužíme ještě příklady. Pánové z Polné měli v pravé polovici lvici Markvarticů, v levé tři listy srdcovité pánů z Tyrné a z Myslibořic (v Rakousích a na Moravě), jakož svědčí pečeť Vikarta z Polné, jenž užíval r. 1282 pečeti Jana z Polné (Drážď.).

Vladykové Rabenhauptové ze Suché, kteří původně byli měšťany budějovickými v Čechách, měli na štítě svém tři hlavy havraní v šikmém pruhu a spojili potom v XVI. věku tento erb s erbem vladyk ze Suché, kteří na štítě příčný pruh nosili: úplný erb Rabenhauptů byl potom ve dví rozdělen a v pravé polovici erb vladyk ze Suché a v levé původní erb Rohmhápův.

Poslední způsob, jak dva štíty se složí v jeden, v tom spočívá, že jen pravá polovice erbu manželova dotýká se jen levé polovice erbu manželčina na štítě polovičném. Příkladem této úpravy jest znak paní Anežky z Obřan, kteráž k levé polovici svého kunštátovského erbu přibrala si pravou polovici švabenského znaku, jehož užíval manžel její Vítek ze Švabenic r. 1287. Podobný byl erb Děpolticů, poboční větve Přemyslovců a v pravé polovici štítu polovičného půl lva, v levé půl orlice zády k sobě obrácené měl dle štítu Děpolta III. z r. 1213 (Bočkův diplom. II. d. 67. str.). Štít ten dostala za erb města Mělník, Stará Plzeň (dnešní Plzenec) v Čechách, Jevíčko na Moravě a Krakov v Polsku, jen že místo půl lva celý lev vzpiatý zády obrácen jest k poloviční orlici. Orlice v erbu Děpolticů vzata jest ze štítu Svatováclavského a lev ze štítu království českého. Sem připočísti můžeme též rod meklenburský z Malcánu, jehož štít dvě zaječí hlavy v pravé polovici a v levé tři vinné listy ukazuje, připomínaje rod dávno vyhynulý šlechticů z Hasenkopfu vedle erbu Malcánovského. (Jáchym rytíř z Malcánu držel v Čechách Teplici a Krupku v l. 1527—1530 a Klara Bernardina — svob. slečna z M. byla provdána za Václava Vojtěcha hr. ze Šternberka na Zelené Hoře, Horažďovicích a Krupce a zemřela r. 1712.).

4. Rozdělí se na štítě erby, aniž se který opakuje, beze štítku v prostředku. Erb vdovy po panu Vilémovi z Hazenburka,

Digitized by Google

paní Anny z Mulheima, má v prvním poli zajíce, v druhém orličí křídlo, v třetím kolo o čtyřech špicích a ve čtvrtém sviní hlavu (r. 1407). Výklad tohoto štítu jest na snadě, poněvadž znak pánů Zajíců z Hazenburka (zajíc a sviní hlava) s dostatek znám jest a kolo s křídlem bylo ještě v XVI. stol. erbem moravských vladyk Hošků z Milheimu, potomků někdejší panské rodiny z Mulheima. Erb horního města Rudolfových Hor jest poloviční a pravá polovice zase ve dví rozdělená: v hoření části jsou čtyři pruhy stříbrné na červeném štítě, v dolení kladívka hornická ve zlatě; v levé polovici jest český lev s písmenou R nad hlavou. Sem náleží též nejsložitější ze všech erbů staročeských, erb pánů z Hradce.

5. Spojí se dva neb několik erbů tak, že jednotlivé erby na štítě se opakují. Je-li počet erbů lichý, může také jeden z nich jen dvakráte se vyskytnouti.

Dva erby když se spojiti mají, stane se tak na štítě na kříž neb kosmo rozečtvrceném. Oku více lahodí rovné čáry symmetricky spořádané než šikmé, proto také náramný počet oněch štítů proti těmto nalézáme. Nejstarší křížem rozečtvrcený erb měl v Čechách pan Zbyněk z Hazenburka r. 1356, nejstarší kosmo rozečtvrcený erb měl pan Hrabiše z Paběnic r. 1302.

Dva erby v devíti polích vidíme na štítě hrabat Aguila ve Španělsku, tři erby v šesti polích na štítě hrabat španělských Sylva.

Tři erby bývají též tak spojeny, že na rozečtvrceném štítě najdeš dva erby v polích protilehlých a třetí erb jako pruh kolmý bývá mezi ně vstrčen. Takový jest starý erb vévodů Parmských a Piacenských: erb Farneský střídá se se staroburgundským a úřední erb Gonfalonierů jest mezi oběma erby na způsob pruhu kolmého upraven.

Spojeny mohou býti tři erby také tím způsobem, že jeden erb dá se do prvního a čtvrtého pole, druhý a třetí že bývají rozečtvrceny ve druhém a třetím poli. Erb starých vévod Bourbonských jest tak ustrojen, že v prvním a čtvrtém poli jest erb bourbonský, v druhém poli erb Nového Bourbonska rozečtvrcený a v třetím poli erb Starého Bourbonska rozečtvrcený.

Tři erby mohou se naposledy tak spojiti, že dva se rozloží na rozečtvrceném štítě a třetí jako štítek do prostředku se dá. Takovéto spojení erbů jest přechodem k následujícímu druhu složených erbů a užívá se ho velmi zhusta v novější době. Hrabata Hodičtí z Hodic mají na rozečtvrceném štítě vzpiatého lva stříbrného na červeném štítě v prvním a čtvrtém poli a vzpiatého lva červeného na stříbrném štítě v druhém a třetím poli; štítek uprostřed jest poloviční stříbrný a červený s dvěma rohy střídajících se s poli barev.

Spojením tímto vyhoví se také více erbům na jednom štítě. Knížata Lippe-Detmoldští mají v 1. a 9. poli erb Vianský, v 2. a 8. poli erb Svalenberský, v 3. a 7. Ameydenský, ve 4. a 6. Sternberský a uprostřed štítek Lippeský.

Digitized by Google

Konečně užívá se skřížení erbů v alliančních a kněžských štítech. Vdova po panu Joštovi z Rosenberka Anežka, rozená z Wallsee, měla roku 1380 rozečtvrcený štít, v jehož prvním a čtvrtém poli růže pětilistá s příčným pruhem pánů z Wallsee v druhém a třetím poli se střídaly.

Rovněž střídaly se dvě ostrve pánů z Lipého a dva klíče kapitoly vyšehradské na pečeti pana Pertolda z Lipého, probošta vyšehradského r. 1341. Arcibiskup Jan Očko z Vlašimě má na rozečtvrceném štítě rodný svůj erb dvě supí hlavy na štítě zlatém v prvním a čtvrtém poli a znak arcibiskupství pražského, zlatý pruh příčný na černém štítě ve druhém a třetím poli (v l. 1385—1387).

Jošt z Rosenberka, nejv. mistr maltézský, měl roku 1453 pečet též rozečtvrcenou, jejížto první a čtvrté pole bylo křížem maltézským ozdobeno a druhé a třetí pole růží pětilistou.

Všeobecné poznámky ku skřížení erbů.

Jde-li za sebou několik erbů, mohou býti seřaděny vedle sebe v řadách nebo nad sebou v pruhu kolmém. Kromě toho přihlížeti jest

a) ke druhu erbů, které spojeny býti mají, mají-li stejnou platnosť či jsou-li mezi nimi také úřední erby a erby z milosti panovníkovy. Vystříhati se mají heraldikové, aby stejného druhu erby se neroztrhaly a a s jinými druhy nepletly. Důležitější erb budiž vždy na přednějším místě v pravém hořejším koutě nebo na štítku uprostřed. Ve státních erbích, které z erbů několika zemí složeny jsou, jdou erby za sebou vedle své důstojnosti anebo vedle postupu časového, kdy který získán byl, domácí erb obyčejně bývá na štítku.

Erby úřadů, erby z milosti panovníkovy a erby ochranné předcházejí erbům rodinným a bývají na předním místě.

b) Přihlížeti jest k tvarům obrazů jednotlivých erbů a dle nich celý štít rozděliti se má. Vyšším obrazům (kůlům, lvům, stromům atd.) vhodnější bude štít polovičný a na štítě vícekráte na příč rozděleném převýšená pole se upraví; širším obrazům (pruhům, vrchu štítu, zvířatům kráčejícím atd.) vhodnější bude štít na příč rozdělený a širší pole. Neboť není třeba dokazovati, že žádný obraz nesmí býti zakryt, aniž jinak postaven; každý znak má zřetelně se poznati a úpravu svou jako v jednotlivém štítě míti.

6. Obložen bývá hlavní erb jinými erby kolem něho uspořádanými jako na příklad hlavní erb říše rakouské erby zemí této říše. Naši králové v 15. st. mívali takové uspořádání na pečetích. Také tento druh složených štítů tak se vykládá, že na hlavní nebo zadní štít položí se do středu štít s hlavním znakem, jemuž střední štít říkají a je-li na tomto ještě jeden menší štít umístěn, nazývá se štítkem. Jeden štít střední bývá obyčejně v prostředku štítu hlavního na prvním jeho místě (středním), někdy bývá výše umístěn na druhém místě (čestném) nebo níže na třetím místě (pupečním). Je-li několik štítů středních, umístí se na

Digitized by Google

způsob kůlu (pruhu svislého) nebo na způsob kříže obyčejného nebo kosmého. Na štítě, kde několik erbů jest, umístí se střední štít mezi poli tak, že část jejich nanejvýš čtvrtinu zakryje. Často se přihází, že menší štít tak vrouben bývá, že vrchu i spodu štítu se dotýká a jen po stranách dva postranní kůly prázdné nechává, jako na královském neapolském znaku.

V heraldice české dosti pozdě se vyskytají střední znaky vroubené od jiných erbů na společném štítě a nejstarší příklad jest štít pana Jáchyma Oldřicha z Hradce z r. 1598, na němž hlavní erb pětilistá růže jako pátý erb uprostřed mezi věncem v prvním poli, vrchem štítu v druhém poli, korunovaným M v třetím poli a kotvou ve čtvrtém poli se nachází. I když se spojil erb Hradecký s erbem pánů Slavatů z Chlumu a z Košemberka, zůstala růže pětilistá uprostřed obou erbů jako na štítě p. Viléma hraběte Slavaty z r. 1649. Střední štít býval po bitvě bělohorské zhusta polepšením erbu rodinného. Jindřich Volf Berka z Dubé povýšen jest roku 1637 do stavu hrabat říšských s názvem Hovora z Dubé a z Lipého a do středu posavádního erbu svého dvou ostrví skřížených dostal štítek s českým lvem, Heřmanovi Černínovi z Chuděnic zlepšen jeho erb jako hraběti českému štítkem s erbem arcivévodství rakouského pod císařskou korunou roku 1627, Albrecht z Valdšteina, vévoda friedlandský, když se stal velkovévodou Meklenburským, dal svůj rodný erb čtyři lvice ve čtyřech polích jako štítek mezi devět erbů státního znaku meklenburského a hraběti Karlu Ferdinandovi z Valdsteina zlepšen jeho erb tak, že dostal do středu mezi své rodné čtyři lvice na štítek císařského dvojhlavého orla (1676) medaille).

Někdy se přihází, že i allianční erby tímto druhem složitých erbů vyznačeny bývají. Markéta z Gumppenberku roz. z Preisinku erb svůj otcovský z Preisinku dala si vložiti do středu erbu Gumppenberského r. 1608 (na štítku jest totiž zeď bílá o dvou stinkách v poli červeném a Gumppenberský štít jest rozečtvrcený maje v prvním a čtvrtém poli pokosné břevno bílé s třemi leknínovými listy a v druhém a třetím poli pořičí pokosné bílé třemi listy lípovými posázené, obojí na červeném štítě).

Střední štít, kolem něhož rozloženy jsou při vroubení ostatní erby, bývá nejdůležitějším nebo nejvzácnějším ze všech a to z té příčiny, že při státních znacích erb rodinný neb erb původní země vládnoucí dynastie obsahuje, při rodinných znacích tam bývá erb původního majetku neb erb praotců. Na úředních znacích spojených se znaky zemí aneb osob nese štítek na sobě znak úřadu, na znacích z milosti svědčí o milosti panovníkově, jenž v takovémto případě vyznamenanému svůj znak vlastní nebo část jeho propůjčuje.

Poslední způsob vroubení nějakého štítu jest ten, že jeden štít jako obruba otáčí kolemdokola druhý štít, jak to vidíme na král. portugalském znaku, kde erb kastilský lemuje erb portugalský.

7. Zasadí se erb i se svým polem buď jako zvláštní štít do jiného erbu nebo mezi jiné erby hlavního štítu, ale nesmí ani na středním místě štítu zasazen býti (aby nebylo skřížení), ani roz-

Digitized by Google

půlen nebo na dél rozdělen. Také v heroltských kusích: ve svobodné čtvrti, ve špici nebo klínu, ve vrchu štítu a v pokosných a šikmých pruzích erby dostanou se do štítu složitého, ale obrubu odtud do šestého druhu složitých erbů vyloučiti třeba.

Příklad prvního zasazeného erbu poskytuje štít pana Jana z Opočna z r. 1427, jenž z erbu pánů z Dobrušky »tří pokosných pruhů« a erbu pánů z Choustníka »pokosného nebo šikmého řebříku« tak složen jest, že z rodinného erbu Opočenského zůstal prostřední pokosní pruh a oba postranní pokosní pruhy proměněny byly v řebříky choustnické. Z heroltských kusů, ve kterých se erby do takovéhoto složitého erbu dostaly, nejoblíbenější v Čechách byl klín rovný nebo převrácený od XVI stol. počínaje. Vladykové Rozumové a Zákostelští z Bílejova měli na svém štítě po obou stranách klínu červené pole s bílou lilií a v klínu samém zase klínek, na helmě pak mezi rozloženýma dvěma křídloma opět klínek, jakož viděti možná několik takových erbů na hřbitově lounském. Erb vladyk Betenglů z Neuenperka na Rychnově a Boruhrádku představoval štít s dvěma červenými pruhy v bílém poli, do něhož vměstnán byl převrácený klin nebo špice a v ní věž v modrém poli na zelených třech kopcích. Posávadní rytířové Hejdové z Lovčic dostali od Maximiliana II. obdarování na erb, na jehož štítě s pravé strany v červeném poli hlavu turčína viděti jest a s levé strany zase v červeném poli ruku v lokti ohnutou s vytasenou damascenkou, v převráceném klíně nebo špici umístěn jest strom jablky ověšený. Pověstný svou krutostí k poddaným rod rytířů Zumsande ze Sandberka měl na štítě svém dva lvy vzpiaté k sobě obrácené a mezi nimi špici černé barvy se hvězdou šestirohou nahoře a třemi zelenými kopci u spodu štítu; na helmici byl mezi rozloženýma křídloma vzpiatý lev, jak držel v předních tlápách štít se zavinutou střelou. Posledním příkladem bude nám štít knížat z Liechtenšteina, který z pěti rozličných erbů a ze štítku složen jest. Na štítku jest původní erb: štít zlatý a červený na příč rozdělený; v prvním poli zlatém černá orlice se stříbrným zobákem a pazoury, na prsou půlměsícem okrášlená; v druhém poli saský erb; v třetím poli štít polovičný červený a stříbrný a ve čtvrtém poli černý orel panenský se zlatou korunou, mezi které oba poslední erby vměstnána jest špice nebo převrácený klín modrý s loveckou trubkou zlatou, na níž jest dýnko a páska ze stříbra visí na stříbrné šňůře.

Kromě špicí užívalo se koulí jako odznaků čestných do štítu vložených jako jedna větev rodu medicejského ve Florencii dostala od králů francouzských kouli s třemi zlatými liliemi na štít vedle svých rodných pěti kuliček. O pruhu pokosném, do něhož se dal erb nějaké rodiny a jenž se potom položil na jiný erb, též jsme zmínku učinili a doložíme případ ten erbem Jana z Bourbonu, druhého bratra Ludvíka z Bourbon-Vendomu, jenž jmeno Carency přijal i se štítem bourbon-vendomským také de la Marche řečeným (štít Francie s červeným pokosným pruhem třemi stříbrnými lvy posázeným), který ještě červenou obrubou lemován jest.

Digitized by Google

Zhusta se užívalo tohoto druhu složitých štítů, aby se na nich erby z milosti a také nemanželský původ naznačil. Jan z Beaufortu, jenž levoboček anglického rodu královského byl, obdržel prostý štít polovičný a přes něj položen byl pokosný pruh s erbem anglického rodu královského, nad nímž ve vrchu pokosného pruhu sukno o třech cípech bylo na znamení prvorozeného syna rodiny královské. Že také v Čechách levobočkové královského rodu podobným složitým štítem označeni byli, seznali jsme v kapitole, kde o nemanželských potomcích rodin královských řeč byla, zvláště o štítu Jana Volka, probošta vyšehradského.

O složitých štítech, do kterých ze zvláštní milosti panovníkovy též erb jeho celý neb nějaká část zasazena byla, nebudeme zde již opakovati, co jsme v oddílu šestém pověděli.

Na konec nebude nevhod, několik slov strany barev při tomto složení štítů připomenouti. Pravidlem jest, aby barvy štítu dolejšího od barev štítu hořejšího se lišily. Mají-li na příklad na štít na příč rozdělený červený a zlatý tři zlaté lilie na způsob lotrovského kříže položeny býti, obě hořejší lilie, které do červeného se dostanou, ponechají si svou barvu, ale lilie, která do dolejšího zlatého pole se dostane, obdrží barvu červenou hořejšího pole totiž vystřídá se s ním barvou svou. Takové sloučení s vystřídanými barvami dosti zhusta se přihází jak u heroltských kusů tak u obecných figur na štítě. Stříbrný orel na modrém štítě se stříbrnými pruhy má svou barvu na modrém poli, ale vystřídá se s modrou barvou na pruzích stříbrných.

Místo aby rozděleno bylo erbovní znamení střídajícími se barvami, střídá se celé znamení ve čtyřech polích štítu ve dvou barvách. Místo stříbrného kříže na štítě na příč červeně a stříbrně rozděleném, který kříž potom stříbrným zůstane v hořejší červené polovici štítu a červeným se stane v dolejší stříbrné polovici, dáme celý kříž na rozečtvrcený štít: stříbrný do prvního a čtvrtého pole, červený do druhého a třetího.

Z české heraldiky připomínáme erb Absolonů z Ledské, kteří na polovičném štítě černém a stříbrném měli buvolové rohy, každý čtyrmi klepety račími okrášlený, stříbrný roh se stříbrnými klepety v černém a černý roh s černými klepety ve stříbrném poli. Hrabata Valdsteinové mají čtyři lvice na rozečtvrceném štítě: v prvním a čtvrtém poli modří lvové korunovaní na zlatém štítě a v druhém a třetím poli zlatí lvové korunovaní na modrém štítě; uprostřed jest štítek s císařským orlem ve zlatém poli loubím ovinutý, nad štítkem a pod štítkem jest štítek menší Vartenberský ještěrem svinutý. Podobný štít hrabat Hodických z Hodic viz při skřížení.

8. Vloží se pouhé znamení bez pole svého do jiného erbu. Pan Havel z Lemberka upravil si svůj štít s rodnou lvicí v pravo kráčející tak, že jí zavěsil na levou stranu znak pánů z Vartenberka, kterého potom Lemberští užívali. (Srovnej k tomu náhrobek Jindřicha z Veleśína.)

Digitized by Google

Rod pánů z Martinic na Smečně měl za erb dvě lekna bílá v červeném poli, až Jaroslav roku 1621 říšským hrabětem se stal a mezi dvě lekna svá hvězdu osmirohou dostal, které jeho manželka Marie Eusebie jako rodného svého erbu užívala. Kromě tohoto polepšení svého erbu obdržel pan Jaroslav též erb rakouský s literami F. M. R. pod arciknížecím kloboukem na helmici mezi rozložená křídla lekny ozdobená.

Zvláštním způsobem vložen jest erb vymřelých anglických pánů de Agulon stříbrná lilie na červeném štítě do erbu krajanů jejich pánů de Mohun, rukávu hermelínového v červeném poli: z rukávu vyniká ruka, která stříbrnou lilii drží.

Na konci několik slov o helmech na složitých štítech. Buď se dají nade štít všechny helmy s klenoty svými, které k erbům spojeným náležejí nebo na jednom helmě umístí se klenoty dvou erbů (málokdy jich bývá více pohromadě) anebo se vezme helm jen nejvzácnějšího erbu a ostatní se vynechají. Zřídka všechny erby své helmy a koruny mají jako na štítě rakouském. Koruny tak se uspořádají, že na př. koruna královská dá se nejvýš nad složitý znak, v němž erby všech částí královské říše obsaženy jsou.*)

*) Sepsání Kolářovo nezměněné.

Digitized by Google

XVIII.

Blasonování.

Erb se blasonuje, vypisuje-li se dle pravidel heraldických. Vypsání erbu budiž stručné a jasné, aby málo slovy úplným se stalo. Nezbytná jest k tomu známost heraldického názvosloví a neobejdeme se také bez určitého pořádku, jaký zachovati máme popisujíce štít, jak co do tvaru tak co do polohy jeho polí, popisujíce jeho barvy a erbovní znamení, též potřebné jest vypsati helm s klenotem a barvami i přikryvadla s korunkami hodností a konečně nesmí se při vypsání též zapomenouti na řády a odznaky hodností, na štítonoše, hesla, korouhve a pláště erbovní nebo pavillony. Všechny jmenované části erbu úplného vylíčí se tak, aby na mysli jasný utvořil se obraz jeho, jenžby mohl dle potřeby hned nakreslen býti. Věcí zbytečných samo sebou srozumitelných vypisovatel štítu vynechává, jako když mluví o štítu třikráte nadél červeně a bíle rozděleném, neřekne zvláště: s červenou barvou napřed na počátku, poněvadž barva v pravo vždy první se opovídá. Také normální poloha znaků erbovních se zvláště nevytýká, aby se na př. mluvilo o lvu s ústy rozžavenými a vzpiatém orlu s rozkřídlenýma křídloma, aniž se praví otevřený šlechtický turnýřský helm na způsob modré ocele malovaný, nýbrž dí se jen: lev, orel, otevřený helm.

Nebude nevhod, než přejdeme k blasonování podrobnému jednotlivých štítů, ukázati na příkladech, jakým způsobem předkové naši po této stránce heraldiky si vedli a štíty své blasonovali. Jazykem tak se dělo za nejstarších dob latinským a my podáme hned překlad český nejstaršího z r. 1326 posud známého popisu pečeti Vítka ze Švabenic z roku 1311. Jádro pečeti jest okrouhlé čili kulaté mající na okraji čáru kulatou, pod ní pak jinou podobnou čáru. Mezi čarami jest v nejhořejší části pečeti křížek, za ním pak následují veliké písmeny: S. Witigonis de Swabenicz domini de Herrman (Heřmanic). Ve vnitřní čáře jest dole štít se čtyřmi střelami od sebe postavenými; na levém rohu štítu jest přilba s dvěma kytkami v pravo a v levo s dvěma křídloma o šesti rozpiatých peřích; ze spodní části přilby visely řemeny čili připínadla.

2. Berty Švabenické: Jádro pečeti jest kulaté, má po obvodu dvě kruhové čáry, vnější a vnitřní. Mezi nimi jest v hořejší části křížek a tyto

Digitized by Google

velké písmeny: S. dominae Bertae domini Vitkonis de Svabenicz. Ve vnitřním kruhu jest štít se čtverhrannými vypuklými body a se čtyrmi střelami.

3. Pečeť Jana ze Švabenic ve všem pečeti Vítkově podobná kromě opisu, jenž se četl takto: S. Johannis de Swabenicz. (Pam. arch. VII. 440, 441.)

Za Karla IV. vzala svůj počátek též nobilitace erbovními listy, kterých pohříchu před Ferdinandem I. příliš málo se zachovalo, abychom vývoj heraldiky české z nich seznati mohli. Tak dal Dětřichovi z Pordic Karel IV. r. 1360 erb vymřelých pánů z Leuchtemberka, totiž páva s rozčepejřeným ocasem v bílém poli, jakož i právo míti 50 manův, povýšiv jej zároveň do stavu panského koruny české. Podobně král Václav služebníka svého Jiřího z Roztok do stavu panského povýšil, při čemž také erb jeho dopodrobna popisuje: in albo clipeo, banderio similiter albo, dum necessitas id exegerit, cornicem nigram, vulgariter vrana vel Ruhe dictam, in galea similiter cornicem nigram etc. gestare possitis, ut coopertorium galeae retro dependens sit de pellibus hermelinis et ipsis insigniis tu, heredes et successores tui, uti possitis in proeliis, torneamentis, hastiludiis et generaliter in omni exercitio militari. (Palacký, Formelb. I. 112—113.)

Abychom též německý příklad zlepšení erbu z kanceláře krále Václava IV uvedli, stůj zde Rappovi z Rosenhartu r. 1411 udělené právo: das er seine Erbwappen, als die von seinen Eltern und Vorfarn, an In redlich komen sind, mit ein Cron zyren und bessern muge, so Im das aller fuglichste sein wirdet und auch dieselben seine Erbwappen mit allen seinen Erben und nachkomen, mit derselben Cron, als sie hyerynen mit varben und strichen gemalt geczyret und underscheid sind, zu schimpfe und zu ernste zu führen. Rapp měl na štítě stříbrném 3 červené růže se zlatým jádrem a jako klenot hlavu a krk kohouta stříbrného s přikryvadly stříbrnými a červenými. (Jahrb. des V. Adler II. 147.)

Dobu před válkami husitskými ukončíme popisem pečeti Buška z Eisenberka též ze Rvenice řečeného z roku 1400 jak následuje: Štít s helmicí a na téže helmici jako dvě křídla rozložená a na štítě tři květy (čti listy) na způsob trojlistu (Librí conf. lib. VI. 1390—1410 str. 33 popis chatrný a chybný).

Po císaři a králi Zikmundovi nám zůstaly též tři erbovní listy: jeden německý z roku 1420, druhý latinský z r. 1434 a třetí český 1437. První týká se erbu vymřelých pánů českých ze Starého Hyršteina. (Viz odd. VI.)

Druhým listem udělen služebníku Rožemberskému na Choustníce Petru Maksantovi za erb štít červené barvy a na něm štika ohnutá přirozené barvy své s hlavou v pravém a s ocasem v levém hořejším koutě štítu, nad zavřeným helmem s přikryvadlem červeným a modrým opakuje se na složených dvou křídlech červených znamení štítu (viz odd. VI.).

Třetím erbovním listem Zikmundovým jest nejstarší české vypsání erbu pocházející z r. 1437, kdy majestátem zvláštním od Zikmunda po-

Digitized by Google

výšeno město Tábor za město královské a jemu též erbovní znamení a pečeť zvláštní propůjčena, na kteréžto pečeti jest »štít s polem zlatým a v tom poli dvě věže bílé, jedna z jednoho a druhá z druhého kraje štítu, mezi kterýmažto věžema jest brána s visutou mříží od vrchu té brány až do prostředka, nad kterúžto rynkmur od jedné až k druhé věži vztahuje se po prostředku. A nad věžmi již pověděnými jest orel černý o dvou hlavách, diademami vůkol hlav obklíčený, jenž obě věže křídlami svými jest osáhl a na prsech téhož orla štítek zvláštní, kteryžto štrychy bílé a modré a na nich lva červeného od vrchu téhož štítka až dolův v sobě zavřel jest a osáhl, kteréhož předci naši knížata lucemburská požívali jsou i my požíváme, jakož v tomto listu táž pečeť řemeslem malířským jasněji a lépe vymalována jest a vypsána.«

Z téhož roku 1437 pochází také nejstarší zpráva česká o pohřebních místech nebo pohřbech, jaké v klášteřích mívaly naše rodiny šlechtické s praporci nad hrobovými kameny visícími. Týká se tato zpráva dominikánského kláštera Plzeňského u sv. Ducha, jehož převor Matěj známo činí, že založení a pohřeb kláštera našeho jest toho rodu a těch pánův z Bělé a z Kuthštyna a jich mnoho leží u nás v našem klášteře a korúhev toho rodu páně Rackova z Bělé ta jest visela nad ním v kúře a v kaple toho rodu a jich předkův téhož erbu trůjí rohy na štítích jelení též černé v žlutém poli a pak štítův mnoho tu v kúře a v kaple toho rodu a jich předkův téhož erbu trůjí rohy na štítích jelení též černé v žlutém poli a na helmech jedny rohy černé . . . A podle té korúhve s rohy visela druhá korúhev se štrychy bílými a červenými toho rodu těch pánův z Litic a z Potštajna. (Pam. arch. X. 177, 178.)

Podobné vysvědčení dal převor Jakub kláštera dominikánského v Klatovech roku 1459 panu Přibíkovi z Klenové, že Klenovští páni mají svůj pohřeb v kostele jeho kláštera v kúru před velikým oltářem, jehož deska zdobena byla šachovnicí bílou a modrou v červeném poli jakožto znakem Klenovských. (Papr. o st. ryt.)

Kromě králů českých také císařové němečtí jako Bedřich IV. erby vladykám a pánům českým zlepšovali, ba některým Čechům ve svých službách dokonce erb a šlechtictví propůjčovali. Seznamy a popisy jich najdou se v kap. VI.

R. 1475 obdaroval císař Bedřich IV. města Pražská erby císařskými, pamatuje na jich věrnú službu, kterúž sú jemu poslúžili. Starému městu Pražskému polepšil a přidal dva lvy, ani drží korunu císařskú; a Novému l. 1477 orla o dvú hlavú na štítu oděnce, korunu císařskou držícího (Čelakovský, Priv. Pražská 275, 286).

Obšírnější zprávu o erbu Novoměstském podávají Letopisy české (III. 213—214) tuto. Léta téhož dne S. Jana Křtitele božieho, od ciesaře Fridricha křesťanského stalo se jest obdarovánie a přidánie erbu novoměstského pražského: má býti štít červený a v něm dvě věže a brána se zdmi a to má zlaté býti, ale stíny stříbrné. Nad bránú na těch zdech

Digitized by Google

mezi těmi stíny oděnec má býti v rytířském odění a s mečem a štítem zlatým; a v tom štítu černý orel maje dvě hlavě s rozkřídlenými křídly; nad těmi věžemi helm, jehož fařrnochy mají ozdobeny býti barvú žlutú, červenú a bielú; a na tom helmu císařská koruna zlatá s oblúkem a svrchu na tom oblúku kříž kamením drahým ozdobený a s strany každé té koruny jeden černý orel o jedné hlavě jakoby vzletěti chtěl, jako ciesařskú korunu v svých nehtích drže.«

Z bouřlivých dob krále Jiřího nezůstal nám podrobný popis erbu kromě potvrzení erbu Kutnohorským od krále Václava propůjčeného z roku 1459, jehož rozum a obsah tento jest. Nad to potvrzujeme předřečeným měšťanům Hory Kutné erbu, kterýž šťastné paměti Václav předek náš jim dal, totižto štít, v jehožto polovici stojí orel císařský v poli svém, v druhé polovici lev království našeho, ale v prostředku císařská koruna, kteroužto lev i orel pravýma drží nohama, ale levýma nohama dva šlégle, jimiž skála stříbrná lomí se a měkčí, kteří zajisté císařské a královské komoře drahými kovy přisluhují, nebylo nehodné, ty císařskými a královskými erby poctíti. (Veselského Staré paměti kutnohorské str. 128). Erb tento z fresk chrámu sv. Barbory obkreslený spatřuje se ve Winterových Dějinách kroje v zemích českých na str. 232, jen že mezi korunou císařskou a štíglemi kalich místo rozdělovací čáry se nalézá.

Za dlouhé pokojné vlády Vladislava Jagjelovce hojně erbovních listů vydáno bylo z kanceláře královské. Jindřichohradeckým obnoven jejich erb r. 1483 těmito slovy: Jakož mají měšťané města Jindřichova Hradce prve na erbu a na pečeti zlatou růži v modrém poli, že jim k tomu přidáváme dva lvy celá zlaté barvy pod zlatými korunami každý se dvěma ocasy, jeden s pravé a druhý s levé strany, aby v štítu modrém stojíce na zadních nohách předními nohami oběma zlatou růži o pěti listech mezi sebou drželi a k tomu nad tou růží aby bylo postavené zlaté W pod korunou zlatou v témž modrém štítu, jakož pak ten erb s těmi všemi věcmi šíře v tomto listu našem vymalován jest. (Arch. č. IX. 354.)

Václavu Alterovi z Ločan, měšťanu kutnohorskému, dovolil král, aby přijal k erbu Ondřeje a Bartoloměje, bratry z Práchňan a udělil jim erb v kap. VI. vypsaný. (1491, 13. Juli.)

Nevyvážitelnou a nevyčerpatelnou studnicí heraldiky české, ať hledíme k blasonování, ať k názvosloví heraldickému vůbec, jsou rejstra králův českých od Ferdinanda I. až do XVIII. stol. a potom Desky zemské, ve kterých erby blasonované a malované nalézáme, i nové, i polepšené. Podáme čtenářům aspoň tři listy erbovní, jeden na přijetí ke starému rodu a erbu, druhý na městský erb a třetí na polepšení erbu, aby potomci poznali, jak plasticky a přesně naši předkové své erby vypisovati dovedli; strany jiných příkladů odkazujeme k jiným místům.

Erbovním listem r. 1528 dovoleno Václavu Boršovi z Dubu a na Jezeře, aby přijal Jiřího Skalského k rodu a erbu svému, který takto se vypisuje. Štít a v něm pole bílé a v štítu píst, kus kola se dvěma špici

Digitized by Google

nahoru stojí a na nich jedna loukota a svrchu na loukotě hřeb v něm vězící černé barvy a nad štítem helm s dekem okolo štítu, na kterémžto přikryvadlo a fafrnochy bílú a černú barvú potažené dolů visí a svrchu též píst se dvěma špici a v nich loukot a nad loukotí hřeb též v něm vězící.

Ves Nalžov r. 1530 se Janovi z Rožmberka za městečko vysazuje pro hory stříbrné. Za erb dostalo nové městečko štít modrý, samého zpodku vršek malý zelený co skalka vyzdvižený, na něm stojí uprostřed štítu obraz sv. Jana křtitele v oděvu velbloudové barvy maje v pravé ruce při prsiech knížky zeleným povlečené, na kterýchž leží beránek bílý s korouhvičkou červenou a v levé drží štít bílý, v kterémž růže zelená s jádrem modrým (erb vymřelých Vítkovců krumlovských).

R. 1627 obdržel Tomáš Ferdinand Teyffel z Zeilberga rytířský stav, polepšení erbu a nový predikát z Hellenšteina. Erb jeho nový takto se vypisuje. Štít černé uhelné barvy, v němžto čtyři štrychy přes sebe křížem přeložené bílé, první od vrchu skrze prostřed štítu rovně dolů a druhý též skrze prostředek na příč, třetí pak od vrchního pravého rohu štítu k levé straně dolů na pokos a čtvrtý od vrchního levého rohu k pravé straně dolů též na pokos tažený, na kterýchžto křížích totiž v prostředku již jmenovaného štítu zase menší štít postavený a ten na tři díly aneb pole na příč rozdělený, totiž hořejší a dolejší pole žluté prostřed pak m. bílé a v něm sápavý zlatý lev k pravé straně obrácený s otevřenými ústy, vyplazitým červeným jazykem a vyzdviženým dvojnásobným ocasem; nad štítem otevřený turnýřský rytířský helm s pozlacenou mřížkou a obrůvkou a sice onde zonde postříbrný z obou stran povlovně roztaženými aneb oblétajícími přikryvadly neb fafrnochy povrchu zevnitř modré, vnitř pak žluté barvy, nad tím nadevším koruna zlatá královská starodávní v okolku 8 špicí mající, napřed pak v 5 špicích se spatřující, z nichžto vycházejí 2 rohy buvolové, každý z nich na tři díly na příč rozdělený, dolejší dva díly z koruny a hořejší dva z ústy (?) zlaté, prostřední pak modré, z kteréhožto každého rohu z pravého na pravo a z levého na levo ven vyskytuje osm per pštrosích, totiž z každých úst čtyry a z bokův také čtyry, první, třetí, pátý a sedmý bílé, druhý, čtvrtý, šestý, osmý černé barvy, mezi kterýmižto muž přismědé tváři, bezruký, pod pás v modrém oděvu s korunou se stýkající postavený, majíce na prsech hvězdu zlatou o špicech osmi a na hlavě klobouk neb čapku modrou obdýlnou přišpičatou při spodku s zataženými a k levé straně rozletělými zlaté a modré barvy feflíky.

Charakteristickou známkou blasonování českého jest, že lidé, zvířata a jiné figury obecné ze spodku štítu blasonovati se počínaly, jakož toho příklad máme v Nalžovském erbovním listě právě uvedeném. I heroltské kusy na štítech řídily se tímto pravidlem. Při štítech na příč rozdělených opovídaly se napřed barvy vrchního a spodního štítu a potom teprve obecná figura se popisovala, kteráž, když sahala ze spodní do vrchní polovice štítu, popisovati se začala ve spodní části. R. 1529 dostali bratří Hanuš a Vaněk Gotšlar z Kunvaldu štít na příč rozdělený, vrchní polovice

Digitized by Google

blankytná a spodní žlutá, v nížto jest půl berana a v té vrchní přední strana berana s panenskou hlavou, na ní věnec zelený a vlasy zlaté barvy, majíc nad tím štítem helm, na kterém přikryvadlo nebo fafrnochy žlutou a blankytnou barvou potažené dolů visí, nad tím přikryvadlem zelený věnec a z toho ruka pravá povlečená blankytným rukávem zřezaným a vnitř žlutým podšitá.

Od r. 1544, kdykoliv se naskytne na příč rozdělený štít, vždy se opovídá napřed zpodní a potom svrchní polovice; první příklad takového blasonování máme již r. 1541 v erbovním listu Václavovi Kubátu z Nudvojovic uděleném, jenž dostal štít na dvé na příč rozdělený, spodní polovici modré barvy, z níž půl černého kozorožce s rohami do vrchní žluté neb zlaté polovice štítu k pravé straně vyskakuje, přikryvadla zlaté a černé barvy z koruny zlaté královské na helmě půl kozorožce vyniká. R. 1556 dán erb Petrovi Stařimskému z Liebšteina, totiž štít od spodka až do polovice na příč rozdělený bílé barvy, nad tím uprostřed štítu štrych modré barvy, a svrchní díl zlaté barvy; kolčí helm, přikryvadla modré a žluté po pravé, bílé a modré po levé, na helmě tři kohútí péra: prostřední bílé a ty dvě postranné zlaté barvy k pravé straně nakloněné se vidí.

R. 1590 nastal převrat v blasonování a opovídala se opět u štítu na příč rozděleného napřed svrchní a potom spodní polovice jako když toho roku Jobu Kotovi (recte Kotvovi) měšťanu plzeňskému a Zikmuntu Celestýnovi, měšťanu rokycanskému pospolu udělen jest predikat z Freifeldu a erb, jenž se takto vypisuje. Štít, jehož horní polovice červené barvy, v níž zvíře jednorožec bílé barvy k pravé straně obrácený v běhu postavený, spodní pak polovice modré barvy, v ní kotev bílé barvy se špícemi dolů obrácenými a přes týž štít v poli pošikem od pravé k levé straně dolů štrych žluté barvy se vidí. Jak dlouho převrat ten trval, nevíme, ale ještě r. 1631 štít na příč rozdělený Jakuba Vendlína z Vendlínšteinu tak se blasonoval, že svrchní polovicí se začalo a spodní po ní následovalo.

Na dél polovičného štítu opovídala se obyčejně napřed pravá nebo přední polovice a potom levá nebo zadní polovice. Příkladem nám jest erb kutnohorský r. 1459 od krále Jiřího potvrzený. Teprve na konci XVI. a na začátku XVII. stol. je také několik málo příkladů opačného blasonování, ale brzo od něho se zase upustilo; v l. 1583, 1584 opovídala se napřed levá strana štítu, l. 1585 zase pravá strana, r. 1592 opět levá strana, r. 1593 pravá strana i levá, r. 1596 levá strana jako v l. 1599 a 1612, pravá r. 1605, levá v l. 1624, 1625 a 1628.

V blasonování štítu pošikem rozděleného podobné rozdíly v určení svrchní a zpodní polovice štítu co do času jsme shledali jako u štítu na příč rozděleného. R. 1539 dostal Volf Kounický z Břehu štít na dvé rozdělený pošikem, vrchní polovice žlutá a spodní černá, v nichž jest réví vinný se dvěma listy zelenými, helm kolčí a fafrnochy žlutou a černou barvou potažené dolů visí, nad přikryvadly věnec zelený z listí

Digitized by Google

vinného s hrozny; nad tím vším křídlo černé a žluté a přes to křídlo týmž způsobem jako ve štítu réví se vidí. R. 1546 dán jest Tomáši Knošpovi obyvateli města Olomouce štít na pravé dvě polovice pošikem rozdělený, zpodní polovice napřed a vrchní potom se popisuje. Od tohoto roku blasonování Knošpova štítu zůstalo všem pošikem rozděleným štítům až do r. 1582, kdy Petr Kapell a Václav Plácel z Elbinku obdrželi polepšený erb totiž štít šikmo od pravé k levé straně rozdělený, v jehož horní polovici modré spatřuje se zlatý půlměsíc rohy vzhůru obrácený, v dolní pak bílé zelený věnec bobkový; nad štítem leží helm ověnčený, z něhož vyniká dvé křídel na sobě složených, na nichž se spatřuje tolikéž půlměsíc a věnec bobkový. Než pošikem rozdělený štít důsledně se neblasonoval dle posledního příkladu, poněvadž r. 1616 Zachariáše Kuryburgera z Hradečné štít v opáčném pořádku polovice své vypsané má jako také r. 1625 erb Dietrichšteinský městu Mikulovicím na Moravě udělený.

Také štít s krokví od spodu se blasonoval v heraldice české. R. 1567 obdrželi Bonaventura Koyt a Lorenc Weysperk z Weissenberku znamení vladyctví: štít zlatý, v němž se spatřuje u spodku bílá skála na zeleném trávníčku pod krokvicí černou špicí až k vrchu štítu sahající z obou stran pak v poli zlatém po jedné černé hlavě lvově; nad helmem točenice, z níž tři pera pštrosová žluté, bílé a černé vynikají. R. 1592 dán erb Janovi, Václavovi a Pavlovi Litoměřickým z Jizbice a strýci jich Matyáši Jizbickému z Jizbice: štít dvěma bílými pruhy proti sobě od spodku vzhůru způsobem krokvice postavenými na tré rozdělený, díl spodní největší barvy modré, v němž koruna zlatá královská, menší pak dva díly při svrchu nad těmi pruhy bílými barvy černé. Kolčí helm, fařnochy černé a žluté, stříbrné a modré, na helmě točenice, z níž dvě křídla vorličí proti sobě rozkřídlená a barvami rozdělená, černožluté, stříbrnomodré (ze spoda počínaje). R. 1600 blasonuje se také krokvice jako předešlé heroltské kusy s hůry dolů v erbu Tomáši Ludvíkovi z Ekersburku propůjčeném, jenž dostal štít při vrchu téhož štítu krokvicí zelené barvy rozdělený, větší polovice toho štítu po spodu a pod krokvicí žluté barvy, v níž vorel své přirozené barvy maje křídla povyzdvižená, hlavu od levé strany k pravé obrácenou, odevřená ústa a vyplazitý jazyk na větvičce stojící se vidí. Při vrchu pak teyž štít nad krokvicí bílé barvy a tu jakž na pravé straně tak i na levé po jedné růži modré barvy se vidí. Kolčí helm, přikryvadla po pravé straně žluté a černé a po levé straně modré a bílé b., koruna zlatá královská, z níž dva rohy buvolové též barvami na příč každý na poly rozdělený, jednoho po pravé straně polovice po spodu černé a po vrchu žluté a druhého erbu po spodu polovice bílé a vrchní polovice modré barvy vynikají.

Nejinak naložili naši heraldové s klínem, jakož svědčí erb městečku Dobré Vodě Dolní r. 1557 propůjčený, jehož obyvatelé dostali štít černý a v něm od spodku až do polovice štítu klín červený.

Pruhy Slavatovského erbu r. 1616 s Hradeckým erbem spojeného počítaly se od spodu takto. Štít v půli na dýl linií žlutou neb

Digitized by Google

zlatou rozdělený, v jehožto pravé polovici na příč sedm štrychův totiž první spodní, item třetí, pátý a sedmý modré neb lazurové, druhý pak štrych, čtvrtý a šestý žluté neb zlaté barvy. Nad štítem a to v rozích téhož štítu dva otevřené turnýřské helmy k sobě obrácené a okolo nich fafrnochy aneb přikryvadla žluté neb zlaté a modré neb lazurové barvy z obou stran dolů potažené visí. Nad tím nade vším a nad každým již jmenovaným helmem koruna zlatá královská, z nížto jedné po straně pravé tím vším způsobem jako v štítu sedm štrychův žlutých neb zlatých a modrých neb lazurových od spodka vzhůru vzdycky šířeji se táhnoucích a z nich sedm pštrosových per vynikajících při vrchu přiohnutých totiž první, třetí, pátý a sedmý modré neb lazurové barvy, druhé pak, čtvrté a šesté pero žluté neb zlaté barvy se vidí. Na konec ještě připomeneme blasonování štítů, ve kterých heroltské kusy s obecnými figurami se nalézají.

Jiříkovi a Sebastiánovi bratřím Strachotínským ze Strachotína propůjčen erb r. 1548 totiž štít, v němž jsou odspodku čtyři štrychy, dva žluté neb zlaté a druhé dva červené barvy, v prostřed štítu srnec své přirozené barvy v modrém poli ve skoku stojíc, u vrchu pak také čtyry štrychy týchže barev jako u spodku; kolčí helm, koruna zlatá královská a přikryvadla po pravé straně žluté a červené barvy, po levé pak straně žlute a modré barvy, nad tím vším z koruny dvě křídla orlová to jedno po pravé straně modré a druhé křídlo po levé straně žluté a červené barvy a mezi těma dvěma křídloma polovici srnce předníma nohama ve skoku k pravé straně jako v štítu vynikající se vidí. R. 1600 propůjčeno znamení vladyctví Mikuláši a Valentínovi Ploucarovským z Vinné Hory totiž štít, v němžto dole tři štrychy od pravé strany k levé nahoru pošikem: první spodní žlutý, druhý prostřední bílý a třetí modrý, svrchní pak strana všecka štítu dobře přes polovic žluté barvy a v ní ruka mužská nahá po rameno k pravé straně obrácená, ana drží rývu nebo ratolest vinnú o pěti listech zelených a 4 hrozních, se vidí. Kolčí helm, přikryvadla bílé, modré a žluté barvy z obú stran dolů potažené visí; na helmě točenice, z níž dvě křídla vorlová proti sobě postavená, pravé všecko žluté, levé pak nahoře modré, uprostřed bílé a ze spod žluté barvy, mezi těmi též ruka mužská nahá atd., jako ve štítu.

Blasonování na kříž rozděleného štítu následuje celkem pravidel ostatních štítů. Nejstarší vypsání takového štítu pocházející z r. 1511 sluší erbu města Bechyně, kteréž dostalo do štítu svého nade branou mezi věžmi orla bílého, na jehožto prsou štít červenou a černou barvou na kříž rozdělený, na dvou červených polích spatřují se proti sobě dva černí lvové každý s dvěma ocasy a na druhých dvou černých polích dvě lvice proti sobě ve své přirozené barvě a nad štítem helm s dvěma křídloma černé a červené barvy. Kromě tohoto osamotnělého blasonování na kříž rozděleného štítu ve všech ostatních jeho vypsáních čtyři pole se rozeznávají a číslují. Pořádek, ve kterém vypsání jednotlivých čtyř polí za sebou jde, znázorníme schematy, vzorci, jichžto čtyři pole vyplníme číslicemi s heral-

Digitized by Google

dickou hodnotou, jakou nyní ta pole mají. Sebrali jsme devět schemat v l. 1535—1652 a z těchto devíti vzorů máme jen tři, které blasonovati se počínají s prvním polem naším $\frac{1}{3}\frac{2}{4}$ $\frac{1}{2}\frac{4}{3}$ a $\frac{1}{4}\frac{3}{2}$ a jen jeden vzorec, který úplně s nynějším blasonováním se shoduje a podle něhož Jeroným Hrobčický z Hrobčic r. 1535, Vavřinec a Petr Strugiusové z Rosensteina r. 1617 a Jiří Albrecht Zbudovský z Rovné Hory r. 1637 štíty své upravené měli. Zvláštním příkladem toho, jak málo dbalo se pravidla, aby s hůry pole počítati se začala, jest štít Šimonu Kabátovi z Výškovic dle vzorce třetího r. 1554 propůjčený, jenž r. 1559 když Šimon Jana Kabáta k rodu a erbu svému přijal, ve vzorec $\frac{4}{1}\frac{2}{3}$ proměněn byl. Od vzorce čtvrtého štítu na kříž rozděleného až do devátého nepočíná nikde štít prvním polem naším shůry se vypisovati, nýbrž stále jen zdola jak vzorce zde naznačené ukazují. Dle pátého schematu $\frac{3}{1}\frac{2}{4}$ propůjčeny erby Janu a Vavřincovi Mostníkům z Třemšína r. 1565 a Václavu Vyšínovi z Klarenburku r. 1652; dle šestého schematu $\frac{2}{3}\frac{4}{1}$ uděleny erby Jiříku Roznárovi z Roznova r. 1559, Samuelovi a Jeremiáši Sumerům ze Sumerfeldu r. 1583 a Kryštofu Karlovi Podstackému z Prusinovic r. 1627 erb polepšen. Sedmého $\frac{4}{1}\frac{2}{3}$ schematu uspořádání spatřuje se na štítech Jana Tomáše ze Zvole a z Goldšteina z r. 1567, Václava z Kaliště a z Ottersfeldu z r. 1581 a Matouše Voprchy z Feldenšteinu r. 1638. Osmé $\frac{3}{1}\frac{4}{2}$ schema jsme našli na štítě Šimona Polnikého z Palovic z r. 1566 a pánů z Hradce z r. 1616 a deváté $\frac{4}{2}\frac{3}{1}$ schema se vidí na štítě Františka Ostrška z Astfeldu z r. 1623.

Ukázky dávného blasonování českého skončíme zvláštními případy vypsání erbů k úřední potřebě, když v rodinných sporech komorník od desk na žádosť některé strany vyslán byl na spatření erbu na náhrobních kamenech, na zámcích a budovách soukromých, které spatření potom ve desky vloženo bývalo. Od znovuzřízení desk r. 1541 zachovalo se nám 9 takových relací komorníků, ze kterých dvě nejzajímavější tuto podáme. R. 1568 vyžádal si Ondřej Nebřehovský z Nebřehovic na Pyšelích, rada JMC., na úřadě desk zemských komorníka Mikuláše Svojanovského, jejž v pondělí po ned. devítníku vedl ve Volyni k domu, v němž Jan Dubský z Třebomyslic obýval. Na tom domě spatřil a shlídl komorník čtyři erby vymalované: tři mezi okny, čtvrtý sám o sobě pod okny, jež takto vypisuje:

a) Erb Buzický (po pravé straně). jsou tři pole v štítu, jedno pole barvy černé, druhé červené, třetí bílé a nad helmem tři píra nápodobná k pávovému peří a v tom každém píru u vršku jsou vymalovány maličké

Digitized by Google

tři erby: toliko samý štít a tím spůsobem v štítu podle barvy svrchu psané. Pod erbem byl nápis Alexander Buzický z Buzic.

b) Erb Stradoňský (uprostřed): »jest v štítu pole všecko červené a v tom poli tři kotve bílé a nad helmem a korunou jest jedna kotev bílá. Pod erbem bylo napsáno Lidmila z Stradonic. Buoh pán náš.

c) Erb Nebřehovský: »jest v štítu pole všecko červené a v tom poli v prostředku klíče dva žlutá hřbety proti sobě postavená, každý klíč o třech vroubcích a nad helmem též dva klíče týmž způsobem nahoře psaným. Pod erbem napsáno: Katheřina z Nebřehovic.

d) Čtvrtého erbu spůsob jest tento: »pole jest v štítu černé a v tom poli ruka a jako rukáv žlutý s červenými streyšky a ta ruka drží jakoby tři sceptrum žluté rozdělené a nad helmem křídlo černé o desíti péřích a v tom křídle nápodobně jako v štítu dvě sceptrum žluté přeložené vymalovány jsou. Nápisu nebylo.

Erby ty byly malování starodávného, ač nikde nebylo napsáno kdy; domu pak říkali povždy panskey duom. Václav Zmrzlík ze Svojšína a Jan Bohuše z Hradiště povídali komorníku svrchu dotčenému, že Lnáře od starodávna sluly Klíčumburk a ukázali mu nad mostem nad vraty ve zdi vytesaný erb z kamene bez léta a bez nápisu. V témž erbu v poli jest vytesán klíč jeden šikem přes pole.

V městečku Kasejovicích viděl komorník v kostele v pravo mezi stolicemi na hrobě kámen, na němž byly vytesány dva staré erby: »jeden erb nahoře vytesán a v poli šikem klíč týmž spůsobem jako na Lnářích«; pod tím erbem byl jiný erb: v poli hlava oslíčí — ale oba erby bez leta a bez nápisu. (Pam. arch. VII. 70.) Hroby pánů ze Švamberka. L. 1601 dán byl Jan Třeboňský komorník na spatření hrobův a kamenův i nápisův a erbův vytesaných Janu Jiřímu z Švamberka na Orlíku i na místě Jana Erazima bratra jeho, Janu Bartoloměji ze Švamberka na Boru i na místě Jiřího Ernreicha bratra mladšího, jakožto potomkům Bohuslava ze Švamberka proti Petru Vokovi z Rožmberka a Janovi hraběti ze Serénu (Zriňskému) při odporu, kdež Petr Vok postoupil Janu Serenýmu. Komorník učinil tuto zprávu.

1. V Boru v kostele sv. Mikuláše, v němž jsou dva kůry, ukázán byl komorníku v jednom kůru v kapli na levé straně kostela, v levo, hned jak do též kaple se vejde, kámen hrobový, na němž byl uprostřed erb s tabulí a okolo text: anno 1490 feria II. post festum S. Valentini obiit magnificus et generosus dominus Bohuslaus de Sswamberg . . . ostatek přečísti se nemohl, protože kámen v krajích hrubě schozen byl. Nad tím kámen s labutí a s tímto textem: Tuto leží urozený pán pan Jan ze Švamberka, kterýž jest umřel leta božího 1533. Potom hrobový kámen Volfa z Švamberka zemřelého r. 1505 bez erbu. Nad tím kamenem výš byl jiný kámen hrobový s tabulí a s nápisem: a^{0} 1560 den 17. Mai ist in Gott verstorben der wolgeborne Herr Herr Bartholmeus von Schwanbergk in der Heide des sel. Gott genedigk sey. Do toho kůru neb kaple byl po levé

Digitized by Google

straně u zdi kámen bílý, na němž byl obraz Jana Asmy ze Šv. a manželky jeho, zlatem a barvami vykládaný, nad nímž praporec černého tafetu s erbem a jménem zavěšen byl. Na konci nápis: Grabschrift des wolgebornen Herrn Herrn Johann Asmi Herrn von Schwamberg, Herrn uf Vogelgsong und Haid, welcher seliglich in Christo den X. Mai des 1580 Jahrs verschieden. Blíž k oltáři druhý praporec zavěšen byl, na němž erb s tabulí s obou stran namalován a tento text: 1590 Hans Wilhelm Herr von Schwanberg und zu der Heidt.

2. Na Ronšperce v kostele r. 1575 Petr ze Švamberka na Ronšperce.

3. V Starém Sedle v kostele sv. Prokopa u kazatelnice po levé straně do kostela ukázán byl komorníkům kámen hrobový, na němž byl obraz celý a pod ním text vytesaný: leta od narození syna božího 1582 v první neděli po sv. Trojici umřel jest urozený pán pan Krištof ze Švamberka na Zvíkově a Vorlíku a tuto tělo jeho pochováno jest, pán Buoh všemohúcí rač duši jeho milostiv býti. Praporec hlavní s erbem pánův ze Šv. hned podle téhož epitafia zavěšen byl . .

4. Na Zvíkově tři nápisy bez erbů.

5. Na Bechyni v klášteře přivedli komorníka do kostela Matky Boží a ukázali mu u prostřed kostela před prostředním pilířem kámen hrobový mramorový; okolo něho byla mříže železná, na kamenu pak byl obraz celý v kyrysu, při obrazu vytesán byl erb »celý« s labutmi a s helmou, v hlavách pak v rohu po levé straně »prostý« (bez helmy) s jednou labutí. Okolo kamene vytesán text: leta 1534 v outerý o ochtáb sch. tří králův umřel jest urozený pán pan Kryštofor z Švamberka a na Bechyni první držitel panství z rodu svého p. b. m. (sic.)! Nad kamenem zavěšen byl praporec s labutí.

6. Na hradě Pražském v kostele sv. Víta jda od kaply sv. Václava proti schodům, kterými se chodí z kostela na pavlače, kde král své oratorium má, ukázán byl komorníku kámen hrobový, na němž erb celý a tento text: Anno domini 1489 f. VI. ante Margarethae obiit magnificus et generosus dominus dominus Hinco de Sswamberk. Nad kamenem zavěšen byl praporec s labutmi a titulem: Hinco baro de Sswamberc. (Pam. arch. VII. 449—451.*)

Podrobné popisy.

Z pravidla bývá štít vzpřímený a není třeba tuto polohu jeho zvláště připomínati; jen tenkráte když štít nakloněn neb dokonce převrácen jest, takovéto polohy se opovědí.

A. Štít prostý.

1. Je-li na prostém štítě jen jedno znamení erbovní, opoví se nejprvé barva štítu, potom barva znamení a konečně samo erbovní znamení

*) Sepsání Kolářovo nezměněné.

Digitized by Google

ku př. na červeném štítě stříbrný lev korunovaný. Rozdíly v postavení znaků, když ani přímé ani vzpiaté nejsou, buďtež také opověděny, což se též stane, když erbovní znamení někde v koutě jest, místo aby v prostředku, kam náleží, se nalézalo.

2. Je-li v prostém štítě více než jedno erbovní znamení, mohou znamení jednoho druhu nebo rozmanité býti. Určivše pole opovídáme podle tohoto rozdílu předně počet znamení, barvu, jméno a postavení jejich a za druhé připomínáme též, jakého poměru jest postavení rozličných figur mezi sebou. Na červeném štítě dvě střely mají Ojířevé z Protivce; na stříbrném štítě dvě křídla červená k sobě obrácená Kaučové z Kauče; na zlatém štítě pět rout červených na způsob kříže postavených spatřuje se na štítě města Haber v Čechách.

Máme-li tři erbovní znamení na štítě, aniž řečeno jest, jak postaveno jsou, rozumí se dle obdoby trojhranných štítů, že dvě nahoře a pod nimi jedno dole na štítě se nalézá, což krátce čísly 2. 1. se naznačuje. Havel z Březnice (r. 1349 arch. kap.) a Zdeněk z Rožmitála (r. 1382—1398 arch. malt. a třeb.) měli na zlatém štítě po třech černých sviních hlavách v naznačeném pořádku rozestavených a Vikart z Tyrné (1260 Víd.) tři listy leknové. Zřídka kdy bývají tři erbovní znamení na štítě tak uspořádána, aby nahoře jedno a dole dvě se nalézala, anebo všechna tři nad sebou neb vedle sebe byla jako na náhrobku Tasa z Peruce z r. 1518 v Hořovicích, kde 3 širočiny nad sebou se spatřují a na štítě Macha z Holkova (1380 až 1384 v m. Krumlově a ve Svinech), kde tři ryby vedle sebe hlavami vzhůru stojí. Poslední tři příklady úpravy třeba vždy zvláště opověděti.

Tři listy se stopkami uspořádají se tak na štítě, že stopky v prostředku jeho se spojí jako na červeném štítě tři listy pánů z Řičan. Podobnou úpravu štítu nalézáme u rozšířeného rozrodu, který na stříbrném štítě tři hříče nebo koňská pušťadla měl: v obou těchto případech se praví, že erbovní znamení na způsob jetelového listu složena jsou. Ve vrchu štítu, v pruhu svislém, v pruhu příčném, v pruhu pokosném a v pruhu šikmém jdou tři erbovní znamení pravidelně za sebou. Hynek ze Rvenic (r. 1380 Víd.) měl na svislém pruhu tři listy převrácené, Jan Michovský z Bočkova na příčném pruhu tři růžice čtyrlisté (r. 1579 na zvoně v Hrusicích); rytířové Mladotové ze Solopisk posud mají na pokosném pruhu tři routy červené a konečně Albert ml. ze Kryr nosil (1332 Vyš.) v šikmém poříčí tři převrácené listy.

Čtyři znaky umístí se na štítě pravidelně dvě a dvě jako na modrém štítě čtyři žluté lvice hrabat z Valdšteina.

Pět znamení erbovních bývá uspořádáno buď na způsob kříže kosmého 2. 1. 2. nebo rovného kříže 1. 3. 1.;

šest dle kontury štítu 3. 2. 1. nebo také na způsob rovného kříže 1. 3. 1. 1.

Digitized by Google

Sedm erbovních znamení bývá upraveno v pořádku čísel následujících 3. 3. 2. 1. jako na štítě Tanaurů ze Strachnova tři 6rohé hvězdy nad oklestkem a tři 6rohé hvězdy pod oklestkem:

devět znamení takto: 3. 3. 2. 1.

Bentheimský rod má 18 kouli na štítě uspořádaných jak čísla 4. 4. 4. 3. 2. 1. za sebou jdou.

Jakákoliv jiná úprava erbovních znamení na štítě zvláště vytknuta býti má. Tak měl Václav z Lobkovic pokosně na sobě položené dvě střely r. 1433 (Třeb.), Berkové z Dubé na zlatém štítě šikmo skřížené dvě ostrve šestisuké, Sekérkové ze Sedčic na modrém štítě dvě šikmo skřížené stříbrné širočiny a vladycký rod z Nákla na Plzeňsku tři růžičky pětilisté způsobem pokosného pruhu na štítě položené (Racek r. 1495 c. k. un. k.).

Je-li více druhů erbovních znamení na štítě, vyskytují se na něm buď samá obecná znamení nebo také obecná znamení spojena jsou s heroltskými kusy a v obou případech jak erbovní znamení sama tak štít a erbovní znamení k sobě rozmanitě postaveny býti mohou.

Dvojí druh obecních znamení. Kříž nad půlměsícem, jehož rohy nahoru obráceny jsou, měl na štítě Jan z Trojanovic r. 1499 (m. mus pr.); hvězdu nad půlměsícem Václav Volanský z Volanic r. 1616 (Dz.)

Nalézá-li se jedno znamení nade druhým, říká se, že jedno druhé převyšuje. Valentinovi Kirchmayerovi polepšen erb a dostal štít uprostřed na příč rozdělený, spodní díl štítu žluté a svrchní modré barvy, vespod téhož štítu tři vrchy své přirozené barvy, převyšujíc prostřední druhých, na němž žluva pták k pravé straně obrácená stojí a v svrchním modrém díle téhož štítu uprostřed hvězda šestihranatá žluté barvy vyniká 1578.

3. Vyniká-li na štítě nějaké obecné znamení nad ostatní, jsou tato jako vedlejší rámcem neb ozdobou hlavního. V heraldice naznačí se tento poměr zvláštními výrazy. Vyskytují-li se vedle hlavního znamení na štítě dvě neb několik jiných, praví se o hlavním, že má postranní znamení vedle sebe. Vladykové Býčkové z Nespěčova měli na štítě dvě pštrosí pera vynikající z koruny a po boku každého ostruhu, jak svědčí náhrobek Anny Malovcové z Nespěčova z r. 1560. Na modrém štítě Bzenských z Prorubě bylo bílé pero pštrosí a jemu po boku v pravo i v levo byla udice bílá.

Také bývá více znamení erbovních než dvě kolem nějakého hlavního nedotýkajíce se ho a pak nazývají se znameními průvodními, u tří a čtyř znamení střídají se výrazy postranní a průvodní. Hrabata z Vrbna mají na štítě příčný pruh, nad ním 3 lilie a pod ním opět 3 lilie; vladyka Anna Gřibovská z Kurova měla na štítě meč dobytý mezi čtyřmi růžemi (Zrc. 320.).

Tři znamení postranní na štítě tak upravena bývají, že dvě v hlavách znamení hlavního se nalézají a třetí dole pod ním bývá. Vladykové čeští Kunašové z Machovic měli nade příčným pruhem dvě lilie a pod ním jednu,

Digitized by Google

vladykové z Hartuňkova na Moravě také příčný pruh, ale nad ním jednu hvězdu a pod ním dvě hvězdy. (Zrc.)

Ale když hlavní znamení samo polohu 2. 1. má, jde na rozum, že pobočni znamení jen polohu 1. 2. míti mohou. R. 1555 udělen erb Zachariáši Rachmberkovi a Martinovi Rynešovi z Rošteina: štít černé barvy, v němž od spodku až do vrchu dva bílé nebo stříbrné barvy štrychy jsou způsobem, jakoby krokve byla nebo půlkvadrankle vzhůru stojí, okolo něhož u pravé a levé strany u spodku a u vrchu uprostřed štítu tři slunce jsou 1555.

Slavného Humboldta potomci mají za erb štít, na němž strom s postranními třemi hvězdami jest, kterých třeba naznačiti polohu 1. 2., poněvadž strom tyto tři hvězdy též v poloze 2. 1. míti mohl.

Kříže rovného neb šikmého postranní znamení umístěna bývají uvnitř ve čtyřech koutech, kde čtyři ramena kříže se protínají. Taková znamení jsou 4 tečky na rozečtvrceném štítě Alexandra z Trivovs nebo z Třebové (pečetidlo) a čtyři kuličky ve čtyřech koutech, kde dva meče šikou položené se křižují na štítě Oldřicha Velenského z Mnichova.

Erbovní znamení bývá také vloženo do jiného tak, že se mezi čarami jeho krajními nalézá. V pokosném pruhu měli 3 koule vladykové ze Hřešihlav na Plzeňsku (Bušek r. 1462 Plz.) a tři hvězdičky šestirohé Maléříkové na Haslavě v Chebsku. (Albrecht r. 1464 Cheb.)

Nalézají-li se mezi krajními čarami heroltského kusu lidé nebo zvířata jakožto erbovní znamení, nenazývají se vloženými, nýbrž erb se opovídá tak, že heroltský kus se pokládá za pole, v němž člověk nebo zvíře se spatřuje. Pánové z Kunovic na Moravě měli za erb štít modré barvy s pokosným pruhem červeným, v němž byly dvě jelení hlavy přirozené své barvy (Demuth 119.).

Menší znamení erbovní bývají též po kraji štítu rozložena, jsouce buď sama o sobě nebo jsouce pobočními znameními jiných hlavních. Štít vladyk z Letin jest vrouben sedmi kuličkami korrespondujícími se sedmi pštrosími pery klenotu a uvnitř jich jest jakýsi pazour ptačí (Oldřich r. 1445.).

Hlavní znamení erbovní nazývá se posázeným, zdá-li se, jakoby jedno neb několik vedlejších znamení z něho vynikalo neb na něm připevněno bylo. Z jablka uprostřed štítu červeného vynikají tři pštrosí pera: erb hrabat Harachů a do jablka uprostřed štítu vraženy jsou tři meče: erb pánů z Fulšteina.

Jsou-li vedlejší znamení živé bytosti, které zdobí kraje heroltských kusů nebo jiných erbovních znamení, nazýváme taková hlavní znamení ozdobenými. Království Haličské má za erb modrý štít na příč rozdělený červeným pruhem, na němž sedí kavka černá, ve spodní části jsou tři zlaté koruny. Mikuláš z Radotína dostal r. 1528 erb štít blankytný a přes ten štít pruh žlutý a na něm ještěrka zelená.

Digitized by Google

Přetaženým jmenujeme štít, když před polem s erbovním znamením jiné ještě erbovní znamení vpředu se vyskytuje. Páni Jankovští z Vlašimě měli na zlatém poli černou orlici šikmým pruhem přetaženou (Papr. Zrc. 152); vladyka Racek ze Dvojic nosil štít stříbrný s červeným příčným pruhem a na obojím byla zlatá špice (kniha br. sv. Kryštofa r. 1400.) —

Posetým bývá také štít menšími znameními erbovními, která po způsobu erbovních znamení po okraji štítu rozložených buď sama sebou erbem jsou nebo jen vedlejším znamením jiného hlavního erbu. Na krajích štítu bývají tato znamení vedlejší často neúplná a do polovice uříznutá jako špice a stíny heroltských kusů. A ježto týž erb v rozličných dobách dle kresličovy krasochuti více nebo méně vedlejších takových znamení na sobě má, nepočítají se než tenkráte, když úplné jsou nemajíce potom žádného hlavního znamení nad sebou. Blasonujíce takový štít opovídáme nejprve pole, potom znamení do něho nasetá a naposled hlavní znamení. Prvního druhu štít jest Markvartův z Blanice (v Něm. Brodě z r. 1500) 9 kuličkami posetý a štít Mikuláše z Holšovic se 7 plaménky z r. 1492 Žibřid kníže Temarský měl dle kroniky O Stojmírovi štít 18 růžemi ozdobený a v klášteře Tepelském chová se podnes veliká stříbrná mísa blahoslaveného Hroznaty, na jejímž dně štít s 12 liliemi jest.

Erbovní znamení způsobem kosmého kříže na štítě upravená jmenují se kosmo skřížená. Roku 1538 propůjčen erb Václavovi Bulanovi ze Stěnic: štít na dvé na příč rozdělený, vrchní polovice červená a spodní modrá, v nichž 2 kratce neboližto motyky železné s žlutými dřevěnými topořišti na příč přeloželé jsou. Dva meče nahé na štítě červeném na příč přeložené měli Vrábští z Vrábí, dvě udice Bračičtí z Chodova a dvě sekery Sekérkové ze Sedčic.

Kosmo skřížená dvě znamení erbovní když procházejí jiným znamením, nazývají se prostrčenými.

B. Rozdělený štít.

Slova: rozdělený štít vykládáme tak, že nemáme na mysli jen dělení štítu na dél nebo na příč, nýbrž rozložení jeho v díly všemožnými čarami nebo heroltskými kusy. Takto když jsme ustanovili pojem, hodláme rozdělený štít spolu s jinými heroltskými kusy a obecními figurami blasonovati. —

Jan, biskup Litomyšlský, jenž pocházel z rodiny Benešovských v Praze osedlých, měl štít na dél poloviční pruhem příčním přepažený. Lažanští ze Strachovic nosili štít stříbrný se třemi svislými pruhy červenými, přepažený uprostřed příčním pruhem červeným. Erb Cukrů z Tamfeldu byl stříbrný štít s třemi černými příčními pruhy, přepažený pokosně routovou zelenou korunou se zlatými listy a perlami. (Náhrobek v kostele sv. Jindřicha v Praze z r. 1571.) Pavel Faltys z Jamného dostal r. 1600 za erb

Digitized by Google

štít na tré pošikem od pravé k levé straně rozdělený, první hořejší a poslední dolejší štrychy žluté barvy, v nichž pošikem též k pravé straně ostrev nebližto dřevo z obou konců uťaté černé barvy každé o čtyřech sucích, prostřed pak štrych modré barvy, na němž se chrt bílé barvy k běhu k pravé straně nahoru obrácený s černým obojkem spatřuje.

O vystřídaných barvách v rozděleném štítě jsme již mluvili.

Je-li na štítě okrajek, zpodek, vrch neb také do štítu vstrčený pruh svislý, pruh příčný neb klín anebo štít jiný, také štítek do štítu vložený, ať již tyto kusy spolu s jiným dělením štítu nebo bez něho se nalézají, třeba je vždy dříve než ostatní štít blasonovati. Pod vrchem štítu měl pokosný pruh Příbek Kroměšín z Březovic roku 1440 (J. Hradec) a pod vrchem na dél rozdělený štít Petr z Trkova r. 1411 (Břevňov) a panský rod z Vildenberka na Moravě ve XIV. věku. Jiříku a Kryštofovi, bratřím z Kladna, potvrzen od Ferdinanda I. starožitný jejich erb: štít s černým polem v bílém štrychu vůkol a vůkol štítu a na helmě dva rohy buvolové, při každém jednom rohu čtyři korouhvice bílé s červenými vokrajky r. 1549.

Janovi Domažlickému z Riesengruntu dán erb štít červený, do něhož od spodku modré pole nápodobné klínu široce u spodku až k vrchu štítu čím dále vždy oužeji vyniká, v kterémžto poli modrém zvíře rys na zadních nohou vzhůru vzpiatý k pravé straně stojí, majíc zlaté pazoury r. 1541. Jiřík a Václav br. Francové z Liblic dostali za erb štít žluté barvy, v němž dva štrychy modré barvy pošikem dolů, mezi kterými dvěma štrychy kamzík své přirozené barvy zadními nohami na skále a předními vzhůru spjatými k pravé straně štítu vyniká r. 1543.

Nejstarší štít český se štítkem má město Tábor od r. 1437 a popis jeho jsme již v historické části blasonování podali. Pánové z Hradce oblíbili sobě též štít se štítkem na konci XVI. věku, vzavše sobě na štítek svou rodnou pětilistou růži a do prvního pole věnec z pěti růžic, do druhého červený vrch štítu ve zlatém poli, do třetího korunovanou zlatou literu M a do čtvrtého zlatou kotev. (Sedl., Hrady IV.)

Také se přihází, že na štítku opět štítek leží, v kterémžto případě vrchní štítek nejprve se opoví, potom spodní štítek a naposled hlavní štít. Jsou-li jiné ještě štítky kromě středního místa na štítě, blasonují se po prostředním dle heraldického postupu.

Vévodové a knížata Croy-Dülmenští mají na rozečtvrceném štítě dva štítky na sobě: svrchní jest erb vévodů lothrinských: na zlatém štítě pokosný pruh červený a v něm tři rozletití orlové se zobákem i pazoury osekanými; spodní štítek jest z osmi polí složen. 1. pole jest osmkráte na příč červeně a bíle rozděleno; v 2. modrém zlatými liliemi posázeném jest ve vrchu štítu červený turnajský lem; ve 3. stříbrném jest zlatý jerusalemský kříž, mezi jehož rameny nahoře i dole menší obyčejné křížky stejné barvy se nalézají; ve 4. zlatém jsou čtyři svislé pruhy červené; v 5. červeně vroubeném jest štít modrý zlatými liliemi posázený; v 6. modrém

Digitized by Google

štítě vzhůru vzpiatý lev zlatý s korunou v levo obrácený; v 7. na štítě zlatém vzhůru vzpiatý lev černý s korunou; v 8. zlatém stříbrnými dvojnásobnými kříži se zlatými špicemi na dolejších koncích posázeném jsou dvě parmy zády proti sobě obrácené. Na štítě zadním rozečtvrceném jsou v 1. a 4. poli na stříbrném štítě tři červené pruhy příčné a v 2. a 3. poli rovněž stříbrném tři sekery červené držadly uprostřed na způsob žentouru spojené. — Knížat Windischgrätzů rod má též na rozečtvrceném štítě dva štítky: vrchní červený nese na sobě pokosnou zlatou rybí kostru a spodní rozečtvrcený má v 1. a 4. červeném poli stříbrnou kostelní korouhev, v 2. a 3. stříbrném černý šikmý pruh; na hlavním štítě opět rozečtvrceném jest v prvním a čtvrtém poli červeném stříbrný vlčí trup, v druhém černém tři zlaté prsteny a v třetím černém pod stříbrným vrchem štítu stříbrná krokev. —

C. O štítech na kříž rozdělených.

Rozdělíme-li štít dvěma barvami na kříž, rozečtvrtíme štít a znaky takové ve svých dvojích polích šikou na kříž korespondujících stejné jsou. Obyčejně opovídají se korespondující pole pospolu a blasonují se barvy a znamení jejich jen jedenkráte. Nejjednodušší rozečtvrcené jsou takové, kde každé dvé polí korrespondujících po jedné barvě a jednom znamení má. V Čechách připomínáme erby rozečtvrcené pánů z Hazemburka, z Michálovic a Dobrohostů z Ronšperka: první měli modrou a zlatou barvou rozdělený štít a v 1. a 4. poli zajíce žlutého, v 2. a 3. černou sviní hlavu; páni z Michálovic měli štít stříbrnou a červenou barvou rozečtvrcený, 1. a 4. pole tyto bylo stříbrnou a černou barvou na zdél rozdělené, 2. a 3. pole červené s bílým vzpiatým lvem a konečně páni Dobrohostové měli na rozečtvrceném štítě, v 1. a 4. poli dva vzpiaté berany a v 2. a 3. poli dva vzpiaté jeleny.

A jako jsme seznali na štítě pánů z Michálovic, bývají též na jiných rozečtvrcených štítech pole nazdél nebo na příč rozdělená ba i rozečtvrcená. Hrabata Khünburkové na Mladé Vožici v Čechách mají na rozečtvrceném štítě 1. a 4. pole na zdél rozdělené červenou a stříbrnou barvou s koulí, 2. a 3. pole na příč rozdělené černou (červenou) a stříbrnou barvou se závěskou na dveřích a obojí jak koule tak závěska vystřídané barvy mají. Rozečtvrcený štít, jehož 1. a 4. pole opět rozečtvrcené jest modrou a zlatou barvou se zlatým žezlem pokosně nahoru položeným a v jehož 2. a 3. poli modrém vyskakující zlatý vůl přetažený červeným pokosným pruhem s třemi stříbrnými hvězdami se spatřuje, má rod Seigneux ve Švýcarsku a Porýnsku.

Jsou též příklady rozečtvrcených erbů, kde jen dvě pole mezi sebou korrespondují a dvě rozličná znamení erbovní se vyskytují.

Na hradě blatenském zachoval se erb pánů z Rožmitála z XV. věku: na rozečtvrceném štítě v prvním poli lev vzpiatý v levo obrácený, na

Digitized by Google

druhém a třetím sviní hlava a na čtvrtém střela pánů ze Strakonic; rozečtvrcení zvláštními čarami ani není naznačeno. Vladykové Pintové Bukovanští z Bukovan vzali si na prázdný rozečtvrcený štít do čtvrtého pole svůj klenot pintu (Papr. Stav. ryt.) a Kovaninští z Kovanína měli opět v prázdném rozečtvrceném štítě zamřížované čtvrté pole.

Aby byly v heraldice české rozečtvrcené štíty, ve kterých by každá dvě pole šikou na kříž korrespondující stejné měla barvy, ale rozličná znamení, toho posud příkladů jsme nenalezli. Golijevští v Polsce mají štít červenou a zase červenou barvou rozečtvrcený, v jehož prvním poli jest stříbrná střela rohatá v prostředku přepažená pruhem příčným, v druhém poli tři skřížená kopí zlatá (dvě kopí na příč přeložená a třetí uprostřed nich rovné, ale převrácené) ve třetím poli polovičné zlaté kolo dolejší, na jehož pístu ve svrchní části zlatý křížek jest a ve čtvrtém poli šest (3. 2. 1.) zlatých kamenů.

Naposled máme též rozečtvrcené štíty, kde v každém poli jiná barva a jiné znamení jest. Erb knížat Minstrberských z rodu Kunštatského vypisuje se jako rozečtvrčený štít se štítkem, který na stříbrném poli nese tři příčné pruhy černé v horní polovici štítu; první pole má orla půl černého a půl bílého, druhé pole orla černého, třetí pole jest mřižované a ve čtvrtém poli jsou dva pruhy šikmé (Papr. Zrc. na str. 142.). Druhý takový štít beze štítku měla paní Anna z Hazenburka, vdova po Janovi z Mülheima r. 1407 (v arch. c. k. míst.): v prvním poli zajíce, v druhém poli křídlo, v třetím kolo a ve čtvrtém sviní hlavu. Zajíc v prvním a sviní hlava ve čtvrtém poli náležejí jejímu rodnému erbu a křídlo s kolem erbu nebožtíka jejího manžela.

Je-li štít složen ze dvou znaků již rozečtvrcených, nazývá se dvojnásob rozečtvrceným. Hlavní štít může buď na zdél buď na příč rozdělen a — tak dvakráte rozečtvrcen býti.

Na zdél rozdělený, dvojnásob rozečtvrcený štít mají hrabata ze Solmsu: z předu v 1. a 4. zlatém poli modrý lev, 2. a 3. pole červenou a zlatou barvou na příč rozdělené; v zadu v 1. a 4. zlatém poli černá růže, v 2. a 3. poli stříbrný lev.

Na příč rozdělený, dvojnásob rozečtvrcený štít hrabat Lassberků v Rakousích vypisuje se takto: ve svrchní části 1. a 4. pole černou, červenou a stříbrnou na příč a z poloviee na zdél rozdělené, 2. a 3. pole modré se suchým zeleným stromem; dole v 1. a 4. na příč rozděleném poli stříbrném a červeném červená špice na stříbrném štítě, v 2. a 3. poli černém zlatý řádový kříž.

Složité štíty kdo blasonovati má, přihlížej k tomu, jaké složení štítů jednotlivých jest čili jaký pořádek zachovával ten, kdo je rovnal v celek, hledě ku vzácnosti a přednosti jedněch erbů před druhými. Dle toho, zdali erby nejvzácnější ve štítku nebo vzadu ve hlavním štítě se nalézají, učiní se počátek s hlavním štítem nebo se štítkem a jeli více štítků, někdy nejvyšší se opovídá první, někdy prostřední a někdy také druhý.

Digitized by Google

Na zadním štítě bývá obyčejně mnoho polí jako také často na štítku buď po řadách buď po pruzích svislých buď po třídách seřaděno.

Při řadové osnově štítu složeného blasonuje se napřed nejvyšší řada štítů u samého vrchu štítu složeného a pokračuje se řadou po řadě až do konce. V řadách samých bývá prvním polem krajní pravé pole nebo také prostřední pole nebo pravé ze dvou prostředních polí.

Jsou-li štíty v pruzích svislých seřaděné, blasonují se nejprvé štíty v prostředním takovém pruhu, potom v pruhu pravém vedle prostředního a konečně v levém, zřídka kdy se začne prvním pruhem.

Po třídách nebo skupinách urovnané štíty nejčastěji mají za základní osnovu svou rozečtvrcený štít. Štíty takové blasonují se tak, že se počne vrchní třídou po pravé straně jako prvním polem rezečtvrceného štítu, potom se blasonuje vrchní třída po levé straně atd. jako u jednotlivých polí rozečtvrceného štítu.

Při třídách štítu, které rozdělený na zdél štít za základ mají, předcházejí štíty pravé strany štíty levé strany a když rozdělený na příč štít základem tříd jest, předcházejí štíty svrchní polovice štíty spodní polovici. Jednotlivé štíty těchto tříd blasonují se v tom pořádku za sebou, v jakém štíty v řadách srovnané jsme blasonovali. Každá třída má svůj štítek, jako na př. ve velikém erbu Rakouska, jenž ze 62 štítů složen jest v 9 skupinách: znaky Čech a Uher jsou ve čtyřech třídách. Erbu tohoto hlavní části jsou: velký zadní štít, hlavní štít, štítek prostřední a čtyři vedlejší štítky. —

Velký štít císařství rakouského složen jest ze štítu hlavního a ze štítu zadního. Hlavní štít jest třikráte na zdél a třikráte na příč rozdělený a obsahuje devět hlavních polí.

Střední hlavní pole jest genealogickým erbem nejjasnější panovnické rodiny císařské. Rozděleno jest na zdél na tři štíty obsahujíc v prostřed domácí erb rakouský, stříbrný příčný pruh v červeném poli; v pravo korunovaného červeného lva habsburského ve zlatém poli a v levo rodinný erb vévodů lothrinských: ve zlatém poli červený pokosný pruh, na němž tři stříbrní osekaní orlové za sebou jsou.

Horní pravé pole hlavní zabírá erby království uherského a zemí s ním spojených. Jest rozečtvrceno a má svůj štítek. Štítek tento, na němž uherská koruna spočívá, jest na zdél rozdělený a po pravé straně osmi červenými a stříbrnými na příč přepažený (Staré Uhry); po levé straně vyniká na červeném štítě stříbrný kříž patriarchový ze zlaté koruny na prostředním ze tří zelených pahrbků umístěné (Nové Uhry).

Na horním pravém modrém štítě tohoto hlavního pole jsou tři korunované zlaté vpřed obrácené levhartí hlavy 2. a 1. (království dalmatské); na horním levém štítu spatřuje se šachovnice stříbrná a červená (království charvatské); na dolejším pravém modrém štítě běží mezi dvěma na příč tekoucími stříbrnými řekami v zeleném poli kuna své přirozené barvy a nade svrchní řekou zlatá hvězda se vidí (království slavonské); dolejší

Digitized by Google

levý štít modré a zlaté barvy jest úzkým červeným příčným pruhem rozdělen a ve svrchní polovici vyniká z rozdělení černý orel, jenž po pravé straně zlaté slunce, po levé stříbrný půlměsíc v levo obrácený má, ve spodní polovici jest sedm věží (sedm hradů) 4. a 3. (velkoknížectví sedmihradské).

Horní levé pole zabírá erby království českého a zemí k této koruně přivtělených. Jest do polovice na zdél a na příč a ve spodní části na zdél třikráte rozděleno a má také svůj štítek. Na štítku pod českou královskou korunou jest na červeném poli korunovaný stříbrný lev o dvou ocasích.

Na horním pravém modrém štítě tohoto hlavního pole jest korunovaný orel stříbrně a červeně šachovaný (markrabství moravské); na levém štítě zlatém jest korunovaný černý orel se stříbrným křížkem na prsou, který spočívá na stříbrném půlměsíci o rozích jetelovitých (vévodství hornoslezské a dolnoslezské); na dolejším pravém modrém štítě jest zlatá zeď s černými čarami o třech stínech (markrabství hornolužické); na prostředním modrém štítě jest zlatý orel (vévodství těšínské); na levém stříbrném štítě kráčí na zelené zemi červený vůl s bílým břichem. (Dolní Lužice.)

Ve spodním pravém hlavním poli jsou erby království lombardsko-benátského a těch států italských, kde panovaly vedlejší větve nejjasnější císařské rodiny. Pole toto jest rozečtvrcené a má opět svůj štítek, nad nímž železná koruna se nalézá. Pod ní jest štítek stříbrnou a modrou barvou na zdél rozdělený; v pravé polovici drží modrý had šestkráte na zdél složený dítě přirozené barvy a postavy v tlamě tak, že hlavu a rozpřažené ruce dítěte viděti jest (Lombardsko); v levé polovici spatřuje se okřídlený zlatý lev svatého Marka s hlavou ozářenou, jenž v předních tlapách drží otevřenou knihu se slovy Pax tibi Marce Ev. (Benátsko). Na hořejším pravém zlatém štítě tohoto hlavního pole jest šest koulí, 1, 2, 2, 1, ze kterých nejvyšší větší jest ostatních, modrá a třemi zlatými liliemi 2 a 1 okrášlená, ostatních pět jest červených (velkovévodství toskanské); na hořejším levém modrém štítě jest korunovaný stříbrný orel (vévodství modenské) a na dolejším pravém zlatém štítě šest modrých zlatých lilií 3, 2, 1 (vévodství parmské a piacenské); na dolejším levém stříbrném poli jest černý kříž o zakulacených koncích ramenou a má kolem sebe čtyři černé orly proti sobě postavené (vévodství guastallské).

Dolejší levé hlavní pole obsahuje erby spojených království haličského a vladimířského. Jest rozděleno na příč a do polovice na zdél a má štítek modrý s úzkým červeným příčným pruhem, na němž černá kavka stojí, dole pak tři zlaté špičaté koruny 2 a 1 se nacházejí. Nade štítkem jest zavřená koruna pávová (Halič).

Hoření polovice tohoto hlavního pole modrá jest přepažená dvěma příčnými pruhy, stříbrně a červeně dvěma řadami šestkráte šachovanými (Vladimířsko); ze dvou spodních polí jest pravé stříbrné s modrým orlem (vévodství osvětimské) a levé modré se stříbrným orlem (vévodství zátorské).

Hořejší střední hlavní pole určeno jest erbům arciknížetství rakouských, Tyrolska, Štyrska a řádu německého. Toto pole jest na příč třikráte roz-

Digitized by Google

děleno, svrchní a spodní řada jest na zdél ve čtyři štíty rozdělena, prostřední ve tři, obsahujíc pod kloboukem arciknížecím také štítek modrý, na němž jest pět orlů, dva a dva jsou k sobě obráceni a jeden uprostřed nich (Rakousy pod Enží). Ve svrchní řadě tohoto hlavního pole spatřuje se v pravo ve štítě zlatou a červenou barvou na zdél rozděleném v pravé polovici černý orel, v levé dva stříbrné svislé pruhy (Rakousy nad Enží); vedlejší štít jest opět zlatou a červenou barvou na zdél rozdělený a v pravé jeho polovici jest černý lev, v levé stříbrný pruh příční (vévodství solnohradské); na třetím štítě vedlejším jest v zeleném poli vzpiatý pardál, jemuž z tlamy a z uší plamen sálá (vévodství štyrské); na posledním čtvrtém štítě stříbrném jest černý kříž o zakulacených koncích ramenou, zvenku stříbrem obložený, v každém konci jeho čtyr ramenou jest zlatá lilie k okraji štítu obrácená a uprostřed kříže jest štítek zlatý s černým orlem (řád německý).

Prostřední řada na stejné dvě polovice rozdělena jest; v pravé polovici spatřuje se ve stříbrném poli korunovaný červený orel se stříbrnou jetelovitou okrasou na křídlech (knížecí hrabství tyrolské), v levé polovici jsou dva štíty: na prvním stříbrném korunovaný černý orel se stříbrnou jetelovitou okrasou na křídlech (knížetství tridentské), na druhém červeném stříbrný beránek boží, jak zpět hledě kráčí s ozářenou hlavou, stříbrnou korouhvičku s červeným křížem drže pravou přední nohou (knížetství brixenské). Ve spodní řadě jest v pravo na prvním štítě modrém zlatý kozel černých rohů ve skoku (hrabství hohenembské); vedle na stříbrném štítě červená kostelní korouhev s třemi zlatými obroučky (hrabství feldkirchské); na sousedním štítě hermelínovém, který rozdělen jest dvěma úzkými svislými černými pruhy, jest stříbrný svislý pruh s třemi řepami nad sebou (hrabství bregenzské); na posledním štítě modrém září zlaté slunce nade třemi zlatými pahrbky (hrabství sonnenberské).

Spodní, prostřední hlavní pole obsahuje erby království illyrského a držav k němu náležitých neb sousedních. Jest třikráte na příč rozděleno, potom ve svrchní řadě a v prostředku na čtyři, ve spodní řadě na dva štíty rozděleno a do prostředka spodní řady ješt špice vsazena. Také toto hlavní pole má svůj štítek pod královskou špičatou korunou a opatřuje se na něm v modrém poli zlatá loď veslová dle starého způsobu (Illyrie).

První štít svrchní řady tohoto hlavního pole jest na zdél zlatou a červenou barvou rozdělen, v pravé jeho polovici jsou tři černí lvové nad sebou kráčející, v levé polovici stříbrný pruh příční (vévodství korutanské); ve vedlejším stříbrném štítě jest korunovaný modrý orel s půlměsícem dvěma řadami červeně a stříbrně šachovaným (vévodství krajinské); v třetím stříbrném štítě jest červeně lemovaný klobouk se dvěma červenými páskami skříženými s třapci na koncích, které ze vnitřku dolů visí (vindická marka); ve čtvrtém posledním v levo štítě modrém jest korunovyný zlatý orel (vévodství furlanské). V prostřední řadě jest první štít zlatou a červenou barvou na příč rozdělený maje ve svrchní části korunovaného černého

Digitized by Google

dvojhlavého orla, ve spodní stříbrný příční pruh s obrácenou černou kotvicí (Terst); ve vedlejším štítě modrém kráčí koza zlatá červených rohů (markrabství istrianské); v třetím štítě modrou a zlatou barvou na příč rozděleném spatřuje se kotvicový stříbrný kříž (Gradiska); poslední čtvrtý štít jest pokosně rozdělený a po pravé straně šestkráte stříbrnými a červenými pruhy přepažený, po levé jeho straně jest v modrém poli korunovaný zlatý lev (knížecí hrabství gorické).

Ve spodní řadě jsou oba štíty i se špicí mezi ně osazenou barvy stříbrné a spatřují se v pravém štítě tři modré pokosné pruhy (vévodství dubrovnické), ve špici obrněný jezdec s kopím (vévodství zaderské) a v levém štítě červený lev (Kotor neb Albansko rak.).

Do pravého středního pole přijaly se ještě některé erby Uherska se týkající. Jest na zdél a na příč do polovice a ve spodní části třikráte na zdél rozděleno.

Ve svrchní pravé části jest na modrém štítě korunovaný červený lev o dvou ocasích, po jehož pravé straně v hořením koutě stříbrný měsíc, po levé straně stříbrná hvězda jest (Kumánsko); na levém zlatém štítě vyniká u levého okraje štítu z bílých přirozených oblak červená ozbrojená ruka s nahým mečem k ráně (Bosna nebo Rama); ve spodní řadě v pravo přepažen jest modrý štít čtyrmi stříbrnými úzkými pruhy příčnými (dvojakými pruhy) a mezi dvěma prostředními z nich vyskakuje v červeném poli stříbrný vlk (Bulharsko); na vedlejším červeném štítě jest přirozená černá sviní hlava rypákem svým pokosně vzhůru obrácená, jížto červená střela v tlamě vězí (Srbsko, Servia); v posledním levém štítě modrém jsou tři stříbrné podkovy hřbetem vzhůru obrácené 2 a 1 (Raška).

Poslední hlavní pole totiž levé prostřední obsahuje dle posavádního zvyku španělské a lothrinské erby na památku. Jest třikráte na příč rozděleno a na zdél ve svrchní řadě dvakráte, v prostřední a poslední řadě třikráte. Nahoře v pravo jest na stříbrném štítě zlatý kříž berličkový a v každém koutě jeho zase malý křížek zlatý (Jerusalem); v levo jest v červeném poli zlatý zámek s černými vraty (Kastilie); ve střední řadě spatřuje se nejprvé na stříbrném štítě korunovaný červený lev s vyplazitým zlatým jazykem (Leon); vedle něho na stříbrném štítě čtyři červené svislé pruhy (Arragonie); na posledním štítě této řady drží v modrém poli korunovaný stříbrný lev zlatý kříž v přední tlapě (Indie). Ve spodní řadě jest první štít v pravo zlatou a stříbrnou barvou kosmo rozečtvrcený, v hořením a dolním poli jsou čtyři červené pruhy svislé, v postranních polích spatřuje se po jednom černém orlu červeně ozbrojeném (obojí Sicilie); na vedlejším černém štítě jest stříbrný kříž (Kalabrie); poslední štít této řady má modré pole zlatými liliemi posázené, jichžto nejhořejší řada červeným turnajským límcem o 5 cípech z části přikryta jest (Anjou).

Hlavní štít rakouský ozdoben jest odznaky řádů císařství rakouského; řádem zlatého rouna, vojenským řádem Marie Terezie, civilním záslužným

Digitized by Google

řádem svatého apoštolského krále Štěpána, císařským rakouským řádem Leopoldovým a řádem železné koruny.

Řádový řetěz zlatého rouna otočen jest kolem postranních okrajů hlavního štítu a táhne se pod ním dokola, ze středu jeho visí dolů zlaté rouno. Články zlatého řetězu složeny jsou z křesacího kamene ohnivými plameny obklopeného mezi dvěma křesadly. Rouno podobá se úplně kůži beránčí s hlavou a nohama.

Tmavočervená páska řádu Marie Teresie uvnitř s bílým pruhem zšíří dlaně nese se buď za pokrajními stranami hlavního štítu buď za články řetězu zlatého rouna dolů a nad samým zlatým rounem visí osmirohý zlatý kříž bíle emailovaný, nesa na sobě v prostředku erb rakouský s nápisem Fortitudini a na rubu do sebe vpletená začáteční písmena monogramm ze začátečních písmen jmen František a Marie Terezie. Nad ním spatřuje se na řádovém řetěze kříž řádu sv. Štěpána. Řetěz visí dolů ze spod dolních koutů hlavního štítu, články složeny jsou střídavě ze začátečních písmen jmen Štěpán a Marie Teresie a z královské uherské koruny mezi tato písmena vložené; uprostřed řetězu nalézá se zlatý štítek s černým orlem a nápisem: Stringit amor, na němž znamení řádu zavěšeno jest. Jest to osmirohý zlatem obroubený kříž zeleně emailovaný, v jehož prostředku se červeně emailovaný štít, na němž se vidí královský novouherský erb a po jeho obou stranách začáteční písmena nejjasnější zakladatelky M. T. a kolem nápis: Publicum meritorum praemium spatřuje.

Na zadní straně kříže jest bíle emailovaný štít s nápisem: Sancto Stephano Regi Apostolico, věncem z dubového listí ovinutým.

Pod dolejším krajem hlavního štítu visí na řetězích svých rakouskocísařský řád Leopoldův a řád železné koruny vedle sebe, první z pravé, druhý z levé strany. Každý článek řetězu řádu Leopoldova obsahuje monogramm z písmen F. a L. (Franciscus a Leopoldus) složený, nad nimiž nahoře rakouská císařská koruna a pod nimi věnec z dubového listí se nalézá; na prostředním věnci visí kříž řádový. Jest zlatý, emailovaný, na venek osmirohý, červený a bíle obroubený, s kulatým rovněž červeným štítem uprostřed, na němž monogramm ze začátečních písmen F. I. A. (Franciscus Imperator Austriae) složené se spatřuje. Kolem štítu jest opět obruba a v ní slova: Integritati et merito. Rub kříže rovná se líci, až na to, že kulatý štít uprostřed bílý jest, zlatým dubovým listím ověnčený a jako nápis nese heslo, nebožtíka císaře Leopolda II.: Opes Regum, corda subditorum. Nade křížem vznáší se rakouská císařská koruna.

Řetěz řádu železné koruny složen jest z monogrammu písmem F. P. ze železné koruny a z věnce dubového, kteréžto části střídavě články řetězu jsou. Znamením řádu jest železná koruna, na níž císařský rakouský korunovaný orel dvojhlavý spočívá. Na obou stranách svých má na prsou emailovaný kulatý modrý štít, v němž z předu zlaté písmo F, vzadu letopočet 1818 se nalézá.

Digitized by Google

Odznaky řádů ozdobený hlavní štít erbu rakouského spočívá na prsou dvojhlavého černého císařského orla na každé hlavě korunovaného se zlatými zobáky a vyplazitými červenými jazyky, jenž v pravém pazouru zlaté žezlo říšské a státní meč se zlatou křížovou rukojetí a v levém pazouru císařské zlaté říšské jablko se zlatým křížem drží. Tento dvojhlavý orel nalézá se po způsobu německém na zadním zlatém štítě, na němž císařská koruna rakouská se skví.

Koruna tato jest zavřená koruna pásová na dolejší obrubě zlatým obroučkem drahokamy ozdobeným otočená; špice její jsou střídavě zlatým listím a perlami posázené. Na nejvyšším místě středního oblouku nebo pásu spočívá císařské jablko říšské. Koruna jest červenou čepičkou podsazena, z nížto dvě pásky rozletité dolů visí. Zadní štít drží jako štítonoši dva černou a zlatou barvou na příč rozdělení gryfové se zlatým zobákem a vyplazitým červeným jazykem.

Blasonování svrchní části erbu.

Je-li více helmů nade štítem, poví se, kolik jich jest a jakého druhu jsou, mají-li koruny na sobě čili točenice. Z helmů bez korun a bez točenic vyniká bezprostředně klenot. Helmy bez klenotů jsou velikou vzácností ve starší době, v novější době jsou jen výrobkem špatné heraldiky, kterou též koruny důstojenství na helmech s klenotem i bez klenotu charakterisují. Koruny na helmech jsou obyčejně koruny listové, více méně ornamentalní a otevřené, helmy pak také otevřené. Pročež postačí říci: nade štítem korunovaný helm. Zvláštní druhy helmů sluší jmenovati, jako helm kbelcovitý, hrncovitý, kolčí atd.

U točenic udají se barvy jejich, které obyčejně bývají také barvami přikryvadel nebo barvami erbovními.

Řetězy a čestné peníze kolem krku zavěšené asi od konce XVI. stol. (Jan Žernovský ze Žerноví na Moravě r. —— v pochovaný má nejstarší čestný peníz) všeobecně na portrétech náhrobků nalézáme, jakkoliv původně nebyly než odznaky fojtů turnajských. V erbovních listech pozdějších se blasonují a také podšívka a barva helmů. Obšírnosti takové není potřeba, poněvadž na barvě podšívky nezáleží a helmy se malují s barvou železnou neb ocelovou a se zlatými sponami. Je-li helm celý zlatý, nesmí se to mlčky pominouti.

O heraldickém postavení helmů již svrchu se mluvilo a nepřipomene-li se něco zvláště, obyčejně helm bývá na vrchním kraji štítu. Je-li helm vedle štítu, jako ve starších památkách bývá, nebudiž to nikdy opomenuto od blasonujícího. Kdo úzkostlivě blasonuje, připomene též chybně umístěné helmy nad korunou důstojenství, ba někdy mu bude o koruně říci, jakoby etěla. Postaven bývá helm uprostřed štítu nám naproti. Spatřujeme-li klenot ze strany k. p. vynikajícího lva, mívá helm také týž směr. Klenot vždy v pravo obraceti, třebas helm byl v levo obrácen, jest nepřístojno.

Digitized by Google

Po helmě následuje jméno klenotu, jenž obyčejně z helmu vyniká. Křídla u nás Čechů rozeznávají se orličí a orlová, ostatní jiná se vždy také připomínají a zároveň, zdali křídla složená neb rozložená jsou, tak že jen jedno křídlo neb obě viděti lze. Strany rohů je zbytečno vždy buvolové jmenovati, když jiných nemáme před sebou.

Když klenotem opakuje se erbovní znamení ve štítu, blasonujeme je krátkým popisem bez určení barev, přidávajíce k popisu: »jako dole ve štítu«. Rozdíl v blasonování jest jen tenkráte, když znamení erbovní buď se opakuje na pomocných klenotech obyčejně na křídlech a rozích nebo vyniká samo o sobě z helmu nebo je složité a opakuje se pouze hlavní jeho figura. Zvířata celá na štítě vynikají z helmu jen do polovice.

Rozmanité způsoby blasonování při štítech na zdél, na příč, na kříž a šikmo rozdělených jakož i pruhy rozmanitě přepažených a klíny i krokvemi dělených viz při korrespondenci štítu a klenotu, kde též k tomu poukázáno jest, které ze dvou erbovních znamení za hlavní se pokládá a jako klenot opakuje. Je-li jeden helm nade štítem prostým a nesloženým, samo sebou se rozumí, že jemu náleží. Ale je-li štít z několika jiných štítů složen a na něm také několik helmů, nelze vždy hned poznati, ku kterému štítu který helm sluší a třeba dobře napřed historický postup jeho složení znáti. Někdy ovšem bez velikých obtíží uhodneme, ku kterému štítu který helm náleží, jako že na erbu knížat Windischgrätzu první helm k prvnímu a čtvrtému poli hlavního štítu sluší, druhý helm ke štítku náleží a třetí helm ke druhému poli hlavního štítu.

Přikryvadla blasonujeme jmenujíce jejich barvy; tvary jejich, jsou-li listnaté čili na způsob pláště dolů po helmu splývají, se neurčují. Na erbu knížat Windischgrätzu jsou přikryvadla prvního helmu červená a stříbrná, druhého helmu červená a zlatá, třetího helmu černá a zlatá. Mají-li přikryvadla na obou stranách svého helmu více než dvoje barvy, jmenují se napřed barvy přední strany, potom barvy zadní strany, n. př. přikryvadla jsou z předu modrá a stříbrná, vzadu černá a zlatá. Nezřídka při několika helmech přikryvadla prostředního helmu co do barev svých shodují se s barvami přikryvadel pravého a levého helmu. Blasonují se pak takto: Přikryvadla jsou z předu černá a zlatá, v zadu červená a stříbrná, čemuž se tak rozumí, že při těch helmech první barvy má na obou stranách přikryvadel černou a žlutou, třetí na obou stranách červenou a stříbrnou, prostřední pak druhý má z předu přikryvadla černá a žlutá, v zadu červená a stříbrná.

V dobách nejstarší heraldiky nebývají často žádná přikryvadla, což také blasonujícímu opověděti jest. Podobně vedli si v dobách heraldiky nejpozdnějších.

Nalézá-li se na vrchním kraji štítu koruna místo helmu, opoví se dle důstojnosti a dle druhu k. p. nade štítem královská koruna, biskupská čepice, červený klobouk s hermelínovým beránkem, hraběcí, baronská, šlechtická koruna atd.

Digitized by Google

Blasonování ozdobných kusů.

Po štítě, helmu a přikryvadlech dojde na blasonování ozdobných kusů a opovědí se nejprve řády, potom odznaky důstojností za štítem, štítonoši, hesla a stany erbovní nebo pavillony.

Při řádech neblasonuje se ani řádový kříž nebo klenot ani řetěz, ale když místo řetězu jsou pásky, oznámí se jejich barvy. Řekne se tedy: Štít otočen jest řetězem a klenotem řádu zlatého rouna, nebo: Dole na štítě visí na pásce modré a stříbrné kříž král. bavorského řádu korunového. Je li více řádů pohromadě, určí se, když řetězy koncentricky visí, nejprve ten, jenž u samého štítu visí a potom ostatní až k nejkrajnějšímu; visí-li však klenoty řádové vedle sebe, určí se nejprve klenot prostřední, potom pravý atd. jako u helmic.

Odznaky důstojností bývají obyčejně na příč přeložené za štítem na př. meč a berla biskupská dřívějších souverénních biskupů německých. Některé odznaky důstojností bývají umístěny z příma buď za štítem nebo po stranách jeho, jako meč vytasený rodiny saské Marschallů stojí po pravé straně štítu. Tyto odznaky důstojností blasonují se tak, že se druh jejich určí a místo za štítem nebo po stranách jeho. O odznacích pod štítem již svrchu řečeno bylo.

Strany štítonošů k tomu přihlížeti jest, zdali jsou stejného čili rozdílného druhu, více zdali štít skutečně drží nebo nesou čili jen vedle něho stojí aniž se ho dotýkají. Také nalézáme štítonoše jen na jedné straně štítu a když člověk štít jednou rukou drží, mívá v druhé prapor, kopí, věnec atd.

Blasonujíce štítonoše určujeme, jaké jest jejich postavení, kolik jich jest a jakého jsou druhu, jaká mají zvláštní znamení a přídavky. Jsou-li štítonoši jen prosté obrazy, řekne se zkrátka: Štít drží dva zlatí gryfové s černými křídly (v erbu Rakouském) nebo dva černí medvědi (v erbu pánů z Rosenberka) a také dva rytíři (v erbu pánů Bechyňů z Lažan a města Budějovic českých).

Je-li heslo pod štítem, opoví se takto: Pod štítem na poletující stříbrné pásce zlatými slovy stojí psáno: In hoc signo vinces v erbu hrabat Taaffův. Jindy bývá heslo napsáno na pásce kolem štítu otočené, jako na erbu anglickém: Hony soit qui mal y pense. Také obrazy klenotní mají pásky s hesly, jako na erbu Medicijském. Na ruském erbu nalézá se heslo: S námi bog kolem kopule pavillonu.

Blasonující také stanu erbovního nepomine, jenž obyčejně za erbem bývá, jsa nahoře pokryt korunou. Vnitřní strana stanu bývá hermelínem vyložena, vnější mívá jen jednu barvu anebo jest poseta rozmanitými obrazy, jako dvojhlavými černými orly v ruském erbu, nebo liliemi zlatými ve francouzském erbu. Třapce zlaté, okrasy, šňůry se nepřipomínají, aniž zdali stan s odletujícími od něho páskami vyobrazen jest nebo s pažmami nahoře v uzle zavázanými nebo s vyhrnutou nahoru oponou jako na di-

Digitized by Google

vadle. Blasonuje se tedy: Kolem celého erbu nese se purpurový stan erbovní s královskou korunou.

U některých erbů souverénních za pavillonem nahoře vyniká říšská korouhev ku př. u erbu pruského, ruského atd. Korouhev taková, která ve dva konce rozletité rozdělena bývá, výslovně se připomíná: Za francouzským erbovním stanem nese se do výšky říšská korouhev modrá zlatými liliemi posázená.*)

Historisování erbů.

Kdo vylíčí, jak erb nějaký povstal a postupem času rozhojněn a změněn byl, až nabyl tvaru, jaký nyní před sebou máme, ten podá historický vývoj erbu nebo erb zhistorisuje.

Nevzal-li erb žádné změny od počátku svého, jak toho příkladů erby novějšího původu poskytují, které erbovními listy uděleny byly buď jednotlivým osobám neb městům a městysům, přestane historisování na tom, že se podá datum erbovního listu aneb se určí, kdy poprvé se erbu užívalo.

Vděčnější práce jest, historickou cestou zkoumati, jak starý erb z několika jiných složený během času rozhojněn a zlepšen byl. Že důkladně genealogii rodu tohoto erbu zkoumateli znáti třeba, jakož i dějiny města a městečka, o jehož erb se jedná, jest na bíledni.

Prameny historických práv o jednotlivých erbech najdeme v deskách zemských, ve šlechtickém archivu c. k. ministerstva vnitra, v archivech veřejných a soukromých, v rodinných pamětech, sbírkách pečetí, erbovnících, na veřejných pomnících a v tištěných spisech hlavně v monografiích jednotlivých měst a městysů, hradů a zámků, vesnic, kostelů, klášterů, nadací atd.

Kdo erb určitý historisuje, vede si při tom takto:

1. poví, jak se erb jmenuje, jakého druhu jest a které zemi náleží;

2. vykládá původ erbu a když tento složitý jest, původ erbu základního. Při rodech starožitných, kde původ dokázati se nemůže, připomíná se nejstarší pečeť nebo pomník s tímto erbem. Byl-li erb některý erbovním listem udělen, připomenouti sluší, kde, od koho a proč erb takový udělen byl;

3. určí se všechny přídavky a změny erbu, kdy které se staly.

Všeobecné heraldice nenáleží, aby historisujíc nějaký erb i vedlejší větve jeho rodu připomenula, které neměly žádného vlivu na erb; za to heraldice nějaké země nebo nějakého rodu nemůže nic býti obšírným. Na příklad uvádíme vývoj erbu knížecího rodu Švarcenberského.

Knížata Švarcenberkové pocházejí ze severního Bavorska, kde ve Frankách na řece Mohuči kolébky jejich rodu hrady Seinsheim a Švarcen-

*) Sepsání Kolářovo nezměněné.

Digitized by Google

berk stojí. Nejstarší erb Seinsheimský vyskytuje se na pečeti Hildebranda ze Seinsheimu z r. 1258 a blasonuje se jako štít na pět částí nazdél rozdělený. —

Vilém ml. ze Seinsheimu první má na helmě svém jako klenot mužíčka nebo po slovansku běsa na pečeti z r. 1386.

Na začátku XV. stol. nabyl Erkinger ze Seinsheimu hradu Švarcenberka a stal se dědičným nejvyšším lovčím biskupství Würzburského, načež císař Zikmund, když Erkinger hrad Švarcenberk jako léno mu poddal, učinil ho svobodným pánem r. 1429.

Erkinger přijal první jakožto klenot mužíčka na jeden helm a na druhý helm buvolové trouby, každou třemi pštrosími pery, dvěma na troubě a třetí v ústí ozdobenou. Barvy štítu známe teprve od r. 1490 a barvy klenotu již od r. 1455. Na štítě stříbrném spatřují se čtyři modré pruhy svislé a na prvém helmě buvolové rohy modře a bíle pruhované a pavími pery posázené, na druhém helmě jest mužíček v červeném rouše, jehož hlava pokryta jest r. 1455 červenou (roku 1490 bílou) čepicí s beránkem červeným, na níž dvě bílá a dvě modrá pštrosí pera jsou. Dle pozdějších zpráv jsou pera tato tři: červené, bílé a modré.

Vedle obdarování svého jal se Erkinger první psáti ze Švarcenberka a ze Seunsheimu a synové jeho z dvojího manželství založili dvě větve Švarcenberského rodu; praotcem starší větve na Stefansberku byl Míchal, mladší na Švarcenberku a Hohenlandsberku měla dva zakladatele, bratry Jana a Zikmunta. Erb Seunsheimský proměnili synové silného Jana II. ze Švarcenberka roku 1529 dne 21. října tou měrou, že si zvolili štít čtyrmi bílými a čtyrmi modrými pruhy svislými rozdělený, přikryvadla bílá a modrá a dva helmy, jeden s mužíčkem červeným a červenou čepicí, druhý s buvolovými troubami, pavími pery posázenými. Na čepici mužíčkovu dali si místo tří per pštrosích (červeného, bílého a modrého) kytku skropenou těmito barvami nad korunkou.

Dne 21. května r. 1566 povýšil císař Maxmilian II. bratry Jana III., Bedřicha a Pavla, syny Bedřicha ze Švarcenberka z linie Hohenlandsberské a zároveň Otu Jindřicha, syna Kryštofa II. a Jana Gerwicka i Kryštofa II., vnuka Kryštofa I., jenž do Bavorska se vystěhoval, za hrabaty sv. římské říše a říšské panství Švarcenberské za hrabství. Novým hrabatům byl také posavádní erb jejich polepšen a rozhojněn. Štít dostali na kříž rozdělený; v prvním a čtvrtém poli zůstal jejich původní erb roku 1529 proměněný a do druhého a třetího pole červeného obdrželi na třech černých vrších bílou čtverhrannou věž z tesaných čtverců s kabřincem a stěnami, černou branou a třemi střílnami nad sebou umístěnými.

Ke dřívějšímu turnýřskému helmu s bílými a modrými přikryvadly a k jeho klenotu mužíčku mezi dvěma buvolovými rohy pavími pery posázenými přidružil se nový turnýřský helm s rubínovými a s bílými přikryvadly a na helmě labuť své přirozené barvy s otevřeným zobákem a

Digitized by Google

k letu povznesenýma křídloma. Věž do štítu přijatá není nic jiného než mluvícím znamením ode jména hradu Švarcenberka vzatým.

Větev Hohenlandsberská vymřela r. 1588 a hrabství Švarcenberské dostalo se mladší větvi bavorských Švarcenberků a po jejich vymření r. 1618 starší větvi, která v brzké době také sešla roku 1646 Z pošlosti Stefansberské prodal Sigmund hrad Stefansberk markraběti braniborskému r. 1502 a jeho bratr Erkinger II. obrátil se do Nízozemska, kde také za manželku pojal Apollonii hraběnku z Marku a s ní statku Wittemu u Maestrichtu nabyl. Po jeho smrti založili opět synové jeho Edmund a Vilém dvě větve: Edmund Lutyšskou, která dlouho netrvala a Vilém odebrav se do Julišska, stal se praotcem nynějších knížat Švarcenberkův. Vilém měl štít na kříž rozdělený a vedle rodného erbu v prvním a čtvrtém poli oblíbil si v druhém a třetím erb hrabat z Marku po své nebožce matce, totiž štít na příč rozdělený pruhem o třech polích, z nichžto každé šestkráte šachované jest, na prahu kráčí půl lva s kytkou ve své tlapě; klenot: mužíček mezi dvěma buvolovými rohy opět ze starého erbu Švarcenberského vzat jest.

Vilémův mladší syn zůstal v Julišsku, starší Vilém II. přijal službu u kurfiřta Kolínského a umřel na rány, které utržil v bitvě u St. Quentinu r. 1557. Skrze svou manželku Annu z Harffu nabyl statku Gimbornu, který dlouho potom rodinným majetkem byl. Vilémův syn Adolf záhy se vyznamenav v bojích proti Hugenotům přijal r. 1590 místo plukovníka ve španělském a později v císařském vojště. Vedle jiných válečných skutků v Uhrách proti Turkům proslavil se po celé Evropě vzetím pevnosti Rábu r. 1598, pro kteryžto hrdinský čin císař Rudolf II. ve slavném shromáždění stavů v Praze ho na rytíře pasoval a stav hraběcí jemu a potomkům jeho propůjčiv také přiměřeně starý původní erb Švarcenberský polepšil. Štít jejich byl na kříž rozdělen a starý rodný erb dostal se do prvního a čtvrtého pole, totiž na stříbrném štítě čtyři modré svislé pruhy a do druhého a třetího pole obdrželi useknutou hlavu Turkovu s chomáčem vlasů nahoře na hlavě a na ní havrana stojícího se zlatou páskou na krku, jak se k tomu má, aby pazourem své pravé nohy Turkovi oko vyklinul, levou nohu o krk Turkovy hlavy opíraje. Nade štítem byly tři otevřené turnýřské helmy s korunami zlatými k sobě obrácené: první a třetí s přikryvadly modrými a bílými, druhý prostřední s černými a žlutými. První helm dostal za klenot dvě buvolové trouby, každou osmkráte modře a bíle pruhovanou, jichžto modré pruhy jakož i ústa pavími pery posázeny byly. Na třetím helmě byl mužíček bez rukou a nohou s přistřiženými širokými vlasy a černým vousem zašpičatělým v rouše pevně přiléhajícím, osmkráte nazdél modře a bíle pruhovaném s límcem bílým kolem krku a na hlavě pohanský klobouček na zdél modře a bíle pruhovaný s modrým beránkem a na hořejším konci kloboučku tři pštrosí pera bílé uprostřed a modré po pravé a levé. Na druhém helmě byla useknutá hlava Turkova s havranem a na každé straně její po třech kopích v koruně helmu zaražených,

Digitized by Google

černě a žlutě pruhovaných s třemi praporci žlutými a černými dolů vlajícími. —

Adolfův syn hrabě Adam ze Švarcenberka, komoří a místodržitel braniborský, na svůj štít si dal štítek s křížem řádu Johanitů jsa od r. 1625 mistrem tohoto řádu v Sonnenburce.

Synu Adamovu Janovi Adolfovi postoupil r. 1642 hrabství Švarcenberského Jiří Ludvík poslední Švarcenberk ze starší bavorské linie.

Edmund III. ze Švarcenberku Lutyšské větve přijal k rodnému štítu Švarcenberků od svobodných pánů ze Seinsheimu (od r. 1580) vyskakující v pravo divokou svini, erb vymřelých pánů ze Sinchinku, jichžto statku stejnojmenného Jiří Ludvík ze Seinsheimu nabyl. Edmundova pečeť s erbem na kříž rozděleným, na němž v 1. a 4. poli Švarcenberský starý štít, v 2 a 3. svině divoká se spatřuje, pochází z r. 1645.

Když Švarcenberkové za knížata povýšeni byli dne 14. července 1670, erbu svého neproměnili, až teprve když r. 1688 Marii Anně dědičné lantkraběnce Kleggavské a hraběnce Sulzské provdané za knížete Ferdinanda ze Švarcenberku povoleno bylo, aby synové její knížata Adolf Ludvík a Adam František se svými potomky směli se psáti lantkrabaty a lantkraběnkami Sulzskými, rozhojněn jest posavádní erb Švarcenberský erbem Kleggavským a Sulzským a dostal úpravu, jakou podnes se honosí.

Erb této přední rodiny šlechtické v Čechách jest na kříž rozdělen a má uprostřed štítek nazdél rozdělený, v jehož pravé polovici jest věž Švarcenberská, v levé na modrém štítě tři zralé snopy (2. a 1.) lantkrabství Kleggavského. V prvním poli štítu zůstaly čtyři modré pruhy svislé ve stříbře, jaké měli Seinsheimové, do druhého pole dostal se erb hrabství Sulzského: tři špice rubínové barvy ve stříbře, do třetího pole erb svobodných pánů Brandisských, jenž roku 1508 s erbem Sulzským a Kleggavským se sloučil a hořící na hořejším konci větev černou o třech sucích na stříbrném štítě ukazuje; v posledním poli zůstala useknutá Turkova hlava. Ke štítu tomuto složitému náleží pět helmů turnýřských, ze kterých čtyři po koruně mají a prostřední klobouk knížecí. Přikrývadla prvního helmu jsou bílá a červená, pátého černá a bílá, druhý a čtvrtý helm mají přikrývadla modrá a bílá, třetí prostřední helm žlutá a černá. Klenotem prvního helmu jest bílá biskupská čepice s třemi rubínovými špicemi (poněvadž byl prý jeden hrabě Sulzský místodržitelem v Jerusalemě), na pátém helmu jest hořící černá větev o třech sucích, na druhém mužíček v rouše na zdél modře a bíle pruhovaném, na čtvrtém buvolové trouby modře a bíle pruhované a pavími pery posázené a na třetím prostředním helmě nad kloboukem knížecím Turkova hlava s havranem mezi kopími černě a žlutě pruhovanými s praporečky dolů vlajícími týchže barev. První tohoto erbu užíval kníže Adam František ze Švarcenberka, jenž po svém otci r. 1703 následoval.

Druhorozený syn knížete Josefa († 1782) Karel založil r. 1802 druhý majorát Švarcenberský na zámku Orlíce a že obezřetným vedením spo-

Digitized by Google

jených vojsk hlavně k vítězství v bitvě u Lipska přispěl r. 1814 císařskou milostí propůjčen mu za odměnu ze štítku rakouského erbu prostřední

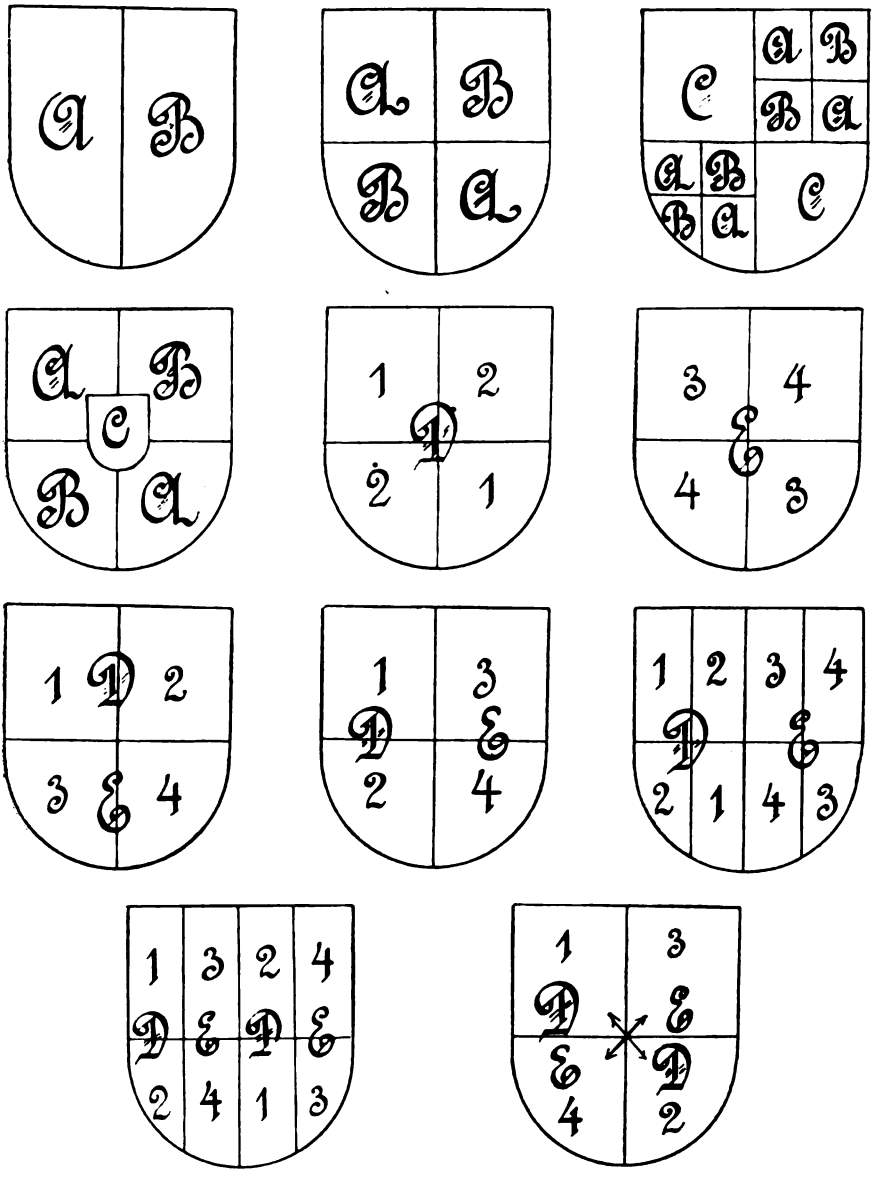

Obr. 75. Vzorce pro blasonování.

erb stříbrný pruh v červeném štítě a dán do prvního pole ostatně nezměněného erbu tohoto druhého Švarcenberského majorátu.

Vývoj erbu rodu Lobkovského podrobně je popsán v IX. díle Pam. arch., kamž odkazujeme.*)

*) Sepsání Kolářovo nezměněné.

Digitized by Google

Navrhování, posuzování, poznávání.

Navrhovati erb znamená buď vymysliti nový erb aneb několik starých erbů v jeden sloučiti. Na novém erbu lze žádati, aby byl sestrojen podle pravidel heraldických a byl výrazem jisté myšlenky. Toto podání zachovávalo se v naší kanceláři od 16. st., kdykoliv se k tomu vyšší pohnutka naskytovala, nežli obyčejná ctižádostivost a všední pachtění po erbech. Proto přihlížeti jest k těmto věcem:

1. Budiž váženo, komu se nový erb navrhuje a podle toho voltež se vhodná znamení; ku př. knížeti sluší složitý zdobený erb, šlechtici jednoduchý. Města nechť nezapomínají na svůj odznak, hradby, věže a bránu. —

2. Navrhovatel nechť se vyhne všedním a často se vyskytujícím znamením, jako jsou lvi, orlové a p.

3. Barvy buďtež tak voleny, aby znamení svou barvou nad pole vynikalo. Oku lahodí, spojují-li se stříbrná s červenou a zlatá s modrou.

4. Má-li býti nějaký erb polepšen neb rozmnožen, buďtež chyby, které by na starém erbu zřejmy byly, opraveny a nová znamení buďtež taková přidána, která pocházejí z královské milosti anebo byla skrze nějaký majetek získána

Posuzovati erby náleží tomu, kdo pravidla heraldická zná a při bohaté zkušenosti si také jistý vkus osvojil. Takový pozná snadno chyby a vady. Při posuzování erbů má se přihlížeti k tomu:

1. Je-li tvar štítu přiměřený.

2. Je-li na štítě jednotlivé znamení, budiž na něm rozloženo tak, aby štít až blízko ke kraji zakrývalo. Nevkusné tedy je dáti znamení do prostředka a nechati široký okraj, tím se také chybí proti článku 3. navrhování.

Není-li znamení po celém štítě a vkusně rozloženo, je to podstatná vada. Vzpomeňmež si, že staří milovali na štítech zvířata s výrazem největší zuřivosti, aby je snadno mohli rozložiti.

3. Je-li štít dělen na části, budiž posuzováno, jestli se tak dělo vkusně. Nevkusné ku př. by bylo, kdyby čtyři pole štítu nebyla souměrná.

4. Budiž posuzováno, je-li erbovní znamení věrně vykresleno. Věrností se tu vyrozumívá heraldická věrnost a nežádá se tu ku př. aby byla orlice tak kreslena, jako je v přírodě. Ovšem je-li znamení vzácné t. j. málokdy se vyskytující, musí se přihlížeti k věrnosti přírodní sice by se nepoznalo. Staročeští rytci ryjíce pečeti si v té příčině dosti správně vedli; často jest pečeť neumělá, ale znamení zřetelné (ku př. kačer se hned pozná). —

5. Posuzovati se má ve složených erbech, jestli jednotlivá znamení patřičně rozvržena jsou.

6. Posuzovati se má, zdali helmy a klenoty jsou patřičně umístěny a zdali korrespondence mezi nimi a erbovním znamením zachovávána.

Digitized by Google

7. Posuzovati se má, zdali jsou při erbu ozdobné kusy, k nimž majitel erbu práva nemá, aneb které se s jeho důstojenstvím nesrovnávají.

8. Konečně jest také soud volný, zdali ten, který erbu užívá, k tomu oprávnění má.

Poznávati erb slove latinskou řečí diagnosa. Zde se jedná o dvě věci. Předně jest často důležité poznávati, které zemi, rodině aneb místu který erb patří, protože často se neznámé pozorovateli erby na mincích, aneb jiných hmotných památkách naskytnou.

Otázku takovou může rozluštiti jen ten, který má neobyčejnou paměť a dostatečnou sbírku. Pro jednotlivé země mohl by býti sestaven klíč (jako je ku př. v botanikách), ale k tomu by bylo potřeba důkladného probrání veškeré látky a tak práce jednoho živobytí. Druhá věc týče se otázky, do které doby některý erb známý neb neznámý náleží. Tu zase může býti dvojí otázka, totiž v které době který erb povstal aneb kdy byl jistý předložený erb kreslen, malován neb vytesán. U první věci rozhoduje zkušenost a cit badatelův. Badatel zná hojnost erbovních znamení a štítových kusů, ví, že v starší době byla obliba jednoduchých znamení a že čím více přibývalo erbovních listů, tím se stávaly erby složitějšími, a aby se unikalo stejnosti, nevkusně přecpávanými. Z přítomné heraldiky lze sestaviti pro to jistou řadu pravidel. Rozluštění otázky, kdy který erb byl malován, vyžaduje sice také zkušeností, ale může býti spůsobeno laikem, jestliže si z tohoto spisu řadu pravidel k tomu se nesoucích sestaví. Při tom přihlížeti bude ke tvaru štítu v rozličných dobách, tvaru helmice, přikryvadel a stylisací jednotlivých částí.

Je-li známo, komu ten jistý erb patřil, pomohou i psané paměti. Ku př. na kostele v Žežicích jest vytesán erb: na štítě k pravé straně nakloněném jsou tři lupeny, na levém jeho rohu jest helmice na spůsob šišáku a na ní dva rohy nevysoké a hrubé. Štít hrubě nakloněný svědčí o starší době než jest 15. st., helma o starší ještě době, rohy o 14. století, kdež sice také dlouhé se vyskytují, ale za to krátké v pozdějších dobách se nenacházejí. Ten erb měli rytíři z Lungvic, kteří v Žežicích od r. 1375 patrony byli. (Lib. conf.) Není tedy pochyby, že erb ten asi do té doby klásti dlužno.

Návod, jak by se sbírky erbů soustavně spořádaly, napsal Dehlev svob. pan Biedermann (Neues herald. System. für Mappensammlungen, Dresden, 1870).*)

*) Sestavil vydavatel použiv Hefnerovy starobavorské heraldiky.

Digitized by Google

Přídavek o turnajích.

Turnaje, které z Němec do Čech přišly a později u nás též dle vzorů španělských i francouzských se provozovaly, jen od králů českých a od panstva strojeny bývaly o korunovacích, o svatbách a v jiné slavné dni pro veliký náklad, který se na ně vedl. Turnaj byl obyčejně souborem zápasů, které se jak koňmo tak pěšky od zápasníků dály a končil zápasem všech společným, jenž se v XVI. století folium nebo také foliumšlech nazýval.

Zvláštní okršlek ošraňkovaný neb ohrada obyčejně z planěk zřízená nedaleko hradeb městských byla místem k turnaji vytčeným a nikdo nesměl do ohrady, kdo své urozenosti nedokázal. Proto také rytířové, kteří k turnaji přijeli, v hospodách svých z oken vyvěšovali prapory své a erby u oken připevňovali, jako pan Lev z Rožmitála se svou družinou na cestě do Francie tak učinil v Heidelberce r. 1465; herolt pak napřed jejich klenoty a erby zkoumal, než je vpouštěl do ohrady.

Zkoušky takové utvrdily heraldickou vědu a umění, potřeba známo st erbů a heroltů, kteří po tomto svém zaměstnání případně servi armorum se nazývali, dostavila se pilná netoliko v turnajích, nýbrž i v úřadech zemských a proto také král Václav dlouholetého a zkušeného takového služebníka erbů králem všech heroltů v království českém jmenoval. (Pal. Form. 114.)

Rytíři, kteří přijeli jsouce úmyslu v turnaji zápasiti, pomodlili se při ranní mši a jeli pod svými prapory a v náležité zbroji se svými panošemi neb sluhami a od pořadatelů turnaje ve dva šiky protivné vřaděni byli; každý šik míval ještě menší oddělení. Když znamení k boji dáno, rozdělil se zápas soupeřův tak, že jen dva a dva bojovníci se potýkali. Řady totiž rozjely se proti sobě co nejprudčeji a zápasníci proti sobě jedoucí srazili se kopími. Kopí taková (dřevce, ratiště), byla obyčejně tupá a jen korunkami opatřená, ale druhdy také ostrá.

Leta 1406 Barbora z Tasova pohnala Herše z Lelekovic proto, že tehdá, když chtěl ostrým kopím honiti, tu ona půjčila jemu tří zlatých prstenův a ty jí slíbil vrátiti, ale toho neučinil. (Brandl, lib. cit. II. 46.) Odtud pochází rčení u Husa »ostrým kláti« a »klání s ostrým« v kronice Štylfrydově. (Výbor stč. lit. II. 40.)

Digitized by Google

Příklad jiný, ale o neškodných kopích máme též z Moravy. Když l. 1573 při veselí Hynka z Waldšteina turnaj na Brtnici se držeti měl, dělány k tomu v Jindřichově Hradci velké přípravy. Tři stolaři nadělali k němu 205 tyček (na místě oštěpů) na něž přidělali zámečníci tolikéž korunek.

V Budějovicích dělány nové tesáky. Kašpar mečíř vyčistil staré pochvy a udělal nové ke 14 turnajským tesákům. Plátna na šaty mumrajské koupeno za tři kopy a 12 krejčí ty šaty šilo. Pod kaljoty turnajské dával panský krejčí konské vlasy a 9 liber klihu spotřebováno na přiklížení mechu na deky, sedla a lazebnické klobouky.

Příklad, jak řady spolu bojovaly, obsahuje popis turnaje v Plzni v neděli den sv. Matěje r. 1555. Arcikníže Ferdinand držel toho dne turnaj přes plaňky a vedl při své straně 10 koní v červené barvě a na to pozlátka na deky. Proti němu s druhé strany pan Jaroslav Smiřický vedl též 10 koní v barvě brunatné a na nich postříbřené a každý z nich běhal do sedmi ran. Nejprv běhal arcikníže a proti němu Smiřický; každý z nich zlámal čtyři dřeva. Jako v neděli arcikníže a Smiřický začali turnaj, tak následující pondělí předními bojovníky neb mentenadory v turnaji byli pan Kryštof Zajíc a Mstidruh Chlum a měli proti sobě 14 osob.

Při srážce jezdců obojí strany jednalo se o to, aby jedni druhé ze sedla vyhodili; velkou tedy ctností bylo, jestliže jezdec náraz vydržel a ze sedla se nehnul. Zůstal-li boj na konci nerozhodným, ssedli soupeřové v starších dobách s koní a počali nový zápas meči, který druhdy teprve zápasem na zemi skončen býval. Přemožený zůstal zajatcem vítěze a od něho se vykoupiti musel; kromě toho koně a odění propadl. Bylo to tedy ve všem nápodobením jízdecké bitvy a té hře se říkalo česky kláni.

Jestliže soupeřové nebyli kopími ozbrojeni majíce toliko holi a pouhý jízdecký náraz se nápodoboval, říkalo se té hře u západních národů buhurd a u Čechů kolba neb kol. Rozdíl byl ten hlavně, že u turnaje náraz se rozdělil na boj dvou a dvou. Pouhému zápasu dvou říkalo se u Němců tjost (franc. joute, ital. giostra). Tomuto říkali Čechové sedání, zápasníci nazývali se sedáci (Racek ze Vřeskovic odtud se Sedákem nazýval) a meč, kterým se potýkali, slul sedacím neb sedadlným. (Viz Kottův Slovník.) V turnajích r. 1419 a 1441 držených, jichž vyobrazení A. Schulz ve svém spise Deutsches Leben na str. 329—330 podal a Kolbenturniere nazval, vidíme, jak dva rytířové na jednoho kyji napřaženými na koních se ženou, ale v plné zbroji. V připomenutém popisu turnaje Plzeňského se praví: A když bylo folium (bitka společná, kterou turnaj končil), s každé strany bylo jich po sedmi osobách bez špisův toliko s kordy se tloukli (špisy byly zbraní klání, dřevce zbraní běhání — honění), kteréžto folium s takovýmto buhurdem dobře srovnati můžeme. Tolik o turnaji na koních.

V turnaji pěším hlavně mečem se zápasilo, jako v Praze o korunovaci Ferdinanda I. r. 1527, který sám toho boje v sále Vladislavském se

Digitized by Google

súčastnil. Napřed kopím lámalo 13 zápasníků na koních proti jiným 13, načež meči celou hodinu bojováno bylo. Dne 31. září 1572 v Pešti arcikníže Arnošt při turnaji pěším přední daňk a to že jest ve foli deset špisů neb dřevcí pěkně a ozdobně jedno po druhém zlámal, obdržel.

Kolem šraňků turnaje byli ozbrojení strážcové a dále za nimi diváci; v čele ohrady na estrádě naschvál k tomu upravené vzácné dámy jak svobodné tak vdané k tomu divadlu se usadily. Ve Vladislavském sále byla o turnaji r. 1527 zvláštní sedadla pro královnu Annu a pro šlechtičny upravena a koberci obložena, r. pak 1616, když čeští stavové turnaj před domem Roženberským na hradě Pražském vystrojili na počesť nově korunovanému králi Matyášovi, dívaly se dámy královského dvora a šlechtičny z oken domu tohoto na rytířské kratochvíle. Kdo své špisy zlámal, kdo se kordem dobře pral a kdo nejvíce dřev zlámal, ti obdrželi daňky ode dám obyčejně po večeři (r. 1555), načež ples a tanec s pochodněmi se odbýval.

A jako v XVI. stol., tak již na konci XIV. věku krásné paní turnajům se dívaly dle slov pana Smila Flašky z Rychemburka, jež v Nové Radě klade koni do úst, aby králi svému lvu radil:

K tomu se měj vždy vesele
tanec, turnej, časté klánie
szuova krásné panny, panie,
ať se tím tvé srdce kojí,
když se sjedú páni tvoji
připraviece sě bohatě;
mnohý chce shořeti v zlatě
táhnúc pod svými klejnoty.
Pak sě silně sběhnú roty.
Tu mnohý na tom potkání
letění sě neobrání
a tak těžce bude stlačen.
Ty pro to nebuď rozpačen,
když sě tak rytieřsky sberú,
tepúc sě i v tvář sě zderú,
křičiec: reta! reta! v hluku;
ihned nejednoho shlukú
opáčivše jej na ruby,
mnohémuť vytepú zuby.
Tuť mnozí svú vuoli sdějí
v takém rytieřském turneji;
svých srdcí vuoli napasú,
kdož jsú koli při tom kvasu.
Potom ať tvé srdce stojí;
rytieřství nechce pokoji.

Digitized by Google

Inhed potom bez meškánie
kdežto stojie panny i panie,
buď hotov býti na poli,
kdežto rytieři kolí.
Všady slyšeti trubače;
mnohýť křičí na vazače,
aby jemu dal dřevo v ruce,
sáha kopie bez toho kotúče,
ažť se strach dívati se tomu,
nebo tréska jakožto z hromu,
aby se ty tiem ukojil
a vzdy rád veselé strojil.

Sedm obyčejných v heraldice barev podle heraldické hodnosti takto spořádáno bylo: červená, jejíž drahokamen rubín byl, blankytná se safírem, žlutá se zlatem, bílá se stříbrem, černá s demantem, zelená a šarlatová s amethystem. Barvami, které byly na erbu páně a jimiž se pán při hrách šatil, řídily se i šaty družiny, která druhdy i erbovní znamení páně na šatech vyšité měla anebo za korouhví s jeho erbem následovala. Služebníci Dobeše z Benešova, biskupa Pražského měli na šatech svých erb jeho rodu střelu rohatou neb zavinutou »i s ušima« vyšitou. O slavných sjezdech a svatbách bylo zvykem, že napřed účastníci jejich se umluvili, kdo v jaké barvě přijede a přátelé důvěrní se prosívali, aby měli stejnou barvu, avšak tato barva nemusela se shodovati s erbovními barvami.

Turnajemi rozhlášen a oslaven erb vítězův, ale často vznik dán novým anebo byly příčinou polepšení starého. K tomu se nesou starodávné pověsti o Štylfrydovi a Bruncvíkovi, knížatech, kteří zemi české místo erbu kotlu černého orla na zlatém štítě a místo tohoto šerého lva na červeném štítě vybojovali.

V starých pamětech vypravuje se, že Hron z Náchoda, Smil Světlický a Havel Jablonský vysláni byli od krále svého k volbě říšského krále; o Havlovi se praví, že ratištem si dobyl polovičného štítu a Smil kláním černého kapra (tuším r. 1247). Zdali také v Čechách a na Moravě takové změny erbů se přihodily, které se při dvoře říšském staly na štítech našich pánů, o tom se nám pamětí nedostává.

Zajímavé je sledovati a stopovati naše pány, kteří se v turnajích proslavovali. Vzorem takovým kolcům byl král Jan, jenž dobrodružně po turnajích cizozemských jezdil, tak že bez něho se nic neodbývalo, jak se říkávalo. Sám také v Praze na staroměstském rynku turnaj uspořádal (1321), při němž málem o život přijíti mohl.

Málo let před tím proslavil se Jan Michalec z Michalovic, jenž vykonal v té příčině dobrodružnou cestu skrze Porýnsko až do Paříže. O té cestě lze se dočísti podrobných zpráv ve spisu Dr. A. Krause »Jan z Michalovic« (1888). Racek Sedák ze Vřeskovic jinak ze Šonangru

Digitized by Google

proslavil se hrami, jak již příjmění jeho svědčí; při slavné hostině v Prusích l. 1385 seděl šestý za stolem s jinými dobrodruhy z dalekých zemí. L. 1436 klál Jan řečený Larva s císařovým dvořenínem Michalem na mostě Pražském, kterýž Larva svrhl daleko Michála, že ledva dýchal. Starý letopisec dí o něm, že metal Uhřaty, jako rukavicí.

Později připomíná se Kamaret (ze Žirovnice), jemuž lid 1447 v Krakově o korunování krále Kazimíra činili velkou čest, že nad jiné vyhrával a tak darován krásnými záponami, prsteny, koňmi a jinými rozličnými dary. Lev z Rožmitála a z Blatné byv vyslán s poselstvím do západních zemí v l. 1465—1467, projel Německem, Anglií, Francií, Španělskem, Portugalskem a Italií, doprovázen jsa Janem Žehrovským z Kolovrat, Bořitou z Martinic, Burjanem ze Švamberka, Václavem Pětipeským z Chyš, Mirošem (tuším z Vochova), Šaškem (Václavem Šaškem z Bířkova) a jinými a kde který turnaj byl, toho nevynechávali. Vyznamenali se zvláště v Anšpachu a Kolíně nad Rýnem l. 1465 a v Bruselu a Štyrském Hradci l. 1466. V Bruselu zvláště odiv vzbudili u dvora Burgundského, když v pouhé prošívanice oděni jsouce, svými hroznými palicemi a čekany se potýkali a bili. Za svou chrabrost vyznamenáni byli nad jiné Lev, Žehrovský a Bořita a obdrželi řád zlatého rouna.

Výbornými kolci byli také Mikuláš Velbloud z Kamberka v družině krále Vladislava r. 1482, Tovačovský z Cimburka t. r. a Mikuláš Pecingár z Bydžína († 1516), o němž letopisec praví: »Ten tam; by jich víc ubylo, bylo by lépe v Čechách. Byl dobrý honec a kolec.«

V příkladech těchto shrnuli jsme všechny výtečníky v rytířských hrách proslulé, ať si se vyznamenávali ve vlastních turnajích anebo kolbách aneb jiných hrách, protože podle skrovných pamětí nebylo možno je rozlišiti. Dotkneme se ještě některých zvláštních kratochvílí rytířských. Nejčastěji se připomíná kolba, ale jest podle Štítného věcí tak zlou aneb horší jako turnaj, »nebo větší jest tu hrdost, aniž jest tak potřebna jako by byl turnaj, by zapověděn nebyl; neb v turneji srozumí člověk, jak by se v boji správném svého místa držel, ale v koli jednoho kruha odění není, by byl k boji užitečen« (Jireček místo slova kruha čte druha, vykládaje potom kolbu jako souboj bez zbroje neb brnění, čemuž přisvědčiti nelze pro doklady, že v kolbě rytíři též odění na sobě měli, ovšem neměli zbraně.) Nedočkaví již večer před turnajem síly své zkoušeli v kolbě, kterou vesperú nazývali.

Jinou hrou rytířskou bylo běhání neb honění ke kroužku. Vyhrál ten, kdo v plném trysku kroužek visutý kopím nabral. Takové honění bylo l. 1570 v Praze a l. 1572 v Pešti, jak svědčí Březan ve svém životopise Viléma z Rožemberka. Také císař Matyáš s pány českými a dvořany svými do kroužku a do kvintany honil, když bylo po korunování manželky jeho Anny v Praze na Hradčanech (1616, 30. února).

Digitized by Google

K rytířským hrám náležela též hra do kvintány (z francouzského la quintaine). Dali si udělati loutku s lidskou tváří (le quintan, le faquin, ital. quintana), která držela v ruce hůl nebo bičík a když kdo na koni s oštěpem se proti loutce rozehnal, aby ji bodl, ale toho nedovedl, loutka jezdci ránu dala. Hra tato připomíná se v počtech archivu Třeboňského (1615), kdež se čte: Hendrychovi truhláři od udělání kvintány, čtyř kop tyček k honění kvintány, čtyř lancí k honění kroužku a dvou labutí na šraňky panny šlechtičny (Benigny ze Švamberka) 46 k. 17 gr. l. d. Jiný doklad k r. 1616, jehož obsah nahoře připomenut byl, čte se v Beckovského Poselkyni (II. b. 77).

Ve Francii byla hra ta již ve 12. st. mezi zkouškami při přijímání nového rytíře (Lavisse — Ramband Histoire générale. L'Europe féodale na str. 31.).

O nádheře a nebezpečí při turnajích, o jich zanikání a jiném obšírně by se mohlo mluviti. Zanecháváme toho proto, poněvadž ta věc, přísně soudíc, do tohoto spisu nepatří.*)

*) Kolář přál si tuto stať v heraldice míti a proto jsem ji sem pojal. Čistého sepsání po něm nezůstalo, než jen několik nesouvislých listů, z nichž jsem přítomné sestavil. Pěkný obraz turnaje, zejména boj Jindřicha z Jenšteina a tuším Kamaréta z Žirovnice spatřuje se v paláci Píseckého hradu a jest nyní obnoven.

Digitized by Google

Rejstřík jmen osobních a rejstřík věcný.

Absolonové z Ledské, vladykové 239
Adam Cyrill, měšťan 270
Adamita 42
Adamitka 42
Adelspiegel 82
z Adlaru Markéta 119
Adler, časopis 36, 82, 83
z Adrspachu pánové 186
z Aichu vladykové 184, 193
Akademie Česká císaře Františka Josefa 19
St. Albans, Book of 82
z Alběnic 175
Albert, podčeší 138
Albrecht, císař a král 89, 90
Albrecht III., vévoda bavorský 301
Alderové z Lošan 195, 300
— Prokop 300, 307
— Tomáš 300
Alliance nebo spojení erbů 332
Alt z Kastellu, Daniel 66
— Hanuš 66
de Altenburg Chalkohus 326
— Chunradus 326
Alter z Lazska, Václav 94
Alter z Ločan, Václav 342
z Alvensleben Lukard 230
Amadeus, vévoda Savojský 237
Aman Jošt 82
Amor 266
Andělé 39, 40, 265, 267, 268
Andělíček 264
Andělové z Ronovce, vladykové 78, 177
Andreas praepositus 126
Anežka 23, 289
Angelus de Ponte curvo 303
Anjou (rod) 282
sv. Anna 169
Anna, králová 100, 374, 376
Apetz 303
Arbor genealogica 111
Arcibiskupové 20
Arciděkan Plzeňský 21
Arciděkanové 21
Arcijahnové 21
Arcikněz Polický 21
Arcitruksas sv. římské říše 16
Archiv Drážďanský 38
Archiv menší neboli šlechtický 85, 365
Archiv městský v Litoměřicích 3
Archiv místodržitelský v Praze 3
Archiv státní ve Vídni 3
Archiv svatováclavský 39
Archiv zemský v Brně 4
Arma 15
Armes 15
Armoiries 15
Armorial Gelre-ův (par Gelre) 172, 227
Armorum insignia 15
Arnndorfer zu Wiellamitz Wolfgang 191
Arnošt, arcikníže 374
Astfeldové z Vydří sv. pánové 309
— František 129
Asyl, outočiště 48
z Attemsu hrabata 324
— During 324
— Mikuláš 324
z Auersperka 177
z Auethanu Adolf 49
— Jan Jindřich 49
Aula Caroli IV. 84, 102
Auripigment 135
Auštitský z Klenče, Jakub 260
z Auxy Jolanda 126

z Babčic vladykové 207
Badůrek ze Škočova, Jan 64
Bagemihl 83, 247
Bakalář 46, 48
Balbín Bohuslav 84, 85, 111
Bambuličky (nečičky) 328
Barchancové z Baršova 250
z Barchova vladykové 75
Baršové z Kamenice 168 246
z Barštejna vladykové 175, 246
— Lidmila 126
Bartschové 82
z Bartušova Jan 325
Barva, barvy 25, 40, 135
Barva bílá (stříbrná) 12, 140
— černá 24, 135, 140
— červená neb rubínová 12, 27, 135 140

Digitized by Google

Barva heraldická 135, 140, 171, 172
— modrá nebo blankytná 25, 135, 140
— purpurová 140
— rohů 261
— zelená 135, 140
— zlatá 25, 27, 140
— žlutá (zlatá) 12
Barvy na křídlech 259, 260
— na praporech 278
— rakouské 278
— štítu 337
Básníci vavřínem věnčení 48
Básníky vavřínem korunovati 46
Bassen Jan 105
z Batelova vladykové 185
Bavor ze Žinkov 240
z Bavorova pánové 218
— Martin 89
Bavorové ze Strakonic páni 29, 72, 131, 218, 242
— Jan (ze Strohlenburka) 29
Bavorovici 249
Bazilika zelená 193
Bazilišek 199, 201
— s panenskou hlavou 202
z Beaufortu Jan 337
z Beaumez Johanka 126
z Bečvar vladykové 176
Bedřich, císař 45, 52, 87, 92, 93, 94
Bedřich, král 90. 91
Bedřich, vévoda český 18, 204, 275
Bedřich III. 50. 231
Bedřich IV., císař 290, 341
Běhání neb honění ke kroužku 376
z Běhařova vladykové 244
— Bohuslav 244, 329
z Běhušic vladykové 177
z Bechlína vladykové 164
— Budivoj 164
— Janek 164
— Vaněk 164
z Bechyně pánové 183, 255
— Tobáš 233, 255, 313
Bechyňové z Lažan, rytíři 244
— pánové 12, 40, 183
z Bejšova vladykové 182
Běl olověná 135
z Bělčic, Oldřich řeč. Jahoda 177
z Bělé pánové 131, 175
z Bělé a Gutšteina pánové 341
— Racek 131, 341
z Bělé vladykové 211, 217
— Sezema 327
Belina 209
Bělohorský z Jestřebí Jan 62, 185
z Bělušic vladykové 181
Belvic z Nostvic Jiřík 121
Benedové z Nečtín 73, 218
— Žofie 225
Beneš 124
z Benešova Tobiáš 132, 375
Benešovici pánové 20, 72, 132, 217, 218, 255
Benešovský Ješek 293
Bentheimský rod 351
Beran 125, 178
— (půl) 344
— kráčející 178
— s panenskou hlavou 199, 344
— vyskakující 14, 178, 253, 317
— vzpiatý 355
Beránek bílý s korouhvičkou červenou 343
— boží stříbrný 359
— velikonoční 178
zlatý 136, 178
Beránek viz z Duban Aleš
Berbek Prokop 89
Berbstorf Kašpar 90
— Kašpar syn 90
— Šebastián 90
Bere Bedřich 324
— Didericus 324
Hans 324
— Johannes 324
z Bergova pánové 103, 203
Berka z Dubé a z Lipého 306
Berkové z Dubé páni 12, 186, 254, 351
— Jindřich Volf 335
— Ludmila 124
— Markéta 225
— Václav 225
Beřkovští ze Šebířova vladykové 215, 243, 251
Berla (pedum, pastorale) 286, 306
— opatská zlatá 215
— pastýřská 20, 21, 22
z Bernartic páni 84
Bernáškové ze Žebnice 185
Ch. S. B. Bernd 83, 141
z Bernecka a z Kunstatu, hrabě Boček 229
Běs, mužíček s pohanským kloboukem (Heidenmännlein) 14, 247, 311, 317, 366, 367 368
Běsové z Trotiny, sv. pánové 189
— Adam 291
z Beté 100
z Bezdědic vladykové 93
— Bartoloměj 93
— Jan 297
— Pavel 93
— Václav 93
z Bezdědkova Mikuláš Komon st. 320
z Bezdružic Bušek 323
Bezdružický z Kolovrat Václav 266
z Bezvěrova 178
Białynia 11, 209
z Biberšteina Jan 123
Bible krále Václava IV. 12, 225, 266
Bible Táborská 276
Bible Velislavova 148, 215, 238, 312
z Bienenberka K. 85
Bierbräuer z Breusteinu Josef Friedrich 49
Bílští z Bílska 217
— Jakub 61
Bílý Jan 45
Bírka z Násile Alexander 120
— Bernart 322
z Bířkov Ota 184

Digitized by Google

Bírkové z Hotendorfu Kašpar 95
— Vavřinec 95
Birš z Oužlebí Jan 197
Biskupství Tridentské 17
Bítovští z Bítova pánové 186
Bitovští z Lichtenburka 103
Bítovští z Mošnova 210
Bítovští ze Slavíkovic 210
z Blahotic vladykové 193
Blahuštští 73
z Blaicheru Jan Kazimír 49
z Blanska Jan 89
Blason 15
Blasonování erbů 8. 40, 82, 140, 171, 206, 253, 339, 340–352, 353–357, 362, 363, 364.
z Blatné 218
Blažek 86
z Blažimě vladykové 177
Bleh z Lipky 76
Bližívští z Bližívé vladykové 175, 329
z Bludova Čeněk 326
Bobr 63
Bobrovský 83
Bockové 116
Bodlák 33, 62, 190
Bodlákové z Měšovic 190
Boharynští ze Hrádku 248
Bohdanečtí z Hodkova, rytíři 32
— Petr 32, 125
— vladykové 214
— Kateřina 125
— Kuneš 288, 290
Bohuchvalové z Hrádku vladykové 242
Bohuslav purkrabí Zvíkovský 201
Bohuslavův Prokop 293
Bohušové z Otěšic, rytířové 204
z Bochova Václav 89
Bojanové z Kamenné Lhoty vladykové 214
Bok štítu 148
— levý 149
— pravý 149
Bontanus Viktor 82
z Bořejova 29
Boreš z Dubu a na Jezeře Václav 208 342
Borghini 139
Boříkovští z Košmberka vladykové 158
— Burian 129
z Bořislavě vladykové 216
Bořita syn Dipoldův 195
Bořitové z Martinic 188, 376
Bořitovici nebo Vršovci 132
Bořkové z Dohalic, Alžběta 124
Bořkové z Dubu vladykové 307
Bořkové ze Křtěnovic 170
Bořkové z Nové Vsi vladykové 248
z Borotína vladykové 192, 205
— Mikuláš 293
Borovec z Boru jinak z Rovného Jan 77, 178
Borovice 52, 188, 266
— zelená 197
z Borovnice Jindřich 230
— Pešík 230
z Boršova 218
Boršové z Oseka 13, 28, 248
— Boreš starší řečený Hrábě 31
— Bušek 184
— Jan 28
— Slavek 22
z Boru pánové v. ze Švamberka
z Boru Malého nebo Panského pánové 215
Boryňové ze Lhoty vladykové 204
— Adam 229
z Boskovic, z Bozkovic pánové 103, 104, 205. 2 2
— Jan 115
— Vaněk 104
— Veronika 104, 115
z Bošilce vladykové 216
z Bošína vladykové 216
Bošinští z Božejova 210
Boubinští z Újezda nebo z Újezdce rytíři 77, 169
z Božejova vladykové 216
z Božkovic Anna 125
Bračičtí z Chodova 353
— z Chořov 205
Bradatice viz Sekera
Bradlečtí z Mečkova 29, 124
Bradští z Labouně 78, 177
— Jindřich Otík 123
Braka bílá 92
Brána mezi řežemi 346
— otevřená černé barvy 52
— s visutou mříží 341
— zavřená 18
— se zdmi 51, 213
— zlatá 341
— žlutá 51
z Brandýsa pánové 175
Branický z Maršovic Martin 62, 187
Branišovic vladykové 30
— Jan Pehm 30
Branišovští z Branišova 169, 245
Brány 209
z Bratříkovic vladykové 176
— Bohuněk 314
— Přibík 150, 314
Bratrstvo s obručem 78
Bratrstvo rytířské řeč Rudenpant 293
— těla božího 292
z Brda vladykové 170
Břevno 253
— půl 79
— bílé 335
— pokosné 241, 315
Březan Václav 85, 233, 376
z Březí vladykové 177, 179, 215, 315
— Bušek 315
— Mikuláš 308, 325
z Března vladykové 208
z Březnice pánové 175, 251, 296
— Havel 296, 350
— Jindřich 251
— Štěpán 240

Digitized by Google

z Březovice 209
Březský Michal 61
Březští z Veselí nebo z Březí 206
z Briesen a na Telcích
— Antonín 325
— Eva 325
Břístští ze Břístí 168
z Břísťan vladykové 252
Bříza 188
Břízští z Břízí 315
z Brloha vladykové 216
z Brodu pánové 192
Brog, erb polský 214
Broumové z Chomutovic 170
Broumové z Měřetic vladykové 241
Broumové z Újezda 190
z Broumovic Václav 250
Brtnický z Valdštejna Hynek 264, 293
Brtvín z Ploskovic Jan 61
— Jan Václav 61
Bruncvik 375
Bryesnerové z Pirku 184
Buben 30, 244, 252. 315
— kostelní 219
— vojenský 219
Buben z Hrádku Stach 30
z Bubenhofenu rytířové 309
z Bubna vladykové 211
z Bubna hrabata 30, 219, 252
z Bučí
— Abrecht 257
— Ctibor 257
Budákové z Budáků, vladykové 178
— Markvart 77
— Martin 77
z Budče vladykové 204
z Budčevsi vladykové 210
Buden z Benešovy Hory 76
z Budčtic a ze Vzdouně pánové 215
z Budišova vladykové 218
z Budohostic vladykové 204
Budovci 256
z Budšovic Čeněk 326
Bůh Otec 169
Buhurd 373
z Buchova vladykové 181
Buk 189
Buk červený 92
Bukovanský z Bukovan v. Pinta.
z Bukové sv. pánové 296
z Bukoviny 209
z Bukovna vladykové 183
z Bülzingslebenu rytířové 303
z Bünau sv. p. Rudolf 127
Bunavští 116
Buquoi de Longueval
— Jan 126
z Buřenic Václav 293
Burgmannschaften 74
Bušek Linhartův, arcijáhen kouřimský 215
z Buškovic vladykové 181
z Buškovic páni 79
z Bušovic vladykové
— Jan 244, 330
Buvol 52
Bůvol z Radonic 206
Buzici 12, 32, 72, 132, 175, 231, 251, 255, 296
Buzičtí z Buzic 244, 276
z Buzic Alexandr 118, 348
Buzikán 217
z Buzova Beneš 320
Býčkové z Nespěčova, vladykové 182, 325, 351
— Jan Bruon 325
— Václav 325
z Bydlína vladykové 210
Bydžovský z Humburku Jiřík 195
Býchorští z Raškovic, vladykové 193
Býk 57, 177, 246
— barvy tělné 196
— černý 128
— poloviční 177
z Bysně vladykové 190
z Bystřice vladykové 204
— Bušek 249
Byšičtí z Byšic
— Hanus 325
— Hendrych 325
— Jan 325
— Rameš 325
— Václav 325
Býšovci z Býšova 315
— Jan 128, 129
Bzencové z Markvartovic vladykové 203
Bzenští z Prorubě, rytířové 182, 351
ze Bzí vladykové 207
ze Bzové vladykové 193 251

Calta 31, 216
Caltové z Kamenné Hory 216
— Bošek 31, 233
Cardové z Petrovic 205
Carchesius z Krausenthalu
— Martin 260
— Matouš 260
Castel v. Zamček.
de Cebar Baroch 91
z Cehnic pánové 188
Cejlové vladykové 211
Celestýn z Freifeldu Zikmunt 344
Centaur 199
Cep 205, 220
z Cepu vladykové 217
z Cerekvice vladykové 216
Cesta modrá 54.
Cetenští z Cetně vladykové 217
Cetrgsová Anna 122
Cetryc z Karyše Jan 120
Cetrysová z Kynšperka Anna 122
Cibule 191
Cikán z Čermné František 31
Cikánové ze Slupska 210
Cíl z Brloha
-- Dorota 126
Cíl z Hořovic
— Krystyna 126
Cíl ze Svojšic Petr 104, 126
Cimburí 29, 162, 163, 326

Digitized by Google

Cimburkové z Cimburka, pánové 29, 103, 182, 243, 255
— Alžběta 118
— Bernart, 29
— Ctibor 43, 117
— Jan 129
Cimburská Sabina v. z Řečice.
Cinišpánové z Heršláku 170
Cinobr 135
z Cinperku Brikcí 107
Ciolek erb 13, 32
z Cipína Dvořata 245, 249
Cirkl železný 96
Císař 43, 44
— korunovaný 169
Císař ze Hliníku Jan 300
Cívka 158
z Cizkrajic vladykové 211
Clary-Aldringen knížata 80
— Jan Marek, hrabě z Aldringen 80
— Jeronym z Clary 80
Cleinodia v. Insignia
Collinus z Chotěřiny Matouš 200
Calloredové dostali dědičně větší palatinat 49
Comes palatinus 44
Comitiva v. Palatinát.
Cop 291
z Cremailles Anna 126
Croy-Dülmenští, knížata 354
— vévodové 354
ze Ctěnic vladykové 196
Ctibor ze Ctibořic 269
ze Ctiněvsi Jan 314
— Mikuláš 314
Cukrové z Tamfeldu, hrabata 215
Curyšská sbírka erbů 82, 102
z Czachticz 97

Čabeličtí ze Soutic 323
— Anna 127
— Jan 127
— Johanka 127
— Karel 104, 127
— Kateřina 127
— Krizelda 127
— Prokop 126, 127
— Václav 127
z Čabuze vladykové 207
Čáchovec 251
z Čachovic vladykové 216
— Ješice 194
Čáchovský ze Svémyslic Maximilian Erdmann 300
Čámští z Ostrého vladykové 204
Čáp 26, 114, 146, 246, 266, 320, 327
— barvy přirozené 182
— bílý 67
— rozkřídlený 38
Čáp v. Dobřenští z Dobřenic
Čapek ze Sán 175
Čapský z Choltic Jan 183
Čára, čáry 23, 222
— berličková 163
— bílá 57
— černá 57
Čára červená 57
— křížová 163
— oblakovitá 165
— ostrvová 163
— podélná neb na zdél dělící 150
— pokosná 150
— příčná 150, 300
— šikmá 150
— šupinatá 165
— žlutá 57
z Čáslavek Mikšík 178, 233, 246
Čáslavové z Podolí 184, 314
— Ctibor Hynek 314
Čáslavský Šimon 261
— Václav 261
z Častolovic pánové 308
— Půta 169
Čéč z Budějovic 299, 306
z Čečelic vladykové 168
Čéčové páni 206
z Čéčovic Jaroslav 321
Čechlík žlutý 92
Čechové 35, 36
Čechové z Kosmáčova 213
z Čechtic vladykové 193
— Kateřina 115, 125
z Čejetic vladykové 210
— Jan 211
— Jetřich 211
— Vojtěch 211
— Zdebor 211
Čejka 31, 183
Čejkové z Chlístova 183
— Petr 31
Čejkové z Olbramovic hrabata 181, 249
Čejkovští z Čejkov 330
z Čejova vladykové 199
Čekan 376
z Čekanic vladykové 207
— Václav 319
Čepeček (pileus) 282
Čepice 280, 285, 318
— dože benátského 285
Čepice s beránkem 239, 251, 310, 319, 323, 329, 366
Čepice biskupská, mitra 21, 123, 284, 285, 368
Čepice červená 215, 242, 257
— kněžská 285
— s křídlem 256
— sv. knížat ruských 285
— převrácená 257
— vysoká 242
Čepička (caputium) 283
z Čeřejova vladykové 211
z Černčic Mikuláš 93, 96
— Pavel 93
— Václav 96
— Vítek 293
Černčický z Kácova 188
— Apolonia 122
— Jan 122
z Černé vladykové 206
z Černic vladykové 182
— Bohuslava 36

Digitized by Google

Černínové 72, 73, 102
Černínové z Chudenic hrabata 56, 156, 241, 306
-- Adam Břetislav 130
— Heřman 48
Černohorský Albrecht 264
Černohorští z Růžetína 33
— Pavel 66
z Černuc Bohuslava 264
Černý princ 270, 271
z Červeného vladykové 185
z Čestína vladykové 211
z Čestic vladykové 183
Číčovcové z Číčova vladykové
— Jan 244, 330
— Petr 330
z Čihoště Ctibor 164
Čichalovcové z Čichalova vladykové 222
z Čijevic vladykové 79, 208, 296
Čimický ze Strašína Adam 62
Čiňovští z Čiňova vladykové 177
Čirka 145, 183
Čirka z Donína Jan 145
Číše 16, 287
— s víčkem 206
Číšník nejvyšší 16
z Čížic vladykové 175
Člověčenství 46
Člověk 57, 58
Člun poloviční 208
ze Člupku Pavel 169
Čtvrt prázdná viz čtvrt svobodná
Čtvrt svobodná, prázdná 156, 320
Čúch ze Zásady Jan 293

Dačický 130
Dachs z Hammersteina Mikuláš 323
Dachsové 323
Dalemil, Dalimil 144, 150, 214, 218, 251
z Daliměřic vladykové 181, 252
— Jan Frycek 252
— Mikuláš 252
z Dalkovic vladykové 243, 255
Damascenka 24
Damascenování 138
z Daměnic vladykové 205
Daniel zvíře barvy červené 213
— zvíře barvy přirozené 62
Daník z Vostrova a z Kočic Melchior 62, 259
Dax Nix z Hammerštejna 179
z Dědkova vladykové 207
Dehlev svob. pán Biedermann 371
Dějiny erbů 7
Dějiny heraldiky 7
Dejmové (Dýmové) ze Střítěže hrabata 182
Deka 232
Dělení štítu 14
Delfíni 281
Děpoltici 18, 36, 37, 191
Desky 42
— ochranné 238, 241, 242
— památné 98
— růžovité 38
Desky zemské 342, 347
z Dešenic vladykové 175
Děvín z Děvína Jan Pamfil 53, 56
Diadochus Paprockého 29, 84, 139, 210, 239
z Dietrichsteina Maximilian 46
Diplom knížecí 326
z Dirného vladykové 132, 207
Dítě přirozené barvy 358
z Divic Diviš 190
— Jan 189, 190
— Jeník 190
— Léva 190
Dlažičky stříbrné 278
z Dlouhévsi Jan 50 91
— Zdimír 210
Dlouhoveský z Dlouhévsi Jan Hynek 285
Dlouhoveští 210
Dlugoš 83
Dmychlo ze Chlumka 77, 178
Doba Lucemburská 41
Doba Přemyslovců 41
z Dobeve vladykové 175
Dobner 85
Dobrámysl, zelina, 34, 190
Dobranovští z Dobranova vladykové 248
z Dobrémysli Jiřík Lukáš 190
z Dobrévody Jan 250
Dobřenští z Dobřenic přijmím Čáp 31, 133
— rytířové 246
— svobodní pánové 182
— Mikuláš 197
z Dobříčkovic vladykové 178
Dobříkovští z Malejova 26
— Jindřich 105
z Dobrkov vladykové 190
z Dobrkova vladykové 207
Dobrohostové z Ronšperka, páni 253
z Dobromělic vladykové 222
z Dobronic vladykové 177
— Jimram 307
— Matěj 298
— Vlček 298
— Zdeňka 298
z Dobrovítova vladykové 216
Dobrovodští z Dobrévody vladykové 185
z Dobrušky pánové 100, 132, 308
— Jaroslav 252
— Mutina 298, 308
— Sezema 298, 308
z Dobšic vladykové 213
Dobšové z Bezděkova 182
Dohalští z Dohalic 39, 155, 248
— hrabata 297, 308
Doktoři 46, 48
z Dolan vladykové 218, 291
Dolgorukov Petr 84
Dolští z Týnce, vladykové 186
Domažlický z Riesengruntu Jan 68, 354
z Domažliček (u Klatov) vladykové 80, 207, 296

Digitized by Google

Dominácková z Písnice 56
Sv. Dominik 23
z Domousic vladykové 206
Donínové z Donína pánové 103, 175, 248
Donnersteinarové z Donnersteina rytíři 14
z Donyně vladykové 183
— Jiřík 145
z Dorndorfu Jeremiáš Kemnicar 199
— Matyáš Biskup 199
— Václav Arpin 199
Sv. Dorota 169
Dörr šlechtic, August 88
Doubrava Jan, biskup olomoucký 246
z Doubravice pánové 104
— vladykové 241
Doubravkové z Doubravice 218
Doubravkové z Doubravky a z Hradiště 80, 219 246
z Doubravky vladykové 233
— Václav 233
Doubravnický z Klecan Jan 65, 186, 196
Doudlebští z Doudleb 76, 249
— Domin 76
— Jindřich 131
— Trojan 76, 245, 249
z Doupova vladykové 26
— Beneš 26, 38, 224
— Eliška 118
Doupovci 256
Doupovští 26
Dovora 43
z Drahanovic vladykové 182
Drahanovký z Pěnčína Brikcí 194
Drahanovští ze Stvolova 119
z Drahlína vladykové 175
z Drahobuze 316
— Henrych 316
z Drahobuzevsi Petr 316
z Drahonic vladykové 178, 218
z Drahotouš Bohuš 295, 309
z Drahova 192
Dráchovští z Dráchova vladykové 200, 245
Drak v. Ještěr.
Drap viz Trapp.
Drápy dva o čtyrech pazourcích 288
z Dražic pánové 191
Dražičtí z Kunvaldu 200
— Anna 118
z Dražkovic vladykové 216
z Dražovic vladykové 218
ze Dřela, vladykové 186
Dřevce 373
— stříbrné 326
Dřevo 373
Drhlen 327
z Drhovic vladykové 177
z Dřínového Zbyněk 169
z Drnholce pánové 188
Drnovský z Drnovic Jan 129
z Drochův nebo Květonova Oldřich 214, 242
z Drochův a Omleničky vladykové 242
Drslav, nejvyšší sudí Plzeňský 9, 36, 176
Drslavici 9, 72, 240, 254, 269, 305, 307
Dryslbergar z Jarpic Filípek 205
z Drštky vladykové 178
Dub 62, 185
z Duban Aleš přijmím Beránek 31
z Dubé Eliška 332
z Dubé
— Jan 103
— Václav 103
z Dubečka Otík 193
Dubenští ze Chlumu vladykové 249
z Dubkovic vladykové 218
z Dubného vladykové 179
z Dubnice vladykové 175
z Dubové Jan 76, 250
Dubský z Třebomyslic, rytíř 289
— Jan 347
Dubští z Třebomyslic, hrabata 239
Dubští z Vytínčvsi, rytířové 186
z Dubu neb od Dubu, vladykové 193, 251
od Dubu Jiřík 42
Duc z Vařin Harant 31
z Dubové vladykové 76
Duhy 196
Duch svatý 169
z Dunois Longville Jan 301
Důstojnost šlechtická 44
Dúty 31, 209
Dvéře 214
ze Dvojic Mikuláš 103
— Racek 300, 307, 353
ze Dvora Krásného vladykové 181
Dvořata z Cipína 76
ze Dvorce vladykové 178, 207
— Jan 77
ze Dvořec vladykové 218
Dvořečtí z Olbramovic, rytíři 181 249
Dvořečtí z Radkovic 207
Dýka 90, 189, 258
Dýmkové z Těptína 215, 239
— Alžběta 319
— Jiřík 319
— Oldřich 239, 319
Dýmové v. Deimové ze Střítěže.
Dystl z Bodláku Jan 33, 61
Džbánovští ze Džbánova 29, 216

de Ebeleiben Albert 318
— Lutolf 318
z Ebersteina Pavel 88
Petr 88
Ebrzvinové z Hradiště, vladykové 80, 219, 233, 245, 248
— Pavel 88
— Petr 88
z Ebula Petr 312
z Eckartsau 117
— Chadoldus 318
— Kateřina 117
— Otto 318
z Eckersburku Tomáš Ludvík 66, 345
z Egerberka Frycek 239

Digitized by Google

z Eggenberka, kníže Oldřich 45
z Eisenberka Bušek 340
z Eizingu Alžběta 323
z Ejpovic pánové 182
z Ejstebna (ze Stebna) vladykové 328
— Aleš 328
— Hrzek 154, 297, 307, 328
— Jan Jiřík Zvěst 328
— Jan Zvěst 154
— Jaroslav 328
— Zvěst 154, 297, 308
z Elčovic vladykové 183
z Elkeřic vladykové 215
z Elsterberka Heřman 329
z Elstiboře Mandelína 114
z Enzidle Jodok 90
Salzburger Epitaphik 83
die Epitaphik in Tirol 83
Eptingerové 312
Erb, erby 9, 15, 17, 41, 42, 44, 54, 236, 251, 252, 254, 299
— dějiny 35
— allianční 17
— arcibiskupský 20, 21, 123
— hrabství Bassana 27
— bavorský 311
— Beaumezský 126
— města Bechyně 346
— Benátska 358
— Bosny 14
— hrabství bregenzského 359
— Bulharska 14
— císařský 306
— český nejstarší 17
— Dalmácie 14, 357
— dokázaný 80
— Durynský 124
— Falcký 331
— Farneský 333
— Feldsberský nebo Seefeldský 317
— vévodství Furlánského 359
— knížecího hrabství gorického 360
— Gradisky 360
— vévodství guastallského 358
— Haliče 18, 352, 358
— hlavní 334, 335
— hrabství hohenembského 359
— Hrusický 23
— Chorvátska 14, 357
— Illyrie 14, 359
— markrabství istrianského 360
— kanovnictví Mělnického 21
— kapitoly Mělnické 148
— kastilský 335
— kláštera Kladrubského 148
— kláštera Oseckého 148
— kláštera Sedleckého 99
— kláštera Svatoprokopského 148
— kláštera Vyšebrodského 21
— Kleggavský 368
— knapovského pořádku 19
— vévodství korutanského 359
Erb kostela Pražského 99
— kotel 375
— Kotorska nebo Albánska 360
— kožešnický 19
— vévodství krajinského 359
— království Českého 17, 18. 142, 180, 225
— krnovský 27
— Kumánska 360
— Kutnohorský 344
— města Litomyšle 148
— Lombardska 358
— Lothrinský 221, 354, 357
— Dolní Lužice 358
— markrabství hornolužického 358
— Macedonie 14
— vévodství modenského 358
— markrabství moravského 142, 358
— městečka Nalžova 343
— navrhovati 370
— obrácený 298, 308
— odumřelý 80
— osvobozený 80
— vévodství Osvětimského 358
— ozdobený 92
— vévodství parmského a piacenského 358
— popis 85
— napříč pruhem přepažený 14
— přibraný 253
— Přímoří 14
— prostý 26
— Pruska 268
— řádu německého 359
— Rakous nad Enží 359
— Rakous pod Enží 359
— rakouského arcivévodství 335
— Rakouský 18, 55, 254, 338, 369
— rakouský císařský 18, 265, 268, 357, 358, 359, 360
— rakouský domácí 357
— rakouský s monogramem F. III. 56
— rakouský s monogramem F. M. R. 56
— Rašky 14
— rodinný 335
— rozdělený na zdél 14, 52
— rozečtvrcený 355
— rozečtvrcený křížem 333
— rozhojniti 50
— rozmnožený 56
— saský 27, 336
— velkoknížectví Sedmihradského 358
— města Slaného 233
— městečka Slavětína 30, 222
— Slavonska 14, 357
— vévodství dolnoslezského 358
— vévodství hornoslezského 358
— složený, složitý 25, 26, 80
— snížení 303, 304
— vévodství Solnohradského 359
— hrabství sonnenberského 359
— nejvyššího soudu zemského 18

Digitized by Google

Erb spojený 37
— Srbska 14
— Staroburgundský 333
— Sulzský 368
— ševců mnichovských 19
— vévodství štyrského 359
— Táborský 42, 136
— Terstu 360
— vévodství těšínského 358
— knížecího hrabství tirolského 359
— tkalců augšpurských 19
— Toskanska 358
— Tridentský 144, 180, 359
— města Údlic 221.
— Uher 18
— úplný 39
— Vianský 333
— Vindické marky 359
— Vladimířska 358
— království Würtemberského 278
— vévodství Zátorského 358
— zemský 306
— zlehčený 80
— zlepšiti 51
— zmenšený 80
Erbu ztráta 81
Erb Absolonů z Ledské 337
— pánů de Agulon 338
— Ameydenský 333
— vladyk Amchů z Borovnice 205
— Andělů z Ronovce 125
— anglického rodu královského 337
— Bavorů ze Strakonic 29
— vladyk z Bedrče 300
— Bechyňů z Lažan 126, 276
— Karla Bechyně z Lažan 265
— belgický královský 18
— benediktinů 24
— Benešoviců 20
— Berků z Dubé 120, 267, 332
— vladyk Betenglů z Neuenperka 336
— Biberšteinský 123
— vladyk z Bítova 209
— Bocků 127
— Bočonů 126
— Bohdanecký 125
— Boršů z Oseka 28
— pánů z Boskovic, Bozkovic 99, 120, 125
— starých vévod Bourbonských 333
— Jana z Bourbonu 336
— Bradských z Labouně 325
— Braidenbašský 116
— svob. pánů Brandisských 368
— Ofky z Bubna 268
— Jeníše z Budkova 247
— pana Boleslava z Budynic neb z Rožďalovic 204
— Buquoiský 126
— Buzický 347
— Jana Bydlína z Nuzkovic 184
— Bzenců z Markvartovic 125
Erb pánů z Cimburka 22, 99, 117
— Cinišpánů z Heršláku 206
— rodiny Conti 126
— Cukrů z Tamfeldu 353
— Heřmana Černína z Chuděnic 335
— Děpoltic 332
— Dietrichšteinský 345
— vladyk z Divic 189
— pánů Dobrušských 133, 336
— vladyk z Dobšic 187
— Dohalských z Dohalic 247
— pánů z Donína 120
— Doudlebských z Doudleb 169
— vladyk z Doupova 26
— sv. pánů z Drahotouš 178
— Drnovských 129
— Drslavic 296
— Jana z Dubé 256
— Fremutů z Tropčic 99
— Peška Fulfische 178
— Fulšteinský 120, 352
— Jana Františka sv. p. z Fünfkirchenů 331
— sv. pánů Fürstenwärtherů 301
— Geisbergů 124
— Gelbhornů 127
— Glaubiců 127
— Gleichovský 42
— Gonfalonierů 333
— Grauchevický 127
— Greisseneckerů 125
— Blažeje Griespeka 268
— Gumppenberský 335
— Jana z Gutsteina 234
— Hanikýřů ze Semína 186, 252
— hrabat Harachů 352
— vladyk Harantů z Kořen 190
— vladyk Hášů z Újezda 246
— Haugvicův 126, 127
— pánu z Hazenburka 126, 268, 355
— Henigarů ze Seeberka 123
— z Heraltic vladyk 117
— vladyk z Hlíny 221
— vladyky Oldřicha ze Hlohovic 210
— Doroty z Hobzí 329
— Hoferové 331
— Holců z Květnice 206
— Holičský 27
— Ješka z Hostišova 234
— Hostišovský 321
— vladyk Hošků z Milheimů 333
— Hrabišicův 204
— pánů Hradeckých 25, 237, 252, 306 333, 335, 345
— Anny z Hradce 268
— Huhovský 120
— Chafů (Schafů) 126
— Chlumských ze Chlumu 125
— Adama Chocňovského z Chocňova 190
— Josefy hraběnky Chorynské z Ledské 331
— Chotků z Vojnína 328

Digitized by Google

Erb pánů z Chotýšan 187
— Chřepických z Modliškovic 176
— vladyků Chroustenských z Malovar 185
— Chuchelských z Nestájova 208
— Ilburků 311
— z Jablonce Haška 203
— — Jana 203
— — Řehníka 203
— Janovských ze Soutic 125
— vladyk z Jeníkova 206
— Budivoje z Jesenice 205
— Záviše z Jimlína 288
— vladyk z Jinočan 214
— vladyk Kaminských 209
— Kapounovský 118
— rytířů Karlovických 190
— knížat z Khevenhilleru 228
— knížat Khevenhüller-Metschů 268
— Kitzmäglové 331
— Kadenských z Kladna 234, 276
— vladyk z Kletečné 205
— vladyk z Klobuk 189
— Klusáků z Kostelce 25, 125
— Klockericů 127
— vladyků Kočků ze Skal 185
— Kokorský 120
— pánů z Koldic 128, 332
— Těmy z Koldic 265
— Koldinců 126
— pánů z Kolovrat 131
— Johanky z Kolovrat Novohradské 268
— Konecchlumských z Konecchlumí 120
— vladyk z Konic 145
— Sigmunda Kozla z Riesenthalu 265
— Kozlovce z Kozlova Martina 178
— Krajířů 138
— Kravařský 120
— křižovníků s červenou hvězdou 221
— pánů z Kunovic 125
— Kunštatovský 18, 37, 122, 125, 131, 266, 332
— pánů z Kytlic 128
— Lamersheimu 124
— Laryšů 126
— pánů z Leuchtemberka 340
— knížat z Liechtenšteina 27
— Buriana Lichnovského z Voštic 270
— pánů z Lichtenburka 124
— pánů z Lipé 133
— Vítka z Lípy 240
— pánů z Litic 99
— Jana ml. z Lobkovic 268
— Lobkovský 124, 242, 269, 369
— z Loděnic 120
— Loreckých z Elkouše 269
— Loubských z Lub 29
— vladyk z Lukova 189
— Malcánovský 332
— Malovců 306
Erb řádu Maltézského 221
— Maltický 127
— Manovesrů 126
— hrabat z Marku 367
— Markvartický 173
— Bořity z Martinic 234, 257
— rodiny z Melun 126
— Mezeříčských z Lomnice 122
— pánů z Michálovic 117, 355
— hrabat Michnů z Vacinova 179
— vladyk z Miletínka 253
— z Miličína 125
— Minkvický 127
— knížat Minstrberských 356, Hynka 267
— Mladotů ze Solopisk 123
— pánů de Mohun 338
— Montfortský 74, 124
— Morašický 124
— Mošaurů z Valdova 193
— vladyk z Mrtník 191
— paní Anny z Mülheima 332, 333
— vladyk z Myšlína 208
— Nadelviců 127
— vladyk z Našiměřic 191
— vladyk z Návětří 221
— Návojů z Dolního 125
— Jana Nebozézka z Hradiště 201
— Nebřehovský 348
— vladyk z Neustupova 208
— vladyk z Nihošovic 185
— hrabat Nostic 239
— vladyky Adama st. Oderského z Lidéřovic 270
— vladyk z Odic 234
— Ojíře z Čejkov 330
— Okrouhlických z Kněnic 178
— Onšovských z Onšova 125
— Opočenský 336
— Opperdorfský 268
— knížat Orsini 268
— pánů z Oseka 204
— Otů z Losu 179
— Ozárovských z Petrovol 125
— vladyk z Pakoměřic 179
— vévodů Parmských a Piacenských 333
— Paulstorfský 139
— vladyk Pětipeských 198
— Petra, písaře Pražského 303
— Pflugů 127
— Pinticů z Pintic 206
— vladyk Pintů Bukovanských z Bukovan 206
— pánů z Plané 25
— Planknarů 125
— Svaška z Podolí 149
— Pogarelů 126
— pánů z Pořešína 298
— Potšteinský 27
— Pouzarů z Michnic 169, 250, 310
— vladyk z Předbořic 247
— vladyk z Přehořova 208
— Viléma Beša z Přestání 207
— Pruskových z Pruskova 125
— Viléma Pucka z Trutmaně 187

Digitized by Google

Erb Púchovský 123
— Pycklerů 126
— Rabenhauptů 332
— vladyk z Radkovic 185
— vladyk z Radovesic 206
— vladyk z Ratibořic 221
— Razických ze Vchynic 123
— pánů z Říčan 99
— Říkovských z Dobříc 206
— pánů z Risenberka (z Ryzemberka) 204, 305
— Alžběty z Risenberka 267
— Jana z Risenberka 268
— Rohravský 317
— Rochců z Otova 99
— pánů z Rosenberka (Rožemberka) 129, 131, 253
— Roupovských z Roupova 181
— Jíry z Roztok 183
— Bohuslava z Rožďálovic 257
— Rožemberský viz Erb pánů z Rosenberka
— pánů z Rožmitála 355
— pánů z Ryzemburka viz z Risenberka
— Salavů z Lípy 121
— Ratibora ze Sedčic 205
— pánů ze Seinsheimu 247, 278, 366
— Schellenberský viz Sellenberský
— Schlierbachů 124
— Schönberský 127
— Schönovský 123
— Schwallenbašský 323
— Simandlů v Křemži 20
— pánů ze Sinchinku 368
— vladyk ze Skopytec 221
— pánů Slavatů z Chlumu a Košemberka 252, 335, 345
— vladyk ze Slavětína 222
— Slonků ze Sedlce 209
— Smečanský 42
— Sobků z Kornic 125
— Stadecků 317
— pánů ze Starého Hyršteina 340
— Steinhammerův 331
— Stradoňský 348
— Strakonický 128
— vladyk ze Strhařova 208
— vladyk ze Stupic 124
— Sudliců ze Hrachovic 178
— Jana ze Sudoměře 289
— vladyk ze Suché 332
— Jiříka Lapačky ze Sukorad 204
— Svalenberský 333
— vladyk ze Svatého Pole 204
— Šafgočů 126
— Šellenberský 27, 116
— vladyk Šiců z Drahenic 205
— Šlechtínů ze Sezemic 207
— Šlejnický 127
— Šlikovský 27, 264
— Šlovických ze Šlovic 99
— Štanovských z Čechtic 208
— cáře Štěpána Němaniče 84
— Šternberský 117, 125, 265, 268, 333
Erb hrabat Štilfrídů z Ratěnic 276
— Štrasburského biskupa 313
— Švabenský 120, 224
— vladyk Švábů ze Chvatliny 213
— pánů ze Švamberka 29, 134, 253, 275
— Švarcenberský 228, 247, 278, 317, 366, 367, 368, 369
— pánů Švihovských z Ryžemberka 25, 122, 131, 241, 300, 305
— hrabat Taaffův 364
— Tasů z Peruce, vladyk 204
— vladyk z Teměřic 300
— Theatinů 24
— Traupachů 319
— Trčků z Lípy 276
— vladyk z Třebina 205
— Trmalů z Toužic 124, 126
— Hartlieba Tumbriczara 318
— Buška z Týřovic 206
— Ungelterů 124
— Uttingerů 124
— vladyky Vaňka z Valečova 194
— Vartenberský 123, 125, 138, 230, 255
— Vejtmilovský 120
— pánů z Velhartic 131, 133
— hrabat Věžníků z Věžník 176 213
— Vchynských 123
— Radslava ze Vchynic 268
— Víckovský 120
— Victumů z Eckstädtu 189
— vladyk Vikhartů ze Šánova 242
— vladyk z Vildenfelsu 179
— vladyk Vítanovských z Vlčkovic 208
— Jana Očka z Vlašimě 286
— Mikuláše Vodňanského z Čazarova 265
— Vojtěchů z Jivovice 169
— hrabat Voračických z Paběnic 257
— Vrábských z Vrábí 126
— hrabat z Vrbna a Bruntálu 195
— Estery ze Vřesovic 268
— pana Wachtle z Pantenova 267
— pánů z Waldenburka 124
— Waldštejnský 122
— Warnsdorfský 124
— vladyk ze Záhoří 185
— vladyk ze Zaječic 206
— Zajíců ze Žebráka a z Valdeka 27
— Zasiů 124
— Zásmuckých ze Zásmuk 124, 125
— Zástřizelský 120
— Zejdlicú ze Schönfeldu 126, 276
— vladyk ze Zhudovic 204
— pánů ze Zvířetic 139
— pánů ze Zvole 125
— svob. pánů z Zweibrückenů 301
— Žeberků 222
— Žehušických 208
— Žerotínský 133
— paní Anežky ze Žlebů 331

Digitized by Google

Erbe 15
Erbovní figury 14
— helma v. helma erbovní
— kodex 19
— list, listy 40, 43, 44, 46, 56, 70, 81, 87, 88, 144, 145, 146, 194, 201, 202, 225, 340, 342, 343, 344, 365
— listy německé říše 44
— obrazy 141, 277
— odznaky 7
— ozdoby 7
— pláště 263, 269, 270, 279
— pověsti 35, 84
— právo 69
— právo, dějiny 7, 35, 43
— sbírky 84
— stany nebo pavillony 263, 269, 270, 364
— umění 15
— vyobrazení umělá 203, 204
— znamení 7, 11, 12, 13, 14, 25, 30, 31, 32, 34, 36, 39, 40, 41, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 72, 136, 145, 147, 167, 168, 178, 179, 191, 194, 210, 221, 230, 236, 239, 241, 242, 252, 253, 256, 258, 276, 280, 288, 297, 299, 305, 306, 307, 309, 310 311, 312, 314, 316, 320, 327, 337, 341, 349, 350, 351, 352, 353, 355, 363, 370, 371, 375
— znamení mluvící 34, 367
— měněna 57, 58
— obecné 328, 329
— opakování 37
— ozdobená 352
Erbovní znamení posázená 352
— přirozená 167
— smyšlená 167
— umělá 167
Erbovníci 16, 33, 43, 240
Erbovník 11, 103, 234, 365
— Bosny 14
— český 207
— evropský 102
— Francouzský 82
— Gelreův 82, 225, 257
— K. z Grünenberka 82, 172
— Heckelův 318
— Jošta Amana 82
— Lobkovský 225
— císaře Maximiliana II. 102
— Mikuláše ze Salmu 102
— Virgila Solise 172
— šlechty moravské 102
— šlechty srbské a bosenské 83
— Štýrska 82
— vídeňský 326
— hrabat Vratislavů 102
Erbovníky 84, 85, 102, 103
Erbů historisování 365
závitky 102
Erby additionální, přidané 16
— allianční 12, 37, 268, 335
— arcibiskupství 20
— arciděkanů 20
— arcijahnů 20
— arcikněží 20
Erby artikulované 26, 27, 28
— biskupství 20
— blasonované 342
— cechů 18
— celých rodin 16
— české 5
— duchovní 20
— Elsaska 14
— erbovníků 33, 34
— fysických osob 16
— gild 19
— heraldické spojené 17
— hromadných osob 17
— jednotlivých osob 16
— kapitolní 21
— klášterů 20, 21, 22
— kněžské 41
— knihtiskařů 18
— kollegiatních kapitol 21
— kollegiatních kostelů 20, 21
— konventů 20, 21
— korporací duchovních 17, 20
— korporací světských 17
— křížovníků 24
— kverků 19
— listovní 16
— malované 342
— manů 313
— měniti 50
— měst 8
— městysů 18
— měšťanů 16
— z milosti panovníkovy 334, 337
— ministerialů 313
— mluvící 28, 29, 30, 32, 37, 309
— moravské 5
— nadání rozmanitých 19
— náhradné 309, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321—330, 337, 338
— neartikulované 26, 27, 28
— nedělitelné 17
— nemanželských potomkův, levobočkův 301, 302, 303
— nepravé 82
— nesprávné 25, 26
— neúplné 25
— o jednom erbovním znamení 24, 25
— o několika erbovních znameních 24, 25
— obcí 18
— obnovovati 50
— ochranné 334
— opatů 20, 21
— osob hromadných 17
— panské 36, 84
— písmeny představující 30
— polepšovati 16 43, 48, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 92, 345, 351
— Polska dávného 83
— pořádků 18
— porýnské 14
— posuzovati 370
— potvrzovati 50

Digitized by Google

Erby poznávati (diagnosa) 371
— pregířů 19
— přidané v. Erby additionální.
— proboštství 20, 21
— původní 16
— řádů mnišských 20, 21
— řádů rytířských 20, 23
— rodinné 16, 20, 35, 37, 334
— sbírka 82, 101
— se jmény shodné 26
— sfragistické 21
— slezské 13
— sloučené 252
— složené 331, 336
— společností 19
— spolků 19
— správné 25, 26
— s příjmím se srovnávající 33
— států 17, 334
— světské 41
— šmelcířů 19
— Švýcarska 14
— udělené 43
— úplné 25
— úřadů 17, 334
— vesnic panství Jindřichohradeckého 18
— vladycké 37, 84
— vojvodství 83
— vydržené 43
— westfalské 14
— záhadné 135, 136
— zavřené 48
— zemí, zemské 17, 18, 20
— změněny neúplně 50
Erby změněny úplně 50
— ženské 17
Erkingerové ze Seinsheimu 311
Euripides 35

Fafrnochy v. Přikryvadla
Falb Václav 61
Falckrabí 45
— s vyšší komitivou 47
— nižšího řádu 48
Falckrabí císařští 303
z Falkensteina Záviš 37
Falkhner z Rotentálu Tomáš 66
Faltys z Jamného Pavel 186, 353
Fart viz Žebřík.
Feflík bílý 61, 92
Feflíky 22, 59, 62, 92
Feflíky v. Přikryvadla
Fenix 57
— barvy přirozené 93
— stříbrný 94
— žluté neb zlaté barvy 54, 203
Ferdinand I. 44, 50, 51, 52, 56, 88, 116, 354
Ferdinand II. 44, 45, 48, 57
Ferdinand, arcikníže 373
Figury 12
— obecné 343, 346
Filip Dobrý 290
Firšicové z Nabdína 248
— Jan rytíř 130, 170, 226
Flaška z Pardubic Smil 374
Flans z Orlamünde Jindřich 313
z Fleischmannů Jan Jiří 49
Fojnický klášter 83
Folium nebo foliumšléch 372
Formulář 44
Francové z Liblic Jiřík 259, 354
— Václav 259, 354
Francquart Jakub 140
Franchimont z Frankenfeldu Mikuláš 49
Frank 85, 103
Frankfurter Jan 293
František I. 109
z Freišteina pánové 188
Fremutové 79
v. Frey 83
Freydal 236
Fridrich, vévoda 256
Friedl z Pillerů Jan Alois 49
Frokšteinové z Načeslavic vladykové, sv. pánové 191
Fröschlové z Marzollu 113
von Frowinburg viz z Frymburka
z Frumšteina pánové 175
— Ješek 322
— Vilém 322
z Frydlandu Půta 186
— Zbislav 239
— Zdislav 254
z Frymburka (von Frowinburg) pánové 50, 179
— Albrecht 90
— Jan Enoch 90
— Prokop 90
Frzuchar z Řepčic Václav 175
z Fuchsberka pánové 175
z Fulneka na Šumberce 231
Fulšteinové z Fulštejna pánové 189, 216
z Fürstenberka Vratislav starší 46
Fürstensiegel, Die oesterr. 83
z Fusperka Bohuslav 322
— Bušek 322
— Hynek 322
— Racek 322
— Sezema 237
— Zyněk 322
z Fussperka nebo Pokojnic pánové 175
z Fyršténfeldu Jiří Šoltava 247
— Karel Oršinovský 247
— Pavel Šturm 247

von Gablenz Petr 324
Gatterer 82
Gauerbové němečtí 19
Gauschloss 19
Geldmarové z Ústí 105
z Gellhornu Markéta 116
Gelre 102, 172, 226
Geniové 265
Geraltovský z Geraltovic Jan 114
Gerb 15
Gerbovnik (Obščij) dvorjanskich rodov vsěrossijskoj imperii 83

Digitized by Google

Gerštorfové z Gerštorfu 134, 155, 243
— Salomena 116
Geymann Jan Pavel 105
Giglingárové z Kneiselšteina 120
Glac Hanuš 92
— Jiří 92
— Lorenz 92
Glacové ze Starého domu 245
z Gleichen Majdalena, hraběnka 267
Gleysentalerové z Gleysentalu hrabata 154
z Globen 92
Glocarové ze Sedmi Dubů 33
Gloczár ze Sedmi Dubuov Gabriel 33, 186
z Goldeku rytíři 113
Golijevští 356
Gönter z Hůžové Beneš 60, 200
z Gotpruna Licek 315
— Václav 315
Gotšlarové z Kunvaldu Hanuš 199, 343
— Vaněk 199, 343
z Grandjeanů Jan Jakub 49
Granovský z Granova Jakub 258
Gregoriades z Čechoslavu Ferdinand měl menší palatinat 49
z Greifenberku pánové 165
— Jan Albín 107
Gřibovská z Kurova vladyka Anna 351
Grueb z Löwenmuthu Jiří 49
z Gruenenberka Kunrát 103
Grünberg 82
Gryf 13, 14, 57, 121
Gryfové 13, 362
Grysingar z Purkštellu Jindřich 58
z Gumppenberku svob. pánové 127
— Markéta 335
Gutštein z Otova Jan 103
z Gutšteina 100, 103, 131
— Albrecht 123
— Burjan 92
— Jindřich 265
— Kryštof 115, 265
— Zykonie 115
z Gutšteina a Vrtby pánové 175

z Habartic Jan 95
Habdankové 13
hrabě Habsburský Jan 302
Had 123, 177, 185
— s korunou 185
— modrý 358
— stočený 59, 60, 197
— stříbrný 185
— zlatý 185
Hadové z Hadersdorfu Jan 57
— Matouš 57
— Šebestian 57
z Háje vladykové 218
— Litmír 330
Hájek, kronikář, 19, 84, 85, 256
Hájkové z Hájku 196
— Matyáš Kurius 196
— Tadeáš Nemik 196
— z Hodětína 76
Hájkové Jan 76
Hák 205, 302
— bořící 205
— do ohně 205
— lodní 205
— medařský 205
Háky 299
— nebo sápě plavecké 25, 205, 259
— žluté barvy 59
— kotelné 14
Halapartna 216
z Halsu hr. Eliška 104, 119
Haluz lípová stříbrná 187
— o 7 listech 252
— stromu švestkového 189
Hammerschmied Jan Florian 49
Hamry zřizovati 47
Hamzové ze Zabědovic 297, 308
Hanikýřové ze Semína vladykové 252
— Antonín 252
z Harachu hrabata 239
— Karel 45
Harantové z Polžic a Bezdružic 75, 323
Harasové ze Sedlce vladykové 206
z Hardentunu Marie 126
Harer Toman 98
z Harffu Anna 367
z Hartenberka vladykové 213
Hartmann z Franzenschuldu 83, 318
z Hartuňkova vladykové 352
Häselerové 179
z Hasenburka (Hazemburka) pánové 72, 175, 231
— Anna 356
— Hedvika 121
— Zbyněk 20, 27, 265, 333
z Hasenkopfu šlechticové 332
Hasištejnský z Lobkovic Jan 124, 225
Hášové z Újezda 174
Haugvic z Biskupic Haruš 122
Havíř 265
Havran 32, 183, 186, 197, 367
Havránek Jan 89
Havránkové z Rybího 33
Václav 34, 64
Havránek z Vlkova Albert 30
z Hawnsperka Barbora 139
Hayzle zlaté 210
Heber F. A. 86
Hefner 18, 81, 83, 141, 165, 166, 226, 231, 237, 331, 371
Hechtové z Rosic 184
— Anna 104, 115
— Jošt 31
— Petr 115
Hejdové z Lovčic rytířové 336
— z Poříčí 177
Hejnic O 3
Hejnicové z Kadaně vladykové 176
z Helfenšteina Oldřich hrabě 304
z Hellensteina rytíř 261
— Tomáš Ferdinand Teyffel 261, 343
Helm, helma, helmy 11, 15, 25, 26, 36, 51, 92, 223, 228, 235, 236, 238, 252, 253, 362, 363

Digitized by Google

Helm barvy bílé 226
— barvy purpurové 226
— barvy stříbra 226
— barvy zelené 226
— barvy zlaté, žluté 226
— barvy železa 226
— burgundský 226
— erbovní
— heraldický 38, 216, 223, 226
—, dějiny 38
— kbelíkový nebo příklopný nebo hrncovitý 223, 224, 232, 235, 240
— kolčí neb obecní 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 63, 64, 95, 223, 224, 225, 231, 235, 261, 323, 344, 345, 346
— korunovaný 21, 123, 284
— s kytkou 230
— s reliefem obličeje lidského 224
— otevřený 223, 225
— ověnčený 345
— s ozdobami 25
— pohřební 226
— turnýřský 53, 57, 225, 231, 235, 254, 257, 258, 262, 343, 346, 366, 367, 368
— turnýřský otevřený 47, 53, 54, 55, 56, 58
— s visírem nebo hledím pohyblivým 225
— zavřený 223
— zavřitý 223, 225
Helmice 39, 40, 50, 92, 234, 237, 240
— heraldická 38
— královská 226
Heltové z Kementu 213
Henigarové z Eberka a ze Zeberka 329
z Henneberka Oto starší, hrabě 41
— hrabě Pertolt 44
Der deutsche Herald 82
Heraldická figura 223, 236
— hodnost 375
— pravidla 3, 370
— strana 112, 113
— věda 372
— vyměření 15
Heraldické kusy ozdobné 263
— názvosloví 85, 339
— názvy 144
— obrazy 276
— odznaky 280
— popisy 139
— spisy 85
— studie 83
— umění 372
Heraldický kodex 102
— rozvoj 305
— sloh 167, 168
— typ 167
der Heraldik Handbuch 83
Heraldika 5, 9, 15, 41, 86, 363
— dějiny 35. 36, 82
— prameny 86
— bavorská 14
— česká 3. 8, 9, 11, 44, 84, 147, 242, 256, 335, 337, 340, 345
— francouzská 14
— jihoslovanská 84
Heraldika německá 11, 310, 316, 318
— — dějiny 83
— polská 11, 12, 13, 14, 30, 38
— praktická 11
— theoretická 11, 26
—, třídění 82
— všeobecná 365
Heraldisches ABC-Buch 83
Heraldus 15
Heralt, herolt 10, 11, 15, 59, 63, 64, 70, 129. 372
— český 60
Heraltská komora 10
Heraltské kusy viz Heroltské kusy
Heraltští králové viz Králové heraltů.
Herb 15
Heraltovati 15
Heraltství 15
Herbarz Polski 83
Herburt erb 121
z Heřmanic vladykové 205
— Modliboh 250
Heřmanští ze Sloupna 133
Hermelín 141
— opačný 141
— zlatý 141
Herold 15, 291
Herolt v. Heralt
z Heroltic vladykové 204
Heroltská špice, Heroltský klín 67
Heroltské, heraltské kusy 12, 14, 50, 60, 61, 141, 147, 165, 196, 221, 236, 241, 248, 299, 307, 309, 310, 311, 316, 325, 327, 329, 336, 337, 343, 345, 346, 351, 352, 353
Herr z Hermsperka Franc 58
z Hersteina pánové 80, 253
z Heršteina Starého vladykové 88
— pánové 248
z Hertemberka 103
Herynkové ze Sloupna vladykové 184 217, 249
Herynky 217, 249
Hesla válečná: králů francouzských 271
— Gottfrieda Bouillonského 271
— císařů řeckých 271
— Jana Lucemb. 271
— Jiřího Poděbrads. 271
— Otakara II. 271
Heslo, hesla nebo devisy 40, 44, 263, 270, 360
— obrazná, badge 270
— slovní 271
— Anglie 271
— anglického erbu 364
— ruského erbu 364
— Španělska 271
— Adama Bechyně z Lažan 271
— Albrechta Euseba Beřkovského ze Šebířova 271
— Václava Budovce z Budova 271
— Heřmana Černína z Chuděnic na Petršpurce 271
— Mikuláše Dačického z Heslova 271
— Smila z Doubravice 271

Digitized by Google

Heslo císaře Ferdinanda V. 271
— cís. Františka Josefa I. 271
— Štěpána Gerštorfa z Gerštorfu 271
— Kryštofa Haranta z Polžic a z Bezdružic 271
— Bernarta Hochauzára z Hochauzu 271, 272
— Václava Homuta z Harasova 272
— Jáchyma z Hradce 272
— Kryštofa Janovského z Janovic 271
— Albrechta Kaplíře ze Sulevic 272
— pánů z Kolovrat 272
— Lipolta Kozelky ze Hřivic 272
— císaře Leopolda II. 361
— Jáchyma Lipovského z Lipovice 272
— knížat z Lobkovic 273
— Václava knížete z Lobkovic 272
— Jana Lohelia 272
— Jiřího Lokšana z Lokšan 272
— Baltazara de Marradas 272
— Karla Pfefrkorna z Otopachu 272
— Jindřicha Oldřicha Přichovského z Přichovic 273
— Václava st. Přichovského z Přichovic 273
— Václava Prznika z Malých Vinařic 273
— Viléma z Rožemberka 273
— Václava Svatkovského z Dobrohoště 273
— hraběte Adolfa Vratislava ze Šternberka 273
— Karla knížete ze Švarcenberka 273
— hrabat a knížat Vchynských ze Vchynic 273
— Vratislava z Mitrovic 273
— Bohuchvala Vršovce Sekerky ze Sedčic 273
— Jaroslava Zajíce z Hazemburka 273
— Bedřicha ze Žerotína 273
— (badge) prince Walesského 270
Heuchlinger z Heuchlingu Jan Kristof 49
Hirz ze Zvíkova 161
z Hirzach Vít 191
Hlasatel 10, 15
z Hlasiva vladykové 207
Hlava beraní 122
— bůvolova 94
— cikánská 31
— daněla 145
— hadí 238, 239
— havraní 32, 332
— bez helmu 169
— jednorožcova, bílá 60
— jelena, jelení 25, 93, 145, 175, 247, 352
— z kamey nebo gemmy 169
— kančí 126, 324, 327
— s kápí a krejzlikem 169
— kapra 184
Hlava s kloboukem židovským 169
— koňská 177
— kozlí 178, 233, 234, 252, 309
— kozorožcova 178
— Kristova 169
— a krk kohoutí 248, 300
— a krk kohoutí, stříbrné 340
— labutí 233, 246
— levhartí zlatá, korunovaná 357
— lidská 125. 245, 249, 313
— — kápí přikrytá 77
— — korunovaná 319
— — s noční čepicí 320
— lví 219, 237, 246
— — černá 345
— — korunovaná 252
— — žlutá 260
— medvědí 61, 246
— mouřenínova 94, 169
— mužská 76, 245
— — s oslíma ušima 200
— orlí, orličí 123, 145, 180
— — korunovaná 234
— osličí 13, 29, 144, 178, 348
— — černá 90, 91
— paví 44' 246
— psí 76, 79
— rybí 177, 238, 239
— rytíře 169
— supí 20, 101, 182, 286, 301, 315, 334
— sviní 27, 28, 29, 32. 145, 174, 175, 231, 251, 255. 296, 307, 332, 333, 356
— — černá 12, 20, 350, 355, 360
— — červená 227
— štičí, žlutá 63
— telecí 32
— Turkova 169, 336, 367, 368
— vlčí 30, 43, 76, 245 251, 309
— volská 78, 122, 177, 240
— zajíce 179. 332
— zubří 13, 28, 94
— židovská 215
Hlaváčové z Dobrého Pole 183
— z Třebechovic 186
Hlávky makové 63
z Hlavna Kryštof 324
z Hlazovic
— Bušek 326
— Buzek 326
— Drundel 326
— Jiří 326
— Ota 326
ze Hliniku vladykové 209
ze Hlohova vladykové 75, 176, 193
Hložkové ze Zbislavic 189
z Hluban vladykové 181
— páni 79
z Hluboké vladykové 211
z Hluku vladykové 185
Hnězdec z Tisové, Jindřich 318
Hoblík 210
z Hobzí vladykové 211
Hodějovští z Hodějova, pánové 102, 183, 246
— Jan, starší 114
— Přech 117, 118

Digitized by Google

Hodějovští z Hodějova Smil 114, 118
Hodičtí z Hodic, hrabata 238, 333
Höferové 323
Hofmanové z Münchsfeldu 170
z Hofu de Curia, šlechticové 301
z Hohenembsu hr. Volfgang Theodor 105
Hohenlohe 141
z Hohenlohe hraběnka Alžběta 230
z Hohenlohe a z Waldenburka Karel kn. 83
Hohenlohovy aforismy 41, 83, 230, 237, 265
z Hojovic vladykové 193, 251
Holan z Jiljova Jiří 229
Hole 280
— modré 16
z Holenštejna Hartman 295, 309
z Holešova vladykové 207
z Holetic vladykové 215
Holičtí ze Šternberka 39, 56, 306
z Holkova vladykové 183
z Holovous vladykové 75
z Holštejna neb ze Sovince pánové 120
Holub 145
— s lidskou hlavou 199
— rozkřídlený 146
Holubice 145
— bílá 183
— s lidským obličejem 124
Holubové ze Štokova 103, 145
z Homberka vladykové 175, 255
— Heřman 255
Homutové z Bosýně, vladykové 206, 321
Homutové z Harasova 155, 206
Honění ke kroužku v. Běhání,
z Honic vladykové 75, 181
z Hořan vladykové 31, 210
Horčice ze Srbic Jan 325
z Hořeměřic vladykové 206
z Hořeňovsi Hroch 155
— Jeronym 155
Hořešovcové z Libošína, vladykové 246
z Hořešovic vladykové 204
— Sezema 185
z Hořic 192
z Hořiček 209
z Hořiněvsi vladykové 247, 248
— Jeronym 297, 308
z Horky vladykové 183
— Markéta 125
Hornatečtí z Dobročovic 196
Horové z Ocelovic vladykové 153, 192
— Jáchym 153
— Jan 153
— Jiřík 153
— Markéta 239
Horšičtí 329
z Horšova vladykové 177
tři Hory 152
Hospody vyzdvihovati 47, 48
z Hostišova vladykové 181
— Ješek 103, 315
— Pavel 315
z Hostivaře vladykové 216
z Hostivic vladykové 209
z Hostouně vladykové 215
— Ambrož 93
— Dobrohost starší 138
— Isidor 93
— Jan Chrysostom 93
Jindřich 93
— Oldřich 93
Hošek z Proseče Bartoloměj 201, 257
Hošík 169
— s nádobkou 169
Hoškové z Mühlheimu, vladykové 209
Hošťálek Dětřich 293
z Hoštic vladykové 154, 207
— Václav Odolen 261
Housenka 185
Houskové ze Zahrádky, vladykové 31, 182
— Jan 319
— Václav 319
z Housky pánové 186
z Houžné vladykové 207
— Vintíř 319
Hovora z Dubé a z Lipého, hrabě 306, 335
Hovorka z Holíšovic 209
d'Hozier L. P. 82
Hrabata 39
Hrabě 28, 29, 31, 248, 251, 264
— černé 204
— o devíti špicech 22
Hrabě viz Boreš st. z Oseka
Hraběšínští z Hraběšína 182
Hrábí 31
Hrabinský z Brniova Jan 97
Hrabišici, panský rod 29, 72, 131
— Hrabiše 29, 251
— Kojata 29, 36, 204
Hrad na třech vrších 212
Hradba městská 326
Hradby s branou a věžemi 196, 212, 222
z Hradce vladykové 168
— (u Stoda) vladykové 203
— (Jindřichova) pánové 25, 36, 40, 42, 138, 142, 147, 187, 191, 237, 241, 267, 354
— Adam 138
— Heřman 138, 319
— Jáchym 138, 290
— Jan 138, 266
— Jindřich 138, 237, 267, 288, 319, 320
— Lucie 80
— Menhart 138, 319
— Oldřich 38, 138, 227, 242, 287, 327
— Vítek 223 264
z Hradce Oldřich, měšťan 222
Hradlecká z Gleichen Majdalena 42
Hrádečtí 73
z Hradišťan vladykové 169
z Hradiště vladykové 177
— Anna 126
— Jan Bohuše 348

Digitized by Google

Hradištští z Hořovic, vladykové 183
z Hrádku v. Buben z Hrádku.
z Hrádku Epík 164
— Johanka 124
— Litolt 215
— Mikuláš 164
z Hrádku a z Nové Vsi Bořek 297
z Hracholusk vladykové 170
Hřbelec 205
Hrdlička přirozené barvy 98
Hrdlo sanětí 201, 257
Hrdý z Klokočné Mikuláš 94
Hřeben 177, 205, 237, 238, 239
— černý 136
— červený 136
Hřebenářové 239
z Hřešihlav vladykové 328, 352
— Jan Stříbrný 328
Hřib 191
Hřibové ze Hřib Jan 191
— Ondřej 191
— Šimon 191
Hříč, pušťadlo koňské o třech hácích, trojhák 31, 71, 118, 210, 350
Hříč z Jimlína Záviš 31
Hříč z Hořejšího Lipna Kristofor 31
Hříč ze Střiple Přech 31
Hříč řeč. Hurt z Pozdně Aleš 31
Hříč z Touchovic Protiva 31
Hříči 31
ze Hříškova 31, 210
Hřivínové z Újezda 184
Hrobčičtí z Hrobčic, vladykové 185
— Jeronym 347
Hrobový kámen 27
z Hrobů (u Tábora) vladykové 182
Hron z Náchoda 10, 375
Hron z Pacova 99, 242, 264
Hron z Vlašimě 208
Hronův náhrobek v kostele Pacovském 36, 4
Hrot na dřevě 81
Hrozen 27
— vína 190
— vína barvy modré 64
Hroznata 192, 353
Hroznatovci 21
Hruška 31 189
Hruškové 169
Hruškové z Března, vladykové 31, 189
Hrušovští z Hrušova, vladykové 155
Hrz, purkrabí na Zvíkově 37, 99
Hrzan z Harasova, Dorota 118
— Zdeslav 54, 321
Hrzanové z Harasova, hrabata 155, 206
Hrzek ze Smědovic 76
Hubáček z Vodochod Vít 62
Hubka ze Staryc Martin 95
Hubkové z Černčic Šimon 96
Václav Stradal 96
Huebner Jeronym 105
z Hugvic Henricus 321
— Jordan řeč. Ptáček 321
Hukovští vladykové 176
Hůl poutnická 286
— s hruškou na konci 222
Hůl se třemi zelenými listy neboližto pupenci 34, 64
Hůlkové z Počernic 33
Matěj 34, 64
Hůlky 210
Humboldt 352
Humpolcové z Rybenska 177
z Hunčic pánové 175
von Hundsfeld 313
z Hůrky Albrecht řeč. Došek 176, 177
Hus 42, 220
Husa 31, 146, 230, 326
- bílá 182
— rozkřídlená 319
z Husova také ze Svinčan řečený Milota 78, 325
Husovci 177
Husovcové z Husova Jetřich 325
Husovcové ze Všejam 325
— Jetřich 325
— Milota 325
— Petr Milota 325
Hutnický z Borknštorfu Jan 240
z Huyndwilu rytířové 226
Hvězda 14, 28, 33, 38, 117, 176, 196, 216, 240, 241, 257, 300, 307, 316, 324, 352
- bílá 90
— černá 58
— červená šestirohá 24, 221
- modrá 53
— osmirohá 25, 118, 124, 214, 275, 330, 338, 343
— nad půlměsícem 351
— rozpůlená 195
— stříbrná 355, 360
— šestirohá 114, 195, 197, 250, 297, 300, 309, 336, 351
— zlatá 52, 58, 93, 96, 194, 357
— žlutá 57, 58
— žlutá o 6 špicích 67, 306
Hvězdičky šestirohé 352
Hvozdíř z Pakoslavě Jan 321
ze Hvozdna vladykové 207
Hyldeprant Satanéř 92
Hýlovec z Polkovic Jan 97
— Prokop 97
Hyršové z Pomyšle 55
— Izaiáš 232
— Pavel 232
z Hyršteina Starého pánové 219
Hyzrlové z Chodů, sv. pánové 184

z Chanovic vladykové 207
Chelčický 114
de la Chesnay des Bois Franc. 82, 192
Chinski l. b. Wenceslaus 107
Chlapec 309
ze Chlebova vladykové 207
z Chloustné Jakub 189, 245
Chlum Mstidruh 373
z Chlumčan Matyáš 220, 297
ze Chlumku vladykové 252
z Chlumu pánové 153
— Jan 103
— Jindřich Lacembok 76, 103
— Mstislav 36, 41, 99, 153, 242, 264

Digitized by Google

Digitized by Google

Janovští ze Soutic, Marie 125
Jarmarky 47
z Jarpic vladykové 176
z Jásené Zdeněk 76
Jastrzębiec erb 13
z Jedlan vladykové 211
Jedle 188
Jednorožec 123, 145, 200, 247, 267
— bílý (půl) 61, 97, 251, 344
z Jedovar vladykové 211
z Jehnědi Mikeš 76
z Jelčan 96
Jelen 14, 33, 57, 171, 175, 245, 247, [illegible]
316, 319, 322
— přirozené barvy o 3 parozích [illegible]
— — o 6 parozích 195
— — o 10 parozích 55
— ve skoku 145, 253
— vzhůru stojící 146
— vzpjatý 355
— žlutý 175
— (půl) 175
Jelen ze Mchenic Václav [illegible]
Jelenkové z Je[illegible]
— Jan Trnovanský 33
— Jiřík Zdichna 33
— Václav 33
— Veleslav 33
z Jenikova [illegible]
z Jenikové M[illegible]
Jeníškové z [illegible]
— Přibík Fr[illegible]
z Jenštejna [illegible]
— Jindřich [illegible]
Jeřáb 192, 256
— rozkřídlený 28
Jeronym 42
Jestřáb 146, 192
— přirozené barvy 35
z Jestřebic 209
Jestřibští z [illegible]
— Ozana 127
Ještěr drak 200, 255, 257, [illegible]
— drak [illegible]
— [illegible]
— na [illegible]
— zelený 200, 206
— zlatý 92
Ještěrka 255
— zelená 255
Jete[illegible]
z Jeřišt[illegible]
z Jeřišt[illegible]
Jeřišťský [illegible]
— Jindřich [illegible]
Jezdec 19, 255
— obrněný 22, 164
z Jezeřan [illegible]
Jezero [illegible]
— [illegible]
Jelec [illegible]
z Jelčan [illegible]
Jelčický z [illegible]
Jim [illegible]
z Jim [illegible]
Jindřich [illegible]
Jindřich VI. [illegible]
z Jiřic [illegible]
sv. [illegible]
— [illegible]
— v [illegible]
[illegible]
— [illegible]
— [illegible]
— [illegible]
— [illegible]
— [illegible]
— [illegible]
— [illegible]
— [illegible]
— [illegible]
— [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
— [illegible]
— [illegible]
— [illegible]
[illegible]
— [illegible]
— [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
— [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[

z Chlumu vladykové 175, 218
Bedřich 232
ze Chmelic Sigmund 76
Chmeličtí z Vlčí Hory 209
z Chmelin Ješek 76, 250
ze Chmelné vladykové 251
Chobotští z Ostředka 120, 121, 211
z Chocemic, z Chocenic Jindřich 52, 98
z Chodžova vladykové 181
z Choltic Jaroslav 192
Choltičtí z Újezda nebo z Újezdce, rytíři 77, 169
Choryňští z Ledské, hrabata 177, 238, 239
z Chotče vladykové 252
z Chotčin vladykové 195
— Vikéř 330
z Chotělic vladykové, Slavoň řeč. Boharyňka 195
z Chotěřiny vladykové 210
z Chotěšov vladykové 175
z Chotětic 79
z Chotětova Václav 89
z Chotíše vladykové 206
Chotkové hrabata 79, 175
Chotkové z Chockova 79
Chotkové z Chotkova 295, 307, 328
Chotkové z Chotkova a Vojnína hrabata 79, 175, 208, 243
Chotkové z Vojnína vladykové 151
— Bohuslav 118
— Jetřich 118
— Johanka 118
— Petr 117
Chotounští z Chotouně 175
Chotyšanští 41
Mrakota 41
z Choustníka páni 35, 39, 103, 243, 252, 253
— Beneš 252
ze Chrančovic vladykové 79, 208, 296, 307
z Chrástovic vladykové 205
Chrástští z Chrástu vladykové 152, 169
z Chrášťan vladykové 181
ze Chřenova vladykové 205
Chřenové z Velebudic vladykové 174
Chříňovci ze Chřínova 156, 159, 182, 323
Chrpa Mezenský z Mezného Oldřich 31
Chrpy 31
Chrt 31, 79, 145, 239, 246, 258
— barvy bílé 60, 79. 91, 322, 354
— v běhu 212, 213
— poloviční 176
— na polštáři sedící 309
— tělné barvě nápodobný 60
Chrtové ze Rtína vladykové 31, 79, 246, 322
Chuchelští z Nestájova vladykové 79, 296, 307
Chunradus frater 24
Chval ze Chmelné vladyka 293
z Chvališovic vladykové 211
ze Chvalkova vladykové 206
Licek 316
Mikuláš 316
ze Chvalkovic vladykové 191
Chvalkovští z Hustiřan 133
Chvalovští z Ledec vladykové 188
z Chvatlin Majnuš 326
z Chvatliny vladykové 326
— Kateřina 326
ze Chvojence Václav 215
Chybové z Kováčova 205
z Chylic vladykové 204
z Chýstovic vladykové 207

z Ilburka Vilém 143, 230
Immunita osobní 48
Indigenát 13
Indmannové 329
Infule 21, 22, 285
— zlatá 20
Inkolát 48
Insignia seu cleinodia regni Poloniae 83
z Isenberka Budivoj 299, 306

Jablko 189, 352
— červené 189
— granátové žluté 54, 55
— říšské 16, 215, 280, 281, 287, 289, 362
— zlaté 319
— zelené 189
— žluté 189
Jabloň 189
z Jablonce
— Hašek 328
— Jan 328
— Řehník 328
z Jablonné vladykové 215
Jablonský Havel 10, 375
Jahoda 191
Jahody červené 191
sv. Jáchym 169
sv. Jakub 169
Jakub, bastard savojský 301
Jakubička genealog 4
z Jakubova 177
Jalovec z Vranovic Petr 201
Jan apoštol 169
— biskup Litomyšlský 353
— biskup Olomoucký 219
— Železný, biskup Litomyšlský 20
— Lucemburský, král 17, 38, 97, 144, 224, 233, 271, 375
— probošt v Sadské 21
— probošt Zderazský 293
— řeč. Larva 376
— Jiří, bastard saský 301
Jandera 111
Jankovští z Vlašimě páni 181, 353
Janourové ze Strachnova vladykové 195
Janovici 28
Janovští z Janovic vladykové 176, 216
— Smil 106
Janovští z Janovic pánové 30, 36

Digitized by Google

Janovští ze Soutic, Marie 125
Jarmarky 47
z Jarpic vladykové 176
z Jásené Zdeněk 76
Jastrzębiec erb 13
z Jedlan vladykové 211
Jedle 188
Jednorožec 123, 145, 200, 247, 267
— bílý (půl) 61, 97, 261, 344
z Jedovar vladykové 211
z Jehnědi Mikeš 76
z Jelčan 96
Jelen 14, 33, 57, 171, 175, 246, 247, 311 316, 319, 322
— přirozené barvy o 3 parozích 65
— — o 6 parozích 195
— - o 10 parozích 55
— ve skoku 145, 253
— vzhůru stojící 146
— vzpiatý 355
— žlutý 175
— (půl) 175
Jelen ze Mchenic Václav vladyka 222
Jelenkové z Jelení hory 33
— Jan Trnovanský 33
— Jiřík Zdichna 33
— Vácslav 33
— Veleslav 33
z Jeníkova vladykové 205
z Jeníkové Mečkova 29, 216
Jeníškové z Újezda 80
— Přibík František 55
z Jenšteina Jan 315
— Jindřich 377
Jeřáb 182, 256
— rozkřídlený 38
Jeronym 42
Jestřáb 146, 182
— přirozené barvy 95
z Jestřibce 209
Jestřibští z Risenburka 75
— Ozana 127
Ještěr (drak) 200, 255, 257, 264, 266, 268
— (drak) barvy přirozené 14, 50, 51
— korunovaný 118
— na skále 121
— zelený 200, 290
— zlatý 91
Ještěrka 291
— zelená 352
Jetel zlaté barvy 190
z Jetřichovic a Kovářova Matěj 318
z Jevišovic vladykové 199
Jevišovský Hanuš 103
— Jindřich 103
Jezdec 19, 251
— obrněný 22, 360
z Jezeřan pánové 188
Jezevec 179, 323
— sedící 320
Ježek 179
z Ježova vladykové 182
Ježovský z Lub 29
Jilm 189
z Jimlína vladykové 209
Jindřich viz Vladislav
Jindřich VII., císař 202
z Jinína Zdislav 71, 73
sv. Jiří 169
— na koni 291
— v lesklém brnění 51
Jiří král 43, 51, 52, 91, 92, 220, 344
Jirka z Jirkova Achác 67
— Jan 67
— Jindřich 67
— Zikmund 67
Jitka královna česká 248
z Jivjan vladykové 169
z Jívovice vladykové 76
— Jindřich 250
— Oldřich 77. 250
— Pešek 76, 250
Jizbický z Jizbice Matyáš 345
Joannes, archiepiscopus Strigoniensis 126
z Jonu vladykové 185
z Jordánu vladykové 207
sv. Josef 169

Kabát z Výškovic Jan 347
— Šimon 347
— Zikmund 89
Kacové z Kancenpachu: Jakub Kac 34
— Jakub Rutík z Kancenpachu 34
— Mathes Kac 34
Kačer 31, 146, 182
— ze Štětína Jan 31, 182
Kačice v. Kachna
Kačicové z Konic 31
— Jan ml. 31, 182
Kadeřávkové ze Šárky 175
Kadich 86
Kadovští z Kadova 114
— Anežka 114
von Kageneck 313
Kachna, kačice 31, 129, 145, 182, 230
Kail Hynek 49
Kalenda ze Statenic Jan 170
Kalich 206, 219, 220
— s polovicí hostie 220
— s celou hostií 220
— Táborů červený 276
z Kalo hrabata 327
Kalous z Červeného Újezdce Jan 31, 183
Kamaréřové 16
Kamarétové ze Žirovnice 156, 376, 377
Kamberští z Kamberka vladykové 181, 199
— Mikuláš Velbloud 376
Kámen mlýnský 323
z Kamene vladykové 177, 216
z Kamení Oldřich 77
z Kamenice vladyka Jan 191
z Kamenice Trhové vladykové 168, 170, 174, 177
Kamenníci 41
Kameny hrobové, náhrobní 41, 98, 99, 100, 112, 124
— zlaté 356
Kamýkové z Pokratic 40, 134
— Řchoř 267

Digitized by Google

Kamýtští ze Lstiboře 155, 208, 321
Kamzík 57, 178
— černý 198
— přirozené barvy 197, 259, 354
— půl 252
Kancelář česká 44
Kancelář dvorská 21
Kancional Šamotulský 105
Kancionály 105
z Kanic vladykové 179
von Kaniss Graf, Johann 126
Kanzler v. Strahlenfeld Jan Maxim. 49
— Jan Václav 49
Kancléř nejvyšší 44
Kaňkovský z Gamsenšteina Václav 57, 197
z Kannstadtu vladykové 313
— Herbrand 313
— Rugger 313
Kapitola kollegiatní 21
— kollegiatního chrámu v Staré Boleslavi 21
— kollegiatní na Karlštejně 21
— kollegiatní na Lipnici 21
— na hradě pražském 20, 21
— kollegiatní na Vyšehradě 21
Kaple Hazenburská 20
Kapléřové ze Sulevic 13, 42, 56, 75, 241
— Kašpar 55
— Petr 228
— hrabata 181, 253
Kaplířová z Malovic Alžběta 228
Kapoun 197
Kapounové ze Smiřic 13
— Alexandr 329
Kapounové ze Svojkova: Jan 115
— Jaroslav 115
— Jindřich 115, 125
— Piram 115, 125
Kapell Petr 345
Kapr 64, 114, 118, 123, 183, 232, 243, 246, 254
— barvy přirozené 34, 61
— půl 203
— černý 375
— červený 183, 244
— stříbrný s křídloma 203
Karas 31, 184
Karasové ze Dvorce 184
— ze Dvorce Jan 31
Karel IV. 10, 19, 43, 44, 88, 102, 182, 202, 282, 288, 340
— poprsí 19
Karel VII. 301
Karel kralevic, syn Janův 18
sv. Karel Veliký 100, 281, 283
Karlačtí z Bučina 196
Karlíkové z Nežetic 122, 246, 314
— Jan 314
z Karlova Jan Kapoun 197
— Václav Bín 197
Karlové ze Svárova rytíři 56, 78, 177
— Václav 78
Kartas nebo tatarský zpyták 251
Karykové z Řezna 195
z Kasalic vladykové 169
Kasaličtí z Kaštic 216
z Kasejovic pánové 178
Kášové řečení z Jankovic 116
Kašpar, mečíř 373
sv. Kateřina 169
Kaučové z Kauče 350
Kavka černá 352, 358
Kavka Předvorský z Traskovec Mikuláš 59, 259
Kavlenec Fridrich 324
Kbelec 76
Kbelík stříbrný 193
Kdulincové z Ostroměře 195
z Keblan Vaněk 187
z Keinzinku Markéta 124
Kekulové ze Stradonic 31, 210
— Albrecht 130
— Václav 302
Kekule ze Žírovic Václav 71, 302
z Kelče Jan 188, 197
Keř hlohový 189
Kerner z Velikého Kyrbice Jan 64, 190
Kerunk z Lomu 100
Kestřanští z Kestřan, vladykové 177 239, 328
— Jan 328
— Ondřej 328
— Purkart Arnošt 328
— Václav 328
— Vojslav 328
Kfelířové ze Zakšova 162, 325
Khünburkové, hrabata 355
Kilianus Joh. Chrysostomus, probošt Vyšehradský a Boleslavský 49
Kinští ze Vchynic, hrabata 55
Kirchmayer Valentin 197, 351
Kladenští z Kladna, vladykové 142
Zdeněk 129
Kladivka hornická 333
Kladivo 205, 329
— havířské 210, 213
— kovářské 31
— a permlice 18
z Kladna Jiřík 354
— Kryštof 354
z Kladrub Jindřišek 250, 330
— vladykové 195, 209
Klamové z Martinic, hrabata 55
Klání 373
— s ostrým 372
Klanice 217
Klapý, hrad 27, 175
Klas ječný 64, 190
— ovesný 190
— pšeničný 190
Klasy obilné 174, 245
Klášter benediktinský Kladrubský 23
Klášter benediktinský ve Vyzovicích 22
— Broumovský 22
— Břevnovský 22
— Kladrubský 193

Digitized by Google

Klášter Litomyšlský 23, 193
· Nepomucký 193
— Osecký 22
— premonstratský v Želivě 22
— Pustoměřský 120
— Rejhradský 120
— Sedlecký 22
— Strahovský 22, 23
— Svatoprokopský 23
— Tepelský 21
— Třeboňský 22
— Vyšebrodský 21
— Zábrdovský 22, 132
— Žďárský 132
Klášterové augustinští 23
— dominikanští 23
Klemme 83
ze Klení vladykové 217
— Dětřich 323
— Jan 323
— Jindřich 323
— Markéta 76
Klenot, klenoty 7, 12, 14, 25, 26, 27, 38, 39, 43, 44, 50, 54, 55, 59, 60—63, 67, 185, 187, 190, 215, 227, 231, 233, 234, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 243, 244, 245, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 260, 299, 305, 310, 312, 315, 316, 318, 323, 328, 329, 362, 363
— Heidenmännlein 247
— heraldický 237
— řádový 364
— polské 13
— pomocné 238, 239, 363
— přibrané 251, 252
— žertovné 236
z Klenového 103
z Klenovic vladykové 177
Klenovští z Klenové, páncvé 29, 100, 341
— Přibík 132, 341
Klepeta račí 177, 185, 238, 239, 337
— žlutá 185
Kleště 205
— černé 122
z Klettenbergu Kunrad 319
Klíč, klíče 118, 144, 206, 216, 266, 319, 334, 348
— skřížené 286
— zlaté 21, 22
z Klíčumburka páni 206
Klín nebo špice 159, 160, 161, 323, 325
Klín bílý 67, 87
— černý 87
— červený 345
— obrácený 159, 336
— pokosný 159
— postranní 159
— převrácený 336
— rovný 159, 336
— snížený nebo stlačený 159
z Klingenberka Guda 248
— Jindřich 318
— Oldřich 318
z Klínovic vladykové 239
— Bušek 328
z Klínovic Jan 328
— Jindřich 328
z Klinšteina vladykové 240
Klobouček 214
— s modrým beránkem 367
Kloboučky železné 12, 141, 163, 165, 166
Klobouk, kloboučky, klobouky 238, 242, 280, 285
— arcibiskupský zelený s desíti třapci 20, 286
— arcivévodský rakouský 285, 338, 359
— bílý litevský viz Kolpak.
— biskupský zelený se šesti třapci 21, 285, 286
— červený se pštrosím pérem 253
— se dvěma červenými páskami 359
— kardinalský červený s patnácti třapci 20, 286
— klobouky kněžské 244
— knížecí 22, 285, 368
— kurfiřtů 285
— nad střechou kostela 22
— panský 214
— perský 93
— pohanský 246, 247, 248
— protonotářů papežských 286
— špičatý 124
— vévodský 285
— železný 216
— židovský 10, 214, 215, 320, 329
— lazebnické 373
z Klobouk Lev 22, 132
z Klokočína vladykové 79, 176
z Kloušova vladykové 175
Kluk žlutý 195, 217
Klukové ze Všenor 145
— Jan Bolec 183
z Klukovic vladykové 16, 287
Kluky 217
— žluté 33, 257
Klusákové z Kostelce 25
— Jan 119
Kly vlčí 163, 164
Kněz klečící 314
z Kněžic vladykové 248
Kniha bratrstva arlberského 36
— bratrstva sv. Kryštofa 291, 319
— Tovačovská 236
— zavřená 23
c. k. knihovna dvorská ve Vídni 19
z Knížkovic vladykové 186
z Knobelshofu Volf 214
— Zikmund 214
Knoblochové z Warnsdorfu 206
Knošp Tomáš 345
z Koberavic vladykové, Matouš 96
— Tomáš 96
Kocábka z kůry zhotovená 30
z Kocova Smil 293
Kocové z Dobrše 80, 134, 207, 296, 307
Kočka bílá, kočky bílé půl 34
— divoká 179
Kočka z Milonovic Ctibor 186

Digitized by Google

Koděra ze Zvěstovic Přibík 78
Koflíčky neb konévky 206
Kohout 75, 76, 146, 181, 182, 318, 323
— černý 181
— červený 309
— s mužskou hlavou 199
— ohnivý 181
Kojalovič Voj. 83
z Kojetic vladykové 181, 183
z Kokořova Kateřina 126
Kokořovcové z Kokořova, hrabata 239
z Kokovic vladykové 78, 177, 206
— Jindřich 78
Kol, Kolba 373, 376
Kolář Martin 3, 4, 5, 8, 45, 83, 86, 110, 150, 164, 190, 273, 377
z Koldic Albrecht 113
— Hanuš 299 307
— Těma 128, 227, 299, 307
Koldicové 39
Kolec viz Kůl poloviční.
z Kolenec vladykové 182
z Kolešovic Lipolt 322
Kolmanův Václav, kanovník Vyšehradský 293
Kolo 356
— celé 80, 307
— červené 290
— poloviční zlaté 356
— půl 118, 208, 307, 328
— o dvou špicích 79
— o třech špicích 79
— o čtyřech špicích 79, 207, 208, 332, 333
— o pěti špicích 207
— o šesti špicích 31, 114, 207, 208
— o sedmi špicích 120, 207
— o osmi špicích 207, 208
— o deseti špicích 208
— kus čili loukoť o dvou špicích 208, 342
— o třech špicích 208
— mlýnské 209
— mlýnské červené 260
— paleční 119
— šestišpicní 125
— zlaté 208, 251, 257
— stříbrné 296, 318
zlaté o šesti špicích 207, 318
Kolo ze Žíchova Jan 31
Kolokovský z Kolkovic viz Reys
z Kolovrat pánové 103, 132, 241
— Albert 229
— hrabata 229
Kolovratové ze Chřenovic páni 79, 181
z Kolovrat Krakovští hrabata 80, 181, 249
Kolovratové Libšteinští z Kolovrat 181
— Albrecht 118
František 106
Kolpak, punt, klobouk bílý litevský 58, 116
Kolský Jan 196
— Pavel 196
Koly 48
Komedka z Rovin Jiřík 196
Komenda rytířů řádu německého v Opavě 24
z Komořan Albrecht 322
c. k. Komoří 112
Komorník od desk zemských 347, 348, 349
Komorowští 13, 32
z Komošína vladykové 307
Konáč z Hodištkova Mikuláš 114, 174
Koňasové z Vydří 238
Konecchlumští z Konecchlumí vladykové 243 330
— Vilém st. 270
Konev 313
— stříbrná 241
Konévka zlatá 290
z Königsfeldu vladykové 205
Konik šachovaný 326
Konnetablové francouzští 16
z Konobrže 50
— Ondřej 92
— Tomáš 92
— Václav 92
z Konratic vladykové 79, 208, 296, 307
— Jan 308
Kontrasigilla 202
Konvalinka 194
Konvice 206, 322
Kopec v. Pahrbek.
Kopeček černý 186, 197
Kopí 216, 217, 301, 368
— rejtařské (šorcár) 219
— turnajské 148
— zlaté 356
z Kopidlna vladykové 252, 309
— Zikmunt 309
Kopidlanští z Kopidlna a z Třevace 134, 322
— Jan 322
Kopinníkové z Ejpovic 33
— Vavřinec 219
Kopt 135
Korálek Viktorin 59
Korbel (kus kola) 31, 208
Korbelové z Bukové vladykové 31, 79, 208, 296, 307
Korczak erb 13, 32
Kordulové ze Sloupna vladykové 217, 241, 249
Kořenští z Terešova 75
Korkové z Korkyně vladykové 30, 208, 243
Korkyňové z Dráhkova 114
— Markvart 114
Korona polska przy zlotej wolnośći 83
Korouhev, korouhve (pl.), korouhvice 36, 142, 219, 274, 275, 277
— bílá 277, 355
— s erbem 100
— manská arcibiskupa olomouckého 21
— kostelní červená 359
— městská 276
— říšská 365
Korouhvičky 276, 328

Digitized by Google

Koruna 12, 25, 44, 50, 123, 231, 237, 285, 340, 363, 368
— anglická 281
— bílá 90
— císařská 50, 175, 202, 241, 280, 335, 342
— císařská Napoleonská 281
— — rakouská 361, 362
— červená 215
— česká 282, 283
— daufinova 281
— francouzská 281
— hrabat 284
— — suverenních 284
— královská 48, 51, 54, 55, 215, 280, 281, 338 358, 359
— — zlatá 19, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 61, 62, 65, 67, 94, 210, 231, 247, 258, 259, 260, 262, 343, 344, 345, 346
— ombardská nebo železná 281
— německá 280, 281
— pávová 358
— pohřební (corona funeralis) 282
— polská 284
— routová 215
— rytířů a šlechticů 284
— Svatováclavská 281
— svobodných pánů 284
— toskanská (velkovévodská florentinská) 284
— uherská 281, 357
— viscountů anglických 284
— zlatá 50, 51, 52, 57, 88, 90, 91, 93, 96, 97, 136, 181, 196, 220, 352, 367
— železná 358, 361
Koruny 280
— helmové 47, 281, 284
— zavřené neb obroučkové 281
z Koryčan Sabina 37
Kos 146, 183, 252, 296, 307
Kosa 205
Kosakovský Stanislav 83
Kosmas 43
Kosmografie česká 123
— Jana z Pouchova 153, 155
z Kosovy Hory 192
Kosořští z Kosoře vladykové 241, 256
— Matyáš 256
Kostel 213
— Hrusický 23
— stříbrný 27
— Weinsberský 23
z Kostela Čestína vladykové 120, 211
Kostelákové z Kostelce vladykové 174, 213
z Kostelce vladykové 175, 188, 211
— Václav 94
Kostkové z Postupic 103, 204, 251
— Jiří Hrabiše 31
z Kostník vladykové 177
— Markéta 118
z Kostomlat pánové 9, 75, 181
— Sezema 9, 35, 36
Kostra rybí zlatá 355
Košíkové z Lomnice vladykové 251
Kot (recte Kotva) z Freifeldu
Kot Job 343
Kotečník z Domaslavě vladyka Jan 97
Kotel 206
Kotev zlatá 354
Kotouč 210, 211, 243
— hořící 38, 194, 211
— liliemi posázený 211
— s plameny 210
— železné barvy 91
— Dlouhoveských 114, 251, 285
Kotouče sklenné s malovanými erby 100
Kotulínský Mikuláš 279
Kotva, kotev 335
— bílé barvy 344, 348
Kotvice 206, 267
— černá 360
— obrácená 38
z Kouče vladykové 75
Koule 31, 90, 211, 323, 329, 351, 352, 355, 358
— čárkované 207
— černé 207
— červené 358
— modrá 358
— v plamenech 315
— se zlatými liliemi 336
Kounicové 13, 72, 133, 255
— hrabata 80, 188
— Vilém 132
Kounický z Břehu Volf 344
Koupští z Břízí 315
Kout (předek) 114
z Kouta vladykové 182
Koutští z Kostelce 170
z Kováně pánové 185
Kovaninští z Kovanína 356
Kovář ze Strhařova Petr 31, 170, 205
Kovárny zřizovati 47
z Kovařova vladykové 210
Kovkop 246
— na koni 169
Koyt Bonaventura 345
Koza zlatá 360
Kozářové a Kozařova 33
Kozel 77, 119, 171, 178, 246, 249, 322
— jako v běhu 146
— poloičný 178, 249, 252
— vyskakující 31, 76
— zlatý 359
— z Reizntolu Zikmund 107
Kozelkové ze Hřivic 31, 210
z Kozího vladyka: Ctibor 316
— Markvart 316
— Mikuláš 309
— Vilém 316
Kozlové z Kladrub 185
Kozlovští z Kozlova vladykové 213
— Martin 31
z Kozmic vladykové 178
z Kozojed vladykové 205
z Kozolup vladykové 194, 244
— Oldřich 244, 329
Kozorožec 171, 178
— (půl) 344
Kozští z Kozího 179

Digitized by Google

Kože hermelinové 50
Kožešiny 12, 135, 140, 141
z Kožišic vladykové 181
z Kožlovan Jan 92
Krabice 209
Krabicové z Veitmíle pánové 11, 13, 55, 209
— Beneš 55, 56
z Kračína vladykové 178
Krahl Karel 105
Krajířové z Krajku: Anna 122
— Kunrat 234, 256
Krajsové z Křečovic 79
Krakovští z Kolovrat v. z Kolovrat Krakovští
Král francouzských heraltů 10
— korunovaný 169
— štítů 291
z Kralic vladykové 204
— Filip 89
Králíkové z Ostrova 203
Králové z Dobré vody 75
— Vojtěch 86
— heraltů 10, 292, 372
z Kralovic vladykové 211
— Oldřich Močihub 199
z Kramolína vladykové 207
Krámy zřizovati 47
Krása z Jedlan Jan 217
Kraselovští z Kraselova vladykové 114, 207, 210, 243, 251
— Aléna 114, 118
— Markéta 251
— Oldřich 233
— Vojtěch 251
z Krásné Lípy Hanuš 78
— Mareš 78
z Krasoňovic vladykové 209
z Krašova pánové 175
— Bušek 322
— Jetřich 322
Kratce 205, 353
— stříbrné 96
z Kratonoh 209
z Kravař pánové 142, 187, 218, 249, 255,
— Beneš 103, 266
— Jindřich 230
— Petr 230, 237
Krčmové z Konipas 79, 176, 322, 326
Krčmy stavěti 48
z Křečova vladykové 205
Křečovští z Křečovic vladykové 79, 176
Kremerové z Grunova Jiřík 54, 56
— Matyáš 54, 56
ze Kremže vladykové 218
Krenauer Jan 216
z Křenic Bušek 194, 330
Křepelka 32, 183
ze Křesína 174
z Křešic vladykové 120, 211
Kreyff, Grif v. Noh.
z Krhovic (Kurvic) Albrecht 103
z Krchleb vladykové 181
Křídla 38, 237, 238, 240, 256, 339
— modrá 25, 58
Křídla orlí, orličí 55, 57, 145, 180, 187, 197, 238, 240, 249, 255, 256, 257, 259, 260, 346
— bíle šachovaná 55
— červeně šachovaná 55
— orlí černá 34, 142
— orličí rozkřídlená, roztažená 22, 51, 54, 59, 63, 142, 146, 180, 336, 338, 340
— orličí, proti sobě rozkřídlená 180
— — různo rozkřídlená 180
— rozletitá 146, 180, 187
— složená 25, 27, 39, 164, 260, 310, 311, 315, 316, 318, 326, 345
— složená červená 26
— supí 241, 316
Křídlo 14, 118, 356
— bílé 55, 58, 63, 203
— bílo-modré 62, 63
— černé 51, 58, 61, 127, 348
— černé a žluté 345
— červené 51, 55, 57, 92, 234, 257, 321, 350
— kohoutí 241
— Mezeřické 318
— modré 55, 57, 58, 59, 63
— modro-bílé 62
— žluté 55, 57, 58, 59, 63
— orlí, orličí 143, 324, 333
— červené 62, 65
— modré 96, 241
— pštrosové 95
— šachované 13, 75, 181, 254
z Křikavy vladykové 14
Křinečtí z Ronova hrabata 186
Kristus Pán 169
Kříž 21, 23, 41, 148, 156, 221, 249
— berličkový 221
— — sv. Antonína 163, 221, 247
— — Nazův 156
— — zlatý 360
— burgundský 221
— černý 221, 358, 359
— — stejnoramenný 24, 290
— červený 24, 221, 290, 337
— červený s šestirohou hvězdou 290
— dvojitý 222
— — dvouramenný arcibiskupský 20, 286
— dvojnásobný nebo patriarchů 24, 52, 221
— hákový 221
— jednoramenný biskupů 286
— Jeruzalemský 221, 288
— jetelovitý 221
— kamením drahým ozdobený 51, 342
— kotvicový 221
— — stříbrný 360
— s kuličkami 221
— liliovitý 221
— lotrovský 161, 162, 337
— maltézský stříbrný osmihranný 24, 221, 288, 289, 334
— německého řádu 288
— sv. Ondřeje 159, 161, 222, 290, 312, 323

Digitized by Google

Kříž ostrvový 221
— patriarchů v. Kříž dvojnásobný.
— nad půlměsícem 351
— řádový 364
— — zlatý 356
— řádu Johanitů 368
— routovitý 221
— rozdělený 21
— stříbrný 337, 357, 360
— — o zlatých koncích liliovitých 24
— šipkovitý 221
— utrpení na vrchu 24
— s věncem uprostřed 221
— zlatý 20, 52, 354, 360
— železný pruský 221
Kříž ze Svémyslic 241
Křižan z Hrádku Pavel 320
— Václav 154
z Křižanova pánové 75
— Jan 318
— Milota 318
Kříže tři spojené 222
Křížek 339
Křižovníci pruští v. Rytíři řádu německého.
Křižovníci Svatomárští v. Řád Johanitů.
Krk jelení 95
Krk s křidlem 124
Krkavec 183
— přirozené barvy 53
Krky labutí stříbrné 56
— supí 20
Kroj staročeský 41
Krokev, krokve, krokvice 150, 160, 162. 324
— bílé barvy 55, 89, 345, 355
— černá 345
— červená 227, 324
— modrá 66
— převrácená 325
— snížená 160
— stlačená 160
— bez vrcholu 160
— vykrojená 160
— zelená 66, 345
— zvýšená 160
— žlutá 66, 345
Kroměšín z Březovic Příbek 243, 354
Kronika Boleslavská 72
— Hájkova 138
— Pulkavova 10
— o Stojmírovi 353
— Trojanská 236
Kropáčové z Nevědomí vladykové 31, 217
— Jan 190
— ze Strkova vladykové 169
— — Václav 225
Krötenmäuler 225
Krsovský z Krsovic, vladykové, Petr 93, 208
— Jindřich Maximilián 93
Krtkové z Božího Domu 209
z Krucburka Epík 164
Kruh 206
z Krumlova pánové 37, 191
— Budivoj 37, 40, 265
— Vítek 37, 40, 237, 250, 265, 305
— Vok 37
z Krumpachu vladykové 211
z Krupé vladykové 204
z Krutěnic vladykové 207
Kružidlo 205, 244
ze Kryr Albert 187
— Albert ml. 350
— Alšík 187
— Heřman 187
Krýsové z Křečovic vladykové 176
Kryštof vévoda Bavorský 227
Ktylové z Velenov 170
Kubát z Nudvojovic Václav 344
Kubové z Waltenburku 183
Kučerové z Trkova (ze Strkova) 169
Knenringová Anežka 301
Kukla z Taurnperka Jan 65
Kůl (pruh svislý) 151, 154, 162, 181, 250, 335
— bílý 151
— dvojaký 152
— poloviční, kolec 151, 152
— clevský o osmi kopích liliovitých 222
— rovný 124
— trojatý 152
Kule z Hrádku Jan 31
Kuličky 238, 239, 240, 352, 353
Kulové z Chotče 77
— Jan 178
z Kumburka a z Blíživa Václav Heraklius 55
z Kumžáku vladykové 195
— Heřman 330
Kůň 176
— ve skoku 145
půl koně 36, 56, 114, 248, 251, 299, 327
— — bílého 64
Kuna 60
— přirozené barvy 59, 357
Kunašové z Machovic vladykové 193, 351
Kunčičtí z Kunčic 11, 222
z Kunemile Zdina 117
z Kunovic pánové 352
— Anna 125
— Eliška 122
Kunrat IV. 281
z Kunratic Jan 315
z Kunštatu 132
— Boček hrabě z Berneku 133
— Eliška 104, 115
— Erhart řeč. Heralt 115
— Jindřich 291
— Kateřina Zajímačka 122
— Markéta 119
— Petr 103
— a z Poděbrad Jiřík 132, 229
z Kunvaldu vladykové 50, 89
Kunvaldové z Kunvaldu a z Dražic
— — Bohuslav 91, 290
— — Jan 91, 290

Digitized by Google

Kurfiřt Bavorský 16
— falcký 16
z Kuřího vladykové 175
z Kurvic viz z Krhovic.
Kurzburger z Hradečné Zachariáš 65
Kustošové ze Zubří a z Lipky 55
— Jan 56
— Jindřich 57
— Jiří 57
— Matěj 57
Kustošové ze Zubřího hrabata 177
Kusy erbu 26
— ozdobné 24, 25, 364
— štítové 371
Kušaba erb 11, 209
Kuše 217
z Kút Svatomír 315
Kužel 210
Kuželové ze Žeravic 210, 211
Kůželka 161, 207
z Kvasic vladykové 218
Kverkové, nákladníci hor 19
z Kvíčovic vladykové 208
Kvintána (franc. la quintaine) 376, 377
Kyčlina ze Šonova Jan 70
z Kydlin vladykové 204
Kyj z Kyjova Albrecht 229
Kyjata v ze Zásady Jan.
z Kyjic Petr 192
Kynští ze Vchynic a Tetova 164
Kyrbicárové z Kyrbiců 33
— Cyriak 59, 191
— Kašpar 59, 191
— Valentin 59, 191
— Volf 59, 191
Kyta z kohoutích per 90
— nebo noha koňská 177
— paví 20
— rozložená 88
Kytka liliovitá 250
pávova 146
Kytky, staroč. kyty 194, 238, 239, 248, 250, 325, 326, 330, 339, 366, 367
Kytl ze Lhoty Jan 205
Kytlicové 39
— Anna 128
— Jan 322

Labounští z Labouně 244
— Markvart 325
Labuť 31, 76, 117, 146, 182, 213, 230, 249, 264, 265, 266, 291, 298, 366
— Švamberská 102, 115
Láhev na cestu 206
z Lamberka Kateřina 119
Lamingarové z Albenreutu 213
Lampachové z Lampachu 173
z Landdu Barbora 125
z Landenberka Anežka 302
z Landšteina pánové 132, 191
— Mikuláš 42
Lapáčkové ze Rzavého vladykové 31, 79, 246, 322
Lasalové z Tošku
— Jiřík 201
— Mikuláš 201
Lasalové z Tošku Václav 201
z Lasenic Petr 76
Lastuřice 185
z Lautrbachu Zikmund 91
Lázně zřizovati 47
Lažanští, hrabata 208, 296
Lažanští 13, 208
— z Bukové 79, 307
— — Ferdinand 48
— ze Strachovic 353
Lebi zu Rosetal Anna 107
Ledebur 82
z Ledec vladykové 178
Ledecký Pavel 70
z Ledenic vladykové 195
Lederer s heslem z Lilienfeldu Karel 49
Lednáčkové 40, 266
Legie římské 35
Lehomští z Malevic vladykové 79, 208, 296
Lechovský z Bavorova Václav 89
Leitholt z Javora 76
Leknín 187, 313
Lekno 11, 36, 118, 122, 174, 188, 257, 303
— bílé 188, 338
z Lelekovic Herš 372
Leliwitové 12
Lem turnajský 14
z Lemberka pánové 128, 174, 295, 296, 316
— Havel 316, 337
— Jaroslav 173
— Zdislav 173
Lemberští 39
Lemperfulerové 87
Léna 47
Lendner 165
Lenní soudy 47
Leopart 171, 303
— lvovitý 173
Leopold I., císař 22
z Lepějovic Zvěst vladyka 214
Leskovcové z Leskovce páni 204
— Arnošt 117
— Jan 114
— Jan Kryštof 130
— Jaroslav Kryštof 22
— Krescencie 117
z Lestkova pánové 182
— vladykové 119
— Jan 321
z Léšťan pánové 175
Léta dávati 48
doplňovati 46
Letice nebo feflíky rozletité 231
Letice neboli rozestrčené ocasy 61
z Letin vladykové 194, 244
— Něpr 244, 329
— Oldřich 244, 329
— Prostěj 244, 329
Letopisy české 252
z Letovic páni 254
z Letův vladykové 204
z Leubicz Kašpar 89
z Leuchtenberka hrabata 182

Digitized by Google

z Leuchtenberka pánové 80
— Albert 88
Lev 14, 18, 28, 36, 37, 40, 44, 50, 51, 53, 57, 117, 119, 121, 144, 145, 171, 174, 195, 204, 220, 224, 227, 251, 264, 265, 268, 275, 296, 302, 303, 311, 313, 315, 327, 332, 336, 341, 355
— (půl) 18, 39, 63, 64, 299, 307, 325, 332, 367
— v běhu 146
— bílý 39, 58, 127, 128, 188, 197, 238, 355
— černý 10, 51, 128, 346, 355, 359
— červený 54, 141, 171, 238, 275, 301, 333, 341, 360
— — korunovaný 357
— český 17, 18, 19, 38, 136, 171, 172, 173, 184, 200, 213, 214, 220, 283, 303, 306, 310, 316, 333, 335, 342
— — rozpjatý 27
— durynský 303
— Gleichenský 267
— habsburský zlatý 173
— korunovaný 12, 123, 124, 197, 318
— kráčející 329
— královský 52
— leopardovitý 173
— lucemburský 38
— modrý 27, 52, 61, 98, 337, 356
— se dvěma ocasy 51, 342
— okřídlený zlatý (sv. Marka) 358
— s rozžavenými ústy 53
— skotský 227
— stříbrný 56, 258, 317, 333, 356
— — korunovaný 142, 358, 360
— šerý 375
— vzhůru vyzdvižený 146
— zlatý 51, 96, 136, 171, 262, 316, 337, 343, 355, 360
— Žerotínský 152
— barvy žluté 55, 65, 190
— žlutý s rozžavenými ústy 53, 54
Lev z Rožmitála a z Blatné 376
Levhart 57, 173, 313
— ve skoku 145
přirozené barvy 62, 92
Levláři 19, 291
z Lewenberka Havel 28
ze Lhotic vladykové 178
Lhotkové ze Smyslova vladykové 188
Lhotští ze Lhoty vladykové 179, 183, 192, 204, 208
— Anna 114
— Dorota 119
— Matouš 97
ze Lhoty Vecl 77
Libečtí z Libé Hory 33
z Liběchova vladykové 246
Libenauerové z Libenavy vladykové 190
z Libenavy Václav 300
z Liběšic pánové 186
z Libětic vladykové 215
z Liblic Frycek 297
— Ješek 297
z Liblic Johanka 118, 297
— Kunšík 297
z Libkovy vody vladykové 29, 216
z Libochovan vladykové 209, 299, 306
z Libošovic vladykové 206
z Libře vladykové 182
Licenciati 46, 48
Lickové z Ryzemburka 73
z Licska Jindřich Charvát 194
— Petr Čapek 194
— Prokop 194
Lidé 39, 40, 168, 238, 245, 249, 352
Liebshaus v Liebenhausen Šebastian 49
Liebšteinští z Kolovrat hrabata viz z Kolovrat.
z Lichtemburka páni 36, 103, 183, 186, 232, 243, 254
— Smil 38, 41, 223, 224, 225, 330
z Liechtenšteina knížata 27, 324
z Lierheimu Egelof 230
Lichnovští knížata 270
z Lichtenšteina Oldřich 292
Lichtenšteinové 80
Lichvice z Lichvic Jan 187
z Lilče vladyka 103
Lilie, lilium 14, 21, 23, 31, 41, 119, 185, 189, 192, 193, 219, 233, 270, 290, 307, 310, 351, 353
Lilie (fleur de lis, francica, francisca) 192, 282, 283
— benediktinská 148
— bílá 52, 63, 67, 90, 336
— černá 53
— červená 63, 90, 337
— heraldická 165, 242, 251, 327
— modré barvy 63, 212, 358
— stříbrná 193, 213, 338
— zlatá 22, 52, 337, 354, 358, 359, 360
— žlutá 34, 53, 64
Límec turnajský, turnýřský 299 360
z Limpurka Starého gauerbové 19
z Linhartic Jiří 95
Lípa 187
De Lipa Henricus 186
Lipan 184
— (ryba) barvy přirozené 59, 60, 259
Lipanští z Lipan 168
z Lipého pánové 183, 186, 232
— Adléta 38
— Jindřich 113
— Pertolt 21, 38, 334
z Lipna vladykové 210
z Lipnice Ctibor 29
— Mikuláš řeč. z Vícemil 76
z Lipničky vladykové 217, 239
Lipolt, vévoda Březský 233
z Lipoltic vladykové 183
Lipovští z Lipovice 174
Lippe-Detmoldští knížata 333
z Lipšic vladykové 181
z Lípy vladykové 239
— Kateřina 244, 330
— Mikuláš 244
— Vítek 224

Digitized by Google

z Lípy Krásné vladykové 177, 246
Lis erb 13
Lisové 12
List, listy erbovní v. Erbovní list.
List břečtanový modrý 189
— dubový 186
— jetelovitý 239
— leknínový 335, 350
— lipový 187, 238, 255, 335
— stříbrný 321
— vinný 191, 332
Listovna Křižovnická v Praze 3
— Maltánská v Praze 3
Listy 340, 350
— jetelové 303, 329
— jetelové zlaté 17
— okrášlené 177
— prosné 191
— srdcovité 37, 238, 332
— na sťopkách, s ťopkami 238, 239, 240, 350
Liška 150, 176, 197, 200, 246. 314
— své přirozené barvy 52, 261
Liška z Bratříkovic Jan 150
— Ondřej 31
Lítaš z Lazic 219
Lithuaniae nomenclator v. Nomenclator.
z Litic pánové 100, 131, 219, 298, 308
— Heřman 298, 308
— Protiva 298, 308
— Rús st. 298, 308
— Rús ml. 298, 308
z Litic a z Potšteina pánové 341
z Litně vladykové 175
Litoměřičtí z Jizbice
— Jan 345
— Pavel 345
— Václav 345
Litovští ze Svinař 78, 177
Litvín z Nedřeva 251
ze Lnář pánové 178
z Lobdeburka
— Albrecht 322
— Ota ml 322
— Ota st. 322
— Hermann 322
z Lobkovic pánové 52, 181
— Jan 103
— Jaroslav 103, 104
— Jiří 229
— Ladislav 264
— Mikuláš 253, 290
— Václav 126, 218, 351
— Voršila 107
— Zdeněk 291
— Žofie 290
— Popel Kryštof 100
— — Matouš Děpolt 126
— knížata 52, 253
Moric 105
Lobkovská z Nechvalic Anna 225
Lobkovští 69 307
z Locquenghien pánové 141
Loď veslová zlatá 359
Lodička 154, 243, 301, 322
Lodička s veslem 63
Loďka 208, 320
Lodníci 268
Łodzia 14
hr. Lodža Čarněcký 83
z Löffelholzu sv. pánové 329
z Lohova Markéta 125
z Lohožce Alžběta 125
Lochovští z Lochovic 78, 177
z Lomné vladykové 193, 251
z Lomnice pánové 75
— Adlička 117
— Albera 242
— Anna 104
— Jan 117
— Vznata 39
— vladykové 10, 169
Lomnický z Budče Šimon 40
Lopata nebo radlička 205
z Lopaty Vilém 240
Lorečtí z Elkouše 95
— Adam 269
— Ludvík 269
— Zdeněk 269
z Losu Daniel Ota 134
Loubí modré 29
Loubští z Lub 29, 55, 100, 306
— Hynek 131
— Jan 131
Loukoť 13, 307, 308, 309, 315
— o dvou špicích 79
— o čtyrech špicích 79
— o třech špicích 79
Loukoť Lažanských 122
Lounský z Loun Mikuláš 246
Lout z Kostelce (původně z Dešova odj. z Hlazovic)
— Filip 326
— Otík 326
— Václav 326
Loutka 169
Löw z Erlsfeldu Jan Bedřich měl menší palatinat 49
von Lucz Ulrich 103
z Ludanic pánové 182
— Kateřina 122
Ludvík VIII. 192
— IX. 282
— Bavor, císař 44, 202
— král 52, 88, 98
Luk 217
z Luk vladykové 204
Luk tatarský černý 58
— červený 217
Lukášové z Dobrémysli 33
— Jiřík 34
Lukavečtí z Lukavce 133, 156, 320
Lukavští z Lukavice a z Řenec vladykové 27
— Markvart Jan 297
z Lukého vladykové 216
z Lukové vladykové 183
Lulák ze Stakořec Jan 77, 178
z Lungvic rytíři 371
z Lúňovic Jan 177
Lupen, lupeny 152, 320, 371

Digitized by Google

z Lutměřic vladykové 211
z Lützelsteina hrabata 313
z Lužan vladykové 75
— Amcha 244, 330
z Lužnice vladykové 190, 207
Lví noha 94
Lvice 10, 27, 28, 99, 124, 144, 173, 174, 295, 296. 307, 335
— barvy přirozené 51, 346
— modrá 122
— v pravo kráčející 337
— stříbrná 316
— zlatá 122
— žlutá 350
— Markvarticů 37, 171, 188, 315, 332
Lvové z Rožmitála 27, 144, 174, 231, 251, 307, 372
— Zdeněk 330
Lvovičtí ze Lvovic 33
Lyntwurm z Chlumu Aleš 31
— Bedřich 31
Lžice zednická 209

■ písmena 30, 222, 240
— korunované 237, 267
Mack šlechtic z Maggu František, měl menší palatinát 49
Machek z Geclova 206
z Machovic Kunaš 275
Majestát falešný 95
— na povýšení 85
z Makotřas Pešek 78
— Štěpán 78
Makovec ze Kdešic Chval 30
Makovice 33, 190
— věžní 212
Makovští z Makova vladykové 33, 177
— Vavřinec 33, 63, 190
Maksant Petr 87, 89, 184, 340
Malachowski 13
— Petr 83
z Malcánu rytířové 332
— Jáchym 332
— Klara Bernardina 332
Malecký 83
z Malejova Hynek 93
Malejovští 27
Malenínský z Malenína Jan 98
— Matouš 98
Maléříkové na Haslavě 352
Malesičtí z Poutnova vladykové 222
Malesičtí z Černožic vladykové 185
— Jan 131
z Malíkovic vladykové 181
Malobratřičtí z Řehce 217
z Maloměřic Blažej Jošt 190
Maloničtí z Malonic vladykové 100, 132, 177
z Malotína Mikeš 76, 249
Malovcová z Nespěčova Anna 351
Malovcové z Malovic pánové 9, 36, 75, 170, 176, 248, 251
Malovec z Chejnova a z Vimberka Jiří 56, 306
Manové 47
— hradští 313
Mareš Frant. 128
Maria Panna 22, 23, 24, 169
Marie Anna dědičná lantkraběnka Kleggavská a hraběnka Sulzská 368
Marie Teresie 109
Markl z Blna Šimon 258
z Marku hraběnka Apollonie 367
Markvart z Újezda 76
z Markvartic vladykové 183
— Jan 76
Markvartici 9, 10, 28, 39, 72, 131, 254, 255, 295, 296, 305, 315
— Havel 37, 173
— Jaroslav 37
Markvartové z Hrádku 30, 111
Marschallové 364
Maršálek nejvyšší 44
z Maršova vladykové 132, 192
z Maršovic 192
z Martic vladykové 170
sv. Martin 169
z Martinic vladykové 181
— Bořita 42, 118
— Jaroslav 46, 109
— Jiří 100
z Martinic na Smečně pánové 338
— Jaroslav 338
— Marie Eusebie 338
Martinicové 56
Martinkovští z Rozseče vladykové 196
Mashauz radnice táborské 19
z Maškovce vladykové 218
— Bušek 299
— Racek 299
Mašov ze Lhoty Mikuláš 215
z Mašťova vladykové 170
— Hanuš 103
— Milhost 22, 264
Materna z Květnice 177
— František 240
— Zikmund ml. 130, 226
Mateřovský z Chotče, Kateřina 234
Matěrovští z Matěrova vladykové 176
Matice mincovní 19
Matyáš král 55, 71, 94, 232, 374, 376
z Maurerů Fridrich Ignác 49
— Pavel Josef 49
Maušvicové z Armenruhe 187
Maximilian I. 236
— II. 56, 88, 97, 106, 169, 231
Maxové z Maxu vladykové 187
v. Mayer Karel rytíř 83
Meč 24, 38, 216, 266
— dobytý 351
— nahý 353
— páskou na způsob litery S ovinutý 289
— sedací neb sedadlný 373
— státní 362
— vytasený 19, 21, 220, 284, 289
Meče 280. 352
— skřížené 287
Mečík 189
Mečíky nahé 29
Medek z Krymlova Václav 190

Digitized by Google

Medkové z Týnce vladykové 73, 175
Měděncové z Ratibořic vladykové 169, 251
— Jan 251
z Medlova 177
— Jimram 28, 36
— Štěpán 132
Medvěd 14, 21, 57, 123, 171, 175, 208, 264, 265, 267, 268, 284
— (půl) 284
— ve skoku 145
— bílý 96
— kráčející 324
Medvěd, vladař Velizský 44
Medvědice 145, 175
z Měcholup vladykové 170
— Jan 251
Meinert 266
Melhauský z Lipan Jan 190
Melický z Výškova Ondřej 63, 212
z Mělnic Dobrohost 321
Melusina 199
Ménéstrier P. Claude 82
Měničtí z Červenévsi 216
Mennig 1.5
Mentenador 373
Meraviglia hr. Josef 86
Měrošovský Stanislav hrabě 83
z Měrunic vladykové 209, 299, 306
Měsíc 194, 195, 196, 322
— stříbrný 360
— (půl) zlaté barvy 53, 124
Měsíčkové z Dolan vladykové 302
— Jetřich 302
— Zacharyáš 302
— Zikmund 302
Měsíčkové z Výškova 309
Města královská 18
— ochranná 18
Městecký z Opočna Jan 129, 275
Městečka 18
Měšťané nobilitovaní 16
z Metelska vladykové 103, 177, 239
Metlička 190
z Metlin vladykové 76
Mezenští z Mezného vladykové 182
— Marek Chrpa 318
Oldřich Chrpa 318
z Mezeříče pánové 75
— Jan 318
— Jindřich 318
Mezeřičský z Lomnice Bohunka 118
— Jan 117
Zdeněk 117
z Mezimostí vladykové 176, 192, 322
— Jan 79
— Tobiáš 246
z Mezipotočí vladykové 206
Mezník u Klatov 99
— kamenný 24
— s křížem kláštera Zderazského 99
— s kříži kláštera Plasského 99
— u Kutné Hory 99
— u Lysic 99
— templářský 98
Mezníky 98
Mičanové z Klinštejna svob. pánové 186
sv. Michal 169
Michal dvořenín 376
Michalec z Michalovic Jan 375
z Michalovic pánové 10, 174, 295, 296, 316
— Beneš 232, 316
— Jan 39, 103, 128, 140, 173, 226, 231, 232, 237, 245, 275
— Jindřich 128
— Petr 128
— Václav 39, 127, 128, 316
z Michnic Jan 214, 242
— Mikuláš 76, 249
— Oldřich 310, 327
— Vilém 310, 327
Michovský z Bočkova Jan 350
z Mikovic vladykové 174
sv. Mikuláš 169
Mikuláš od věže 37
— kníže Opavský 38, 71, 301
— probošt 116
z Mikulovic Čáslav 320
z Miletic vladykové 216
z Miletína Zdeslav 37, 178
z Miletínka pánové 248, 253
— Soběslav 253, 307
— vladykové 253, 297
— Diviš Bořek 297, 308
— Jetřich 297
— Soběslav 39, 154, 225
— Vaněk 297
z Milevic vladykové 196
Miličín Mikuláš (z Odlochovic) 92
z Miličína Vilém 265
z Milikovic vladykové 181, 211
z Miliny vladykové 193
z Milkova pánové 182
Millauer 267
Milnářský Václav 107
Milnářsková Zuzana 107
z Miloněvic Vlašek 293
z Milonovic vladykové 152
Miltner 155
Mince česká 41
Mincovna ze Zárušic 194
z Minic vladykové 208
Ministerialové 312, 313
Ministerium státní 21
Minnesängerové 82
z Minsterberka v. z Münsterberka
z Miřenic vladykové 177
z Mířetic vladykové 207
Mírkové ze Solopisk 248, 249
z Mířkov
— Vilém reč Kocovec 321
Miroslavští z Miroslavě vladykové 103, 188, 291
— Helvida 132
z Mírovic Ondřej 320
de Misa Johannes 90
Miska 206
Místo 156
— čestné 334

Digitized by Google

Místo pupečné 334
Mistr nejvyšší 24
Mistři svobodných umění 46
Mitrovští z Nemyšle 151, 239
z Mitterwaldu pánové 298, 308
z Mladějovic vladykové 178, 249
— Bohuněk 77
— Čadek 77
— Přech 77
Vecl 77
Mladějovský ze Mstětic viz Plesnivec
— z Mladějova Jan 129
Mládenec 19, 58, 312
Mladík v rouše měšťanském 265
z Mladotic vladykové 175
Mladotové z Jilmanic vladykové 193
— ze Solopisk, rytířové 350
Mlázovští z Těšnice 175
z Mlíkovic vladykové 182
Mlýny zřizovati 47
ze Mnětic vladykové 183
Mnich 23, 248
— v černém rouše 277
— s růžencem 168, 246
z Mnichova 29
z Mnichu vladykové 211
Modř kobaltová 135
z Mokrovous Beneš 297
Molcan Jindřich 121
Ludolf 121
Monatsblatt 82
z Montfortu hrabata 219
Mont Joye 10
z Morašic vladykové 193
z Moravan 192
— Hynek 319
— Jan 319
Moravané 36
z Moravěvsi Bořita 327
— Litolt na Voděradech 26, 327
— Prokop 26
— Václav 26
pánové 26
— vladykové 26, 182
Moravičtí hrabata 188
Moreau Filip 270
Most 214
— dřevěný 214
— kamenný 214
z Mostiště vladykové 328
z Mostku vladykové 152
Mostníkové z Třemšína
— Jan 347
— Vavřinec 347
Mošaur z Valdova
Jiří Alexius 105
Mošovští z Moravčína 120
Motyka 210
Mouřenín po turecku přioděný 77
Mračtí z Dubé 255
— Karel 129
Mrakeš z Bezejovic 208
z Mrdic vladykové 188
Mříž, mříže 156, 213, 303, 304
— šikmá 159
Mříž visutá 18
— žluté 62
z Mrskles vladykové 204
ze Mšeného pánové 174
Mučkovský 83
z Mühlfrainu vladykové 193
Muchková z Gerstorfu Aléna 116
Muchkové z Bukova vladykové 177
Mülenheimové 312
Müller Bedřich 105
z Münchsfeldu vladykové 248
Munkové z Ejvančic, rytíři
— Blažej 98
— Jan 98
— Matouš 98
— Václav 98
z Münsterberka, Minsterberka knížata 121
— Jindřich st. 266
— Jindřich 52
— Voršila 121
Muří noha 222
Muštové z Řepan, vladykové 170, 205
na Mutěnině
— Dobrohost starší 317
z Mutěšovic vladykové 211
Muž (půl) 64, 169
— bělovlasý, s bílými vlasy 59, 60
— bezruký 262, 343
— bradatý 33, 62
— divoký 168, 268
— v košili, v kožených poctivicích 33
— nahý 265, 269
— v panciři až po kolena 66
— v rochetě 23
— v šupici husařské 61
— vousatý 310
— v žluté župici 60
Muže poprsí s mečem vytaseným 77, 249, 250
Muži divi 12, 40, 254, 266, 267
Muzové v úředním kroji 268
Mužíček 62
— bradatý 246, 247
— s pohanským kloboukem v. Běs.
Mylner z Mylhauzu Jan 45
z Mysletína Jan 245
z Myslibořic pánové 188, 332
z Myslína
— Beneš 322
— Václav 322
Myslínští z Aulumburka 206
z Myslova vladykové 205
Myškové ze Žlunic vladykové 208
z Myšlína Vikéř 113
Mýtský z Rychtberku Jiřík 217

N písmeno 222
z Nabdína vladykové 196
z Načerace 192
Nádoba s třemi květinami 289
— s travami 124
z Nadslavě vladykové 77, 178
Nahorubští z Nahorub 79
z Nahošic vladykové 122

Digitized by Google

Náhrobek Hrza, purkrabí na Zvíkově 37
— Jiříka od Dubu v Němčicích 42
Náhrobky devítierbovní 126
— pětierbovní 121
z Náchoda pánové 12, 144, 174, 186
z Nákla vladykové 351
— Racek 329
Nákladníci hor v. Kverkové.
Nakserové z Chotěvic 177
— Kuneš 78
Nalęcz 11, 13, 215
Nalévarny zřizovati 48
z Nalžov vadykové 158
z Náměště Budiš 36
z Náměti vladykové 219
Napínák nebo hever 217
z Nasedlnic vladykové 77, 178
z Našiměřic vladykové 176
— Jenec 295
— Oldřich 295
— Vlk 295
— Wernhard 295
Návojové z Dolního Jan 125
— Kateřina 125
Názové z Chřenovic vladykové 156
z Nebílova vladykové 75
Nebílovští z Netunic vladykové 176
z Nebovid Důbra 125
Nebozízek z Hradiště 97
Nebřehovský z Nebřehovic vladykové
— Kateřina 118, 348
— Ondřej 347
Nečičky v. Bambuličky
z Nečemic vladykové 211
— Jan Hurt 329
z Nečtin Alžběta 121
z Nedrahovic vladykové 184
Nedvězský z Nedvězí Jan 129
z Nedvídkova Tvoch 314
z Nehasic vladykové 31, 210
z Nechvalic vladykové 181
— Čeněk 326
von Neidek Otto 107
Nejedlý z Vysoké 97
Nekeliske Čech 225, 257
z Nekmíře p nové 175
— Petr Brada 322
— Racek 322
Nemanič Štěpán 14
Němci 35
z Němčic vladykové 75, 178, 182, 207, 252
z Nemošic vladykové 183
z Nemyšle Markéta 124
Něnkovští z Medonos vladykové 206, 244
z Nepomyšle Martin 204
z Neprobylic vladykové 196
z Neprochov vladykové 185
z Nestájova Magdalena 122
Něšecký 83
Něšovkové z Něšova vladykové 75, 176
— Drslav 75
Netolický z Netolic
— Bartoloměj 199
Netoničtí z Nebělov 327
Netvorští ze Březí, z Břízy 85, 315
— Jan Jiří 315
Niethammerové šlechtici 329
Nobilitace 13, 340
Noh (pták), grif, kreyff 54, 57, 145, 201, 264, 265
— ve skoku 145
— bílý 201
— černý 58, 98, 201, 202
— černý půl 202
— černý s rozletitými křídly 54
— zlatý 290, 317
— žlutý 65, 67, 98, 201
— z hlavou žlutou 202
Noha lidská 243, 245, 249
— zbrojná 170
Nohy 14
— medvěda barvy přirozené 33, 63
— orlí 180
— volské 245
Nomenclator familiarum et stemmatum magni ducatus Lithuaniae 83
z Noneken viz ze Zdounek
Norec 171
— zvíře své přirozené barvy 34
— ve skoku 145, 190
Nos 146
z Nosákov Jeronym 53
z Nosákova vladykové 193, 251
Nosakovec z Čimě 96
— Jeronym viz z Nosákov.
Nosatec 210
Nosek z Jedla 76
Nosticové hrabata 134
Notář 46, 48
Nothaftové z Falkenova 249
z Nového Dvora a z Hostišova Jan 321
z Novévsi vladykové 211
— Alexej 245
— Jeronym 91
— Pavel 94
Novohradští z Kolovrat hrabata 181
Nůž 204
Nůžky postřihačské nebo ovčácké 205, 250

Obešlíkové z Lipultovic vladykové, 201
Oblak 94
Oblaky, oblaka 165, 196
— blankytné 210
— nabělavé barvy 199
z Oblanova vladykové 207
Obličej 170
Obloha modrá 196
Oblouček, obloučky (arcus) 165, 282
Oblouk 164
z Obřan Anežka 37
Obraz 35
— sv. Jana Křtitele 343
— votivní 229

Digitized by Google

z Obříství vladykové 176
Obroučka (circulus, regnum) 281
z Obrub vladykové 206
Obruče 250
Obytečtí z Obytec 40, 184
Obytecká Marie Františka rozená Špulířovna z Jiter 76
Obyvatel země 16, 44
Ocas pávový 89, 142
— rybí 40
Oděnec 264
— v odění rytířském 51, 250, 342
— s kopím 168
— s vytaseným mečem 246, 250
Odění vojenské 36, 38
Oder ze Šťávnice Šimon 210
z Oderberku vladykové 213
Oderští z Lideřova vladykové 209
z Odic vladykové 252
— Beneš 77, 178
— Vaněk 252
Odkolkové z Újezda 77, 178, 252
— Vilém starší 77
z Odlochovic vladykové 79, 176, 251
— Přibík 251
z Odolenovic (von Döllnitz) vladykové 134
Odřivous 11, 217, 255
Odrovąż 11, 13
Odúmrtí 47
Odznak kurfiřta bavorského 287
— — braniborského 287
— — saského 287
— — virtemberského 287
Odznaky důstojností 364
— řádů, dekorace 287, 364
— na štítech 35, 287
Ogończyk erb 13
Oheň plápolající 213
— roznítěný 54
z Ohníče Jan 164
z Ohrazenic vladykové 207
Ojířové z Protivce 350
z Ojnic vladykové 182
— Petr 323
Okáč z Bříšťan Mikuláš 77, 178
Oklestek 351
— černý 189
Okno 206, 214
Oko boží 169
Okolský Šimon 83
Okoun 184, 243
Okroukličtí z Kněnic 236, 243
Okša erb 121
Oldřich vévoda 274
Olszewští 13
z Olšan vladykové 30, 205
— Jindřich 30
Olše 30
z Omleničky Oldřich řečený Drochovec 242
sv. Ondřej 169
Onšovští z Onšova vladykové 120
z Opálky vladykové 75
Opatství cisterciatské v Oseku 22
Opavští knížata 121, 316
Opavští Kateřina 121
Opice (půl) přirozené barvy 260
z Opočna pánové 31, 210, 252, 308
— Jan 252
— Štěpán 252
Oppenheimer z Oppenheimu Filip Werner 49
z Oprštorfu Jan 268
Oř bílý 52
z Oračova Odolen 213
Orbis polonus 83
z Ordelriku Václav Ferdinand 105
z Ořechové Čeněk 326
Orel 14, 35, 55, 144, 145, 180, 181, 202, 239, 270, 313, 359
— (půl) 186
— bílý 51, 97, 215, 346
— — půl 356
— císařský 19, 29, 51, 136, 200, 208, 260, 276, 278, 335, 337, 362
— — rozkřídlený 55
— černý 22, 24, 27, 51, 171, 213, 253, 254, 276, 290, 336, 341, 342, 356, 358, 359 375
— — půl 356
— — červeně ozbrojený 360
— — korunovaný 358, 359
— červený 171, 215, 278
— — korunovaný 359
— dvojhlavý 41, 181, 201, 341
— — černý, korunovaný 360
— — — 51
— heraldický 179, 220
— jednohlavý 56
— korunovaný 324
— modrý 358
— — korunovaný 359
— německý 283
— osekaný, stříbrný 357
— panenský 324
— přirozené barvy 345
— rozletitý 354
— stříbrně a červeně šachovaný 358
— stříbrný 337, 358
— — korunovaný 358
— úplný 48
— zlaté barvy 91, 197, 358
— — — korunovaný 359
Orelští ze Sán 217
z Orlamünde hrabata 313
Orlice 18, 28, 36, 38, 57, 120, 121, 144, 179, 180, 181, 227, 252, 325
— v Panenském Týnci 99
— půl 18, 37, 56, 79, 209, 252, 332
— bílá a červená 180
— císařská (půl) 306
— černá 17, 100, 142, 180, 181, 336, 353
— — korunovaná 55, 181
— — půl 303
— — Žerotínská 26
— červená 118
— dvouhlavá císařská 55, 56, 202, 203, 328
— heraldická 179
— s hlavou ženskou 199

Digitized by Google

Orlice Kolovratská 124, 213
— korunovaná 142, 181
— moravská 18, 92, 136
— panenská černá korunovaná 27
— plamenná 180
— polská 106
— Svatováclavská 17, 110, 144, 180
— zlatá 313
— Žirotínská 39, 253, 305
Ornamentika 41, 42
z Ortenburka Zikonie 115
z Ortweinu Voršila 116
z Osečan Mandaléna 124
z Oseka páni 36, 73, 174, 204, 251
— Boreš 264
— Bušek 184
Osel 19
z Osova Přibík 298
Osovští z Adlaru 181
— z Doubravice 218, 243, 255
Ostrev, ostrva 28, 72, 163, 330, 334, 335
— černá 12, 186, 254, 354
— stříbrná 186, 199
— šestisuká 124, 195, 239, 256, 351
— žlutá 186
Ostrevští z Bánova, Lorenc 186
— Martin 186
z Ostromeče Kateřina 117
z Ostrova vladykové 185, 203
Ostrovcové z Královic vladykové 193
Ostrovští ze Skalky rytířové 183
Ostruha 182, 215, 216, 351
— zlatá 325
Ostrvané 72
Ostrve Berků z Dubé 213
Ostrvěné nebo Ronové 186, 254
Oškrd 209
Oštěp 50, 91, 217
Ota Veselý vévoda 292
z Otaslavic pánové 104
Otíkové z Penčic a Oldřišova 76
z Otína vladykové 204, 250
z Otradic vladykové 204
z Otradovic Bilých 32
— Herbort 321
Otroky na svobodu propouštěti 48
Otto dictus Lubdich burcravius de Donin 316
z Otvic vladykové 218
z Ouberovic vladykové 207
Oujezdecký z Morašic Jan 124
Outočiště v. Asyl.
z Oužlebí Jan 59
Ovce 329
— stříbrná 317
— se zvonečkem 317
Ovčíny zřizovati 47
z Ovstína pánové 324
— Claus 324
— Hennynk 324
— Tideze 324
z Owu sv pánové 329
Ozarovští z Ozarova vladykové 222
— Kateřina 125

P. m. t. písmena 220
Paarové 80
z Paběnic pánové 158
— Hrabiše 333
z Pacova vladykové 150
— Jan 250
— Jan Boušek 90
z Pačejova vladykové 210
Pačinští z Tenčína 204
Pahorky zelené 326
Pahrbek, pahrbky, trávníček zelený 58, 59, 61, 62, 67, 185, 188, 197, 214, 303, 336, 345
— černé 58
— červené barvy 197
— zlatý 197, 359
z Pakoměřic Kateřina 126
Palác císařský 44
Palacký František 72, 85
Palatin, Palatinové 44, 45
— práva jejich 45, 46, 47
— vypisování 43
— čeští 45, 29
— slezští 49
Palatinát menší (comitiva minor) 45, 48, 49
— větší (comitiva major) 45, 46, 47, 48
— dědičný 48, 49
— Trčkovský 46, 47
Palice 91, 209, 376
Palička rákosová 190
Paličky 209
Palma míru 241
Památník, památníky (štambuch) 43, 85, 98, 105
— čtyrerbovní 121
— šlechtické 277
Paměti Dačického 304
Pán stojící 36
Pangerl 30
Paní 36
Páni korouhevní 274
Panna 19, 39, 88, 92, 298, 312
— na člunu veslující 255
— nahá 40, 266, 301
— v koruně, korunovaná 13, 233, 245, 266
— se střelou rohatou 218
Panny lázeňské 40, 266
Panoš 265
— slovutný 17
Panošové z Kreuzinfeldu rytířové 202
Papoušek 146, 319
— modrý 63
— nazelenavé barvy 63
— sivé neb popelavé barvy 62, 259
— šerý 180
— zelený 34, 96
— zlatý 63
z Pappenheimu pánové 311, 319
Paprocký Bartoloměj z Glogol a Paprocké vůle 29 71, 83, 84, 85, 111, 112, 117, 118, 139
Paprsek branný o pěti hřebích 30
Parasové z Parasu vladykové 105

Digitized by Google

Pard, pardus nebo pardal 201
Pardál 291, 313, 359
z Pardubic pánové 9, 36, 75, 76, 176
Pardus, probošt boleslavský 21
Pařez 61, 65, 185
— březový 189
— červený 90
— dubový 185, 186, 197
— o třech sucích 22
— suchý aneb peň 64
— od kořene uťatý 62
— žlutý 90
Pařízkové z Pařízku, vladykové 256
— — Václav 256
Parma 184, 355
Parohy 119
— černé 278
z Paseky vladykové 209, 217
Páska modrá 291
Páska na způsob věnce svinut 215
Pasovarští vladykové 206
Passional Kunhutin 141, 180
z Pašiněvsi vladykové 168
Páteř 294
— černý 98
— zlatý 98
z Patokryj vladykové 209, 299, 306
z Paulstortu Kunrat 288
Páv 182, 255, 291, 329
— s prstenem v zobáku 323
— s rozčepejřeným ocasem 340
Pavel cař 83
— notář král. komory 301
Pavéza 147
de Pavicz
— Johannes 323
— Kunšo 323
Pavilony 40
Pavlovská z Vildpachu Anna 120
Páže, Pážata 112, 264, 268
Pec vápenná 214
Pecelius z Adlersheimu Karel František 129
Pecen chleba 216
Pecingarové z Bydžína 205, 230, 243
— Mikuláš 376
Peclínovští z Peclínovce 170
Pečeť, pečeti 43, 83, 87, 341
— biskupů 5
— české 5
— damské 17
— Děpoltova 37
— Petříka z Chotiřiny 220
— jezdecké 38, 41, 264, 274, 277, 301
— kněžské 288
— královen 5
— králů 5
— majestátní 202
— měst 5
— moravské 5
— panovnické 36
— města Prahy 211
— — Prachatic 220
— prelátů 5
— přitištěná 47
Pečeť přivěšená 47
— řemesla řeznického 220
— hraběte Ludvíka ze Sarwerden 202
— Břeňka ze Skály 148
— Slacha z Kolník 178
— slezské 86
— staroněmecké 83
— Táborské 24, 219, 220
— Týma ze Zabeltic 202
— Čeňka z Vartenberka 287
— Jana z Vartemberka 148
— Vladislava jinak Jindřicha 36
— vladycká 37
— Bohuslava ze Žernosek 202
— židů Augsburských 202
Pegasus 35, 57
— (půl) 58
— bílý 200
— — s křídly 58
Pechancové z Kralovic 134
Pechl z Fischerlehen František 105
Pek (z Římku)
— Hanuš 98
Pelikán 183
z Pelikánů Václav Josef 49
Pemrlice viz Kladivo
Pěn viz Pařez
Peníz čestný 362
Peníze Athenské 35
— Korinthské 35
— Rhodské 35
Penízkové ze Slatiny vladykové 78, 177
— Jan 78
— Johanka 78
Pera 238, 239, 243, 249, 250
— barevná 211
— červená 315
— husí 245, 327
— kohoutí 238, 243, 344
— papoušková 245
— paví 20, 52, 182, 238, 240, 243, 252, 254, 255, 323, 329, 366, 367, 368
— pštrosí, pštrosová 13, 26, 30, 89, 94, 124, 177, 238, 239, 240, 243. 244, 249, 255, 257, 260, 262, 270, 314, 325, 328, 329, 330, 343, 345, 346, 351, 352, 366
— bílé barvy 53, 92, 95, 96, 256, 351
— červené 96
— modrá 53, 63, 92
— zlaté 63, 96
— sokolí 245
— supí 237, 243, 245
— tetřeví 225
z Perče vladykové 185
Perglarové z Perglasu svobodní pánové 215, 243
Peří pávové 91, 347
z Pernartic vladykové 75
Pernklobové ze Schönreutu vladykové 176
z Pernšteina pánové 28, 94, 177
— Polyxena 109
— Vilém 118, 121

Digitized by Google

z Pernšteina Vratislav 291
Pernšteinarové z Pernšteina vladykové 185
z Peruce Tas 225, 234, 350
Peruti drofové 241
Pes 23, 91, 176, 249, 267, 322, 325
— (půl) 264
— mořský 27, 93
— pontis Pragensis 24
— sedící 230
— strakatý 95
— štěkající 322
— věžník (pes na řetězu) 30
— vyskakující 76
— vzpjatý 33
Pešíkové z Komárova 170, 243, 249
Pešina z Čechorodu Tomáš měl menší palatinát 49
Pětipeský z Chyš Václav 376
Pětipeští z Krasného Dvoru 79
Petr písař 224
z Petromině vladykové 181
z Petrovic pánové 120
— vladykové 120, 205
— Hostislav 182
z Pěžína Půta 302
z Pfeningbecku Jan Antonín 49
Pflug, Pflugové 14, 32, 116
— ze Žďáru 14
dr. Pfotenhauer 49
Piekosiński 13. 83
Pila 205
— bílá 322
Pinnaly (lístky) 281, 284
Pinta 32, 206 320, 323, 356
— Bukovanský z Bukovan 32, 320, 356
— z Tušovic (odjinud z Řetče) Ondřej 320
Pirknar z Pirkenšteina 188
Pirkner von Taubenberch Stephanus 188
z Pirkšteina pánové 183, 186, 254
Písař veřejný 46
Písečtí z Kranichsfeldu 33
Pískoř 184
z Pískořic vladykové 184
Písmena 22, 222
Písmeny 30
z Písnice hrabě, Jan 154
— Julius Jindřich 129
Pisnický Mikuláš 92
Pivcové z Hradčan vladykové 240
Pivovary zřizovati 47
Piwainer z Pivína Jeronym 90
Placedo Nikles 130
Plácel z Elbinku Václav 345
Plach ryt. ze Seinsberku Leopold 49
Plachtové z Baršova 250
— Mikuláš 77
Plaménky 353
Plameny 196
z červené 17, 196
— Plané pánové 25
— Dobrohost otec 138, 317
— Dobrohost syn 317
z Plané Půta 138
Planknar z Kynšperka Jiří 125
Plánští ze Žeberka pánové 134, 165, 187
z Plavče Jiřík, bakalář od Bílých Orlů 63
z Plavna pánové 105, 129, 144, 275
— Jindřich 331
— Markéta 130
Plechovice, plechovnice neb rukavice obrněná 124, 217, 241, 249
— Sloupenská 125
— zlatá 91
Plesnivec (Mladějovský ze Mstětic) Blažej 97
Plesové Heřmanští ze Sloupna 217, 249
Plichta z Adlar 28
Plot 61
— z kolů 213
Ploucarové z Vinné Hory
— — Mikuláš 191, 346
— — Valentin 191, 346
Pluh 32
Pluh z Bechyně 327
— z Dirné Oldřich 208
— z Orlíka 327
— — Jindřich 327
Pluhové z Rabenšteina, z Rabšteina 32, 187
— — Henslík 28
— — Hynek 28
— — Jan přijmím Radlice 32
— — Oldřich 28, 32, 208
— — Smil 28
— ze Žďáru 14, 208
z Plumlova pánové 230
— Oldřich 103
Plutarch 35
z Pnětluk pánové 311
— vladykové 174, 193
z Pněvan vladykové 169
z Poběžovic vladykové 216
z Počápl vladykové 193, 210
z Počedělic vladykové 219
Počepický z Počepic Štěpán 320
— Václav 131
z Počernic vladykové 207
Podešev žlutá 215
Podhradský z Vlčí a Psí hory Václav 60
Podklad 266
Podkova 13, 22, 209, 243, 299, 300, 306
— se střelou 11
— stříbrná 360
Podlavička z Domanína Ješek 76
— a ze Lhoty Ješek 76
— — Ondřej 76
Podmokelští z Prostiboře 156
— Jan Jiří 130
z Podnávec vladykové
— Mikuláš 251
z Podolí vladykové 79, 205, 222
— Jan 245
— Svašek 314
z Podolšan Janoušek 91
Podstatský v Telči, hrabě 49

Digitized by Google

Podstatští z Prusinovic 80
— Kryštof Karel 347
z Podvin vladyka 75
z Podviné vladykové 210
z Podvíni vladykové 205
Podvinští z Lerojid 209
Pohár 16, 206, 287, 308, 325
Pohárek 206
Pohnanové z Pohnání vladykové 193, 251
— Petr 70
— Václav 70
Pohoršení, t. j. nevážnost k erbu 81
Pohrabáč v. Šlígle.
Pochodeň 23
Pokryvadla viz Přikryvadla.
Poláci 36
Polan z Polansdorfu Hendrych 248
z Polánky Anna 124
Polcarové z Paračova 33
— Štěpán 33, 195, 217, 257
Pole 20, 26, 147, 154
— bílé 34, 59
— blankytné 33
— černé 51, 63
— červené 22, 26, 27, 33, 34, 51, 53, 57
— modré 29, 51, 55, 57
— stříbrné 53
— zlaté 27, 56
— žluté 53
z Pole vladykové 207
Polejka zelená 248
z Poleně pánové 296
z Polenska vladykové 13
z Poličan vladykové 248
— Hašek 297
z Polné pánové 188, 332
— Jan 332
— Vykart 37, 332
— Záviš 37
Poloutrojříčí šikmé 295
z Polsnic vladykové 320, 323
Polštář 231 242
— červený 318, 322
— černý 318
— čtyrrohý 232
Polukozové 13
z Poměnic vladykové 75, 181
z Pomnouše Bohuslav Striala 197
— Jiřík Tark 197
Poněšičtí z Poněšic vladykové 210
— Karel 98
Ponosovský z Gluchova Albrecht 53
— Jiřík 53
— Kašpar 53
— Kryštof 53
— Šebestián 53
Pontan z Breitenberka Jiří 45
Popel z Lobkovic viz z Lobkovic.
Popelice (popeličina) 141, 165, 166
z Popovic vladykové 181
Popp z Wildheimu na Wiesentbachu František 49
Poprsí mužské 323
— ženské 169, 253
Popruh, sloupec 149, 151
Popruhy svislé 330
z Popůvek Jan 90
z Pordic, Portic Jetřich 80, 88, 182, 340
z Pořešína vladykové 218, 249
— Markvart 293, 298
— Přibík 298
— Přibislav 298
— Werner 267
z Pořičan Čeněk 329
Poříčí nebo řeky 165, 198
— bílé 335
— pokosné 13
— stříbrné 165
— šikmé 165. 309, 350
z Pořičí Alžběta 115
z Pořičí také ze Skočic Drslav 296
— Jaroslav 296, 307
von der Porten vladykové 193
z Porwa vladykové viz z Powpa.
Posadovský Kašpar 120
Posloupnost 43
z Potenšteina, Potšteina pánové 12, 72, 100, 131, 132, 224, 231, 298, 308
— Čeněk 240, 298, 308
— Ješek 298. 308
— Mikuláš 240, 298, 308
— Vilém 231
Potoky 198
z Pottendorfu pánové 117
hr. Pöttickh z Petteneggu 83
Poustevník 248
— klečící 122
— s holí 168
Pouzarové z Michnic 76, 249
— Erazim 249
— Jan 249
Pověst napravovati 46, 48
z Powpa nebo Porwa vladykové 221
z Pozdně vladykové 210
z Pracova pánové 188
z Prachňan Bartoloměj 94, 342
— Ondřej 94, 342
z Prachomet vladykové 205
Prapor, prapory 38, 219, 274
— kostelní 219
— papežský 286
— říšský 287
— trojocasý 17
Praporec čtverhranný s kalichem 276
— s labutí 349
Praporce válečné 35
— žluté a černé 368
Praporečky 220, 238, 239, 244, 254, 318, 319, 329
z Prašivé vladykové 181
Pravidlo sv. Augustina 24
Právo erb udíleti 43, 87
Právo nové daně ukládati 48
— platné při užívání erbů 7
— ochrany 48
— prvorozenství 48
— výčepu 48
Prawdzic 14
Pražma z Bílkova Beneš 54

Digitized by Google

Pražma z Bílkova Jan 54
— Karel 54
— Vilém 54
z Prčic Vítek viz Vítek z Prčic.
Přeborovický z Přeborovic Linhart 260
Přebožští 183
Preclík 216
z Přečína vladykové 219
z Předbořic vladykové 210
z Předborovic vladykové 178
— Vecl 77
Predikát v. Přídomek.
Přehořovští z Kvasejovic 134, 327
— Oldřich 327
— Václav 96
Přechovští z Malevic vladykové 79, 296
Preláti suverenní (duchovní říšská knížata) 286
z Přelic vladykové 210
Přemek vévoda opavský 302, 316
— kníže osvětimský 114
Přemysl 17, 36
— II. 17, 143, 147, 224, 230, 232, 275, 301
— král 38
Přemyslovci 41, 301, 316
Přemysl Otakar, markrabí moravský 223
z Přemyšlení vladykové 205
Přeska 288
Převor velký 24
Přibík 133
Přibislav, děkan Pražský 293
z Přibislavě pánové 183, 186, 254
Přibyslav 133
z Příčiny Jindřich 237
Přídavky na erbech 16
Přídomek nebo predikát 33
Příchovští z Příchovic 56 182
Přijetí k erbu 70
Příjmí české s predikátem německým 33
Příjmí německé s predikátem českým 33
Příjmí šlechtických rodin od erbů vzatá 30
Přikryvadla, pokryvadla, fafrnochy 7, 39, 231, 232, 233, 234, 235, 345, 346, 363, 366, 368
— modrá 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 92
— modrobílá 58
— stříbrné barvy 234
— šarlatová 233
— zlatá nebo žlutá 39, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 92
— fafrnochy, feflíky rozletělé, rozletité 11, 25, 39, 41, 50, 54, 55, 56
— — bílé 51, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 92
— — černé 53, 56, 57, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 92, 257
— — červené 51, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 64, 92, 234
— — o 7 cípech 330
Přilba 339
Přilbice 55, 239
Primisser 317
Prinsault Clément 82
Přísňákové z Poříčí vladykové 178
z Přívor Markéta 119
Prkna 38
Probošství v St. Boleslavi 21
— na hradě Pražském 21
— v Litoměřicích 21
— na Mělníce 21
— v Sadské 21
Procek z Četně v. Řemdih Procek z Četně
Progové z Velnic vladykové 193, 214
z Prochoda vladykové 73, 192
Prokop 42
z Prosenic Jan 322
z Prostiboře Jindřich 321
— Radoslav 321
— Vintíř 321
Prostředek, střed štítu 148, 149
Prošivanice 376
z Protivce vladykové 218
Prsten 39, 44, 123, 124, 215
— červený 27
— stříbrný 27
— zlatý 53, 97, 355
Prudký z Kopišti Václav 157
Prueschink Jindřich 318
— Leutolt 318
— Oldřich 318
Pruh, pruhy 30, 41, 152, 153, 154, 162, 253, 256, 288
— arcibiskupský 20
— bílé 128, 345
— černé, černý 152, 306, 310, 319, 355, 356
— červené, červený 118, 128, 156, 305, 307, 336, 352, 353, 355, 358
— dvojaké 153, 157
— kolmý 333
— lomený 13
— modré 306
— modro-bílý 227
— modrý 20, 93
— pokosné nebo šikmé, pokosný 18, 25, 27, 157, 161, 181, 190, 195, 198, 239, 252, 253, 297, 298, 308, 309, 322, 323, 336, 337, 350, 352, 353, 354, 356
— — bílý 312, 322
— — černé 227
— — červeně a stříbrně šachovaný 24
— — červený 352, 354, 355, 357
— — modré 360
— pokosný zlatý 25, 85, 315
— pokosný zubatý 326
— pošinutý 154
— překročený 152
— příčné, příčný 26, 123, 163, 250, 256, 297, 309, 317, 318, 320, 330, 334, 350, 351, 352, 353, 356
— — stříbrné, stříbrný 305, 306, 357, 359, 360, 369
— — zlatý 20, 21, 284, 297, 334
— rovné 18
— snížený 153

Digitized by Google

Pruhy stříbrné 26, 241, 333, 337
— svislé, svislý 181, 187, 310, 316, 317, 350
— — bílé 366
— - černé 359
— — červené 317, 354, 360
— svislé modré 311 317, 366, 367, 368
— svislé stříbrné 359
— — zlatý 307
— trojaké 153, 157
— úzký 300
— — zlatý 300
— vyvýšený 153
— zlaté 286, 319
— žlutý 352
Prunner Václav 105
Prusinovský z Víckova Přemek 120
Pruskovský z Pruskova Barbora 125
— Jiří 107, 209
Pruty 42
— rostlinné 42
Pružec 153, 157, 301
Pružina 179, 180
ze Psár vladykové 206, 211
Pstruh 184
Pštros 182
— žlutý 90
Ptáci 12, 179, 180
— osekaní 14
Ptáček z Kamena Bartoš 170
Ptáčkové 39, 40, 318
Ptáčkové z Pirkštejna pánové 249
— Jan 249
Pták 37, 322
— s kličem v zobáku 16
Pückler-Muskau knížata 126
z Pucpachu vladykové 213
Půda 152
Puchamer Martin 110
z Pucheimu pánové 300
Puchelberger Jiří 92
— Václav 92
z Púchova Jan 21, 123, 284
Puchřecký z Puchře Jan 182
Pukličky 180
Půlměsíc 13, 14, 24, 27, 195, 220, 316, 322, 336
— červeně a stříbrně šachovaný 359
— s obličejem lidským 14, 194
— stříbrný 194, 358
— zlatý 180, 345
Půlpruh 153, 321
Půlpruhy tři 296
Punt viz Kolpak
Pupek 120
Pupenec, pupence 34, 85, 189, 190
— žlutý 315
Purpur 135, 136
Pušperský z Pleší Šťastný 62
Pyckler z Grodice Mikuláš 126
z Pyšel vladykové 177
— Ódolen 78

Querfurt 83, 141

Rabenhauptové, Robmhápové ze Suché vladykové 32, 183, 332
Rabenhauptové, Robmhápové ze Suché Zikmund 125
z Rabšteina pánové 14, 119, 245
— Prokop 45, 91, 266
z Rabšteina vladykové 170, 174
Racek ze Schönangeru vladyka 268, 269
z Račiněvsi vladykové 174
Račínové z Račína vladykové 152
— Vilém 153, 297
Řád Arragonský, konévkový 290
— bavorský záslužní 288
— Calatravský 287
— Cyperský 289, 290
— dračí 290
— Hubertův 288
— sv. Jiří 288
— Johanitů nebo Maltézů 24, 112, 287, 289
— křížovníků s červenou hvězdou 23, 289
— křížovníků zákona božího hrobu 24, 288, 289
— labutí 288
— Leopoldův (rakouský) 361
— Maltézů v. Řád Johanitů.
— Marie Terezie 288, 360, 361
— podvazkový 288, 290
— rytířský Johanitů 24
— rytířů německých 112, 221, 287, 290
— slona 288
— střídmosti 289
— sv. Štěpána 288, 361
— templářů 24, 221, 287, 289
— záslužní civilní 17
— záslužní vojenský 17
— zlaté koruny 288
— zlatého rouna 288, 290, 360, 361, 376
— železné koruny 17, 361
Radečtí z Radče hrabata 205, 243, 249
Radešínský z Radešovic Jan 45, 58, 200
z Radíče vladykové 178
Radkovcové z Mírovic 204
— Mikuláš 129, 130
Radkovcové z Radkovic vladykové 79, 208, 296, 307
Radlice pluhová, rádlo 14, 28, 208, 327
- žlutá 67, 100
z Radomilic vladykové 169
Radonovští z Kosmáčova 213
Radoslavie Bosanskaja liti Illirskoga i Srbskoga vladania 84
z Radostova 209
z Radotína Mikuláš 352
z Radovesic vladykové 206
z Radulce
— Anna 322
— Oldřich 322
— Půta Šabort 322
Radvan erb 121
Řády 280, 364
Rachmberk Zachariáš 67, 194, 352
Raječtí z Mírova 205

Digitized by Google

z Rájova Ranek 183
Rajský z Dubnice Vincenc 60
— Zikmund Stašek 60
Rajští z Roudné 178, 209
Rak 32, 123
— červený 185
— modrý 185
z Rakova vladykové 211
z Rakovic
Jezovec 330
— Markvart 330
Rakovnický z Perce Václav 32
z Ralska Heřman 131
Ramena dvě 169, 170
— zbrojná 170
Rameš řečený Klikš 187
z Ramsperka pánové 14
Rapp z Rosenhartu 233, 340
Rašínové z Ryzemburka 75, 243
z Rataj vladykové 119, 181
z Ratěnic hrabě Stillfried 82, 116
— Rosina 116
z Ratibořic vladykové 193
Ratiborští ze Chcebuze 105, 207
Ratolesť dubová 28, 208
— — zelená o třech žaludech 186, 196
— — s jedním žaludem 33
— zelená s jedním žaludem 186
— vinná 191
— vrbová 188
Ratolístka, ratolístky 177, 238, 239, 301
Rausendorfové ze Špremberku vladykové 246
Rauschengrünerové vladykové 184
z Ravensberka hraběnka Žofie 230
Rawitové 12
Razický ze Vchynic
— Zikmund 164
z Řebčic Beneš 183
Řebenář z Harachů vladyka Jan Markvart 303
Řebenářové z Mühlsteinberku 303
— Anna Marie 303
— Barbora 303
— Eliáš 303
— Eva 303
— Eva Rosina 303
— Filip 303
— Helena 303
— Jakub 303
— Jan Jiří 303
— Kateřina 303
— Žofie 303
Řebřík 9, 217, 220, 252, 253
— choustnický 336
— pokosný nebo šikmý 336
— zlatý 208, 243
z Řebříka páni 79
ze Řebříka vladykové 181
z Řečice Sabina Cimburská 37
z Ředhoště vladykové 204, 207
z Redwitz Markvart 318
Reginhard opat 23
z Řehnic Lidmila 119
Řehoř IX., papež 24, 289
Řehoř XI., papež 22
Reicheneckerové 318, 320, 321
— Oldřich 321
z Reichenpernu Volf Bernhart 186
z Reichenthalu Oldřich 103
Reinhard 19
Rejstra císařská 45
— královská 57, 342
— — ve Vídni 3
Řeka stříbrná 357
Řekové 35
Řeky viz Poříčí
Řemdih 32, 217
— zlatý 217
— Procek z Cetně 32
z Renšperka Jan 116
— Markéta 116
Renz 85, 103
Řepa 191, 295, 359
— z Neveklova Adam 129, 297
— — Jan 297
z Řepnic vladykové 105, 170
Řesanští z Kádova 80, 207, 296
Řešeto 321
— stříbrné 321
— zlaté 321
Ret z Pistova Benedikt 96
Řetěz 175, 362
— řadový 364
— zlatý 291
z Reybníku Anežka 116
Réva vinná 190
Réví vinné 344, 345
Reys jinak Kolokovský z Kolkovic Adam 214
Rez zelená 135
Řezbářství pečeti 41
z Říčan pánové 13, 104, 188, 350
— Anna Kateřina 303
— Jan Felix 303
— Kateřina 123
— Majdalena Markýta 303
— Mikuláš 119
— Oldřich 188
Říčanská z Klinšteina Vracka 119
z Riedmüllerů Josef 49
Richenthal 128, 139
Richenthalova kronika 20
Římané 35
z Římku viz Pek
Rixner, Turnierbuch 139
z Risenberka Kunrát 256
z Risenburka Boreš 170
z Řisnice vladykové 170
z Řisut vladykové 75, 181
z Říše Lidmila 192, 237
z Robčic Petr Hájek 257
— Volf Strakonický 257
z Robmhápové ze Suché v. Rabenhauptové.
z Robous, z Robús (jinak z Čáslavek) 209, 252
Rodokmen 111
Rodokmeny blasonované 112
»Rodoslovnaja kniga rossijskaja 83

Digitized by Google

Rodovský z Hustiřan Bedřich 117
z Rogendorfu hrabě Ludvík 129
Roh černý 97
— hlásný 324
— prostý 123
— Roháčové z Dubé 218
Rohlíkové z Trhlav vladykové 204
z Rohozné vladykové 207
z Rozhozova vladykové 204
z Rohravy Dětřich 317
Rohy 38, 238, 239
— beraní 178, 295
— — zlaté 178
— buvolí, buvolové 53, 54, 57, 64, 177, 187, 214, 238, 239, 240, 254, 255, 257, 258, 261, 262, 276, 289, 299, 307, 315, 316, 319, 328, 337, 343, 345, 354, 366, 367
— — bílé 61, 64
— — blankytné 57
— — červené 61, 64, 92
— — černé barvy 54, 58, 64
— — modré barvy 61, 92
— — strakaté 60
— — žluté barvy 54, 57, 58, 61, 64, 142
— býčí 177, 238
— daniele zvířete
— modré 54
— žluté nebo zlaté 54
— jelení 21, 27, 38, 55, 59, 60, 102, 237, 240, 247, 248, 299, 308, 311, 314, 316, 321, 322, 327
— — barvy černé 131, 175, 341
— — barvy přirozené 55
— — barvy zlaté 55, 175
— kamzičí 240, 314
— — stříbrné 178
— kozorožcovy 178, 240
— otevřené, rohy s ústy 238, 239
— srncovy 95
— thyrové 240
— volské 238, 239, 240, 242, 326
z Rochmanova Vaněk 90
z Rochova vladykové 207
Rola Curyšská 226, 227
Role erbů, Erbů závitky
Rolf z Retberku 83
Rolničky 324
Romspergarius 317
z Ronova pánové 183, 186, 254
z Ronovce Aleš 103
— Jan 78
Ronovci (Ronove) 72, 186, 249
Ronovec z Ronova Smil 28
z Ronšperka pánové 14, 178
— Dobrohost 74, 317
— Kolvín 317
z Rosenberka viz z Rožmberka
z Rosičky vladykové 185
Ross hrabě 227
Rostové 87
Rošt skřížený 225
z Rošteina Marek Ryneš 259
— Martin Ryneš 194
— Zachariáš Rachmberk 259
Rot Mikuláš 293
z Rotenhanu sv. pánové 309
na Rothenberce gauerbové 19
Rotlev 152
z Roudného vladykové 132, 192
Roudnický Jan 202
Rouno zlaté 290
Roupovští z Roupova pánové 239
— — Hynek 229, 239
— Ota 296
Rousové z Čemin 208, 296, 307
Rousové z Lipna vladykové 208, 296
— — a z Čemin 79
— z Vražkova vladykové 300
— — Albrecht 301
— — Václav 300
Routa 158, 318
— bavorská 226
Routy bílé 310, 323
— červené 310, 323, 350
— položené 158
— postavené 158
Rouzímové ze Bzí 216
z Rovného vladykové
— Václav 94
— Jan viz z Boru.
Rozhovští z Krucemburku 205
Roznárové z Roznova 33
— Jiřík 34, 347
z Rostok Jíra 50, 69, 88, 340
Rozumové vladykové 336
z Rozvadova Martin 322
z Rožďalovic pánové 102
— vladykové 208, 251
z Rožmberka, z Rosenberka pánové 12, 22, 28, 40, 100, 103, 132, 147, 191, 231, 237, 253, 264, 267
— Anežka 38, 334
— Břeněk 238
— Eliška 38
— Jan 104, 119
— Jindřich 38, 223, 232, 266, 296
— Jošt 225, 232, 334
— Ludmila 115, 117
— Mecla 38
— Mikuláš 132
Oldřich 38, 219
— Petr 38, 296
— Petr Vok 38, 128, 291, 348
— Vilém 38, 225, 291
Rožmberského rodu dějiny 85
z Rožmitála páni 72, 175, 231, 296
— Zdeněk 27, 296, 350
ze Rtíšovic vladykové 122
ze Rtyně vladykové 79, 181
Rubič Stanislav 84
Ruce 19, 210
Ručtí z Ruče 203
Rudolf II. 45, 88, 109, 367
Rudolf IV. arcikníže 224
z Rudulce vladykové 205
z Rudvíkova pánové 188
Ruka 348
— bílá 189
— člověčí 63
— lidská 251, 257
— mužská 191, 196, 245, 346

Digitized by Google

Ruka oděná 258
— zbrojná 95, 196, 241
— zbrojná s dýkou 170
— s kladivem 170
— s mečem 170
— se zavřenou pěstí 170
— s buzikánem 318
— s damascenkou vytasenou 336
— s dlaní otevřenou 170
— s dlaní zavřenou 170
— s hráběm 170
— s korouhví 274
— s kytkou 170
— s mečem 249, 251
— červená 360
— s oštěpem 274
— s palcátem 321
— s 3 pery pštrosími 170
— povlečená blankytným rukávem 344
— s půlkoněm 170
— se sekerou 170, 183
— se 3 špány 170
— se větví 170
— žehnající 170
Rukáv hermelínový 338
Ruky lidské 177, 239
Rumělka 135
Rundace viz Štíty pohřební.
Rundel viz Štíty pohřební.
Ruprecht falcký 45
Růt z Vlasenice Mikuláš 214
Ruthardové z Malešova 186, 248
— Děmuta 187
Ruthartové ze Svojšic 170
Rutové z Dirné (z Dirného) vladykové 213
— Albrecht 117
Růže 35, 37, 38, 41, 123, 185, 313, 324, 351, 353
— bílá 34, 136, 295
— černá 191, 259, 295, 305, 356
— červená 191, 276, 295, 305, 340
— desítilistá 192
— dvoulistá 192
— modrá 136, 295, 345
— pětilistá 22, 28, 32, 115, 117, 119, 124, 191, 192, 196, 206, 231, 237, 239, 240, 250, 253, 264, 265, 267, 275, 287, 288, 289, 300, 307, 319, 333, 335, 354
— — stříbrná 213
— — zelená 18, 191, 295, 343
— — zlatá 239, 342
— rozvitá 192
— Rožmberská 80, 106, 109, 213
— stříbrná 191
— šestilistá 192, 316, 317
— zlatá 22, 51, 147, 191, 258, 259, 290 295, 305, 342
Růže pánů z Hradce 174, 191
Růžek z Roudného Jan 32
— Václav 169
Růženec 294
Růžice 27, 329
— čtyrlisté 350
— o 7 listech 120
Růžičky pětilisté 351
Růžkové z Rovného 245
Růžky srní 96
ze Rvenic Hynek 187, 350
Ryba 20, 120, 149, 183, 249, 269, 314, 325, 330, 350
— s jeleními rohy 203
— okřídlená 203, 322
Rybička Antonín 86
Rybičky 329
Rybníky zřizovati 47
Rýč zlatý 26, 27
Rychnovští z Rychnova páni 73, 188, 255
Rychtáři městští 18
z Rynarce vladykové 29, 216
— Ondřej 187
Ryneš z Rošteina Martin 67, 352
Rys 57, 68, 197, 354
— půl 179
— vzhůru vynikající 146
— korunovaný (půl) 309, 316
Rytíř 76, 169, 245, 267
— s čapkou 289
— s čekanem 168
— na koni 21, 169
Rytíři 44
— přeskoví 288
— řádu německého čili křižovníci pruští 24
Rytířský stav druhý 16
z Ryzenburka pánové 29, 209
— Rubín 103
z Ryzenburka vladykové 32
z Ryžemberka Anna 119
— Břeněk 36, 103, 225, 226, 233, 240, 291, 305, 306
— Jindřich 305
— Půta 229, 264, 275

S písmena 30, 222, 240
Sacken sv. pán 141, 166, 237
ze Sádku vladykové 170
— Jan Sašek 251
Sádky zřizovati 47
Sádlové z Kladrubec vladykové 177
— ze Vražného vladykové 31, 79, 246, 322
Sadovští ze Sloupna 217, 249
Sak (na ryby) 209
Salad 226
Salavové z Lípy 121
— František 129
— Magdalena 121
Salda z Robous 178
Salhausenové ze Salhausenu 116, 127
— Anna 324
— Antonín 116
— Eufemie 116
— Jan 127
— Jan Bedřich 116
— Marie 116
— Volf 127
Salm hrabě Mikuláš 140
Salva guardii 48
Samohlásky heraldiky 25

Digitized by Google

ze Samosol vladykové 184
Samostříl 94
Samša z Kosmáčova Havel 213
ze Samšiny 209
Saň 31, 201
Sápě na kříž přeložené 60
— plavecké v. Hák.
Sas erb 13, 121
Saskové z Vácovic 206
Sava K. 83
Sběrač v. Šlígle
Sceptrum královské žluté 58, 118
— žluté 348
Sebenářové z Herrnfelsu 303
ze Sebuzína vladykové 209
— Jan 299 306
Uršila 104, 126
Sedáci 373
Sedání (něm. tjost, franc. joute, ital. giostra) 373
ze Sedla vladykové 210
Sedláček Agust 3, 4, 5, 8, 32, 110, 123, 203
Sedláček z Chomutova Jan 89
ze Sedlce vladykové 80, 179, 182, 207, 218, 296, 315
— Karel řeč. Haras 321
— Valkoun 320
— Vaněk 205
— Vlček 320
Sedlničtí z Choltic 218, 255
— Jiřík 120
Sedlo 209
ze Seeberka Anna 229
de Segregori Ondřej 100, 130
rod Seigneux 355
ze Seinsheimu 368
— Erkinger 366
— Hilde rand 366
— Vilém ml 366
Sekáči z Újezdce vladykové 32, 204
Sekera, širočina, bradatice 13, 204, 209, 256, 350, 353
— červená 355
— obojsečná 204
— stříbrná 204, 351
— válečná 217
Sekérka zlatá 230
Sekérkové ze Sedčic vladykové 32, 182, 204, 209, 351, 353
— Bohuchval 256
Sekérky 32, 99
ze Sekyřic vladykové 75
Selmičtí z Cítova 144
ze Semechova vladykové 186
— Matěj 242
Semenník rostlinový 190
ze Semína vladykové 209
ze Semiradic vladykové 207
— Bušek 319
ze Semtína vladykové 210
ze Sendražic vladykové 75
— Neplach 217
ze Serénu (Zriňský) hrabě Jan 348
Servi armorum, služebníci erbů 372
Severynové z Kapíhory 98
Severynové z Kapíhory Václav 67
Seydler 83
Seyler 311
Sezimové z Ústí 80
Sfragistika německá 230
ze Schaumburga 313
Schirndingové ze Schirndingu, svobodní pánové, hrabata 134, 189
ze Schlieffen hrabata 247
Schmiedel ze Schmiedenu 107
Schneider ze Schönsteinu Ondřej 49
ze Schönangeru vladykové 184
sv. p. ze Schönau Jaroslav 123
Schönberkové 116
Schönfeldovo museum heraldicko-genealogické 85
Schönové ze Schönecku 195
— ze Schönu sv. pánové 192
Schönwetter Gerburg 313
— Jindřich 313
Schulz Alvin 86, 373
sv. p. Schuman 103
ze Schwallenbachu rytířové 310
der Schweinbarter Alber 319
— Hans 310, 319
— Jiří 311
— Jörg 319
Siebmacher 82, 83, 139, 140
Siegelbild 311
ze Sichlern Kryštof Antonín 49
Silber ze Silbersteina a Pilníkova Kryštof 325
Simandlové v Křemži 20
Síň velká v. Mazhauz.
Singer Mikuláš měl menší palatinat 49
Síra 135
Sirotci 220, 327
Sirotkové (Orphani)
— Eliška 327
— Kadoldus 327
Síto 206
Skála 57, 59, 61, 62, 196
— bílá 345
— stříbrná 303
ze Skalice 192, 209
— Jan 92
Skalští z Dubu vladykové 79, 208, 296, 307
— z Jenšteina 182
— — Jan 315
Sklep (sklípek) pohřební 100
— rodinný 130, 133
Skuhrovští ze Skuhrova pánové 75
Oldřich 130
— Václav 154, 297
ze Skviřína pánové v. ze Švamberka.
ze Slabec vladykové 195
Slachové ze Hřivic 31, 210
Sláma z Nezdřeva Jan 145
— Zikmund 129
Slanečky nebo herynky 184
ze Slatinky vladykové 196
Slavatové z Chlumu a Košmberka 18, 40, 72, 74, 103, 153, 237, 244
— Jindřich 134
— Vilém 46, 80, 290

Digitized by Google

ze Slavětína pánové 30, 255
Slavík Fr. 3
Slavíkovci ze Slavíkova 183
ze Slavikovic Jiří 90
ze Slavkova Ada 214
Slepotičtí ze Sulic 246
— Jiří 168
Slepowron erb 13
ze Slivic vladykové 195
ze Slivna pánové 209
Sloh gothický 41
Sloh Vladislavský 41
Slon barvy stříbrné 171
Sloup 266
— červený 27
Sloupec viz Popruh.
ze Sloupna vladykové 75, 217, 249
ze Sloupnice (u Litomyšle) vladykové 79, 181
Sloupové z Chotětic vladykové 176
Slučování erbovních znamení 39
ze Sluhova vladykové 177
Slunce 67, 194, 259, 352
— zlaté 194, 358, 359
ze Služátek vladykové 218
— Martin 95
Služebnost 46
Smetánkové
— Dětřich 245
— Jan z Hradištan 245
von Smilenburg 327
ze Smilovic vladykové 170
ze Smiradic vladykové 183
Smiřičtí ze Smiřic pánové 134
— — Albrecht 121
— — Jan 93, 113, 114, 151
— — Jaroslav 373
— — Jindřich 129, 229
— — Kateřina 115
— — Václav 121
ze Smolotyl vladykové 242
— Diviš 215, 257
Smrčkové ze Mnichu 184, 243, 314
ze Smříčna vladykové 207
Smrk 188
ze Smrkovec Host 184
Smyčky zlaté 210
Snopy 368
Sobětičtí ze Sobětic vladykové 29 100, 132
— — Jindřich 29
— — Markéta 123
— Zdena, vdova 76
ze Sobince Jan 241
— Jiskra Václav 241
— Sudikovský Voldřich 241
Sobkové z Kornic svob. pánové 206, 247
Sokol (falco) 37, 183, 267
— nebeské barvy 92
— s panenskou hlavou 199
Sokolové z Mor 134, 205
— z Otvovic 183
ze Sokolovic vladykové 185
Sokolovský ze Sokolova Martin 53
Soliváři 19
ze Solmsu hrabata 356
Soudce obyčejný 48
Soudek 250
Souhlásky heraldiky 25
Sova 31, 35, 183, 189
ze Sovince viz z Holštejna
Spangenberg 82
ze Spaňova vladykové 75, 176
Sparenlayb Pavel 89
Spehman 82
Spener 82
Sphragistische Aforismen 83
Spojení dvou erbovních znamení na jednom štítě 37
— — štítů v jeden 37
Společníci turnajů 47
Spolek hvězdy 291
— sv. Jiří ve Švábsku 277
— kružítka kružidla 20, 293
— lva 291
— rytířů sv. Jiří 292
— střelců k ptáku ve Wittenberku 20
— Svobodných Zedníků 293
— štítu sv. Jiří 291
— Venušina dvora 292
Spolky rytířské 292
ze Spyty 209
Srdce 148
— červené 241
— hořící 23
Srdíčka 240, 328
— červená 187, 241
Srna přirozené barvy 195
Srnec 57, 171, 175, 346
— přirozené barvy 57, 62, 97
— (půl) 346
— k běhu pozdvižený 146
— ve skoku 145
Srncové z Varvažova vladykové 175
Srnkové z Raychmbochu, Raychnpachu 33
— Jan 195
Srp 191, 205
ze Stadecka
— Diemut 316
— Hartnid 310, 317
Stadionové hrabata 329
sv. p. ze Stadlu g. Leopold 105
Stachové z Vinoře 215
— — Mikuláš 288
ze Stachovic Mikuláš 100
Stajičtí ze Stajce pánové 13, 322
ze Stakořec vladykové 252
de Stalburc comites
— Fridericus 316
— Henricus 316
Stanovští z Čechtic vladykové 79, 296, 307
ze Staré pánové 75, 176
Stařimští z Liebštejna vladykové 245
— Petr 344
Stärklin von Kosta Anna 130
Staršedelové 116
— Haubold 116
ze Staškova (von Stazkow) Jan 90

Digitized by Google

Statius 35
Stav panský 37, 40, 43, 44
— rytířský 29
— šlechtický 17
— šlechty nižší 44
— vladycký 37, 43, 44, 74
v. Stazkow viz ze Staškova
Stehlík z Lipky Jan 93
ze Steinu Ondřej 231
Steinbach z Kranichsteina
— — Otto 132, 229
ze Steinhauserů František Xaver 49
— Jiří František 49
Stemmatografie českých rodin 85
Stěna viz Stínka
ze Stěnic Apolonie 117
— Václav Bulan 353
ze Stetlina Svojše 38
Stiebitzové vladykové 124
Stínka, stěna, stínky, stíny 55, 162
— bílé 62
— dvojnásobné 163
— pokosmé, šikmé 163
— poloviční 162
— široké 163
— vlaské nebo vroubené 163
Stíny stříbrné 341
ze Stochova vladykové 241
Stojmír kníže český 136
Stolbergové 311
ze Stolberku hrabata 316
Stolinští z Kopist vladykové 216
Stonky jetelové 238, 239
ze Stradonic Ludmila 118, 348
ze Stradova vladykové 218
Strachotinský ze Strachotína Jiřík 57, 346
— — Šebestián 57, 346
ze Strakonic pánové 27, 41, 218, 249
— Bavor 37, 38, 264
— Jan 36, 103, 225, 226, 233
Strakonický Jiřík 61
Strakové z Nedabylic 75
Strana 148
— levá 151
— pravá 151
Stráníkové z Kopidlna vladykové 77, 178, 322
— — Petr 322
— — Stanislav Felix 322
ze Stránky vladykové 206
ze Stranova Bohuněk 164
Stranovští ze Svojovic vladykové 155, 256
— — Burian 256
ze Stratherne hrabě David 227
ze Stráže pánové 136, 191
— Anna 118
ze Strážnice Bedřich 220
ze Stražovic vladykové 204
Střecha 212, 214
ze Střekova pánové 209
Střela, šíp 27, 29, 64, 121, 249, 255, 339, 340, 350, 351, 356
— bílá 52, 65, 95, 261
— červená 360
Střela dvojitá 13
— modrá 218
— opeřená 94, 298
— neopeřená 324
— rohatá nebo zavinutá 218, 375
— stříbrná 356
— zavinutá 11, 13, 36, 118, 120, 122, 142, 185, 217, 218, 243, 255, 313, 326, 336
— žlutá 65
Střelec, znamení planetní 194
— 196, 199
— žluté barvy 58
— ze Lhoty Jan 199
ze Střelic 192
Střelka bílá s peřím 93
Střelky křížem přeložené 59, 60
Střely spojené čtyři 218, 219
ze Střely pánové 178
Střemen 32
ze Střevače vladykové 77
— Zdeš 77, 178
Stříbro 135
Střídání barev 262
ze Střídky vladykové 185
Střmen z Radostova Albert 32
Strnad 145, 183, 190
— rozkřídlený 146
Strnad z Tryskovic Jan 183
Strniště z Jablonného Jan 190
Strochovský Jan 59
ze Strojetic vladykové 175
Strom, stromy 185, 266, 352
— jablky ověšený 336
Stromek 37, 252, 317
ze Stropnice 218
Strpští ze Strpí vladykové 11, 211, 215
— — Alžběta 323
Strpští ze Vrub 323
Strubul Oldřich 323
Strugiusové z Rosensteina, Petr 347
— — Vavřinec 347
ze Strunkovic 192
Strzemienczykové 13
ze Stubenberka 38
— Jakub 88
ze Studené vladykové 221
Studnice s vážnicí zlatou 214
Stůl zlatý 206, 257
Stupeň 76, 162
— levý 162
— pravý 162
— rozdělený na zdél 162
Stupové ze Žichova 177
Stvolinští z Kopist 13
Sud ze Semanína vladyka Mikuláš 98
Sudek ze Lhoty 208
Sudí 44
Sudkové z Dluhé vladykové 175
Sudlice 217
Sudlicové z Lažic 209
Sudličkové z Borovnice vladykové 209
ze Sudoměřic Jitka 126
ze Suchého Dolu Petr 257
z Suchomast vladykové 215

Digitized by Google

Suk 163, 185
— modrý 189
— stříbrný 189
— žlutý 189
Sukně neb župice 62
ze Sulevic Otilie 124
ze Sulislavic vladykové 207
Sulislavští 73, 79
ze Sully Anna 126
Sumerové ze Sumerfeldu Jeremiáš 347, Samuel 347
Svaček z Kvasejovic Petr 96
Svatí 169
Svatkovští z Dobrohoště vladykové 215
Svatomírové z Vlhlav a z Němčic 315
ze Svatoňovic 209
Světice 169
Světlický Smil 375
ze Světlíka Oldřich 77
Svícen měděný 206
ze Svidnice a Javor Anežka 230
ze Svinař Blahuta 78
— Bořivoj 78
ze Svinčan Milota 325
Svinda ze Třemšína v. Vepř
Svině černá 175
— divoká 175, 310, 311, 368
ze Svinné vladykové 328
— Šlejbor Pracek 328
ze Svinů pánové 132
Svoboda cla 48
— mýta 48
Svobodní páni 39
ze Svojanova pánové 205
Svojanovský Mikuláš 347
ze Svojšína 158, 309
Svojšínští 30
Svorníky 99
ze Svrčovsi pánové 175
ze Svržna Bohuš 321
— Jindřich 321
Sylvestr a Petra Sancta 140
Sylvestr opat 23
Syrenus 199
Szlachta polska, »O dynastycznem pochodzeniu« 83
Szreniawitové 13

Šafgočové hrabata 317
Šachovnice 14, 29, 39, 125, 154, 155, 174, 193, 203, 207, 240, 256, 297, 308, 311, 320, 323, 328
— bílá a modrá 132, 341
— červená a bílá 92, 155, 357
— zlatá a červená 92
— žlutá a černá 65, 186 196
Šaldové z Proseče 105
Šalndorfská z Hornoberku Anna 117
Šanovcové ze Šanova 214
Šašek 264
Šašek z Bířkova Václav 376
ze Šatavy vladykové 209
Šátek zavinutý (stočený) 211
Šavle turecká neb husařská 61
sv. Šebestian 169
ze Šebína pánové 99, 174
ze Šebířová vladykové 193, 251
Šebířovští z Křekovic vladykové 185
Šedík z Kuncendorfu vladyka Jan 94
Šeliha erb 13
Šeliha jinak Železo ze Rzuchova Jan 53, 56
z Šelmberka, Šelenberka páni 12, 13, 175, 324
— Čeněk 231
— Hendrych 113, 324
— Jan 104, 114, 115
— Jaroslav 115, 231
Šenk z Šimberka Olbram 36, 41, 328
Šenštetarové ze Souměře 194
ze Šéntalu Michal Albrecht 260
Šerý z Besednice 187
Šibal Pechanec 293
Šibenice 48
Šic z Drahenic Albrecht 229
Šilhan Matěj 260
ze Šimberka pánové 176
ze Šimburka Václav 199
Šindel 155, 213
Šindel z Blumenova Ondřej 213
Šíp, šípy 23, 63
černý 260
Šipka 125, 222
Šiška limbová 189
Šiškové z Kounic 188
Šitnpergar Zikmund 54, 98, 202
Škopek 32, 210
— dřevěný 97
— zlatý 210
Škopkové z Dubé páni 186, 254
— Jindřich 266
Škopkové z Bílých Otradovic vladykové 210
— Beneš 32
— Petr 127
Škorňové ze Frimburka 105
Škrovadové ze Škrovad 78
ze Škudl Burian 62, 184
ze Škvorce vladykové 196
Šlégle 51
Šlechta chorvatská 14
Šlechta slavonská 14
Šlechtové Všehrdští ze Všehrd rytíři 176
Šlechta ze Všehrd vladyka Vlčí-hrdlo Augustin 96
— Jan 95, 96
— Jan 95, 96
— Jiřík 96
za šlechtice povyšovati 47
Šlechtictví 45
Šlejnicové ze Šlejnic hrabata 192
Šlígle (uprostřed vidlička a podle ní pohrabáč a sběrač křížem přeložené) 19
Šlik Štěpán 264
Šlik z Lažan Kašpar 39
Šlikové hrabata 27, 39, 307
Šlovičtí ze Šlovic vladykové 194, 217, 326
— Jan 325

Digitized by Google

Šlovičtí z Vraního 251
— Jan 251
Šmerhovský z Lidkovic Petr 200
Šnek 165
Šnoblové z Plikenšteina 184
Šofové, Goč 317
— Goč ml. 317
— Oldřich 317
— z Helfenburka Jindřich 324
— Kryštofa 324
Šonovský ze Šonova Jan 70, 186, 199
Jan Kydlín 186, 199
— Jan Tachovský 186, 199
— Jiřík Velik 186, 199
— Václav Vicena 199
Vít jinak Jan Štika 186, 199
Špalek lipový 62, 187
Špan ze Španova Vavřinec 261
Španovští z Lisova 134, 151, 239
Špány neb loučky hořicí 206
Špetlovic Matouš 206
Špice viz Klín
Špice 164, 324, 359, 360
— černé barvy 336
— červená 356
— modrá 27
— rubínové barvy 368
— stříbrná 27
— stupňovitá 162
— trojhranná 39
zlatá 300, 307, 353
Špičky 238
Špis 373
Šporregkl Jiří 130
Špulířové z Jiter vladykové 246
Špulířovna z Jiter v. Obytecká Marie Františka
Šraňk 32, 214, 288
— zlatý 214
Štambuch slezský 84
Štampachové ze Štampachu 89, 105
— Asman 239
— Jan 92
Štandarta 279
ze Štědré pánové 30
— Heřman 30
ze Štěkně 218
Šteníř 161
ze Štěňovic vladykové 175
— Jan 320
— Pabjánek 320
Štěnovští z Kadova 80, 207, 296
Štěpánek z Vltavy Jiřík 65
— Václav 65
Štěpánka, korunní princezna, 18
Štěpanovci ze Štěpánova 79, 183, 205
ze Štěpánovic pánové 175
ze Šternberka hrabata 28, 241
— páni 36, 103, 132, 275
— Albrecht 103
— Aleš 103
— Anna 38
— Benigna 117
— Dorota 121
— Jan 117, 120
ze Šternberka Jaroslav 41, 117, 263
— Kateřina 117, 118
— Kryštof 117
— Kunka 117
— Ladislav 51
— Markéta 104, 123
— Petr 38
— Škunka 103
— Zdeněk 117, 118
— Zdislav 275
Štígle
— stříbrné 210
Štika 31, 318
— přirozené barvy 340
— modrá 62, 89, 183
— Pasecký 46
— ze Šonova Vít jinak Jan 70
Štír 185
Štiřín ze Štiřína 79
— — Jiří 63
Štít 15, 25, 26, 36, 39, 50, 51, 54, 59, 136, 147, 217, 299
— Anhaltský 153
— bavorský 301
— bílý 20, 52, 92
— bourbon-vendomský (de la Marche), 336
— Černínský 156
— černý 20, 21, 24, 92
— červený 19, 29, 50, 51, 52, 53, 56, 62, 92
— dělený pokosem 150
— dělený pošikem 150
— — třikrát na příč 153
— francouzský 148
— města Haber 350
— Habsburský genealogický 18
— heraldický 147
— hermelínový 359
— hlavní 335
— kláštera Ostrovského 147
— — Svatoprokopského 147
— království Českého 332
— s krokví 345
— lotrinský 18
— modrý 25, 34, 51, 52, 53, 54, 55, 58, 62
— nerozdělený 59
— obrácený 129
— očekávací 149
— osobní 18
— s dvěma pilíři 161
— poloviční 150, 155
— — na příč 92
— — na zdél 26, 150
— posetý 353
— prázdný 36, 37, 149, 314
— předělený křížem 37
— přetažený 353
— Prostiborský 155, 156
— prostý 349
— pruhovaný svisle 151
— rakouský 175, 181
— — velký 357
— rozčtvrcený 357
— — dvojnásob 356

Digitized by Google

Štít rozdělený lilií 165
— na čtyři pole, kříž rozdělený 20, 26, 53, 55, 56, 57, 59, 154
— rozdělený dvakráte na pokos 157
— — na dvé, na příč 60, 62, 63
— — na příč 58, 59, 150, 155, 317
— — na tré na příč 63
— — na zdél 56, 59, 60, 62, 150
— — dvakráte na zdél 151
— — pětkrát na zdél 151
— — pokosem nebo pošikem 33, 40, 57, 58, 59, 64, 65
— — stínkami 162
— — šikmo 59
— — šikmou čarou (štrychem) 64
— — špicemi 163
— — tlamou zvířecí 165
— — na způsob vidličky 161
— — — žentouru, žentourovitě 162
— — třikrát na zdél 151
— rozkrojený listem 165
— s pěti růžicemi 27
— Ryžemberský 156
— střední viz Štítek
— stříbrný 17, 26
— se šachovnicí 154
— tříhranný 62
— trojdílný 152
— sv. Václava 18, 332
— vejčitý 22
— vojenský 217
— vyzděný 155
— zlatý neb žlutý 19, 26, 27, 51, 54
— hrabat Aguila 333
— Bedřichův 147
— vladyk z Bělče 204
— pánů Berků z Dubé 221
— vladyk z Běstviny 207
— pánů z Běškovic 200
— vladyk Bírků z Násilí 195
— Markvarta z Blanice 353
— vladyk z Blatna 176
— — z Blska 204
— — z Bobolusk 158
— Boharyňských z Hrádku 155
— Bořikovských 157
— Bořity z Martinic 228
— Bořků z Miletínka 155
— vladyk z Boršíkova 195
— — z Branišovic 209
— — z Brloha 214
— — z Butovic 194
— pánů z Cimburka 163
— Jana Čábelického ze Soutic 228
— Čáslavů z Podolí 150
— vladyk z Čejova 168
— — z Černic 194
— Dačických z Heslova 217
— Děpolticů 318
— Herky Dobcovy 332
— vladyk Dobešovských z Malenovic 175
— — z Dobranova 204
— — z Dražkovic 214
— — ze Dření 214
Štít Drslaviců 300
— Dubanských 178
— vladyk z Dubové 169
— Dubských z Třebomyslic 177
— Jiříka od Dubu 148, 228
— Dúců z Vařin 209
— vladyk z Duchcova 205
— Záviše z Falkensteina 148
— Jaroše z Fuchsberka 176
— Hamzů ze Zabědovic 155
— pánů z Hazemburka 179
— — z Heršteina 175
— vladyk z Hertenberka 176
— rytířů Hložků 207
— Hochauzarů z Hochausu 160
— Macha z Holkova 350
— Mikuláše z Holšovic 353
— Horčiců z Prostého 176
— Vintíře z Houžné 228
— pánů z Hradce 206, 347
— pana Jáchyma Oldřicha z Hradce 335
— Vítka z Hradce 148
— Hrobských ze Sedlce 176
— Hrušovských 155
— vladyk z Hryzel 200
— Tůmy Humla z Val 169
— vladyk Chaberských z Kochanova 194
— — z Chlumu 162
— Václava z Chodče 190
— pánův z Choustníka 208
— vladyk ze Chříče 216
— Václava z Kaliště a z Ottersfeldu 347
— Kamýtských ze Lstiboře 155
— Kaplířů 254
— Kapounů ze Smiřic 177
— Karasů ze Dvorce 184
— Karlíků z Nežetic 168
— Kfelířů ze Zakšova 162
— vladyky z Kimreithu 205
— — Kladenských z Kladna 300
— pánů z Klingenberka 318
— Vítka z Klokot 148
— vladyk z Kocléřova 168
— — z Kojšic 207
— Jakoubka z Kola 215
— Koldů ze Žampachu 207
— vladyk z Kolozruk 222
— Beneše z Komařic 177
— Kosořských z Kosoře 155
— pana Sezemy z Kostomlat 208
— vladyk z Kotouně 194
— — Koučů z Kouče 181
— — Králíků z Brocna 187
— — z Krašovic 194
— Budivoje z Krumlova 148
— Vítka z Krumlova 148
— Voka z Krumlova 148
— vladyk z Kunemile 175
— Zachariáše Kurzburgera z Hradečné 345
— Mikuláše z Landšteina 228
— hrabat Lassberků 356
— Ledčarů 168

Digitized by Google

Štít vladyk z Letin 352
— — z Letné 215
— — z Leznic 215
— Lhotických ze Lhotic 216
— vladyk ze Lhoty 168
— Libenických z Vrchovišť 200
— vladyk z Libře 194
— knížat z Liechtenšteina 336
— — Lichnovských z Voštic 191
— vladyk z Lipničky 177
— — z Lipovce 194
— Litvínů z Todně 179
— Lukaveckých z Lukavce 207
— vladyk z Lunkovic 187
— — Medvědic 176
— Mejsnarů z Loužné 216
— Merklínských z Merklína 194
— vladyk, rytířů Měsíčků z Výškova 176
— — z Metlína 168
— — z Mokropes 205
— hrabat Moravických 178
— Mrzáka z Vražkova 189
— vladyk z Nedrahovic 184
— vladyk z Němčic 195
— pánů z Neumětel 200
— Půty z Obytec 177
— vladyk z Odolenovic 190
— vladyk z Okoře 196
— Onše z Onšova 175
— Zachaře z Opatovic 177
— pana Jana z Opočna 336
— vladyk z Osečan 168
— Františka Ostrška z Astfeldu 347
— vladyk Pardusů ze Kbelu 194
— Pařízků z Pařízku 155
— Tasa z Peruce 148, 228
— Kunata Peška 148
— vladyk z Pískořic 184
— Alberta z Poděhus 176
— vladyk z Podolšan 195
— Šimona Polnikého z Palovic 347
— vladyk z Popovic 207
— vladyk Pouchovských z Pouchova 175
— vladyk z Prácheň an 217
— vladyk z Pravětic 209
— Přibíka 177
— vladyk z Proseuic 195
— Štěpánka z Protivína 220
— Jana Pytlíka ze Zvoleněvsi 186
— pánů z Rabšteina 136
— vladyk z Radomilic 215
— Rašovců v Rašovic 168
— vladyk Rozhovských z Krucemburka 216
— pana Voka z Rožemberka 148
— Rusků z Vlčňova 208
— vladyk ze Samosol 184
— Semechovských ze Semechova 168
— vladyk ze Senkovic 205
— vladyk ze Skalky 254
— pana Viléma hraběte Slavaty 335
Štít Jindřicha Smiřického ze Smiřic 148
— knížete Soběslava 147
— vladyk ze Soběšína 218
— vladyk ze Stajic 195
— vladyk Stašků z Cidliny 216
— vladyk Strážských z Liběchova 175
— vladyk ze Stupic 207
— vladyk Suků ze Znančic 205
— Jana Susa z Ježova 184
— vladyk Svatbů z Otradovic Červených 205
— hrabat Sylva 333
— Šafgočů 151
— Šlibovských ze Skřivan 207
— Jana ze Šlovic na Olešné 164
— vladyků Šlovických ze Šlovic 190
— hrabat ze Šternberka 195
— Šviků z Lukonos 217
— Tanaurů ze Strachnova 351
— Tomáše arciděkana 189
— vladyk z Tožice 175
— vladyk z Třebotov 194
— Alexandra z Trivovs (nebo z Třebové) 352
— vladyk z Truskovic 215
— vladyk Tuněchodských z Poběžovic 214
— Jana z Újezda 203
— vladyk z Úpohlav 204
— Vančurů z Řehnic 168
— vladyk Velemyšlovských z Velemyšlovsi 178
— Vlaských ze Sionu 168
— pánů z Vartenberka 150
— Oldřicha Velenského z Mnichova 352
— Jakuba Vendlína z Vendlinšteinu 344
— Hrzka z Vesce 216
— Veseckých z Vesce 191, 195, 200
— vladyk z Vidhostic 219
— Vítka z Prčice 148
— knížete Vladislava 147
— Vladislava II. 147
— vladyk z Vlhlav 209
— pánů z Vlkánova 175
— vladyk z Voděrad 195
— Vojslavských z Vojslavic 163
— Jana Volka 337
— Matouše Voprchy z Feldensteinu 347
— hrabat Voračických z Paběnic 154
— vladyk z Vřesovic 195
— Vskurských ze Vskur 209
— vladyk ze Všestar 195
— Winklerů z Heimfeldu 205
— Falcké větve Wittelsbašské 149
— Zahrádků z Černé 207
— Zachrastských ze Zachrašťan 155
— vladyk ze Zaječic 195
— vladyk ze Zaječího Pole 208

Digitized by Google

Štít vladyk ze Závsí 195
— vladyk ze Zbynic 195
— vladyk ze Zdislavic 175
— vladyk ze Zhoře 222
— Jana Tomáše ze Zvole a z Goldšteina 347
— vladyk Žabků z Limberka 185
— vladyk ze Žďáru 195
— Anny Žehartové z Dubenek 186
Štít Žichovců z Duban vladyk 136, 178
— vladyk ze Žirovnice 207
— vladyk ze Živanic 195
— Ludvíka ze Žumberka 214
ze Štítar vladykové 215
Štítek (štít střední) 149, 334, 335, 358
— modrý 358, 359
— stříbrný 22, 27
— zlatý 24, 359
ze Štítkova vladykové 207
Štítky 26
— stříbrné 19
ze Štítného vladykové 182
Štítonoš, štítonoši 12, 37, 39, 40, 50, 175, 201, 228, 230, 263, 264, 265, 267, 269 364
— rytířští 51
Štíty allianční 334
— dělené 12
— kněžské 334
— pohřební neb rundace (rundel) 98, 100, 130
— polepšené 39
— posázené kostkami 14
— posázené kouličkami 14
— posázené křížky 14
— posázené šindely 14
posázené železnými kloboučky 14
— složité 338
Štmelinští z Neprochov vladykové 177
Štosové z Kounic pánové 188, 255
— — Jiřík 255
ze Štraleka vladykové 218
— Zbyněk 72
ze Štramberka vladykové 216
Štraus ze Světic Václav 90
Štrouchové z Chlumku 200
Štrych, štrychy 152, 191, 194, 346
— bílý 33, 34, 61, 63, 194, 259, 343, 352
— černý 33, 52, 53, 61, 202, 259
— červený 53, 57 58, 96, 346
— modrý 52, 259, 344, 354
— pošikem dolů 258
— žlutý 33, 52, 57, 61, 202, 344, 346, 354
Šturmhaub 226
Štylfryd 375
Štylfrýdové z Ratěnic hrabata 244
ze Šumberka Jenec 39
Šupiny 165
ze Švabenic pánové 218
Berta 339, 340
— Jan 340
— Vítek 37, 332, 339
ze Švamberka pánové 29, 100, 103, 132, 182, 229, 249, 298, 308
ze Švamberka Apolena 117
— Bartoloměj 348
— Benigna 377
— Bohunek 103
— Bohuslav 29, 76, 117, 230, 233, 246, 249, 298, 308, 348
— Burjan 376
— Bušek 230, 308, 323
— Hynek řeč. Hánovec 298, 308
— Jan 117, 348
— Jan Asma 349
— Jan Bartoloměj 131, 348
— Jan Erazim 348
— Jan Hánovec 298
— Jan Jiří 80, 348
— Jan Vilém 349
— Jindřich 31, 117, 131, 349
— Jiří Ehrenreich 131, 348
— Kryštof 117, 229, 275, 349
— Kryštofor 349
— Markéta 115
— Oldřich 298, 308
— Ratmír 308
— Tobiáš 308
— Václav 298, 308
— Volf 348
Švantlové ze Třebska vladykové 192
ze Švarcenberka a ze Seunsheimu svob. pánové Erkinger 366
— Jan 366
— Jan II. 366
— Kryštof I. 366
— Michal 366
— Zikmunt 366
ze Švarcenberka hrabata Adam 368
— Adolf 367
— Bedřich 366
— Edmund 367
— Edmund III. 368
— Erkinger II. 367
— Jan III. 366
— Jan Adolf 368
— Jan Gerwick 366
— Jiří Ludvík 368
— Kryštof II. 366
— Oto Jindřich 366
— Pavel 366
— Sigmund 367
— Vilém 367
— Vilém II. 367
— knížata 49, 365
— Adam František († 1732) 49, 106, 368
— Adolf († 1683) 49
— Adolf Ludvík 368
— Ferdinand 368
— Jan († 1789) 49
— Josef 49, 368
— Josef Adam († 1782) 49
— Karel 368
Švestka barvy přirozené 189
Švihovský Vilém 81
Švihovští ze Švihova pánové 79, 215, 296
— Anna 122

Digitized by Google

Švihovští z Rizenberka pánové 25, 26, 71, 72, 73, 131, 156, 181, 253, 307
— Bedřich 100
— Jindřich 71, 121
— Karel 305

Tadra Ferdinand 44
Tafoutové z Hořkovce vladykové 176
Tachovský ze Šonova Jan 70
Talackové z Ještětic 32, 177
— Václav 32
Talafúsové z Ostrova vladykové 175
Talmberkové z Talmberka 134, 188
Tamchynové z Doubravice 175
z Tanfeldu Kateřina 126
Tarč 148
z Tasenberka Tas 39
z Tasova pánové 75
— Barbora 372
— Sezema 318
Tatar s kabelí 10, 169
Tatíkové, Linhart 116
— Šebestian farář Rybnický 116
Tatousové ze Vraního vladykové 207
z Tavíkovic vladykové 122
z Tedražic Jan 94
z Tehova vladykové 178
Tele, telátko (půl) 118, 177
Temericz ze Štanbichen Jan 120
Temeřic Mikuláš řeč. Šváb 316
Těmínové z Těmic vladykové 241
— Bohuslav 123
z Tempelšteina 188
z Teplé Apolena 125
z Teplíšovic vladykové 178
Terminologie heraldická 31
z Těšetin vladykové 183
Těšovský z Těšova Bernart vladyka 52, 261
z Tetína vladykové 78, 177, 245
— Ješek 78
— Jindřich, probošt pražský 78
— Mikuláš 78
— Štěpán 78, 101
— — kanovník Pražský 78
Tetourové z Tetova 53
Tetřívek 183
Teufel Freiherr zu Gunnersdorf Christoph 107
Teyfflové z Zeilberka 239
— — Tomáš Ferdinand 261, 343
Těžkota Václav 61
z Thoringu Magdalena 103
z Thunu Zikmund 107
z Thurnu hrabě František 124
Thurn-Taxisové knížata 179
Tiara papežská 21, 285
z Tiefenbachu Rudolf 46
— Ullmann 329
z Tiché Buzek 214, 242
z Tichonic vladykové 120, 206, 211
Tinktury 82
z Tirné pánové 37
Tisiavský z Rychtberku Jiřík 217
z Tismic vladykové 204
— Alžběta 124
z Tisové vladykové 318
Tista neb chrtice 145
z Tišňova Ondřej 91
Tlápy medvědí 176, 325
z Tloskova vladykové 183
z Tlukačova vladykové 239
Tluksové z Buřenic vladykové 29
— z Kamene 103
Točenice 25, 50, 53, 54, 59, 62, 63, 231, 237, 260, 345, 346, 362
— bílá 58, 60, 62, 64
— černá 54, 58, 64
— červené 59, 64, 92
— modrá 59, 60, 62, 63
— modrobílá 58
— modře červená 54, 55
— žlutá 54, 55, 58, 59, 63, 64. 92, 259
— s potaženými feflíky
— — — červené barvy 65
— — — modré barvy 65
— s rozletitými feflíky 59, 261
— — bílé barvy 61
— — černé barvy 61
z Todně vladykové 182, 267, 315
z Tolyskov Jan 291
sv. Tomáš 169
Topač 14
Topol 189
Toporczykové 12
z Touchovic vladykové 210
Toul 32, 219
Toulce na pera 238
Toulovec z Třemošné Vavřinec 32, 219
Tovačovští z Cimburka pánové 132, 255 376
z Tovar rytíř Ludvík 120
Trapp (drap) modrý 88
— stříbrný 88
Trávníček v. Pahrbek zelený
Trávník zelený 175
Trčkové z Lípy hrabata 47
— — Adam Erdmann 46, 55
— — Jan Rudolf 46, 47
— — Vilém 116. 225
— — vladykové 239
— — Jaroslav 229
— — Vilém 229
z Třebče vladykové 245
— Matěj 200
z Třebelovic vladykové 216
z Třebenic a z Osečan Laurin 170
z Třeběvlic vladykové 208
z Třebně vladykové 211
z Třebouně pánové 175
z Třeboutic vladykové 75
Třemeští ze Železné 174
z Třemšina vladykové také Svindové 175
— Beneš 327
— Jan Zajíc 327
— Kunka 117
— Mikuláš, řeč. Vepř 32, 145, 327
— pánové 251
— Beneš 251
z Třeště pánové 218

Digitized by Google

ze Třevače vladykové 252
Trhy téhodní vysaditi 47
z Tříbřich vladykové 216
Trikolory 278
z Trkova Petr 354
Trmalové z Toušic 194
Třmen 13, 243
— Risenburský 124
— stříbrný 209
Trmičtí z Miliny vladykové 216
z Trnice
— Beneš 97
— Řehoř 97
Trnová koruna 220
z Trnové vladykové 78, 177
Trofee válečné 40
z Trojan
— Petřík 318
— Vaněk 318
z Trojanova vladykové 76
z Trojanovic
— Jan 351
— Kateřina 125
Trojhák v. Hříč
Trojhran stříbrný 88
Trojlist jetelový 18, 190
— — černý 190
z Trojovic vladykové 204
Tromp Václav 45
Trouba buvolová 244
— černá se šňůrou barvy zlaté 62 185
Trouby bůvolové 330, 366, 367, 368
— slonové 319
Třtina rybničná 241
Trubka lovecká 207, 300, 320
— zlatá 27
z Truhendingen Anežka 230
— Bedřich 230
Truksas dědičný 16
Trup labutí 249
— lidský 230, 238
— mužský 246
— vlčí stříbrný 355
— zvířecí 246
z Truskovic vladykové 207
— Mikšík 319
Tryclarové z Tryclar 194
Tuhanští z Branžez vladykové 169
z Tuchonic vladykové 207
Tuchorští z Tuchořic 150
— — Anna 150
Tuněchodští z Poběžovic 244
Tunkl z Brníčka Jiřík 120
z Tupadl vladykové 209
Tur (pul) 145
— vzhuru postavený 146
Turnaj pěší 373
Turnaje 4, 372 - 377
Turnajské kaljoty 373
— tesáky 373
Tvář zelená 92
Tvaroh z Klamoše Jan 325
Tvary fantastické 198, 199
— rostlinné 42
z Tvořišovic vladykové 177
z Tvorkova vladykové 241, 249, 255
Tvorkovští z Kravař 122, 142
— z Tvorkova pánové 187, 218
Tvrzka 213
Tykev 60, 191
— bílá 59, 191
— červená 59, 191
Týmové z Pošky vladykové 176
z Týnce Augustín 206
Týnečtí z Týnce 169
Týnští z Týna vladykové 210
z Tyrné pánové 188, 332
— Vikart 350
Tyroff 82
Tzemericz ze Štanpichen Jan 316

Učitelé 48
Udice 182, 205, 353
— bílá 351
— na nohy 219
— vlčí 205, 242, 250, 329
Udidlo koňské 209
z Údimě vladykové 211
Údražští z Kestřan 328
Údrčtí z Údrče rytířové 105, 246
z Údrnic Markvart 325
z Úherčic vladykové 206
Úhoř 184
Uchaňští erbu Radvan 121
z Ubelacheru Jan Jiří 49
z Újezda Jan 328
— Vavřinec 61
— (nade Mží) vladykové 79, 296, 307
z Újezda pánové 182
— svobodní pánové 181
— vladykové 176, 179, 206, 208, 215
— Hrzek 321
— Chodového vladykové 182
— Kamenného vladykové 218, 249, 298
— Purkartova vladykové 194
— — Purkart 244, 329
z Újezdce pánové 188
— Jan 91
— Matěj 91
— Mikuláš (řečený Mazanec) 91
— Petr Zikmund 91
— a z Kounic šlechtična Estera 248
Úličkové z Ulic vladykové 73, 240, 306
Uličtí z Plešnic 206, 241
— — Šebestián 322
z Úloha vladykové 176, 207
— — Bušek 246
Ultramarin 135
Ungelt 47
Universita pražská 19
Unter den Kaufleuten 313
Unter Krämern 313
Úřady dědičné 16
Urozený
— vysoce urozený 47
Ursinové hrabata 267
Ústa rozžavená 22, 146
Ústav dámský v Inšpruku 112

Digitized by Google

Ústav dámský Mariiny školy v Brně 112.
Ústav dámský savojský 112.
Ústav dámský ve Štyrském Hradci 112.
Ústav šlechtičen v Praze 112
z Ústí n. Lužnicí pánové 132, 191
Uši oslí 245

sv. Václav 17, 169, 211, 212, 274, 275
Václav I. král 23.
Václav IV. král 10, 15, 38, 43, 45, 51, 69, 101, 202, 293, 302, 340, 342
Váček na peníze 210.
z Valče vladykové 154
— Anna 154
— Sezima 154
z Valdeka pánové 175
— Václav 27
z Valdšteina hrabata 72, 173, 296, 337, 350
— Karel Ferdinand 335
— pánové 111, 133, 296, 316
— Albrecht 45 335
— Hannibal 111
— Jan Jindřich 72, 122
— Jindřich 125
— sv. p. Vilém 229
— — Zdeněk 105, 144, 229, 296
Valdšteinové 310
Valkoun z Trojanov 76 245
Valkounové páni 181
Války křižácké 35
z Valois Blanka 282
Valter z Valtersdorfu Václav 67.
z Valu vladykové 183
Vamberští z Rohatec 169
Vanečtí z Jemničky vladykové 185
Varlychové z Bubna 315
— — Václav 315
— — rytíři 244
— — svobodní páni 30, 219
z Varnsdorfu vladykové 196
z Vartenberka pánové 10, 12, 16, 109, 111, 128, 142, 174, 255, 266, 295, 315
— Anna 123
— Bedřich 103
— Beneš 131, 138, 173
— Čeněk 253, 275, 279, 290
— Jan 255
— Jenec 230, 264
— Ješek 255
— Kateřina 104, 119
— Mechthilda 230
— Vilém 139
— Zikmund 255
Vartenberkové 310
Varzeza (vorzegi) 60
sv. Vavřinec 169
Vědro 206, 318
z Vechty Konrad, arcibiskup pražský 21
z Veitmile pánové 243
— Beneš 93
— Benigna 126
— Jan 93
z Veitmile Jiřík 93
— Ladislav Zikmund 93
— Ludvík 93
— Michal 93
— Václav 93
z Veitmile vladykové 13
Velbloud 145, 179
z Velechova Zbřid 95
Velemyšlovští z Velemyšlovsi vladykové 197, 198
Velenští ze Mnichova 216
Veleský z Velkanic Petr 257
z Velešína páni 100, 206
— Jindřich 311, 337
z Velgnova vladykové 105
z Velhartic a z Heršteina pánové 215, 323
Velhartičtí 132
Velík ze Šonova Jiřík 70
z Velímovic vladykové 218
z Velislavic vladykové 174
z Velíšova vladykové 214
Velmistr rytířů řádu německého nejvyšší 24
Velvetský z Nespěčova Václav 325
Vencelíkové z Vrchovišť pánové 94
— — Jan 94
— — Michal 94
— — Václav 94
Věnec 211
— bobkový zelený 142, 345
— břečtanový zelený 58
— růžový 59
— z řemenů o pěti koncích 291
— routový 27, 153
— zelený 344, 345
— zlatý 237
— žlutý 60
Věneček bílý z růží 92
— červený 92
— modrý 92
Věníky 232
z Vepic vladykové 79, 176
Vepř bílý 62
— Svinda z Třemšína v. z Třemšína.
Vepřek Jan 293
Veřej barvy dřevěné 94
Veřeje zlaté 25
z Vesce vladykové 195, 211
z Vesel vladykové 76
— Bohuslav 204
Vesel z Krakovan 176, 246
z Veselé Čeněk 139
z Veselice vladykové 197
Vespera 376
Větev 61
— jabloně černé 189
— černá hořící 368
— s haluzemi 248
— žluté barvy 53
z Vetlé 174
Větvička dubová zelená 186
Veverka 179, 206
z Veveří Jan Matyáš 260
Veveřice 65

Digitized by Google

Věvrovští z Kulče 183
Věž 18, 51, 52, 211, 212, 213, 258
— bílé barvy 63, 212, 341
— s branou otevřenou 213
— bez brány 213
— čtverhranná bílá 366
— čtverhranná 266
— kulatá 266
— Švarcenberská 368
— zlatá 51, 212, 301, 341
— žlutá 51
z Věžky pánové 182
— Ješek 308
Věžník (pes) 79, 176, 312
— bílý pul) 324
Věžníkové z Věžník vladykové 30, 79
Vchynští ze Vchynic 164, 326
— Jan 164
— Radslav Dlask 164
— Smil 164
- Vilém 46
z Vícemilic vladykové 211
Vicena ze Šonova Václav 70, 186
z Víckova vladykové 238
— Arkleb 119
— Přemek 119
Vidersperkové z Vidersperku baronové 176
z Vidhostic Aleš 328
— Eva 328
Vidlákové Radimští ze Slavkova 134
Vidlice 324
— dvourohá 250
— dvouzubé dřevěné 22
— trojzubá stříbrná 324
— ocelová 204
— stříbrná 204
— zlaté 204
Vidlička 161
— v. Šlígle.
Vikář řišský 43
Viknantův Drslaus 37
Viktorin, syn krále Jiřího Poděbradského 18
z Vildenberka pánové 354
— a z Loštic Půta 320
z Vildhostic vladykové 177
z Vildonie pánové 313
z Vilhartic Vracka 119
z Vimberka Punkart 41
Vinárny zřizovati 48
Vincentius kronikář 72, 85, 254, 315
Vintiřové z Vlčkovic 244
— Jindřich 330
— Mareš 330
— Václav 330
Visečtí z Visky 205
z Visenburka pánové 186, 209, 311
Višňové z Větrně vladykové 206, 318
— Matěj Višně 250
Vít děkan Pražský 44
z Vitanovic vladykové 195
— Otrad 330
z Vítějovic 218
Vítek z Prčic 36, 87, 191, 224, 236, 263, 275
z Vitic vladykové 182
Vítkovci 9, 28, 41, 72, 132, 254, 305
— krumlovští 18
Vítové ze Rzavého vladykové 31, 79, 246, 309, 322
Vladislav král 44, 51
Vladislav jinak Jindřich 36
— II. král 51, 88, 93, 94, 95, 96, 97, 376
— IV. 169
— Jindřich, markrabí moravský 17
Vladycký stav 17, 40
Vladykové urození 17
Vlajky 274, 278, 279
— obchodní 279
— válečné 279
Vlasák 111
Vlastislav, kníže Lucký 71, 202
Vlastislavici 72
z Vlašimě pánové 103, 182, 301
— Jan Očko 20, 101, 334
Vlček 32
— z Čeňova Václav 32
— z Příčiny Jindřich 32
— z Dobré Zemice 105
Vlčetínští 183
Vlčice 145
— k běhu se mající 146
Vlčíhlava ze Všehrd Jan 32
z Vlčkovic Chval 330
z Vlčňova vladykové 193
Vlíněvští ze Vlíněvsi 190
Vlk 32, 57, 76, 95, 96, 176, 237, 246, 306
— půl 306
— barvy přirozené 60
— ve skoku 295
— stříbrný 360
— šedivý 96
— vzpjatý 33
z Vlkánova páni 253
z Vlkova vladykové 176
Vlkové z Konecchlumí 120
— z Kvítkova 176, 246
— - Jan 32
z Vlksic vladykové 177
Vlny mořské 40
Vocel 144, 203
z Voděrad vladykové 252
— Pavlík 77, 178
z Vodic 118
Vodička z Obervaně Jan 206
z Vodlochovic vladykové 193
Vodolinský z Olivetu Pavel 202
Vogl Jindřich 37
z Vochova vladykové 206
— (?) Miroš 376
Vojhákové z Křečovic 79
Vojkovští z Milhostic rytíři 177
— — 238
Vojtěchové z Jívovice vladykové 250
— — Jan 250
— — Kryštof 250
z Vokova vladykové 29, 216
Volanští z Volanic vladykové 196
— — Václav 351

Digitized by Google

Volek Jan, probošt vyšehradský a biskup olomoucký 302
z Volfsberka (Volfenperka) 176
z Volkshofenu M. Dr. Ondřej měl menší palatinát 49, 303
z Volfšteina vladykové 30, 176, 309
— Beneda 306
— Ctibor 306
— Protiva 307
z Volšan Václav Karban 195
Voračičtí z Paběnic hrabata 260
Voračický z Paběnic hrabě František 102
— — Jan Karel 124
Voříkovští z Kundratic 174
z Vorstenberku Ota hrabě 224
Vorzegi v. Varzeza.
Voskov ze Wsthowe nebo Wüstenhofu
— — — Adelheida 193
— — — Jindřich 193
z Vostředka Anna 121
z Vostrova Michal 54, 56, 203
Vostrovec z Kralovic Strachota 114
— — Vilém 114, 116
Votočník blankytný 61
Vrábští z Vrábí, svobodní pánové 29, 124, 216, 353
z Vrahovic vladykové 211
Vrána 183
— černá 88, 340
z Vraného, Vraního vladykové 170, 181, 252
— Bedřich 251
— Ondřej 251
— Václav 251
z Vranína vladykové 207
— Mikeš 217
Vranovský z Bližkovic Jiřík 185, 186, 197
Vranovští z Valdeka 73
Vranovský z Vranova Ctibor 322
Vrata 133
Vratislavové z Mitrovic 134
— Adam 229
— Anna 127
— Barbora 127
— Eufemia 127
— Jan 127
— Jiří 127
— Václav 104 127
z Vratu 182
Vraždové z Kunvaldu 200
— Albrecht 121
Vrba 188
Vrbatové z Mečkova 29
Vrbíkové z Tismic 245
z Vrbna Václav 46
— hrabata 351
z Vřeskovic vladykové 268
— Racek Sedák jinak ze Šonangru 373, 375
Vřesovcové z Vřesovic rytíři 55, 306
ze Vřešťova 209
Vřeteno 158
Vřezy 325, 326
z Vrhavče vladykové 183, 194
Vrch, vrub štítu 148, 149, 152
— levý, šikmý 157
— pravý, šikmý 157
Vrchy (tři) 351
Vrchlábští z Vrchlábí 176
z Vrchotic vladykové 215
Vrš 209, 256
Vršek červený 92
— stromu 189
— zelený 343
— z Uhelnice Jan 189
Vršovci 204, 256
Vršovcové hrabata 182, 209
Vršové ze Sadlna 209, 243
z Vršovic vladykové 178
Vrták 205
z Vrtby pánové 311
— Mandalena 119
— Petr 322
ze Všechlap vladykové 176, 209, 299, 300, 306
— Dětřich 300
— Olomut 300, 307
— Štěpán 300, 307
ze Všechrom pánové 188
ze Všenor vladykové 216
— Bohuslav 78
ze Všerub Petr 293
Všeslav 10, 214
Vtelenský ze Vtelna
— Mikuláš 239
Vůl 57, 78, 79, 101, 245, 315, 325
— červený 358
— vyskakující zlatý 355
— žlutý 34
Vola půl 34, 64, 119
Vulson de la Colombière Marcus 140
Vunšvic Bohumír Daniel 85, 103, 104
— Jan Antonín 127
Vůz s prakem zlatým 217
z Vydří vladykové 183
z Vyhnanic vladykové 132, 245
— Ebrhart 200
Výhostné 47
z Vykrantic Kašpar jinak Matěj 58, 196, 199
Výprava k Milánu 35
Výrovští 73
z Vyšehořovic vladykové 188
Vyšín z Klarenburku
— Václav 347
Vývod dvanáctierbovní 126
— osmierbovní 126
— posloupný 111
— průvodný 111
— Škopkovský 111
— šestnáctierbovní 126, 127
— pergamenové 112
— pětierbovní 121
Vývoj erbu knížecího rodu Švarcenberského 365
Vyžle 13
ze Vzdun Svojše 242
Vzorce pro blasonování 369

Digitized by Google

W zlaté pod korunou zlatou 51
Waffe 15
von Wahin Kadold 327
— Smil 327
Wachtlové z Pantenova 32, 183
— — Jiřík 32
Waldbottové z Bassenheimu 289
z Waldburka hrabata 16
z Waldenburka pánové 215
de Waldowe Bertholdus 323
— Conradus 323
z Waldšteina Hvnek 373
Waldvoglové z Lohemihlu 33
z Wallsee pánové 38, 300, 334
Dr. Wankel 129
Wappen 15
Wappenbuch 82
— Pommersches 83, 247
— Kunráta z Gruenenberka 103
Wappenkunst 19
der deutschen Wappenschilde Geschichte 83
der Wappenwissenschaft (Die Hauptstücke) 83
Warentrappe Albert 88
— Jindřich 88
z Warnsdorfu Barbora 124, 199
z Weckbeckerů František Gottfried 49
de Wehing Reinhardus 326
de Weingen Agnes 327
— Kadoldus 327
Weiskunik Maxmilianův 277
Weisspach z Weissenpachu Wolf Ernst 240
Welfové 313
Werner, arcijahen Znojemský 21, 193
Wetzel von Marsilien 313
Weysperk z Weissenberku Lorenc 345
Wiener z Muranu Jakub 258
— Jerolím 258
— Wolf 258
Wieniawa 14
Wierczék 11
de Wildeck Hartnidus 326
— Rapoto 326
— Otto 326
z Wildonice Oldřich 264
z Wildonu Herrand 313
— Oldřich 230
Windischgrätzové knížata 355
Winklerové z Kynšperchu 184
Winter 203
Wittelsbašský rod 301
z Wittern rytíři 155
z Wolfšteina vladykové 76, 245

Záborský z Prostého, Kateřina 126
Záborští z Brloha vladykové 175
Zahanští knížata 121
— — Salomena 121
Záhorkové ze Zahořičí vladykové 315
Záhorové ze Záhoří vladykové 208
ze Záhořan vladykové 75, 176
Zahořanští z Oračova 213, 326
Zahořanský z Vorlíku Pavel 197
ze Záhoří vladykové 215
Zahrádecký ze Zahrádek Bohuslav 117
— Jan 117
Zahrádečtí z Vlčí hory 33, 176
ze Zahrádek Anna 123
Zahrádkové z Divic 189
ze Zahrádky vladykové 181, 182
— Hrzek Krlín 323
Záhrobský z Těšína Jan 59
ze Záchrašťan vladykové 248
— Bořek Nepoliský 297, 308
ze Zaječic vladykové 119
— Jan Slavata 170
Zajíc 20, 27, 188, 307, 333, 356
— v běhu 179
— sedící 179
— žlutý 29, 175, 355
— Kryštof 373
Zajícové z Hazenburka 296, 307
— Oldřich 296, 307
— Vilém 113
— Zbyněk 38, 296
— ze Žebráka a z Valdeka 27
— — Oldřich 175
— — Vilém 103
— — Zbyněk 28
Zajímačové z Kunštatu, Kateřina 125
— Sezema 125
Zákostelští z Bílejova vladykové 67, 336
ze Zakšova Franc 193
ze Záluží páni 79
— vladykové 210
— Prokop řeč. Zazrnil 319
Zálužský z Helfenšteina Jan 63
— Jiří 63
— Mikuláš 63
— Pavel 63
— Václav 63
Zálužští ze Zálužic 217
Zamček, castel 63, 212
Zámečky visací 210
Zámek zlatý s černými vraty 360
— Jindřichohradecký 24
ze Zámrsku Vaněk 169
Zápisky rodinné 103
Zapský ze Zap, Salomena 116
Záruba z Weczina Voldřich 91
ze Zásady Jan řeč Kyjata 76
Zasius Jan Oldřich 124
Zásmučtí ze Zásmuk 145, 183, 199
— — Václav 199
Závišové z Osenic rytíři 178
Závora 210
Zbislav Jaroš 38, 264
»Zbiór nazwisk szlachty z opisem herbów własnych familiom zostojącym v król. pol. i wiel. ks. litewskiem« 83
ze Zbislavi vladykové 175
Zbraň 170
ze Zbraslavic vladykové 204
Zbroj rytířská 15
— stříbrná 27
Zbudovský z Rovné Hory Jiří Albrecht 347

Digitized by Google

Zdeněk, veliký mistr křižovnický 293
Zdislav, maršálek královský 138, 310
ze Zdouně pánové 323
ze Zdounek (z Noneken) 221
— Albertus de Noneken 222
Zdvojnásobnění erbovního znamení 37
ze Zebína Peltram 207
Zeď 18, 61
— bílá 52
— bílá o dvou stínkách 335
— — se stěny, stíny 33, 61, 62
— se stínkami 22, 212, 213
— z kvadrového kamene barvy cihelné 55
— zlatá o 3 stínech 358
Zech 103
Zelendarové z Prošovic 170
ze Zelibořic vladykové 183
ze Zhorce Heřman 30
ze Zhoře vladykové 218
Zíbrt 86, 203
z Zieglerů Jan Konrad 49
Zigelové z Chocemic vladykové 174
Zikmund, císař, král 43, 70, 80, 87, 88, 89, 90, 92, 145, 184, 202, 219, 248, 340.
Zlato 135
ze Zlonic Adam Luk 195
Zmrzlík ze Svojšína Václav 348
Znak alianční 181
— arcibiskupství Pražského 334
— braniborský 108, 109
— cechu mlynářského 109
— hrabat Clam-Martiniců 110
— Čech 357
— Eggenberský 108, 109 110
— habsburský 109
— Jeníšků z Újezda 181
— kapituly Pražské 284
— Klenovských 341
— Kolovratský 108, 181
— královský neapolský 335
— Lobkovský 108, 109
— Jana z Lomnice 228
— lotrinský 109
— hrabat z Mitrovic 110
— mluvící 136, 189
— říše německé 202
— paní Anežky z Obřan 332
— Arnošta z Pardubic 284
— pernšteinský 109
— města Plzně 110
— portugalský královský 335
— císařství rakouského 202
— velký Rakouska 221
— rodinný 335
— rybářů Litoměřických 109
— Schönbornský 108
— Schwarzenberský 108, 110
— střední 335
— hrabat Šternberků 110
— švabenský 332
— města Švihova 5, 7
— Thunský 108, 109, 110
— trčkovský 109
Znak Uher 357
— úřední 335
— valdštýnský 109
— pánů z Vartenberka 337
— knížat Windischgrätzů 108
— pánů Zajícu z Hazenburka 333
— z milosti panovníkovy 335
Znamení 221, 250
— dvě na štítě 37
— hlavní 351, 352
— náhradní 236
— obecná 351
— poboční 352
— postranní 351, 352
— průvodní 351
— vedlejší 37, 295, 299, 300, 301, 307
Známky či marky 221
ze Znančic vladykové 122
Zorner von Lebendorf Hans 109
Zornerin von Friedeburg Ursula 109
Zornové 312
Zoubkové ze Zdětína 170
Zoulové z Ostředka 120
Zpod (zpodek) štítu 148, 149, 152
— levý šikmý 157
— pravý šikmý 157
Zrcadlo 207
— markrabství Moravského 84, 120, 125, 139, 236, 240
ze Zřísonic vladykové 205
Zřízení obnovené 17
ze Zruče vladykové 188
— Jan 90
Zručtí z Chřenovic páni 181
Zub 163
Zubr 171, 177
— (půl) barvy přirozené 56, 57
ze Zubří a Lipky Jan 231
Zubřice 118, 145
Zuby vlčí 326
Zumrové z Herstošic rytíři 176
Zumsande ze Sandberka rytířové 336
ze Zvíkovce Petr 261
Zvíkovští z Brodův vladykové 215
Zvířata 39, 40, 57, 238, 245, 249, 352
— dravá 40
— mořská 268
ze Zvířetic pánové 10, 39, 128, 174, 295
— Hereš 139
— Jan 139
— Václav 139
Ze Zvole vladykové 193
— a z Goldšteina Jan Tomáš 53
Zvon 206
Zvoneček stříbrný 199
Zvonky 165
— dvojnásobné 165

Žába 185
Žalkovští ze Žalkovic vladykové 186
Žalud 33
Žampachové z Potenšteina pánové 253
ze Žandova pánové 186

Digitized by Google

Žantovští z Nedakřevic vladykové 189
ze Žďánic vladykové 183
Ždárští ze Žďáru 134, 178, 181
— Anna 124
— Floryan Jetřich 46
ze Žeberka pánové 187, 198, 239, 255
— Albert ml. 255
— Albrecht Plánský 255
— Viktoryn 119, 267
Žebřík (fart) 35, 39
— bílý 97
Žehrovský z Kolovrat Jan 376
Žehušičtí z Nestájova vladykové 79, 296, 307
ze Želče 192
Želechovcové vladykové 193
ze Želenek vladykové 209, 299, 306
ze Želenic vladykové 300
— Heřman 300
— Martin 300, 307
ze Želevic vladykové 193
ze Železnice pánové 25, 206
Železo ze Rzuchova v. Šeliha
Želinští ze Sebuzína 299, 306
Želivský Jan 279
Žena 264
— pohanská 14, 247, 248
Žerď 277
— černá 277
— červená 277
— žlutá 277
ze Žernosek vladykové 215
— Křišťan 242
Žernov 13, 55, 209, 243
ze Žernovníka vladykové 75
— Heřman 10
Žernovský ze Žernoví Jan 362
ze Žerotic pánové 209
ze Žerotína 197
— Bedřich 122
ze Žerotína Jan starší 123
— Johanka 120
— Ofka 253
— Petr 231
— Žofka 103
ze Žestok vladykové 183
Žestovec ze Světví 76
— Oldřich 318
Žezlo 287, 325, 326
— s přisahající rukou 286
— říšské 362
— zlaté 191, 215, 355
Žibřid kníže Temarský 353
Žihobečtí ze Žihobec vladykové 80, 207 296
ze Žichova vladykové 79, 205, 208
— Stup 79
ze Žimutic vladykové 177
ze Žinkov pánové 298, 308
ze Žiravy Hanuš 92
ze Žírče vladykové 196
ze Žirotína páni 181
ze Žirovnice Zbyněk 320
Žišovští z Údimě 217
Žitínové z Bláždice vladykové 185
Žitínové z Myslovic vladykové 79, 208, 296, 307
ze Žiželic pánové 29
Žižka 42, 276
— z Trocnova Jan 185, 219, 220
ze Žleb Anežka 38
Žlebové ze Střížkova vladykové 205
ze Žlebů Anna 227
ze Žlovic pánové 298, 308
Žluva pták 197, 351
Žopovští z Žopů vladykové 189
ze Žumberka vladykové 76
— Ludvík 206
— Vilém 77

Digitized by Google

OBSAH.

Strana

Předmluva 3
Rozvržení díla 7

I.

Úvod do heraldiky. Čím jest česká heraldika samorostlá 9

II.

Vyměření heraldická 15
Erby korporací světských 17
» » duchovních 20
» rytířských řádů duchovních 23
» daly jména rodinám 28
» vzaty byly od jmen osad 29
Příjmí šlechtických rodin od erbů vzatá 30

III.

Dějiny erbů, erbovního práva a heraldiky 35

IV.

Dějiny erbovního práva. Právo erby udíleti a je polepšovati 43
Polepšení erbů šlechtických 52

V.

Právo erbovní. Stejnost erbů svědčí o společném původu 69

VI.

Dějiny české heraldiky 82
O pramenech 86
Seznam erbovních listů šlechty českomoravské do r. 1526 88

VII.

O vývodech a pohřbech 109

VIII.

Barvy a kožešiny 135

IX.

Terminologie. Zvláštnosti filologické heraldických názvů jak předmětů tak i jich vlastností 144

X.

Štít a jeho kusy 147

XI.

Obecná erbovní znamení 167
Lidé 168

Digitized by Google

Strana
Čtvernohá zvířata 170
Ptáci 179
Ryby, obojživelníci, hmyz 183
Rostliny v heraldice 185
Tělesa nebeská a vyobrazení erbovní vzatá od země a jejích částí 194
Fantastické tvary 198
Z části lidé, z části zvířata 199
Části rozdílných zvířat 200
Umělá vyobrazení erbovní 203
Nástroje, nářadí, náčiní a nábytek 204
Stavby a jejich části 211
Šaty, ozdoba a odznaky důstojnosti 214
Zbraně a části jejich 216
Pečeti táborské 219
Kříže, znamení a známky 221

XII.

Helma 223
Tvary helmic. Helmy kbelíkové 223
Otevřené helmy 225
Zavřité helmy 226
Nátěr helmy 226
Počet a poměr helmic 227
Postavení a hodnost helmy 228
Koruny a točenice 231
Pokrývadla nebo fafrnochy 232

XIII.

Klenoty 236

XIV.

Ozdobné kusy heraldické 263
Stany erbovní 269
Hesla (devise) 270
Korouhve, prapory a vlajky 274

XV.

Heraldické odznaky hodností a důstojností: koruny, čepice, klobouky, řády, hole 280
Koruny důstojností 280
Klobouky a čepice 285
Odznaky důstojností za štítem i ve štítě:
a) za štítem 286
b) ve štítu 287
Odznaky řádů 287

XVI.

Vedlejší znamení (výzdoby) 295

XVII.

Změny rodného erbu v jednotlivých rozrodech a rodinách, které záměnou heroltského kusu na štítě za obecné erbovní znamení na klenotním místě nastanou 305
Příklady náhradních erbů 314
Složené erby 331
Všeobecné poznámky ku skřížení erbů 334

Digitized by Google

Strana

Blasonování 339
Podrobné popisy 349
A. Štít prostý 349
B. Štít rozdělený 353
C. O štítech na kříž rozdělených 355
Blasonování svrchní části erbu 362
» ozdobných kusů 364
Historisování erbů 365
Navrhování, posuzování, poznávání 370
Přídavek o turnajích 372
Rejstřík jmen osobních a rejstřík věcný 378

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

DH 80 — aut

Digitized by Google

3 2044 013 673 546

A FINE IS INCURRED IF THIS BOOK IS NOT RETURNED TO THE LIBRARY ON OR BEFORE THE LAST DATE STAMPED BELOW.

SEP 9 1974 ILL

4380312

Digitized by Google